63892

RESİMLİ KİTAB (1908 - 1910)
İNCELEME VE SEÇME METİNLER

Meltem RÜZGAR

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

T. 63892

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı için öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak hazırlanmıştır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ankara
Haziran, 1997

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan----------
Prof.Dr.Dursun YILDIRIM

Üye----------
Doç.Dr. Alemdar YALÇIN

Üye----------
Yrd.Doç.Dr. Abide DOĞAN (Danışman)

T. 63892

Onay
Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.
...../..../1997

Prof. Dr. [illegible] AKICI
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bizde dergicilik faaliyetleri, 19. yüzyılın ortalarına doğru başlamış ve II. Meşrutiyet'le birlikte her türlü gelişmeye olanak sağlayan geniş ufuklu bir dünyaya geçişte önemli bir basamak teşkil etmiştir. Bu dönemde, kamuoyunu aydınlatmayı amaçlayan dergiler, aynı zamanda toplumdaki dinamik dengeleri ayarlayan mekanizmalarıdır. Basında büyük dalgalanmaların yaşandığı sıralarda, Batılılaşma ve ilerlemeyi hedefleyen yazılar aracılığıyla okuyucular bilgilenmekle kalmayıp yeni gelişmelerden haberdar olmuştur. Halkı pasif bir topluluğun ötesinde gören dergilerin anlayışları sayesinde düşünen, iradesini kullanan bir kesim ortaya çıkmıştır. Bahsedilen bütün çok yönlü işlevleri üstlenmiş dergilerden biri de Resimli Kitab'dır. Bu sebeple, söz konusu dergiyi incelemeye karar verdik.

Tezimizin konusu; "Resimli Kitab (1908 - 1910) İnceleme ve Seçme Metinler"dir. 1908'de aylık olarak çıkmaya başlayan Resimli Kitab Dergisi 51. sayısından sonra 1913'te kapanmıştır. Derginin zengin bir içeriğe sahip olması nedeniyle, çalışma alanımız 1908 - 1910 ve 1911 - 1913 yıllarıyla sınırlandırılmıştır. 1911 - 1913 yıllarını kapsayan devre İsmail Yelaldı tarafından incelenmiştir. Bu yüzden tezimiz, 1908 - 1910 yıllarını kapsamaktadır.

Tezimiz, giriş ve sonuç dışında, inceleme, bibliyografik fihrist ve seçme metinler olmak üzere üç ana bölümden oluşmuştur. Girişte 1908 - 1910 yılları arasında yayınlanan dergilerin dönemindeki yeri ve işlevleri anlatılmıştır. İnceleme bölümünde, Resimli Kitab'ın kültür hayatımızdaki rolü - muhtevası, şekil özellikleri ve yazar kadrosu ele alınmıştır. II. bölümde ise, 1908 - 1910 yılları arasında Resimli Kitab'da yayınlanan yazılar, yazar adına göre sıralanmış yazarı belli olmayanlar da "imzasız" başlığı altında

belirtilmiştir. III. bölümde, derginin genel yapısını yansıtacak makaleler seçilmiş ancak edebî metinlere ağırlık verilmiştir. Çalışmamızın sonuç bölümünde, dergideki yazıların incelenmesinden çıkan malzemeye dayanılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümü kaynakça, kişi adları dizini ile fotokopiler izlemektedir.

ABSTRACT

Magazine publication has begun true the middle of 19th century and occupied an important step forward a world development had the possibility to exist by means of the 2nd constitutional Era.

At these times the magazines of which the aim was to illuminate the public were at the same time regulated the dynamic balances in the community.

By mains of the writings indicating the western culture and development the readers not only got information but also could follow the recent developments while the press was not regular.

There occurred a public class who tough, put forward his recation by means of the magazines which were seeing the people more than a passive crowd. One of the magazines discussed above is the "Resimli Kitab" (The Book with Pictures). Because of this we decided to examine this magazine.

The subject of our thesis which is the "Resimli Kitab" (1908 - 1910) is a magazine formed of examined and elected writings.

Resimli Kitab, which begun its publication in 1908 monthly, was closed in 1913 after its 51st issue. Since the magazine had a wide range we concentrated our research only on the period 1908 - 1910 and 1911 - 1913.

The 1911 - 1913 period was examined by İsmail Yelaldı. So, our thesis includes

only the 1908 - 1910 period.

Expect introduction and conclusion, our thesis is made up of three main parts which are: examining, biographic index and elected writings. In the introduction we wrote the importance of the magazine between the others in the 1908 - 1910 period. The role of the "Resimli Kitab" in our cultural life, the format properties and the authors were discussed in the examining part. In the second part the writings published in the magazine between 1908 - 1910 were ordered accordingly to the author name where the writings of which author was not known were marked as "non signed". In the third part the papers showing the general properties of the magazine chosen which of the literary ones were preferred. In the conclusion of our work there was made a general evaluation through the outcomes of the examination. This part was followed by references, person name sequences and photocopies.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ---------- i - ii
ABSTRACT ---------- iii - iv
İÇİNDEKİLER ---------- v - vi
ÖNSÖZ ---------- vii - x
GİRİŞ ---------- 1 - 10

1908-1910 YILLARI ARASINDA YAYINLANAN DERGİLERE TOPLU BİR BAKIŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1.1. RESİMLİ KİTAB'IN KÜLTÜR HAYATIMIZDAKİ YERİ

1.1.1. MUHTEVASI ---------- 11 - 17
1.1.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ ---------- 18 - 21
1.1.3. YAZI KADROSU ---------- 22 - 24

İKİNCİ BÖLÜM

BİBLİYOGRAFİK FİHRİST

2.1. YAZAR ADINA GÖRE FİHRİST ---------- 25 - 66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SEÇİLMİŞ METİNLER

3.1. AKTÜEL YAZILAR ---------- 67 - 105
3.2. EDEBİYATLA İLGİLİ YAZILAR ---------- 106 - 323
3.3. EĞİTİM VE SOSYOLOJİ İLE İLGİLİ YAZILAR ---------- 324 - 367
3.4. SPOR YAZILARI ---------- 368 - 391
3.5. KADINLA İLGİLİ YAZILAR ---------- 392 - 441

SONUÇ ---------- 442 - 446
KAYNAKÇA ---------- 447 - 450
DİZİN (KİŞİ ADINA GÖRE) ---------- 451 - 455
FOTOKOPİLER

ÖNSÖZ

Dergicilik alanındaki çalışmalar, II. Meşrutiyet'e kadar büyük baskılar altında devam etmiştir. Bununla birlikte, toplumla olan organik bağını hiç koparmayan dergiler, ait oldukları devrin bütün özelliklerini yansıtan zengin birer arşiv konumundadır. Fakat, eski yazıyla basılmış olmaları bu dergileri unutulma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Edebiyat tarihi, süreklilik arz eden bir bütün olduğundan, bu alanda kesintilerin veya kopuklukların olması edebî birikimimizin günümüze ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Bu durumu önlemek ve kültürümüze yabancılaşmamak için dergi sayfalarında kalmış olan metinlerin tesbit edilmesi, bunların Latin alfabesine çevrilerek bir araya getirilmesi ve bu yazıların devri içerisindeki yerinin belirtilmesi gerekmektedir. Sözünü ettiğimiz sebeplerden dolayı, biz "Resimli Kitab" dergisi üzerinde çalışmayı tercih ettik.

Resimli Kitab, II. Meşrutiyet döneminin panoramasını gözler önüne seren geniş yelpazesiyle her kesimden insanın ilgisini çekmesi bakımından incelemeye değerdir. Dönemin pek çok kısa ömürlü dergilerinin aksine Resimli Kitab, 1908 - 1913 yılları arasındaki istikrarlı yayın politikasıyla basın hayatımızdaki yerini almıştır. Amacımız, bu dergiyi sadece kütüphanelerde bulunabilecek kaynak olmaktan çıkarıp gün ışığına kavuşturmaktır.

Tezimizin konusu, "Resimli Kitab (1908 - 1910) İnceleme ve Seçme Metinler"dir. Derginin kapsamlı içeriği, altı yıllık yayın süresini incelemeyi zorlaştırdığından, birbirini tamamlayıcı iki ayrı çalışma yapmayı gerektirmiştir. İsmail Yelaldı tarafından yapılmış olan 1911 - 1913 yıllarına ait çalışmayı bütünleyici özellik gösteren bu tezimiz, 1908 - 1910 yıllarını kapsamaktadır.

Tez konusunu belirlemeden önce yapılan kaynak araştırmalarında. Resimli Kitab ile ilgili çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Önceki çalışmalardaki "genel bakış" yerine, incelememizde derinlemesine bir makale taraması hedeflenmiş ve Resimli Kitab'ın yazılı basındaki yeri tüm açıklığıyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

İnceleme, bibliyografik fihrist ve seçilmiş metinler tezimizin bölüm başlıklarıdır.

Çalışmamıza inceleme bölümüne açıklık getireceğini umduğumuz, II. Meşrutiyet'i hazırlayan siyasi ve sosyal şartlarla, 1908'e kadarki belli başlı dergilere ilişkin kısa bilgiler verilerek başlanmıştır. Ardından 1908 - 1910 yılları arasında yayınlanan dergiler toplu şekilde tanıtılmış ve Osmanlı dergiciliğinin II. Meşrutiyet'e kadar izlediği politika genel hatlarıyla değerlendirilmiştir. Bütün bu açıklamalar "Giriş"te yer almaktadır.

I. Bölüm olan incelemede, Resimli Kitab'ın muhtevası, şekil özellikleri ve yazar kadrosu ele alınarak Türk kültür hayatına olan katkıları, diğer dergilerden ayrılan yönleri ve II. Meşrutiyet tablosu içindeki yeri belirginleştirmeye gayret edilmiştir.

Bibliyografik fihrist bölümünde, 1908 - 1910 yılları arasında dergide yayınlanan yazılar yazar adına göre sıralanmış ve yazarı belle olmayanlar ise "imzasız" başlığıyla belirtilmiştir.

III. bölümde, Resimli Kitab'ın zengin içerikli genel yapısını yansıtabilecek elli makalenin seçilerek Latin alfabesine çevrilmesi uygun bulunmuştur. Bu makaleler

"Aktüel", "Edebiyat", "Eğitim" ve "Sosyoloji", "Spor", "Kadın" genel başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Seçilmiş metinler içinde edebî makaleler sayıca daha fazladır. Böylece, dönemin siyasî ve fikrî hareketlerinin edebiyata etkileri ile edebiyatların sorunlara yaklaşım biçimleri saptanmıştır. Derginin edebî eğiliminde, bu konuda bir çok yazı yazan Raif Necdet söz sahibidir. Aktüel olarak sınıflandırılan makaleler dönemin siyasî düşünceleri hakkında da bilgi vermektedir. Kadınlarla ilgili yazılar da diğerlerine göre ön plandadır. Özellikle Ertuğruloğlu'nun 1904'te Berlin'deki Uluslararası Kadın Kongresi'nin yankılarını anlattığı ve Şark kadınlarının aile kurumu içindeki yerini aktardığı "Avrupa'da Kadınlara Hak" yazı dizisi dikkate değerdir.

Dergideki yazıların incelenmesinden elde edilen malzemeye dayanılarak sonuç kısmında bir değerlendirme yapılmıştır. Resimli Kitab'ın II. Meşrutiyet'teki yeri ve işlevi, tezin muhtevasında ayrıntılı olarak açıklandığından bu bölümdeki bakış tarzı geneldir. Kaynakça, kişi adları dizini ve fotokopiler sonuçtan sonra verilmiştir.

Bu tez çalışmasında, tarama ve fişleme tekniği esas alınmış, makalelerin Latin alfabesine çevrilmesinde Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca - Türkçe Lügati'nden ve Şemseddin Sami'nin Kâmûs-ı Türkî adlı sözlüğünden yararlanılmıştır. Türkçe sözcüklerin yazımında Türk Dil Kurumu'nun İmlâ Kılavuzu'na başvurulmuştur. Sözlükte bulunamayan veya basım hatasından dolayı okunamayan sözcüklerin Osmanlıca asılları aynen yazılmıştır

Araştırma sırasında, Milli Kütüphane ile Türk Dil Kurumu Kitaplığı'ndan faydalanılmıştır.

Teze başlarken konu seçimindeki yönlendirmelerden dolayı Prof. Dr. Bilge Ercilasun'a, bütün çalışma süresince güleryüzle bilimselliği kişiliğinde bağdaştırarak yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Abide Doğan'a ve her zaman yanımda olduklarını hissettiren hoşgörülü, sabırlı Rüzgâr Ailesi'ne teşekkür ederim.

Meltem RÜZGÂR

GİRİŞ

1908 - 1910 YILLARI ARASINDA YAYINLANAN DERGİLERE TOPLU BİR BAKIŞ

Osmanlı Devleti'nde yayımlanan dergi 1849'da çıkan ve tıbbî konuları içeren **Vakâyi-i Tıbbiye** 'dir. Her sayısı 2 - 4 sayfa olarak çıkan dergideki yazılar imzasızdır. Vakâyi-i Tıbbiye aynı zamanda, Türk dergileri arasında resim basan ilk dergidir. Üç sene yayın hayatında kaldıktan sonra kapanır. İçerik ve teknik açıdan gerekli donanıma sahip olmayan Vakâyi-i Tıbbiye'yi dergicilikte bir kıpırdanış olarak kabul etmek gerekir.

Türkiye'de ilk gazeteler haftada bir çıktıkları için, gazete ile mecmua arasındaki fark ancak boylarında, hecimlerinde, içlerinde yazılarda ve çıkış aralıklarında görülmektedir.. Kronolojik sıralama bir kenara bırakılıp bu kriterler gözönüne alınırsa Türkiye'deki ilk dergi, **Mecmua-i Fünun**'dur.

"1862'de yayımlanan Mecmua-i Fünun Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye tarafından çıkarılmıştır. Dergi iki yıl düzenli olarak yayımlanmış, üçüncü yıl İstanbul'da kolera salgını başlayınca 33. sayıda yayına ara verilmiştir. Kesintili bir yayın hayatına sahip olan dergide iktisattan felsefeye, tarihten jeolojiye kadar çok geniş bir yelpaze içinde nitelikli yazılar yayımlanmıştır."[1] Ahmet Hamdi Tanpınar bu dergiyi "tam bir okul" olarak nitelendirmiştir.

---

[1]Varlık, Bülent; "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi : I ;112 - 113.

Türk basın hayatında 1871 yılından itibaren dergi sayısında önemli bir artış gözlenmiştir. "1876'da ilân edilip 93 gün süren I. Meşrutiyet'in I. dönemi basın rejiminin karakteristiği Tanzimat dönemi ile yakından ilgilidir.

Tam monarşi döneminin, tam güdümlü ilk gazetesi «Takvim-i Vakayi» den sonra, doğumu 29 yıl bekleyen özgür ve bağımsız Türk basını; 1860 yılında Türk sosyo - moraline halk gözü, halk dili ve halk kulağını getirmiştir. Bir bakıma o zamana kadar basın beyni işlememiş olan Türk basınına da özgür ve bağımsız basın gücünü kullanmasını sağlamıştır. Bütün kıyamet de özgür ve bağımsız basının doğumundan sonra kopmuştur.

Jön Türkler tarafından Meşrutiyet rejimini uygulayacağı sözüyle tahta çıkarılan Sultan II. Abdülhamid, ilk fırsatta 1877 - 1878 Rus savaşını bahane etmiş ve Anayasa'daki Meclisi kapatma yetkisini kullanmıştır."[1] Bu dönemde II. Abdülhamid basın konusunda bir tür "hareketsizlik politikası" öngörmüş ve bu amaçla sansürü sağlayacak mekanizmalar oluşturmuştur. Maksat, "tek kaynaktan yönetilen ve aynı şeyleri yazan bir basın" yaratmaktır. Gazete ve dergilerin başlıklarının altında yer alan siyasetten maada herşeyden bahseder..." ibaresi bunu göstergesidir. "Siyasal konular ele alınamadığından, derin edebî tartışmalara girilmiştir. İhtilaller ve siyasal cinayetlerden bahsetmeden dış politika konularını işlemek, tarihi sorunlara dokunmadan edebiyat tartışmalarına girişmek, dönemin başlıca eğilimiydi. Divan Edebiyatı yanlılarıyla, Edebiyat-ı Cedide'cilerin tartışmaları gençliğin ve aydınların en büyük ilgi kaynağıydı."[2]

---

[1]Oral. F. Süreyya ; Türk Basın Tarihi, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ; 124.
[2]Koloğlu, Orhan; Osmanlı Basını ; İçeriği ve Rejimi "Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi" I ; 88.

"1880 - 90 yılları arasında yayımlanan dergilerin sayısı ellinin üzerindedir.." Gazeteciliğin yerini dergiciliğin aldığı bu dönemde yayımlanan dergilerden **Vasıta-i Servet** veterinerlik alanında ilk yayındır. **İnsaniyet** dergisi de doğrudan doğruya kadınlara yönelik ilk dergi olarak göze çarpar. **Güneş** ise bilimsel niteliktedir. Dergi "ilk Türk pozitivist ve natüralist"i olarak tanınan Beşir Fuad tarafından çıkarılmıştır. Başyazarlığını Menemenlizade Tahir'in yaptığı **Âsâr** şiir, tıp, matematik konularını içeren dönemin önde gelen dergisidir. **Gayret** dergisinin dikkat çeken yanı her sayısında dönemin önde gelen edebiyatçılarından birisinin mektubuna veya mektup biçiminde yazılmış yazısına yer vermesidir. 1885'te yayımlanan **Berk** dergisi de cep kitabı boyutunda olup Halid Ziya, Ahmet Rasim, Muallim Naci gibi isimlerden müteşekkil bir yazar kadrosuna sahiptir."[1]

1890 yılından II. Meşrutiyet'in ilân edildiği 1908 yılına kadar geçen dönemde yayınlanan dergilerin sayısı ise bir elin parmakları kadar azdır. Dönemin en önemli ve edebiyat tarihinde çığır açan tek dergisi **Servet-i Fünun**'dur. "1891'de Ahmet İhsan Tokgöz tarafından çıkarılan dergide önceleri popüler fen, sağlık bilgileri ve Avrupa'daki yeni buluşlara dair haberler verilir. Bu ilk yıllarda derginin edebi çehresi oldukça sönüktür. Bununla beraber, güzel, resimli ve özellikle muntazam bir dergi olan Servet-i Fünun okuyucular arasında rağbet görmüş; Fransızca'dan tercüme edilen roman tefrikaları ile de ayrı bir ilgi uyandırmıştır. O kadar ki Servet-i Fünun'dan iki yıl sonra yayımlanan **Mâlumât** isimli dergi kısa zaman sonra Servet-i Fünun'u taklid etmek zorunda kalmış ve rekabete girişmiştir."[2]

Tevfik Fikret'in derginin yazı işleri müdürlüğüne getirilmesinden sonra edebiyat ve sanata ağırlık verilir. O zamana kadar dağınık bir güç halinde dolaşan kabiliyetler, dergi etrafında toplanarak, yeni bir duyuş tarzına sahip bir edebiyat nesli oluştururlar.

---

[1]Varlık, Bülent ; "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi ; I. 115.

[2]Banarlı, Nihat Sami ; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi ; II ; 1015 - 1016.

Derginin yazı kadrosunda Recaizade Mahmud Ekrem, Tevfik Fikret, Cenab Şahabeddin, Mehmed Rauf ön saflarda yer alırlar.

Dergi geleneksel kültür ve edebiyata karşı savaş açar. Batılılaşma konusunda Tanzimatçılardan aldıkları bayrağı çok daha ileriye götürme amacını taşır. Ancak, muhaliflerinin "Fransız edebiyatını taklit", suçlamasına hedef olurlar. Dil açısından izlenen yol halktan uzak ve yapay olduğu için "gayr-ı milli"lik ve "kozmopolit"lik de bu eleştirilere eklenir. Böylece, eski - yeni çatışması Servet-i Fünun dergisi etrafında gelişen edebî hareketi mahkum etmiştir.

Dönemin, Batılılaşma hamlesine karşı çıkan dergileri **Hazine-i Fünun, Resimli Gazete, İrtika** ve **Musavver Mâlumât**'tır.

II. Abdülhamid devrinin haşin "İstibdad'ının soluğunu enselerinde hisseden devrin aydınları, yaşanılan zamanın yurt ve dünya şartlarını hesaba katmaksızın ruhî bir buhran geçirmiş, hürriyetsizlik bir sabit fikir haline gelmiştir. Bu dönemde memleket davları açığa vurulamamış, hiç bir sosyal oluşumun başına geçilememiş, dolayısıyla eleştiriler hız kazanmıştır.

Servet-i Fünun, 1901 yılında Hüseyin Cahid'in Fransızca'dan çevirdiği "Edebiyat ve Hukuk" başlıklı yazısı nedeniyle kapatılmıştır. Bu uzun soluklu dergi, "Edebiyat-ı Cedide" olarak adlandırılan edebi akımın sözcüsü olmuş ve edebiyat tarihinde büyük yankılar uyandırmıştır. Daha sonraları tekrar yayımlanan dergi edebî niteliğini kaybetmiş ve 1944'te de tamamen kapanmıştır.

25 Temmuz 1908'de İttihat ve Terakki'nin baskıları sonucu ilân edilen II. Meşrutiyet'in basın alanındaki ilk yansıması, sansürün kalkması olmuştur. Böylece basında geniş bir özgürlük dönemi başlamıştır. Yeni dönemin başlıca özelliği, her isteyenin gazete ya da dergi çıkarabilmesidir. Bu şekilde çıkan pek çok yayın batmış veya çok kısa ömürlü olmuştur. Ancak dönemin gerçek karakterini, bu binlerce yayının herbirinin kendisine özgü nüanslarıyla oluşturduğu "fikir karmaşası" ya da "fikir anarşisi" oluşturur.

"1908 - 1918 yılları arasında çok çeşitli konularda yayımlanan süreli yayınların sayısı binin üstündedir. Süreli yayınlar Anadolu'da da yaygınlık kazanır."[1]

"II. Meşrutiyet'le birlikte gündeme gelen basın özgürlüğü sayesinde etkin fikir tartışmaları ortam bulur. Bu dönem, Osmanlı fikir dergiciliğinin dönüm noktasıdır. Meşrutiyet'in ilk yıllarında çoğulcu bir fikir ortamı egemendir ve her türlü görüş serbestçe ifade edilebilir. Dergiler, risaleler fikir tartışmalarını körükler. II. Abdülhamid'in yasakçı ortamından kurtulan Osmanlı aydını devlete sahip çıkar ; yol gösterir ; çözüm önerir."[2]

Dönemin geniş özgürlüğü çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi varlığını korumak, yaygın bir düşüncenin ürünüdür. I. Meşrutiyet ortamında yaşanan çok uluslu bir imparatorlukta liberalizm ve parlamento kurma sorununun uzantıları ciddiyet kazanarak devam etmektedir.

---

[1]Varlık, Bülent ; "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri" Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi : I, 116 - 117.
[2]Toprak, Zafer ; "II. Meşrutiyet'te Fikir Dergileri" Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi : I. 126.

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra ülkede siyasal gruplaşmalar başlamış, buna paralel olarak basında da gruplaşmalar görülmüştür. İktidar karşısında bir güç olarak beliren bu gruplar, yayın organları aracılığıyla sosyal hayatı etkilemiş, kamuoyunu yapıcı ve yöneltici, kitleleri hareket ettirici bir rol oynamışlardır. Bu mücadele, üç grupta temsil edilmiştir.

"İslamcılık, II. Meşrutiyet'in en kuvvetli siyasî fikir cereyanı olmuştur. Bu fikir cereyanına göre, Batı'nın üstünlüğü teknik yönde olup âhlâk ve maneviyât yönünden geri kalmıştır. Bu görüşün en önemli yayın organı olan dergi **Sebilü'r Reşad**'dır. Önceleri Sırat-ı Müstakim adı ile çıkan derginin kurucusu Eşref Edib'dir. 1908'de çıkan dergiye Mehmet Akif (Ersoy) yazı vermiştir."[1]

Beyanü'l - Hak ise, 1908 - 1910 arası 182 sayı olarak çıkan Mustafa Sabri'nin yayınladığı İslamcı bir dergidir. Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye'nin yayın organı olan dergi dini konuların yanı sıra, güncel, siyasal, toplumsal sorunlara da eğilmiştir.

1915'te Halim Sabit'in yönetiminde yayınlanan **İslâm Mecmuası**, modernist İslamcı görüşe dayanır. Ziya Gökalp'in din, ahlâk, eğitim gibi konular üzerine sosyolojik değerlendirmelerinin yer aldığı dergi, İttihatçıların yarı - resmi yayın organlarından biridir.

İslamcılıkta Batıcılığı ulusçu bir ideoloji çatısı altında uzlaştırmaya çalışanlar ise Türkçülerdir. 1908 ertesi Türkçülük akımı Ahmed Midhat, Mehmed Emin, Ahmed Hikmet, Yusuf Akçura gibi yazarların ön ayak olmalarıyla kurulan Türk Derneği çevresinde gelişir. Aynı adla çıkarılan dergi yedi sayı yayınlanır. Tüzüğünde Türklerin eski eserlerini, tarihini, lisanlarını, edebiyatını, etnoğrafyasını, coğrafyasını araştırma ve

---

[1]İnuğur, M. Nuri ; Basın ve Yayın Tarihi, 295 - 296.

ortaya çıkarma esastır. Bunu, 1911'de başkanlığını Mehmed Emin'in yaptığı Türk Yurdu adlı dergi izler. Bir yıl sonra dergi, dernekle birlikte yerini Türk Ocağı'na bırakır. Bu dergiler, daha çok milliyetçiliğin kültür yönüyle ilgilenen ve aydınlara seslenen yayın organlarıdır.

"1910'da Selanik'te yayımlanmaya başlayan ve ulusal dil anlayışını gündeme getiren dergi **Genç Kalemler**'dir. Başlangıçta adı **Hüsün ve Şiir** olan dergiye yeni bir hava verilmek istenerek Genç Kalemler'de karar kılınır. Derginin öncülüğünü ve birleştiriciliğini Ali Canib yapar. Genç Kalemler hareketi de, öncelikle dilde sadeleşme düşüncesinden doğmuştur; bunu, edebiyatta millîleşme izlemiştir. Her iki düşüncenin kaynağı da Ömer Seyfettin'in kaleme aldığı, derginin ikinci cildinde yer alan "Yeni Lisan" başlıklı makaleye dayanır. Yayınına iki yıl devam eden Genç Kalemler dergisi Ziya Gökalp'in katılmasından sonra Türkçülük akımının sözcüsü olmuştur."[1]

Dinî esaslara bağlılık yönünden İslamcı grup kadar tutucu olmayan ve Osmanlılığı esas ilke kabul eden Osmanlıcı grubun düşünürü Rıza Tevfik, şairi Tevfik Fikret, yayın organı da Ali Kemal'in gazeteleridir. Osmanlıcılığın II. Meşrutiyet'teki uzantısı ise, Mecmua-i Ebüzziya'dır.

"II. Meşrutiyet'le birlikte etkinlik kazanan pozitivist düşüncenin sözcüsü **Ulum-i İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası**'dır. 26 sayı çıkan dergide iktisadi sorunlar klasik liberal öğreti ışığında değerlendirilir. Mehmet Cavit, Rıza Tevfik ve Ahmet Şuayb'in çıkardıkları derginin temel ilkesi "tekâmül"dür. Spencer'in etkisiyle derginin yazarları evrim ve organik toplum görüşünde birleşirler"[2]

---

[1]Parlatır, İsmail ; "Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin", Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin ; 98.

[2]Toprak, Zafer ; "Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı" Türkiye'de Dergiler - Ansiklopediler ; 22 - 23.

Batı'ya yönelik olan II. Meşrutiyet hareketi, pozitivizmle liberalizmi bağdaştırma çabasındadır. Dönemin aşırı Batıcı yayın organı, 1932'ye kadar 358 sayı çıkan, Dr. Abdullah Cevdet'in kurduğu **İçtihad**'dır. Batı hayranlığından ödün vermeyen dergi, geleneklere bağlanmayı gericilik sayar. Kadın haklarını ve çağdaş aile modelini savunur. Laikleşmeyi önerir. İlericilik - gericilik kavramlarını Osmanlı fikir hayatına kazandırır.

Baha Tevfik'in yönetiminde 1910'da yayınlanan **Felsefe Mecmuası**'nda biyolojik ve evrimci maddecilik savunulur.

"Sosyalist düşünceyi savunan **İştirak** adlı dergi, Osmanlı Sosyalist Fırkası Reisi Hilmi tarafından çıkarılır."[1]

"Onbeş günde çıkarılan ve yüz sayı devam edebilen **Şehbâl** de edebiyat ve sanat çevrelerini kendine bağlamış öncü mecmualar arasındadır. Şehbâl, o devirde çıkan mecmualar arasında baskı tekniği, mizanpaj bakımından en güzel ve en başarılısıdır. Hüseyin Sadettin Arel'in neşrettiği Şehbâl, «bugün matbaacılıkta hayli ilerlememize rağmen, hâlâ bir misli neşredilmeyen» bir mecmuadır. 24 sayfalık derginin her sayfasında ortalama beş fotoğraf kullanılmıştır. Sadece İstanbul değil, diğer Osmanlı illeri hakkında bilgi veren dergide kadınlara yönelik haberler de yer almıştır. 1909'da çıkan dergi "Yeni Lisan" hareketine karşı tavır alır. Osmanlı dergiciliğinde magazini gerçek anlamda yansıtan dergilerden biridir."[2]

II. Meşrutiyet'in tüm özelliklerini yansıtan diğer bir dergi de Resimli Kitab'dır. Aylık olarak yayınlanmaya başlayan ve beş yıl boyunca basın hayatına hizmet vererek geniş bir okuyucu kitlesi kazanan **Resimli Kitab** dergisinin müdürü Ubeydullah Esad ; baş yazarı ise Faik Sabri'dir. 1908 - 1913 yılları arasında çıkan dergi edebî, siyasî,

---

[1]Toprak, Zafer ; "Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı" Türkiye'de Dergiler - Ansiklopediler ; 22 - 23.
[2]Turinay Necmeddin; "Resimli Kitab ve II. Meşrutiyet Yıllarında Dergiler" Milli Kültür, sayı 38, syf. 25.

ictimaî, felsefî ve aktüel içerikli yazılarıyla döneminin iz bırakan yayınları arasına girmiştir. Alt yazılı açıklamalarla kullanılan fotoğraflar ve kaliteli basım kağıdı ile görsel açıdan okuyucunun göz zevkine hitap etmiştir.

"**Âşiyân**, 1908'de «edebî, siyasî, ictimaî, fennî, âhlâki mecmua» olarak kendini takdim eder. Haftalık olarak çıkan Âşiyân, zamanındaki mecmualar arasında hikâye ve şiire en çok ağırlık verenidir. Fransız edebiyatından yapılan tercümeler de bu dergide geniş, bir yekün tutar. Geniş bir yazar kadrosunu sahifelerinde barındıran Âşiyân'da Tevfik Fikret, İsmail Safa, Fâik Ali, Ahmed Hâşim, Hüseyin Cahid, Cenab Şehabeddin ve Abdülhak Hamid'in nesir ve nazımlarına sık sık tesadüf ederiz."[1]

Sansürsüz yayın politikası ile birlikte mizah dergilerinin sayısında da patlama olmuştur. İstanbul'da kırka yakın mizah dergisi çıkmıştır. Bu durum aynı zamanda kitlenin "rahatlamayı gülerek karşılama" anlayışının ifadesidir. Geride bırakılan dönem, mizahın penceresinden yansıtılmıştır.

Özellikle **Kalem** ve **Cem** adlı mizah dergileri batılı anlamda karikatürlere, fıkralara yer vererek etkin bir rol oynamışlardır. 1908'de yayımlanan Kalem'in kurucuları Salâh Cimcoz ve Celal Esat (Arseven)'dir. 1910'da yayına başlayan Cem dergisi Cemil Cem tarafından çıkarılmış ve başyazarlığını Refik Halid yapmıştır. Kalem ve Cem dergilerinin her ikisi de kısmen Fransızca olarak yayımlanmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte kazanılan yeni toplumsal ve siyasal haklar, özgürlükler kadının geleneksel rolünün tartışılmasına yol açar. Buna paralel olarak çeşitli kadın dergileri çıkar.

---

[1] Turinay, Necmeddin ; a.g.m.

Kadınlara yönelik çıkan ilk dergi **İnsaniyet**'ten uzun süre sonra 1908'de Mehmed Rauf tarafından çıkarılan **Mehasin**'de kadınları ilgilendiren konferanslar yer almıştır. Fatma Aliye de dergide çalışmıştır. **Demet** dergisi de 1908'deki ilk sayısından itibaren kadın sorunlarına eğilir ve çocuk eğitimi, kadın terbiyesi konusunda bilgiler verir. Yine aynı yıl şair Süleyman Bahri **Kadın** adlı dergiyi çıkarır. Haftalık olarak çıkan dergi 30 sayı sürer. 1912'de Ulviye Mevlan tarafından çıkarılan **Kadınlar Dünyası** diğer önemli bir dergidir.

1908 - 1918 yılları arasında yayımlanan çocuk dergileri genellikle birbirinin benzeridir. **Arkadaş** 1909 - 1910 yılları arasındaki çocuk dergilerinin öncülerinden olup her sayfasının altında bir atasözü bulunmaktadır. **Çocuk Bahçesi**'nde ise öğretimi destekleyici bilgiler yer alır.

Osmanlı dergiciliği çalkantılı bir dönem geçirdikten sonra sonra II. Abdülhamid'in ağır sansürüne maruz kalmış böylece suya sabuna dokunmadan uzun süre yayın hayatında kalma mücadelesi vermiştir. II. Meşrutiyet'le birlikte tanınan özgürlükten ötürü yayıncılıkta "çok seslilik" başlamış ve toplumdaki her kesimden insana hitap edebilen yayınlar ortaya çıkmıştır. Otuz yıllık suskunluk ve baskı rejiminin ardından her türlü görüş serbestçe söylenir olmuştur. Önceleri, dergiciliğin kalbi İstanbul'da atarken 1908'den sonra Anadolu da basının renkli dünyasından nasibini almıştır. Ancak, dergi sayısındaki artışa rağmen bir çoğunun ömrü kısa olmuştur. 31 Mart Vakası ile II. Meşrutiyet kesintiye uğramış ve basın yasasına sansürü içermese de değişiklikler olmuştur. Sayısal verilere göre, 1098'de süreli yayınların sayısı 200'den fazlayken, bu sayı 1909'da 353'e çıkmış, fakat 1910'da 130'a düşmüştür. Bununla birlikte, dergicilik toplumdaki dinamik dengeleri yönlendiren bir güç olarak öne çıkmış ve okuma gündemi takip etme alışkanlığını yerleştirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1.1. RESİMLİ KİTAB'IN KÜLTÜR HAYATIMIZDAKİ YERİ

1.1.1. MUHTEVASI

Resimli Kitab'ın muhtevası, içinde bulunduğu buhranlı ve değişken devrin yapısı ile yakından ilgilidir. "II. Meşrutiyet'in ilânını takip eden yıllarda müstakil halde çeşitli edebî faaliyetlerin yanında, fakat onlardan daha hakim şekilde sosyal meseleler ve bunlara bağlı olarak bazı ideolojik faaliyetler ön planda gelir. Önceki devirlerden gelen bazı yazarların bile bir değişme gösterdiği bu devri, bütünüyle Servet-i Fünûnculara karşı bir reaksiyon dönemi olarak değerlendirebiliriz. Bu devirdeki belli başlı ideolojilerin hemen hepsi, Tanzimat ideolojilerinde olduğu gibi, devrin en önemli meselesi olarak ortaya çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkılmaktan kurtarmak ve her alanda çağdaş Batı medeniyeti seviyesine ulaştırmak istemektedir. Sanatkârların bile birçoğunun ideolojilerin emrinde eser verdiği 1908 sonrasında sadece Fecr-i Âti'ye mensup şair ve yazarlarla Dergâhçılar adıyla bilinen grup idelolojik edebiyata yer vermezler."[1]

Devrinin çeşitli siyasi, sosyal dalgalanmalarını; sanat ve edebiyat anlayışlarını çeşitli yazı dizileriyle yansıtan Resimli Kitab, yayımlanan ilk sayısındaki "ilk söz"le muhteviyâtına ve amaçlarına ilişkin ip uçları verir.

---

[1]Uçman, Abdullah ; "II. Meşrutiyet'ten Sonraki Bazı Edebî ve Fikrî Faaliyetler Üzerine", Milli Kültür. 39.

Kendinden emin adımlarla yola çıkan dergi "bu tarz neşriyat meyanında birinci olmakla müftehir" olduğunu okuyucularının bilgilerine sunar. Bir sanatkâr için en büyük kazanç veya mükâfât güzel bir şeyler vücuda getirebilmiş olmaktır, düşüncesi derginin çıkış noktasıdır. Buna göre, her türlü şeyin üstünde yer alan izzet-i nefis ve sanat ruhu korunmalı ve okşanmalıdır. İlkin ortaya çıkan teknik yetersizlikler de gelecek nüshalarda giderilecek okuyucunun dikkati titizlikle hazırlanmış derginin iç yapısına yönelecektir. İçerikle ilgili çok ayrıntılı bilgi vermeye gerek yoktur. Çünkü, dergi kendi kendini gösterecektir. Bu arada, Resimli Kitab tanınmış veya ismi duyulmamış pek çok yazara kucak açmıştır.

Bu "ilk söz"le okuyucuya merhaba diyen Resimli Kitab, 1908'de aylık olarak beş yıl boyunca ortalama yüz sayfalık sayılarla hizmet vererek 1913'te kapanmıştır. Dönemindeki 2 - 8 sayfalık, ömrü bir kaç sayıyı geçmeyen dergilere oranla zengin içeriğe sahip olduğunu kanıtlamıştır. Derginin her sayıda ortalama yüz sayfayı yakalaması adına da uygundur. Zira, bu haliyle kitap kalınlığında ve bol resimlidir. Buna konu çeşitliliği ve iyi bir yazar kadrosu da eklenince "okuyucunun rağbet ve teveccühü" hedefine ulaşılmıştır.

Dergide Avrupa'daki gelişme ve yenilikler ile ülke gündemi ve gerçekleri arasında bağlantı kurulur. İçinde yaşanılan koşullar değerlendirilmek suretiyle halk aktüaliteden haberdar edilir. Bu yorumlarda Mahmud Sadık, Ali Kemal, Faik Sabri, Ubeydullah Esad, M. Rauf imzalarına rastlanır. II. Meşrutiyet'in kazanç ve kayıpları her boyutta tartışılır. Bir senelik inkılâbın değerlendirilmesinde M. Rauf şu ifadelere yer verir; "... bir sene zarfında hükümetlerden yüz senelik bir mahsul-i terakki istemek muhakemeyi istinad etmez. Fikrimize kalırsa enzâr-ı tedkik ve imtihanımız, hükümete, heyet ve şekl-i idareye değil kendi kendimize mün'atıf olmalıdır"[1] İnkılâbın sadece idare şeklinin değişikliği olmadığını vurgulayan M. Rauf, Avrupa'nın uzun zaman dev adımlarla kat ettiği yolu, bizim de aşacak gücümüz olduğunu hatırlatır.

[1]M. Rauf, Resimli Kitab V: 2, 968 - 973.

Bugün dilimizden düşürmediğimiz düşünce özgürlüğü kavramı o günlerin ve derginin hayatî meselesidir. Bugünkü medeniyetin, düşünce özgürlüğünün eseri olduğundan hareketle, fikir çeşitliliğinin toplumun ufkunu açacağına inanılır. Dergi, çok yönlü yayın politikasıyla İstibdadın tortularını ardında bırakma ve Batılı anlamda ilerlemenin peşindedir. Bu amaçla iç ve dış politika, Osmanlı Devleti'nin kritik durumu incelemeye alınarak çözümler aranmıştır. Yakın komşularımızın bizimle ilgili stratejileri yorumlanmıştır.

Ağırlıklı olarak önem verilen sanat - edebiyat gündemi özellikle Raif Necdet'in kaleme aldığı "Musâhebe-i Edebiye"lerle yansıtılmıştır. 4. cilde kadar bu tür on bir yazı dizisi hazırlayan R. Necdet, 2. ciltteki ilk yazısında tarafsızlığı ilke edindiğini söyler. Edebiyat vatana, insaniyete hizmette bir araçtır diyen yazar, genç neslin eserlerinde sosyal ve felsefi konular yerine, aşk ve kadın terennümâtı bulunmasını eleştirir. Servet-i Fünun yazar ve şairlerine özlem duyar hale gelindiğini anlatır. Ona göre Emin Bülend ile Hamdullah Subhi ise istisnadır. Her ikisinin de lirik şiirleri vardır. Raif Necdet, ayrıca yazısında edebiyatın âdet ve fikirleri değiştirmekteki işlevine değinir.

Yazar, "Tasfiye-i Lisan"ı ictimai ve siyasi bir mesele olarak kabul eder ve okuyucu kitlesinin genişlemesinin dilin sadeleştirilmesinden geçtiğini ortaya koyar. Yazar, ayrıca "Mehmed Emin'in bütün âsâr-ı gayr-ı matbuası neşredileceği zaman âlem-i edebiyatımız bir lerziş-i teceddüd ve inkılâp ile titreyecektir..." değerlendirmesinde bulunur. Mehmed Emin'in "orjinal" bir dehaya sahip olduğuna kanidir.

Raif Necdet, musâhabelerinde ısrarla edebiyatın sırf zevk ve eğlenceden ibaret olmadığını vurgular. En çok üzerinde durduğu konu da nazik bir devrede bulunmalarından ötürü fazileti rencide eden ve âhlâkı bozan eserlerden kaçınmak gereğidir.

Toplumun menfaati her zaman ön planda olmalıdır.

Derginin 3. cildinin 14. sayısında Raif Necdet; Celâl Sahir'i şiirde, Mehmet Rauf'u ise nesirde yalnız kadın terennümatı yapmakla itham eder. Ona göre, Mehmet Rauf "Eylül"de ne kadar yükselmişse "Pençe"de o kadar sukût etmiştir. "Pençe" piyesini sanatsızlık olarak niteler. Oysa Edebiyat-ı Cedide'de sanatla beraber fikir ve felsefeye de saygı duyup yer verenler vardır; Şiirde Fikret, nesirde Cahid Bey...

Raif Necdet'e göre, edebiyatın hâlâ gerektiği kadar ilerleyememiş, fikren yükselememiş olmasının sebebi "Sanat sanat içindir" nazariyesidir. Sanatın amacı "insaniyet, intibah, hakikat, iyilik, iyilikle müterâfık güzellik'tir. O, Edebiyat-ı Cedide'yi ise sanat anlayışından ötürü suçlamaz. Çünkü, İstibdad baskısı onları belli konular çerçevesinde kalmaya zorlamıştır.

Her musâhabesinde edebiyat dünyasında çıkan yeni eserleri tanıtıp görüş beyan eden Raif Necdet, en geniş yeri "Seviye Talip" romanına ayırır. Romanı "Sanatı felsefe ile tetebbuatı ictimâiye ve ahlâkiye ile mecz ederek edebiyat hakkında - bir dereceye kadar - yeni bir ufuk göstermiş yegâne edebî bir eser" olarak niteler.[1] Ona göre, memleket için çok faydalı bu ilk samimi ve milli eseri Halide Salih yazmıştır. Hatta, bu roman «Mai ve Siyah» dışında bizim sosyal ve milli hayatımızı yine sosyal ve âhlâki fikirlerle bağdaştırarak gösteren ilk eserdir.

"Bugünkü Ediblerimiz" başlıklı yazısında Mehmed Rauf, dönemlerinin en güvenilir ve kalıcı sanatkârlarının Edebiyat-ı Cedide'ye mensup olduğunu ve bunun yeni nesil için örnek teşkil ettiğini vurgular. "İstikbâlin nesri Halid Ziya'nın nesri"dir diyen Cenab Şehabeddin'e katılır.

---

[1]Raif Necdet, V: 4, 976 - 985.

Midhat Cemal ise derginin 3. cildinin 16. sayısında "Edebiyat-ı Hâzıra" başlıklı yazısında tenkitsiz edebiyatın var olamayacağını belirterek tenkitte gerekli şartları "Bitaraflık, afifü'l lisan olmak ve vukuf" olarak sıralar. Ispartalı Hakkı'nın Harb-i Hazır adlı eserini bu şartlar ışığında değerlendirir.

Tahsin Nahid "Nesl-i Cedid Edîbeleri"nde Mediha Hüsnü'nün Mehasin'de çıkan bir makalesine katılmadığını söyler. Tahsin Nahid, Mediha Hüsnü'nün aksine kadınların erkeklere göre fikrî seviyesinin daha iyi olduğunu kaydeder. Hanımların din ve teamüllerin müsaadesi çerçevesinde edebiyatla meşgul olduklarına, edebî risaleleri merakla takip edip abonelikte erkek okuyucuları geride bıraktıklarına şahit olur. Bir başka tespiti ise, edîbelerimizin edebiyatta inkılâbın yansıması olarak "Feminizm"de yoğunlaşmak yerine, felsefe ve fene ağırlık vermelerinin gerekliliğidir. Halide Salih'in kadın yazarlar arasında fikrî konulara yönelen münevver olarak öne çıktığını belirtir. Dönemin diğer kadın dergilerinde çalışan yazarları ele alır.[1]

"Bizde Romancılık ve Romanlar" adlı iki bölümlük makalesinde Saffet Nezihi romancılığın bizde henüz doğmadığı fikrine katılmaz. Romancılığımızın tarihçesine değinirken, bir yandan da bunun Fransa'daki edebî ortamla ilişkisini ortaya koyar. Ahmed Midhat'ın eserlerini ve çalışma sahasını geniş şekilde tanıtır.

Resimli Kitab, okuyucusuna sadece kendi edebî çevresi ve sanatkârlarını tanıtmakla kalmaz. Batı'da yankı uyandıran her türlü şahsiyeti veya hareketi okuycunun ayağına getirir. Dergide Sully Prudom, Emile Zola ve Naturalizm, Tolstoy hakkında çıkan tanıtıcı yazı ve değerlendirmeler buna örnektir. Dergi takipçilerine hep görüş açılarını geniş tutmaları mesajını verir.

---

[1]Tahsin Nahid, V: 2, 740 - 744.

Tiyatro da derginin yazarlarınca irdelenip önem verilen konularından olmuştur. Halide Salih "Tiyatro Edebiyatı"nın bizde ne derece geliştiğini dış kaynaklı örneklerle kıyaslayarak incelerken Halid Ziya da "Temaşa Hakkında" adlı yazısında milli bir tiyatroya olan ihtiyacımızı dile getirir. Müfid Ratib de, "Tiyatro ve Ahlâk" başlıklı yazı dizileriyle konuya değişik bir açıdan yaklaşır. Dergide piyesler tefrika edilir.

Dergi şiire de yer ayırır. Ahmed Haşim'in pek çok şiiri yanında "Şiir-i Kamer"lerinin bir bölümü dergide yayınlanır. Mehmed Emin, Ali Ekrem, Hamdullah Subhi, Abdülhak Hamid, Celâl Sahir, Süleyman Bahri ve daha pek çok şairin şiirleri dergiyi süsler.

Derginin en önemli roman tefrikası İzzet Melih'in yazdığı "Tezad"dır. Romanın neşrinden önce İzzet Melih, Halid Ziya'ya hitaben "hikayenin bizdeki hakiki müessisi" görüşünü beyan eder. Halid Ziya da cevaben "Tezad"da ön plana çıkan üslubun sadeliği ve mülayimliğinden bahseder. Ayrıca dergide Cemil Süleyman, Halide Salih ve Şehabeddin Süleyman'ın küçük hikayeleri yayınlanır. "Yıldız Böcekleri" adlı roman tefrikası da Safveti Ziya'ya aittir ve yayını yarıda kalmıştır.

Tarihi ve aktüel makalelerde memleketin içinde bulunduğu durum, II. Meşrutiyet'in yansımaları ele alınır. İmparatorluğun yaşadığı siyasî kargaşanın sebepleri gözden uzak tutulmaz. Medeniyet tarihi yapılan tercümelerle okuyucuya aktarılır.

Çok yönlü olan dergide sosyoloji ve eğitim de her yönüyle incelenir. Derginin yazarları, bu iki kritik konu halledilmeden toplumun önünün açılamayacağının ve ilerleme sağlanamayacağının bilincindedirler. Bedii Nuri sosyolojik incelemeleriyle, Mehmed Rauf ve Raif Necdet de pedagojik yaklaşımlı yazılarıyla konuya perspektif getirirler

Öğretmenlerin psikoloji bilmeleri gerektiğinin altı çizilir. Gençliğin terbiyesi üzerinde durulup, çeşitli yazarlar ve kitaplar önerilir.

Resimli Kitab, toplumun temel direği olan kadınların aydınlanması ve bilinçlenmesine yönelik yazı dizilerine son derece önem verir. Aile kurumu içinde kadının haklarını ve sorunlarını çeşitli makalelerle açıklar. "Avrupa'da Kadınlara Hak" tan tutun da "Hakk-ı Talak"a kadar pek çok konuda yazılarla yeni gelişmelere dikkat çekilir. Buna ilişkin makaleler çevrilir.

Selim Sırrı'nın sporla ilgili yazıları da derginin çehresini renklendirir. Sadece zihnen değil, bedenen de insanların kendilerine jimnastik ve beslenme yoluyla özen göstermesi üzerinde durulur. Jimnastik salonlarında düzenli spor yapma çağrısında bulunulur. Kilo vermenin sırları, şişmanlığın sebepleri o günlerin de vazgeçilmez konularıdır.

Derginin sayfaları aralandığında Kuzey Kutbu'nun keşfinden, Halley kuyruklu yıldızına, Güneş sistemine ve hatta Merih'e kadar uzanan makaleler yolculuğu yapmak mümkündür. Bunlardan hoşlanmıyorsanız dergi size "Otokrom Plaklar Vasıtasıyla Renkli Fotoğraf", "Kendi Kendine Müteharrik Tekerlek" gibi yenilikleri duyuran seçenekleri sunar. Dış siyasi gelişmelerden yoksun kalmak istemeyenler "Lizbon İhtilali", "İngiltere İhtilali", "Fransa'da İntibahat", "İran", "Fas'ta İspanyollar"ı izler. Bütün bu zengin iç yapı resimlerle desteklenir.

1.1.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Resimli Kitab, 1908 - 1913 yılları arasında beş yıl boyunca kesintisiz yayınlanmış ve 51. sayıdan sonra kapanmıştır. İstanbul'da çıkan derginin ebadı 23 x 19 cm'dir. Derginin kapağı renkli olup, üzerine büyük puntolarla "RESSİMLİ KİTAB" başlığı bulunmaktadır. Kapağın sol üst tarafındaki bu başlığın altın derginin adı Fransızca "REVUE MENSUELLE" olarak yazılıdır. Derginin başlığının hemen altında müessisler kısmında Faik Sabri ve Ubeydullah Esad adları göze çarpar. Onun altında ise, "Her ayın onbeşinde neşrolunur edebî, siyasî, fenni, felsefî ve ictimâi mecmua-i musavveredir" ifadesi vardır. Sağ üst köşesinde derginin numarası ve sermuharririn Faik Sabri olduğu belirtilir. İdarehanesi ise, Yeni Pastahane civarında Elkâtip Han'ındadır.

Resimli Kitab, beş yıllık yayın hayatını 9. ciltte tamamlamıştır. Her ciltte altı sayısı bulunur. Derginin yıllık on iki sayısı iki ayrı cilt oluşturur. Bu yıllık on iki sayıya baştan sonuna kadar aynen bir kitap gibi sayfa numarası verilmesi dikkat çekicidir. Her sayının kapağında ünlü devlet erkânından veya edebi çehrelerden birinin resmi alt yazılı açıklamasıyla yayınlanır. Her cildin sonunda ise, dergideki "edebî parça ve makaleler", şiirler, hattâ resimler için ayrı birer fihrist yer alır.

Derginin bir sayısı ortalama yüz sayfadır. İlk sayıdaki resim sayısı da yüze yakındır. Ancak resimlerin, yazıların içeriğiyle ilişkisi yoktur. Bunlar daha çok Avrupa hanedanlarını, çeşitli manzaraları, ileri gelen ve artistlere ait portreleri, en ünlü tabloların kopyalarını ve kadın modasına ait son modelleri konu alır. Resimlerin altında Fransızca açıklamalar bulunur.

Resimli Kitab'da çıkan yazıları konularına göre şöyle sınıflamak mümkündür : Şiir, Mensur Şiir, Roman, Hikâye, Tiyatro, Tercüme, Hatıra, Mahsul-i Tedkik ve Tetebbu, Mahsul-i Mütalaa ve Tetebbu, Tarih, Tıp, Fenni Makaleler, Kadın, Spor, Musâhabe-i İlmiye, Musâhabe-i Felsefîye, Gezi Yazıları, Neşriyât-ı Cedide.

Önemli konulardaki açıklamalar cildin en başına konularak okuyucunun dikkatine sunulur. 2. cildin başında "Şükran ve Tebrik" başlıklı yazıda derginin genel yönetimi, 31 Mart Vakası dolayısıyla memleketin içinde bulunduğu durumu analiz etmiş ve durumu hakimiyet altına alan ordu ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne tebriklerini iletmiştir.

İlk sayıdaki bazı teknik aksaklıklar Avrupa'dan getirilen makinelerle düzeltilmiş ve kuşe kağıda geçilmiştir. Renkli kapak kullanılmaya başlanılmıştır.

Derginin son bölümü olan "Fihrist"ten önce "Âsâr-ı Münteşire" veya "Neşriyât-ı Cedide" başlığıyla yeni eserlerin birer paragraf şeklinde tanıtımı yapılmıştır. Mecmua, gazete, kitap ayrımı yapılmaksızın yeni çıkan her yayın okuyucuya duyurulmuş ve önerilmiştir. Hattâ "Diğer Mecmualar Ne Yazıyorlar?" başlıklı kısma başka dergilerden ilgi çekici makalelerin bir bölümü aynen alınıp yayınlanmıştır. Ancak, bu her sayıda düzenli olarak devam etmemiştir.

Yeni yayınlar dışında, derginin son kısımları bilmece ve müsabakalara, fıkra ve karikatürlere, düzeltmeler ile ticari ilân ve duyurulara ayrılmıştır.

Düşünmeye yönelik sorulan bilmeceler, kadınlara ve erkeklere ayrı şekilde hazırlanmıştır. Kura ile kazananlardan ilk üç kişiye ücretsiz abonelik hakkı verilirken diğerleri de kartpostal ile ödüllendirilmiştir. Daha sonraları, "kupon varakası" doldurmadan okurların yarışmaya katılamayacağı belirtilmiştir. Edebîyat, fotoğraf gibi çeşitli konularda yapılan müsabakalar da bilgi, beceriyi gerektirmektedir. En uzun soluklu müsabaka, Resimli Kitab'da her sayı için yapılan en güzel makaleyi okuyucu oylarıyla belirlemektir. 1. cildin 6. sayısında Raif Necdet'in 173 oyla, "Terbiye-i Nisvan" makalesiyle 1. olduğu duyrulmuştur.

"Biraz da Gülelim" adı altında karikatürlerle süslü fıkralar bir sayfa olarak düzenlenmiştir. Osmanlıcası verilen fıkraların hemen altında Fransızcası da bulunur.

Dergi, her sayı sonunda yayınlanan yazılardaki basım yanlışlarından ötürü özür dilemiş ve bunların doğrularını yayınlamıştır. Örneğin, 6. sayıda çıkan Ahmed Haşim'in Şiir-i Kamerler'deki "ruhuma" sözcüğü dizgi hatasından dolayı "ruhume-i" şeklinde basılmıştır. Buna benzer pek çok düzeltme yapılmıştır.

Ticari ilân ve duyurular da ilk sayılarından itibaren çeşitlenerek çoğalmıştır. Selim Sırrı'nın Terbiye-i Bedeniye Mektebi, kadın giyimi üzerine çalışan Tiring Mağazası, Piyano Ticarethanesi, Mayıs Dürbüleri, Haftalık Musavver Muhit Gazetesi, ilânı olanlardan bir kaçıdır. Önemli duyurular arasındak derginin kendi aboneleri için düzenlediği konferanslar gelmektedir. 4. sayının sonunda Tepebaşı Kışlık Tiyatrosu'nda Faik Sabri'nin konferansın açılış konuşmasında söyledikleri ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

Resimli Kitab, aşağıdaki çizelgeyi abonelik şartlarını okuyucularına hatırlatmak için sık sık yayınlamıştır.

	Eyâlet-i Mümtaze ve Memâlik-i Ecnebiye İçin					
	Kuruş	Frank	Şilin	Peni	Ruble	Kapik
İdarehaneden almak şartıyla (altı aylık)	25	-	-	-	-	-
Der - saadet ve Vilâyât						
için posta ücretiyle beraber (altı aylık)	30	8	6	4	3	4
İdarehaneden almak şartıyla (senelik)	50	-	-	-	-	-
Der - saadet ve Vilâyât						
için posta ücretiyle beraber (senelik)	20	15	11	10.5	5	70
İdarehaneden almak şartıyla (iki senelik)	95	-	-	-	-	-
Der - saadet ve Vilâyât						
için posta ücretiyle beraber (iki senelik)	108	30	23	9	11	40

Yukarıdaki ilânın yanında "Abonelik bedelâtı borca peşin ahz olunur" ifadesi yer almıştır. Abonelik formu da bu bilgilerin sonunda yayınlanmıştır.

1.1.3. YAZI KADROSU

Resimli Kitab, devrin tanınmış yazarlarının bir çoğundan dergiye katılma sözünü alır ve bunu iftiharla ilk sayısındaki "İlk Söz"de ilân eder. Bu yazarlar, Ahmed Hikmet, Tevfik Fikret, Cenab Şehabeddin, Halide Salih, Zeki Megamız, Raif Necdet, Sâmih Bey, Selim Sırrı, Salih Zeki, Safveti Ziya, Ali Kemal, İzzet Melih, Faik Reşad, Faik Ali, Fahir Bey, Kilisli Rıfat, Mehmed Emin, Mehmed Sadi, Mehmed Rauf, M. Rauf, Mehmed Esad, Veled Çelebi'dir.

"İlk sayıdan itibaren dergiye öyle rağbet gösterilir ki en eski ve ünlü yazarlar da bu kadroya dahil olurlar: Abdülhak Hamid, Recâizade Ekrem, Sami Paşazade Sezâi, Süleyman Nazif, Nigâr Binti Osman, Emine Semiye, Ahmed Haşim, Yakup Kadri.

Yeni yetişen gençlere de sayfalarında yer veren Resimli Kitab, o sıralarda Galatasaray'da okuyan Hamdullah Subhi'nin ilk makale ve şiirlerini yayınlar.

Öte yandan, tüm bu gösterişli ve zengin yazar kadrosunun katılımı sürekli olmaz ve kopmalar baş gösterir. Aynı durum, yönetimde de geçerlidir. Ubeydullah Esad sonuna kadar derginin müdürlüğünü üstlenir. Faik Sabri 5. sayıdan sonra başyazarlıktan ayrılır, kendi başına "Resimli Roman" adında bir dergi yayınlar. Bununla beraber yine makaleler göndermeye devam eder. O çekildikten bir kaç ay sonra M. Rauf başyazarlığı kabul eder."[1]

---

[1]Moralı, Seniha Sami ; Resimli Kitab, Hayat Tarih Mecmuası, 1 : 38.

1908 - 1910 yılları arasında Resimli Kitab'ın yazar kadrosunu yazdıkları alanlara göre şöyle sıralayabiliriz:

Edebiyat:	Ahmed Macid, Ahmed Ziya, Safvet Nezihi, Mehmed Rauf, M. Rauf, Midhat Cemal, Raif Necdet, Halide Salih, Halid Ziya, Hüseyin Kazım,
Eğitim:	Mahmud Sadık, Raif Necdet,
Fen:	Kamil Flamaryon, Mehmed Ali Tevfik, M. Kemaleddin, Salih Zeki, M.D.
Gezi:	Faik Sabri, Ubeydullah Esad,
Hatıra:	Ahmed Hikmet, Ahmed Rasim, Ahmed Samim, Emine Semiye, Halide Salih, Ali Fahri, Mehmed Ali Tevfik, Mehmed Rauf, Salih Zeki, Refik Halid, Server Cemal.
Hikâye:	Abdullah Zühdî, Ahmed Hikmet, Ali Fahri, Cemil Süleyman, Halide Salih, Haşim Nahid, M. Rauf.
İçtimâiyyât:	Bedii Nuri, İsmail Nureddin, M. Rauf, Nureddin Rami.
Kadın:	Ertuğruloğlu, Kilisli Rıfat, Raif Necdet, Selahaddin Asım, Tahsin Nahid.
Mahsul-i Mütalaa ve Tetebbu:	Safvet Nezihi.
Mahsul-i Tedkik ve Tetebbu:	Safvet Nezihi.
Musiki:	Rauf Yekta
Musahabe-i Edebiye:	Raif Necdet, Mehmed Rauf.
Musahabe-i Felsefiye:	Baha Tevfik, M. Rauf.
Musahabe-i İktisadiye:	Hasan Tahsin, K.M. Bazbazyan.
Musahabe-i İlmiye:	Mahmud Esad, Raif Necdet.
Roman:	İzzet Melih, Safveti Ziya.

Siyasî Yazılar:	Ali Kemal, Filibeli Mehmed Ali, Mahmud Sadık, Mehmed Behçet, M. Rauf, Raif Necdet, Selanikli Tevfik.
Şiir-Mensur Şiir:	Abdülhak Hâmid, Ahmed Haşim, Ali Canib, Ali Ekrem, Celâl Sâhir, Cenab Şehabeddin, Emin Bülend, Faik Ali, Hamdullah Subhi, Hüseyin Siret, Mehmed Behçet, Mehmed Emin, M. Rauf, Mehmed Rauf, Mehmed Sadi, Midhat Cemal, Raif Necdet, Süleyman Bahri.
Tarih:	Bedik, Efazıleddin, M. Ferid, M. Rauf.
Tercüme:	Faik Sabri, İzzet Fuad, Raif Mehmed Fuad.
Tıp:	Kilisli Rıfat, Nureddin Rasih, Said Cemil.
Tiyatro:	Halid Ziya, Halide Salih, M. Rauf, Mehmed Rauf, Müfid Ratib, Safvet Nezihi, Şehabeddin Süleyman, Yakup Kadri.

İKİNCİ BÖLÜM

BİBLİYOGRAFİK FİHRİST

2.1. YAZAR ADINA GÖRE FİHRİST

ABDAH MAZHAR

Mektepli - Alaylı — c.2, S.7, s. 645 - 648.

ABDULLAH ZÜHDİ

Hemşire (Hikaye), — c.1, S.4, s. 334 - 336.

ABDÜLHAK HAMİD

Merhum Hâce Tahsin Efendi İçin

(Unutulmaz Şiirler) — c.1, S.4, s. 306 - 307

ABDÜLHAK HAMİD

Rakkase - Heykel (Şiir) — c.2, S.12, s. 1246 - 1247

ABDÜLHAK HAMİD

Mazi Mesirelerinden (Şiir) — c. 3, S. 13, s. 16 - 17

ABDÜLHAK HAMİD

Bir Zerre İnayet (Şiir) — c. 3, S. 14, s. 127 - 129

AHMED HÂŞİM

Evim (Şiir) c.1, S. 1, s. 52.

AHMED HÂŞİM

Aks-i Sedâ (Şiir) c.1, S. 3, s. 222 - 223.

AHMED HÂŞİM

Şeb-i Nisyân (Şiir) c.1, S. 5, s. 450.

AHMED HÂŞİM

Şiir-i Kamer (Şiir) c.1, S.6, s.570 - 571.

AHMED HÂŞİM

Şiir-i Kamer (Şiir) c.2, S.7, s.652 - 655.

AHMED HÂŞİM

Şiir-i Kamer (Şiir) c.2, S.8, s.760 - 761.

AHMED HÂŞİM

Şiir-i Kamer (Şiir) c.2, S.9, s. 878.

AHMED HÂŞİM

Çöller (Şiir) c.2, S.10, s.1016.

AHMED HİKMET

Kemal'e Mersiye (Şiir) c.1, S.1, s.31.

AHMED HİKMET

"Ma'şuka-i İnsâniyat" c.1, S.3. s.217 - 221.

AHMED HİKMET

"Dalgaların Nasihatı (1)" c.1, S.5, s.419 - 422.

AHMED HİKMET

Bir Mehtab Gecesi (Hikâye) c.2, S.12, s.1208 - 1212.

AHMED HİKMET

"Bir Mektup" c.3, S.15, s.202 - 209.

AHMED HİKMET

Örtüye Düşkün (Hikâye) c.4, S.22, s.837 - 844.

AHMED HİKMET

"Hasbihal" c.4, S.24, s.1007 - 1010.

AHMED MACİD

"(Naturalizm) Meslek-i Edebiyesi ve Emile Zola" c.3, S.17, s.415 - 425.

AHMED MACİD

"Hakk-ı Hürriyet ve Hakimiyet" c.4, S.22, s. 807 - 816.

AHMED MUVAFFAK

"Espor" c.1, S.4, s.386 - 391.

AHMED RASİM

"Kitâbe-i Gam" c.1, S.4, s. 310 - 314.

AHMED RASİM

"Kitâbe-i Gam" c.1, S.5, s.429 - 432.

AHMED RASİM

"Kitâbe-i Gam" c.1, S.6, s.613 - 616.

AHMED RASİM

"Tekerrür Dememeli, Sâbıka Demeli" c.2, S.8, s. 751 - 757.

AHMED REFİK

"Eski Osmanlı Ordusunun Esasları (1)" c.1, S.4, s.352 - 361.

AHMED REFİK

"Eski Osmanlı Ordusunun Esasları (2)" c.1, S.5, s.451 - 459.

AHMED SAMİM

"Sevdiklerime" c.1, S.6, s.578 - 579.

AHMED ZİYA

"Meslek" c.1, S.3, s.233 - 235.

ALİ BEY

Seyyareler (Masal) c.1, S.3, s.277 - 285.

ALİ CÂNİB

Leyl-i Sihrân (Şiir) c.3, S.15, s.223.

ALİ EKREM

Ertuğrul (Şiir) c.1, S.5, s.414 - 415.

ALİ EKREM

"Ertuğrul" (Şiir) c.1, S.6, s.546 - 547.

ALİ EKREM

Köprülü (Şiir) c.2, S.9, s.853 - 855.

ALİ EKREM

Hufre-i Memât c.2, S.12, s.1225.

ALİ EKREM

Yeni Çehreler (Şiir) c.3, S.15, s.198 - 199.

ALİ EKREM

Jan (Hikâyecik) c.3, S.15, s.224 - 231.

ALİ EKREM

Yeni Çehreler (2) (Şiir) c.3, S.16, s. 299.

ALİ EKREM

On Temmuz (Şiir) c.4, S.22, s. 802 - 805.

ALİ EKREM

Aveng-i Seyyiat (Şiir) c.4, S.24, s.1002.

ALİ FAHRİ

"Ümid" c.1, S.4, s.345 - 347.

ALİ FAHRİ

"Hicran-ı Müebbed" (Hikâye) c.3, S.16, s. 325 - 337.

ALİ KEMAL

"Osmanlılarda Terakkiyât-ı Siyasiye (1)" c.1, S.1, s.4 - 8.

ALİ KEMAL

"Osmanlılarda Terakkiyât-ı Siyasiye (2)" c.1, S.2, s.103 - 110.

ALİ KEMAL

"Milli Tiyatro" c.1, S.2, s.181 - 187.

ALİ KEMAL

"Osmanlılarda Terakkiyât-ı Siyasiye (3)" c.1, S.6, s.519 - 527.

ARTİST BURHANEDDİN

"Rücû" (Diyalog) c.1, S.2, s.177 - 179.

BAHA TEVFİK

"Fikir - Fiil" c.2, S.11, s. 1140 - 1145.

BEDİİ NURİ

"Maltos Kanunu" c.2, S.9, s.856 - 865.

BEDİİ NURİ

"Hakk-ı İ'tisab" c.2, S.10, s.1001 - 1010.

BEDİİ NURİ

"Matbuat ve İzdiham" c.2, S.11, s.1072 - 1081.

BEDİİ NURİ

"Musâhabe-i İctimâiye" c.2, S.12, s. 1197 - 1207.

BEDİİ NURİ

"Efkâr-ı Basite-i Müstevliye" (Emraz-ı İctimâiye) c.4, S.20, s.664 - 670.

BEDİİ NURİ

"Terakki-yi İctimâi" c.4, S.21, s.751 - 759.

BEDİİ NURİ

"Fikr-i İnkılâb ve İnkılâbât" c.4, S.22, s.818 - 829.

BEDİİ NURİ

"Bir Nümune-i İnhitât" c.4. S.24, s.1011 - 1017.

BEDİİ NURİ

"Kanun ve Kavânin-i İctimâiye" c.5, S.25, s. 44 - 49.

BEDİK

"İran Tarih-i İnkılâb" c.4, S.21, s.760 - 786.

CELAL SAHİR

Şükrân-ı Şikâyet (Şiir) c.1, S.3, s. 228.

CELAL SAHİR

Müdafaa (Şiir) c.1, S. 4, s.318.

CELAL SAHİR

Bir Mersiye (Şiir) c.2, S.7, s. 665.

CELAL SAHİR

Son Cevap (Şiir) c.2, S. 8, s. 80.

CEMİL SÜLEYMAN

"Timsâl-i Aşk" (Küçük Hikâye) c.2, S.9, s.912 - 920.

CEMİL SÜLEYMAN

"Kadın İntikamı" (Küçük Hikâye) c.2, S.11, s. 1094 - 1101.

CEMİL SÜLEYMAN

"Bir Facia" (Küçük Hikâye) c.3, S.14, s. 142 - 148.

CEMİL SÜLEYMAN

"Ukde" (Hikâye) c.4, S. 22, s. 871 - 881.

CENAB ŞEHABEDDİN

Gisû-yı Yâr (Şiir) c.1, S.3, s.213.

CÜNEYD

"Hasbihal" c.5, S.25, s.104 - 109.

EFAZILEDDİN

"Musâhabe-i Tarihiye" c.3, S.17, s. 405 - 409.

EFAZILEDDİN

"Musâhabe-i Tarihiye" c.3, S.18, s.466 - 477.

EMİN BÜLEND

"Ölen Bacım" c.2, S.7, s. 711 - 716.

EMİN BÜLEND

Bir Kadına (Şiir) c.2, S.9, s.886.

EMİNE SEMİYE

"Hazret-i Refik'in Hayat-ı Ahiresine Dâir" c.2, S.7, s.678 - 688.

EMİNE SEMİYE

"Kıymet-i Nisviyyet" c.2, S.9, s. 880 - 885.

EMİNE SEMİYE

"Taş Hatun" c.3, S.13, s.72 - 75.

EMİNE SEMİYE

Hayat Döküntüleri — c.4, S.19, s. 573 - 578.

ERCÜMEND EKREM

"Yıldızlar" — c.1, S.1, s.68.

ERTUĞRULOĞLU

"Avrupa'da Kadınlara Hak" — c.4, S.20, s.636 - 651.

ERTUĞRULOĞLU

"Avrupa'da Kadınlara Hak" — c.4, S.21, s.729 - 739.

ERTUĞRULOĞLU

"Avrupa'da Kadınlara Hak (3)" — c.4, S.22, s.854 - 863.

ERTUĞRULOĞLU

"Avrupa'da Kadınlara Hak" — c.4, S.23, s.934 - 946.

ERTUĞRULOĞLU

"Avrupa'da Kadınlara Hak" — c.5, S.26, s.140 - 159.

FÂİK ALİ BEY

Olimpik Gecelerinde (Şiir) — c.1, S.2, s. 130 - 131.

FÂİK ALİ

Belki Hülya ve Belki Bir Rüya (Şiir) — c.2, S.9, s.868.

FÂiK ALİ

Sadabâd (Şiir) c.2, S.11, s.1092.

FAİK SABRİ

"Hürriyet Nasıl Elde Edildi?" c.1, S.1, s.16 - 23.

FAİK SABRİ

"Avrupa Hatırâtından" c.1, S.1, s. 53 - 60.

FAİK SABRİ

"İmparator Fransuva Jozef" c.1, S.2, s.158 - 159.

FAİK SABRİ

"Bolonya Ormanı'nda" (Gezi Yazısı) c.1, S.3, s.229 - 230.

FAİK SABRİ

"Tenezzüh" Mişel Prüvenis'den (Tercüme Roman) c.1, S.4, s.374 - 379.

FAİK SABRİ

"Paris Musâhabeleri" c.4, S.24, s.1042 - 1049.

FAİK SABRİ

"Paris Musâhabeleri" c.5, S.25, s.50 - 55.

FİLİBELİ MEHMED ALİ

"Sırp Meselesinde Avusturya - Macaristan
ve Rusya rolleri" c.2., S.7, s.704 - 710.

HALİD ZİYA

"Temâşâ Hakkında" c.1, S.3, s. 202 - 212.

HALİDE SALİH

Günahkâr c.1, S.2, s.150 - 155.

HALİDE SALİH

"Tiyatro Edebiyatı" c.2, S.7, s.699 - 703.

HALİDE SALİH

"Zılâl-ı Emvât" c.3, S.16, s.301 - 314.

HALİDE SALİH

Hayat-ı Muhayyel (Hikâye) c.3, S.18, s.493 - 503.

HAMDULLAH SUBHİ

İstanbul'da Bir Akşam (Şiir) c.1, S.2, s.155.

HAMDULLAH SUBHİ

Midhat Paşa (Şiir) c.1, S.3, s.245.

HAMDULLAH SUBHİ

Hüsn-i İntikam (Şiir) c.1, S.5, s.468.

HAMDULLAH SUBHİ

Ona Dair (Şiir) c.1, S.6, s.598.

HAMDULLAH SUBHİ

Kaç Defa (Şiir) c.2, S.7, s.677.

HAMDULLAH SUBHİ

"Mekteplerimizde Hıfzıssıha" c.2, S.7, s.731 - 739.

HAMDULLAH SUBHİ

"Mekteplerimizde Hıfzıssıha" c.2, S. 8, s.828 - 831.

HAMDULLAH SUBHİ

Vatan (Şiir) c.2, S.11, s.1093.

HAMDULLAH SUBHİ

Bayram (Şiir) c.5, S.25, s.103.

HASAN TAHSİN

"Musâhabe-i İktisadiye" (Vergiler) c.3, S.15, s.214 - 222.

HASAN TAHSİN

"Musâhebe-i İktisadiye" (Vergiler) c.3, S.17, s. 410 - 414.

HASAN TAHSİN

"Musâhebe-i İktisadiye (3)" (Vergiler) c.3, S.18, s.509 - 513.

HAŞİM NAHİD

Buhran (Hikâye) c.3, S.18, s.481 - 489.

HÜSEYİN AVNİ

"Sanat-ı Tersim ve Edvâr-ı Tekâmülü"

(Sanayi-i Nefise) c.1, S.5, s.469 - 474.

HÜSEYİN KAZIM

"Eski - Yeni" c.2, S.11, s.1083 - 1085.

HÜSEYİN SİRET

Yıllık Köy (Şiir) c.3, S.15, s. 196.

HÜSEYİN SUAD

"Samimi Hasbihâller (1)" c.2, S.12, s.1226.

İLYAS MACİD

Kıl ü Kal-ı Edebi (Güzel Sözler) c.1, S.1, s.51.

İLYAS MACİD

"Manken" c.1, S.2, s.156.

İLYAS MACİD

Kıl ü Kal-ı Edebî c.1, S.3, s.261.

İMZASIZ

"Mahmut Şevket Paşa" c.2, S.8, s.748 - 750.

İMZASIZ

"Sekine-i Merih" c.2, S.8, s.780 - 789.

İMZASIZ

"Kendi Kendine Müteharrik Tekerlek" c.3, S.13, s.31 - 32.

İMZASIZ

"Kutup Şimâli Keşfedildi" c.3, S.13, s. 65 - 70.

İMZASIZ

"Kuvve-i Hurûriye-i Şemsiyenin Kuvve-i Mahrekeye Tahvili" c.3, S.13, s. 71.

İMZASIZ

"Otokrom" Plaklar Vasıtasıyla Renkli Fotoğraf c.3, S.13, s. 45 - 47.

İMZASIZ

"Halley Kuyruklu Yıldızı" c.3., S. 17, s.373 - 382.

İMZASIZ

Yavuz Sultan Selim (1) (Manzum Piyes) c.4, S.19, s.547 - 550.

İMZASIZ

"Roma'da Meclis-i Ayan" c.4, S.19, s. 593 - 598.

İSMAİL NUREDDİN

"Vatan ve İhtiyaçları" c.4, S.24, s.1034 - 1041.

İZZET FUAD

20. Asrın Bidâyetinde Almanya'da Sevkü'l

ve Usûl-i Tabya (Mübâhis-i Askeriye) c.1, S.2, s.141 - 148.

İZZET FUAD

"Lasalle" c.1, S.6, s. 565 - 568.

İZZET FUAD

İstanbul Meşrutiyetten Evvel ve Sonra

(Fransızca'dan Tercüme) c.2, S.7, s.717 - 730.

İZZET FUAD

İstanbul Meşrutiyetten Evvel ve Sonra c.2, S.8, s.832 - 841.

İZZET FUAD

İstanbul Meşrutiyetten Evvel ve Sonra c.2, S.9, s.930 - 942.

İZZET FUAD

İstanbul Meşrutiyetten Önce ve Sonra c.2, S.10, s. 1039 - 1045.

İZZET FUAD

İstanbul Meşrutiyetten Önce ve Sonra c.2, S.11, s. 1146 - 1150.

İZZET FUAD

İstanbul Meşrutiyetten Evvel ve Sonra c.4, S.19, s.607 - 614.

İZZET FUAD

İstanbul Meşrutiyetten Evvel ve Sonra c.4, S.20, s.700 - 703.

İZZET FUAD

İstanbul Meşrutiyetten Evvel ve Sonra c.4, S.21, s.791 - 794.

İZZET FUAD

"Tiyatrolarımız" c.4, S.22, s.864 - 870.

İZZET FUAD

İstanbul Meşrutiyetten Evvel ve Sonra c.4, S.22, s.882 - 883.

İZZET FUAD

İstanbul Meşrutiyetten Evvel ve Sonra c.4, S.23, s.963 - 964.

İZZET MELİH

"Karadeniz'de Bir Cevelân" c.1, S.1, s.66.

İZZET MELİH

"Garip Bir His" c.2, S.12, s.1228.

İZZET MELİH

Tezad (Roman) c.3, S.15, s.251 - 262.

İZZET MELİH

Tezad (Roman) c.3, S.16, s. 342 - 353.

İZZET MELİH

Tezad — c.3, S.17, s. 430 - 440.

İZZET MELİH

Tezad — c.3, S. 18, s. 514 - 522.

İZZET MELİH

Tezad — c.4, S.19, s. 615 - 618.

İZZET MELİH

Tezad — c.4, S.20, s.704 - 708.

İZZET MELİH

Tezad — c.4, S.23, s. 966 - 971.

İZZET MELİH

Tezad — c.4, S.24, s. 1050 - 1058.

İZZET MELİH

Tezad — c.5, S.25, s. 81 - 85.

İZZET MELİH

Tezad — c.5, S.26, s. 169 - 172.

K.M. BAZBAZYAN

"Mesâil-i Maliye ve İktisadiye Anonim Şirketleri" — c.1, S.6, s.539 - 545.

KAMİL FLAMARYON

"İcrâm-ı Semâviye" c.3, S.13, s. 39 - 44.

KEMALEDDİN

"Alman Cemiyet-i Ziraiyesi Laypzig Sergisi" c.2, S.12, s. 1231 - 1238.

KEMALZÂDE EKREM

Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyetine

(Unutulmaz Şiirler) c.1, S.2, s.111 - 112.

KİLİSLİ RIFAT

"Hürriyet ve Tıbbiyeliler" c.1, S.1, s. 64 - 66.

KİLİSLİ RIFAT

"Kara Sevda" c.1, S.5, s. 406 - 411.

KİLİSLİ RIFAT

"Teşrihâne'de" c.4, S.22, s. 846 - 847.

MAHMUD ESAD

"Hukuk-ı Dul İlminin Tarihi (1)" c.1, S.1, s. 43 - 46.

MAHMUD ESAD

"Hukuk-ı Dul İlminin Tarihi (2)" c.1, S.2, s. 137 - 141.

MAHMUD ESAD

"Hukuk-ı Dul İlminin Tarihi (3)" c.1, S.3, s. 236 - 237.

MAHMUD SADIK

"Felsefe-yi Siyaset" c.1, S.2, s. 113 - 115.

MAHMUD SADIK

"Terbiye-i Millîye - Terbiye-i Beyn-el-milel" c.1, S.5, s. 423 - 429.

MAHMUD SADIK

"Din ve İstibdad" c.2, S.7, s. 637 - 644.

MAHMUD SADIK

"Hürriyet-i Fikir ve Kelâm" c.2, S.9, s. 848 - 852.

MEHMET ALİ TEVFİK

"Ümid ve Temenni" c.1, S.3, s. 250 - 261.

MEHMET ALİ TEVFİK

"Bir Bedia-yı Şiir ve Hakikat" c.1, S.4, s. 361 - 371.

MEHMET ALİ TEVFİK

"Bir Bedia-yı Şiir ve Hakikat" c.1, S.5, s. 461 - 467.

MEHMET ALİ TEVFİK

"Bir Bedia-yı Şiir ve Hakikat" c.1, S.6, s. 555 - 564.

MEHMET ALİ TEVFİK

"Bir Garip Tezad" c.2, S.8, s. 816 - 821.

MEHMED ALİ TEVFİK

"Güneş ve Hadisât-ı Arziyye" c.2, S. 9, s. 887 - 893.

MEHMED ALİ TEVFİK

"Güneş ve Hadisât-ı Arzıyye" c.2, S.10, s. 1015 - 1028.

MEHMED BEHÇET

Hürriyet (Şiir) c.2, S.10, s. 1029.

MEHMED BEHÇET

Heyecan (Şiir) c.2, S.11, s. 1139.

MEHMED BEHÇET

İcmal-i Ahvâl-i Siyasiye c.3, S.13, s. 11 - 15.

MEHMED BEHÇET

Kamer (Şiir) c.3, S.14, s. 130.

MEHMED BEHÇET

Rodos Heykeli (Şiir) c.3, S.15, s. 243.

MEHMED BEHÇET

Leyâl-i Hicran (Şiir) c.3, S.16, s. 300.

MEHMED BEHÇET

Rahibe (Şiir) c.3, S.18, s. 464.

MEHMET BEHÇET

"İki Fedakâr : Kemal, Midhat" (Şiir) c.4, S.22. s. 845.

MEHMED CAVİD

"Sigorta Nizamâtı" c.1, S.4, s. 319 - 327.

M.D.

"Hareket-i Fenniye" c.2, S.12, s.1271 - 1273.

MEHMED EMİN

Kore Neferi (Şiir) c.1, S.1, s. 15.

MEHMED EMİN

Jan Gutenberg (Şiir) c.1, S.1, s.67.

MEHMED EMİN

Âhiretlik (Şiir) c.1, S. 2, s. 175.

MEHMED EMİN

Hayat Gavgası (Şiir) c.3, S.13, s. 55.

MEHMED EMİN

Biliniz ki Ey Gedâlar c.2, S.12, s. 1213

MEHMED EMİN

Vatan Tehlikede (Şiir) c.2, S.12, s. 1261 - 1263.

MEHMED EMİN

Issız Ev (Şiir) c.3, S.14, s. 170.

MEHMED EMİN

Oğlum Doğduğu Gece (Şiir) c.4, S. 23, s. 908.

M. FERİD

"Varende Bir Gece" c. 2, S. 12, s. 1248 - 1254.

MEHMED HALİM

"Tekâfil" c.4, S. 19, s. 585.

M. KEMALEDDİN

"Harekât-ı Arzıye : Esbâbı - Küre-i Arzın Suret-i Teşekkülü" c.3, S.14, s. 171 - 178.

MEHMED NUREDDİN

"Lisan ve Yazının Usul ve Suret-i Zuhuru" c.4, S.20, s. 680 - 685.

MEHMED NUREDDİN

"Lisan ve Yazının Usul ve Suret-i Zuhuru" c.4, S.21, s. 787 - 790.

M.R.

"Musâhabe-i Felsefîye" (Tolstoizm ve Tolstoy) 1325, c.3, S. 13, s. 24 - 27.

M.R.

Her Şeyini Sevmek İstedim (Şiir) c.3, S.16, s.316.

M.R.

"Sulh-i Müebbed Kabil mi?" c.4, S.19, s. 599 - 606.

M. RAUF

İntizar (Şiir) c.1, S.2, s. 136.

M. RAUF

"Amerika'da İntihâbât" c.1, S.4, s. 338 - 345.

M. RAUF

"Elektrik Kralı Edison" c.2, S. 8, s. 823 - 825.

M. RAUF

"İngiltere İhtilâli" c.2, S.9, s. 871 - 877.

M. RAUF

"Bir Senelik İnkılâp? Ne Yaptık? Ne Yapmadık?" c.2, S.10, s. 968 - 973.

M. RAUF

"İngiltere İhtilâli" c.2, S.10, s. 992 - 996.

M. RAUF

"İngiltere İhtilâli" c.2, S. 11, s. 1126 - 1133.

M. RAUF

Ey Şiir (Şiir) c.2, S.12, s. 1238.

M. RAUF

"Felsefe-i Müsbete" (Ogüst Kont ve Kontizm) c.2, S. 12, s. 1239 - 1243.

M. RAUF

"Hükümet-i Avam ve İngiltere" c.3, S. 13, s. 18 - 23.

M. RAUF

"Çıkmaz Sokak" (Tedkikat-ı Edebiye) c.3, S.13, s.33 - 39.

M. RAUF

"Dilenci" (Piyes) c.3, S.13, s.80 - 88.

M. RAUF

"(Sosyalizm)in Şekl-i Hâzırı" c.3, S.14, s. 117 - 126.

M. RAUF

"Aşk-i İnsaniyet" (Şiir) c.3, S.14, s. 129.

M. RAUF

"Tarih-i Medeniyete Bir Nazar" (Tarihi Makale) c.3, S.14, s. 134 - 142.

M. RAUF

"Orlean Kahramanı" (Elvah-ı Tarihiyeden) c.3, S.15, s. 244 - 250.

M. RAUF

İltiyam (Hikâye) c.3, S.17, s. 394 - 404.

M. RAUF

"Serâb-ı Hayal" c.3, S.18, s. 363.

M. RAUF

"Şentekler" (Piyes İncelemesi) c.4, S.19, s. 579 - 584.

M. RAUF

Veda (Şiir) c.4, S.20, s. 652 - 653.

M. RAUF

"Fransa'da İntihabat" c.4, S.20, s. 686 - 695.

MEHMED RAUF

Marmara'ya Karşı (Şiir) c.1, S.1, s.47.

MEHMED RAUF

Rüyada (Tefrika Roman) c.1, S. 3, s. 226 - 227.

MEHMED RAUF

Bir Gizli Menekşe (Şiir) c.1, S.3, s. 231.

MEHMED RAUF

"Son Bernar'a Dâir" c.1, S.4, s. 350 - 352.

MEHMED RAUF

"Bugünkü Ediblerimiz" c.1, S. 5, s. 417 - 419.

MEHMED RAUF

"Asl-ı Demet" c.2, S.9, s.869.

MEHMED RAUF

"Bir İthaf-ı Hayalî" c.2, S.10, s.978 - 979.

MEHMED RAUF

"Çarşaf Altında" c.2, S.12, s. 1256 - 1260.

MEHMED SADİ

"Bir Mektub, Belki Bir Serâb-ı Emel" c.1, S.3, s.236 - 238.

MEHMED SADİ

Şebistân-ı Hayal (Şiir) c.1, S.4, s.315 - 316.

MEHMED SADİ

Maşuka-i Meluluma Ait Neşideler (Şiir) c.4, S. 24, s. 1004.

MEHMED VELED

"Lisanımızın Esasları ve Şemsettin Sami Bey" c.1, S.1, s. 24 - 29.

MİDHAT CEMAL

Elhamra (Şiir) c.2, S.7, s. 688 - 689.

MİDHAT CEMAL

Tekfur-ı Saray ve Terbiye-yi Fâtih (Şiir) c.2, S. 10, s. 997 - 1000.

MİDHAT CEMAL

Harb (Şiir) c.3, S.15, s.197.

MİDHAT CEMAL

"Edebiyât-ı Hâzıra" c.3, S.16, s. 317 - 324.

MİDHAT CEMAL

Harabeler (Şiir) c.3, S. 17, s. 383 - 384.

MÖSYÖ BOP

"18. Asırdaki Türklerin Ressamları" (Çev.?) c.2, S.11, s. 1151 - 1165.

MÜFİD RATİB

"Tiyatro ve Ahlâk" c.2, S.8, s.802 - 807.

MÜFİD RATİB

"Tiyatro ve Ahlâk" c.2, S.10, s.1632 - 1636.

MÜFİD RATİB

"Tiyatro ve Ahlâk" c.2, S.12, s. 1263 - 1270.

MÜFİD RATİB

"Oyuncular ve Ahlâk" c.3, S.18, s. 504 - 508.

NEZİHE KERİM

"Nasıl Çalışmalıyız?" (Aktüalite) c.1, S. 1, s. 78 - 79.

NİGÂR BİNTİ OSMAN

Artist (Şiir) c.1, S. 4, s. 331.

NUREDDİN RAMİ

"Sabavette Tenmiye-yi Ahlâk" c.4, S.19, s. 567 - 572.

NUREDDİN RAMİ

"Hıfzıssıhha-i İctimaiyeden Bir Yaprak" c.4, S. 20, s. 675 - 679.

NUREDDİN RASİH

"Meşrutiyet Çocukları" c.13, S.13, s. 49 - 54.

NUREDDİN RASİH

"Hayat-ı İctimaiyeyi Kemiren Hastalıklar"

(Veremden Telefât) c.3, S. 14, s. 149 - 155.

R.F.

"Tamim-i Maarif" c.3, S.17, s. 385 - 391.

RAİF MEHMED FUAD

Kırık Saksı (Sully Prudhom'dan Tercüme) (Şiir) c.1, S.5, s. 479.

RAİF NECDET

"Derinliklerde..." c.1, S.1, s. 42 - 43.

RAİF NECDET

Hayalperver (Hatıra) c.1, S. 1, s. 82 - 85.

RAİF NECDET

Hayat ve Tabiât (İçtimâî Mensur Şiir) c.1, S.2, s. 133 - 135.

RAİF NECDET

Hayal-perver (Monolog) c.1, S. 2, s. 160 - 174.

RAİF NECDET

"Sully Prüdom" c.1, S. 3, s. 262 - 265.

RAİF NECDET

"İhtiyac-ı Deha" c.1, S.4, s.337.

RAİF NECDET

"Terbiye-yi Nisvân" (Mektup Şeklinde) c.1, S. 5, s. 439 - 447.

RAİF NECDET

"Hüsn Meselesi" (Musahabe-i İlmiye) c.1, S.6, s. 584 - 585.

RAİF NECDET

"Terbiye-yi Şebâb" (Mektup Şeklinde) c.2, S.7, s. 658 - 664.

RAİF NECDET

"Osmanlılığın Şân-ı Askerî ve Medenîyesi" c.2, S.8, s. 768 - 775.

RAİF NECDET

"Ruh-ı İnkılâp" c.2, S.10, s. 983 - 991.

RAİF NECDET

"Maarif-i İbtidâiye" c.2, S.11, s. 1087 - 1091.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.2, S. 12, s. 1183 - 1196.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.3, S.13, s. 4 - 10.

RAİF NECDET

"Ah Orman...." c.3, S.13, s. 76 - 77.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.3, S. 14, s. 105 - 110.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.3, S. 15, s. 184 - 193.

RAİF NECDET

"Bedbaht Vicdanım" c.3, S. 15, s. 234 - 235.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.3, S.16, s. 272 - 295.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.3, S.17, s. 360 - 371.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.3, S. 18, s. 448 - 461.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.4, S.10, s. 626 - 634.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.4, S.19, s. 532 - 546.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.4, S.21, s. 714 - 727.

RAİF NECDET

Bulutlar Parçalanırken (Mensur Şiir) c.4, S. 22, s. 830 - 831.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.4, S. 23, s. 888 - 895.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.4, S. 24, s. 976 - 985.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" 1326, c.5, S. 25, s. 3 - 17.

RAİF NECDET

"Musâhabe-i Edebiye" c.5, S.25, s. 90 - 101.

RASİM HAŞMET

"Sendikalarımıza Dair" c.4, S.20, s. 655 - 663.

RAUF YEKTA

"Ahiretlik Ünvanlı Neşide-i Musıkiye Münasebetiyle" c.1, S. 3, s. 286 - 291.

RAUF YEKTA

"Memâlik Şarkıye'de Seyahat-i Musikiye (1)" c.2, S. 7, s. 690 - 697.

RAUF YEKTA

"Memâlik Şarkıye'de Seyahat-i Musikiye" c.2, S.9, s. 896 - 903.

RECÂİZÂDE EKREM

Nejad Ekrem'den Bir Parça (Şiir) c.1, S. 1, s. 39.

RECÂİZÂDE M. EKREM

Brune Et Blonde (Şiir) c.1, S. 2, s. 118.

RECÂİZÂDE EKREM

"On Temmuz" c.4, S. 22, s. 806.

RECÂİZÂDE EKREM

"Hisler ve Fikirlerin İntişârı Münasebetiyle" c.4, S.23, s. 909.

REFİK HALİD

Kurbağanın Aşkı (Masal) c.2, S. 8, s. 808 - 810.

REFİK HALİD

Gece Kandili (Mensur Yazı Hatıra) c.2, S.9, s. 904.

REFİK HALİD

"Uçurtmalar" c.2, S.10, s. 1017.

REFİK HALİD

"Piyano Abajurları" c.2, S. 11, s. 1102.

SAFVET NEZİHİ

"Hayat-ı Sanatkârâne" c.1, S. 6, s. 586 - 597.

SAFVET NEZİHİ

Garibeler (Piyes) c.1, S. 6, s. 617 - 628

SAFVET NEZİHİ

"Bizde Romancılık ve Romanlar (2)" c.2, S.7, s. 668 - 676.

SAFVET NEZİHİ

"Miyal-i Çehâr Bâd" c.2, S.11, s. 1104 - 1110.

SAFVET NEZİHİ

"Mahsul-i Mütalaa ve Tetebbu" c.4, S.23, s. 947 - 958.

SAFVET NEZİHİ

"Mahsul-i Mütalaa ve Tetebbu c.4, S.24, s. 1018 - 1033.

SAFVET NEZİHİ

"Mahsul-i Tedkik ve Tetebbu" c.5, S. 25, s. 33 - 43.

SAFVET NEZİHİ

"Mahsul-i Mütalaa ve Tedkik"

(Tiyatrolar ve Tiyatrolarımz) c.5, S. 25, s. 110 - 123.

SAFVETİ ZİYÂ

"Serbesti-yi Matbuât" (Yazı) c.1, S.1, s. 34 - 38.

SAFVETİ ZİYA

Yıldız Böcekleri (Tefrika Roman) c.1, S. 1, s. 88 - 96.

SAFVETİ ZİYA

Yıldız Böcekleri (2) (Tefrika Roman) c.1, S. 2, s. 191 - 196.

SAFVETİ ZİYA

"Mühim Noktalar" (intihâbat Hakkında" (Makale) c.1, S. 3, s. 214 - 215.

SAFVETİ ZİYA

Yıldız Böcekleri c.1, S. 3, s. 293 - 296.

SAFVETİ ZİYA

Yıldız Böcekleri (Tefrika Roman) c.1, S. 4, s. 393 - 395.

SAFVETİ ZİYA

"Bizde Romancılık ve Romanlar (1)" c.1, S.5, s. 435 - 438.

SAFVETİ ZİYA

"İzah ve İstizah" (Piyes) c.1, S. 5, s. 481 - 512.

SAFVET ZİYA

Yıldız Böcekleri (Tefrika Roman) c.1, S. 5, s. 513 - 515.

SAFVETİ ZİYA

Yıldız Böcekleri (Tefrika Roman) c.1, S. 6, s. 629 - 633.

SAFVETİ ZİYA

Yıldız Böcekleri c.2, S. 10, s. 1058 - 1068.

SAFVETİ ZİYA

Yıldız Böcekleri c.2, S. 12, s. 1275 - 1282.

SALİH ZEKİ

"Tarih ve Takvim Meselesi" c.1, S.5, s. 402 - 405.

SAİD

"İlk Gördüğüm Kitab" c.4, S. 23, s. 896 - 902.

SAİD CEMİL

"Ulûm-ı Hayatiyeden Bir Yaprak" c.4, S. 19, s. 551 - 561.

SAİD CEMİL

"Ulum-ı Hayatiyeden Bir Yaprak" (Menşe-i Hayat) c.4, S.21, s. 743 - 750.

SAİD CEMİL

"Ulum-ı Hayatiyeden Bir Yaprak" c.4, S.23, s. 927 - 933.

SAİD CEMİL

"Ulum-ı Hayatiyeden Bir Yaprak" c.5, S. 25, s. 69 - 85.

SALİH MURAD

"Teşekkül-i Arz ve Zuhur-ı Beni Beşer 1 Mebde-i Arz c.4, S.24, s. 986 - 994.

SALİH ZEKİ

"Ümid" (Musahabe-i Fenniye) c.1, S.2, s. 122 - 127.

SALİH ZEKİ

"Musahabe-i Hakikiye" c.1, S. 6, s. 549 - 554.

SALİH ZEKİ

"O Ber-güzârı Hala Saklarım!" (Hatıra) c.2, S.7, s. 652 - 657.

SÂMİ

Bikr-i Hayal" (Şiir) c.1, S.3, s. 216.

SAMİPAŞAZADE SEZAİ

"Kitâbe-i Seng-i Mezar" c.2, S.12, s. 1230.

SELAHADDİN ASIM

"Hakk-ı Talak" c.4, S. 20, s. 671 - 674.

SELAHADDİN ASIM

"Sukut ve Af Meselesi" c.4, S. 23, s. 919 - 926.

SELANİKLİ TEVFİK

"Meclis-i Mebusan-ı Osmanî
(I. içtimaından Bazı Hatırât) c.1, S.4, s. 302 - 305.

SELİM SIRRI

"Jimnastik Hakkında" (Spor) c.1, S.3, s. 266 - 269.

SELİM SIRRI

"Alman Jimnastikleri" c.1, S.5, s. 476 - 478.

SELİM SIRRI

"Nasıl Jimnastik Yapmalı? c.1, S.6, s. 600 - 608.

SELİM SIRRI

"Spor" c.5, S.25, s. 57 - 64.

SENİHA

"Lizbon ihtilâli" c.5, S. 25, s. 18 - 26.

SERVER CEMAL

Fatih Taraflarında (Hatıra) c.1, S. 3, s. 239 - 244.

SÜHA VECDİ

Ömr-i Muvakkuf (Hikâye) c.1, S. 4, s. 382 - 386.

SÜLEYMAN BAHRİ

Naaşın Önünde (Şiir) c.4, S.19, s. 563 - 564.

SÜLEYMAN BAHRİ

"Nireng-i Mehtab" (Serbest Şiir) c.4, S. 21, s. 740 - 742.

SÜLEYMAN BAHRİ

"Vatan" c.4, S. 22, s. 832 - 836.

SÜLEYMAN BAHRİ

"Hazan İçinde" c.4, S. 23, s. 959 - 962.

SÜLEYMAN BAHRİ

Nireng-i Leyl (Şiir) c.5, S. 25, s. 28 - 29.

SÜLEYMAH FEHMİ

"Ruşfukold'un Dediği Gibi Bütün Temâyülât

Hodgâmlık Üzerine Tesis Edilebilir mi? 1325, c.2, S. 8, s. 764 - 765

SÜLEYMAN NAZİF

"Şiir ve Âhlâk" 1324. c.1, S.2, s.119 - 120.

SÜLEYMAN NAZİF

"Sulh Maslah" 1325, c.2,S.10,s.976-977.

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Kamer" (Hikaye) 1325, c.2, S.8, s.796 - 800.

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Gölgeler ve Hakikatler" (Fantaziye Hikâye) 1325, c.2, S.9, s. 905 - 908.

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Çıkmaz Sokak" (Tiy. eseri) 1325, c.2, S.9, s.944 - 957.

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Gölgeler ve Hakikatler" 1325, c.2, S.10, s. 980-982.

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Çıkmaz Sokak" 1325,c.2,S.10,s.1047-1054

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Gölgeler ve Hakikatler" 1325, c.2,S.11,s.1135-1138

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Çıkmaz Sokak" 1325,c.2,S.11,s.1166-1180

SÜLEYMAN NAZİF

"Şiir ve Âhlâk" 1324, c.1, S.2, s.119 - 120.

SÜLEYMAN NAZİF

"Sulh Maslah" 1325, c.2,S.10,s.976-977.

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Kamer" (Hikaye) 1325, c.2, S.8, s.796 - 800.

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Gölgeler ve Hakikatler" (Fantaziye Hikâye) 1325, c.2, S.9, s. 905 - 908.

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Çıkmaz Sokak" (Tiy. eseri) 1325, c.2, S.9, s.944 - 957.

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Gölgeler ve Hakikatler" 1325, c.2, S.10, s. 980-982.

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Çıkmaz Sokak" 1325,c.2,S.10,s.1047-1054

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Gölgeler ve Hakikatler" 1325, c.2,S.11,s.1135-1138

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Çıkmaz Sokak" 1325,c.2,S.11,s.1166-1180

ŞEHABEDDİN SÜLEYMAN

"Aziz Kaatil" (Piyes) 1325, c.3, S.13, s.56.

TAHSİN NAHİD

Benim Ruhum (Şiir) 1324, c.1, S.4, s. 373.

TAHSİN NAHİD

Söylesene (Şiir) 1325, c.1, S.6, s. 610 - 611.

TAHSİN NAHİD

"Nesl-i Cedid Edîbeleri" (Musâhabe-i edebiye) 1325, c.2, S. 7, s. 740 - 744

TAHSİN NAHİD

Aşkımızın En Güzel Dakikaları (Şiir) 1325, c.2, S. 9, s. 909.

TAHSİN NAHİD

"Menfa'dan Avdet" (Manzum Hikâye) 1325,c.2,S.10, s.1037-1038

TRİSTAN BERNAR

"Ağat'ın Kaçırılması" 1325, c.2, S.12, s. 1214.

UBEYDULLAH ESAD

"Mısır" (Gezi Yazısı) 1325, c.3, S. 14,s.156 - 169

UBEYDULLAH ESAD

"Vatan İçin" c.4, S.22, s. 848 - 852.

UBEYDULLAH ESAD

"Sevda-yı Masum" c.4, S.23, s. 911 - 918.

UŞŞAKIZADE HALİD ZİYA

"Seyyale-i Hayat" 1325, c.1, S.6, s.530 - 538.

YAKUP KADRİ

"Nirvana" (Tiy. Oyunu) 1325, c.2, S.9, s. 921 - 929.

YAKUP KADRİ

"Veda" (Tiyatro) 1325, c.2,S.11, s.1116-1125

YUSUF AKÇURA

"Lef Nikolayiviç Tolstoy" c.5, S.26, s. 126 - 136.

ZEKİ MEĞAMIZ

"Teşâbih-i Adat" (Makale) 1324, c.1, S.3, s. 270 - 275.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ METİNLER

3.1. AKTÜEL MAKALELER

SIRB MESELESİNDE AVUSTURYA MACARİSTAN VE RUSYA ROLLERİ

Osmanlı tâbiş-i hürriyetinden âfâk-ı şarkta infılâk-ı güzini âlemi siyâsetten, Balkanlar muhitinde ne kadar hâbide ve sisli mes'eleleri varsa hepsi bir tarafa-i nâ-geh zuhûr ile sahne-i im'âna çıkarmıştır.

Velvele-i hürriyet-i Osmâniyedir ki; âsâyiş âleminde bir fertut-ı muazzam gibi duran şark mes'elerinin tefessühâtına teşrik-i mukadderât etmiş bunca mesâili yerlerinden muarrız-ı siyâsete söküp atmıştır...

İşte Adriyatik sevâhiliyle bûseleşen senelerden beri nâlân ve her insan iki yetim magsûb!... Bahr-i Sefîdin âgûş-ı vesî-i mütemevvicinde hûn-ı şehâdetle bir gülizâr ateşine dönen mehbit-i vâveylâ-yı yetimân kanlı Girit! İşte....

Bunlar meydan-ı siyasette kâm aldılar. Bugün Balkanlarda hüküm süren mütemâdi velvele-i tebâdülâttan pek bî-nasib kalan bir hükümet bulunuyor ki Berlin Muahede - nâmesinin taksimâtından beri gerek Avusturya'nın tazyikat-ı müteakibesi ve gerek Bulguristan'ın terakkiyât-ı serîası ve Rusya âmâli karşısında çektiği âlâm-ı idbâr

va'dim muvaffakiyât-ı siyâsiye ile el-yevm derecât-ı tahammülün son kademelerine vardığını gösterecek teşebbüsâtta, harp ihtimâlâtı önünde bulunmaktadır.

Avrupa âile hükümdârânı arasında sâlhurde bir peyr-i pür - vakâyi gibi duran Habsburg hânedânı ile küçük Sırbistan arasındaki münâsebet bütün sarayları, bütün manzume-i devliyeyi düşündürecek bir vaziyet-i mühlikede bulunuyor. Sırbistan'ın müşkilât-ı hâzırasını intâc eden esbâb-ı sâireyi bertaraf ederek bugün yalnız, meydân-ı siyâsette mevcut olan ikisini tedkik edelim; Berlin muahedesinden beri Sırbistan ta'kip ettiği harekâta göre Avusturya tarafından kâh mazhar-ı muâvenet, kâh dûçar-ı 'itâb olmak gibi bir kararsızlık içinde bulunmuştur.

1878'den 1908 senesine kadar üç kral Sırp tahtını iştigâl etti: Birinci Milan (1878 - 1889) birinci Aleksandır (1889 - 1903) ve el-yevm hükümrân olan birinci Petro. Berlin muâhede-nâmesi, vâkıâ, yeni teşekkül eden Bulgaristan'ın Sırplar üzerinde husûle getireceği âsâr-ı hased teskin için bir kaç Bulgar mülhakatını Sırbistan'a terk etmiş ise de Sırplar bununla yine hoşnut edilemedi, 1804 senesinde bize karşı i'lân-ı isyân ederek otuz sene istiklâl vâdisinde mübârezeden sonra ancak 1834 tarihinde tâbiiyet-i Osmâniye altında bir muhtâriyet-i idâre istihsâl edebildiler.

Sırplar bütün 19. asır tarafında terakkiyât ve kuvvâ-yı maddiyesiyle hakiki bir İslav (Piyemon)u mevki'ine kesb-i istihkan için bilâ-muhabba her türlü esbâba bir cür'et-i serseriyâne ile müracaat etmişler bu emel-i hakikiyesi için, yüz seneden beri Avusturya'ya pîş-dârlık ettiğini bildiği halde yine Rusya'nın muavenetine arz-ı iftikar ediyor, ve İslavlığın alâik-i cinsiyesinden hep yine bir şeyler bekliyordu.

1863 tarihinde Viyana'nın Osmanlı muhasarasından tahlisini müteakip Kınaz

Rievleti Saviski » kuvve-i askeriyesiyle üç sene Türklere karşı cenk ü cidâl ederek Sava nehrinden mürûrla Estutgart'a, Vardar'a ve nihâyet Makedonya kapılarında Üsküp'e kadar ilerledikten Avusturya Sırp metânet ve sadakatine izhâr-ı minnet etmiştir.

Karlofça muahedesinden, 1699 senesinden sonra Sırplar kendilerine Bulgar adı ve şimdiki Sırbistan'la bu senenin yarısını bahşeden 1718 Pasarofça musâlahasını akd için Avusturyalılara muavenette bulunmuşlardır.

Bundan başka Osmanlılar otuz sene sonra Sırp ve Avusturya'nın kabza-i tasarrufuna kaptırdıkları bu havâliyi istirdâd için icrâ-yı sefer ederken harple yine Avusturyalıların bir şirzime-i mühimini 30 bin sırpla teçhiz ederek Avusturya ordusunu (Yeni Pazar)a kadar sokmuşlardır. Binâen-aleyh (Pasarofça) muahedesinin Sırplara verdiği memâliki Osmânlılara iâdesinden bi-t-tâb' Habsburg saltanatının cürmü olamazdı.

Çünkü Avusturya ordularını şarka mazhar-ı muvaffakiyât eden Sırplar olduğu gibi idbâra dûçâr oldukça hatîat onlara yükleniyordu.

Bundan, başka Sıplıların Avusturya muzafferiyâtındaki te'sirâtı günden güne tezâyid etmesi ve Avusturya'nın Türklere karşı her müdafaasında Sırpların en mühim zaferleri temin eylemeleri Nemseliler üzerinde pek de o kadar hoş hisle âtiler hazırlamıyordu.

Yarım asır sonra idi ki, Sırplar Nemseliler şarka doğru mühim bir hatve daha ilerletmişti: 1789'da 18 bin kişiden mürekkep Sırp gönüllü ordusunun Seyf-i muavenetiyle Nemseliler Belgrad'tan başka Drina ve Temyumed nehirleri arasındaki noktayı zir-i idârelerine geçirmişti. Lakin; bunda da görülen Sırpların o bitmez tükenmez

müşâriket-i zaferlerini yine Osmanlı livâ-yı nusretine kefâret-i fütûhât olarak Osmanlılara terk için asırlardan beri bütün Nemseliler şark esfârında bir muin-i sâdık gibi kuvvetü'z zafer olan Sırpları Ziştovî musâlahasıyla Osmanlıların fermân-beri kılmıştı.

İşte Nemçelerin bu ihâneti Sırpların Habsburg sarayına karşı 'amik ve medid bir 'adem-i i'timâd-perverde eylemlerini mûcip olmuştur. Sırplar vâkıâ 'âlem-i siyâsetin merkez-i câzibesinde bulunduklarını i'tirâf ederler, fakat Öksel kabul etmez ikdâmâtın. tükenmek bilmez dökülen kanların mâzi ve âtilerinde böyle netâyic tevlid edeceğini bilemediklerini her an yâd ederler. İslavlıkla Cermenliğin Serhadd-i mübârezâtında bir bedbaht hedef olan Sırpların âsudegî-i saltanat ve terakkiden pek az nasipleri olduğunu beyân ederken mukadderât-ı içtimâîye kendilerini böyle bir merkez-i muzikta bulundurduğunu söyleyerek müteselli olurlar.

Avusturya târih-i siyâseti ve askeriyesine Macarlar kadar bir hisse-i harekâta mâlik olan Sırplılara karşı Nemselilerin ta'kip ettiği meslek bî-kararını 'âleme zuhûr için ciltlerle vesikalar neşredilmiştir. Yufsiç tarafından Avrupa ve Sıbistan'ın ihyâsı nâ'mındaki eserinde bu Sırp tali'sizliği an'anesiyle gösterilmiştir..

Sırp ihtilâli esnasında (1804 - 1813) Karakorki Viyana'ya giderek eski merrâtları ber-taraf ile Avusturya'nın âgûş-ı mağlubiyetinden istimdâd ediyordu, fakat, Avusturya'nın bütün mevcudiyeti fütûhât-ı Osmâniye karşısında lerze-dâr olduğu zamanlar da kuvvetlerine dayandığı Sırpları bu defa da atıldıkları ateş-i isyândan kurtardı. Ne de bir ümîd-i teselli verebildi. Avusturya'nın o vaktini endişe-i müdâfaası Sırpları her türlü muavenetten mahrum bıraktı. Karayorki bu muvaffakiyetsizliğinin üzerine bir İslav hâmiden daha ziyâde ümit intizâriyle Rusya'nın muavenetine müracaat etti. Lakin, oradan muavenet yerine (Negotin) mukavele-i hafîsini akde mecbur olarak bütün milleti

Rusya'nın te'sir nüfûzuna teslim eylemek gibi büyük bir hatada bulundu. Çünkü bununla bu defa Osmanlıların mehâcimâtından başka Rusya'nın nüfuzuna bir rakib-i ezeli olan Avusturyalıların da tehlike-i intikamına ve bu suretle Rusya ve Avusutrya arasında iki devletin siyâsetinde âlet olmak gibi bir vaziyet-i müşkiliye ma'rûz kalıyordu. İşte bütün bu âhvâlin ve Rusya desâis-i siyâsinin neticesi olarak Rusya aradaki muaheze-i hafîyeyi paymâl ile 1813 Bükreş muahedesinin 5. maddesi mucibince Sırbistan'ı Türklere havâle etti. Türkler de Kara Gorki'yi tard ettiler ve yerine (Miloş Oberanuviç) i ik'ad ile yeni bir hanadân-ı kraliye esâs kurdular. Vâkıa bu hânedân Sırp mukadderâtına pek feci tecelliyâta b^dai oldu lakin (Miloş) da Osmanlı - Rusya arasında mün'akid Ak Kerman 1826 ve Edirne 1829 muahede - nâmelerinde Sırbistan'ın dahi muhtâriyetini istihsâl etmek suretiyle millet ve memlekete ilk bir safha-i istiklâl açmıştır.

Rusya hâiz olduğu nüfûz ve kuvvetle İslav 'anâsırını tahlis ve bunlardan kavî ve muntazam Islav hükûmât-ı te'sisine vâsıta olabilirdi. Fakat Avusturya'nın mümânaatından uzak bulundukları âzâde sıralarda bile matmah-ı nazarı bu âlâka-i 'ırkıyeden ziyâde tevessü' dâire-i hükûmete ma'tûf kalmıştır. Bu sebeple (Balkan yarımadasının taksimi) için ikinci Jozef ve İkinci Katerina ile tertip ettiği taahhüdât-ı 'atika hasebiyle ne Sırplara, ne de eski İslav milletlerine dest-i himâyesini uzatabilmiştir.

Viyana ve Petersburg hîn-ı hâcette hatta hırs-ı istilâya ma'tûf olan her türlüsü niyeti himâyelere kadar varmak suretiyle kabza-i tasarrufuna geçirmek için aralarında sık mıntıkalar ta'yin etmişlerdir.

1782 İ'tilâf - nâmesi Diyenestr nehrine kadar olan memâlik ve adayı denizden bir iki adayı Rusya'ya bahşediyor. Lakin i'tilâf-nâmenin bu müsaade-i hayalisini Rusya bî-karar görünce Pirot ve Tuna'ya kadar olan memâlikine el uzattı. Buna mukabil Avusturya'da Alona ves Tuna'ya kadar olan Romanya arazisi Niğbolu'dan Bulgar'a da, ve nihâyet Tuna Adriyatik ile muhât buk'aları Belgrad'dan Drina menba'ına kadar olan Sırp memâlikini zamime-i mülki ediyordu. Mütebâki Avrupâ-yi Osmânî, dahi - mezkûr i'tilâf - nâme mucibince iki yeni hükümete taht-gâh olacaktı.

Biri Viyana'nın taht-ı himâyesinde Basarabya, Moldovya ve اولاخیادن'dan mürekkep ve (Daçya) nâmıyla diğeri de merkezi İstanbul ve ikinci Katerina'nın yeni taht-ı saltanatta (Rum İmparatorluğu) teşkili!...

Âhvâl-i hâzıranın nazar - endâz-ı hayret ve taaccüp olacağı bu i'tilâf - nâme-i hayal güzin bazı tebeddülât-ı sathiye ile şarkta Avusturya - Rusya i'tilâf-nâmesine esâs teşkil etmiş, el-yevmde etmekte bulunmuştur.

Bugün Sırbistan'a pek harisâne namzetlikte bulunmasından dolayı Ruslar Baron Ernetal'e güceniyor. Lakin şurası unutuluyor ki ikinci Jozef ve ikinci Katerina'nın ektiği tohumların semerâtını toplayan onlardır.

Ve her ne kadar (Rum İmpataroluğu) artık târih müzesinde istâde-i mevki' temâşâ ve ibret alacak bir heykel-i hayal ise Ruslar da Bizans'a doğru tevcih ettikleri enzâr-ı ihtirâsâtı Ruslaştırılmış yeni yeni hükümetlerle ta'kip ettiğini unutmamak icâp eder. Bulgaristan ve Sırbistan Avusturya ve Rusya gibi iki muârız arasında âlet ve kurban olmakta her vakit bir devamdır. Zaten bu iki devlet-i muazzama cereyân-ı siyâsıyâtına

birer pîş-dâr olmak üzere sahne-i düvelde birer (Kalvan) gibi kifâyet-i tarihiyeden Balastifa'da meydana çıkarılmış olan bu küçük hükümetlerin mevcudiyet-i siyâsileri yalnız bu vazifeden ibâret kalacaktır. İlla tebdil-i meslek edeler ve Osmanlı saltanatının edebiyet ve kıvamına hâdım olurlarsa.... 1880 senesinden sonra (Rum İmparatorluğu) fikrinin yalnız Yunanîlere hâdım olacağını telkin ederek İslav âmâli muvakkaten bir tarafa bırakıldı ve Rusya alenen Türkiye'ye taraf-girliğe başladı. 1832 senesinde mün'akid Hünkâr İskelesi muahedesi Rusya İmparatorlarının âmâl-ı şahsiyelerine Türkiye'de yol açıldığı gibi 1849 devirlerinde tanzim olunan baltalamayanı muahedesi Osmanlı işlerini müşevveş bir hâle ilka etti. Artık Rusya'nın Der-saadet'te hüküm süren müdâhelâtına 1856 Kırım sefiriyle bile bütün Avrupa set çekemedi. Rusya bir taraftan İstanbul âfâkında i'mâl-i nüfûz ederken Avusturya'da Belgrad üzerinde hükümrân oluyordu. Avusturya bu vüs'at-i muvaffakiyetten Balastifa'da Rus taraftarlığı eden Obrenuviçe Sırp tahtından indirerek Nemse menâfi'ine pey-rev olan Aleksandır Kara Gorkiyeviç'i ik'âd etti ki Sırp saltanatı 1859 senelerine kadar bunların elinde kaldı. Bu tarihte ise Ruslar yine Sırbistan'da tevsi' nüfûza lüzum görmeleriyle Obrenuviçleri tekrar mevki'-i idâreye getirdiler.

1890 - 1898 senelerinde Mihail Obrenuviç tevsi'-i hükümet arzularına düşerek Avrupa'da muâvenetine i'timâdla bu senede mütevâli ihtilâllere başladı. Lakin Mihail Obrenuviç'in meali-i âmâli her iki devlete de havf ü dehşet-i irâs edince her taraftan müşkilât baş gösterdi. Prens Mihail'in bütün cenûbu İslavlığın tevhidi arzuları fi-l-hakika bir fikr-i ulvî-pesend idi. Fakat 1872 mukavele-nâmesine istinâden Rusya artık ilerde bir Rus mâverâ-yı Balkanı (Balkanı Rus) mıntıkası teşkili fikrine esâs olmak üzere Finlandiya tarzında muvakkat bir Bulgaristan te'sisine karar vermişti. Avusturya dahi öte taraftan Prens Mihail ve bunun avenesi Nanedoviç ve Kınaz Kara Gorkiyeviç'in plânlarından ürkerek 1869 tarihinde bu büyük Sırp beyini telef ettiler.

Bundan sonra teâkub eden Avrupa iğtişâşât ve hâdisât-ı devliyesi Sırbistan'ı da müellem kararsızlıklar içinde sürükledi. Sırbistan niyâbeti (1869 - 1872) Fransa mağlubiyeti (1870 - 1871) Avusturya Almanya i'tilâfı (1872) İttifâk-ı müselles (1872 - 1875) Sırp mevki'ini heybetli istihâlâta dûçâr etti. Garp ile Avrupa'nın o bî-pervâ müddebir-i siyâseti Bismark Bulgarlar gibi Sırpları da Avusturya ve Rusya bâziçe-i âmâli olarak ta'yin etti.

Sırplar yalnız bu te'sirât ve tebeddülât-ı 'azimenin zebûn nüfûzu olmakla kalmadılar, onlar için en mühim bir şey dahi Bulgarların günden güne te'sis ve takviyeti ve Türkiye'de pek âvâre kalmış olan İslav 'anâsırını dâire-i mezhebiyelerine tedbîl gibi mühim bir darbeye dahi ma'rûz kalmışlardır. Balkanlardaki vaziyet dahi Avrupa'daki gibi Sırpların zararına te'sis ediyordu. Ekser halk Sırplığın tevessü'ü tehdid için müthiş bir müessese olmuştu. Bundan başka Rusların bütün kuvve-i muaveneleri bir büyük Bulgaristan teşkiline hasredildi. Hiç şüphesiz 1873 ve 1875'de vukû bulan üç imparatorlar mülâkatında Balkanların âtisi ta'yin edilmişti. Lakin Bismark Almanya'da Habsburg müdâhelâtına ebedî bir nihâyet vermek için Avusturya adalar ve Marmara denizine doğru sevk etmekteki ikdâmâtı da kayıtsızlıkla geçilemez.

1875'te bu sene Hersek'te hafiyen ihzâr edilen isyân ile Berlin, Viyana ve Petesburg ittifâkı meydana çıktı. Bu ittifâk Endraşî'nin notasıyla tehiyye edildikten sonra 8 Temmuz 1876'da (Rayihştad) ta ikinci Aleksandır, imparator Fransuva Jozef ile baş vekilleri Gorcakof ve Endraşî tarafından imzalanarak (ittifâk-ı hafî) takarrür etmişti.

1872'yi müteakip Sırbistan, Romanya ve Yunanistan'ın istiklâliyeti ikinci Jozef'in hayâlâtını bir feyfâ-yı bî-hudûda döndürmüştü. Aynı hal Balkan yarımadasının (Rus mıntıkaları)nda vukû buldu. O eski Balkan taksimi iki hükümetin sahife-i

hayalâtından silindi. Daçya ve Sırbıye bir vesâyet altında kaldı. Bosna ve Hersek, eski Sırbıye istilâ olundu, Bulgaristan'da elleri bir sıra muahedât ile bağlanan Rusya'ya takdim edildi.

Rayihştad mülâkatında muahharen Kanun-ı sâni 1878 tarihinde Bükreş'te akd edilen mukavele-nâme esâsları tezekkür olundu. Bu mukavele-nâme teferrüatı daha sonraları Ayastefanos ve Berlin muahedelerine intikal etmiştir. İhtilâfât-ı muvakkateye rağmen Ayastefanos ve Berlin muahedâtı 1786 senesinde mutasavver Balkan taksiminden bir nümune oldu. Çünkü Ayastefanos muahedesi Rus intirâsâtından bir kısmını tamamiyle kuvveden fi'le çıkarıyordu. Rusya Alman'ın husülüne İngiltere ve Almanya'nın muavenetiyle yardım eden Avusturya'yı bu muahede nâ-mümkün etmiyordu. Çünkü Avusturya'nın elinde bir yağlı kemik gibi yalnız Sırbistan ve - O vakitler - meşkûk Bosna ve Hersek kalmıştı.

İşte Sırp millet ve hükümeti Avusturya ve Rusya'nın bu müfteris ve hasis i'tilâflarına kurban olarak kalmıştı. Avusturya 1876'da Sırbistan'ı Bosna ve Hersek'e asker sevkinden men' etti, fakat taraf-ı diğerden Bosna âsilerini başta şimdiki Sırp kralı Petro Karayorkiyeviç olduğu halde himaye ve tahrik ediyordu.

Ayastefanos muahede - nâmesinin imzalanması Balkan İslavlarının tevhidi için mevcut Sırp âmâline bir hükm-i kat'î-i sukut çekti, ve Sırbistan'da memâlik nâmına yalnız arasâta benzer ve her türlü kabiliyet tevessü' ve refâhından muarrî bir mevki ta'yin etti.

Bundan başka Beyrut ve Rânıye'ye mukabil Avusturya'nın esâret-i siyâsiye ve iktisâdiyesine mahkûm bıraktı.

İşte Sırbistan'ın Avrupa'da mevcudiyetiyle başlayan hayat keşmekeşi Berlin muahede - nâmesinin tahtimiyle yeni bir devre-i idbâr ve mâteme girmiştir.

FİLİBELİ MEHMET ALİ

c.2, S. 7, s. 704 - 710.

BİR SENELİK İNKILÂB

Ne Yaptık? Ne Yapmadık?

Hayat-ı meşrutiyemiz ilk sâl-ı sabâvetini ikmal etti. Şu bir sene zarfında mesaimizden ne gibi semerât-ı iktitaf ettik?... Şu ilk hatve-i terakki bizi nerelere götürdü; bu suallere cevap vermek için hissiyâtımızı bir müddetçik tatil ederek yalnız müfekkiremizi, yalnız vicdanımızı dinlemek mecburiyetindeyiz. Fi-l- hakika hiç bir nazar, ne kadar hurde-senc, ne kadar mu-şikâf olursa olsun o bir senelik rıfat-ı ictimâiyemizi tebyin ve temyize muktedâr olamaz. Zahiren şehrimizi, halkımız ne ettiyse hemen hemen yine o!... Şuracıkta hava-yı hürriyet içinde dalgalanıp duran bir liva-yı zaferle mütemeyyiz bir meclis-i meşveret.... Biraz ötede vazifeye doğru şitâbân beş on polis kalpağı... Bir mahşer havadis... Bir mahşer müvezzi... Üç beş mektep... Bir iki balon, otomobil... İşte dide-i meraka makes olacak şeyler! Sâmia-i tecessüsünüzü bir lahzacık güfte-gû-yı muhite vakfediniz: Bir hay ü huy-ı sitem ü şikayet, teessüf ü telhif, beht ü hayret sadaları... İşte yalnız bunları duyarsınız. İnsan sırf manzurât ve mesmûâtına bina-yı muhakeme edecek olursa şimdiye kadar en küçük bir eser-i terakki husulünü musaddak olmak şöyle dursun halin olduğundan beter olduğuna karar vereceği gelir. Lakin azıcık insaf! Bütün cihanı birden tatmin etmek nasıl kabil olur? Hiç bir fikr-i makbul, hiç bir teşebbüs-i müstahsen mutasavver midir ki aleyhini, butlânını ispata hâdim-i delâil bulunmasın?.... Zirâmız elân fakr u sefâlet içinde nâlân, halkımız hala ik'ar-ı cehalette puyân olması nimet-i meşrutiyetten hiç istifade حين olamadığımıza neden delalet etsin? Bünye-yi ictimâiyemizin ruhu demek olan maliyemiz inkılâbdan beri pek mahsus bir eser-i ıslah ve teceddüd gösterdiğinde şüphe edilemez. Herhangi bir kuvvetin, bir hareketin nâzımı bulunmadıkça husule getireceği gayr-i nâfi olur. Vâridat-ı devletin

suret-i kabz ve sarfı tadil ve ıslah edilmezden evvel bütçe tanzimi derece-i vücubda idi. Mültezimlerin vürudunu matemler içinde bekleyen çiftçi baba ekinlerinin çürüyüp kül olduğunu görüyormuş, mahsulât-ı arzıye öşürü mültezimleri dolaşa dolaşa dest-i hükümete nısfına karib dûn bir halde giriyormuş, müsahamakâr müfettişlerin ziyaretini hisseden ağnâm kafile kafile mer'a-yı ihfaya çekiliyormuş.... Bunların hepsi hakikat! Fakat, şu on iki ay zarfında ve hatta daha senelerce bu su-i istimalâtın önünü almak kabil olur mu?... Zaten köylü, cism-i beşeriyetin en cevval, faal ve nâfi bu uzv-ı münsisi nerede mesut oldu, ve ne zaman güldü ki!....

Bu sınıf-ı hakir hemen her yerde birdir. Onların mucib-i idbârı olan tekâlifin muntazam ahz ve kabz edildiği memlekette istihsal edecekleri bir iki kilo fazla buğday eşhasın ceb-i ihtiyarına girecek yerde hazine-i devlete dahil olur, uzaktaki payitahtların eyvân-ı zerrinine harc olunur. Binaen - aleyh rüsûm ve tekâlifin tensik ve ıslâhı çiftçinin terfih-i hayata ve tehvin-i ihtiyacâtına değil, belki hazine-i devletin, belki heyet-i umumiye-i milletin tezyid-i servet vâridatına hâdımdır. Şu kadar var ki yalnız bu yoldaki ıslâhat da bu maksadı mükeffel olamaz. Mahsulat-ı arzıyeye mahrec temini için derece-i evlâda elzem olan yollar, şimendüferler vücuda getirilmezden evvel ne ziraat ve ne de servet-i millette terakki ümit etmek bir hayal-i ham hükmünde kalır.

Nüsg-i hayat-bahş ziraatin şerâyin ceryânı ıtlâkına sezâ olan turuk-ı âdiye ve hadidiye inşâsı, nevâkıl-ı bahariye ve elektrikiye iştirâsı ve en nihayet mezruâta mahrec olmak için de fabrikalar, imalathaneler inşası... İşte bütün bunlar tesis-i sınaate. sınaatin zuhûru ise, şuabât-ı muhtelife-i fününda mütehassıs mühendisler, fabrikatörler, madenciler vesaire gibi lâ-yuadd bir takım avâmil-i medeniyenin vücuduna vabestedir. Marifet-i hâzıramız bu emel-i behinin husulüne manidir.

Hükümet-i meşrutemizin bu hususta hayli çalıştığı ca-yı inkâr değilse de şu bir sene gayesinde daha ciddi, daha nâfi semerelere intizar edebilirdik. İhtimal maarif hakkında müttehiz bilmem kimden, nereden sirayet etmiş batıl, batıl olduğu kadar da acayip olan fikr-i umumidir ki bizi şaşırtıyor, akim yollarda sürüklüyor. Mülkümüz halkının azadyâd-ı irfanı için bugün her kiminle münakaşa edilse yek-zebân olarak mekâtib-i sagirenin teksiri ve maarif-i ibtidaiyenin tezyidi lüzumuna karar verilir. Halbuki ikta-yı cihanın hiç bir tarafında tahsil-i ibtidâi terakki ve teâliye esas olmamış, bil'akis medeniyetin, terakkinin eserini takip ederek onlardan sonra tesis edegelmiştir. İngiltere'de de Nivtonlar nâfiz nazarlarını lâtenâhi-i fezada dolaştırıp dururken, Rasinler, Paskallar, Russolar, Bavark irfan saçarken bu iki memleket halkı bil-hassa avam-ı cahil ve mutaassıb binlerce ruhbanın dest-i zılâline münkad ve râm idi. En büyük keşfiyat, ibdaat ve terakkiyatın hengam-ı zuhurunda maarif-i ibtidaiye her tarafta nakıs, (Russo) nun dediği gibi cehaletten, ümmilikten idhâş bir halde nümayan idi... Fakat vakta ki deha ilm ve edeb-i ihtiraat gûn-a-gûn ile hazine-i irfanı doldurdu; köylülerden şehrîye kadar herkesin seviye-i idraki yükseldi. Bugün maarifçe en müterakki itibar ettiğimiz memâlik ahalisi işte bu mualimlerin şâkir-i marifeti, o muhterât-ı nazar ender beht ve hayreti olarak bu hal-i kemale reside olmuştur.

Tekemmül-i nefsi ile iktifa felsefesi eski Mısrîlerle beraber sönüp gitti. Milel-i hâzıra yaşayabilmek için bütün cemiyet-i beşeriyeye nâfi, semere-dâr bir terbiye-i ictimâiye ile mücehhez olmalıdır. Bütün memleket ahalisi ümmilikten kurtulsa, çiftçiler okusa, hamallar yazabilse o memleketin hâl-i ictimâisi değişmiş olur mu? Hayır !.... Esasen tahsil-i âli mükemmel olmayan memlekette tahsil-i ibtidaiyenin terbiye-i maneviyeye icra edeceği tesir de gayet mahdud ve hattâ sâikâ-i taassubla bazen muzırrdır. Evlatlarımızın tahsil ve terbiyesiyle mükellef olan bir mekteb-i âli şakirdânı, günah değil midir ki turuz-ı muhtelife-i mimariyeyi ta'dad ve izah ederek tevsi-i malumatlarına hizmet

eden muallimi zî-ruh tasvirinden bahsetti diye tahkire kadar tezlil etsin? Ensâl-i âtiyemizi bu mürebbilerin dest-i terbiyetine nasıl tevdi edeceğiz? Nur daima yüksekten iner. Her yerde maarif-i âli seayesinde terakki eder. Fi zemanına elif-bâ okutacak bir muallim herşey bilmeli, ve şuabât-ı fününun birinde ihtisas-ı tam sahibi olmalıdır. Eşedd-i ihtiyaç ile muhtaç olduğumuz yollar, şimendüferler, makineler, fabrikalar, ticarethaneler gibi ihtiyacât mübreme-i ictimâiyeyi bize temin edecek tahsil, tahsil-i tâli ve âlidir, maarif-i ibtidâiye değildir. Dar-ül-fünunlarımız, mekâtib-i âliyemiz noksan!... Temenni ederdik ki hükümet-i meşrutemiz şu bir senelik fasıla-i zaman zarfında (her şeyden evvel) bu emr-i ehemmi nazar-ı dikkate alarak Avrupa'nın medâris-i irfanına yüzlerce şakird ve amele göndersin, erbâb-ı ihtisas yetiştirsin!... İhtimal bu tasavvurat yalnız bizim dimağımızda tenemmüv etmemiş, bir çok ricâl-i devlet bu mesele hakkında amâl-i fikir eylemişlerdir. Ve ihtimal ki yine za'f-ı maliyemiz bu büyük teşebbüslere hâil olmuştur. Herhalde gerek maliye ve gerek maarifimizde bir sene zarfında câlib-i dikkat bir terakki müşâhid olduğunu görerek yalnız hükümete atf-ı mesuliyet edersek büyük bir haksızlıkta bulunmuş oluruz. Bir memlekette tezayid-i servet ve irfan için milletin hükümetle beraber ve hattâ ondan kat kat daha ziyade çalışması lazım gelir. Hükümet fahiş, gayr-ı fahiş yeni yeni istikrarsızlıklar, akdi, nisbi, gayr-ı nisbi vergiler tarhî suretleriyle bir müddet-i muvakkate için bütçesini tamir ve tanzim edebilir. Şu kadar var ki bu kabil-i tedâbir maliye ile milletin, efradın vaz-ı iktisadisi hiç de kesb-i mükemmeliyet etmiş olmaz.

Hükümete tertip eden vazâif-i asliye ve müstakileden biri ve belki birincisi efrâd-i tebaası arasında sulh ve müsalemetin temin ve hak ve adaletin tesis-i kazziyeleridir ki bu hususlarda vukua gelecek en küçük bir ihmal mucib-i muahezedir. Halbuki geçen temmuzdan beri her gün bir eser-i teceddüd ve tekemmül iraesiyle bizi lebriz-i fahr ve mübahat eden zabıtamız, adliyemiz, câ-be-câ küşad edilen polis ve jandarma

mektepleri, bütün bunlar hükümetin vazife-i esasiyesini bi-tamamihâ ifa ettiğine delil kâfi olabilir. Kuvve-i beriye ve bahriyemizin tezyidi, kanallar hafri, köprüler, turuk ve maâbir inşası gibi hususât esasen pek çok zamana muhtaç olduğu halde, şu bir sene zarfında bu yolda da sea-i maliyemizden efzûn hayli terakkiyât ile mübâhi olduk. Hülâsa bu gibi teşebbüsat-ı gayr-ı mahduda pek azim servetlere müteallik, bir hükümetin makbul ve nâfi bir surette zenginleşmesi de tebaasının kesb-i gına eylemesine mütevakkıf olduğundan bir sene zarfında hükümetlerden yüz senelik bir mahsul-i terakki istemek muhakemeyi istinad etmez. Fikrimize kalırsa enzâr-ı tedkik ve imtihanımız hükümete, heyet ve şekl-i idareye değil kendi kendimize münatıf olmalıdır. Şu bir sene zarfında ne yaptık?.... Bir istidad-ı terakki olsun izhar edilmedikse o zaman vukua gelen inkılâp bir tebdil-i şekl-i idare menzilesinde kalır.

Millet-i Osmaniye inkılâbdan beri fikren, hissen ve ruhen şâyân-ı dikkat bir hareket-i ictimâiye tevlid etmiştir. Artık şüphe edilemez ki peşimizde küşade olan şehrâh-ı terakki de bizler de ilk hatveleri atmaya başladık. Daha şu ilk tecrübeler gösteriyor ki asırlardan beri tarik-i tecerrüd ve atalette uyuşan ayaklarımızda Avrupa'nın edvâr-ı medide mümaresâtıyla git gide kesb-i vüsat ve azamet eden dev adımlarını taklid edebilecek bir kudret-i fıtriye mevcut! Pes ve pişimizi saran o girdbad sim ü zeheb o ra'd ü berk hırs u tam'a içinde idame-i hayatımız için âdât ve hissiyâtımızdan bir çoğunu feda ederek herçi-bâd-âbâd ihtimal gayeten daha elim, daha mühlik olan o şehrah-ı müzehher kadem nihada olmak, o girdbada atılmak, o fırtınalara göğüs germek lazım geldiğini niyahet idrak ettik.

Bünye-yi ictimâiyemizde şimdiye kadar kanayan cerahatamızda hiç kimseye benzememek, büsbütün yalnız, büsbütün bî-gane yaşamak isteyişimizden mütehassıl değil miydi...

Fatihlerin, Selimlerin elinde mehabet-i cihan olan şemşir-ı zafere istinaden ağyar ile ülfet ve ihtilâttan müstagni kaldık... Teferrüd ve galibiyet yalnız efrâdı değil, bütün bir milleti de mağrur edebilir. Rehâvet ve keselânın menabi-i hakikiyesinden biri de bu gurur ve teazzımdır. İhtiyac-ı ülfet ve rekabetten vâreste kalmış olan milel-i galibe çok defa müzmehal ve perişan olup sönmüştür. Çılgın Sezarlar, Kalifolar gibi cihangirân elinde Roma tehacüm-i mûrân ile mahv ve nâbud bir gazanfere benzerdi.

Medid ve mütevali galibiyetlerin netâyic-i tabîası olan şiir ve edebiyat, fen musiki ve mimari, debdede ve zinet, rehavet ve atalet, Aristokras ve Yorkras bütün bunlar birbirini takiben bizi asırlarca işgal etti. İşte gayr-ı müterakki milletler için mucib-i mahv-u nekbet olan bu avâmil-i muzırre taht tesirindedir ki şimdiye kadar menâfi-i hakikiyemizi istihsale çalışamamıştık.

Cedel - gâh-ı maişete atılan bir terk mevâhib mümtaze-i fıtriyesini gehvâresinde terk ederek son derece muzik bir daire-i say ve amel içinde yaşar, hatta gayet sefilâne, miskinâne mevcudiyetine gerden - dâde inkıyad olur da yine âguş-ı pederi bırakamaz, doğduğu, büyüdüğü hâneyi, muhayyileyi ter eylemek istemezdi. Halbuki bir milletin terakki ve teâlisi her ferdinin rah-ı gayrette müstakil şedd-i rihal etmesiyle mümkün olur: Bugünkü Britanya'nın şu üç rif'ata varabilmesi de yine teşebbüs-i şahsi sayesindedir.

İngiltere tarihi tedkik edilecek olursa görülür ki bu memleket (Kromvel) gation-actofnavi'nden evvel iktisaden pek muzlim ve mütedenni bir halde idi. Vakta ki herkes nafakasını İngiltere haricinde aramak, kafile kafile Asya, Afrika, Amerika, kıtalarına kadar ihtiyar-ı sefer ederek senelerce çalışmak mecburiyetinde kaldı; işte o tarihten itibarendir ki İngilizler cidden irtikaya başladılar.

Şu ilk sal-i haritamız zarfında husule gelen en büyük terakkimiz, sebeb-i rehâvetimiz (bürokrasi)nin dûçâr olduğu darbe-i şedidedir. Aylardan beri mevzu-i bahsedilen tensikat, mehâzir-i âtiye ve hususiye olsa da, bu darbe-i kahireye alet olmak itibariyle ne kadar alkışlansa azdır.

Memleketimizde artık herkes hazine-i devlete beyhude bâr olmaktan müteneffis, kuvva-yı maddiye ve maneviyesini işletmek, çalışmak, didinmek iştirakıyla nâir! Herkeste bir İngiliz, bir Alman, bir Fransız kadar çalışabilmek hevesi zâhir!

Partiler, grevler, cemiyetler, sahneler, hatipler, muharrirler ilmi, sınai, ticari, mitingler, teşebbüsler işte bütün bunlar medeniyet-i garbiyeyi memleketimizde temsile çalıştığımızı ispat eder. Fakat dikkat edelim; bir zaman hayat ve hiddet-i güzinimiz ne kadar mucib-i felâket olduysa bugünkü taklidimizde o derecede bâis-i mazaret olabilir.

Avrupa kâşâne-i medeniyetinde bugün pek azim bir kitle-i beşer git gide müthiş, git gide şifa-yı nâ-pezir bir illet ile nâlândır: Sefalet! O kâşânenin esasâtı kurulurken şüphesiz derece-i metanet ve mukavemeti ihmal edilmiş veya keşif ve takdir olunamamıştı. Hayfa ki artık vakit gecikti: O koca bina yıkılamaz. O haldeyiz, evet, bizler ki bugün metin ve rasin bir saadet-kedenin ilk temel taşlarını vaz için toplandık. Avrupa destgâh-ı sanatından her şey alabiliriz. Almaktan tevakki edeceğimiz bir şey varsa o da israf ve sefalet denilen iki unsur- ı mahv u nekbettir ki el-halet'ü haza milyonlarca sosyalistin nâliş-i bî-sûdına sebeb-i yegâne onlardır.

M. RAUF

c.2, S. 10, s. 968 - 973.

HÜRRİYET-İ FİKR Ü KELÂM

Kanun-ı Esâsi'nin istirdâd ve ilânı üzerine «Yaşasın hürriyet!» nidâları İstanbul sokaklarını çınlatmaya başlamıştı. Bu âvâze-i şevk ü şâdi, Osmanlı Memâliki'nin her tarafından izhâr edilmişti. Bir gün evvel hukûk-ı insâniye ve medeniyesine sahip olmayan millet, bir gün sonra hukûkunu istihsâl etmiş, senelerden beri çektiği mezâhimin nihayet bulduğuna, artık bir devre-i mesudiyetin küşâd edildiğine kani' bulunmuştu.

Millet-i Osmâniye büyük bir inkılâb geçirdi ve geçiriyor. Bunda şüphe yok. Fakat hürriyet, hukûk-ı siyâsiyenin temin ve te'yidi ile hemen elde edilebilir bir metâ' değildi... Derince düşünenler, tarih-i beşerinin safahât-ı muhtelifesini göz önüne getirenler « Yaşasın hürriyet! » nidâlarında bir şetâret-i ma'sûmâneden başka bir şey göremeyerek hürriyetin bir millet için en güç istihsâl olunabilir bir haslet-i beşeriye olduğunu, bunun istihsâli, yalnız ihtilâle, inkılâba, şekl-i idârenin tebeddülüne, istibdâdın hedmine, usûl-i meşrutiyetin te'sisine değil belki asırlarca devam edecek tekemmülât-ı tedriciyeye tâbi' ve mütevakkıf bulunduğunu teemmül ediyorlardı.

İnsan hürdür. Evet, pek doğrudur. Fakat bu hürriyet, beşeriyetin dünyada zuhûruyla bir takım takayyüdât elinde kalmış, tazyikata ma'rûz bulunmuştur ki insan hürriyetine kasr u tahdid eden esbâb-ı tabi'iye ve 'âdât-ı müktesebeden kendini kurtarmak için yirmi, otuz, kırk asır çalışmış, maa-t-teessüf hala muvaffak olamamıştır.

Bir kere Avrupa'nın mamur bir beldesinde, medeniyetin icât ve ihsâr ettiği her nev'-i vesâitin istirâhat ve saadete mâlik bir adam ile Afrika ortasında, Avusturalya'da, ormanlarda, mağaralarda yaşamakta olan vahşilerden birini mukayese ediniz. İnsanlar bugünkü derece-i temeddün ve tekemmüle varmadan evvel, bugün hala nümulerini gördüğümüz vahşiler gibi idi. Hâl-i vahşette insanların kuvvâ-yı tabî'iyeye ne kadar zebûn olduğunu idrâk etmek güç değildir.

Ecdâdımızın idâme-i hayat için ne kadar vartalara, mühlikelere ma'ruz kaldıklarını, kuvvâ-yı tabiî'iyenin, soğuk, rüzgâr, kar, yağmur gibi müessirâtın, açlık, susuzluk gibi ihtiyacâtın, hayvânât-ı müfterisenin takibâtından hayatını korumak, sakınmak gibi müşkilâtın esir ve mağlubu bulunduklarını düşünebiliriz.

Kuvvâ-yı tabi'iye, insanlar üzerinde pek çok tazyikat icrâ eder. Bütün hayvanât gibi insan da sahne-i tabiatta doğmuş, burada yetişmiştir. Ancak müessirât-ı tabi'iyenin bî-rahmâne tatbik ettiği ve asla tebdil ve tagyire uğratmadığı kanunlarına tâbi olup da binlerce, yüz binlerce, milyonlarca hayat-ı beşer heder olmuş, gitmiştir.

İnsanlar son asırda hükümât-ı müstebidenin idâre-i keyfiye ve zâlimânesinden kurtulup da hürriyet-i siyâsiyelerini iktisâb ve istirdâd için bir çok kanlar dökmeden pek çok zaman evvel kanun-ı tabiatın tazyikatından tahlis-i nefs için çalışmışlardır. İlk mücadele-i hürriyet böyle başlamıştır.

Fikir ve zekânın kuvveti tedricen insanları temeddün ve tekemmüle sevk etmiş. İnsanlar kuvvâ-yı tabi'iyenin te'sirâtından kendilerini koruyarak bin türlü vâsıtalar bulmuş, meskenler yapmış, zirâat ve sanatla ihtiyacâtını te'min etmiş, soğuktan sakınacak vesâiti bulmuş, kuvvâ-yı tabi'iyeyi istirahat ve saadetine âlet edecek yollar düşünmüştür. Fakat tamamiyle hürriyetini iktisâb edilebildi mi? Edebildi de kendini verem mikroplarının muhacemesinden niçin koruyamıyor, zebûn ve mağlup oluyor, bu mücadelede nihayet hayatını vermekten başka çare bulamıyor? Bunun gibi daha nice emrâzın te'siri altında çırpınıyor, bunlardan kurtulmak için henüz imkân göremiyor. Bu hükümet-i müstebidenin tecâvüzât-ı ta'diyâtına mâni olmak, hürriyetini iktisâb etmek için azm-i merdâne gösteren bir millet buna muvaffak oluyor ama verem veya kolera, tifo mikroplarının muhacemâtından âzâde kalamıyor.

Bir de insanların devr-i ibtidâiyede, oyuklarda, mağaralarda yaşadıkları zaman iktisâb etmiş oldukları tabâyi' ve 'âdâta nazar etmeli. O devrede tabiî hayat-ı beşerin ehemmiyeti yoktu. Adalet ne olduğu bilinemez, düşünülemezdi. Her şahıs kendi bekası derdinde idi. Sevk-i akliyeden baid idi. Mes'ûliyet-i vicdâniye ve kanuniye bî-gane. hevesât ve ihtirâsâtının ilcaatına mağlup idi. Bu devirde şahıslar, kabileler birbiriyle hayat ve memât musara'atıyla idâme-i mevcudiyete sâ'î oldukça muntazam bir hal-i kesb etmiş olan bir kabile, mütefferrik diğer bir kabileye daima mütefevvik idi. Bu galebede hiddet, şiddet, intikam... Gibi hûn-rizâne muamelâta insanları sevk eden infialât-ı ruhiye hükümran idi. Bir kabile etrafa havf ve dehşet ilka için mağlup ettiği bir kabileden bir fert bile bir hayat bırakmazdı. Bu türlü bunu takip eden edvâr-ı evveliye-i beşeriyede aileleri, kabileleri, şahısları birbirinden tefrik eden kinler, garazlar, sevdâ-yı intikamlar, kibir ve tahavvülatlar, zulümler, vahşiyâne cinayetler, igfâller ve-l-hâsıl beşeriyeti hâlâ lekedâr eden tabâyi' ve 'adât insanlarda kökleşti. İnsanlar bir hey'et-i ictimâiye-i medeniyenin terakki ve tekâmülüne mâni olan bu gibi ihtirâsâtın esiri oldu. Medeniyet ilerledikçe tahsil ve terbiye ile insanların vahşiyeden tecrid ve tatrihine çalışmak zarureti de anlaşıldı. İhtirâsâtını men'e kâdir olamayanların medeni bir insan vasfına liyâkat-ı kesb edemekleri görüldü.

Ne çare ki bugün insanlar hâlâ mağaralarda yaşadıkları devr-i vahşetin yâdigârlarını tabiatlarinde, âdetlerinde muhafaza ediyorlar. Bu te'sirâtın zebûnu oluyorlar. Bunlardan kendilerini kurtararak bir insan tam olmak itibariyle hürriyet-i maneviyelerine sahip olacak kadar kudret gösteremiyorlar. Bu kudreti asırlarca müddet içinde tahsil ve terbiye ile neşv ü nümâlandırıyorlar.

«Yaşasın Hürriyet!» nidâsı bu tekemmül-i beşeriyeyi bir anda hâsıl edecek bir kuvve-i sâhireye mâlik değildir, olamaz. Bizim vükelâmızda da. meb'usânımızda da, a'yânımızda da, bütün efrâd-ı milletimizde de pek medid bir maziye o kadar irtibât vardır. bâ-husûs son bir iki asırlık müddette tabâyi' ve ' âdâtımız o kadar te'sirâta tâbi' olmuştur ki bu revâbıtı birden bire kesip atabilmeye imkân mutasavver değildir. Hepimiz de az çok tahakküm-i istibdâd olduğu gibi ihtirâsattan da - Bugün medeniyette, 'ilm ve ma'rifetle, tahsil ve terbiyede en ileriye gitmiş olan milletler bile kurtulamamış olması sebebiyle kendimizi alamıyoruz. Asırlarca, senelerce dimâğımızda yerleşmiş, kökleşmiş olan öyle tabiatlar ve 'âdâtlar var ki terakki ve tekâmüle doğru ilerleyebilmek için bu kuyûd-ı esâretten kendimizi kurtarmak, hürriyet-i fikr-i vicdânımızı iktisâb edebilmek lazımdır.

Bir millette öyle i'tiyâdât-i ictimâiye yerleşip kalır, öyle i'tikadât-ı bâtıla zihinlerde kök salar, terakkiyât ve tekemmülâta mâni öyle zunûn tevehhümât, şekl-i hakikatte görünerek temel tutar ki bunları ta'dil ve ıslâh, red ve cerh edebilmek için pek çok emek sarf etmek fedakârlık göstermek icap eder.

Eğer efkâr-ı umûmiyeden ihtirâz ile bunlar olduğu gibi muhafaza edilmek tarik-i sakimi ihtiyâr edilirse o zaman millet yine esâretten kurtulmamış, terakki ve tealisi te'min edilmemiş demektir.

İstibdâda, cehâlet ve tedenniye bizi bağlayan bu bağları koparmadıkça ilerleyemeyiz. Hürsünüz, serbestsiniz demek kifâyet etmez. Bütün esâret bağlarını çözmeli ki bir millet zekâ ve irfânını kuyûd-ı mâniadan mücerred ve muarra olarak isti'mâl edebilsin. Bir millet hürriyet-i fikr ü kelâma mâlik oldukça o milletin esâretten kurtulması terakki ve teali etmesi, tekemmülâtını te'min edebilmesi kabil değildir.

Anlamalı ve bilmeli ki bütün, âsâr-ı medeniye ve tekemmülât-ı beşeriye deha ve irfânın mahsülüdür. Zekâ-yı insani hürriyet tamasına mâlik oldukça ne çalışabilir ve ne de mahsûl verebilir. Zekâ ve irfânın semerâtından istignâ hâsıl etmek tavrını gösteren bir millet terakki ve tekemmül etmemeye, geri geri gitmeye mahkûmdur.

Eğer cehâletle, i'tiyâdât-ı kadime ile bir milletin kabul etmiş, kabul ederken bâtılânını tahlil ve tetkik etmemiş olduğu efkâr-ı sahifeye, efkâr-ı terakki şeknâneye, i'tikadât-ı bâtıleye, tevehhümât-ı irticâ' kârâneye karşı hürriyet-i fikr ü kelâm ile hürriyet-i vicdân ile, en parlak zekâlar bütün kuvvet ve kudretiyle ilân-ı harb edip de bunları mağlup ve perişan etmek için çalışmazda bâtılı, cehli olduğu gibi bırakırsa millet yine uykuya dalar, say ve amelden, terakki ve tefeyyüzden mahrûm kalır.

Çünkü medeniyet-i hâzıra hürriyet-i fikr ü kelâm sayesinde meydana gelmiştir. Eski Yunanistan'da 'âdât-ı kadime ve i'tikadât-ı bâtılenin te'sirâtı altında terakki ve tekemmüle doğru hatve atamayanlara ibtidâ-i sakarâtın bütün bu kuyûd-ı esâreti koparmak, hürriyet-i vicdâna örülmüş olan zincirlerini kırmak için kendini mücâhede-i hürriyet meydana atması sebep olmuştur. Sokrat zehirlendi, öldü. Öyle bir şanslı ölüm ki beşeriyet bunu ale-l-nihâye tebcil etsin, medeniyet, terakki ve teali 'âdât-ı kadime ve i'tikadât-ı bâtıleye merbût efkâr-ı irticâiye ile hürriyet-i fikr ü kelâma ve hürriyet-i vicdana mâlik olup bunu belâ-perva izhâr eden mücâhedenin efkâr-ı hürriyet-perverânesi arasında kopan şiddetli mücadelelerin neticesinde efkâr-ı cedidenin muzafferiyetle hâsıl olabilir. Bu muzafferiyet oldukça ne hürriyet vardır, ne terakki mümkündür, ne de medeniyet hasıldır. Hiç bir şey müyesser olamaz. Sokrat'tan sonra Eflâtun, Aristo ve emsâli hükemâ-yı Yunâni'nin hürriyet-i fikr ü kelâmı, hürriyet-i beşeriyenin istihsâl ve idrâki için medeniyette ilerlemek isteyen akvâma rehber oldu.

Fransa İhtilâl-i kebiri ile hukuk-ı beşeriyenin istirdâdı, Avrupa hükümetlerinin şekl-i istibdâdı yıkılarak usûl-i meşveret ve hâkimiyet-i milliye esâsının kabul ve te'yidi yine hürriyet-i fikr ü kelâm ile hasıl olmuştur. İki yüz yetmiş bu kadar sene evvel Decartes, hürriyet-i fikr ü kelâmını izhâr etti. Zekâ-yı beşerin hiç bir kayd ile mukayyed olmayarak hiç bir 'âdet-i sakim eye, zann-ı batıla aldanmayarak tecelliyât göstermesi bütün bir cihân-ı medeniyete nasıl te'sirât icrâ edebileceğini anlattı. Ve Voltaire gibi, Rousseau gibi, İdero ve D'Alembert gibi dehânın hürriyet-i fikr ü kelâmı değil mi ki Avrupa'nın cehâlet içinde puyân olan, mâni-i terakki kuyûdat ile mukayyed bulunan dimağına güşâyiş getirdi ve inkılâbât-ı mühimme ve terakkiyât-ı beşeriye ve medeniyeye zemin hazırladı.

Hakikate, insâniyete, medeniyete vusûl ancak hürriyet-i fikr ü kelâm ile mümkündür. Zekâmıza, hiç bir kayd ile mukayyed tutmadan, faaliyet verir de kanâat-i vicdâniye ile bütün efkâr ve mülâhazatımızı serbestçe söylersek buna muarızlar zuhûr eder. Münakaşalar başlar. Fakat muarızât ve münakaşât zararlı değil, faidelidir. Efkârımıza karşı söylenecek sözler, gösterilecek deliller bunların za'ifini kavisinden tefrik edebilmemiz, böylece efkâr-ı musibe ve metineyi elde etmemize vesile olur. Kaide-i tekâmül bunu icap eder. Bir maddenin mâhiyetini ta'yin, cevherini izhâr için çalışan bir kimyager bu madeyi birbirini zıd bir takım 'anâsır ile muamele etmek, amel ve aks-ülamel hâsıl edecek icrâ ile tahlile çalışmak icap eder ki o maddenin, o kitlenin mâhiyet ve hakikatı meydana çıksın. «Bârika-i hakikat musâdeme-i efkârdan çıkar.» deriz, bu düstûr-ı hikmeti kabul ederiz de bu musâdemeden korkarsak hakikat hiç bir zaman nazarımızda tecelli edemez. Hatadan hataya düşeriz ve bu hataları görüp tashih edemeyiz. Hakikat ve isâbet hiç bir zaman musâdemeden, muasara'adan çekinmez. Ancak hata - âlûd fikirler, kayd-ı esâretle mukayyed ve muhitin, bâtılın, cehâletin tesirâtına hizmetkâr olan fikirler meydan-ı içtihâda atılamaz.

Musâdeme-i efkâr tefrikaya sebep olur diye düşünmek de doğru değildir. Samimi, doğru, davranış, hakikat-bîn fikirler musâdeme etse de birleşir. İttihâd ve imtizâc eder. Çünkü hakikat birdir. İhtilaf cehalettedir. Arada cahilâne, esîrhâne, cılız. âciz fikirler mahvolur gider. Böylece mahiyetler meydana çıkar.

Hürriyet-i fikr ü kelâm medeniyetin esâsı ve şart-ı kat'isidir. Bir hey'et-i ictimâiyede, bir millette kuvve-i icrâiyenin nüfuz ve kudretine halel gelmemelidir. Bu da efrâd-ı milletin kaffeten kanuna riâyet ve itâat etmesi için lâzımdır. Hükümet kuvetini kanunun seyyanen ve 'adâlet dâiresinde, tatbiki ile göstermelidir. Fakat hükümet hâiz olduğu kuvveti hürriyet-i fikr ü kelâmı tahdid ve tazyik suretinde isti'mâl etmek ister de buna da müsamaha gösterilirse esâs-ı medeniyet halel-dâr edilmiş ve bu müsahama ve müsaade ile milletin medeniyet ve insâniyete doğru ilerlemesine set çekilmiş olur.

Hürriyet-i fikr ü kelâm, medeniyet-i hâzıranın pek büyük bir rüknüdür. Bu kaide-i esâsiye tezelzüle uğrayınca bir millet tedricen alâik-i istibdâdiyeden, revâbıt-ı kadimeden, zunûn-ı bâtıleden, i'tiyâdât-ı sineden kendini kurtarıp da hürriyet-i hakikiyesini iktisâb edecek ve terakki ve tekâmülü gösterecek yerde yine o kuyûd ve revâbıta esir ve tedenniye mahkûm kalır.

Serbesti-i matbuât tahdid ve tazyike uğrarsa bir takım sû-i isti'mâlâtın meydan almasına bir mânia kalmaz. Ne kadar dikkat olunsa yine sû-i isti'mâlât tabiîdir. Çünkü bu gibi ahvâlden ictinâbi âmir olan en müessir kuvvet efkâr-ı umûmiyedir. Efkâr-ı umûmiyeden ihtizâz bir takım muamelât-ı keyfiyeyi men' eder. Eğer ahvâl ve vukûâtın ve muamelâtın haka iki izhâr edilemeyerek bir sükût-ı mecburi, hürriyet-i fikr ü kelâm yerine kaim ellerinde iktidâr bulunanların ihtirasâtına sed çekmek, kavilerin za'ifleri ezmesine, bunları mağdûr ve mazlûm bırakmasına hâil olmak güçleşir. Binâen-aleyh

adâletsizlik, müsâvâtsızlık vukûa gelir. Ve-l-hâsıl medeniyet ve insâniyet Yunanistan'ı kadimden bulunduğumuz devr-i terakki ve tekâmüle kadar dâmia hürriyet-i fikr ü kelâma istinâd etmiş ve bütün tealiyât-ı fikriye ve kemâlât-ı insâniye bu sayede hâsıl olmuştur. Hürriyet-i fikr ü kelâma mâlik olan insanlar ilerlemiş, olmayanlar gerilemiştir.

MAHMUD SÂDIK

c.2, S. 9, s. 848 - 852.

HÜRRİYET NASIL ELDE EDİLDİ?

314 senesi Temmuzun 11. Cuma günü sabahı İstanbul âhâlisinden bir kısm-ı cüz'isi bir i'tiyâd-ı tabiî sevkiyle, fakat lâkayıttır ve batî, uzak havâdise nazar - endâz oldukları vakit birden mebhût ve lâl kalmışlar, tebligât-ı resmiyede okudukları Kanun-ı Esâsi i'lânı için gözlerine inanamayacak gibi olmuşlardı. Bu ne idi; senelerden beri derin bir yeknesakî, vâsi' bir müphemiyet içinde geçen bu sıkıntılı günler böyle bârid ve câmid bir ifadeyle birdenbire sönüverecek miydi? Böyle bir saadete inanılabilir miydi? Ve buna sebep ne olabilirdi? İşte bütün bu cevapsız kalan suâller bî-çâre halka derin bir cehâlet içinde pûyân olduklarını ihtâr eyliyor ve tamamiyle emniyet kesbedilemediği için kimse yekdiğerine bir suâl sormaya cesaret edemiyordu?.... İki gün evvel Said Paşa'nın mevki'-i sadârete çağrılması hükûmetin yine müşkil bir noktada bulunduğuna şüphe bırakmıyor; zaten senelerden beri Ferit Paşa kabinesinin bâr-ı tazyiki altında artık hâlet-i nez'e gelen millet yalnız bu tebeddülde yalnız bu tebeddülde bir bir ümid-i halâs ve necât görmek istiyordu.

Bilinmiyordu ki, İngiltere kralı ile Rusya çarı (Reval) mülâkatında Makedonya mes'elesi nâmıyla bir çok zamanlardan beri sürüklenip giden âhvâle bir nihâyet vermek ancak Rumeli'ndeki üç vilâyetimizi müstakil bir idâre haline tenzil miktarına karar vermişlerdi.

Bilinmiyordu ki, hükûmet-i müstebiddenin za'f ve hıyanetinden istifâde ederek bu kararıyla Türkleri Avrupa'dan çıkarmak isteyen Avrupa Makedonya nâmına verdiğimiz o mühim vilâyetleri her devlet kendi arzusuna göre taksim ve tevzi'e hazırlanıyordu...

Bilinmiyordu ki Makedonya'nın elden çıkarılması ve Türklerin Asya'ya çekilmesi altıyüz senelik bir hükûmetin son nefha-i mevcudiyeti olacaktı...

Bilinmiyordu ki bütün bu tehlikeleri, vatanın yuvarlanmakta olduğu uçurumları nâfiz nazarlarıyla görerek büyük bir milleti böyle vahim bir neticeye vusûlden men'e çalışan hamiyet - perverler, bütün emelleri vatanın feyzine merbût vicdân sahipleri vardı.

Ve bilinmiyordu ki bunlar çalışıyorlar, beri tarafta sâbık vükelâ ve mâ-beyn adamları hazine-i devletin yağmasıyla meşgul oldukları esnada, bunlar, bu gayûr vatanperverler memleketi kurtarmaya çalışıyorlardı.

Bugün bütün Avrupa'yı, hayır, hayır bütün dünya ve tarihi hayretler içinde bırakan bu parlak muvaffakiyetini elde eden İttihat ve Terakki Cemiyeti yalnız üç seneden beri Makedonya'ya ecvâ-yı nüfûza başlamıştı. Bugün bütün bir milletin istirâhat ve terakkisini te'min, bir devleti büyük bir vartadan tahlis eden kuvvet yalnız üç senelik sa'y-i neticesiydi. Selanik komitesinin teşekkülünden haber alan Paris İttihat ve Terakki Cemiyeti iki cemiyetin birleşmesini teklif etmiş ve on sekiz seneden beri Avrupa'da vatanın selâmetine çalışan Ahmet Rıza Bey'in ciddiyet ve iktidârı cümlenin ma'lûmu olduğu cihetle ve teklif derhal kabul edilmişti.

Zaten geçen sene Şubat efrencinde memleketin ıslâh ve terakkisi için Avrupa'da teşekkül etmiş ve bu ana kadar münferiden çalışmış olan muhtelif bir kongre vücuda getirmişlerdi. Bu kongreye Paris İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Prens Sabahattin Bey'in teşebbüs-i şahsi ve 'Adem-i Merkeziyet Cemiyeti ile (Deruşâk) Ermeni Cemiyeti vesâir Musevi, Arap, Bulgar ve Arnavut Cemiyetleri istirâk etmişler ve kongre müzâkerâtı neticesinde ba'de-mâ hep el birliğiyle çalışmaya karar vermişlerdir. Tabiî hükümet-i

müstebidde bu âhvâlden haber-dâr olmuşsa da orduya bir kere girmiş olan fikr-i ihtilâlin önünü alamamıştır.

Maa-mâ-fih cemiyetin icrââtı son günlerde yıldızın nazar-ı dikkatine çarpmaya başlaması üzerine geçen mart içinde bir çok kimseler Jön Türklüğe ithâm ve tevkif edilmişlerdi. Zaten İstanbul sokaklarını dolduran hafiyeler, üçüncü ordu sahasında kol atıyor, bu muzırr mikroplar orada da tahribâta başlıyordu. Bunun üzerine komite evvel emirde sâha-i icrââtını bu hafiyelerden temizlemek istemiş, ve büyük bir intizâm ile harekete başlamıştır.

Hafiyeliği tahkik eden zaten evvel emirde nesâyih-i lâzımede bulunuluyor, vatanı tehtit eden tehlike gösteriliyor ve biraz hamiyet sahibi ise uhdesine terettüb eden vazife memleketi düşmekte olduğu vartalardan kurtarmaya çalışanları ifşâ etmek değil bil'akis bütün vüs' ve iktidârıyla onlara muavenet olduğu söyleniyordu.

İşte bütün vakayi'in birbirini tevâli ve teâkub etmesine mebde' olan Nâzım Bey'in urulması meselesi bu suretle başlamıştır.

Çoktan beri Jön Türk komitesi ilkaâtının üçüncü ordu dâhilinde gittikçe tezâyid etmekte olduğu biliniyorsa da Türkler tabiatleri iktizâsı sükûn-perver ve i'tidâl-perest olduklarından efkâr-ı 'umûmiyenin ne merkezde olduğu tamamiyle bilinemiyordu. Fakat Nâzım mes'elesi işin birdenbire alev almasına kifâyet edecek bir kibriyet darbesi olmuştur. Nâzım'ın cerhi üzerine derhal bu işin Jön Türkler tarafndan ika' edildiğine hükmedilmiş ve İstanbulca İsmail, Mahir, Yusuf ve Recep Paşalardan mürekkep bir hey'et tertip olarak Nâzım üzerine ateş eden fedâîyi bulmak üzere Selanik'e irsâl edildiği gibi bir çok hafiye alayı da sökün etmişti.

Nâzım'ın cerhinden sonra aynı cinayetle müttehim olan Manastır polis müfettişi Sami nâm şahıs da katledilmiş ve işin kesbetmekte olduğu reng-i ciddiyet büsbütün sarayın telâşını mûcip olarak bazı ümerâ ve zâbitân bir çok bahanelerle İstanbul'a da'vet edilmeye başlanmıştı. Hakikat halde zâbitân Jön Türklük ile ithâm edildikleri cihetle çağırılıyordu. Maksat bu müttehid ve münfakk zâbitânı memleketin muhtelif köşelerine dağıtarak yeni doğmaya başlayan fikir hürriyeti daha ilk zuhûrunda ezmekti. Fakat zâbitânın çoğu bu da'vetlere icâbet etmedikleri gibi hafiyelerden daha iki üç kişinin katl ü cerhi zaten cebânet ile muttasıf olan hafiye gürûhunun büsbütün gözlerini yıldırmış bir çoğu ale-l-acele İstanbul'a karar ve avdete mecbur olmuştu. Bununla beraber İstanbul'dan gönderilen hey'etin Rum ili dâhilinde dehşetli bir hafiye teşkilâtına başlaması vezâret tevcihi, ve binlerce liralar va'di gibi yalanlarla halkı iğfâle ve bazı erbâb-ı nâmus ve irfânın tevkifine tasaddi etmesi öteden beri Rum ili âhâlisinin kalplerindeki hiss-i nefret ve husûmetin tezâyidine bâis olmuş, bir de hükûmetin askeri çekerek vatanımızı tamamiyle ecnebilere terk edeceği havâdisi en ufak köylere kadar her cihete intişâr etmiş olduğundan bu hiss-i nefret pek ilerlemişti. Bu nümâyişler en ziyâde Manastır'da vücudunu gösteriyordu. Geceleri şehrin bir çok nikatında Kanun-ı Esâsi talebini hâvî varakalar yapıştırılıyordu. Nihayet Manastır vilâyetine tâbi' (Resne) ve (Perspe) civarı kumandanı ve avcı taburu kol ağası Niyazi Bey'in Haziranın 20. Cuma günü akşamı refakatinde diğer iki zâbit ve birçok memûrîn mülkiye ve asker ve âhâli cem'en yekûn 200 kişi olduğu halde mükemmel bir çete teşkil ederek dağa çıktığı işitildi. Niyazi Bey ve rüfekası hükûmet-i müstebiddeye karşı alenen izhâr-ı 'isyân ediyor ve Kanun-ı Esâsî'nin i'lânını tab' ediyorlardı. Niyazi Bey hükûmet ve âhâliye karşı: «Biz köy yakan, âhâli-î ma'sumeyi katleden 'âdi bir haydut çetesi değiliz. Maksadımız İslâm ve Hırıstiyan bilâistisnâ bil-cümle tebaa-ı Osmâniye'nin refâhiyet ve saadetini kâfil olan Kanun-ı Esâsî'nin iâdesi ve Millet Meclisi'nin küşâdıdır. Ey aynı vatan-ı müşterek evlatları! Birleşiniz. Hükûmet hukûk-ı milliyenizden olan hürriyetinizi tastik edinceye kadar şan ve şerefle

mücadeleye hazırlanınız. Biz hükûmetten hürriyet-i şahsiye ve vicdâniyemizin tastikinden fazla bir şey istemiyoruz. Bütün dünya bilmelidir ki biz bu yolda aziz vatanımızın tahlisi, hukûk-ı insâniyemizin tastiki demek olan Millet Meclisi'nin küşâdı yolunda kanımız son damlasını isâr edeceğiz.» gibi ulvî sözlerle maksad-ı mukaddesi i'lân etmişti.

Bu vak'a sarayca fevk-al-âde telâşı mûcip olarak Selanik civârından iki ve Manastır'dan bir taburun âsilerin takibine istenilmiş ise de Manastır'a giden taburlar yorgun olduklarını ve Manastır taburu zâbitân ve efrâdı da hastalıklarını der-miyân ederek vatandaşlarına, kendi kardeşlerine karşı yürümek cinayetini kabul etmemişlerdi. Bu itaatsizlik üzerine daha ziyâde endişeye düşen saray Metruviçe kumandanı Şemsi Paşa'ya 'azimetle bu itaatsizliğin önünü alması emrini vermiştir. Şemsi Paşa okumak yazmak bilmez fakat azm-i kavî sahibi ve sarayın en birinci âlet-i İstibdâdı bir adamdı. Aynı zamanda biri Demirhisar diğeri Serfice'den iki tabur dahi Manastır'a hareket emrini almışlardı. Şemsi Paşa mevcut mektepli zâbitânın yerine alaylı zâbit ve suret-i mahsûsede maiyetine elli kadar Arnavut ve başı bozuk olarak Metruviçe'den hareket etmiş ve hareketinden evvel nereye gidildiğini soran askerlerine : «Manastır'a gidiyoruz. Memleketimizi zabtetmek isteyen kâfirlerle dövüşeceğiz.» demiş ve «O halde seni ta'kip ederiz.» cevâbını almıştır.

Fakat Manastır'a vürûdlarında vatandaşları öz kardeşlerine karşı silah kullanarak binlerce muazzez hayatın sönmesine sebebiyet verileceğini öğrendikleri vakit bu kahraman askerler İstibdâda karşı silah isti'mâl etmeye hazır olduklarını fakat arkadaşlarıyla katiyen dövüşemeyeceklerini söylemişlerdir.

Bu esnada mâ-beynden bazı evâmir almak üzere telgrafhâneye gitmiş olan Şemsi Paşa'ya bir mektup gelir. Paşa, dedik ya, okumak yazmak bilmediğinden bunu damadı Rıfat Bey'e okutur. Damadı - Jön Türklerin icrââtını men'e kalkışacak olursanız sizi öldüreceklerini yazıyorlardır. Paşa mektubu kapıp «Ya! Beni de tehdit öyle mi, ne gülünecek şey!» diye postahâneden dışarı çıktığı vakit her cihetten bir çok tüfenk sesleri işitilir. Şemsi Paşa izâhât talep etmek ister; fakat tüfenk sesleri geldiği vakit kumandanın ölüm derecesinde yaralı kanlar içinde yatakta olduğu görülür.»

Damadı jandarma mülâzımı Rıfat Bey kayınpederinin katledildiğini saraya yazar ve telgrafına sadakat-i ubûdiyet müş'ir bir kaç söz ilâvesini de unutmaz. Bir müddet sonra ta'ziyet ile beraber birkaç dakika evvel bir ferikin kumandası altındaki iki tabura kumandan ta'yin olduğunu müş'ir bir cevap alır. İki tabur zâbitân ve efrâdiye böyle kaidesiz ta'yin olunan bir kumandanı katiyen kabul etmeyerek büsbütün 'isyan ederler.

Bu sıralarda Selanik'te hafiyelerden Şuayb tepelendiği gibi Manastır topçu alaylarında Müftü Mustafa Efendi de cerh ve telef ediliyor. Bu zât mâ-beynden aldığı yalnız bin kuruş mukabilinde faaliyet-i kahramanânesiyle meşhur erkân-ı harp binbaşısı Enver Bey'le daha bazıları aleyhine ihbârâtta bulunmuştu. Hükûmet Enver Bey'i İstanbul'a celb etmek istemişse de yine çağrıldığını hisseden Enver Bey teşekkül eden çetelere nezâret etmek üzere Resne'ye gitmişti. Bundan başka Selanik hafiyelerini teşkile giden Sadık Paşa avdetinde (Sidoni) vapurunda boynundan cerh edilmiş idi.

Şemsi Paşa'nın katli üzerine işler daha ziyâde karışmış; üçüncü ordudaki isyân gittikçe tevessü'e başlayınca İzmir taburlarının Rum iliye geçirilmesine ve Anadolu'da rediflerin toplanmasına başlanmıştır. Bâ-husûs Şemsi Paşa'nın yerine Manastır'a gön-

derilmek istenilen Rahmi Paşa bu teklifi reddettiği gibi Osman Paşa da evvelâ hastalığını bahane ederek gitmemek istemişse de bil'âhire Manastır'a gitmiştir. Sâbık Üsküp kumandanı olan osman Paşa'ya müşîrlik verilip derhal Şemsi Paşa'nın yerine Manastır'a i'zâm edilmiştir. Selanik'e muvâsalatında Hilmi ve İbrahim Paşalarla uzun uzadıya müzâkereden sonra Manastır'a geçen Osman Paşa Niyazi Bey'le muhâbereye girişmek istemişse de koca kahraman kendisiyle bir alışverişi olmadığı cevabıyla buna nihâyet vermiştir.

Anadolu'dan gelen askerler de arkadaşlarına karşı silah isti'mâl edemeyeceklerini söylemişler ve gittikçe çetelerin adedi tezâyid etmeye ve âhâli de bunlara iltihâka başlamış ve nihâyet şu dereceye gelmiştir ki me'mûrîn ve âsâkirin yüzde doksanı Jön Türklerin fikir ve maksatlarını ta'kip etmişlerdir. Bu esnada Arnavutlar da ayaklanmışlar Üsküp - Metruviçe - Üsküp - Zibfece hattı üzerinden hiçbir askerî tren geçmesine müsâade etmemeye başlamışlardır. Bu esnada Niyazi Bey Manastır'da Hilmi Paşa'ya telgrafla: «Resne ve Ohari'deki icraâtım hitâma resîde oldu. Şimdi Yanya cihetine gidiyorum.» diye ma'lûmât veriyordu. Evvelce İzmir'de erkân-ı harp reisi iken çetelerin takibine me'mur olan Selahattin Bey'in de ve bir müddet sonra Hâdi Paşa ve daha bir çok zâbitân ve ümeranın da Niyazi Bey'e İltihâkı işi gittikçe alevlendiriyordu. Manastır'daki isyânın yavaş yavaş Siroz, Norakob ve Tikveş'te de vücudu hissedildi.

İşlerin bu derece ilerlemesi üzerine zât-ı şâhâne sâbık sadrâzam Sait Paşa'yı hükûmet-i seniyyenin 'umûmî müfettişi nasb etmiş ve meclis-i vükelânın bil-cümle karar ve icraâtı Sait Paşa'nın elinden geçmesi kararlaştırılmıştır.

Sait Paşa müfettişlik mevki'ine geçerek şerâitini bildirmişse de harbiye, adliye, zirâat ve posta nezâretleri hâsılâtı yeni müfettişe teslimden imtinâ' etmişlerdir. Aynı tarihte sarayda sadrazam ve harbiye nâzırı ve İzzet Paşalardan mürekkep bir komisyon teşkil edilmiş ve âhvâl hâdde-i müzâkereden çekilmiştir. Meclis bütün üçüncü ordu zâbitânını sadakatsizlikle ithâm etmek münâsip olmayacağına ve en iyi hareket zât-ı şâhâne tarafından üçüncü ordu zâbitânının sadakatine emniyet ve i'timâdı olduğunu müş'ir bir beyân-nâme neşri olduğuna karar vermişlerse de zât-ı şâhâne bu bâbda kat'î bir karar verememişti.

4 Temmuz'da alınan haberler sekiz bin Arnavut'un ictimâ' eylediklerini ve Manastır'da Osman Hidâyet Paşa'nın cerh edildiğini bildiriyordu. Aynı gün üçüncü ordu zâbitânı evvelce tevkîf olunarak İstanbul'da bir divân-ı harp huzurunda muhakemeleri musammem olan 38 zâbit derhal tahliye edilecek olursa ordudaki bütün ümerânın katl ve ordunun İstanbul'a doğru hareket ile Kanun-ı Esâsî'yi ilân edeceğini tehdiden beyân etmişlerdi. İ'dâmlar devam ediyordu Perliçe kaymakamı, Debre mutasarrıfı Siroz 30. topçu levâsı hep katledilmişlerdi. Niyazi Bey ise boş durmuyor, köyden köye memleketten memlekete dolaşarak halkı Kanun-ı Esâsî talebine teşvik ediyor ve yavaş yavaş bu harekât üçüncü ordudan ikinci orduya da sirâyet ediyor idi. 4 Temmuzda işler o dereceye gelmiştir ki artık Rum ili'de hükûmet değil komite icrâ-yı hükmediyor, vergileri komite ahz ediyordu. Zâbitlerden mürekkep bir hey'et Manastır'da devl-i muazzama vekillerine verdikleri raporda Jön Türklerin hakkını müdafaa etmek üzere hükûmet matbuatının himâye ve sahâbetini iltimas etmeleri talep ediliyordu. İşi daha ciddileştiren cihet Rum İli'de şevkatle meşgul olan bil-cümle Bulgar, Rum ve Slav çetelerinin de Türklere iltihâkı ve hep birlikte Kanun-ı Esâsi talebinde bulunmaları olmuştur. Nihâyet 5 Temmuzda Jön Türk komitesi Müşir Osman Paşa'ya bir ültimatom i'tâ eylemiş ve on bir gün içinde Kanun-i Esâsî i'lân edilmeyecek olursa bütün ordunun İstanbul'a yürüyeceği ihtâr olunmuştur.

6 Temmuz'da 5000 Arnavut'un Üsküp'e doğru yürüdükleri haberi alındı.

10 Temmuz'da Ferit Paşa azledilerek yerine Sait Paşa geçirildi. aynı gün Manastır'dan alınan haberler Manastır'ın tamamiyle Jön Türkler elinde olduğunu bildiriyordu. Binbaşı Eyüp Bey Ohri'de 1000 tüfenk 500 sandık mühimmât ile çeteye iltihâk ediyor. Niyazi Bey'in mevki'i günden güne mütenâsip kesbediyer ve binlerce Arnavutlar da onlara istinâd-gâh oluyordu. Bu sefer artık hiçbir va'd, ne rütbe, ne nişân, ne pâra hiçbirşey kimsenin nazar-ı tam'ını celb edemiyordu. Yine o gün İstanbul öğreniyordu ki Niyazi Bey binlerce halk ile beraber Resne'den Manastır'a kemâl-i muzafferiyetle girmiş ve Osman Paşa'yı dağa kaldırmış ve bütün bu işler bir damla kan dökülmeksizin vâki' olmuştu. Üç yüz yıl zâbit o akşam umûmî bahçeye toplanmışlar ve muzika-i askerîyeden Marseyez Marşını çalmaya icbâr etmişlerdi. Yine o gün idi ki Manastır Valisi isti'fâsını vermeye mecbur olmuş ve iki bin asker âsilere iltihâk ile hep birden Kanun-ı Esâsî'yi i'lân etmişlerdi.

Yine o gün idi ki Sait Paşa mesned-i sadârete gelmesini müteakip ilk işi Çatalca istihkâmlarını tahkim etmek ve Niyazi Bey'e derhal teslim olmasını telgrafla bildirmek olduğu halde evet yine o gün müfettiş Hilmi Paşa saraya çektiği telgrafta: «Diyebilirim ki bütün üçüncü ordu dâhilinde Jön Türk olmayan yalnız bir ben varım. Nefsimi müdafaa için bile bir tane askerim yok» diyordu. Ve-l-hâsıl aynı gün ikinci orduda da isyân alâmetleri görülmesi, Tatar Osman Paşa'nın hapis ve tevkifi, Manastır'ın Jön Türkler tarafından zabtolunurak taraf taraf Kanun-i Esâsî'nin i'lân olunması ve Manastır'da, her tarafta yüz bir pâre top endâhtı bütün ordunun Jön Türklere iltihâkı, Anadolu ordusunun ka'tiyen Rumeli'ye geçmekten mümanaatı ve bütün bunlar inzimâmen 20.000 Arnavut'un telgrafla Kanun-i Esâsî'yi talep etmesi gibi haberlerin yekdiğerine veli etmesi üzerine mâ-beynde in'ikad eden meclis-i vükelâda bir çok münâkaşât neticesinde Kanun-ı Esâsî'nin i'lânına mecburiyet görülmüştü.

FÂİK SABRİ

c.1, S.1, s. 16 - 23.

AVRUPA'YA BİR NAZAR!

1871 muharebe-i azimesiyle artık Avrupa şeh-râh-ı müsâlemete dahil oluyordu... Rousseau, Montes Quieu, Schiller, Goetheler gibi âzamın minber-i hakikatte âlemin her köşesine saçtıkları adalet ve insaniyetle artık o eski hunîn mülhameler sırf hükümdarların hevesât-ı sefile-i istilâkârisi neticesi olarak birden bire intırak ederek kafile kafile a'za-yı beşeriyeti yok yere hâk-i idbâre seren, vatan nef'inden ziyade zararı dokunan, o han ü mansız, o vicdan - firuz yüz sene muharebeleri, o Moskova Seferleri artık hâtime - pezir olmuştu.

Sahâif-i tarihin hiçbir zaman şevâib-i vegadan vareste almayacağını keşfeden birçok dâhi-yi siyaset ortaya çıkarak harbin tedbil-i şekline çalıştılar. Artık Avrupa'da yeni bir kılıç, evvelkilerden daha mehib daha müessir fakat insaniyete, saadete hâdim bir silah-ı müdafaa ihtirâ olunmuştu: Muvazene-yi siyasiye... Bil-cümle ihtirââtte olduğu gibi bunun da evvel emirde pek hususî bir menfaat, pek küçük bir maksat ile tesis ettiğinden şüphe yoktur. Bülent Nasiyeli Bismark pençe-yi kahhârına geçirdiği bir şikar-ı câzibedârı kaçırmak, vücutlarından elim bir surette ayrılan bir uzv-ı mühimmi (Alsas Loren)i istirdâdiçin hem-dest-i vefat-ı ahz-i sâre peyman eden Fransızların gayz-i intifa nâ-pezirine karşı yıkılmaz bir kale teşkil etmek maksadıyla Avusturya'yı ve İtalya'yı daire-yi ittifaka aldı. Hiç düşünmüyordu ki bu ittifak-ı müselles bil-cümle hükümete bir nümune-yi imtisal olacak, ileride makus ve mütehalif bir çok kuvvetler tesis-i muvazenet ederek sulh ve âsâyiş-i aleme de esas olacaktı. Fi-l-hakika Fransa ile Rusya'nın da bir ittifak-ı müsennâ vücuda getirmesi de ittifak-ı müsellese-i mukavemetten başka bir maksada mebnî değildi.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Bu ittifaklar, bu muvazeneler tesis eder etmez Avrupa'nın meşalesi de tebeddül etti. Devletler yeni yeni Alsas Lorenler, Kırımlar ele geçirebilmekten nevmid-i enzar-ı tama'ları uzaklara atfederek başladı. İşte o tarihlerden itibaren numara tertibiyle büsbütün yeni şekillerde bir çok mesâil-i siyasiyye irad oluyor, gazete sütunlarını dolduruyor idi.

Şimdi bir Çin meselesi mevzu-i bahs ediliyor, sonra bir Sudan, bir Boer meselesi bütün cihan-ı siyaseti meşgul ediyordu, (El-hükmü li-men galeb) kaide-yi müebbedesine tab'an bu mesâil-i içtimâiyenin cümlesinde eski dünya defne dallarıyla tetevvüc etti. Çinliler âsude barbarlıklarını terk ederek medeniyet uçurumlarına doğru - gerçi müteenni ve bati - hatve - endaz olmaya mecbur edildi. فاشودا bir alay zenci kanıyla halledilebildi. Boerler büyük bir salâbet-i hamiyyetkârâne ile silah-ı müdafaaya sarıldıkları zaman bir dev-i lâ-yetezelzel karşısında nihayet aciz ve zebûn, binlerce vatanperver feda ederek mahkum-ı kahr-ı sükût oldu. Muharebât-ı vahşiyâneye karşı muvazene-i düvelin tesis ettiği hükümâtın gayr-ı mütenahi inbisâta meyyâl olan bu ihtiras-ı istimlâkisine karşı da bir çok hüsûn-ı metine yükselir : Her memlekette Sosyalist nâmını alan muhibb-i insaniyyet bir fırka sevda-yı vatanı aşarak doğrudan doğruya nev-i beşerî müdafaaya şitâb ediyor, ru'sa-yı idarenin menfaat-i meferr tanesine nâzım vazifesini ifa eyliyordu. İşte Rusların âmâl-i gayr-ı meşrûa-i intifâ'na karşı feryat eden (Gorki)ler İngilizlerin gurur-ı müstahtırânesi çiğneyen (Tolstoy)lar, işte milletine karşı silahlanarak insanların en acizlerini, en biçârelerini müdafaaya cesaret eden adalet-i hakikiyye kahramanları, « Arzusu hilafında harbe sevk olunduğu taktirde milletin en büyük vazifesi silahlarını amirlerine tevcih etmektir.» ateşli sözlerini lisanlarına alabilecek kadar cesur, aleyhine şahlanan bir ordu sitem ve itiraza bî-fütur Juresler, (Ümaniteler), işte bunlar tarihlerde on dokuzuncu ve yirminci asırların en büyük yaralarından biri olmak üzere yad edilen Sosyalizmin bu ulvî mesleğin ulvî müntesipleri uykularını heba, menfaatlerini feda ederek daima muhâcımlara karşı vatan-ı, ta'dikâre karşı zebûnu müdafaa etmekten çekinmedi.

Bütün bu mesâil-i mühimmenin fevkinde, bu suret-i dil - pezir halini gördüğü müz bir şark mesâilesi vardır ki vazı olan Deli Petro'dan bugüne gelinceye kadar hükümât şiddet-i alaka ile takibinden ferâgat etmemiş, onu bütün politikalarına esas ittihaz etmişti. Aynı daire-yi ittifakta bulunan devletler daima bu nokta-i nazardan ayılarak başka başka meslekler tutmuş, Balkan'daki alakalarına menâfi' sâiresinden bir çoğunu feda eylemişti. Rusya Fransız ile müttefik olduğu halde Balkan'da ayrıldılar... Bütün kuvvetiyle, bütün maharet-i hida' kârânesiyle Rus hükümeti bir taraftan, Avusturya diğer taraftan mesâilenin eşkâline çalışırken Fransa en kadim düşman-ı tarihîsi olan İngiltere ile تلاق (İslav İttihadı Panslavisme) nisbet-i hayaliyesini ezmekle meşgul oluyor, Devlet-i Aliyeye karşı pek de itizamkâr görünmemek ve Rusya ittifakından tecrit etmemek için maksadını izhâr ederek zâhir halde Rusya ve Avusturya'nın müddeiyâtı gayr-ı meşruasına iştirak ediyor, fakat fiiliyâta müntehi olan âmâline set çekmekten hiç bir zaman hâli kalmıyordu. Zirâ Fransa'nın Türkiye'nin inkısâmından istihsâl-ı menfaat edemeyeceği şöyle dursun, bil'akis ihtilâl âsâyişle ticareti - velev bir müddet zarfında - Sekte-dâr olabilir ve aleyhinde müttefik olan Avusturya'nın ve hatta refik-i silahı Rusya'nın tevsi-yi memleket ve tezayid-i servetiyle de kendisi za'fa duçâr olurdu (1885) muharebesinde atmış olduğu hatve-i cesime bu hakikati pek güzel ispat eder.

Almanya'ya gelince: Bu hükümet Balkan mes'elesinde bir müteşebbis-i alakadâr olmak üzere değil, Türkiye'nin muhibbi ve hatta müttefiki sıfatlarıyla hareket etmek istediğini ihsas ettiği halde fiilen külliyen bir taraf bulunuyordu. Türkiye'de menâfi-i iktisadiyesinden başka bir emel-i mühimmi olmamak lazımgelen Berlin Kabinesi'nden Makedonya meselesinde ne derecelere kadar سعتمد olduğu Yunan muharebe-i zâilesinde şanslı bir muzaffariyetten istihrâcına mecbur edildiğimiz netâyic-i zelileye karşı ihtiyar-ı sükût etmesiyle anlaşılır.

Türklerin Almanlara, Almanların Türklere karşı büyük bir muhabbet ve ihtiram perverde etmesi kabildir. Zira her iki millet de millet-i askeriyyedir; Zira halihazır içtimâi nokta-i nazarından aralarında hiçbir sebeb-i adâvet mutasavver değildir... Yalnız siyasiyyatta menfaatten âzâde olmayan muhabbetlere atf-ı emniyet edilmemesi, bedelsiz samimiyetlerin bir çok kuyud-ı ihtiyatiyye ile kabul olunması icap eder.

İngiltere'nin Balkan meselesinde ittihaz etmiş olduğu meslek-i siyasi ise delâlet-i tarihiye ile sabittir ki hiçbir zaman televvün etmemiş daima metin la-yetezel-zel bir bünyâd menfaate müstenid olmak itibariyle şimdiye kadar hal-i asliyyesiyle payidar olmak ve eminiz ki müebbeten olacaktır. Rusya (1871) muharebesinde göstermiş olduğu meslek-i bî-tarafi ile Almanya'nın celb-i tevcihine muvaffak olarak vatanımızı çiğnemeyip Ayastefanos'a kadar geldiği zaman ilk işaret-i terakki veren İngiltere olmuştu. Osmanlı namusunu lekeleyen (Ayestefanos) Muahedesine itiraz ile düvel-i muazzamayı Berlin Konferansı'na celp eden, Kırım Muharebesi'nde Türkiye'nin müdafaa-i hukuku için Fransa'yı kendisiyle birlikte harekete, düvel-i muazzamayı sükûta davet eden yine İngilizler idi.

Bütün cihanı lâl-i hayret bırakan inkılâbımızın daha ferdâsı günü İngiltere'de kraldan âhda varıncaya kadar herkeste pek sarih, pek vâzıh alâim-i meserret mümâyân olmaya, başladı. Londra gazeteleri çılgın bir huruş-ı samimiyetle doldu. Bir kısmı bu inkılâbı Japon muzafferiyetinden pek çok yüksek buluyor, bir kısmı İngiltere - Türkiye ittifakından, Kıbrıs'ın iadesinden Mısır'ın tahliyyesinden bahsediyordu. Kral Edvard (Kronberg), (İşi) ve (Reval) mülakatlarıyla bütün Avrupa mahfil-i siyasiyyesi tevilât-ı gûna-gûne ruhsat cereyan verdi ise de (Edvar) bu hareketle bil-cümle düvel-i muazzamayı Türkiye lehine tevcihe ve Avrupa müsalemet-i umumiyyesini teyit ve tekit etmiş oluyordu. (Reval) mülakatının İngiltere'nin, Fransa Rusya ittifak-ı müsennasına dahil olmak

fikrine mübteni olduğu iddia edilmişti. İngiltere'nin Rusya ile ittifak etmesi menâfiine itilâfkârâne hareket ettiklerini görerek İngiltere'nin umum politikasını esasından tahrip etmiş olduğunu kabul etmek muhakemeye müstenit değildir. Balkan meselesinde daima ayn-ı efkara sâlik, daima ayn-ı âmâle varis olan Rusya'ya hükümât-ı sâireden ziyade muarız olması lazım gelen İngiltere Hindistan İmparatorluğunu temin için ancak Devlet-i Aliyye'nin şükûh ve itilâ ümit var olabilir.

Bundan mâ-âda küre-i arz üzerinde en ziyade müslüman besleyen hükümat Devlet-i Aliyye ile İngiltere olduğu nazar-ı itibara alınırsa zir-i destanı içinde bir kitle-i azimenin manen ve kalben bir halife-i İslama tâbi' olduğunu gören İngiltere'nin her devletten ziyade Türkiye'ye takarrübe hâhiş-ker olması pek tabiî değil midir? Türkiye'nin de mesrudât-ı sâlifeden dolayı ancak İngiltere'ye temayül etmesi icâbât-i menâfiinden olduğu cihetle İngiliz politikasının mürevvici olan Kamil Paşa'dan pek yakın zamanda birçok muvaffakiyat-ı siyâsiye ümit etmekte haklıyız.

MUHARRİR ?

c.1, S.1, s. 11 - 14.

EDEBİYATLA İLGİLİ MAKALELER

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

Resimli Kitab'ın on ikinci numaradan itibaren ıslâh-ı mündericâtına; milletin, şebâbın muhtaç olduğu ciddi ve müfid eserlere vasıta-i intişâr olmasına karar verildiği zaman her nüshaya bir aylık hâdisât ve cereyânât-ı edebiyeden bâhis bir musâhabe yazılması vazifesi de 'acizlerine teklif edilmişti... Vazifenin ağırlığını, ehemiyetini tamamiyle takdir eylediğim için edilen teklifi derhal reddeylemiştim. Fakat hakkımda o kadar layık olmadığım teveccühler gösterildi, o kadar samimi ve mütemadi ısrarlarda devam edildi ki en nihayet kabule mecbur oldum... Niçin söylemeyeyim, bu vazifeyi kabul ettiğim dakikada hüviyet-i maneviyemin ağır ve meçhul bir endişe altında ezilir gibi olduğunu hissettim... Maa-mâ-fih, dimağımın kudret ve münevveriyeti değil, fakat vicdanımın ve samimiyeti safvet bu vazife-i müşkileyi ifâ etmekte bana hakiki bir muavin olabilecektir, zannediyorum... Ve bu zan ile mutmain ve müteselli oluyorum...

Yazacağım yazıların, der-miyân edeceğim fikirlerin, mütalaaların hiçbir vakit «hakikat» olduğunu iddia etmeyeceğim... Yalnız vicdanımca «hakikat» addettiğim fikirleri de, hatır ve gönüle bakmaksızın bî-pervâ söylemekten çekinmeyeceğim... Artık şunu bilmeli, itirâf etmeliyiz ki - her türlü itirâz-ı menfûreden ve taraf-girlik şâibesinden müberra olmak şartıyla - bir eseri beğenmek, yahut hatalarını söylemek hiçbir zaman sahib-i eseri tezyif ve istihfâf değildir... Bizde bu hakikat tamamiyle anlaşılacam olursa tedkikat ve tendikât-ı edebiye hakiki bir feyz alır... Ve bu füyûzâttan bi-t-tab' edebiyât da hisse-dâr olur.

Bizde vaktiyle tenkidât-ı edebiyenin ne şekiller olarak, ne safhalar geçirerek ne tarzda bittiğini düşünüp de şedîd bir ra'şe-i azap ve nefret ile titrememek gayr-ı kabil... Şimdi mademki vazifemizde mesud bir inkılâb-ı siyâsi vukû buldu... Hüviyet-i maneviyelerimizde de bir inkılâb-ı dimağı ve vicdâni husûle gelmelidir... Artık eski i'tiyâdâtı, benlikleri, gururları, azametleri, an'anât-perestlikleri üzerimizden silmeliyiz... Herkesin - eserine olmayabilir - fakat şahsına, hukûkuna hürmet etmeliyiz... Hasedin en menfûr ve mülevves ve sahici için en zelîl ve muzırr bir his olduğunu hiç unutmamalıyız... Fikren, hissen zıt ve muhâlif olsak bile birbirimizi sevmeliyiz... Hiç bir vakit hatırımızdan çıkarmamalıyız ki birbirimizi sevmek demek Osmanlılığı sevmek demek, insâniyeti sevmek demektir... Mazhar olduğumuz teceddüd-i siyâsi ile mütenâsip bir teceddüd, in-şâ-Allah, bundan sonra tedkikat ve tenkidât-ı edebiyemizde de gözükür...

Evvelâ şunu arz edeyim ki benim şu sahifelerde yazacağım musâhabeler hiç bir vakit bir manâ-yı tenkidi hâiz olmayacaktır... Münekkid olmak için lazım gelen evsâf ve mezâyâ ile mücehhez olmadığımı herkesten ziyade kendim taktir ettim... Yalnız hislerimi, içtihâdlarımı, kendimce «hakikat»tır diye zannettiğim fikirlerimi yazacağım... Bütün bu nâçiz yazılardan, «edebiyât»ı nasıl telakki ettiğim teşerruh eyleyecek... Manâ-yı faziletin bile inkılâbâta uğradığı şu asırda edebiyâtın rolü, hizmeti, gayesi ne olması lazım geleceği anlaşılacak...

Hiç bir zaman hükümlerimi kat'i bir eda, riyâzi bir şiddetle söylemeyeceğim... «Hakikat»in nisbî olduğuna en ziyâde kani olanlardanım... Dehâ-yı irfânına âsâr-ı muazzamaları birer şâhid-i bülend olan iki büyük adam görürsünüz ki ikisi de son şâhika-i zekâ ve irfâna suûd ettikleri halde fikirlerinde mesleklerinde 'amik bir ihtilâf, imlâsı gayr-ı kabil bir uçurum vardır... O halde birisinin fikri doğru ise diğerlerinin be-heme-hâl yanlış olması icap edecek... Ve sonra da fikri yanlış olanın dâhi olmaması lâzım gelecek... Halbuki ikisi de dâhidir!...

Meselâ işte size iki büyük feylesof: Spencer. Tolstoy... Öteki bütün şiddetli Sosyalizmin aleyhinde... Beriki ise bütün kuvvetiyle lehinde... Fakat bu iki büyük adam arasındaki bu büyük ihtilâf-ı meslek hiçbir zaman onlara büyüklüklerinden birşey kaybettirmiyor....

Benim bu musâhabeleri yazarken en ziyade dikkat edeceğim nokta, her türlü hissiyât-ı hod-kâmâneden tamamen tecrid ederek, bî-taraf ve ser-âzâd, «hakikat»e doğru koşmuş, mümkün mertebe ona yamlaşmaya çalışmak... Ve memlekete, şebâna - Velev ki nâçiz olsun - bir hizmet arz edebilmektir...

«Edebiyât»ı vatana, insâniyete, irfâna hizmet edebilmek için en güzel bir âlet addettiğimden bütün mütalaâtımın bu «prensip» etrâfında devredecektir.

Akab-ı inkılâbımızda, ilk defa olarak, yazdığım «İnkılâb ve Edebiyâtlar» ünvânlı musâhabe-i edebiyyede : «...1317 sene-i rûmiyesi evâhirinden 1324 Temmuzunun onuncu gününe kadar devam eden yedi senelik devre-i zulmet-i târih-i edebiyât-ı Osmaniye'de (fâsıla-i edebiyât) nâmıyla ma'rûf olsa gerektir... Şimdi bu yedi senelik fâsıla-i edebiyâtın biriktirdiği bir fezyân-ı tahassür ve iştiyâk ile herhalde sâha-i edebiyâtımız pek güzel, pek ciddî eserlerle tezyin edecektir... Ve ümit ederiz ki fâsıla-ı edebiyât zamanında yetişen gençlerimiz de şu dakikayı, şu nükteyi hiçbir zaman pîş-i dikkat ve ehemmiyetten dûr tutmazlar: Hususiyle bulunduğumuz şu yirminci asırda 'ilm ü irfân ile perver-i şebâb olmayan, hakikat ile, felsefe ile, hatta 'ulûm-ı içtimâiye ve tarihiye ile alâkadâr bulunmayan âsâr-ı edebbiyyenin ömürleri pek, hem pek kısadır... Yaşamaları ile ölmeleri hemen bir gibi olur... Yalnız iyi hissedilmiş, cidden güzel ve sanatkârâne yazılmış bazı «lirik» şiir - bir dereceye kadar - müstesna!... Ediplerimiz. şâirlerimiz füyûzât-ı 'ilm ü irfândan behre-dâr oldukça meydana çıkacak âsâr-ı edebiye

ve şiiriye de be-heme-hâl başka bir feyz, başka bir rûh, gâye-i emeli temine hâdım başka bir kuvvet ve hakikat mevcut olacaktır. Eserlerimizde daima bir nuhbe-i içtimâiye ve felsefîye bulunmalı, ihtiva edeceği ziyâlarıyla zulmetleri tenvir eylemelidir.... » demiştim.

Fakat maa-t-teessüf, acı ve samimi bir itirâf olmak üzere söylüyorum, gençlerimizde, fâsıla-i edebiyât zamanında yetişen gençlerimizin eserlerinde büyük bin inkılâb-ı siyâsi geçirmiş bir milletin nâsir ve şâirlerinde bulunması lazım gelen heyecan-ı vatanpeverânenin âteşin reşâşeleri hissedildiği gibi bir nuhbe-i içtimâiye ve felsefiye de istismâm olunmuyor... Sade aşk... Sade kadın terennümâtı... Bu hususta yalnız Emin Bülend ve Hamdullah Subhi Beyler, bir dereceye kadar, müstesna... Hamdullah Subhi'nin âhiren millî olarak kabul olunan marş için «vatan» ünvânıyla tanzim ettiği güfte-i güzin, bu genç sanatkârın meziyet-i şâirenesini yükseltmiştir. Emin Bülend'in de henüz daha tab' edilmemiş bir şiiri vardır ki yalnız bu şiiri dimağın yüksekliğini kalbinin incelik ve derinliğini tamamen ifşâ etmek için kifâyet edebilir... Bu kadar derin ve muhteşem düşünen, bu kadar iyi ve yüksek hisseden istikbâlin bu yüksek şâirine tetebbuât-ı ciddiye tavsiye etmeyi vicdânım beni icbâr ediyor...

Otuz üç senedir müthiş bir pençe-i İstibdâd altında inleyen, maârifsizlikten, edebiyâtsızlıktan, zulmet ve esâretten feryât eyleyen bir milletin akab-ı İnkılâpda sâha-i edebiyâtını hep aşk, kadın, şehvet terâneleri mi dolduracaktı?... Senelerden beri biriken bir tufan-ı hâhiş ve iştiyâka mukabil bu bir senelik hayât-ı edebiyemiz bu kadar sönük, bu kadar galeyânsız mı olacaktı?... Diğer taraftan esâtize-i üdebâ ve şuarânın bu bir senelik hayât-ı edebiye için revâ gördükleri ihmâl ve lakaydi neden?... Bu hasta hayata ibzâl-i şefkat ve hazâkat edilmemesi niçin?... Hamidlerimiz, Ekremlerimiz nerede?... Fikretlerimiz, Cenablarımız ne oldu?... Halid Ziyâ'yı artık ebediyen mi kaybettik?...

Mehmed Emin niçin sükût ediyor.... Edebiyât-ı Cedide'nin en pür-ümit bir simâsı olan Cahid'i sade siyasi bir muharrir olarak mı görecektik?... Nedir bu inhitât-ı edebi? Nedir bi sukut-ı âmâl?... Nedir bu hayâl-i münhezim?!... Büyüklerimiz hücre-i inzivâlarında... Gençlerimiz sade aşk, kadın terennümâtında...

Bundan tahminen on dört, on beş sene evvel Servet-i Fünûn'un âfâk sahâifinde, pür-şafak ve pür-ümit, bir Edebiyât-ı Cedide tulû' ettiği zaman bu edebiyâtın şâir ve nâsirleri mecburen yalnız aşk, yalnız tabiatı terennüm ediyorlardı... Bu, elim bir mecburiyetti... Maa-mâ-fih bu mecburiyet-i elemiyeye rağmen bu eserlerin bazılarında, hususiyle büyük Fikret'in refik şiirlerinde insâniyet, adalet, âlâm-ı beşeriye için bir feryât; zulme, levse, riyâya karşı bir isyân hissedilirdi...

Şimdi bu devre-i serbestîde ise ne bu edip ve şâirlerin heyecânât-ı içtimâiye ve felsefiye ile lerziş-dâr âsâr-ı bedialarını okuyoruz... Ne de yeni yetişen gençlerimizin istikbâl-i edebimize kuvvetli ümitler verebilecek mahsulât-ı edebiyelerini...

İtirâf etmelidir ki nesl-i âhirin nâsir ve şâirleri arasında şâyân-ı dikkat bir istidâda mâlik zekâlar eksik değil... Fakat bu muhterem gençler istidâdların 'ilm ü irfân ile, felsefe ve tarih ile, tetebbuât-ı ciddiye ve içtimâiye - az çok - teyzine sarf-ı mesai etmedikçe maa-t-teessüf edebiyâtımız bu zekâlardan lazım olduğu kadar istifâde edemeyecektir.

Bugün edebiyât : Hayat-ı içtimâiyenin fotoğrafını almak; bî - nihâye ıztıraplar, sefaletler, mahrumiyetler içinde puyân olan beşeriyete bir nefha-i sükûn ve teselli, bir reşâşe-i i'timâd ve emniyet serpmek san'atıdır; diye ta'rif edilmelidir... Yoksa edebiyâtı hâlâgül - bülbül ... aşk - şehvet terânelerinden ibârettir zannedersek pek büyük bir gaflette

bulunmuş oluruz... 'Âdât ve efkârı değiştirmekte, hurâfât ve 'an'anâta darbe-i inkılâb vurmakta büyük bir rol ifâ eden edebiyât, artık bizde de lazım ve lâyık olduğu gibi telâkki edilmeye başlanmalıdır.

Faraza bir eser, bir hikâye kaleme alıyoruz... Niçin?... Sade hayatımızı, ihtirâsâtımızı, aşk ve şehvetimizi sırf kendimize ait emellerimizi, arzularımızı ifade için mi?... Hayır... Bin kere hayır... Küçük bir hikâye bile yazarken bir maksat, bir gâye düşünmeli... Bir felsefe ibrâz, bir hâlin iyiliğini veya fenalığını ispat eylemelidir... Bir halde ki kâri' bu hikâyeyi bitirdiği zaman dimağında bir intibâh, bir intibâ', bir inkılâb, bir heyecan duymalı; eser kârîin hüviyet-i maneviyesi üzerinde gayr-ı kabil ferâmûş bir tesir hâsıl etmelidir... Avrupa'nın muktedir, hekim üdebâsı, hikâye-nüvisleri yazdıkları eserler, rmanlarla birçok efkâr i'tiyâdât-ı sakîmeyi nasıl târümâr etmişler, nasıl mühim inkılâbât-ı fikriye ve ictimâiye vücuda getirmişlerdir... Devr-i İstibdâtta böyle ciddî, vatanı, içtimâi, insanı âsâr-ı muazzama meydana gelemezdi.... Fakat şimdi...

Şebânımız Fransa'nın hevâ-perest, düşman-ı fazilet müptelâ-yı zevk ve ihtirâs, lâubâli, uryân, egoist muharririn ve şuarâsını değil, samimi, nezih, hakikat-bin, âhlâka perestiş-kâr, fazilet ve adâlete meclûb, feylesof şâir ve ediblerini takdir ve taklid etmelidir... Ötekilerinin âsârında menfaat-perestlik, hod-binlik, furur ve nahvet, ezvâk-ı şehvâniye lekeleri... Berikilerinde ise insâniyet ve hakikat, felsefe ve marifet, şefkat ve adâlet nişâneleri mevcuttur....

Meselâ Fransa şâirleri arasında bir «Sully Prudhomme» vardır ki bütün şâirlerimiz için model ittihâz edilmelidir.... Bu büyük şâirin necip bir vesvese-i sanat ve felsefe ile hüviyet-i eş'ârında öyle pâk ve afîf bir menba'-ı fazilet vardır ki heran hâl-i feyzândedir... Sefâletlerin, ıztırapların, fakirlerin, düşmüşlerin şâiri olan François Cop-

pee de sahib-i meziyet ve fazilet bir şâirdir... Ve Fransa'da böyle şâirler az değildir... İ'tikadımca bir şâir herşeyden evvel iyi bir «insan» olmalıdır... İyi bir insan olmayan, lekesiz, insâniyet için ihtizâz eder sâf ve şefik bir kalbe mâlik olmayan şâirler sahte, maskelidirler...

İnsanları daha az muhteris ve menfaat-perest, daha az mağrur ve hasûd, daha az hod-bîn ve müfteris, daha az kendi menfaat ve emelleri için diğerlerini ızrâr eder bir halde bulundurmak... Bütün insâniyeti pür-şafak ve i'tilâ-perver bir hâle-i ehvet ve samimiyet içinde sarmak için şâirler, her zaman söylerim, Sully Prudhomme gibi bir kalbe mâlik olmalı veya olmaya çalışmalıdır...

Sully Prudhomme nezih, refik, velvelesiz bir şâir, bir rahib-i insâniyet ve şefkat idi... Cezbetmek, şöhret kazanmak için değil, beşeriyete hizmet edebilmek, beşeriyetin cerihalarını sarabilmek için yazı yazardı... Sefâletlerimize karşı kendisinde şedîd, samimi bir merhamet vardı... Bir menekşe kadar mütevazı ve münzevi olan, adâlete, serbesti ve istiklâle son derece meftûn bulunan bu feylesof şâirin tatlı nazarları sâât-ı müstakbelenin muzafferiyetine i'timât ile sanki dolu idi... Ve vicdânı cidden sâf ve beyaz idi... Ve şâiri büyük yapan da bu büyük vicdânı idi...

Şâir fikrimce, bu haşin hayat için nermin bir teselli, bir nevâziş, bir şifâ olmalıdır... Edib, bizi hayatla muzafferâne çarpışmak usulünü göstermeli; hakikat nedir, fazilet nedir, ma'nâ-yı hayat nedir, 'anâsır-ı hakikiye-i saadet nelerden ibârettir, bütün vesâik-i felsefiye ve edebiyesiyle bize teşhir etmelidir.

Eğer her şâir ve edip sırf kendi ihtirâsâtından, âmâlinden, aşkından bahsedecek olursa... İnsâniyet denilen bir hey'et-i muazzama-i maneviye için çalışmak mecburiyet-i vicdâniyesinde bulunduğundan gaflet eyleyecek olursa o zaman terakki, medeniyet, insâniyet, fazilet kelimeleri boş ve bî-mana birer lafızdan ibâret kalmaz mı?... Ve edebiyatın hayatımız ve âhlâkımız üzerindeki te'siri pek şedid iken, ve bunun böyle olduğunu bilirken hayatımızı zehirleyecek, âhlâkımıza, metânetimize teşevvüşler, serpecek eserler meydana getirmek ve cinâyet-i içtimâiye addedilmez mi?...

Fransızca Anal mecmua-i edebiyesinde tefrika edilen ve son derece mazhar-ı taktir ve rağbet olan «Salutaire Orgueil» nâm romanı vaktiyle ta'kip ederken nazar-ı dikkatimi sayd eyleyen şu doğru sözler el'ân hatıramda nakış-girdir:

«Ekser şâirler, muharrirler bizim mahrem hayalimize nüfûz ederler. Sükûtumuzu, sebât ve merâmımızı tahrip, eserlerinin te'sir-i meş'umu ile hayât-ı âhlâkiyemizi teşviş ederler. Bizi bir buhrân-ı dâimî içinde bulundururlar... Bir insan bir kitap te'lif ederse kaleminin bütün sadeliği, kalbin bütün samimiyetiyle yazmalıdır. Bir ruhu muztarip edebilecek hiçbir kelime kullanmamak için son derece dikkat etmeli, bil'akis müteredddid bir metâneti takviye, münkesir bir kalbi tesliye edebilecek bir surette şiirlerde, romanlarda idâre-i kalem eylemelidir. Hâsılı muharrir kar'ilerini mücadele-i hayata hazırlamalı; lazım gelen kuvvet, metanet ve tesliyeti bahş etmelidir. Serd edilen fikîrler insâniyete karşı bir muavin-i lâtif-kâr olmalı. Sarsılmaya müstaidd bir metânet ve faaliyeti harap etmeye çalışmamalıdır...»

Bizim gibi müddet-i medîde İstibdâd ve esâret, zulmet ve cehâlet altında inleyen, bir çok terakkiyât-ı medeniyeden mahrûm kalan bir milletin ve edebiyâtı, her vakit söylediğim gibi yine tekrar ediyorum, şampanya gibi zevk bahş-i deniz fakat et suyu gibi mugaddî ve mukavvî olmalıdır... Fransa'nın şekl-i hâzır-ı edebîsini tamamen taklit edebilmek için Fransa'nın geçirdiği inkılâpları, tekâmülleri, devreleri, safhaları geçirmekliğimiz lazım... Yeni yetişen san'atkâr nâsir ve şâirlerimizin bu noktadan nazar-ı dikkatlerini celb ederim...

Genç bir şâirin hissiyât-ı kalbiyesinden, aşkından bahsetmesi, a'mâk-ı kalbinde ihtizâz eden neşâid-i âmâli terennüm etmemesi gayr-ı tabii olduğu kadar gayr-ı kabildir... En ciddi, en feylesof şâirler bile gençliklerinde aşklarını, emellerini terennüm etmişlerdir. Fakat bunda bî-lüzûm bir ifrât gösterilmesi, otuz üç senelik zulmete müstağrık vatanımızın ne kadar nûra muhtaç olduğu der-pîş-i teemmül edilmesi genç Osmanlılarca bir vazife-i mukaddese olmalıdır... Ve iyice düşünmelidir ki yirminci asırda - bî - kayd ve şart - «San'at san'at içindir» nazariyesine mutaasıbâne bağlanmak için hiç de muvâfık değildir... Âsâr-ı edebiye yalnız güzel değil, güzel olmakla beraber nâfi' de olmalıdır... Hususiyle bizim gibi terakki ve medeniyette geri kalan memleketlerin âsâr-ı edebiyesi...

Bakınız, faraza Fransa'da bir «Rene Bazin» çıkıyor... «Leble' quileve» nâmında ciddi ve ictimâi bir roman yazıyor... Bunda eyâletlerin hayatını, köylülerin ihtiyacâtını derin bir hiss-i şiddetle tasvir ediyor... Gözyaşlarını göstermekten çekinmiyor... Fakat bütün o yaralara şifâ bahş olmak istiyor... Romanda vak'a kâmilden vilâyetlerde geçiyor; ve mühim bir mes'eleyi, mes'ele-i zirâiyeyi mevzu-i bahs eyliyor... Amelelerin, çiftçilerin menâfiini, hukukunu müdafaa ediyor... Fransa münekkidlerinden «Jül Buva» bu eserden bahsederken: «Teşevvüş-i âhlâk ile hummalı bir hayat geçiren Paris'ten bahsedeceklerine muharrirler biraz da daha az hummalı, fakat daha çok sâf ve dindâr vilâyetlerden bahsetmelidir..» diyor!... Ne ma'nidâr bir darbe-i ihtâr ve ikaz!..

Köylülerden, vilayetlerden bahsederken demokrat şâirimiz Mehmed Emin Bey'i düşünmemek ve müşârün-ileyhi düşünürken de bu ayın hâdisât-ı edebiyesinden olan ve daha şimdiden birçok musahabât ve münakaşâta (*) mecrâ açan tasfiye-i lisan mes'elesini teemmül ve mülâhaza etmemek gayr-ı kabil olacak...

Fikr-i nâcizânemce tasfiye-i lisân mes'elesi bizim için bir mes'ele-i edebiye olmaktan ziyâde bir mes'ele-i ictimâiye ve siyâsiye, bir mes'ele-i hayâtiyedir.. Ve öyle olmalıdır... Çünkü bizim en ziyâde cehl ve zulmet içinde kalmış bir milleti irşâd ve ikaz, terbiye ve tenvir için erbâb-ı kalemimizin yazacakları makalelerin, eserlerin, şiirlerin kar'îleri mümkün mertebe çok olması elzemdir... Bu lüzum takdir edildikten ve zaten lisânın, hususiyle Edebiyât-ı Cedide'nin teşekkülünden beri, sadeliğe doğru ilerlemekte olduğu teslim olunduktan sonra tasfiye-i lisân aleyhinde söz söylemek hatadır... Ben öyle zannediyorum ki istikbâl - ne denilirse denilsin - lisânımızı daha sade, daha kolay tahsil edilebilir bir hale ircâ' edecek ve bunu ihtiyaç, «ihtiyâc-ı siyâsi ve ictimâimiz» ta'cil eyleyecektir... Artık bilmeliyiz anlamalıyız ki biz süsten, tuvaletten, fantaziyeden ziyâde vücudumuzu tesirât-ı hariciyeden saklayacak libâsa muhtacız...

Bir de lisânımızın sadeleşmesi demek sırf Türkçe kelimelerle en refik hisleri, en güzide fikirleri, en muazzam mesâil-i ictimâiye ve âhlâkıyeyi ihsâs ve tebliğ etmek hususunda «Orjinal» bir dehâya mâlik olan şâir-i muhterem Mehmed Emin Bey bile ihtiyaç hissetikçe 'Arabî ve Fârisî kelimeler kullanmaktan çekinmiyor... Ve böyle ihtiyaç hissedildikçe isti'mâl olunan 'Arâbi ve Fârisî kelimelerle idâme edilen sadelik, hiçbir zaman Türkçe şiirlerini latif ve müessir olmaktan mahrum etmiyor... Şediden ümit ediyorum ki Mehmed Emin'in bütün âsâr-ı gayr-ı matbuası neşredileceği zaman âlem-i edebiyâtımız bir lerziş-i teceddüd ve inkılâp ile titreyecektir... ve (31) Mart hâile-i irticâiyesinin ilaçları bu eserlerde bulunacaktır...

(*) İn-şa' - Allah bu musahabât ve münakaşât, devr-i cedidin füyûzâtından müstefid olur da, âdâb-ı münazâraya muvâfık bir tarz-ı nezâhat-perverânede hitâm bulur...

Hüseyin Cahid'in «Tanin»deki baş makalelerini okuyanlar lisânımızın sadeliğe doğru nasıl temayül etmekte olduğunu da hissederler... Maa-mâ-fih Cahid Bey'in bu sade makalelerini okurken insan büyük bir zevk duymaktan da hiçbir zaman mahrum olmuyor...

Hâsılı âciz memleketimin ihtiyâcı, menfaati nâmına lisânımızın, mümkün olduğu kadar, sadeleştirilmesi taraftarıyım... Ve bu inkılâb-ı lisân, lazım ve zaruridir... Biz ne kadar bu sadeliğin aleyhinde bulunsak «zaman»a, «ihtiyaç»a karşı gelemeyeceğimizi düşünmeliyiz...

Söylemekten çekinmeyeceğimi evvelce bildirdiğim için haklarında pek büyük bir hürmet ve muhabbet beslediğim Ebuzziya Tevfik, Süleyman Nazif ve Ali Nusret Beyefendilerin makalelerinde görmekte olduğum bazı - ruh-ı Veysiyi şâd edecek derecede mutantan ve gayr-ı me'nûs - terkiplerin artık yirminci asır edebiyâtında - velev ki o edebiyât Osmanlı edebiyâtı olsun - yaşayamayacağını arza cesaret eylerim...

Edebiyâtımız şekil cihetinden nasıl tahavvüle muhtaç ise esas, ma'na cihetinden de o kadar inkılâba müftekırdır... Artık terkiplerle, kelimelerle oynamayalım. Bir kafiyenin arkası sıra koşmalıyım... Artık eserlerimizin mevzûları bir yığın hiçten, buluttan ibaret kalmamalı... Ve sonra da emin olmalı ki hayat, sade aşktan ibaret değildir... Hayatta bundan daha tatlı ve daha müthiş vazâif vardır... Bilmelidir ki «Musse» gibi «Fuzûli» gibi «Ah, vah...» ile vakit geçirecek bir asırda bulunmuyoruz... Edebiyâtı en ciddi ve nâfi bir saha-i tetkikat ve tetebbuât addetmeliyiz... Önümüzde tetkik ve ta'mika lâyık bir çok mesâil-i ictimâiye ve âhlâkiye var... Önümüzde ışığa muhtaç karanlıklar var... Bunlara karşı lakayd kalmak vatana, insâniyete karşı lakayd kalmak demektir... Vatanı bir çok vartalardan, hâdisât-ı irticâiyeden, muzırr ve nâ-be-mahal taassublardan kurtarmak için

«edebiyât»ı mes'ûd bir âlet olarak isti'mâl etmek zamanı hulûl etti... Edebiyattan bu nokta-i nazardan istifade etmemek büyük bir kusur. bir gaflettir.., biz yalnız kendimizi düşünür, milleti teşkil eden kitle-i cesimeye ehemmiyet vermemekte devam edersek, koca vatanı yalnız kendimizden ibâret addeyleyerek edebiyâtın nûrlarından avâmı müstefid etmemekte ısrar eylersek hâkimiyet avâmın, ma'nâ-yı edebiyâtın ne demek olduğunu anlamadığımızı göstermiş oluruz...

İşte bunun içindir ki Mehmed Emin Bey'in şiirlerini şekil cihetinden ziyâde esas, ma'na, mevzû cihetinden takdir ve tebcil ederim...

*

* *

Takdir edilecek bir eser de «Edebiyat» ünvânı altında geçen ay intişâr etti... Süleyman Fehmi Bey'in bu te'lifi büyük bir ihtiyacımızı tatmin eyledi... Eserin her türlü nevâkısadar biri olduğunu iddia edemem... Herhalde ileride daha mükemmelleri yapılabilir... Fakat şimdi, şu sırada bundan güzel, bundan müfid bir «Edebiyat» kitabı olmazdı. Şu muvaffakiyetlerinden dolayı Süleyman Bey'i tebrik etmeyi kendimce bir vazife addeylerim...

Kitabın birinci kısım ikinci kısım ikinci faslını teşkil edip (Sanatta bil-hassa edebiyatta âhlâk), (Sanat âhlâk ile iştigâl etmeye mecbur mudur?) ser-nâmeleri altında yazılan pırlantalar bütün şa'şaa-i necibesiyle fazilet-kâr rûhları tehziz etmiştir... Şebâb-ı mütefekkire bu kıymetdâr satırları dikkatle okumalarını tavsiye ederim... Bu tavsiye ile beraber bir kaç cümleyi şuraya nakletmekten men'-i nefs edemedim:

«Cemiyet-i beşeriye sanattan vazgeçebilir. fakat âhlâktan asla... Müfrid âhlâk fikirleri, hisleri tebliğ edenler bî-hakkın bir mücrim-i edep gibi telakki olunur. Fenalıkları kisve-i dil-firib-i şiire sokarak sevimli göstermek bir kabahat hem de pek büyük kabahattir: mukaddes olan şiiri fenalıkları, âhlâksızlıkları tervic yolunda isti'mâl etmek affedilir bir kusur mudur?...»

Resimli Kitab'da tefrika edilen «Çıkmaz Sokak» ünvânlı bir piyesten hiç bahsetmemek bu musâhebe-i edebiyemiz için, zannederim, bir kusur olabilir... Şehabeddin Süleyman Bey'in bu eseri, kendisinin Fransa'nın «Piyer Volf» gibi bazı son tiyatro muharrirleri ile temasta olduğunu ve tiyatroya pek büyük merakı olmakla beraber isti'dâdı da olduğunu gösteriyor... Ve aynı zamanda piyes, bazı kusurları, münferit ve bî-lüzûm yenilikleri ile beraber sahibinin ileride - ciddi tetebbuât ve mesâide bulunmak şartıyla - muktedir bir tiyatro muharriri olabileceğini işrâb ediyor.

Eser hakkında, kalbimin safvet ve bî-taraflığıyla, hulâsa olarak şunları söyleyeceğim: Piyeste şâyân-ı dikkat bir «tez» var... Ve bu bir muvaffakiyettir... Fakat mevzû', âhlâk nokta-i nazarından son derce muzırrdır... Hemen ilk hamlede serbestinin verdiği fırsattan bu vech ile istifâde etmek, bazı bayağı kadınlarımızın en çirkin ve mülevves bir i'tiyâdlarını bî-pervâ teşhir eylemek, ve böyle bir levsten haberdar olmayan, böyle bir levsin mevcudiyetini ihtimal son dakika-i hayatiyesine kadar işitmek ihtimali bulunmayan bir çok sâf, asil ve bütün vüs'at-i manasıyla bâkir kızlarımızın enzâr-ı ma'sumânelerini müstekrehât ile rencide etmek hiç de muvâfık olmasa gerek... Vâkıa Avrupa'da üdebâ-yı hakikiyyün levsiyât-ı âhlâkiyeyi tasvirden pek çekinmezler... Ve bizim eserlerimizde de bazı müsâvi-i âhlâk - müfid bir ders-i ibret ve intibâh hâsıl etmek fikriyle - tasvir edilebilir... Fakat «Sevicilik» gibi gayr-ı tabiî bir levsi bir piyes halinde ibrâz etmek câhil ve hakaikten gâfil kadınlarımız üzerinde pek muzırr bir tesir husûle

getirmekten başka bir şeye hizmet eylemez... Bizim gibi müddet-i medide muzlim bir cehâlet, amik bir teşevvüş-i âhlâkı içinde püyân olan bir milletin muhtaç olduğu eserlerin herhalde bu gibi piyeslerden ibâret olmaması lâzım gelir... Bu menzûm ve gayr-ı tabiî i'tiyâd öyle piş, müstekreh bir haldir ki insan bu «levs»i ibrâz ve teşhir etmek değil, toprak ile örtmek ister... Ve bu levs, tiyatro ve sahnelerinde teşhir edilmekle azalmaz, belki çoğalır... Kadınlarımızı böyle bir levse sürünmekten kurtaracak kuvvet, ancak maarif-i sahihadır...

Süleyman Fehmi Bey'in edebiyât kitabında denildiği gibi hey'et-i beşriye sanatsız yaşayabilir... Fakat âhlâksız asla... Onun için eserlerimizde "sanat"a verdiğimiz ehemmiyet kadar, belki daha ziyâde «âhlâk» a da vermeliyiz...

Şimdiye kadar serd ettiğim efkâr u mütalaattan ihtimal «sanat»a karşı pek lakayd kaldığım anlaşılır... Böyle yalnış bir zehâba meydan vermemek için hemen söyleyeyim ki sanata olan hürmet ve muhabbetim en âteşin müştakin sanattan hiç de az değildir... Şu kadar var ki bu hürmet ve muhabbet, beni vatanımın ihtiyâcât-ı âhlâkiye ve fikriyesini şedîd bir taassup ve heyecanla düşünmekten, menâfi-i memleket ve insâniyeti her türlü ezvâk ve âmâle tercih eylemekten men' edemiyor... Benim «sanat» hakkındaki şu nokta-i nazarım tahavvüle uğrayabilmek için vatanımızın ciddi ve esaslı bir devre-i tekâmül geçirmesi lazımdır... Ve fikrimce beşeriyetin gâye-i âmâli saadet değil, fazilet olmalıdır...

Piyesin tarz-ı tahririne gelince: Bazı mükâlemeler, cümleler pek tabiî, pek güzel... Piyesin bazı tavırlarında makul bir teceddüd de mevcut... İnsan okurken bazen zevk, heyecan duyuyor... Bazı fikirler kariîn dimağında müspet bir tesir husûle getiriyor... Fakat hey'et-i mecmua hitâm bulup da «öldü», «öldürdüm», «öldürdü» terâneleriyle

nâgehan piyes bittiği zaman kariin dimağında hiç bir tesir, hiç bir heyecan canlanmıyor... Ve evvelce hâsıl olan tesirler de güneşe ma'ruz kalmış yüz katreleri gibi birden eriyor... Halbuki, zannederim, iyi eserler bitirildiği zaman insanı bir müddet düşündüren, dimağı karii o eserin husûle getirdiği inkılâp tefekkür ve tahassüs ile lerziş-dâr eyleyenlerdir... İşte bu nokta-i nazardan bu genç temâşâ-nüvisin piyesinde ihmal edilemeyecek bir kusur var... Maa-mâ-fih ilk eseri bulunmak haysiyetle bu kusuru pek de a'zâm etmek lazımdır.

İşte nâçiz fakat samimi fikirlerim, mütalaalarım.., ihtimal fikirlerim pâkleştir... Doğru değildir... Ve eser zan ve hissettiğimden daha güzel, daha kusursuzdur... Fakat benim böyle hüsn edişim, hakikati böyle görüşüm bir kabahat değildir... Ben hakikati böyle gördüğüm halde fazla ve muzırr bir cümle izhâr etmek maksadıyla bu eser pek güzel, pek emsâlsizdir... Şöyledir, böyledir diyecek olursam, işte o vakit samimiyetten uzaklaşmış, vazifemi ifâ etmemiş addedilir, mütalaât ve mülâhazâtımı bir «reklam» derekesine indirmiş bulunurum.

Herhalde Şehabeddin Süleyman Bey'i tiyatro sâha-i tetebbuâtında ciddi ve metin hatvelerle ilerlemesi için, teşvik ve teşci' etmeyi bir vazife-i vicdâniye addeylerim...

RAİF NECDET

Eylül 2:1325, c.1, S.12, s. 1183 - 1196.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

'Âlem-i edebiyatımız bu ay da sükûn ile geçti, denilebilir... Vaktiyle devr-i hürriyet için tahlil ettiğimiz füyûzât-ı edebiye maa-t-teessüf elân göremiyoruz.. Edebiyata perestiş edenler için itirâf etmelidir ki bu, müthiş bir inhizâm-ı hayaldir.

Vaktiyle, istibdâdın o müzlim ve zelil dakikalarında bazen kalem bilenimiz nasıl bir nefha-i lâhûtî içinde pür - ziyâ bir âtinin hâne-i dil-firibiyle nûrlanırken tatlı, samimi, pür-âteş ve pür-şebâb bir heyecan-ı edebi ile: - Ah istikbâl.. Ah hürriyet, derdim, kim bilir bize ne bedi', ne muhteşem, ne zî-hayat âsâr-ı muazzama-i edebiye ihdâ edecek... Hüviyet-i ictimâiye ve âhlâkiyemizi irâe ve tahlil eden ne canlı sahneler, dimağ-ı millete hakikatler, ziyâlar serpen ne nevvâr piyesler gösterecek... Bugün bu bin türlü zulmet-i kuyûdât altında bile böyle güzel, nefis, rûh ve fikri tenvir ve terbiye eden esenlere mâlik olduktan sonra, serbesti-i tahrîr kimbilir nasıl mes'ud bedialar, nurlarla dimağımızı lerziş-dâr intibâh eyleyecek; solmuş hüviyetimizi ne necip, ne ulvî, insâniyetkâr nefhalar, heyecanlarla canlandıracak!...

Fakat şimdi bu bir, bir buçuk senelik hayat-ı edebiye ile anlıyorum ki ümit ve hayalde pek ifrâta varmışım...

Vaktiyle Servet-i Fünûn sahifelerinde Câhid Bey Rübâb-ı Şikeste'den, bu cidden nefis ve müstesna bahsederken: «... En ibtidâ söylemek lazım ki bu kitapları, muharrirlerinin bütün kabiliyetlerine tamamiyle ma'kes vazifesini ifâ ediyor addetmek bir hatadır. O kabiliyetlerin tamamiyle, bî-hakkın inkişâfı için başka şerâitin vücudu lazım gelir. Şimdilik birer tecârüb-i kalemiyeden ibaret olan bu eserler muharrirlerinin daha neler yazabileceklerine nelere kadir olabileceklerine dâir bize bir fikir verebilir...»

diyordu. Ve bu söz pek doğru idi... Evet, o kabiliyetlerin bî-hakkın inkişâfı için başka şerâit isterdi... Ve işte bir seneden ziyâdedir ki istenilen şerâit husûl buldu. serbesti-i tahrir temin edildi... Lakin «Tevfik Fikret» imzâ-yı bülendiye hasret ve iştiyâkımız elân bâki... Şebâb-ı mütefekkirin meclûb ve müştâk olduğu güzide ve üstad imzalar, bilinmez ne gibi tesirlerin muhassalasıyla, yine sâkit... O halde demek oluyor ki bütün ümitlerimiz nesl-i âhire kalıyor...

Fi-l-hakika bu bir senelik hayat-ı edebiyede en ziyâde faaliyet gösteren unsur, nesl-i ahir-i edebiyi teşkil eden genç nâsir ve şâirlerimiz oldu. Şebâba mahsus bir şitâb-ı zinde ile edebi mecmualarımız hemen genç ve yeni imzalarla doluyordu... Bu imzalar arasından şiirde Emin Bülend, Hamdullah Subhi, Ahmed Haşim, Tahsin Nâhid, Midhat Cemal... Nesirde Server Cemal, Cemil Süleyman, Refik Hâlid, İzzet Melih, Şehâbeddin Süleyman, Baha Tevfik ve tiyatrodaki tetebbuatıyla Müfid Râtib Beyler temâyiz ediyordu... Ve şâyân-ı dikkat daha başka imzalar da hususiyle Selânik ve havâlisinde eksik değildi...

Bütün bu genç ve güzide imzaları taşıyan eserlerin kısm-ı a'zamı nefis bir i'tina-yı sanat ve zarâfet ile yazılıyordu... Şu kadar var ki âsâr-ı edebiyeyi yalnız sanat nokta-i nazarından değil, ihtiva ettiği fikir itibariyle de tetkik eylemek lazım geldiğine göre bu güzel, bu zarif eserlerin felsefî manalar çıkarılamıyor; yahut bu manalar var da lüzumu olmadığı için dimağı tatmin ve igna edemiyordu...

Edebiyatı sırf sanattan, zevkten ibaret addeden bazı muhterem arkadaşlarımdan, zannederim, şu noktada biraz ayrılıyorum. Ve mücadele-i fikriye buradan başlıyor...

İctihâdımca bir eser-i edebîde, husûsiyle piyeslerde romanlarda, küçük hikâyelerde, bir reng-i 'ilmî ve fenni olmalı, bir hakikat-i ictimâiye, bir felsefe-î âhlâkiyede mevcut bulunmalıdır. Bugün artık umumen tasdik edilmiştir ki bir eserde gösterilen hassa-i âhlâka ne kadar mukarin ise o eser o derece kıymetdârdır.

Sırf sanatın mesti-bahş gazze-yi şiir hayaline teslim mevcudiyet ederek edebiyatı bir zevk, bir eğlence addetmek, vatanları yirminci asırda bile her türlü füyûzât-ı medeniye ve terakkiyat-ı fenniyeden mahrum olan bizim gibi milletler için, zannederim. Gayr-ı kabil afv bir hata-yı milli ve içtimâidir.... Bugün 'ulûm ve fünûn ile edebiyatı şedid, samimi râbıtalarli birbirine bağlıdır. Bugün felsefesiz, tarihsiz, 'ulûm-ı ictimâiye ve âhlâkiyesiz, hatta hukûksuz, hatta siyasiyâtsız edebiyat olamaz... Edebiyat, cemiyât-ı beşeriyeyi tahavvülât ve inkılâbâta doğgru sürükleyen 'anâsırın en mühimmelerinden biridir... Hayat-ı cemiyet üzerinde büyük bir tesiri olan kuvvetin ise herhalde âhlâk ile münasebeti olması icâp eder.

Edebiyatı eski ve mahdûd manasıyla telakki eyler, asr-ı hâzırın terakkiyât-ı mehibe-i medeniyesini nazar-ı dikkat ve intibâha almaz isek pek büyük bir gaflette bulunmuş oluruz. Medeniyette, şerâit-i hayat ve muaşerete husûle gelen inkılâbât, manayı edebiyata şedîd bir darbe-i tahavvül vurabilmek için kifâyet etmiştir. Hayat-ı medeniye edebiyatı değiştirdiği gibi edebiyata hayat-ı medeniyeyi, o hayatın istinad ettiği kanunları değiştirmiştir. Fransa inkılâb-ı kebiri ilk köklerini on sekizinci asır mütüfekkirin üdebâsından Jean Jacques Rousseau ile Voltaire'in eserlerinden almamış mıdır? Hugo'nun idâm aleyhinde yazdığı makaleler, romanlarla efkâr-ı umumiyede büyük, şâyân-ı dikkat bir tebeddül husûle gelmemiş midir?... Zola o muazzam eserleriyle amelelik hayatında mühim bir tahavvül, bir intibâh meydana getirmemiş, demokrasinin tevsi' ve inkişâfına hizmet eylememiş midir?... Romanlar, tiyatrolar sayesinde bugün Fransa kavâninine talâk hakkında bir fasl-ı mühim ilâve olunmamış mıdır?

Medeni, müterakki milletlerde edebiyat böyle hayat-ı milliye ve ictimâiye üzerinde mesud tesirler, intibâhlar husûle getirmek için bir âlet olarak kullanılır, edebiyat-ı ictimâi ve fikri bir şekil alırsa artık bizim gibi medeniyette geri kalmış milletlerin edebiyatı nasıl olması lazım gelir? İnsaf ile düşünmeli...

Her edebiyatın şeklini, o edebiyatın ait olduğu milletin «ihtiyac»i tayin ve tersim etmelidir.. Bunun için, bizim edebiyatımız muhat olduğumuz bunca şedid ve mütevvic ihtiyâcâta cevap verebilecek bir şekil ve mahiyette olmalıdır. Şimdi bizim bulunduğumuz devir, şâtır ve lâkayd bir aristokrasi havası içinde şûh ve câzip kadınlarla ezvâk-ı hayatı terennüm etmeye hiç de müsait değildir...

Eğer bütün bu mütalaalara mukabil mağrur ve hod-bin bir hubb-ı sanatla: - «Sanatkâr tamamen serbesttir, kayd altına alınamaz..» denilirse buna verilecek cevap da hazırdır.

Sanatkâr herşeyden evvel insandır... Hiç bir insan şu dünyada tamamen serbest değildir ki sanatkâr serbest olsun... Hürriyet, başkasını ızrâr etmemek şartıyla, bir insanın serbestisi manasına telakki edilmiyor mu?.. Bu büyük, selâmet-i umûmiyeyi temin eden en mühim şarttan sanatkâr nasıl olur da muaf olabilir... Bir sanatkâr, bir ferd-i ictimâi olmak haysiyetiyle, insâniyete, içinde yaşadığı cemiyete irâs-ı mazaret edecek, âhlâk-ı umûmiyeye za'flar, teşevvüşler serpecek âsâr meydana getirmemeye mecburdur... Onun için hiç bir şâir veya edib, bir vazife-i milliye ve ictimâiyesi olduğunu unutmamalıdır. Binâen-aleyh medenî bir insan bilâ-kayd ve şart serbest olamadığı gibi hiç bir sanatkâr da bilâ-kayd ve şart hür olamaz... Siyasât ve ictimâiyâtta kabil olmayan hürriyet-i mutlakayı sanattan niçin talep etmeli?... Sanatkâr hodbin olmamalı, sanatında göstereceği güzelliği iyilik ile merc ve te'lif etmeye çalışmalıdır. İhtîmal bunda sanat

biraz ziyân eder, fakat insâniyet kazanır!.. Bir insanın bilâ-kayd ve şart serbest olmaması da insâniyetin refâh ve saadeti için değil midir?... Kendi zevki, eğlencesi, menfaati için menfaat-i umûmiyeyi pây-mâl edenler, iyi sanatkâr olsalar bile hiç bir zaman iyi insan olamazlar... Halbuki i'sâr-ı mâziyenin olduğu gibi yirminci asrın da iyi insanlara pek çok ihtiyacı vardır!...

İşte bundan dolayıdır ki «Teofil Gotiye»nin «Sanat için» nazariyesi gittikçe eski kuvvetini kaybediyor. Katol Mendes'in kayınpederi şimdi hayatta olup da nazariyesinin bu tezelzülünü görmüş olsaydı, zannederim, müteessir olmazdı. Belki ceryân-ı zamânın mahsülü olan bu hali pek tabiî bulurdu...

Sonra bir nokta daha var. Bir edip veya şâirin dimağına endişe-i âhlâkiye ve ictimâiye hâkim olmakla o edib veya şâirin âsârında sanatın güzellikleri, zarâfetleri, şiiriyetleri, incelikleri mevcut olması mı lazım gelir?... İşte Rübâb-ı Şikeste: Yegâne bir mecmua-i nefise-i sanat memlû refik ve nezih bir kitâb-ı şefkat ve fazilet...

Emin Bey'in şiirleri de mahrûm-ı sanattır diye iddia edilebilir mi?...

Resimli Kitab'ın geçen nüshasında münderic «Biliniz Ki Ey Gedâlar» bediası dikkatle okunsun: Görülecektir ki bu güzel ve mükemmel şiirde mana ne kadar derin ve zengin ise sanat da o kadar nefis ve zengindir...

İhtiyaç herşeyi değiştirir... Hatta edebiyatı da hatta hatta sanatı da... Fransa'da gittikçe çoğalan moralist, sosyolog müelliflerden, romancılardan, temâşâ-nüvislerden ibret almalıyız... Ah, bizim zulmet ile âlude hayat-ı fikriye ve ictimâiyemize nûrlar, ziyâlar serpecek o kadar ciddi âsâr-ı edebiye ve temâşâiyeye ihtiyacımız var ki bu

ihtiyaca karşı maa-t-teessüf görülen lâ-kaydîden müteessir ve münfail olmamak gayr-ı kabildir.

Fransa'da inkılâb devresinde edebiyatın şerâiti tamamiyle değişmiş, yeni bir nefha tiyatroda vezân olmaya, vakayi-i asriye sahnelerde görünmeye başlamıştı. Hürriyet şâirlere, artislere, 'âlemlere yeni bir «ideal» arz etmişti. Hayat-ı vatanperverâneyi gösterir şiirler, eserler meydana gelmiş, «Marsiyesiz» denilen meşhur milli şarkı da bu sırada vücut bulmuştu... «Marsiyesiz» Fransa'nın dimağında ne müheyyic, ne vatani, ne mes'ûd te'sirler, inkılâplar husûle getirdiği inkâr olunabilir mi?... Musiki vatana karşı dimağ-ı beşerde bu kadar şedid bir heyecan-ı muhabbet, bir 'asabiyet-i perestiş husûle getirirse edebiyat neler yapmaz?.

Hâsılı edebiyatın mevzu'unu yalnız aşk teşkil etmesi, ona umûmi ve tamamen beşeriyeti şâmil bir mana verilmemesi bir milletin terakkiyât-ı fikriye ve selâmet-i âtiyesi nokta-i nazarından son derece muzırdır. Bu ıttırâd ve yeknesaki-i mevzu'dan dolayı harekât-ı edebiyeye tabiî bir durgunluğun 'ârız olmaması gayr-ı kabildir. Kezâlik bir muharrir veya şâirin eserlerinde dâima aşktan bahsetmesi, herkesi usandırdığından sarf-ınazar, kendisi için de bir mânia-i terakki teşkil eder... Akademi a'zâsından ve Fransa'nın en benâm hikâye-nüvislerinden, psikologlarından olan Paul Bourget bile münekkid-işehir «Jül Lümter» in şu haklı itirâzına uğramıştır: «Paul Bourget artık kuvve-i tahliyesini aşktan başka ihtirasâta tatbik etmeli; bize romanlarında biraz da hayat-ı ictimâiyeyi irâeye çalışmalıdır...»

Yalnız siyasi inkılâp, ma'lumdur ki, bir milleti mesud ve müterakki edemez... İnkılâb-ı siyâsi ile âhenk-dâr bir inkılâb- ictimâi ve âhlâki vatanın her köşesinde âsârını göstermelidir. Edebiyat, husûsiye tiyatrolar bu inkılâb-ı mesudu husûle getiren

kuvvetlerin en mühimlerindendir. Tiyatronun âhlâk ile daha samimi râbıta ve münasebeti vardır. Bugün âsâr-ı temâşâiye içinde en ziyâde hâiz-i ehemmiyet olan dramlar ictimâi ve âhlâki dramlardır. Bizim son derece nazik mevki'miz ise, böyle piyeslere son derece arz-ı ihtiyaç etmektedir.

Hey'ât-ı ictimâiyenin tarihi demek olan edebiyatta hissiyât-ı vatan perverâneyi bî-lüzum görmek isteyenlere karşı, büyük bir münekkid olduğu kadar cesur bir sosyolog olan «Emil Fage» nin - ki aynı zamanda sanat hakkında muhabbet ve hürmeti pek büyüktür - bir kaç sene evvel intişâr eden «Le Pacifisme» ünvânlı eserinden, vatan hakkındaki içtihâdını bildiren şu sözleri buraya nakletmek için - bilmem neden - bir mecburiyet-i vicdâniye hissettim:

«Hissiyât-ı vatanperverâne fedakârlık, vazife şinâslık, mensup olduğu ve a'zâsından bulunmakla müftehir bulunduğu milletine karşı yararlık gibi mezâyâ-yı 'âliyeyi tevlid edip insanı dâima makbul ve meşrû' bir «menfaatperestlik» dâiresinde bulundurur.. Ve hayatın kavânin-i tabi'iyesi de bundan ibarettir... Hayatta ideal budur: Feylesof Nietzsche diyor ki: «Tehlike mevcut olduğu halde yaşamalıdır...» Ne derin ve büyük söz... Zaten insan ancak tehlike olmak şartıyla yaşayabilir... Eğer hayatta tehlike mevcut olmazsa o hayat hiçtir, ölüdür. İnsan öyle bir mahlûktur ki yaşaması için fedakârlık etmeye, ölümü kabul eylemeye, dâima öleceğini bilmeye mecburdur. Eğer diğer insanları nazar-ı dikkate alarak hayatı için bu ferâgat-ı necibeyi göstermez, yalnız nefsini, menfaatini, şahsının muhafazasını düşünürse o adam hiç bir şeye yaramaz... Ne aile teşkil edebilir, ne insâniyete hizmet eyleyebilir... Ve böyle bir adam da mevtâdan başka bir şey değildir... Hayat-ı ictimâiyeyi teşkil eden insanların kaffesi böyle vakit, emin olmalı ki cihân da mahvolmuş, bitmiştir...

«Bir milleti sefil ve bî-kudret yapan şerâit, bir insanı zelil ve 'alil yapan şerâitin aynıdır. Vatanperverlik, hayatın yegâne şartı olan ve yaşayabilmek için ondan başka bir çare bulunamayan mücadele-i hayat kanun-ı tabi'îsinin en sade, en kat'i, en sâlim, en aldatmaz bir şeklinden ibarettir. Daima tehlike mevcut olduğu halde yaşamak ezmine-i ibtidâiyede olduğu kadar hali hazırda da hayat için bir şart-ı mutlaktır. Binâen-aleyh «Patriyotizm» sadece, hayatı olduğu gibi kabul etmekten başka birşey değildir, ve pek tabiîdir... »

Ve bu tabiî his; meâliperver, faziletkâr, nezih ve necip kalpler için dâima muazzez ve mukaddestir. Sefil ve zelil dimağlara nasıl âile muhabbeti nüfuz etmezse vatanperverlik hissi de nüfuz etmez... Vatana hizmet etmek - ki dolayısıyla insâniyete hizmet etmek demektir - en necip bir fazilet-i medeniyedir. İşte edebiyatımızda - hususiyle bulunduğumuz şu nazik devrede - bu fazilet-i medeniye tabiat-ı esâsiyeyi, şahsiyet-i gâlibeyi teşkil eylemelidir. Bu devrede aşk kadın, hava, bulut mevzu'ları değil, vatanı, ictimâi, âhlâki mevzûlar hükümdâr olmalıdır. Edebiyatı büsbütün aşktan tecrid ve mahrûm etmek demek olmayan böyle bir hâkimiyetin vücuduna şediden muhtaç olduğumuza i'tikad eylemek bir günâh-ı edebi olmasa gerek...

Geçen ay «Zılâl-i İlhâm» ünvânıyla intişâr eden mecmua-i eş'ârda hâkimiyet, zannederim, ciddi mevzu'larda kalıyor... Ali Ekrem Beyefendi'nin eski ve yeni şiirlerinden teşekkül eden «Zılâl-i İlhâm» aynı zamanda senelerin bir şâirin kalem ve dimağında, nasıl tekâmüller, inkılâplar husûle getirmekte olduğunu gösterir bir vesika mâhiyetini hâizdir.

Eski şiirlerde gerek şekil gerek mana cihetinden Nef'i ve Fuzuli'ye ait birer şemme hissedildiği halde yenilerinde hem üslûp hem mevzû' itibariyle yirminci asra layık bir hayat ve zindegi duyuluyor...

Fikrimce bu bülend mecmua-i eş'ârda en ziyade muvaffak olmuş şiirler şunlardır: Osmanlı Askerine, Doğu, پر اتجکمه, Vasiyet, Bâd-ı Seher, Firkete, Kayıkçı, Küfeci Çocuk, Son Bûse, Paris Meşher-i Umûmiyesi, Saat, Güzel midir, Köprülü, Ertuğrul...

Ciddi, güzel ve nâfi mevzu'lar intihap etmek husûsunda Ekrem Beyefendi'nin parlak bir muvaffakiyet ve maharetleri var. Âsâr-ı güzidelerini biraz daha tekâsüf-i elfâzdan âzâde bir surette yazacak olurlarsa bu güzel ve müfid mevzûları dimağ-ı kariîn, daha derin bir zevk-i sühuletle mass edecektir...

Bu kaht-ı edebîde böyle nefis bir «mecmua-i eş'âr» ihdâ buyurdukları için Ali Ekrem Beyefendi'ye teşekkür etmeyi veciben addeylerim...

RAİF NECDET

Teşrin-i evvel : 1 - 1325

c.1, S.13, s. 4 - 10.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

Biz değil tenkid, hatta samimi bir bî-taraflıkla bir musâhabe-i edebiye bile yazmak maa-t-teessüf elân gayr-ı mümkün!... Terbiye-i medeniyemiz nokta-i nazarından iyi bir nişâne olmayan bu 'adem-i imkân, nasibedâr vicdân ü irfân-ı zevâtı cidden mütessir etse yeri vardır... Bilmem âdâb-ı menâzıranın manâ-yı medeniyesini tamamiyle ne vakit idrâk ü ihâtâ edeceğiz...

Ben, şu devr-i teceddüd ve intibahta, artık her türlü mübâhasât ve münakaşâtın velvele-i itiraz ve ihtirastan âzâde bir sükûnet-i mantıkiye, bir asâlet-i fikriye ile icrâ edileceğini ümit ediyordum. Fakat, efsûs ki bugün şu muazzez ümidin adem-i tahakkukunu görmekle müteessirim... Maa-mâ-fih bu tesir, hiçbir zaman beni bedbin yapamaz, cesaret ve metanetimi kıramaz!... Çünkü bu cesaret ve metanet, dimağı saadet-i vatan endişesiyle müteheyyic, vicdânı vazife hissi ile mütehassis bir insanın azm-i kuvviyesinden başka bir şey değildir...

Tarih, bir milletin inkırâzına sebep olan kuvvetlerin en mühim ve müthişi «âhlâksızlık» olduğunu kulaklarımıza bir feryâd-i intibâh-âmiz ile haykırırken... Ve bizi de şimdiye kadar istibdâd altında inleten, inkırâza doğru sürükleyen müessirin esâsı âhlâksızlıktan başka bir şey değil iken «şu nâzik devre-i teceddüdde faziletimizi rencide, âhlâkımızı ifsâd edecek 'âsâr meydana getirmeyelim... Edebiyatı sırf zevkten, eğlenceden ibaret telakki eylemeyelim... İnsâniyetin, içinde yaşadığımız hey'et-i ictimâiyenin menâfi'ini de düşünelim... » gibi samimi ricâlara, nidâlara karşı hâlâ temerrüd edilmesi vatana, insâniyet ve fazilete perestiş edenleri cidden dil-hûn edecek bir manzaradır.

Nedir bizdeki düşüncesizlik, âhlâksızlığa karşı bu iştiyâk!... Bilmem bizde teceddüd göstermek için âhlâksızlık en kolay ve kestirme bir yol mu zannediliyor? Bulunduğu muhitin şerâit-i milliye ve ictimâiyesinden; akvâmı idâre, ihyâ ve emhâlinden kuvva ve müessirâtın mahiyetinden, ilimden, tarihten herşeyden bî-haber bir adam nasıl oluyor da bir kat'iyet-i riyâziye ile, edebiyât ve âhlâk beyninde hiçbir zerre-i münasebetin mevcut bulunmadığına hükmediyor!... Ve sonra da bu hiffet-i hükm ile ihtiyâc-ı teceddüd! Ve garâbet memnun ve tatmin edilmiyormuş gibi «vicdân» Mongolifyer balonuna benzetiliyor!... Zavallı vicdân... Zavallı fazilet... Siz en nihâyet bir balon, bir oyuncak mı olacaktınız!!...

Neden, yârab!... Biz hâlâ Japonlardan 'ibret almıyoruz; onlar gibi Avrupa medeniyetinin fazâilini alıp mesâvisini atmıyoruz?... Seyyiât neden bize bu kadar mûnis ve câzip görünüyor?... Herşeyde, hususiyle edebiyatta taklid ettiğimiz Fransa'nın neden ciddi, hekim, insâniyetperver üdebâ ve şuarâsını meşk-i ittihâz ederek vatana, insâniyete nâfi' âsâr-ı muazzama-i edebiye meydana getirmek arzu etmiyoruz da hemen zevke, sefahate, mesâviye sapıyoruz... Guyâ şu içinde bulunduğumuz devre, böyle eserlere son derece arz-ı iftihâr ediyormuş gibi hemen, ailelerin harim-i ismetine girmesi belki bir cinâyet olan bazı eserler meydana getiriyoruz... Nedir bizi mass u teshir eden bu maraz-ı ictimâi ve âhlâki... Bu gafleti, bu bizi bitiren kâbusu ne vakit üzerimizden atacağız... Ne vakit milletin, şebâbın muhtaç olduğu piyesleri, hikâyeleri yazmaya başlayacağız... En müterakki, en mütemeddin memleketlerde bile âhlâkı ifsâd eden eserlerin mütalaası ailelerce taht-ı memnu'iyete alınmakta olduğunu ne vakit dimâğ-ı ibret ve intibâhla idrâk edeceğiz... Ne vakit?... Biliyorum, bütün bu hakikatleri söylemekle bir çok düşmanlar kazanıyorum... Fakat, ne yapayım, memlekete, insâniyete hizmet etmek maksad-ı samimiyesiyle kazandığım düşmanlar tabasbus ile, riyâ ile, musâhabât ve tenkidât-ı edebiyeyi reklâm derekesine indirmekle mâlik olacağım dostlardan ziyâde vicdânımı inşirâh içinde bulunduruyor...

İlk musâhabemde dediğim gibi kendimce «hakikat» olduğuna itikâd ettiğim fikirleri, vatanın menâfi'ine muvâfık olduğuna hiç şüphe eylemediğim mütalaaları, bî-taraf ve ser-âzâd, söylemekten vazgeçmeyeceğim... Hasis, cebin ve hod-bin-i âmâl ve hissiyâta kapılmamaya çalışacağım... Muarızlarımda meziyet-i edebiye, fazilet-i fikriye görürsem, memnun ve perestişkâr, kendilerine beyân-ı takdir ve hürmetten geri durmayacağım gibi en sevdiğim, en ziyâde hem-efkâr bulunduğum dostlarım hakkında da bî-taraflığın verdiği bir kuvvet-i samimiyetle hakikati söylemekten çekinmeyeceğim... Münakaşât-ı edebiyeyi elân agrâz ve şahsiyât-ı menfûre ile âlude bir «dedikodu» varakası zanneden âdâb-ı menâzıradan bî-haber kimseler benden, dudaklarımda merhamet ifşâ eden bir hatt-ı tebessümden başka bir şey beklemesinler...

Bizim gibi safahat-ı inhitâtın son kademesine kadar inmiş, Roma gibi, Yunân-ı kadim gibi âhlâksızlıktan dereke-i izmihlâle pek ziyâde yaklaşmış ve şimdi refehât-ı adalet ve hürriyet ile canlanmaya başlamış milletlerin edebiyâtı zinde, pâk nevvâr olmalı, hususiyle böyle milletler seyyiâtı taklidden, bünye-i ictimâiyesinin hazmedemeyeceği eserleri meydana getirmekten şediden sakınmalıdır. Demek; neden bir cinâyet oluyor, bir türlü anlamıyorum...

Tasvir-i Efkâr'ın (162) numaralı nüshasında «Şark ve Garp Medeniyeti» ünvânı altında cidden vâkıfâne yazılmış mühim bir makalenin ihtibâh saçan şu mühim satırlarını buraya nakletmek için kendimde bir mecburiyet-i vicdâniye hissettim... Muhterem kari ve karielerim, hususiyle muhterem şebâb, şu satırları dikkatle okuyunuz... Her hususta âhlâk ve faziletini istihfâf etmekte teceddüd! göstermek isteyenlerin nasıl bir girive saptıklarını tamamen anlarsınız:

« Japonyalılar yarım asırda Avrupa milel-i mütemeddinesi derecesini bulmuşlarken bizim bir asırdır o temeddün ve terakkiden bu derece bî-nasip kalmamızın sebebi meydandadır. Japonyalılar selim ve metin bir usûl-i intihâbi ile medeniyeti iktibâs ettiler. Biz ise geriye bir intihabsızlıkla toptan taklide kalkıştık!

Japonyalılar, bu usûl-i müstahsen sayesinde Avrupa medeniyetinin âsâr-ı celile-i sınâiye ve fikriyesini iktibâs ederek, herşeyin bir tortusu olabileceği gibi, Avrupa medeniyetininde dahi vücudu muhakkak olan müteaffin rüsûbâtı memleketlerine sokmadılar!

Biz ise bu usûle taban tabana zıt bir suretle hareket ederek teressübât-ı müteaffine ve mülevvese içinde çırpınıp kaldık!

Bu usul ile yetişen adamlarımız, zâten inhitât ve mesâvi ile müzebzeb olan âhlâk-ı umûmiyeyi bir kat daha âlude-i mesâvi etmekten başka neye muvaffak oldular?

İşte bir asırlık tarihimiz!

Bu usûl-i mekrûh bizi pek çok zâyiât-ı mülkiyeye uğrattı, bir asırdır, mağlubiyetten mağlubiyete, ziyândan ziyâna düştük.

Lakin en büyük zâyiâtımız bunlar mıdır? Eğer manevi ve âhlâki zararlarımızı göz önüne getirmek cesaretine mâlik isek, bu hasârın 'azameti önünde mevcudiyet-i milliyemiz için titrememiz lazımdır.

'Âdi ve menhûs bir taklid neticesinde 'akl ü şer'in men'ettiği ne kadar mehâlik-i ictimâiye ve âhlâkiye varsa muktezayât-ı medeniye sandık ve bunları muhâkeme-i ahvâle muktedir olmayan efrâd-ı millete dahi böylece belletmeye çalıştık.

Bizdeki medeniyet sathi ma'lumat, istihkar-ı din ve millet, istihfâf-ı âhlâk ve fazilet şeklinde münceli oldu.

Hâşâ! Bu, medeniyet değil, medeniyetin atılacak kısmı, rüsümât-ı müteaffine ve mülevvesesidir...»

Edebiyat ile 'ulûm-ı ictimâiye beynindeki revâbıtın samimiyetini idrâk eyleyenler, hatt-ı zerrin ile yazılmaya lâyık olan şu hakikatlerin edebiyatımıza olan kabiliyet-i şümûlünü takdir ederler.

* * *

Hürmetlerle takdir edilecek mühim bir eser-i edebî geçen ay «Hac Yolunda» ünvânıyla intişâr eyledi... Cidden nefis ve pür-hayat mektuplardan teşekkül eden bu kitap, her müştâk-ı şiir ve edibin perestişle minnet ve hürmetle mütalaa edeceği bir eser-i bediadır. Memleketimizin en büyük bir nâsir ve şâiri olan Cenâb Şehabeddin Efendi'nin dehâ-yı edebîsi, kudret-i fikrîye ve hissiyesi bu muhteşem eserde tamamen müncelidir.

Eserde fikir ile his, üslûb-ı teshirkâr ile füyûzât-ı ma'ra birbirleriyle muvazi olarak gidiyor; ve kari'i mest ü teshir ederek müstefid ve müstefîz ediyor... Böyle necip ve bülent bir kudret-i sanatkârâne ile, dimağımıza nevvârlar, ziyâlar... Kalbimize cezbeler, güzellikler serpen edib-i hekime ihdâ buyurdukları bu eser-i nefisten dolayı teşekkür eder; memleketimizi, şebâbı tenvir edecek yeni eserlerine tatlı, sabırsız bir heyecan ile intizâr eyleriz...

Geçen ay bu te'lif-i güzinden başka «Beyaz Gölgeler» «Pençe» nâmlarıyla iki eser daha intişâr etti...

Celâl Sâhir Bey'in şiirlerinden teşekkül eden «Beyaz Gölgeler» bu hassas şâirin hüviyet-i edebiyesini tersim eden refik çizgilerdir... Dâima aşkı, kadınlığı terennüm eden bu nezih fakat mariz şâirin muvaffak olunmuş şiirleri az değildir. Şiirlerinin kısm-ı a'zamı incelik ve güzellik, ahenk ve nezâhat içinde yüzerler. Maa-mâ-fih târ, muttarid bir ufuk içinde yalnız kadınlığı terennüm eyleyen bu sevimli genç şâir, ma-t-teessüf genç Türkiye'nin ve yirminci asrın aradığı, şâirlerden değildir.

Bazen Sâhir Bey bu yeknesâki mevzû'un hevâ-yı 'azâbını kendisi de hisseyler, ve bir kanat darbesiyle sâha-i pervâzını genişletmek ister. Bu arzu ile bize faraza «Altın» gibi cidden güzel ve nefis bir şiir hediye eder... Fakat biraz sonra, bu biraz mu'tâddan fazla seyâhatten manzume-i 'asabiyesi o kadar yorgun düşer, birden ufku geniş ve bî-pâyân görmekten o kadar gözleri kamaşır ki hemen ric'at başlar... Kendi samimi sâha-i tahassüsâtına, sâha-i pervâzına avdet eder... Şimdi aşkı, kadınlığı daha şedid, daha müterâkim bir heyecan-i rûh ile terennüm eyliyor gibidir... Kendilerince şiir: Kadın ve kadın: Şiirdir... Hayat da kadın ve şiirden başka bir şey değildir... Ve bu nazariyesine o kadar kavî bir itminânla bağlıdır ki ne ceryân-ı zamânın inkılâbâtı, ne de safahât-ı

hayatiyesinin tahavvülâtı bu kanâati hâl-dâr edemez... Herhalde «Beyaz Gölgeler» meftûn-ı şiir ve hayâl olanlarca zevk ve tehâlükle okunabilecek refik ve nefis bir eser-i edebîdir.

Benim cidden bî-taraf ve her türlü tesirden hâli olan şu muhtasar ve nâçiz tahlilime, samimi olduğu için, Celâl Sâhir Bey gücenmezler, ümit ederim...

* * *

Bu ümidi «Pençe» muharriri Mehmed Rauf Bey'den de beklerim.

İşte dâima, ama dâima - kâh me'yûs ve meftûr bir enin-i rûh ile, kâh pür-şitâb bir ihtirâs âteşin ile - kadınlığı terennüm eden, yalnız edebiyatı değil, bütün hayatı da kadından ibaret telakki eyleyen, şiirde Celâl Sâhir Bey'e mukâbil, nesirde Mehmed Rauf Bey!... Yalnız aralarında bir fark varsa Sâhir Bey yazılarında nezâhete, mümkün mertebe âhlâka riayet eder... Rauf Bey ise bu hususta müthiş bir lakayttır.

Benim bugün son neşredilen eserinden bahsetmeye mecbur olduğum edip, en ziyâde sevdiğim kabl-el-inkılâb neşredilen âsâr-ı nefisesini seve seve, şitâb ve tehâlükle okuduğum muhterem bir simâ-yı sanattır. Maa-ma-fih bu hürmet ve muhabbet, hakikati söylemekliğime mümânaat etmeyecektir...

Vaktiyle «Eylül» intişâr ettiği zaman ondaki sanata, ondaki kudret-i tahliyeye tamamen nüfûz edemeyen bazı arkadaşlarımla bu güzel romanı müdafaen ettiğim münakaşaları düşünüyorum da bugün aynı muharririn eseri olan fazla olarak serbest bir kalemle yazılan «Pençe» piyesi hakkındaki nazar ve fikrimin tebeddülüne hem acıyor,

hem şaşıyorum. Bu tahavvülün biraz sebebi benim dimağımın uğradığı inkılâbda... Fakat asıl mühim sebebi «Eylül» ile «Pençe» arasındaki mesâfe-i müthişede!... Fi-l-hakika, doğru söylemek lazım gelirse, denilebilir ki Mehmed Rauf Bey «Eylül» de ne kadar yükselmiş ise «Pençe» de o kadar sukût etmiştir.

İstibdâdın müz'ic ve meş'ûm zincirleri altında bize bu kadar nefis eserler ihdâ eden Mehmed Rauf Bey'den, doğrusu, bu devre-i serbesti de «Pençe» gibi bir eser hiç ümit etmez ve beklemezdim. Bir defa «Pençe» âhlâk nokta-i nazarından o kadar muzırr ki bir aile kütüphanesinde yaşayamaz. Mevki' tutamaz. Âhlâka mugâyir âsârı temeddün ve terakkide cidden mühim hatveler almış milletler bile ailelerine okutmazlarsa artık bizim bu hususta ne yapmaklığımız lazım gelir, insafla düşünmeli!

Eserde, bu mazaret-i âhlâkiyeye mukâbil insanı cezb ve teshir edebilecek sanat bulunsaydı biraz Rauf Bey'i ma'zur görmek için cebr-i nefs edeceğim. Fakat ma-t-teessüf piyes sanat, hususiyle tiyatro sanatı nokta-i nazarından da bir harâbe-i zârdır. «Tirad»ların, cümlelerin tahammülsüz uzunluğu, tiyatro lisânına yabancı kalışı insana müz'ic bir hayret ilka ediyor... Ve sonra da «Gümüş-nişîn-i 'Atâlet» gibi hiç bir mıntıka, hiç bir kaideye istinâd edemeyen ve hiç bir şeyle te'vili kabil olamayan terâkib-i garibe ve 'acibe bu hiss-i hayreti artırıyor.

Eserdeki bu sanatsızlığa mukabil manzûr olan mazeret-i âhlâkiye ise müthiştir. Bizde bu kadar mülevves bir lemeân, bu kadar 'âdi ve rezil bir kadın teşhir etmekte ve sonra o kadına - sanat nokta-i nazarından hiç bir lüzum hissedilmediği halde - itirâf olunamayacak şenaâtleri bî-pervâ icrâ ettirmekte ne gibi bir fâide-i ictimâiye ve edebiye melhûz olduğunu bir türlü anlayamıyorum...

Bizim bulunduğumuz şu nâzik devr-i teceddüd ve intibâh, hemen böyle eserlere mi arz-ı ihtiyaç ediyordu... Biz dehâmızı, hünerimizi göstermek ve ispat edebilmek için hep böyle mevzu'lara mı mürâcaat edecektik... Artık dünyada yazılacak mevzu'lar iflâs mı etti?... Lemeân ile Beşir arasındaki o levs-i muzlim teşhir edilmeseydi, zaten piyeste mevcut olmayan sanat, bundan ne gayb ederdi?... Bir ihtiyacımızı, vatanımızın ihtiyacını nazar-ı dikkat ve intibâha alsak da bu yolda eserler yazmasak ne olur?... Sanatta bedialar göstermek için mutlaka levsiyât ve seyyiatı mı tasvir etmek lazım?... Ruhumuzu necip heyecanlarla titreten; dimağımıza ziyâlar, nurlar serpen ciddi eserler yazılırsa ibrâz-ı hüner ve sanat edilemez mi?... Edebiyat ve temâşânın yalnız bir eğlence, bir zevk olmayıp aynı zamanda terakkiyât-ı fikriye ve ictimâiyeye de hizmet eder mühim bir alet olduğunu anlayabilmek için Norveç dâhisi «İbsen» in Fransa temâşâsı üzerinde büyük bir te'sir hâsıl eden piyeslerini düşünmek kifâyet eylemez mi?... En kavkı, en hür ve medeni milletler edebiyat ve temâşâyı yalnız zevkten ibaret addeylemezlerse biz, şu halimizle. nasıl addeyleriz... Biz, biz ki...

Ben düşünüyorum, düşünüyorum da en nihayet hükmetmeye mecbur oluyorum ki böyle mugâyir âhlâk mevzu'ları intihâb etmek hususunda neş'e ve pür-şitâb olanlar. yalnız yenilik göstermek, yenilikte takdim eylemek maksadıyla bu gıriveyi ihtiyar ediyorlar; bu girdâba düşüyorlar... Faraza evvela bizde (.....) e dâir bir piyes yazan filan beydir... Bizde ilk önce tiyatroda (.....) den bahseden filan muharrirdir denilsin diye böyle muzırr ve bî-lüzum mevzu'lar intihâb ediliyor... Ben bundan başka hakiki ve mantıki bir sebep bulamıyorum...

Şâirler, edipler, bir ferd-i ictimâi olmak haysiyetiyle, biraz da vatanlarının, içinde yaşadıkları hey'et-i ictimâiyenin menfaatlerini, ihtiyaçlarını nazar-ı dikkate almak vazifesiyle mükellef olmalıdırlar, zannederim...

* * *

Geçen ay Resimli Kitab'ı okuyanların nazar-ı dikkatini «Dilenci» nâmındaki manzûm bir perdelik bir piyes mutlaka celb etmiş olmalıdır. Gençlerimiz arasında muvaffakiyete ilk manzûm piyes yazmak şerefi M. Rauf Bey'e teveccüh gerektir.

Bu piyes gerek ihtiva ettiği fikir, gerek tarz-ı tebliğ itibariyle cidden metin, ve hoş. Fi-l-hakika mevzu' müesser, insânî, heyecân-bahş... Kafçeler zinde ahenkdâr, sâmia-nüvâz... Eserin bir kusuru varsa o da lüzumundan fazla hayal-âmiz, romantik olması ve çabuk bitmesidir... Biraz daha az romantik olsaydı ve eser biraz daha muvaffakiyetle uzatılsaydı herhalde Rauf Bey pek güzel, pek yeni ve ciddi bir eser sahibi olabilecekti. Yalnız Rauf Bey'den bir şey rica edeceğim... İsti'mâlinde hiç bir fâide ve letâfet tasavvuru mümkün olmayan «Ciğer-i suhte» gibi eski terkipler kullanmasınlar!...

6 Teşrin-i sânî, 1325

RAİF NECDET

c.3, S. 14, s. 105 - 110.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

Bir iki aydan beri âlem-i edebiyatımızda velveleler devam eyleyen «Sanat - Âhlâk» mübahesesi maa-t-teessüf adab-ı münâzaraya muvâfık bir tarzda cereyan edemediğinden hiç bir netice-i müfide hasıl edilmemiş, esas bahis - maziye sadık kalan an'ane ile tahkrirat ve müşâtemât arasında kaybolmuştu... Halbuki mesele menfaat-i vatan ile, milletin mukadderat-ı âtîyesiyle şedîden âlâkadâr bulunduğundan «hakikat»in inkişâfına çalışmak bir vecibe-i milliye ve ictimâiyesidir... Ancak, mağrur ve necip bir eda-yı tarihi ile tulu ve inkişâf edecek olan bu şafak-ı hakikat ile karanlıklara nur serpilecek, edebiyatımıza, şebanımıza hizmet olunabilecektir. Hakikate yaklaşabilmek için, edilen tahriklere mukabele eylemek küçüklüğünden tahlis-i nefs etmeye çalışacağım...

Evvela ben diyorum ki: Edebiyat sırf zevkten, eğlenceden, aşktan, hevâiyattan ibaret değildir... Edebiyatın âfâkı zannolunduğundan pek çok geniştir. Edebî eserlerle yalnız sanata değil, aynı zamanda terakkiyat-ı fikriye ve ictimâiyeye, tekemmülât-ı milliyeye de hizmet edilir... Öyle itikad ediyorum ki şiirlerde, hususiyle hikaye ve piyeslerde daha mühim ve müfid, daha ulvî ve insâni mevzular bulunur... Geçirmekte olduğumuz devre-i inkılâbın nezaket ve ehemmiyetini - siyasiyâtta olduğu gibi - edebiyatta da asla unutmamalıyız... Ancak bu suretledir ki edebiyatımız zinde ve pür-hayat olacak, bize metin ve nevvar bir istikbal hazırlayacak... Edebiyatların inkılabat-ı fikriye ve ictimâiyeyi tevlid hususunda ne muazzam bir rol ifa ettiğini teslim eylemek için sahne-i tarihe bir kere atf-ı nazar kâfidir... Derin düşünen dimağlar, bizim - metin ve tedrici olmak şartıyla - fikri ve ictimâi daha bir çok inkılâb devreleri geçirmeye muhtaç olduğumuzu tasdikte tereddüt etmezler... O halde kemal-i samimiyel'e itiraf edilmemeli midir ki edebiyatımızın reviş-i hâzırında, milletin muhat olduğu bî-payan ihtiyaçlara tamamen cevap verebilecek bir ahenk, bir faaliyet yok!...

Sonra da ben iddia ediyorum ki: Bu koca millet hürriyet-i kalemiyeyi, realizmin manasını pek yanlış anlamış bir kaç lakayt ve havâî dimağın sahaif-i matbuata levsiyat ve şehvâniyât saçması için temin etmemiştir! Edebiyat, sanat hiçbir zaman tasvir-i levsiyat ve şehvâniyât demek değildir... Garamiyat başka şehviyât yine başkadır... İhtiyac-ı sanat, âteşin bir hüma-yı hezeyan ve ihtiras içinde mülevves ve müstekrih levhalar tasviriyle değil, ruh-ı kari maaliyata doğru yükseltecek, fikre mesut intibahlar serpecek eserlerle tatmin edilir... Ahlâk ile sanat ve edebiyat beynindeki revâbıt-ı ezeliye ve edebiyeyi «tabiat» ve «ihtiyaç» tesis ve idame eylemiştir... Tabiata, ihtiyaca karşı isyan etmek - gerek fert, gerek cemiyet için - bir intihardır... Ben yirminci asrın dimağıyla mana-yı vesi edebiyatı tetkik ve tamik ediyor, ve en nihayet büyük bir kanaat-ı dimağiye ile diyorum ki: Sanat hem güzel, hem müfid olmalıdır... Memleketin bulunduğu seviye-i medeniye ve ictimâiye ise, bu itikad-ı edebi mi tarsin ve tahkim etmekte her gün başka bir tesir-i icra eyliyor... İnsaniyetin menâfiine muvafık olan bu nazire-i edebiye aynı zamanda da ceryan-ı isârın bir mahsülü, tabiat ve hayatın bir icabıdır... Bazı Avrupa üdebası bu nazariyenin aleyhinde bulunabilir... Fakat bu hal, benim kanaat-i dimağiye ve vicdanımı sarsabilmek için mutlaka mühim bir kuvvet teşkil edemez... Fikrimce, tasviratıyla karilerin kalplerinde ihtisasat-ı nezibe, heyecanat-ı insaniyetkârâne ve maaliperverâne tevlid edemeyen, âsârıyla değil, yalnız mensup olduğu kavmin hatta bütün insaniyetin seviye-i irfan ve vicdanını i'lâ eyleyemeyen şairler, edipler şâyân-ı tenkid ve muaheze olmaktan kurtulamazlar... Hele o şair ve edipler mensup oldukları millet, bizim gibi ciddden muhtac-ı terakki ve intibah bir halde bulunuyor ise...

Sanata perestiş ederim... Fikren zengin âsârın, sanatkârâne yazılmış ise, zevki, feyzi, tesiri mahduttur. Fakat karie bir fikir, bir felsefe, bir gıda, bir mana vermeyen duman gibi havâi âsârda ne kadar sanatkârâne yazılırsa yazılsın bir bulut, bir hiç olmak mahiyetinden kurtulamaz... Ve eğer o eser-i sanat, fazla olarak hiss-i insaniyet ve fazileti

de rencide ediyorsa o zaman hayat-ı ictimaiyeyi zehirleyen bir « مبالغه » dereke-i mazeretine sukut eder... Hasılı âsâr-ı edebiye sanatkârâne yazılmalı, fakat aynı zamanda da nezih, necip, feyyâz ve nevvâr olmalıdır.

Bizde «Zola» bir heves-i tıflâne ile o kadar yanlış, o kadar muzırr, o kadar acemi bir surette taklid edilmek isteniliyor ki bu zavallı büyük adamın şa'şaa-i şöhretine bu kudretsiz taklidlerle lekeler serpilmemek gayr-ı kabil oluyor. Zola vâkıâ eserlerinde bir çok levsiyât tasvir etmiş, ve hatta bunda ifrat da göstermiştir... Maa-mâ-fih ne kadar şâyân-ı dikkat ve intibahtır ki Zola bu ifratının cezasını - Fransa gibi bir memlekette de - görmüş, pek ağır tenkidâta hedef olmuştur!... Halbuki Zola'nın fikri büsbütün başka idi... O, levsiyâtı bir hakikat-ı fenniyeyi ispat edebilmek için tasvir ediyordu. Ve yazılarında levsiyâta karşı bir emâre-i tasvip hissedilmiyordu. Bu büyük dimağın, eserlerinde takip ettiği ideal pek büyük idi: İnsaniyet ve adalet!... Daima bu güneş ve münevver hâle ile eserleri parlıyor ve yükseliyor idi... Asârında levsiyât ekseriyetle hiss-i insaniyet ve adaleti galeyana getirmek için tasvir edilmiş idi. «Jerminal» deki o kudret-i tasviriye, o hiss-i âteşin-i insaniyet ne bülend, ne pür-manadır. İnkar olunabilir mi ki bu eseriyle Zola Fransa'da amelelik hayatına bir refah, bir genişlik verememiş, demokrasinin bir kat daha galeyan ve inkişafına hizmet eylememiştir?.. Zola gibi bir kahraman-ı insaniyet ve adalet bu kadar fena ve sefil bir surette mi taklid edilmeli idi? Levsiyât tesâvirine karşı Fransa'da bile gösterilen âsâr teneffür ve isyan-ı ibret ve intibahla temaşa olunmamalı mıydı?

Ben de itiraf ederim, evvelce de söyledim... Sanata ahlâk kuyûdâtı girerse sanat, güzelliğinden bazen, bir parça kaybedebilir... Fakat feda edilen o bir parça güzellik, iyilik temini için ihtiyar edilmiş ise telâfi-i mâfât edilmiş olmaz mı?... Ve iyilik de güzellik değil midir?...

Sanatın âhlâk ile zerre kadar âlâkadâr olmadığı farz edilsin... Pek ala... O halde sanatta biz ahlâksızlığı ne dereceye kadar vardırabileceğiz... Bu, tayin olunacak mı?... Tayin olunduğu takdirde işte tabiatiyle sanat tahdid ediliyor, sanata ahlâkın kuyûdâtı giriyor, demektir... Sanatta âhlâksızlık için bir hudud tayin edilmediği, muarızların dediği gibi sanatın mutlak bir surette serbest olduğu kabul olunduğu takdirde, daha ziyade muzırr-ı âhlâk, iffet ve necâbete karşı daha vâzıh ve geniş bir surette isyan eden bir eser yazabilecek miyiz?... Evet, sanatın hatırı için, bî-perva en şeni' âhvâli tasvir edebilecek miyiz?. Daha mühimi olmak üzere, bütün bir milleti zehirleyen, berbat eden; vatanperverlik, fazilet ve insaniyet hisleriyle istihza eyleyen, faraza bir memurun hayırsızlığını, riyâkarlığını, hafifliğini meşru gösteren... Hasılı ihtiva ettiği efkar ve hissiyâtıyla cemiyet-i beşeriye için bir bela, bir âfet kesilen bir eser-i edebi son derece sanatkârâne yazılmıştır, diye mazhar-ı takdir olacak, alkışlanacak, bütün bir heyecan-pereştişle millete takdim ve tavsiye edilecek midir?

İşte buralarını anlamak istiyorum... Bu düşündüklerimin yanlış olduğunu bana lisan-ı edeble ispat edecek, dimağımı tatmin ve ikna eyleyecek zevâta şimdiden teşekkür eder, ve bahsi kaybetmekle iftihar eylerim...

Bütün bu mütalaalar benim kanaat-i fikriye ve vicdaniyemin hulâsası... Bir de dürbün-i tedkikimizi eazıma doğru çevirelim... Ten, Ferdinand Bruntiyer, Jül Lümter, Gaston de Şan, Hanoto, Paul de Mer, Ribo, İyokyo Demolen gibi Fransa'nın en ciddi ve hekim dimağları bu memleketin sanattan başka her hususta İngiltere ve Almanya'da geri kaldıklarını ve buna sebep olan müessirât meyanında «âhlâksızlık» ın büyük bir rol ifa ettiğini söylüyorlar...

Ciddi İngilizler ise, âhlâksızlığa hafif bir temâyül hissedilen eserleri bile «şuking» diyerek ellerinden atıyorlar... Zaten ta hilkat-i Adem'den bu ana kadar neşredilen âsâr-ı edebiyenin yüzde doksanının muzırr-ı âhlâk olmaması ile de sanatın ahlâk ile müfid olduğu anlaşılıyor... İşte Şekspir'in, Lamartin'in, Göte'nin, Şiller'in, Hugo'nun. Prüdom'un, Goya'nın, Rostan'ın âsârı... İşte Rafael'in, Jerom'un tabloları!...

Şimdi mühim bir nokta daha var... Siz evinizde sanatkârâne yapılmış üryan bir kadın levhasını bulundurabilirsiniz... Bunda belki hiç bir mazarrat olmayabilir... Fakat bu üryanlıktan büsbütün başka, sefil ve müstekrih bir manzara irae eden bir tabloyu bilmem duvarınıza ta'lik eder misiniz... Haydi diyelim ki ta'lik ettiniz... Zarar mahduttur... Yalnız size, evinize aittir... Lakin böyle mülevves tabloları, heyet-i ictimâiyenin menâfi-i hakikiyesine taban tabana zıt hikâye ve piyesleri enzâr-ı umumiyeye arz edecek olursanız. işte o zaman mesele değişir, zarar umumi olur... Ve onun için de âhlâka karşı ihtiyar edilen şu lakaydi affolunamaz bir cinayet-i ictimâiye şeklini alır. Bugün en ciddi, en insaniyetperver hükemâ mütefakkan teslim ve tasdik eylemişlerdir ki âsârıyla efkârı izlâl eden muharrirler huzur-ı insâniyette birer müttehem olmak sıfatından tecerrüt edemezler... Husûsiyle tiyatro muharrirleri bu nokta-i nazardan daha nazik ve mühim bir mevkide bulunurlar... Temâşâ müellifleri, kalpleri biraz hissiyat-ı faziletle çarpıyorsa yazarken - mümkün olabildiği kadar - menfaat-i umumiyeyi düşünmekte gayet tabii olarak bir mecburiyet-i vicdaniye hissederler...

Âsâr-ı sanatın kadir ve kıymeti havi olduğu efkâr-ı aliye ve fazâil-i ahlâkiyenin derecesiyle mebsuten mütenasip olduğuna kani olan muharrirlerdir ki insaniyetin tebciline mazhar olurlar, asırların sine-i ihtiramında müebbeden yaşarlar...

Edebiyat hakkındaki sözleri birer vesika addedilebilecek derecede hâiz-i kıymet olan muallim-i şehir «Lanson»da (Fransa Tarih-i Edebiyatı) namıyla yazdığı bir eser-i muazzamda diyor ki: «Son zamanlarda tiyatroların, romanların, şiirlerin vuzularını intihap hususunda başka bir takayyüd görülmeye başlandı... Bu takayyüd, üdebânın - O bitmez tükenmez kadın hıyanetleriyle, levlerle, namussuzluklarla tuhaflıklar sarf-ı nazar ederek - insanî, ictimâi ve milli mevzular intihabına pek ziyade temayül göstermelerini mucip olmuştur...»

İşte Fransa'nın en büyük mualliminin sözleri... İbret ve dikkatle tahlil edilsin... Nâfiz nazarlar, hiç şüphe yok ki, Fransa'da şu son zamanlarda âsâr-ı edebiyede âhlâka doğru vuku' bulmakta olan âtâr-ı intibâh-ı hissedilebilir...

Bizim en muktedir ve metin dimağlarımızdan olan Mahmut Sadık Bey de geçen hafta «Şura-yı Ümmet» te intişâr eden makalelerinde tiyatroya ait şu hakikatleri söylüyordu:

«.... Tiyatrolar terbiye-i medeniyenin lazım-ı gayr-ı müfarıkıdır... Tiyatroları bir mekteb-i edep farz edenler, tiyatroya gidenlerin para verip ibret alacaklarını iddia eyleyenler aldanmıyorlar... Fikirlerimiz gürleşti. Muhakememiz darlaştı. Fazâil-i Milliyemiz uyuştu, kaldı... Maa-t-teesüf ahlâk-ı milliyemiz de bozuldu... İbtida bunları tamir ve ıslah etmenin çaresini bulalım. Mahdudiyet-i fikriyeden kurtulamaz, fazâilimizi neşv ü nümalandıramaz, âhlâkımızı tasfiye ve tashike kudret bulamazsak nafile ümitlere düşüp de hâlde, istikbâlde büyük büyük muvaffakiyetler tahayyül etmeyelim....»

Bilmem hâla bu hakikatlere karşı teannüd edilecek mi? Hâla modası geçmiş iftiralar, tarizler, mel'abelerle tuhaflıklar gösterilecek, yine esas mesele kaybedilecek mi?...

Ben karşımda, ictihadâtımın sakametini ispat edebilecek vesâik-ı ilmiye ve edebiye ile mücehhez, saadet-i memleket ve insaniyet muvacehesinde en muazzez emellerini feda eyleyecek derecede ciddi ve samimi bir zat görmek istiyorum... Öyle bir zat ki bana hatalarımı, yanlışlarımı göstersin... Mesleğimin doğru olmadığını delâil-i vâzıha ile ispat ederek dimağımı tatmin ve ikna eylesin... İtirazlarını, düşüncelerini tarafgirlikten, her türlü hasis menfaatlerden âzâde bir tavr-ı necâbetle söylesin... İşte böyle şeh-rah-ı tenkidât ve münakaşat da aynı samimiyetle, aynı insaniyetkâr hislerle ilerlensin... Ve sonra, ta karşıdaki ufuktan, necip ve mağrur, hakikatin tulû'unu görür görmez nezih bir heyecan-ı ruh ile yekdiğerimizin ellerini sıkarak: - İşte, hakikate yaklaştık. vazifemizi ifa ettik... Artık bir kardeş gibi ayrılabiliriz; denilsin...

Eğer karşımda böyle bir seviye-i vakar ve ciddiyette bir muarız bulunmazsa - emsaliyle, otuz, otuz beş seneden beri edebiyat-ı Osmaniye tarihinin sahifelerinde açılan ve maa-t-teessüf hep tezyifat ve tahkirât ile hâtime bulan bir çok mübaheselerle sabit - yine esas bahis hakaretler, müşâtemeler arasında ortadan kaybolacak... Münakaşât ve tenkidât-ı edebiyeden beklenilen istifade de akîm kalacak!...

Kuvve-i alestikiyeyi hâiz olan haraket-i mübahese ve münakaşaya kabiliyetleri olmayanların yegâne müracaat ettikleri bir küçüklüktür. Hassasiyet-i vicdâniyesi olanlar bu vadide galebe etmemekte müftehirdirler... Bilmem artık bu hakikatleri anlamayan hiç kimse kalmış mıdır?

Eğer «hakikat» tahkirât ile isnadât ve tezvirat ile idam edilebilmiş olsaydı «tarih» böyle bülend ve feyyaz bir hayat-ı müebbetle nasıl yaşayabilirdi?...

8 Kanun-ı Evvel 1325

RAİF NECDET

c.3, S.15, s. 184 - 193.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

Bu sene de kış mevsimi, Fransa hayat-ı temâşâiyesine büyük bir hararet ve faaliyet bahş eylemekte; meşâhir-i üdebâ tarafından kaleme alınmış hissî, ictimâi, tarihî piyesler Paris'in muhtelif huzurunda, mütevâliyen mevki-i temâşâya vaz' edilmektedir.

Terakki ve teali için her türlü esbâb ü vesâite, her türlü müessesât-ı irfâna mâlik olan mütemeddin milletler bir bile füyuzât-ı temâşâiyeye şitâb ü tehâlükle teslim-i hüviyet etmekten vâreste kalamıyor. Çünkü bugün tiyatrolar medeniyet-i hâzıranın en büyük bir ihtiyacı, en mesut ve feyz-nâk bir kuvveti, bir mektebi şeklini almıştır. Bunun için de bu mektebin muallimleri olan temâşâ müellifleri mühim birer âmil-i ictimâi ve âhlâki mahiyetini iktisab etmiştir. Memleketimizde tiyatronun bu büyük kuvvetini bîhakkın takdir edecek dimağlarının ta'didini istediğim kadar piyes muharrirlerinin de ne azim-i vazâifle mukayyed olduklarını tamamiyle takdir eylemelerini arzu ederim.

Mektepler semerât-ı bedia ve müfide verebilmek nasıl ciddi, fazilet-perver muallimlere muhtaç ise, bütün manasıyla fena muallimler tarafından idare edilen bir mektep cemiyet için nasıl bir unsur-ı zulmet ve felâket ise... Efkâr u âhlâk-ı umûmiyeyi tenvir ve terbiye, muvazenesizliği ile hayat-ı milliye ve ictimâiyeyi teşviş eden mesâil ve kavânini hall ü ta'dil hususlarında bir müessir-i mehib olan tiyatro da fena müelliflerle meş'um bir kuvvet evvela bilir.

Temâşâ, edebiyatın en mühim, en zinde, en feyyâz bir kısmıdır... Tiyatro müellifliği hiçbir muharrirlikle kabil-i kıyas değildir... «Adolf Brison» dediği gibi hakiki bir dram müellifi âlem-i edebiyâtın kralı, hükümdarı mesâbesindedir. Onun için hayat-ı

ictimâiyemizi, ihtiyacât-ı milliyemizi bi-hakkın anlamış vakur ve münevver bir sanatkâr.. Vicdanı aşk-ı insaniyet ve sanat ile lerziş-dâr heyecan, dimağı tetebbuât-ı ilmiye ve edebiye ile pür-galeyan bir dram müellifi, bu nazik devre-i teceddüd ve terakkide, saadet-i milliye ve ictimaiyemize, tealiyât-ı fikriye ve âhlâkiyemize pek mühim, pek kıymetdâr hizmetler ifa edebilir.

Ben iddia edebilirim ki tiyatro sanatında pek muvâfık olmamakla beraber, dâhi-i vatanperver Kemal merhumun «Vatan» piyesi inkılâb-ı muazzamımızın husûlünde istisgar edilemeyecek bir tesir göstermiştir. O halde bugün sanat temâşâsının tekâmül-i hâzırına muvâfık bir tarzda ciddi tetebbuat-ı ilmiye neticesi olarak yazılan ictimâi ve tarihi piyesler bizde pek insani ve vatani heyecanlar, pek medeni ve ictimâi intibahlar husule getirebilir. Senelerden beri a'mâk-ı dimağımızda kökleşmiş kalmış - terakkiyâtımıza engel - itiyâdât ve hurâfât-ı sakimeyi sine-i hüviyetimizden söküp atar... Her teşebbüsümüzü 'akîm bırakan fıkdân-ı azm ü sebâtımızı fıkdân-ı irademizi şifa-yâb eder.

Herkes ne dersin desin, ben bu milletin tekâmülât-ı dimağiyesinin husûlünde nezih ü feyyâz bir istidat sanata mâlik; fazilet-i rûhiyesi kudret-i fikriyesiyle hem - ahenk ciddi ve münevver dram müelliflerinin pek mühim birer tesirleri olacağı itikadındayım. Zaten Avrupa'nın tarih-i terakkiyât-ı fikriyesine ufak bir nazar atfedilecek olursa bu terakkiyâtın vücud - pezir olmasında temâşanın esaslı bir rol ifa ettiği anlaşılabilir. İşte onun içindir ki bir milletin edebiyat ve temâşası ile terakkiyât-ı medeniye ve fikriyesi arasında samimi bir münasebet ve râbıta mevcuttur. Hiç şüphe yok ki, temâşâ terakkiyât-ı fikriye ve ictimâiyeyi tesri' ettiği gibi tekâmülât-ı medeniyede, temâşâyı. temâşânın istinad ettiği esâsât ve ihtiyacâtı değiştirmiştir. Klasik piyesler mevzu'larını a'sâr-ı kadimeden hayâlât-ı ba'ideden iltifat ederlerdi. Şimdiki temâşâlar ise hayat-ı

ictimâiyeden, hakaik-i hâzıradan istihsâl mâl eyliyor... Bu tahavvül, tekâmül-i fikri ve ictimâiyenin bir netice-i tab'iyesinden başka birşey değildir.

Edebiyâtı terakkiyât-ı fenniye ve medeniye ile alâkadâr addetmeyen, yalnız ruha ait ihtisâsâtın tasvir ve tercümesinden ibaret zanneyleyen zavallılar eğer bu asırda da mevcut ise, emin olmalı ki bunlar «gaflet» ile müebbet bir konturato akd etmişler demektir.

Âsâr-ı edebiye ve temâşâiyede - az çok - psikoloji ve sosyoloji nişâneleri mevcut olmalıdır. Bu nişânelerden külliyen mahrum olan âsâr-ı asr-ı hâzır istiskal etmektedir. Meşâhirin hikâye ve piyeslerinde be-heme-hal bu iki 'ilmin tesirât-ı feyyâzanesi ayrı ayrı veya memzûcen mevcuttur. Fransa'da sosyoloji 'ilmini o bülend ve muhteşem dehâ-yı 'irfânıyla tamamıyla romana tatbik eden «Zola» olmuştur. Hikâyelere vüs'at ve muvaffakiyetle psikolojiyi idhâl eden de «Paul Bourget» dir. Yirminci asrın terakkiyât-ı mehibesine rağmen edebiyât hala müstakil bir sanat halinde kıyas edenlere, hiç bir 'ilm ile hâiz râbıta olmadığına kanaat eyleyenlere hem hayret, hem teessüf ederim.

Âsârında daima şerihât ve tahlilât-ı rûhiye ile uğraşan ve bu hususta üstad yegâne addedilen, Bourget'nin geçenlerde Paris'te «Vodvil» tiyatrosunda «Barricade» isminde ictimâi bir piyesi mevki-i temâşâya konulmuştur. Bourget bu yeni piyesle bir mes'ele-i ictimâiye ve iktisadiyeyi halletmek istiyor. Denilebilir ki bu, Bourget'nin hemen ilk ictimâi piyesidir. Daima psikoloji ile iştigâl eden bu muktedir edibin memleketin hâl-i hâzır ictimâiyesini nazar-ı dikkate alarak kendi itikadât-ı ictimâiyesini gösterir böyle sosyolojik bir piyes yazması muharrirlerin, temâşâ-nüvislerin aynı zamanda içinde yaşadıkları hey'et-i ictimâiyenin ihtiyaçlarını, o hey'eti işgâl eden mesâil-i hayatiye ve iktisâdiyeyi ta'kibe ve nazar-ı dikkate almaya mecbur olduklarını gösterdiği için şâyân-ı dikkat ve ibrettir.

İlk defa olarak mevki-i temâşâya vaz' eyleyen bu piyes Paris matbuâtında pek çok velvele ve münakaşayı mucib olmuştur. Bourget bu eserinde 'amelelerin ittifâkına, her türlü arzularını te'min ve istihsâl için yaptıkları grevlere mukabil sermaye-dârların da ittihad ederek bunların âmâline karşı bir barikad, bir sedd-i sedîd teşkil etmelerini pek münasip görüyor. Piyesin esâsı, ruhu hep bu dâire-i tasvib etrafında devrediyor. Bütün diğer vakayi' ve hâdisât, müellifin bu fikrini icrâ, yani sermâye-dârların 'amelelere tefevvukunu istihsâl için ihsâr olunmuştur.

Fransa efkâr-ı umûmiyesini öteden beri işgâl eden bu mesele-i ictimâiye ve iktisâdiyeyi halletmek hususunda maa-t-teessüf Bourget bî-taraf ve samimi hareket edememiş, şâyân-ı dikkat bir surette hakikatten uzaklaşmıştır. Paul Bourget temâşâgerânın dimağlarında 'amele 'ilminde bir ceryân husûle getirebilmek için eşhâs-ı vakayi'e bî-taraflığın verdiği bir hiss-i nısfet ve müsâvât ile taksim-i seyyiet ve meziyât etmemiştir. Faraza sermayedâr «Breşâr» ı her türlü fikri ve âhlâki incirle süslediği, pîş-i perestişimize hayat-ı hakikiye sahnesinde tesadüf edilmesi pek de mümkün olmayan mülk-i haslet bir müessese-i ticâriye müdürü - simâsını tersim ettiği halde maiyetindeki ameleleri hemen bilâ-istisnâ her türlü müsâvi ile âlude olarak tasvir eyliyor...

Bilinmez neden, bu meşhûr edibin, bu muktedir psikoloğun ruhunda öteden beri demokrasiye karşı i'tilâf kabul etmez bir bürûdet, sükûn bulmaz bir kin ü gayz vardır. Demokrasiye doğru 'asr-ı hâzırın ruhunda galeyân eden temâyül ve perestişten Bourget'nin aristokrat dimağı el'an gayr-ı mütehassis görünüyor... Acaba Bourget hakiki aristokratların fikren ve ruhen demokrat olan aristokratlar olduğunu neden anlamak istemiyor? Aristokrasinin demokrasiye galebesi demek olan bu piyes Fransa'nın demokrasi 'aleminde pek büyük bir gayz ü hiddet, pek şedîd bir ceryân-ı ictimâi husûle getirmiş, aynı zamanda da hem sermaye-dârları, hem 'ameleleri ikaz ve tehyîc eylemiştir.

Borje'nin fikri yanlış olsa da herhalde yazdığı bu ictimâi piyesle bir kudret-i edebiye ve fikriye göstermiş, mevzû-i bahs ettiği mesele-i ictimâiye ve iktisadiyeyi halletmek için uğraşanların dimağlarına müfid bir heyecan serpmiştir.

Hiç şüphe yok, Zola sağ olup da bu meseleye dâir bir piyes kaleme almış olmasaydı neticeyi sermâyedârların izmihilâliyle bitirir. Dreyfus mesele-i ictimâiyesinde bu iki büyük muharrir arasında görülen efkâr ve hissiyât uçurumu tabii bu meselede de bütün vuzûhuyla nazar-ı dikkate çarpardı... Nitekim Travail romanında Zola âteşin bir kalemle 'amelelerin hukukunu müdafaa etmiş, ef'âl ve harekâtını muzafferiyetle tetvic eylemiştir.

Hâsılı bu gibi mesâil-i mühimmenin hikâye ve piyeslerde tez olarak intihâb edilmesi meyli - fen ve medeniyetin terakkisiyle mebsûten mütenâsip bir surette - tezâyid etmektedir. Tiyatrolar, hikâyeler şimdi aşk, şehvet ihtirâsâtından ziyade böyle ciddi mesâil-i ictimâiye ile meşgûl olmayı istiyor. Çünkü, çünkü artık anlaşıldı ki mektebin, kitabın, gazetenin, hatta konunun yapamadığı bir kuvveti bazen bir piyes yapabiliyor!...

Bunun için, bizde de böyle mesâil-i ictimâiye ve âhlâkiye ile 'alâkadar ciddi piyeslerin yazılmasını ve mevki-i temâşâya konulmasını öteden beri bütün ruhumla temenni etmekteyim... Öyle piyesler ki temâşâ-gerânın dimağlarında nezih tahassüsler mesud ve pür-nûr tefekkürler hâsıl etsin... Öyle piyesler ki temâşâ edildikten sonra halk arasında müfid mübâhasât-ı ictimâiye ve münâkaşât-ı âhlâkiyeye sebep olsun. İn-şâ'-Allah böyle piyesleri yakın bir istikbâlde biz de görmekle müftehir oluruz...

Kış mevsimi münasebetiyle faaliyeti bu kadar uzak bir muhitten bile hissedilen Fransa hayat-ı temâşâiyesine mukabil bizim tiyatrolarda da şu son zamanlarda hafif. nisbî bir faaliyet mahsus... Piyes intihâbı hususunda epey müşkülpesend olan Aktör Burhaneddin Bey şimdilik merhûm Kemal Bey ile Abdülhak Hâmid Beyefendi'nin âsâr-ı bedîa ve muhteşemlerini ve bazı zararsız mütercim piyesleri İstanbul'un muhtelif sahnelerinde mevki'-i temâşâya vaz' etmekte iktifâ ediyor... Yakında yeni bir iki piyes vaz'ı sahne edeceği, hususiyle şâir-i muhterem Kemâlzâde Ali Ekrem Beyefendi'nin kaleme aldıkları «Bâria» ünvânlı dört perdelik millî bir dramı prova etmekte olduğu meserretle iştiliyor... Burhaneddin Bey'e azm ü sebât, ciddiyet ve metânet ve âteşin bir hubb-ı sanata çalışmakta devamını tavsiye etmekle beraber eâzım-ı üdebâmızdan da dimağ-ı vatanı tenvir ve irşâd, rûh-ı milleti hissiyât-ı asâlet ve necâbetle tehziz ve işbâh eyleyecek piyesler tahririni istirhâm etmekten men'-i nefs eyleyemem...

Diğer taraftan milli Osmanlı Heveskârân Kumpanyası da mevcudiyetini göstermeye başladı. Müteaddid defa mevki'-i temâşâya vaz' ettiği «Kirli Çamaşırlar» nâmındaki vodvil pek çok alkışlara mazhar oldu. Piyesin muharriri şair-i nezih Hüseyin Suad Bey eserde şâyân-ı takdir bir muvaffakiyet-i sanatkârâne göstermiş, kumpanya tarafından da piyes muvaffakiyetle mevki'-i temâşâya vaz' edilmiştir. Bu piyeste, tertibâttaki mahâretten sırf nazar, eşhâs ve vak'anın mükâlemelerinde öyle nefis ve mu'tenâ cümleler, öyle dimağ ve ruhu teshir ve telziz eyleyen nükteler, zarâfetler, öyle takdir-âmiz kahkahalarla istikbâl eyleyen şık ve kibâr tuhaflıklar var ki insanı mest-i zevk ediyor... Bununla beraber eser büsbütün kusurdan hâli değil... Hususiyle piyesin bazı safahâtının bizim hayat-ı ictimâiyemize kat'iyyen tevâfık edememesi, Cevzâ ile Sezâ'nın pederlerinin gerek kızlarına ve gerek damatlarına karşı gayr-ı tabiî denilebilecek derecede müsamahakârâne, rindâne hareket eylemesi eser için şâyân-ı dikkat birer kusur addedilebilir. Maa-ma-fih piyesin esâsen bir komedi vodvil olması bu kusurun ehemmiyetini biraz iskat

ediyor. Hüseyin Suad Bey'in kudret-i fikriye ve sanatkârânelerinden ciddî, müfid piyeslerde intizâr eyleriz...

Geçenlerde bir mecmuada hiç intizâr edilmeyen bir makale-i itiraziye gördüm. İtirâz, nispeten âdâb-ı menâzıraya muvâfık bir tarzda icrâ edildiğinden makaleyi cevapsız bırakmak istemedim:

Bazı hakaik, hakaik-i elimiyeyi ihtivâ ettiği için çok boş ve bî-mana patırtılara, pek çok su-i tefehhümede uğradığı için haksız infiâllere sebebiyet veren ilk musâhabeme - oradan dört beş ay geçtiği halde bilinmez neden, elan i'tirâz kırıntıları serpilmek isteniliyor... Fakat şurası tuhaf, şurası kalb-i beşerden bir musâhabenin en mühim aksâmıyla hemfikir iken bunu belli etmemeye uğraşarak, uğraştıkça daha ziyade belli ederek yalnız bir noktaya tevcih ve teksif itiraz ediyor: «Edebiyat hayat-ı beşeriyenin fotoğrafını almaktır.» ta'rifine!... Çünkü, çünkü «Bu gibi mütefekkirin-i cedidenin hatâiyât-ı 'ilmiyelerini tashih etmek lazım olup olmadığını muhterem kar'ilerinin pâk ve samimi vicdanlarına havale eyleyen» mu'teriz-i muhterem «Vicdânen bunların lüzumı tashihine kani» imiş!... İşte bu kanaatin verdiği bir gurur ile hataların tashihine başlanılıyor!.. Ve gûya (Ten)den iki sahife okumak hemen i'tirâza hak kazanmak için kâfî bir kuvvet imiş gibi, sanat ve taklid hakkında herkesin bildiği bir yığın mütalaalarla beyhude tesvid-i sahâif ediliyor... Her satırında 'adem-i samimiyet, 'adem-i bî-tarafî, 'adem-i mantık âsârı istişmâm edilen bu makale ile hemen anlaşılıyor ki muharrir Mahzâ i'tirâz etmiş olmak için i'tirâz etmiş... «Anlıyor musunuz, ben de varım... Ben de ihmal edilecek bir kuvvet değilim!...» demek isteyen bir hevesle meydana atılmış... Fakat hiç düşünülmemiş ki bir şeye i'tirâz edebilmek için evvelâ i'tirâz edilecek maddeyi tamamiyle tedkik ve tahlil etmek lâzım... Halbuki muarız muhteremin tarz-ı i'tirâzından benim edebiyat ta'rifini iyi tedkik etmediği anlaşılıyor... Ve sonra da, bilinmez ne gibi bir hikmete

mebni, ta'rif yanlış ve noksan zabtediliyor... Çünkü ben edebiyatı sadece hayat-ı beşeriyenin fotoğrafını almaktır.» diye ta'rif etmemiştim.

Ben demiştim ki: «Bugün edebiyat: Hayat-ı ictimâiyenin fotoğrafını almak; bînihâye ıztıraplar, sefâletler, mahrumiyetler içinde puyân olan beşeriyete bir nefha-i sükûn ve teselli, birer reşâşe-i i'timad ve emniyet serpmek sanatıdır; diye ta'rif edilmelidir.....»

Demekki, bu ta'riften, bî-pâyân sefâletler içinde puyân olan beşeriyete bir nefai sükûn ve teselli, bir reşâşe-i i'timad ve emniyet serpmek şartıyla hayât-ı ictimâiyenin - hem dikkat edilsin, hayât-ı insâniyenin değil - fotoğrafını almak lazım geleceğini kastetmişim... Esâsen fotoğraf «Rötüş» ile bazı hafif ta'dilata uğradığı gibi hayât-ı ictimâiyenin fotoğrafını almak isteyen bir romancı da menâfi'-i insâniyeti, zevk-i sanatı nazar-ı dikkate alarak bazı hafif ta'dilâta eserinde «Rötuş» yapabilir... Hem hayât-ı ictimâiyenin fotoğrafını almak ta'birinden neden hayat-ı ictimâiyeyi sıhhat ve selâmetle, hakiki bir surette tasvir eylemek ma'nası anlaşılmamalı?... Zola hayât-ı ictimâiyenin fotoğrafisini almamış mıdır? Yani bu büyük adam hikâyeleriyle hakaik-i ictimâiyeyi, olduğu gibi tasvir eylememiş midir? Şimdi Zola'ya sanatkâr değildir mi diyeceğiz?. «Hayât-ı ictimâiyenin fotoğrafını» almak, hâl-i hazıra inkılâbında Zola'nın pek büyük bir te'siri görülen edebiyâtın bugünkü mevkiinden haberdâr olmamak lazım... «Hippolyte Taine»in (Edebiyât hey'et-i ictimâiyenin ifadesidir.) ta'bir-i meşhûru mücmelinden de başka ne anlaşılabilir?...

Yalnız sanatkârın, edibin bir vazife-i mühimmesi vardır ki o da hayât-ı ictimâiyenin safahât-ı hakikiyesini tasvir ve tersim ederken... Fena ve mülevves dimağların fotoğrafisini almak ihtiyacını hisseylerken fazilet-i, hiss-i insâniyeti mağlup ve rencide, levsi, zulmü tasvip ve teşvik etmemeli; bil'akis fenalıklardan, âhlâksızlıklardan,

adaletsizliklerden, insâniyeti küçülten bayağılıklardan kar'ilerini iğrendirmeli, tiksindirmeli ve eserini müfid bir netice-i âhlâkiyeye rabteylemeye çalışılmalıdır... Beşeriyetin intibâhına, hey'et-i ictimâiyenin menâfi'-i hakikiyesine hâdim parlak bir «hakikat» e muvâsalât edebilmek maksadıyla tasvir-i seyyiet başka... İğrenç, müstekreh tasvirler, levsiyâtı tasvip eden ihtiraslarla ulviyâta karşı isyân ve hücum etmek. âsârıyla faziletten intikam almaya, iyiliği yok etmeye çalışmak yine başka!...

Bir kelime, bir terkip üzerinde - hiç lüzumu olmadığı halde - bu kadar uzun uzadıya yürüyerek terlemek, karşısındaki adamı - esâsen pek çok nikatta hem - fikir bulunduğu halde - techil etmeye yeltenmek bilmem nasıl bir lüzum-ı vicdâniye istinât edebilir?... Makalenin her satırı, muârızın samimi ve bî-taraf olmadığını bir fikr-i mahsusla tesvid-i sahâif eylediği kar'ilerine ifşâ etmek için sanki müsabaka ediyor. Eğer i'tirazlarına samimi ve bî-taraf olsaydılar kendileriyle ne müfid, ne güzel, ne nümûne olabilecek münakaşalarla uzaklaşabilecektik...

Bir de muhterem muârızımız «Şairlerin, ediplerin 'ulûm-ı ictimâiye ve felsefiye ile meşgul olmadıklarından dolayı kendilerini hiçbir vakit tahtıe edemeyiz. Onlar yalnız akalim-i havâlide dolaşmaya mahkûmdurlar... Felsefe ve 'ulûm-ı ictimâiye ile meşgul olacak onlar yalnız 'âlimlerdir, mütefekkirlerdir. Edibler, şâirler değil...» demek istiyorlar. Bu cidden hata-âlûd sözleriyle edebiyâtın şimdiye kadar ta'kip ettiği mahrek-i tekâmülden ve bugün vâsıl olduğu nokta-i kemâlden gaflet göstermiş oluyorlar. Ben de kemâl-i itminân-ı kalple diyor ve iddia ediyorum ki: Şâirler, edibler vatana, insâniyete, irfan-ı 'umûmî-ye hizmet etmek, bî-hakkın tekmil ve teali eylemek istiyorlarsa mutlaka aynı zamanda mütefekkir olmaya, ciddiyât ve iştigâl etmeye mecburdur. Ciddi ve mütefekkir bir şâir veya edibe hiç bir zaman hevâî ve lakayd bir şâir veya edib tercih edilemez... Nitekim hiç bir zaman Sully Prudhomme faraza Verlain tercih edilemediği gibi..

Emin olmalı ki bu asır terakki ve hakikatle yalnız, ama yalnız akalim-i havâli de dolaşan şâirlere, ediplere a'sâr-ı müstakbele ufak bir «Reverans» bile yapmayacaktır!...

Muârız-ı muhterem gibi gençlerimiz arasında tetebbuât-ı 'ilmiye ile meşgûl görünen bir şâirin - mahzâ i'tirâz etmiş olmak için - i'tikadı hilâfına beyân-ı efkâr eylemesi cidden şâyân-ı taaccüb ve teessüftür!...

Hiç şüphe yok ki beyhûde temdihât ve gurur ile birbirimizi aldatmaya çalışacağımıza bir hiss-i sâf-ı kalbî ile yekdiğerimizin hatalarını söyleyerek birbirimizi sa'ye, tetebbuât-ı ciddiyeye teşvik eylesek daha asilâne ve vatanperverâne hareket etmiş oluruz. Hatalarımızı söyleyenlere karşı köpürmek, kendimizi dev aynasında görmek, daima her yerden ve herkesten alkış beklemek, ciddi ve vakûr dimağlar için bir dil olsa gerek. Ben, içinde kendim de dahil olduğum nesl-i âhir-i edebiyenin her hususta tekâmül ve teâlisini, vatanımıza nâfi' bir 'unsur olmasını samimiyet-i rûhumla arzu ettiğim için, kendimce doğru olduğuna kanaat hâsıl ettiğim fikirleri bî-pervâ söylemek hususunda bir mecburiyet hissediyorum...

Daima şuna mutmain olmalı ki «hakikat» e hürmet ve itaat etmeyi bilemeyen bir millet, hiç bir hususta tealliyât-ı sahiha gösteremez...

12, Kanun-ı Sâni, 1325

RAİF NECDET

c.3, S.16, s.272 - 295.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

Esâret-i fikriye ve kalemiyenin şiddetle hükümrân olduğu bir zamanda - 'âlem-i edebiyatımızda şâyân-ı dikkat bir inkılâb yaparak - ye's eden Edebiyat-ı Cedide kütüphanesi, bu ay parlak bir cilt ile zenginleşti...

Fi-l-hakika Hüseyin Câhid Bey'in «Hayat-ı Hakikiye Sahneleri» nde öyle necip hislerle isyân eden yüksek fikirler, öyle nefis, pür-hayat-ı tasvirler, hikâyeler var ki bir edebiyat kütüphanesine büyük bir revnak ve şeref verebilir...

Tesirle, samimiyetle itirâf edilmeyelidir ki - bazı nâdir istisnalardan sarf-ı nazar - bizim âsâr-ı edebiyemiz, öteden beri, gayr-ı mütevâzin bir servet-i his ü hayâle mukabil şedid bir fakr-ı fikr ü hakikat ile ma'lûldur. Bu ma'luliyeti tedavi etmek için şu devre-i serbesti bize yâr olmazsa pek yazık!...

Fikrimce Câhid Bey'in eserleri bevâris-i ma'lûliyetten en az hissedâr olmakla kıymetdârdır. Hayat-ı Hakikiye Sahneleri'nde histen ziyâde hakikat, şiirden ziyâde felsefe vardır... İşte biz - hususiyle bulunduğumuz şu nâzik devre-i teceddüdde - böyle intibâh ve hakikat saçan eserlere muhtacız... Artık anlamalıyız, tamamiyle idrâk etmeliyiz ki bizim gibi fikri, ictimâi, âhlâki inkılâblara cidden müftekir olan bir millete ma'lûl, havâî, dâima aşkı «Egoizm» i terennüm eden bir edebiyât-ı marize değil; zinde, ciddi, vakûr, nûr-ı irfân ile şa'şaa-dâr bir edebiyat-ı hakikiye lazımdır. Edebiyatımız mahrekini «ihtiyac»-ımız tersim etmezse hiç bir zaman milletin seviye-i fikriye ve hissiyesini i'lâ edecek feyz-kâr ve nevvâr bir edebiyata mâlik olamayacağımıza emin olmalıyız... Burada

- istidrâd kabilinden - bunu da söylemekten men'-i nefs edemeyeceğim ki Câhid Bey gibi edebiyatımıza hayat ve zindegî-bahş edilecek zekâların sırf siyâsiyâtla meşgul olmaları edebiyatımız için cidden elim bir mahrumiyet oluyor.

«Hayat-ı Hakikiye Sahneleri» muharriri muhteremin en büyük meziyet-i edebiyesi eserlerinde dâima - cevvâl ve zî-hayat üslûbunun fevkinde - felsefi ve ictimâi manâlar bulunması, yeniden dimağ-ı karie sıçrayan intibâh şerâreleri mevcut olmasıdır...

Edebiyâtın yalnız aşktan ibaret olmadığına tamamen kani' olan «Hayat-ı Muhayyel» muharririni «Hayat-ı Hakikiye Sahneleri»nde hudûd-ı edebiyatı mes'udâne ve gâlibâne tevsi' etmiş görüyoruz...

Maa-mâ-fih şunu da söylemeli ki Edebiyat-ı Cedide bu son cildi hürriyet-i kalemiye ile yazılmış yeni bir eser-i edebî değildir... Bir muhallede-i zıfırda değildir... Şu devre-i muazzeze-i serbestide Edebiyat-ı Cedide erkân-ı muhteremesinden beklemekte haklı olduğumuz âsâr-ı muazzama-i edebiyeden biri de değildir. Fakat edebiyatın yalnız hevâiyâttan mâ-lâ-ya' niyât ibaret olmadığını, edebi eserlerle terakkiyât-ı fikriye ve ictimâiyeye, terbiye-i hissiye ve âhlâkiyeye - bir kelime ile - «intibâh» a hizmet edilebileceğini, asr-ı hâzıra da edebiyat-ı hakikiyenin nasıl olması lazım geleceğini gösterebildiği için son derece kıymetdâr ve edebiyatımızın hâli hazırına göre son derece ma'nidâr bir eserdir.

Hayat-ı Hakikiye Sahneleri'nde nazar-ı dikkatimi bir notka daha cezb etti: Eserde demokrasiye doğru necip bir meyelân mevcut... Kitabın birinci kısmında fakire, za'fa karşı 'amik bir hiss-i şefkat, tabiatın ve muhit-i ictimâiyenin zâlimâne ne husûle

getirmekte olduğu müsâvânsızlık 'aleyhinde 'asabi bir isyân-ı mahsûs... Fi-l-hakika Hasta Çocuk, Bayram Sabahı, Ateşcinin Oğlu, Ezik Palamut, Sıcak Çorba, Tebdil-i Hevâ, Sarhoş, Doktorun Ötesinde, Kayıkçı, Abdal... Bütün bu canlı sahnelerde sefâlet-i beşeriyeye, âlâm-ı ictimâiyeye, haksızlığa, adaletsizliğe karşı derin bir feryat var...

Eserin ikinci kısmını teşkil eden (samimi te'sirler) den pek nefis, pek sanatkâr bir üslûb-ı âteşin ile yazılan: Allahü Ekber, Akşam Tefekkürleri, Balıkçıları Seyrederken, Kiliseden Avdette, Köprüden Geçerken, Tünelde, İnsanlar Arasında... Ünvanlı parçalar cidden zengin, 'ulvî manalarla mütetevvic birer mini mini «Şedoor» Chevd'oevres dir. İşte size «Kiliseden Avdette» ünvânlı eserden bir iki cümle:

«.... İnsanları din işte böyle birbirlerinden kat'iyen ayırmıştı... Gunâ-gûn ma'bedler, gûna-gûn ayinler... Bütün bunlar hep intifa bulmaz bir maraz-ı şedide tab'an boğaz boğaza gelmek için... Bu yüzden sine-i beşeriyette asırlardan beri hüzn-engiz bir nehr-i cûnin akıp duruyordu... Kardeş kanlarından toplanan bu seylâbe-i meş'ûmu kurutacak, şimdi ilelebet düşman gibi karşı karşıya ahz-i mevki' eden bu muhtelif 'âlemleri birbirine anlatacak hiç bir vasıta yok muydu?. İlm ü fenni tahattur ettim. Fakat onun da tâze şuâlarındaki kuvvet-i hayat henüz böyle köy kiliselerinin içine girecek, orada parlayan âvizeleri söndürecek kadar canlı değildi....»

Küçük hikâyelerden teşekkül eden üçüncü kısım ise eserin kıymet-i edebiyesini bir kat daha i'lâ ediyor.. Ve bu ictimâi, hissî hikâyeler arasından: Psikoloji ile mâl-â-mâl «Topal»... Haksızlığa, servete, aristokrasiye karşı isyânlar püsküren «Muallim»... Büyük bir muvaffakiyet-i sanatla hutût-ı hayat ve hüviyeti, olduğu gibi, tersim edilmiş «Şantöz»... Hande-hâne kumpanyalarındaki aktörlerin sefâlet hayatını bir fotoğraf sadakatiyle tasvir eyleyen «Bir Tiyatro Hâtırası»... Bizdeki hayat-ı teehhülün cerihalarını,

meşru' sebeplerle icrâ edilmeyen talâkların mazeretlerini gösteren «Çocukların Hakkı»... «Kör Dilenci» ilân-ı mümtâziyet ediyor.

Büyük bir zevk-i dimağı içinde eseri okuyup bitirdiğim zaman vicdânımda yalnız bu suâl canlandı: - Acaba Câhid Bey kendisinden intizâr edilen asıl bu büyük eserini ne vakit yazacak, ne vakit neşredecek?...

Bu ay ilk defa olarak, nesl-i âhir-i edebîye mensup iki gencin iki eseri neşredildi: Timsâl-i Aşk, Rûh-ı Bî-kayd...

Âsâr-ı edebiyeyi, hususiyle yeni yetişen veya yetişmekte olan ediblerin, şâirlerin âsârını memleketin cidden teâlisini isteyen bî-taraf bir vicdân, hakikate her şeyin vaktinde hürmet ve perestiş eden bir dimağ, her türlü entrikalara, tesirlere karşı vakâr-ı câmedânesini muhafaza eyleyen hür bir cephe ile tedkik ve tahlil etmeli, te'lifât-ı münteşireyi olduğu gibi göstermelidir ki tealiyât ve inkışâfât-ı edebiyeye hizmet edilebilsin...

Eğer her ilk eserini neşreden bir muharrir veya şâir, bazı mektebe yeni başlamış çocuklara yapılan merâsimi andırır bir debdebe ile gökelere çıkarılır, eserin bir mahsûl-i dehâ olduğu - Amerika reklamcılarını lâl ü mebhût bırakacak bir tantana-i füsûnkâr ile - ilân edilir, hakikat bir takım âmâl ve ihtirâsât-ı edebiye altında pây-mâl olunursa, emin olmalı ki, şu halden hem edebiyat, hem muharrirler mutazarrır olur... Artık siyasiyâtımızda olduğu gibi edebiyatımızda da ciddi, vakur, metin, hür bir meslek takip etmek zamanı geldi, zannederim...

Bizde şimdiye kadar - bir kaç istisna bulunabilir - bir eser-i edebi, samimi bir bî-taraflıkla, olduğu gibi gösterilmemiştir... Eser ya garazkârlığın, kin ve hasedin... Evet bu iki yılanın sagir-i gayz ü ihtirâsı altında layık olmadığı bir sarsar-ı hezimete uğratılmak istenilmiştir; yahut da arkadaşlığa, menfaate, taraf-girliğe fart-ı riâyetten mütevellid bir mübalağa-i mazeret-engîz ile «hakikat» feda edilerek, te'lif hiç bir zaman istihkak peydâ etmediği takdirlere, sîtâyişlere, âlâyişlere gark edilmiştir.

Edebiyatta bizim en ziyâde taklid ve takibe muhtaç olduğumuz bir şey varsa o da Avrupa edebiyatının intikâdât ve münakaşâtta gösterdiği ciddiyet ve fazillettir. Mesela bir münekkid bir eseri - tabiî hakikate hürmet ve itâat şartıyla bir yâd eyler de sahib-i eser bu izmihlâl-i elim muvâcehesinde münekkide karşı kalbinde ufak bir kin-i perverde etmeyi kendisi için büyük bir züll addeder... Oh... Bu ne terbiye-i hissiye, ne necâbet-i dimağiyedir ki bu kadar meşhûn-ı asâlet ve medeniyettir. Tenkidât ve münakaşâttaki şu asâlet, şu tekâmül bi-t-tab' medid senelerin mahsülü olan bir tekâmül-i ictimâi ve fikriyenin mahsülüdür.

- * -

Timsâl-i Aşk.... Cemil Süleyman Bey'in küçük hikâyelerden teşekkül eden bu eserinde yeniden nazar-ı dikkate çarpan meziyet-i üslûbudur. Halid Ziya'yı taklid eden üslûbunda sabit bir güzellik, bir zarâfet, bir şûhluk vardır... Tarz-ı ifade müz'ic bir mebzûliyetle isti'mâl edilen «bî-şüphe, azim» gibi kelimelere rağmen, bir nehr-i latif-ülceryan gibi selâset ve nefâsetle akıp gidiyor... Timsâl-i Aşk muharriri Halid Ziyâ Bey'in en samimi, en ziyâde muvaffak olmuş bir muakkibidir... Zaten benim fikrimce nesl-i âhir, esâsât-ı edebiyesi - ehemmiyetsiz bazı teferrüât-ı müstesna olabilir - Edebiyat-ı Cedide

mektebinin irşâdât ve desâtiriyle perveriş-yâb olmuş bir kitle-i mütehassise-i şebâbdan başka bir şey değildir... Bu pek aşikâr bir «hakikat» iken bazılarının gayr-ı meşru' bir gurur ve taazzuma kapılarak Halid Ziyâları, Fikretleri, Cenabları, Cahidleri istihfâka cesaret eylemesi erbâb-ı ciddiyet indinde bilmem nasıl telakki edilmek lazım gelir?...

Cemil Bey'in üslûbundan sonra nazar-ı takdire çarpan diğer meziyeti de hikâyelerinde psikoloji nişâneleri mevcut olmasıdır. Bu genç romancı bir rûhun, hususiyle bir kadın rûhunun inkılâbâtını, safahât-ı teellümâtını, ânât-ı tahassüsâtını göstermek hususunda bazen şâyân-ı dikkat bir muvaffakiyet ibrâz ediyor. Timsâl-i Aşk'ta ihtivâ ettiği psikoloji ile ilân-ı temâyiz eden hikâyeler (Ferdâ-yı Zifâf, Kadın İntikamı, Unutulmuş Bir Simâ, Dört Sene Sonra)dır.

Timsâl-i Aşk'ın üslûp ve his itibâriyle hâiz olduğu şu meziyetlere mukabil mevzu' ve fikir cihetinden nazar-ı tedkik ve tahlile büyük bir fakr, melâl-âver bir ıttırâd ve yeknesakî saçar... Yalnız nezâhat-i kalemiyesiyle değil, necâbet-i etvârı, ciddiyet-i âhlâkiyesiyle de temâyiz eden Cemil Süleyman Bey'in o güzel üslûbuyla daha ne müfid, ne pür-hayat, ne ictimâi mevzu'lar tasvir edilebilirdi...

Hikâyelerimizde hayat ve hareketle, intibâh ve heyecanla, mütemevvic ve müteheyyic mevzu'lar bulmak... Edebiyata yalnız his değil biraz da fikir, biraz da ilm serpmek lazım geldiğini artık itirâf etmeliyiz. Fikrimce bir memlekette intişâr eden romanlar, hikâyeler o memleketin hayat-ı ictimâiyesini, hâlet-i rûhiyesini, âhlâk ve efkârını, itiyâdât ve 'an'anâtını gösterir birer vesika-i tarihiye hükmünde olmalıdır. Çünkü roman, hayat-ı ictimâiyenin tarihinden başka bir şey değildir. Artık mahdûd mevzu'lardan sıyrılmalıyız... Edebiyata böyle «modern» Moderne bir güzellikle bakıldıkça sırf tercüme-i hissiyât eden «şahsi» Personnel şiirlerin, hikâyelerin eskiliği kendiliğinden tezâhür

eder... İhtimal bu genç hikâye-nüvisten istikbâlde tetebbuât-ı ciddiye ve ictimâiye mahsulü eserler alabiliriz...

- * -

Rûh-ı Bî-kayd... Bir mecmua-i eş'âr... Eseri tedkike evvelâ isminden başlayacağım... Bir şâir hususiyle kadınlığa, bedâyi'e, muhitât-ı tabi'iyeye karşı âteşin bir hiss-i garâm ve ibtilâ ile mütehassis görünen bir şâir nasıl lâkayd bir rûha mâlik olabilir, bir türlü anlayamadım... Demekki bütün o mecmuayı dolduran perestişler, meclûbiyetler. ve cedd ü istiğrâklar, temenniler, hüsranlar, bedia - perverlikler hep zâhiri, hep câli, hep gayr-ı samimi... Fi-l-hakika «Rûh-ı Bî-kayd» da hissedilmeyerek yazılmış pek çok sun'î ve nümâyiş-kâr şiirler mevcut... Süslü kelimeler, süslü teşbihler, dekolte nazımlarla kadınlığı, kameri, denizi terennüm eden Tahsin Nâhid Bey'in samimiyet ve gariziyetle yazdığı şiirler - maa-t-teessüf ki - pekt az... Ben bütün bu mecmua-i eş'ârda iyi hissedilerek bir dereceye kadar muvaffakiyetle yazılan bilmiş ancak şu şiirleri bulabiliyorum... Kış Gecesi, Zühre, İdeal, Aşkımın En Güzel Dakikalarından Bazı Parçalar... Mecmuayı dolduran diğer şiirlerin hemen hepsi derece derece bî-çare, ma'lûl...

(Ve) lerin hiç bir lüzûm ve ihtiyaca istinad etmeyen kesret-i isti'mâli, bazı muayyen kelimelerin hemen şiirde tekrir-i müz'ici «ke» birine «ki» kullanmak derecesinde lisâna karşı gösterilen gaflet «Muvakkat» ile «edebiyet»i, «'asabi» ile «fecâati», «böyle» ile «tabiatıma» kelimelerini yekdiğerine takfîh edecek derecede - hiç bir nokta-i nazardan ma'zür görülemeyen - mübâlâtsızlıklar, boş bir istikbâle mâlik olan serbest nazım tarzında yazılmış «Kamerin Bir Hikâye-i Aşkı» gibi uzun, uyutucu, bî-âhenk şiirler «Rûh-ı Bî - kayd» ı bütün şiir ü edebiyat meclûblarına karşı epey bî-kayd bırakıyor...

Maa-mâ-fih bu genç şâirin şöhrete, sanat ve şiire olan fart-ı ibtilâsı yakın bir istikbâlde bize «Rûh-ı Bî - kayd» fevkinde bir mecmua-i eş'âr ihsâr eyleyebileceğini ümit ettirir...

22 Mart, 1326

RAİF NECDET

c.3, S. 18, s. 448 - 461.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

Dünyanın bütün edebiyatları menba'larını, kuvvetlerini ait bulundukları heyet-i ictimâiyenin sinesinden alırlar. Milletlerin şerâit-i hayatiye ve ictimâiyeleri birbirine tamamen benzemediği gibi her millet muhtelif zamanlarda, muhtelif eşkâl-i ictimâiye ve medeniye arz ederler. O halde her medeniyetin, her zamanın kendine göre bir edebiyatı var, demek oluyor... Maa-ma-fih muhtelif ırklara mahsus medeniyetlerin nasıl bazı esasât-ı müşterekesi varsa muhtelif milletlere mahsus edebiyatların de birleştikleri nikat-ı ittihâd mevcuttur. Fakat şunu da unutmamalıdır ki bu iştirâk ve ittihâd, her edebiyatın «karakteristik» bir hali, bir 'alâmet-i fârika-i millîyesi bulunmasına mâni' olamaz... 'Ulûm- u fünûnun vatanı yoktur. O, her yerde birdir... Lakin adât, âhlâk, 'an'anât her kavimde bir değildir. Halbuki edebiyatın 'ulûm u fünûn ile hâiz olduğu râbıta ve münasebet kadar 'adât u 'ananât ile de alâkası vardır. Binâen-aleyh edebiyatlar, 'ulûm u fünûnun tesirât-ı hazıra-i mehibesi nazar-ı dikkate alınarak, «cihâni» bir şekil almakta olduğu söylenebilmekle beraber, aynı zamanda da edebiyatlar, içinde yetiştiği hey'et-i ictimâiyelerin âhlâk ve efkârından, âdât u 'an'anâtından müteessir olduğundan bir şekl-i milleti de hâizdir, denilebilir... O halde edebiyatlar «cihanî» olmak sıfatıyla «insâniyet» i, «Millî» olmak haysiyetiyle de «vatan»ı temsil ve tagdiye ediyorlar, demektir.

Geri kalmış tamamen tenvir edememiş milletlerin edebiyat-ı milliyeye olan ihtiyaçları, müterakki milletlere nazaran, daha şedîddir. Böyle milletler asla kof ve bî-esas göreneklere, câzibelere kapılmamalı pek ciddi ve dûr-ı endiş olmalı, zinde ve her türlü safahat-ı hissiye ve fikriyeden âzâde bir edebiyat ile za'f ve teşevvüşleri, tereddüt ve meskenetleri tedâvi, zulmetleri tenvir eylemeli; müştâk-ı hakikat bir şebân-ı mütefekkir yetiştirmelidir.

Muhtelif milletlerin edebiyatları böyle avâmil-i ictimâiye ve 'an'anât-ı milliye te'sirâtı ile - az çok - birbirlerinden nasıl ayrılıyorsa muhtelif zamanların edebiyatları da. daha şâyân-ı dikkat farklarla, yekdiğerinden uzaklaşırlar. Her türlü şekl-i medeniyeti bir değildir... Maarif ve sınâyi'in terakkiyâtı hayat-ı ictimâiyeyi, ihtiyacât-ı medeniyeyi daima değiştirmektedir. Binâen - aleyh hayat-ı ictimâiye ve medeniye ile şediden ala-kadâr olan edebiyat da bi-z-zarûre inkılâba, tahavvüle uğruyor... Her yerde olduğu gibi bizde de, edebiyatımızın geçirdiği safahât ile medeniyetimizin uğradığı tahavvülat beyninde gayet samimi bir râbıta vardır. Bir he'yet-i ictimâiyede bir tahavvül-i medeni husûle geldi mi o he'yet-i ictimâiyenin edebiyatının da be-heme-hal teceddüd hâsıl olur. Onun için Edebiyat-ı Cedide'mizin esaslarını, menba'larını Gülhane Hatt-ı Hümâyunuyla memleketimizde teceddüdde doğru bir hatve atıldığı, hayat-ı ictimâiyemizde şâyân-ı dikkat bir tahavvül-i medeni husûle gelmekle başladığı zamanlarda aramalıdır.

Şimdi de yaptığı mühim ve muazzam bir inkılâb-ı siyasi ile büsbütün yeni bir hayat-ı medeniyeye, hayat-ı meşrutîde dâhil olan milletimizin kabil midir ki edebiyatının da bir tahavvül, bir teceddüd, bir inkılâb olmasın... Kabil midir ki faraza bizim edebiyatımız bundan sonra da yalnız, ama yalnız «Ah ölüyorum, seviyorum...» terâneleriyle dolsun. Dolsun da şevkle, heyecanla okunsun ve alkışlansın... Bu kabil mi? Kemâl-i memnuniyetle görülüyor ki Osmanlı gençleri şimdi edebiyattan daha ciddi, daha müfid ve insâni terâneler bekliyor... Şebâb-ı mütefekkir edebiyattan irfân, hakikat, intibâh istiyor... Dimağını tatmin etmeyen, ruhunu beslemeyen şeylere pek de tebessüm etmiyor... Şu vakurâne hal, şebâb-ı hâzıradaki - velev hafif olsun - şu tahavvül fikri, vatanımızın istikbâl-i irfânı nâmına, cidden şâyân-ı iftihar bir manzara-i emel-nüvâz teşkil etse gerek...

Muhtelif milletlerin edebiyatları böyle avâmil-i ictimâiye ve 'an'anât-ı milliye te'sirâtı ile - az çok - birbirlerinden nasıl ayrılıyorsa muhtelif zamanların edebiyatları da daha şâyân-ı dikkat farklarla, yekdiğerinden uzaklaşırlar. Her türlü şekl-i medeniyeti bir değildir... Maarif ve sınâyi'in terakkiyâtı hayat-ı ictimâiyeyi, ihtiyacât-ı medeniyeyi daima değiştirmektedir. Binâen - aleyh hayat-ı ictimâiye ve medeniye ile şediden ala-kadâr olan edebiyat da bi-z-zarûre inkılâba, tahavvüle uğruyor... Her yerde olduğu gibi bizde de, edebiyatımızın geçirdiği safahât ile medeniyetimizin uğradığı tahavvülat beyninde gayet samimi bir râbıta vardır. Bir he'yet-i ictimâiyede bir tahavvül-i medeni husûle geldi mi o he'yet-i ictimâiyenin edebiyatının da be-heme-hal teceddüd hâsıl olur. Onun için Edebiyat-ı Cedide'mizin esaslarını, menba'larını Gülhane Hatt-ı Hümâyunuyla memleketimizde teceddüdde doğru bir hatve atıldığı, hayat-ı ictimâiyemizde şâyân-ı dikkat bir tahavvül-i medeni husûle gelmekle başladığı zamanlarda aramalıdır.

Şimdi de yaptığı mühim ve muazzam bir inkılâb-ı siyasi ile büsbütün yeni bir hayat-ı medeniyeye, hayat-ı meşrutîde dâhil olan milletimizin kabil midir ki edebiyatının da bir tahavvül, bir teceddüd, bir inkılâb olmasın... Kabil midir ki faraza bizim edebiyatımız bundan sonra da yalnız, ama yalnız «Ah ölüyorum, seviyorum...» terâneleriyle dolsun. Dolsun da şevkle, heyecanla okunsun ve alkışlansın... Bu kabil mi? Kemâl-i memnuniyetle görülüyor ki Osmanlı gençleri şimdi edebiyattan daha ciddi, daha müfid ve insâni terâneler bekliyor... Şebâb-ı mütefekkir edebiyattan irfân, hakikat, intibâh istiyor... Dimağını tatmin etmeyen, ruhunu beslemeyen şeylere pek de tebessüm etmiyor... Şu vakurâne hal, şebâb-ı hâzıradaki - velev hafif olsun - şu tahavvül fikri, vatanımızın istikbâl-i irfânı nâmına, cidden şâyân-ı iftihar bir manzara-i emel-nüvâz teşkil etse gerek...

Hâsılı bir he'yet-i ictimâiye için sâbit bir edebiyat olamaz... Her zamanın, her devrenin kendisine mahsus bir edebiyatı vardır, ve fikrimce gerek millet, gerek zaman itibariyle en sahih, en sâlim edebiyat, ait olduğu he'yet-i ictimâiyenin ihtiyâcâtına, mensup olduğu «zaman»ın icâbâtına bî-hakkın cevap veren bir «edebiyat»tır... Şu halde şimdi bizim nasıl bir edebiyata mâlik olmaklığımız lazım geleceği kendiliğinden tezâhür eder. Lüzumundan fazla asabi, hayali, hissi olan edebiyatımız bundan sonra, zannederim, hiz olmazsa biraz, özlü, hakîkî, fikrî olmalıdır.. ve olacaktır.. Her türlü terakkiyât-ı fikriye ve ilmiyede bize rehber olması lazım gelen Avrupa'nın temâyüz eden ve memleketlerine hizmet eyleyen edibleri, şairleri, hikayenüvisleri sanatı felsefe ile, hakâik-i ilmiye ve ictimâiye ile mezc edenler olduğunu der-piş-i teemmül etmek nasıl bir inkılâb-ı edebiye muhtaç olduğumuzu anlamak için kifâyet eder.

Edebiyatımızın elân lüzumu kadar terakki etmemesine, fikren yükselmemesine sebep olarak, «sanat için sanat» nazariyesinin bizde pek fazla câ-yı tatbik bulmasını gösterebilirim... Bu nazariye «Theophile Gautier» zamanının temâyülât-ı edebiyesi neticesi idi... Bu, muvakkat bir devre için idi... Zaten hangi nazariyenin, hangi temâyülün şu dünyada bir ömr-i ebedisi vardır? Hangi temâyüle mütehakküm bir darbe-i tesbit ile damga-yı ebediyet vurulabilir?... Herşey gibi bu nazariye de eskimiş, pıhtılaşmış, hatta ölmüştür... Benim fikrimce - hususiyle bizim gibi muhtac-ı intibâh milletler için - sanat; insâniyet, intibâh, hakikat, hayat, iyilik, iyilikle müterâfık güzellik için olmalıdır... «Zola» vaktiyle, sırf hayâl üzerine müstenid âsâr-ı sanatın ciddi ve pâyidâr bir mahsul-i sanat olarak kabul edilemeyeceğini feryat ederek anlatmadı mı?

Edebiyât-ı Cedide mektebinin müessisleri edebiyatımızda sanata, şekle, his ü hayâle ait cidden pek büyük, pek şâyân-ı takdir bir teceddüd ve inkılâb husûle getirdi... Tarih-i edebiyat-ı Osmâniye, bu muhterem zevât-ı güzidenin şu hizmet ve

muvaffakiyetlerini şüphe yok ki, daima ta'ziz ve tebcil edecektir. Bu hakikati inkâr etmek, bu tebcilde kusur göstermek müthiş bir nankörlükten başka bir şey ile tefsir olunamaz... Edebiyatımız sanat cihetinden muhtaç olduğu teceddüde (Halid Ziya - Tevfik Fikret) mektebi sayesinde tamamen muvaffak oldu... Şimdi edebiyatımız, fikr ü felsefe nokta-i nazarından terakki ve inkılâba muhtaç... Acaba bi inkılâbı kim yapacak?...

Vaktiyle bu inkılâb fikri ve felsefiyi yapmadıkları için Edebiyat-ı Cedide erkânını hiç bir zaman tenkit ve muaheze etmek selâhiyetine mâlik olamaz... Çünkü içinde yaşadıkları, muhit-i istibdâd, böyle bir edebiyat-ı fikriye ve ictimâiyenin feyz-i ye's ü tecellisine zâlim bir mânia teşkil ediyordu... Böyle olmakla beraber bu eserlerin hepsi ictimâi., felsefi ma'nâlardan âri de değildi... Faraza «Rübâb-ı Şikeste»de dimağa nurlar serpen hakikatler... İyilikler, şefkatler ilhâm eden fikirler... Adiyât ve levsiyâttan, hatta zulüm ve denâet-i vicdânı iğrendiren âhlâkî ve ictimâi ma'nâlar yok değildi... Evet, bu nezih edebiyat-ı hissiye bir edebiyat-ı fikriye tevlid etmek üzere idi... Fakat hayfa ki histen sonra fikir geleceğini anlayan istibdâd-ı hamidi beş altı senelik mümtâz ve nezih bir hayat-ı teceddüd ve sanat yaşayan Edebiyat-ı Cedide'yi mahkum-ı memât eylemiştir!...

- * -

Bu ay, bazı yeni ilâvelerle yeni tabiî intişâr eden «Rübâb-ı Şikeste»de mahkum-ı memât şiirler hiç yok değildir... Hatta bir kaçı renksizlik ve hayâsızlığıyla, şimdiki ihtiyacı tatmin edemeyen eskiliğiyle ölmüştür bile... Fakat aynı zamanda bu cidden nefis ve kıymetdâr mecmûa-ı eş'ârda, bu mübeccel ve güzide kitâb-ı şefkat ve asalette öyle necip, öyle yüksek ve pür-meziyet-i şiirler vardır ki eseri de, müessiri de - zannederim - ebediyet kadar yaşatabilecektir... Fikrimce, Edebiyat-ı Cedide erkânı arasında, sanat ile

beraber fikir ve felsefeye de hürmet eden, edebiyat ile zulmetleri tenvir etmek maksad-ı muazzezini en ziyade takip eyleyen zevât: Şiirde Fikret, nesirde Cahid Beylerdir...

Tarih-i edebiyat-ı Osmaniye'de mühim bir mevki' iştigâl edecek olan «Rübâb-ı Şikeste» ihtivâ ettiği nezih tasvirler, ince hisler, necip fikirler, ictimâi ve âhlâki ma'nâlarla muazzam bir mecelle-i sanattır. Şebâb-ı mütefekkirin ihtiyac-ı dimağını tatmin eden bu kitapta âhlâka mugayir tek bir kelimeye, hissiyât-ı fazileti rencide edecek ufak bir tefekküre tesadüf edilemez... Bütün şiirler vicdânı temiz hisler, dimağı insâniyet-i vatan için müfid fikirlerle tezyin ve tenvir için sanki müsabaka ederler...

Sis, Hemşirem İçin, Hayat, Bir Lâhza-i Teahhur, Millet Şarkısı, Haluk'un Bayramı... Ünvanlı incileri birinci derecede nazar-peresteşi sayd ediyor... Sis... Bir zümre-i mütefekkirin devr-i istibdadda asil bir heyecanla ezberlediği mehib, mutantan, pür-mana ve pür-âhenk bir şiir-i nefis... Dikkat edilirse görülür ki muhit-i zulm ve istibdâdın tazyik-i altında nâgehan bir feverân-ı necip ile isyan eden bir dimağın mahsul-i heyecanât ve tefekkürâtı olan bu şiir-i garradaki hayat ve hararet, ahenk ve 'azamet «Rücû» da pek yok...

Bu da pek tabiî olsa gerek... Senelerden beri âteşin bir tehâlükle beklenilen bir emelin birden husûlü, mutlak kalpteki heyecan-ı müterâkimden mühim bir parça gasb eder... Nasıl ki visâl, hararet-i aşka - az çok - buzlar serper...

Kadınlığın samimi ve edebi iştirâklarını terennüm eden «Hemşirem İçin» ünvânlı şiir-i güzin cidden pek nefis ve hazindir. Bu şiirde faziletkâr zevceleri katre katre öldürerek en nihayet mezara gönderen câni kocalara karşı muhakkak, şedid bir feryâd-ı la'net var:

Bir cinâyet ki kavânin, edyân
Koymamış ismini: Lakin vicdân
O büyük hakim, o kanun-ı mübin
Veriyor hükmünü: La'net! Nefrin!

Bu la'netle fakat muztarip mi vicdânın?
Sorun fazileti tahkir eden esâfilden,
Sorun tabiatı terzil eden erâzilden,
Bu la'netiyle evet, muztarip mi vicdânın?
Sorun şu ismeti tesmin eden o katilden.

Fikret Bey'in şiirlerinde âlâm ve ıztırabât-ı beşeriyeye karşı amik bir hiss-i merhamet ve şefkat hissedildiği kadar fenâ, âdi insanlara levsiyât ve seyyiât-ı ictimâiyeye karşı da büyük bir gayz ü nefret-i istişhâm olunur: İhtiva ettiği mana-yı refik-i şefkat ile... «Haluk'un Bayramı» ünvanlı şiirin şu kısmı ne kadar güzel, ne kadar insâniyet perverdir:

Çıkar o süsleri artık, sevindiğin yetişir;
Çıkar, biraz da şu öksüz giyinsin, eğlensin,
Biraz güzellensin.
Şu rû-yı zerd-i sefâlet... Evet, meserrettir
Çocukların payı; lakin senin sevincinle
Sevinmiyor şu yetim, ağlıyor... Haluk, dinle!

«Millet Şarkısı» en nâim bir kalbi zulme, haksızlığa karşı isyan ettirecek bir kudret-i fikriye ve hissiye ile lerzişdâr-ı heyecân... Şu parçalar ne kadar müheyyiç, ne kadar ulvî:

Zulmün topu var, güllesi var, kalesi varsa,
Hakk'ın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır.

Dünyada şereftir yaşatan milleti, ferdi;
Silkin, şu mezellet tozu uçsun üzerinden

İnsanlığı pây-mâl eden alçaklığı, yık, ez;
Billah yaşamak yerde sürüklenmeye değmez.

Haksızlığın envâını gördük... Bu mu kanun?
En gamlı sefâletlere düştük... Bu mu devlet?
Devletse de, kanunsa da, artık yeter olsun;
Artık yeter olsun bu denli zulm ü cehalet...

İtiraf etmelidir ki milletimizin böyle hissiyât-ı insâniyeyi, heyecânât-ı vatanperverâneyi tahrik edecek, zulm ü cehaletler, isyanlar, karanlıklara nurlar saçacak fikrî ve âhlâki şiirlere büyük bir ihtiyacı vardır. Gönül arzu eder ki Fikret Bey böyle nevvâr şiirlerle müzeyyen yeni bir mecmua-i eş'âr daha neşretsin...

Rübâb-ı Şikeste'de ihtiva ettiği ictimâi, felsefi, âhlâki, ma'nâlarla temâyiz eden daha bir çok şiirler vardık ki başlıcaları; Balıkçılar, Hasta Çocuk, Hasan'ın Gazâsı, Kenan, Verin Zavallılara, Ramazan Sadakası, Bir Ayyaş'ın Karşısında, Sarhoş, Yarın,

Asker Geçerken, Kılıç, Kahkaha-i Ye's, Kutba Doğru, Dün Gece, Sabah Olursa. Perde-i Teselli, Şehitlikte...dir. Bundan mâ-adâ Birlikte, Sen Olmasan, La Dans Serpantin, Süha ve Pervin. Süs, Zerrişte, Bir Yedd-i Emin, Mâi Deniz, Haluk'un Sesi, Müse İçin... gibi güzel şiirler de mevcuttur.

22 Nisan 1326

RAİF NECDET

c.4, S.9, s. 536 - 546.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

Evvelce söylediğim gibi, hürriyet adalet esaslarına müstenid bir inkılâb-ı siyasi saadet-i milliye ve vataniyeyi, o yüksek ve mukaddes «ideal» i te'min ve teshir edebilmek için mutlaka hakiki bir inkılâb-ı ictimâi, ciddi bir intibâh-ı fikrî ile hem - âhenk olmalıdır.

Bu inkılâb-ı fikrî ve ictimâiyi husûle getirmekte «edebiyat»ın ifa ettiği rol pek büyük, pek mühim ve muhteşemdir. Bunun böyle olduğunu anlamak için Avrupa'nın tarih-i terakkiyât-ı fikriyesine mücmel fakat nâbiz bir nazar-ı tetkik atf eylemek kifâyet eder.

Halbuki maa-t-teessüf bizde bedâyet-i inkılâbdan beri en ziyâde ihmâl ve lakaydiye ma'rûz kalan, aynı zamanda da, en muzır ve müşevveş bir devre-i buhran ve akamet geçiren meslek-i edebiyat olmuştur. Bizim evvelce bugün için tasavvur ve tahayyül ettiğimiz muhteşem ve mes'ûd, pâk ve zinde, pür-hakikat ve pür-ihtibâh Osmanlı edebiyatı ile, 'alâmet-i fârikası za'f ü hüzâl olan bugünkü edebiyat beyninde ne zâlim, ne ümid-şiken bir mesafenin boşlukları var!... Bu devre-i buhran ve 'akametin daha epey müddet devam edeceğini zannediyor; ve bundan pek müteessif oluyorum... Çünkü bu 'akamet, vatanın cidden muhtaç olduğu hakiki bir intibâh fikri ve ictimâiyenin daha bir çok zaman inkişâf edemeyeceğini rûh-ı endişinânımıza her dem ifşâ eylemekten hâli kalıyor...

Asrımız o kadar mühim ve mütenevvi'-i mesâil-i ictimâiye ve âhlâkiye ile mâl-â-mâl ki, zaman ve mekânın tercüme-i tahassüsât ve tefekkürâtı olması lazım gelen edebiyatın bütün bu mesâil-i muazzamaya karşı lâ-kayd kalması asla tecviz edilemez. Tekhamülât ahire-i edebiyeyi nazar-ı tetkik ve tetebbua almaksızın sırf menfaat-perest bir endişe-i sanatla yalnız hevâiyâtı, hod-kâmlığı, ihtirâsât-ı şehvâniyeyi, sefahat-ı kalemiyeyi terennüm etmek ve sonra da bu «terennüm»ü edebiyatta gâye-i teceddüd addeylemek husûsiyle bizim gibi muhtaç irfan ve hakikat milletler için - cidden pek tehlikeli bir inhitât-ı edebîdir.

Âsâr-i edebiye, mensûp olduğu zaman, mekânın mesâil-i ictimâiyesini, emrâz ve seyyiat-ı âhlâkiyesini göstermeli, kabilse o mesâil ve emrâzı hal veya tedavi etmeli, dimağ-ı millete intibâh ve hakikat-i şerârelerini zerk eylemelidir. İşte öteden beri benim en ziyâde ehemmiyet verdiğim ve bu sahifelerde izaha çalıştığım bir mesâle-i edebiye...

Bir eser-i edebide evvelâ güzel, zî-hayat, safahat mevzû'la mütenâsib, cevvâl ve sanatkâr bir üslûb olmalıdır. Üslûpta muharririn rûh-ı hassası, dimağ-ı mütefekkiri temevvüc ve teheyyüc etmelidir. Şu kadar var ki sanatta, üslûbta parlak bir muvaffakiyet gösterebilmek için mutlaka fazilet, mehânesine taarruz etmek lazım geldiğine kani' görünmek şâyân-ı merhamet bir zılâlet-i his ve fikirden başka bir şey değildir. Üslûbun güzelliği o üslûbta mündemic-i hayat ve efkârın necâbet ve asâletiyle bir kat daha güzelleşir... Menfûr ve müstekreh bir mevzû' ne derece bülend bir nefâset-i sanatkârâne ile tasvir edilebilirse edilsin meâli-perver kalplere hiss-i nefret ve işmizâz ilka etmekten hâlî kalmaz. Düşünmeli ve teslim etmelidir ki muzır, mülevves bir şey hiç bir zaman güzel olamaz... Güzelliği ve idâme eden kuvvet, iyiliktir, temizliktir. Muzır olmayan âsâr-ı sanat, eğer sırf hayal üzerine müessis ise güzel olmak haysiyetiyle hâiz-i kıymettir. Bu

gibi âsâr-ı sanatı takdir etmemek için hiç bir sebep yoktur... Fakat şunu da düşünmelidir ki asr-ı hâzıra yalnız güzellikle tatmin-i rûh etmiyor, edemiyor... O, istiyor ki güzel olan şey aynı zamanda da müfid olsun... İşte benim - insâniyetin menâfi'-i mukaddesesi nâmına - şiddetle tervic ettiğim ve şâyân-ı hayret ve teessüftür ki en ziyâde hedef-i itirâf olduğum bir nokta... Fakat hiç düşünülmüyor ki bu nokta, edebiyat-ı hakikiyenin nokta-i inkılâbıdır... Her şey gibi edebiyat da bir mukaddes gâyeye doğru teveccüh ve teali ediyor... Edebiyat medeniyetin 'ulûm ve fünûnun, insâniyet emellerinin terakki ve te-alisiyle mütenâsib bir suretle senelerden beri bu ideale, bu müfidiyete doğru ilerliyor... Artık uyanalım... İnsâniyetin ihtiyaçlarını düşünelim... Edebî kalemlerimiz ictimâi, âhlâki dertlerimize deva olsun... Nazar-ı ibret ve intibâhımızı fantaziyelerden, yeni zan-nettiğimiz o eski câzibelerden ayırarak ziyâ ve hakikate doğru çevirelim... Şâir veya edib olmadan evvel bir ferd-i milli ve ictimâi olduğumuzu, bunun için şiir ve edebiyatla in-sanlığa, vatana hizmet mecburiyet-i vicdâniyesinde bulunduğumuzu unutmayalım... Bu nisyanla ika' etmiş olacağımız zarar yalnız kendimize, şahsımıza ait olsa ehemmiyeti yok... Fakat bu zarar şimdiye kadar za'f ü hüzâl, teşevvüş ve buhrân içinde bulunduğu için artık bundan sonra cidden kuvvet ve nura ihtiyacı olan bir he'yet-i ictimâiyeye bir kitle-i siyâsiyeye râci'!...

Asırların geçirdiği safahât-ı tekâmül ile mâlikâne-i edebiyata zafer ve haşmetle fen, felsefe, ictimâiyât girmiş; edebiyat bir devrin, bir muhitin tarih-i ictimâi ve âhlâkiyesini gösterir. Bir vesika-i 'ilmiye şeklini almıştır. Fikrimce mesâil hâzıra-i fel-sefiye ve ictimâiyeye zerre kadar temas etmeksizin, bir nehrin ceryân-ı ruh-nüvâzı gibi, kulaklar yalnız mâi rüyalarla tirâjedâr bir âheng-i hayal ü şegaf fısıldayan âsâr-ı edebiye, ne kadar sanatkârâne olursa olsun, yirminci asrın sine-i ihtişâmında çok müddet câ-yı kabul bulamaz, yaşayamaz... Hatta bazen doğması ile ölmesi bir olur!... Sırası gel-mişken, şunu da söyleyeyim ki fena, bârid, müz'ic bir üslûpla yazılan ve muharririn rûh

ve dimağından heyecanlar, bedialar alamayan yâbis mevâız-ı ictimâiye ve âhlâkiyede hiç bir zaman edebiyatın sâha-i nefisime dahil olamaz.

Benim ihtimal bütün bu edebi i'tikadlarım, pür-nesiblerim, fikir ve telakkilerim doğru da olmayabilir. Fakat ben öyle düşünüyor, ve böyle düşünmekten de ile-l-ebed sebât edeceğimi zannediyorum... Artık a'mâkında küflü garazlar saklı kuru, boş lakırdılar devresinden, ruhumuzun âdiliğini göstermekten başka bir şeye yaramayan dedikodu ziletlerinden pek uzak bulunmaklığımız lazım... Daha sonra da başkalarının efkârına ve i'tirâzât-ı selimelerine hürmet ve riayet etmenin insanlık ve medenilik levazımından bulunduğunu bilmek; ve Avrupa muharrirlarinden falan böyle söylemiştir, filan şöyle söylememiştir diye herkesin düşündüklerini, kanâat-ı fikriyesini - bilâ-muhakeme- olduğu gibi kabul etmekliğin istiklâl-i fikre, her türlü terakkiye mâni' bir esaret-i dimağiye olduğunu teslim eylemek elzem... Herşeyi olduğu gibi taklid ne kadar muzır ise her düşünüşü de olduğu gibi kabul etmek ve meşâhirin kendi zaman ve muhitlerine, kendi rûh ve ihtiyaçlarına göre söyledikleri her sözü, her nazariyeyi her yerde kabil-i tatbik bir hakikat-i mutlaka gibi telakki eylemekte o derecede elim neticeler verir... İşte bu muzır, bu cidden elim neticelerden biri de Avrupa üdebâsından bazılarının «Sanat, âhlâkın pençe-i istibdâdında esir olamaz!...» tarzında serd ettikleri bir nazariyeyi bizim hemen mâhiyetini bî-hakkın tedkik ve ta'mik etmeden bir şitâb-ı mahsûs ile kabul ederek edebiyatı âhlâksızlığa, menfûr bir seyâhate doğru sürüklememizdir. Edebiyatta hiç bir gâye-i âhlâkiye ve ictimâiye görmek istemeyen sun'î ve «menfî» liberaller - hakiki liberaller her hususta insâniyetin menâfi-i 'âliyesini hizmet etmeyi gâye-i âmâl addeden zevât-ı münevveredir - hürriyet-i insâniyeye değil, hürriyet-i hayvaniyeye layıktır.

*

* *

Edebiyatı edepsizliğe kadar tevsi' ederek âsâr-ı rezile ve menfûresiyle fazilet ve insaniyetten intikam almaya çalışacak derecede deni-yy-üt-tab' herhangi bir mahluk emin olmalıdır ki artık bu millet ona nefes aldırmayacaktır. Kan dökerek alınan bir hürriyet, hiç bir zaman kalemlerden «irin» akıtmaz... İstibdâd âhlâksızlık menbâıdır. Fenalık kahramanlarının neşv ü nümâsına, ikbâline hâdım bir sâhadır. O devir, iyileri değil, fenaları yaşatır. Fakat devre-i hürriyet ki bir devre-i 'adâlet ve fazilet demektir; fenalar, fenalıklar için bir hisse-i rezilâne bir eseriyle milletin hayat-ı fazilet ve ismetine kasdetmek isteyen mülevves bir kalem her nokta-i nazardan şâyân-ı tel'indir. Onun için âhlâki vicdâni, namusu, hâsılı insanlığı yükselten her türlü muazzezât ve mukaddesâtı tezyif ve i'dâm etmekle belki teceddüd gösteririm, belki şöhret ve para kazanırım gibi sefil fikirler besleyecek derecede alçalan bir dimağ, artık çirk-âb-ı levsiyâtını kusacak başka bir muhit aramalıdır.

Vatanı, insaniyeti ezen, ezmekle harap eden bu kadar zâlim ve hunhar müessirâtın çâre-i indifâına şitâb etmek, temas ettikleri mesâil-i ictimâiye ve âhlâkiyeden şerâret-i nûr ve ziyâ sıçrattırarak efkâr-ı milleti tenvir eylemek vazife-i mukaddesesine mukabil böyle pest ve sefil çirk-âb-ı his ü fikir içinde mi yuvarlanılacaktı, yarabbi?... Fuhuş ve fazâhati teşvikte bir zevk-i dini ve vahşi hisseden, mâzinin silsile-i âlâm ve mesâibini elân silemeyen bu zavallı muhitin dimağına zillet ve fazâhat serumu zerk etmek isteyen iğrenç bir kaleme yalnız, millet yalnız insâniyet değil, bütün bir edebiyet-i la'net edecektir!... Böyle rezilâne eserleri yazacak meş'um bir dimağın mevcudiyeti ne kadar şâyân-ı teessüf ise o gibi müzeharafat-ı kalemiye karşı âvâze-i nefret ve istikrâhlarını yükseltmekte âteşin bir tehâlük gösteren «şebâb» ın necip ve münevver feverânları da o derece alkışlanmaya layıktır.

Sanatta bir dereceye kadar serbestiyi kabul eden Fransa meşâhir münekkidininden «Emile Faquet» bizim içinde bulunduğumuz devrenin şerâit-i ictimâiyesine, muhatı olduğumuz ihtiyâcât-ı 'irfân ve intibâhın dehşet-i vüs'atine infâz-ı nazar etse, sonra da edebiyat, sanat nâmına köhneliği tarihi olan Bizans'ta bugün intişâr eden bazı âsâra atf-ı nigâh tedkik edilse, eminim ki, edebiyata karşı şedid bir zelzele-i nefret ve istikrâh ile sarsılır, sanat hakkında vaz' ettiği bazı nazariyâtın bu kadar cahilâne ve rezilâne sû-i te'vil ve telakkiye uğradığını görmekle insâniyet ve hakikat nâmına müteessif ve dil-hûn olurdu.

Hür Avrupa'nın ciddi düşünen hür üdebâ-yı mütefekkirini cem'iyet-i beşeriyeye, fazilet-i âhlâkiyeye ve ictimâiyeye doğrudan doğruya muzır olan âsâr-ı rezile ve sefilenin değil, bir azim ve metâneti zelzeledâr, bir rûhun sükûn ve âsâyişini teşviş ve ihlâl edecek اضلالات hissiye ve fikriyenin bile birer cinâyet-i kalemiye olduğunu haykırırlarken bizde rezil bir kalemin milletin ümid-i istikbâli olan şebâbı dalâlete, zulmete doğru sürüklemek istememesi cidden iğrenç bir manzara-i zillet ve izmihlâldir...

Ne kadar hazin, ne kadar şâyân-ı teessüftür ki bu bir ayın dimağımda husüle getirdiği intibaat-ı edebiye yalnız şu teellümat-ı samimiyeye münhasır kalmıştır!...

25 Mayıs 1326

RAİF NECDET

c.4, S.19, s. 626 - 634.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

Hiç şüphe etmemelidir ki âsâr-ı edebîyenin, hususiyle romanların «hayat» üzerine pek büyük bir tesiri vardır... Şimdiye kadar roman kahramanlarına benzemek için ne çılgınlıklar yapılmış, ne müthiş, ne elim hareketlerde, teşebbüslerde bulunulmuş, ne feci mudhikeler, ne mudhik facialar husûle gelmiştir... «Hayat», edebiyatın en mühim bir şubesi olan romanlara girdği gibi romanlar da hayata böylece nüfuz ederek orada bir çok girdaplar, girdbadlar hasıl etmiştir... Romanların hayat ve insanlar üzerindeki bu tesir-i sahirânesi teslim edildikten sonra roman muharrirlerinin uhdesine tabiatiyle mühim bir vazife, bir vazife-i ictimâiye ve insaniye tertib etmemek kabil olamaz. Onun içindir ki en liberal bir sanatkâr bile - eğer insaniyeti seviyor ve ona hizmet etmeyi mukaddes bir emel addediyorsa - vicdanına merbut kaleminin ucunda daima bu büyük ve mukaddes vazifenin mehabet-i pervazını hisseder.

Emin olmalıdır ki bir çok romanlar şimdiye kadar beşeriyeti maa-t-teessüf muhtelif rotalara, uçurumlara sevk etmiş, kâh intihara karar veren malul dimağların tasvirâtını kuvveden fiile çıkarmak hususunda bir teşvikkâr olmuş... Kâh muhtelif tesirlerin mahsule-i zalimânesiyle âmâde-i sukut bir çok kadınları zemin-i ve sefahate çarpmak hususunda müthiş bir kuvvet mahiyetini almış... Bazen de dûçar-ı tezelzül olmaya başlamış bir asim ve metaneti amik bir girdab-ı ye's ve fütura düşürmek için hain, gaddar bir müessir vazifesini ifa etmiştir.

İnsaniyete karşı biraz lakayd muharrirler eserlerinde girdaplar, heyecanlar, sanatlar, harikalar, muvaffakiyetler göstermek için kari ve karielerinin amak-ı hüviyetlerinde öyle teşevvüşler, buhranlar, asabiyetler... Hatta, sukûtlar tevlid etmişlerdir ki beşeriyet-i muztaribeye pek azim rahneler açmışlardır. Hususiyle seviye-i ictimâiye ve terbiye-i fikriyesi metin ve yüksek olmayan karilerle hemen ale-l-umum kariler üzerinde bu rahneler daha şedid, daha gayr-ı kabil telafi ve faci olmuştur.

Sanat, edebiyatta sanat pek muazzez ve muhteremdir. Sanatsız edebiyat olamaz... Edebiyatta ruh, güzellik, heyecan, tesir veren sanattır. Füyûz-ı sanattan nasibedâr olmayan bir katem, edebiyen edebi bir eserin sahibi olmaya mahkumdur... Fakat aynı zamanda da ben şiddetle şu itikaddayım ki sanat daima ictimâi iyiliklere, güzelliklere, şefkatlere istinad etmelidir. Sanatı düşünürken aynı kuvvetle insaniyeti de düşünmelidir. Bir derecede ki sanat insaniyeti, insaniyet sanatı ikmal etsin... Oh!... Nokta-i muvasalatı «insaniyet» olan bir sanat ne heyecan ara, ne emel-pirâ, ne vicdan-nüvaz, ne pak ve dilşikârdır!...

Tenvir için, tehzib için, fikirleri yükseltmek, ruhları temizlemek için yazılan edebi eserlerin mahrum-ı sanat kalacaklarını zannetmek kadar büyük bir hata olamaz... Sanatkâr bir kalem, ziyâ saçan ictimâi ve felsefî âsâr-ı edebiyede sanatı - hatta daha parlak ve nefis - gösterebilir. Ah, seviye-i fikriye ve ictimâiyesi cidden yükselmeye layık bizim gibi bir heyet-i ictimâiye böyle ciddi mevzularla pirayedâr âsâr-ı edebiyeye ne kadar muhtacız...

Hikayelerin, piyeslerin kahramanları intihab ve tasvir edilirken muharrir bir defa sanatkâr, bir defa da bir ferd-i ictimâi olduğunu düşünmelidir... Emin olmalıdır ki

Avrupa'nın cidden sanatkâr muharrirleri içinde bu vazife-i ictimâiye ve insaniyeyi zerre kadar pîş-i dikkat ve ehemmiyetlerinden ayırmaksızın âsâr-ı bedia meydana getirenler pek çoktur. Hususiyle İngiliz, Alman muharrirleri bu noktaya son derece riayet etmişlerdir. Hatta Fransız muharrirleri arasında bile yazı yazarken, romanlarına eşhas-ı vakayi ararken... Cemiyetin, insâniyetin menâfiini düşünenlerin adedi zannedildiğinden pek çoktur. Cidden müterakki, mütemeddin memleketlerde muharrirler kendilerini böyle bir vazife-i mukaddese-i insaniye ile alakadar addederse bizim ne yapmaklığımız lazım gelir, insaf ile düşünülmeli!...

Fransa'da âhlâka son derece ithaf-ı ehemmiyet eden ve her bir eser-i edebinin bir gaye-i ictimâiye ve ahlakiyesi olması lazım geldiğine kanaat eyleyen bir çok muharrirler vardır ki eserleri münekkidler tarafından büyük bir nişane-i takdir ve teveccühe mazhar olmaktadır.

Faraza Fransa'nın en benam muharrirlerinden «Edward Rod» un bir iki sene evvel intişar eden "L'ombre s'etend surla montagne" ünvanlı romanından münekkid «Jul Buva» uzun bir makale ile bahsederken «bu samimi, bu nezih, bu ahlaka perestişkâr, bu feylesof ve faziletperver» muharririn uzun uzadıya fazâil-i fikriye ve kalemiyesini tasvir ediyor, ve sonra diyor ki:

«Böyle pâk ve mutarra, saf ve itila-nüma bir heva-yı nefis-i edebi teneffüs ettirdiği için «Edward Rod» a teşekkür etmeliyiz... Öyle pâk ve sâf bir hevâ-yı edebî ki edebiyat-ı hâzıranın ميا simâlarından, mikroplarından, taaffünat ve teşevvüşâtından azade... Mana-yı hayatı aramak ile muztarip olan ve bu ıztırap ile, hayalat ve hakaik-i hayatiye arasında, pek çok âsâr-ı nefise ve ciddiye meydana getiren bu moralist muharrir diğerleri gibi şöhret ve para kazanmak, eğlenmek ve eğlendirmek için

saniyeti teellim eden bir maraz-ı ictimâi ve ahlakîyi göstermek ve mümkünse ona devaşâz olmak için yazar...»

İşte küçük fakat şâyân-ı dikkat ve ibret bir numune, bir nümune-i tenkid...

Zevâhire aldanmaz, kaidesiz taklidlere kapılmaz da ciddi ve derin düşünürsek sahne-i edebiyatta ictimâiyat ve ve ahlâkiyatın pek mühim birer rol ifa ettiğine hemen kani oluruz... Yazı yazarken, o yazılardan be-heme-hal müteessir ve mütehassis olacak bir kitle-i beşeriye mevut olduğunu derpiş-i teemmül edersek âsâr-ı edebiyede, hususiyle hikaye ve piyeslerde mevzu' ve eşhâs-ı vekayi intihabı hususunda son derece müteyakkız davranırız... Hürriyet vermiş olduğu serbesti ve azadegiye mukabil aynı zamanda milletleri nasıl bir çok vazaif ve kuyudat ile bağlıyorsa serbest kalemlerde - ictimâi ve insani düşünceler neticesinde - bazı kavâid ve revâbıta hürmetkâr ve itaatkâr bulunmasını talep ediyor... İlk darbe-i nazarda bütün bu kuyudat ve revabıt, serbestiyi takyid ve tahdid ediyor gibi görünüyorlar... Fakat hakikatte bil'akis hürriyeti tevsi ve tesid, gaye-i emeli temin ve tatmin edilir... Bunun böyle olduğunu anlayabilmek için bir parça derin ve düşünmek lazım!...

Tedkikat ve tetebbuât-ı ictimâiyesiyle temyiz eden Bedii Nuri Bey geçenlerde Servet-i Fünun'da «Edebiyat-ı Muhayyile» namıyla yazdığı bir makalede, şimdiye kadar ateşin bir heyevanla müdafaa ettiğim bir «fikir»e temas eyleyerek cidden şâyân-ı dikkat bir çok hakaik-i ictimâiye ve edebiye serd ediyor. Bu mütalaat arasından en mühim addettiğim şu satırları aynen iktibas ediyorum:

«....Almanya ve İngiltere'de romancılar ekseriyetle ahlâkî romanlar yazmaya. tiyatrolar cidden müfid ve edebî parçalar temsil etmeye mütemayil olduklarından oralardaki tesir Fransa'dakinin makusîdir. Ve oralarda bu cihetten tahsil eden inkılâb bir tarik-i selamet takip ediyor...»

«Bu misaller edebiyatımızda takip edeceğimiz hatt-ı hareketi bize vâzıhan irae eder: Bir inkılâbın ferda-yı vukuundayız. Ve hakikat halde inkılabât-ı ictimâiyemiz her sahada henüz tecelli etmemiştir. Son derece hassas ve müheyya-yı inkılâb olan bütün ahval-i ictimâiyemizde öyle bir hatt-ı hareket takip etmeliyiz ki bizim için atiyen mazaretten ziyade faide bahşolunsun... Münevverü'l fikr, okuma bilen Osmanlı kadını da, bütün kadınlar gibi,. Osmanlı muharrirlerinin sevk-i varidatına tâbi ve münkad olacaktır. Âsâr-ı edebiyemiz, roman ve tiyatro kahramanlarımız hafif meşrep, laubali olursa kadınlarımız da az çok bunlara benzemek his ve sevkiyle, bütün milletleriyle beraber hissiyât-ı metinlerini gaib edecekler, fazıl ve afif eşhas ve kahramanlar ise Osmanlı kadınında hiss-i fedakarı ve fazileti tetemmiye etmekle sinelerinde gayur, faal, vazife hissiyle mütehassis bir nesil besleyecek, mükemmel kadın yetiştirmeye hâdim olacaktır...»

İşte ancak böyle insaniyetin, muhitin ihtiyacatını nazar-ı tedkike alarak terakkiyât-ı fikriye ve ictimâiyeye hizmet eden, beşeriyeti yeni ve mesut ufuklara doğru yükselten sanatkarlardır ki vazife-i insaniyelerini bî-hakkın ifa etmekten mütevellid bir inşirah-ı vicdan ile müebbeten yaşarlar...

*

Avrupa'nın insaniyete, irfan-ı umumîyenin tealisine hizmet eden büyük sanatkarlarının mütefekkirlerinin müebbeten yaşayacak âsâr-ı bedialarını lisanımıza naklederek kütüphane-i edebiyatımızı zenginleştirmek muktedir mütercimlerimiz için pek mühim ve mukaddes bir vazifedir... Bizde garip bir itibar vardır... Her hususta olduğu gibi edebiyatta da, Avrupa dedik mi hemen hatıra Fransa gelir... Başka milletlerin edebiyatına hiç atf-ı ehemmiyet edilmez... Vakıa bugün Fransa en parlak, en zengin bir edebiyata maliktir... Fakat şunu da unutmamalıdır ki diğer edebiyatların; hususiyle İngiliz, Alman, İtalyan, Rus ve İsveç edebiyatlarının Fransa edebiyatı üzerinde pek büyük, pek mesud tesirleri olmuştur. Biz şimdiye kadar en iyi Fransa edebiyatını anladık... Bir dereceye kadar tedkik ve tetebbu ettik... Fakat fikrimce, bundan sonra diğer milel-i mütemeddine edebiyatlarına karşı asla lakayd ve yabancı kalmamaklığımız şediden elzem... Hususen daha ciddi, daha müfid, daha ahlâki olduğu için İngiliz edebiyatının hazain-i ictimâiye ve felsefiyesini lisanımıza nakletmek cidden pek büyük ve şâyân-ı ta'ziz bir hizmet olacaktır...

Beni edebiyat-ı ecnebiye hakkında şu sözleri söyletmeye sevk eden şey, bu ay «İtalyan Edebiyatı» namı altında İtalyan meşâhir üdebâsından «Gabriyal Dannonçiyo» ve «Edmond Dö Amiçis» den tercüme edilmiş küçük hikayelerden müteşekkil bir eserin intişarıdır.... Şu hal, bizim Fransa'dan başka diğer edebiyatlara da atf-ı nazar-ı ehemmiyet etmeye başladığmızı gösterdiği için şâyân-ı nümunedir.

Bütün dünyaca ve hatta bizcede malum olan şair-i şehir «Gabriyel Dannonçiyo» dan başka İtalyan şâyân-ı dikkat bir çok edebi simalara maliktir... Hali hazır İtalyan edebiyatı üzerinde pek mühim bir tesir yapmıştır. Böyle bir tesir yapabilmek içinr tabiî behemahal İtalya edebiyatının hakimleri arasında cidden cevval, ateşin, mümtaz ve yüksek efkâr ve haysiyatla heyecandâr dimağların mevcut olması icap eder. Fi-l-hakika

sanayi-i nefise memleketi olan İtalya'da edebiyat son zamanlarda fevkalade terakkiye mazhar olmuştur.

Bin dokuz yüz altı senesinin Nobel edebiyat mükafatını kazanan zat-ı muhterem «Kardoçi» isminde meşhur bir İtalyan edibidir. 1836'da tulu', gurûb eden bu mütefekkir ve insaniyetperver edibin İtalyan seviye-i irfan ve vicdanının tealisi hususunda ettiği hizmet cidden her türlü alkışlara layıktır... Âsârına yalnız İtalyanlar değil, bütün cihan-ı medeniyet meftundur... Hususiyle Almanlar Kardoçi'ye son derece perestiş ederler.

İtalya edebiyat-ı hazırasında en mümtaz bir sima olan şair «Antonyo Fogazzaro» da sekiz dokuz cilt kadar mecmua-i eşarı, bir çok roman ve küçük hikayeleriyle temayüz eder... Bu nezih mütefekkir şâirin âsârı Almanca'ya İngilizce'ye, Rusça'ya. İsveçce'ye nakil ve tercüme edilmiştir. «Daniele Cordis» ismindeki eseri pek meşhurdur.

Fogazzaro, evolosyonist ve davinisttir. Müşarün-ileyh mesleğine dair yazdığı tenkidatta Emil Fage diyor ki:

- Tekamül (Evolosyon) ile terakkiyi birbirine karıştırmamalıdır. Her tekamül bir terakki değildir. Hatta istifa-yı tabiî de terakki değildir. Yalnız bunlar muhafaza-i insal ve ecnasın şerait-i lazımesidir. Fakat kalb-i beşerde kemal-i galibiyetle hükümran olan ümit ve emel, daha doğru bir tabirle ihtiyac-ı tahavvül ve inkılâp o kadar şedid ve kuvvetlidir ki vehm ü hayalimiz mündefi oluncaya kadar. Her tahavvül ve tekamül bize terakki suretinde manzur oluyor... Ve bundan dolayı zannediyoruz ki eşyada meşhud olan tahavvülat ve inkılâbât «terakki» nazariyesinin bir neticesidir. Sırf terakkiyi nazar-ı dikkate alarak «Fogazzaro» «evolosyonizm» i terennüm ediyor. Evolosyonizm Hırıstiyanlığın güzel bir tarz-ı tercümesi demektir. Binaen-aleyh evolosyonist olan Fogazzaro hem

optimist, hem mutekid, hem de şefik ve rahimdir. Şiirlerinde bütün bu felsefeler bir raks-ı muntazamla titrer... Fogazzaro'nun saat-i efkârı hatasız değildir. O, pek süratli gitmeye mütemayildir. Maa-ma-fih muhkemdir, parlaktır.. Ve sadası pek güzeldir...

İtalya edebiyatından bahsederken, bundan iki üç sene evvel pek parlak bir surette iki yüzüncü sene-i devriye-i tevellüdü şenlikleri icra edilen «Goldoni» [Goldoni] den bahsetmemek pek büyük bir haksızlık olur... Müteveffa-yı müşarün-ileyh İtalya tarih-i edebiyatında cidden pek mühim bir mevki işgal etmiştir. Goldoni İtalya tiyatrosunun hemen mucidi addolunabilir. Bir çok hususta «Molyer» e benzediği için «İtalya'nın Molyer'i» namını almıştır. Tıp, hukuk tahsilinden sonra tiyatroculuğa süluk etmiş, pek çok asar-ı nefise meydana getirmiştir. On sekizinci asrın ve İtalya'nın meşahirindedir.

1846'da tevellüd, 1908'de vefat eden üdebâdan «Edman dö Amiçis» (D'Edmond de Amicis) de üslubunun tannaniyet-i musikiperdazane ve heyecanperveranesiyle İtalya'da büyük bir şöhret kazanmıştır. Yazdığı şiirleriyle, eserleriyle, avamın anlayacağı bir tarzdaki makaleleriyle İtalya'nın kalbini cezb ve teshir eylemiştir. Çocuklara ithaf ettiği «Le Coeur» ünvanlı romanı vatanpervarane bir terbiye-i etfal kitabıdır. Müşarün-ileyh İtalya dehasından parlak bir nümune idi. Âsârıyla mensup olduğu milletin seviye-i irfanını yükseltmiş, tasvîratıyla karîlerin kalplerinde necib ve mealî-perver hislerin, dimağlarında münevver ve insaniyetkâr fikirlerin tenemmüv ve inkışafına hizmet eylemiştir. Bu edip de bir çok münevver-perver ve fazilet-perver Avrupa üdebâ ve mütefekkirini gibi her şairin, her edibin bir ferd-i ictimâi olmak sıfatıyla mühim bir vazife-i ictimâiyesi bulunduğuna, âsârıyla insaniyetin ve mensup olduğu muhitin tealisine hizmet eylemek üdebâ ve şuara için mukaddes bir borç olduğuna kani idi...

Şimdi size bütün bu edib ve şairlerin fevkinde güzide bir edîbe de takdim edeceğim: Matild Seraiv... Henüz genç olan bu muharrirenin bir çok küçük hikâyeleri, romanları vardır... Napolili olan Matild Seraiv Paul Bourget'nin meclûblarındandır. Fakat bundan hemen hükmetmemelidir ki bu nezih şâirenin âsârı hep ince, psikolojik tahlillerle, kibar âleminin ihtirâsâtıyla mâl-a-mâldir... Bil'akis eserlerinden kendisinin fakr u sefalete dûçar olan bî-çâreler hakkında kalbinde pek büyük bir rikkat ve şefkat beslediği anlaşılır... Yalnız İtalya'nın genç ve güzide edibesi Bourget de ıztırâbât-ı beşeriyeye karşı bir feryad hissettiği için bu sevgili muhibb ve muallimine benzemek ister... Matild Seraiv herşeyden evvel ateşîn bir Hırıstiyandır.

Tahassüsat-ı şedide ve heyecanât-ı garam-perverâne nokta-i nazarından İtalya şair-i şehiri Gabriyel Dannonçiyo'ya benzer... Fakat Dannonçiyo dinsizdir. Asarı hemen sırf zevkiyat-ı cismaniye ve şehviye ile doludur. Matild ise dindar olduğundan eserlerinde daima lâhuti heyecanlar, esrarengiz vecd ve istağraklar hiss olunur... Sanki o, aşkı, hiçliği göstermek için, tasvir ve terennüm etmiştir. Son zamanlarda neşredilen ve mazhar-ı takdir ve rağbet olan «Afdan Sonra» (Aprésle pardon) romanında «Matild Seraiv» bize gayet şedid ibtilaların, âşıkane ihtirasların netâyiç ve mazarrat-ı ahlâkiyesini göstermiştir...

İşte ahiren intişar eden «İtalyan Edebiyatı» nâm-ı eser vesilesiyle bu musâhabede muhterem karî ve karîlerime İtalya üdebâ ve şuarasından pek mücmel, pek nâçiz bir krokisini çizdim... Yine tekrar ederim ki bizim İngiliz, Alman, İtalyan, Rus ve İskandinav edebiyatlarını, üdebâ ve şuarasını tanımaya son derece ihtiyacımız vardır. Çünkü bu vukuf iledir ki biz edebiyatın mana-yı hakikisini bî-hakkın anlamış olacağız...

Edebiyatın oyuncaktan, eğlenceden ibaret olmadığına, edebî eserlerle cihan-ı efkârda ne bedialar, heyecanlar... Ne inkılâblar, ziyalar husule gelmekte olduğuna kanaat hasıl edeceğiz...

Aynı zamanda tamamen kanaat hasıl etmeliyiz ki hiç bir hususta eslafı unutmamak, eslaf arasında dehalarıyla, fikirleriyle, ictihadlarıyla, vatana ettikleri hizmetleriyle temayüz edenleri kalbinin en muhterem ve muazzez bir köşesinde saklamak, yaşamak isteyen bir millet için gayet mühim ve mukaddes bir vazifedir... Halbuki itiraf etmelidir ki bizde eâzım-ı eslafa hürmet hususî biraz zaiftir. Ve bu mana-yı za'f eski üdebamız, şuaramız hakkında daha vazıh hissedilir... Biz Fransız şairlerini, muharrirlerini az çok biliriz de kendi ediplerimizden, Osmanlı tarih-i edebiyatında oldukça mühim sahifeler işgal etmesi icap eyleyen şairlerimizin mesleklerinden, tabiatlarından, ifa ettikleri hizmetten, yazdıkları eserlerden hiç haberimiz yoktur!... Bunun içindir ki bizim eslaf-ı üdeba ve şuaramızın kıymet-i edebiyelerini, meziyet-i fikriye ve hissiyelerini, mesleklerini, edebiyatımıza ettikleri hizmetlerin derecesini, edebiyatımızın geçirdiği safahat-ı muhtelifeyi tamamiyle gösterecek mükemmel, bî-taraf, sahih ve mufassal bir tarih-i edebiyata şiddetle ihtiyacımız vardır. Böyle mükemmel, mâl-a-mâl ve saik bir tarih-i edebiyat yazmaklığın ne kadar güç bir iş olduğu düşünülecek olursa buna daha epey müddet mazhar olamayacağımıza hükmedebiliriz... Fakat şimdiye kadar gelen şair ve ediplerimizin en müntehab eserlerini bir araya toplayarak bir mecmua-i müntehabât teşkil etmek nisbeten pek güç bir şey değildir...

Bu ay «Bedâyi-i Edebîye» ünvanı altında intişar eden müntehabat bir dereceye kadar bu vazife-i mühimmeyi ifa ediyor. Gayet nefis bir surette tab' edilen ve eski ve yeni şairlerimizden bir kısmının âsâr-ı manzumesini ihtiva eyleyen bu kitap bazı nekaisiyle beraber şâyân-ı istifadedir.

İntihabda tamamiyle muvaffak olunamaması, nekaisin ruhunu teşkil ediyor... Bu gibi müntehabat-ı muhtelif edvar-ı edebiyeye mensup en büyük ve en muvaffak olmuş şairlerin en güzel, en zî-hayat eserlerinden müteşekkil olmak lazım gelirken «Bedayi-i Edebîye» de ölmüş, zevk ve heyecanla okunmaktan külliyen mahrum şiirler, manzumeler de mevcuttur. Sonra diğer bir nakısa: Fuzûli, Nef'î, Nedim, Şeyh Galip, Koca Ragıp Paşa gibi tarih-i edebiyat-ı Osmaniye'de mühim birer mevki işgal eden kudema-yı şuaranın âsârı bulunmaması... Emin olmalıdır ki bizim - tabir caizse - klasik şairlerimizin âsârını okumaya, tedkik ve tahlil etmeye son derece ihtiyacımız vardır. Gönül isterdi ki müntehabatın bu manzum kısmı Fuzûli'den beri şimdiye kadar gelen en mümtaz şairlerimizin Chef-doevres şiirleriyle müzeyyen olsun... Halbuki eserde şairler Şinasi'den başlıyor, Cenab Şehabeddin'de bitiyor... Cenab Bey'in bir çok nefis şiirleri varken «Bir Dağdan İnerken» şiirini seçmek herhalde pek musib bir intihab olmasa gerek...

Bundan mâ-adâ «Bedayi-i Edebîye» memleketimizin vücutlarıyla cidden iftihar edebileceği Mehmed Emin, Süleyman Nazif, Faik Ali, Hüseyin Suad, Hüseyin Siret, Mehmet Akif Beyler gibi şairlerimizin - bir mecmua-i müntehabatı cidden tezyin edilecek - şiirlerinden de mahrum... Hatta fikrimce «Bedayi-i Edebîye» Midhat Cemal, Süleyman Bahri, Hamdullah Subhi, Emin Bülend Beyler gibi nesl-i ahirin genç şairlerinin en iyi şiirlerinden birer nümune bulundurmak suretiyle son an-ı edebimize kadar hulûl ve muvasalat etmeli idi...

Maa-mâ-fih bütün bu noksanlarıyla beraber eser-i mezkur edebiyatımız için cidden kıymetdârdır. Müntehab-ı muhteremi ifa ettiği hizmet ve fedakârlıktan dolayı şâyân-ı takdirdir.

23 Haziran 1326

RAİF NECDET

c.4, S. 21, s. 714 - 727.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

Edebiyat «hayal» e ulviyet ve necâbet verirken «hakikat» e de hürmet ve itaat etmek hissini, melekesini bahş ederse mesut ve zindedir... Yirminci asır kârii, okuduğu bir eser-i edebiye hayalinin temiz ve yüksek bir ufka, bir gayeye doğru o müheyyic-pervâz şahanesi hissederken... Aynı zamanda da bir hakikatin, bir felsefenin mehabet ve şiiriyet-i muvacehesiyle dimağının lerzişdâr-ı zevk ve heyecan olmasını ister... Bu arzu, kariîn edebîyenin en meşru bir hakkıdır. Fi-l-hakika kan vücutta, nasıl devran ediyorsa efkâr ve hissiyât da bir eser-i edebîyede öyle cevelan eylemelidir. Yüksek, âteşin fikirlerden âri bir eser-i edebi fakr-üd-dem ile malul demektir. Muallim-i şehir «Lanson»un dediği gibi ilaç fikirdedir... Onu terbiye ve tevsi' etmeli, tamik ve infaza alıştırmalı, ona itîyad-ı tefekkürü vermelidir. Ne vakit ki dimağ iyi düşünür, iyi zapteder, hâdis ve muhitâta iyi nüfuz ve hulul eyler ne vakit ki kalp iyi hisseder, necabetle, samimiyetle, ateşle zindegiyle hisseder... Kabil değil, fena yazılmaz...

Yazı yazarken yalnız kendisi düşünmekten, yalnız kendi zevk ve şöhretini temînden başka bir gaye beslemeyen ve bu hususta her türlü hakaik ve kudsiyâtı pây-mâl eden hilkaten âdi dimağların atalet-i hissiye ve fikriyelerini bir nazar-ı tezyif ve istihkara bile layık görmeyerek başını çeviren kariler bir memlekette ne kadar çok olursa o memleketin - bütün vüsat ve şümul manasiyle - terbiye-i fikriye ve âhlâkiyesi o derece yüksek bir seviyede bulunur. Zaten, ne kadar geç olursa olsun, her yerde bir gün «hakikat» mutlaka galip geleceğinden iyi eserlerin yaşamasına mukabil fenalarının payidâr olması şimdiye kadar hemen hiç görülmemiştir. «Zaman» en mû-şikâf, en bî-taraf bir mümeyyiz-i kudret-i temyiziyesiyle her esere layık olduğu numarayı vermiştir, verecektir.

Zaman şu haslet-i mümtazesi, hakikatin şu galebe-i necibesi fikrimce beşeriyet için büyük bir nişane-i iftihardır. Demekki ne olursa olsun; bazen ne kadar adiliklerle mülevves entrikalarla, cinayetlerle leke-dâr bulunursa bulunsun, yine insanlarda iyiliğe, güzelliğe, adalete, hakikaten doğru tabiî bir meyelân var... Eğer bu, böyle olmasaydı... Eğer insanların umk-ı hüviyetlerinde ilk hislerini ikaz ve terennüm eden meçhul ve esirî bir kuvvet, bir şiir-i kuvvet bulunmasaydı asırlardan beri «insaniyet» için bu kadar hûnriz mücadeleler müsâdemeler olamaz... O kadar muzlim ve haşin cehalet ve taassub bulutları arasından inkılab güneşleri parıldamaz, «hakikat» taht-ı istiklâl ve azametinde, mesut ve pür-zafer, âfâk-ı insâniyete nurlar saçmazdı!...

Şu ulvî manzara, benim bazı dakikalarda kalbimde şedid bir gayz ü nefret hisseylediğim insanlar hakkında nikbin olmaklığım ve onları sevmekliğim için kifayet ediyor... Mademki her yerde... Gerek siyasiyâtta, gerek ictimâiyat ve edebiyatta hakikat bir gün her türlü müfsidlere, entriklara, yalanlara, riyakârlıklara, yahut birer kelime ile söyleyemem. Meşruiyet, gayr-ı meşruiyet - sanki ahenk-i umumi-i tabiatın en ulvi ve kudsi bir kanunu, hükmünü icra ediyormuş gibi - galebe çalıyor... Mademki iyi insanlar fena insanlara, güzel eserler çirkin eserlere tercih edilmekte, ötekiler hürmet ve muhabbet, berikiler ise lanet ve nefret görmekte husûsiyle son asırlar birer müessir-i faziletkâr oluyor; o halde «insâniyet» e karşı pek de bedbin olmamak lazım geliyor. Yalnız şu kadar var ki bu adem-i bedbini, bi-t-tab' temin-i maksada kifayet edecek bir kuvvet ve mahiyeti hâiz olamaz. Irsi, muhiti, terbiyevî bir çok tesirlerle insaniyeti kemirmeye çalışan anasır-ı muzırreyi iras-ı hasar edemeyecek bir hale sokmak, veya hiç olmazsa saha-i hasarı tahdide çalışmak insanların en mukaddes, en ulvi ve lâhuti bir vazifesidir, yahut bir vazifesi olmalıdır...

Fikrimce hayatın her türlü safahatında tabiatın yukarıki satırlarda arz edilen kanun-ı ezeli ve edebîsini, yani «hakikat» in er geç be-heme-hal tagallüp ve tahakküm edeceğini düşünmeyenler, düşünemeyenler ya ihtirasat-ı menfaat ve iştihar ile gözleri bulanmış zavallılar, yahut da hüceyrât-ı dimağiyelerine dar-ül-cünûn makrubları nüfuz edebilmiş budalalarıdır...

Yirminci asır karileri nasıl bir eser-i edebîyede güzellikle, sanatla beraber bir ruh, bir felsefe hususiyle bir «hakikat» arıyorsa... Yirminci asır muharrirleri de gerek hayat-ı hususiyelerinde, gerek hayat-ı taharriyelerinde «hakikat»e hürmet ve riayet etmeli, yıkılan, daha doğrusu yıkılmak istenilen - çünkü hakikat yıkılmaz - hakikatin enkaz-ı muhayyeli üsütne kurulacak kâşâne-i iştirahın bir bulut, bir serap, bir duman olduğunu bilmelidir.

İnsan, hususiyle edebi bir insan hiç bir suretle hakikat ve necabetten ayrılmamaya çalışmalıdır. Gurur esasen pek çirkin bir şeydir fakat necip bir kalbe, güzel ve ulvî bir ruha malik bir insan magrur bir dimağa sahip ise, bu gurur çirkinliği pek gösteremez... Demek ki necabet, iyi kalplilik gururu bile çirkin göstermeycek bir kudret-i sahiraneyi haizdir...

Hodbin, mağrur, gaye-i emeli gayr-i meşru yollarla şöhret ve mazhariyet dilenmeye matuf bir insan hangi hayatta muvaffak olmuştur ki hayat-ı edebiye ve fikriyede olacak?... Artık teslim etmeli ki böyle gayr-ı meşru emelleri, şöhretleri henüz cenin halinde iken mahv ve muzmahil eden bir kabiliyet-i feyzkârbizim muhutimizde de doğmuştur. Ruhu, iki senelik bir hayat-ı intibahın nurlarıyla titreyen millet, hususiyle şebâb pek de eskisi gibi değildir... Hayat-ı siyasiye ve edebiyede oynamak istenen sahte komedilerin bütün esbap ve serâirine mesut bir nüfuz-ı nazarla havl edebiliyor... Ve bu, az

çok, bir terakki-i ictimâi, bir teali-i fikridir... Onun için, olduğundan fazla ve başka görünmeye çalışmak, müebbeten ikamete mahrum bir planla izdivaç etmek demektir...

«Ümmet» gazetesinin on temmuz nüsha-i fevkaladesinde, ekser efkar ve mütalaatına iştirak ettiğim, «Hakkı Behiç» imzası üstünde ve «İflas-ı Manevi» ünvanı altında, edebi ve ictimâi bir makalede: «.... Sukut bir manivela ile yüksekten taş atıp o taşların yine kendi başımıza indiğini fark edemeyecek kadar amâ-yı cahilâne gösterdiğimiz halde bunu hiç kimse bize bütün çıplaklığı, bütün hakikatiyle göstermedği için kimsenin farkında olmadığına, olamayacağına kani oluyoruz....» diyor... Ben de Hakkı Behiç Bey'e derim ki bu; o kadar bariz, o kadar bedihi ve aşikâr bir hakikat ki onu göstermeye, teşhire çalışmak pek fazla, pek bî-lüzum bir hareket olur... Hatta belki de o hakikate biraz hürmetsizlik eylemiş olur!...

«Hakikat» e tariz etmeye, muhik şöhretleri yıkmaya yeltenmekle «belki şöhret kazanabilirim» prensibini takip edenlere cevap vermek, kendilerinin arzu ettikleri «reklam» a vesile olacağı cihette hiç de muvafık değildir...

*

Hüseyin Suad Bey'in ahiren intişar eden «Lâne-i Melâl» ünvanlı memua-i eşarından bahsetmemek de muvafık değildir.

«Lâne-i Melâl» de muazzam hayaller, mehîb ve heyecan-engiz tasvirler, ictimâi ve felsefî manalar hemen yok gibidir. O, nezih ve samimi, refik ve asil hisler ve kederlerle pirayedâr nefis, hassas bir mecmua-i eşardır...

Sade, ser-azad, külfet ve tasannudan, hatta bir dereceye kadar, kuyudât-ı sanattan bile vareste mini mini şiirlerini hepsi «Hisli Kuşlar» gibi her dem âsman-ı melâle doğru müheyya-pervâz... Bu «melankolik» mecmua-i eşârda - doğruyu söylemlekten niçin çekinmeli - pek sönük, pek renksiz, pek bî-nasip hayat ve sanat-ı şiirler olduğu gibi cidden nefis, iyi hissederek yazılmış bedialar da vardır. Hele, sabredemediğim için evvela söyleyeceğim, «Zehirli Çiçek» bir eser-i enfestir; küçük bir «Şe dövr» Chef-d'oeuvres'dir.

Hüseyin Suad Bey hiç şüphe yok, en ziyade ince hisleri, kederleri, faciaları tasvirde muvaffak oluyor... Bu vadide yazdığı şiirlerin kısm-ı azamı güzeldir... Mezarlıkta, Beybaba, Resmine Karşı, Üvey Ana, Sahibesine, Itiraf, Göz Yaşları, Leyl-i Şita, Kuşlar ve Şapkalar mecmuanın en kıymedâr şiirleridir... Hele «Kuşlar ve Şapkalar» «Zehirli Çiçek» ten sonra en ziyade beğendiğim bir şiirdir. Pek asil bir mevzua malik olan bu şiirde maksadı bî-hakkın temine hadım öyle güzel, öyle sevimli, öyle munis ve ruh-nüvaz kelimeler... Kafiyelerde samiayı tatmin ve zevkyâb eyleyen öyle latif ve nermin, öyle sanki ruh-ı şiiri rencide etmekten muhteriz bir ahenk var ki zevkle, lezzetle, perestişle okumak gayr-ı kabil... Ma-mâ-fih benim bu şiiri çok sevmekliğime sebep yalnız şekl-i mümtazı, tarz-ı zarif ifadesi değildir. Belki bu şiirin ruhundan tereşşuh eden mana-yı rikkat ve asalet, fikr-i insaniyettir... Serâpa «his» olan bu şiir öyle güzel, öyle şefik, öyle insani bir «fikir» le tetevvüç ediyor ki nagehan dimağı teshir eyliyor. Ben mevzu hakkında başka izahat vermeyeceğim, yalnız bu güzel şiirin bazı parçalarını nakletmekte iktifa edeceğim:

Bu kadar kırık kanada çicek hissi, lerzesi
Kondurma zülf-i nazına bir kuş cenazesi,

*

Süslen, giyin, ne varsa: Yüzük, iğne, gül... Takın
Hakkın senin bu incilerin, ey güzel kadın

*

Lakin çıkar o kuşlu, büyük, süslü şapkanı
Üstünde bir yığın yuvanın kalmasın kanı

*

Sök, at o na'şı şapkaların kabre dönmesin
Zinnetse kasdın, işte çiçek, lâne sönmesin

*

Terk et zavallı kuşları dalsın sürûduna
Tak taze taze gülleri gülgûn vücuduna

Maa-mâ-fih aynı zamanda - bilinemez nasıl oluyor - Edebiyat-ı Cedide'nin bu nezih ve hassas şairi «Dest-i Merk-i Havl Efkan» gibi refik bir şiirin ruh-ı zarafet ve samimiyetini cidden rencide edebilecek haşin, kaba, eski terkiplerde kullanılıyor... Fakat bunlar o kadar az ki pek de nazar-ı dikkati celb edemiyor... Yalnız «takrir-i melâl» silsilesinden yedincisinde kalb-i şair, hasta bir istiridyeye benzetiliyor ki şu teşbihteki adem-i nezahet ve mülâyemet yeniden dimağ-ı karii müteessir ediyor...

Suad Bey'in bu lirik şiirlerinden başka beşer, terane-i hürriyet. Donanma İânesi ünvanlı bî-hakkın tasvir ve ihsası Fikret gibi mütefekkir şairlerin kalemleriyle kabil olabilen ciddi şiirleri de vardır. «Beşer» şekil itibariyle pek fena değil... Fakat ihtiva ettiği «fikir» itibariyle de - bakınız, tamamen demiyorum - lakin kısmen hiç de

muvafık-ı hakikat değil... İnsanlar hakkında bu kadar bedbin olmamalı... Vâkıâ sahne-i tarihte, sahne-i hayatta pek mülevves, pek alçak, pek iğrenç insanlara çok tesadüf edilmiştir ve edilmektedir. Fakat aynı zamanda şunu da itiraf etmelidir ki nura, ziyaya kavuşmak için bu kadar inkılâplar yapan beşeriyet büyük vicdanlara, ulvî, bî-nasip zerre-i riya dimağlara, iyi ve fedakar kalplere de malik olmuştur, maliktir... Bütün bunları, bütün bu iyilikleri, iyi insanları unutmak hiç de muvafık-ı ma'delet değildir...

«Terâne-i Hürriyet», belki aldanıyorum, bana âdi bir manzume gibi geldi... «Donanma İânesi» şiirine gelince: Şair bunda şâyân-ı dikkat bir surette muvaffak olmuş, bu şiiriyle kalplerde vatan için, donanma için en büyük fedakarlıklar, en müfid heyecanlar uyandırabilmiştir. Bu şiirde bir celâdet-i his ve fikir, bir celâdet-i sanat vardır.

İnsan şu şâirâne manzumeyi okurken bu nezih, bu ince şairin böyle vatanperver, celâdetkâr şiirlerde de muvaffak olabilecek ümidini besliyor; ve bu ümit ile memnun ve müteselli oluyor... Çünkü samimiyetle, bütün bir necâbet-i ruh ile itiraf etmelidir ki sevgili vatanımızın, içinde bulunduğumuz devre-i intibah ve inkılâbın böyle şiirlere şedid bir ihtiyacı vardır!...

12 Ağustos 1326

RAİF NECDET

c.4, S.23, s. 885 - 895.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

Geçen ay en zengin, en şâmil manasıyla yeni bir eser, inkılâbdan beri öksüz kalmış edebiyatımıza samimi bir hâle-i şefkat kondurdu... Edebiyatımız üzerinde cidden mühim bir tesir icra ettiği için «Seviye Talip»ten bu musâhebemizde uzun uzadıya, diğer eserler için yaptığımızdan daha fazla, bahsetmeyi pek tabiî ve haklı buluyorum.

En zengin, en şâmil manasıyla yeni bir eser diyorum... Zira, kemal-i tesir ve te-essüfle itiraf etmelidir. Doğru olduğu için itiraftan çekinmemelidir ki inkılâbtan beri - vaktiyle beslenilen o kadar muhteşem, muazzam ümitlere rağmen - hakiki bir yeniliği ihtiva eden bir eser-i edebî intişar etmemiştir. Vâkıa Osmanlı edebiyatına pek büyük hizmetler ifa eyleyen Edebiyat-ı Cedide'nin kütüphanesine mensup âsâr yirmi dördü, yirmi beşi buldu... Ve nesl-i ahir gençleri de birkaç eser neşrettiler... Fakat bütün bunlar mazinin, devr-i istibdadın mahsulü idi... Büsbütün yeni değildi... Yeni olanlar birkaç şiir yahut bir iki küçük hikaye şeklinde, asıl eserin naçiz bir kısmını teşkil ediyordu... Hasılı denilebilir ki bizde iki seneden beri şâyân-ı dikkat büsbütün yeni hemen hiç bir eser-i edebî intişar etmemiştir.

Onun için; mümkün mertebe taklidden, hurâfât-ı sanattan, mazi-i edebimize ait itiyat ve itikadâttan müberra olarak şâyân-ı dikkat bir istiklal-i his ve fikirle, hakiki ve ciddi bir yeniliğe yazılmış... Sanatı felsefe ile tetebbuât-ı ictimâiyeye ve ahlâkiyye ile mezc ederek edebiyat hakkında - bir dereceye kadar - yeni bir ufuk göstermiş yegâne edebhi bir eser olmak üzere ben ancak vicdanım bütün bî-taraflığıyla «Seviye Talip» i, bir Osmanlı hanımının kaleminden çıkmış bu küçük romanı irae edebileceğim... Eser

bence herşeyden evvel, şu nokta-i nazardan, yani romanın en zengin, en şâmil manasıyla yeni bir eser olması... Ciddi ve hakiki bir yeniliği, milli bir samimiyeti ihtiva etmesi nokta-i nazarından hâiz-i ehemmiyettir. Şâyân-ı tedkiktir.

Ekseriya her roman tenkid edenin yaptığı gibi ben burada eseri hulâsa etmeyeceğim... Hikâyenin şekl-i muhtasarını aynen, doğrudan doğruya, buraya yazmayacağım Eserin ruhu, ruhundan teşerruh eden felsefeyi, güzelliğini nakaisini - bî-t-tab' kendi tarz-ı tahassüs ve tefekkürüme göre - göstermeye çalışacağım... Onun için muhterem karilerim şu musâhabeden evvel eseri okumaları tabiî daha muvâfık olacak...

Fikrimce eser iki mühim kısma ayrılabilir... Yani romanda iki mühim mevzu vardır, denilebilir... Biri hikayenin kahramanı Seviye Talip'in kocasını terk ederek her türlü itiyâdata ilân-ı isyan eyleyerek, büyük ve yüksek bir aşkla, piyano muallimi Cemal'i sevmesi ve onunla yaşaması... Diğeri de Seviye Talip'ten sonra romanın yegâne birinci sınıf kahramanı Fahir'in ilan-ı hayret üzerine İngiltere'de kalamayıp vatana avdet eyleyen gencin şedîd, ateşîn, gazgeçilmez bir aşk ile Seviye'ye perestiş etmesi...

Fakat, muharrir yeniden müstakil gibi görünen bu iki kısmı gayet samimi rabıtalarla birbirine bağlamış, mezc ve tevhid etmiştir. Bedayette Seviye Talip'in asırları yırtarak, itiyadata isyanlar saçarak kendi hüviyetini tatmin etmeyen beyinsiz, hissiz kocasını terk etmesi, Cemal ile yaşaması romanın, mevzuun merkezi sıkletini bu tarafa doğru çevirirken... Sonraları Fahir'in o mehib ve müstesna. O çılgın ve mariz aşkı tedricen muvazeneyi ihlal ediyor... Ve bir dakika gelir ki bu aşk, azim bir müvecceh-i heyecan ile bütün romana, bütün mevzua hükümran oluyor.

«Seviye Talip» de ikinci derecede haiz-i ehemmiyet, fakat romanın kahramanları kadar muvaffakiyetle yaşatılmış bir kaç sima daha var: Macide, Fahir'in zevcesi... Numan, Fahir'in samimi arkadaşı ve Talip Bey'in biraderzadesi... Bir de ismi yazılmaya lüzum görülmemiş Macide'nin eski kafalı validesi...

Roman kahramanı Fahir'in, zevcesi Macide ile olan münasebeti de hikayenin pek mühim ve nefis sahifelerini teşkil ediyor romanın teferrüatında. İkinci üçüncü derecede hâiz-i ehemmiyet eşhâsında bile cidden şâyân-ı takdir bir cazibe, bir muvaffakiyet-i tasvir var.... Hele Halide Salih Hanımefendi'nin «Haylayf» saphasında gösterdiği nüfuz-ı nazar, isabet-i his ve fikir cidden her türlü alkışlara layıktır. Bütün bunlar, bütün bu nefis teferruat eseri yükseltmek için sanki yekdiğeriyle müsabaka ediyorlar...

Eski kafalı validesinin tesîrat-ı muziresi altında tabiî Macide'nin dimağı, istidad ve zekası tamamiyle inkişâf edememiş... Zevcesinin şu halinden, validesinin tesirât-ı meşumesi altında kalmış bulunmasından son derece müşteki ve müteessif olan Fahir Macide'yi daima yeniliğe, makuliyete, hakikate doğru tevcih etmek için çırpınıyor... Ve bu çırpınış bize emraz-ı ictimâiyemizden mühim bir sahifeyi gösteriyor... Fi-l-hakika eski kafalı, mahdud fikirli pederlerin, validelerin terbiyeleri altında yaşayıp da muharren münevver fikirli bir genç ile izdivaç eden kadınların maruz oldukları müşkilat, zevcilerin bu hususta çektikleri azap ve ıztırap hayat-ı teehhülü girdaba çeviren pek meşum bir kuvvet oluyor... Buna çare bulmak en vahim bir ceriha-i ictimâiyemizi sarmak, tedavi etmek demektir.

Macide'nin masum endişesini, Fahir'in samimi ve ulvî ıztırabını, yapmaya mecbur olduğu cidal-ı fikriyeyi, daha doğrusu memleketimizin maraz-ı ictimâiyesini göstermek için hakikat incileriyle tetevvüc etmiş şu nefis sahifeyi aynen buraya nakletmekten men-i nefs edemedim:

«Doğru, fakat beni kederlendiren bir iki şey değil ki... Hem söylesem beni deli zannedeceksin... Hem ben onu anlamaya muktedir değilim. Bir kere sana arkadaş olabilecek kadın olmadığımı anladım. Yok öyle ağzımı kapatma, şaşırıyorum. Benle evlenen dayızadem başka idi, Avrupa'dan gelen kocam başka çıktı... Sen her şeyi başka görüyor, başka anlıyorsun. Terbiyelerimizin mecrası değişmiş. Ben sana uymak istesem annem güceniyor. Anneme uysam sen beni sevmeyeceksin... Sen bilemezsin, annemin çocukluğumdan beri her dediğini kabul etmeyi doğru bulmak yok mu ondan zor vazgeçiyorum. Hatta bazen saçma bulduğum halde yine onun gibi düşünmekten kendimi alamıyorum. Düşündüm, düşündüm çıldıracağım... Zannediyorum ki biz artık beraber... Cümlesini bitirmeden kollarımın arasında hıçkırmaya başladı. O vakit tamamiyle anladım. Bütün milletimizin malul olduğu azaplı hastalık. Yeni ile eskinin mücadelesi; hatıratımızla, mazimizle, çocukluğumuzla bağlı olduğumuz ve sevdiğimiz eski... Sonra istikbal yolunu yegane açacak Metin. Dimdik bizden cehd ve ikdâmı bekleyen yeni! İkisi arasında müteredditd bekleyen bu unsuru ileri sevk etmek için ne kadar sabır lazımdı. Hele mazilerini tahkir eder gibi görünmek bizim gibi müceddidlerin bütün gayretini boşa çıkarır. Eskiyi hürmetkâr bir vuzu'lâ çalışırken yeninin bütün fazailini fakat taklitten ari ciddiyetini, ehemmiyetini göstermeli. En evvel pek şâyân-ı esef nümunelerini gördüğümüz mukallidler teceddüdün münasebeti olmadığını, göstermeli. Teceddüdü kabul edecek bir kadın bir Fransız veya İngiliz kadınının nüsha-i saniyesi erkeklerde Paris erkeklerinin modeli olacak değil... Biz maymun gibi bir başka nazire yapacak değiliz. Biz tekamül etmiş, insâniyetperver nazariyeleri hayatına tatbik eylemiş, garbın terakkiyâtını

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

kabul etmiş medeni ve bütün manasıyla ırkının temayülatına sadık yeni Türkler olacağız. İşte bunu Macide'nin dar hayatına tatbik ederek yavaş yavaş anlattım... Benim efkârımı kabul etmesi anasıyla bozuşmasını intac etmeyeceğini, anasına karşı hürmetkar fakat metin olmasını, her şahsın kendi hususi hayatıyla yaşaması lazım geleceğini, her çocuk ebeveyninin hayatını takip ederse terakki olamayacağını söyledim....»

Hikâyenin, hikâyedeki hayat ve vakayiin ahengini bozmaksızın böyle kıymetdâr fikirler, felsefeler, hakikatler dermiyan etmek fikrimce romancılığın en mühim sanatıdır; veya sanatı olmalıdır. Zaten benim beri zeval-i na-pezir bir metanetle dimağımda yerleşmiş bir kanaatim. Bir fikr-i mahsusum vardır... Öyle esaslı, öyle bütün vicdanımla hissettiğim bir kanaat ki hiç bicidal ve itiraz onu tezelzüle uğratamaz: (Her eser-i edebî ruhu zevk-yâb ederken aynı zamanda dimağı da müstefd. Dimağın ihtiyacâtını da tatmin eylemelidir.) İşte benim son derece sevdiğim ve hürmet ettiğim edebî prensibim...

Macide sevdiği kocasının irşadat-ı daimesiyle tedricen eski fikirlerden, validesinin meşum tesirlerinden sıyrılıyor... Yeniliği, teceddüdü takdir ediyor, hakiki idrake başlıyor... Sabahtan akşama kadar entariyle evde gezmekten vazgeçiyor, hıfz-üs-sıhha kavaidine riayet ediyor. Kitap okuyor, bütün gazeteleri mütalaa ediyor. Şık geziyor, hatta İngilizce'ye bile başlıyor.... Yalnız şurada dikkat edilecek mühim bir nokta var... O da bütün bu teceddüdün ciddi bir esas üzerine mübteni oluşu... Alâyiş ve gösteriş için yapılmış olmaması. Gerek Macide'de gerek Fahir'in irşâdât-ı teceddüd perverânesinde bir asalet, bir fazilet var... Filhakika Macide hayatının bütün safahatında, her türlü ahvale rağmen pet necib, pek namuskar bir sima olarak. Asil bir kadın, halis bir Türk kızı olarak kalıyor... İşte bence kızlarımızı terbiye ederken önümüzde yararlanacak muazzez bir ideal!...

Burada şâyân-ı dikkat ve ibret daha bir çok sahifeler var... Zaten fikrimce Seviye Talip'in en mühim meziyetlerinden birisi de dimağ-ı karie ziyalar, intibahlar saçacak bir çok pür-nur-ı fikir ve felsefe şerarelerini ihtiva etmesidir. Roman bütün samimiyetle hayat-ı milliyemizi, hayat-ı ictimâiyemizi, hayat-ı milliye ve ictimâiyemizin marizlerini, cerihalarını gösteriyor...

İlan-ı hürriyet üzerine hemen İngiltere'den İstanbul'a koşan Fahir'in kadınlarımız hakkında ne düşündüğünü, yahut muharririn bu genci nasıl doğru ve ciddi düşündürdüğünü şuraya yazmak benim için gayr-i kabil oluyor:

«Meşrutiyetten sonra kadınlarda büyük bir faaliyet görüldüğünü söylemişlerdi... Ben bu aralık bir kadın meselesi çıkmasına mu'terizim. Fakat bu meseleye karşı erkeklerin ittihaz edeceği hatt-ı hareketi, nokta-i nazarı şâyân-ı tedkik görüyorum... Bana geliyor ki memleket bu hususta ikiye ayrılmış olacaktır. Bir kısım mutaassıb şiddetle bu şeyleri kökünden ezip mahvetmek istiyecek eskiler... Diğer kısım, kadınlara hürriyeti hiss-i istimal edebilecek bir talim ve terbiye vermeden ve tekamül-i ahlâkı geçmeden Fransızvarî bir hürriyet vermek isteyecek züppeler!...»

İşte iki kısım ki memlekete aynı şiddetle ikisi de muzırr...

Romanın esasını teşkil etmekle beraber Fahir'in zevcesi Macide olan münasebeti, Londra'dan avdetinde ilk mülakatları, sonraki hayatları, teşebbüsleri, daha mesut, daha hem - ahenk olmak için çırpınışları, konuşuşları zengin bir psikoloji ile mâl-â-mâl sahâif-i nefisedir.

işte size bir kaç satır daha:

«.... Acaba Macide bu sınıf halkı kıskanıyor mu?... Beni böyle bir kaç Fransızca kelimeye evimi, esaslarımı feda edecek bir züppe mi zannediyor?.. Hissediyorum ki biz medeniyet-i Garbiyeyi umumileştirecek nesl-i hazır, pek büyük bir mesuliyet altındayız... Kar gibi beyaz, çocuk gibi saf ve temiz olmalıyız; hatta beşeri olan küçük fenalıklara bile eskilerden şedîd davranmalıyız ki memlekete yeni fikirler, yeni esaslar sokabilelim. Fakat Macide'yi daha pek iyi anlamıyorum; bir iki gündür onunla anlaşmak üzere ne kadar çalıştımsa her defasında büyük bir füturla hiddetime mağlup oluyorum...»

Artık itiraf edeyim ki memleket için cidden müfid ilk samimi ve milli hikâyeyi Halide Salih Hanımefendi yazmış oluyorlar... Fi-l-hakika mümtaz bir asalet-i sanat, bir nefaset-i üslup ile kaleme alınması, psikoloji, en rakik tahlilat-ı ruhiye ile mâl-â-mâl olması... Ve sonra da, daha mühimi olmak üzere kemâl-i muvaffakiyetle bizim hayatımızı, bizim hayat-ı millîye ve ictimâiyemizi göstermesi, ictimâi ve ahlâki fikir incileriyle tevvüc etmesi nukat-ı nazarından «Seviye Talip» bizde hemen ilk hikayedir, denilebilir. Bu hususta yalnız «Mai ve Siyah» istisna edilebilir.

Sonra; alafrangalığı zahiri taklidden, Fransızca bir kaç kelime etmekten ibaret zanneden ciddi bir tahsil ve terbiye görmemiş beylerle hanımlardan müteşekkil bir ictimâide ceryan eden gülünç, gayr-ı samimi, sahte bir gururla şişkin muhavereler o kadar sanatkârâne, o kadar güzel ve hakikate muvâfık bir tarzda idare edilmiştir ki takdir etmemek gayr-ı kabil...Bizde ciddi, hakiki bir terbiye-i fikriye ve ilmiyenin adem-i mevcudiyeti bu gibi ictimâileri gülünç ve şâyân-ı teessüf olmaktan men edemiyor. Tesettürün

ref'inden evvel ciddi, metin bir terbiye ve tahsilin tesis ve tamimini düşünmek daha muvâfık olacağını ictimâ'da ceryan eden mükâlemelerden anlayıp da tasdik etmemek mümkün değil!...

Şimdi romanın iki mühim safhasından birisine, eserin en ziyade tedkik edilecek bir noktasına geldik: Seviye Talip'in aşkı...

İlk darbe-i nazarda Seviye'nin kocasını terk ederek, onun taht-ı nigahında olduğu halde, piyano muallimi Cemal ile beraber yaşamasını insan pek çirkin, pek fena buluyor. Eğer herkes, her kadın Seviye'nin hareketine tabî'iyet etmiş olsa hayatı-ı ictimâiye herc merc olur, gider.

Pek çok tefekkürler, tetebbular... «Tabiat» ve «hayat» ın sinesinden iltifat edilmiş ihtiyaçlar neticesinde tesis etmiş kavânin-i ictimâiye ve ahlâkiyeye gelişi güzel isyan etmek, herhalde cemiyât-ı beşeriyeyi azim bir teşevvüş ve buhrana daha doğrusu ictimâi ve ahlâki bir anarşiye sevk etmek demektir... İşte bu mütalaalardan dolayıdır ki Seviye'nin hareketini hiç bir surette tecviz etmemek lazım gelir...

Fakat muharrir bize Seviye'yi o kadar yüksek hisli ve fikirli, o kadar ciddi, o kadar namuskâr ve faziletkâr, ve izdivaçtan o kadar bedbaht ve bî-mecal tasvir ediyor; maddi ve manevi cevherlerle süslediği Seviye'ye mukabil Talib'i kocasını o kadar boş kafalı, hissiz, adi bir adam şeklinde gösteriyor ki on iki senedir tamamiyle kocasına münhasır kalan, namus ve sadakatten hiç ayrılmayan Seviye'ye karşı kalb-i karîde nagehan derin bir hiss-i hürmet ve taazziz, bir hiss-i merhamet ve itimad hasıl oluyor... Ve bu peyda olan hisle karî, yüksek sebeplerle adeta karşı isyana mecbur olan Seviye'nin esas itibariyle çirkin olan şu hareketini mazur görüyor. Bunu böyle göstermek hususunda

muharrir parlak bir muvaffakiyet göstermiş, Seviye'nin, Cemal'in, Talip'in hüviyetlerinin hutût-ı esâsiyesini bize pek güzel çizmiştir.

Bundan sonra hikayenin en canlı, en ruhlu safhası, daha doğrusu asl-ı hikaye başlıyor. Fahir'in aşkı, Fahir'in Seviye'ye perestişi!... Bu sahifeler ihtiva ettiği nefaset-i tahlil ve hikayeyi büsbütün yükseltiyor...

Fakat ne kadar yazık ki şu nefasete, şu tahlilat-ı ruhiyeye, şu muvaffakiyet-i sanatkâraneye mukabil hikaye sonunda şâyân-ı dikkat bir şey, bir ruh-ı ayıp ediyor... İşte fikrimce bu güzel, bu emsalsiz hikayenin yegane kusuru: Seviye'nin sükutu...

Hikayede baştan başa gayet rakik, gayet ince, fakat müessir, fakat sehhar bir heva-yı esiri-i fazilet uçuştuğu hissediliyor... Öyle esaslı bir fazilet, yahut fazileti himaye eden öyle bir kuvvet ki Seviye'nin Cemal ile ayrı yaşaması bile bu heva-yı fazileti bulandıramıyor... Fakat Seviye'nin bir dakikada Fahir'in âguşuna sukutu...

Karı bu ana kadar Seviye'yi o kadar yüksek, aşkını o kadar ciddi ve ulvi buluyordu ki ufak bir hareketle, hemen hiç bir ümit edilemeyen bir dakikada, bu kadar kolaylıkya Seviye'nin sukutu birden bire karıi şaşırtıyor; ve bu dakikaya kadar kariin hikayeden hissettiği ezvâk-ı ulvîyeyi kısmen tahrib ediyor... Bunun böyle olmasında, zannederim, sükutun pek negehanî ve gayr-i tabiî olmasından pek büyük bir dahlî var... Evet, eğer sukût-ı tabiî olmuş olsaydı, yani o mevkide, o dakikada Seviye'nin Fahir'in agûşuna atlamaması bir çok esbâb ve te'sirâttan dolayı gayr-ı kabil olmuş olsaydı şu sukuttan dimağı kari' müteessir olmayacaktı... Müteessir olsa bile şikayete hakkı olmayacaktı... İtiraf etmelidir ki Seviye'nin hiç ümit edilmeyen sukûtuyla karı müthiş bir sukut-ı hayale uğruyor... Fi-l-hakika o kadar yükseltilen Seviye, birden bire, bu kadar

müthiş bir surette alçaltılmamalı idi... O halde şimdi Seviye'nin itiyadâta, asırlara isyan ederek bir takım yüksek sebeplerle Cemal'i sevmesini, onunla beraber yaşamasını insan mazur görmekte cidden duçar-ı müşkilat olacak... Ve bu, ne kadar elim!...

Hata olduğunu kaviyen zannettiğim bu kusurdan sarf-ı nazar edilecek olursa fikrimce «Seviye Talip» cidden iyi hissedilmiş, iyi düşünülmüş, büyük bir kudret-i fikriye ve sanatkârane ile yazılmış pek şâyân-ı dikkat bir hikayemizdir.

Halide Salih Hanımefendi'nin kendilerine has o derin ve lerzişkâr, o hakikati olduğu gibi gösterir samimi ve cazip üslublarında bazen mübhem, muğlak Zevki taltif etmekten uzak cümlelere de tesadüf edildiğini söylemekten men-i nefs edemeyeceğim... İşte onlardan bir tanesini aynen yazıyorum: «... Senin mini mini kafanın arkasında kıvrılan tarayıp da aralarında kıvrılan saçlarla bunların hepsini, Parisli bir berberin elinden çıkmış başa - değişmem...»

Maa-mâ-fih hikayenin ruhunda öyle ahenkdâr bir ceryan-ı sanat, öyle şedîd bir kudret-i his ve fikir var ki bütün bu nakısaları örtüyor. Halide Salih Hanımefendi'nin şu küçük roman ile gösterdikleri bu büyük muvaffakiyet cidden bütün Osmanlı milleti için mucib-i iftihardır. Muarızın idam edildiği bir zamanda Halide Salih Hanım gibi münevver, fazıl bir edibe yetiştiren bu millet âtîden nasıl ümit-vâr olmaz... Meşrutiyet ve hürriyetin tesirât-ı feyzkârîyesiyle kadınlarımızın hilkaten meftur oldukları istidad ve zekaları artık büsbütün inkişaf ve tealî edecek, yakın istikbalde, hiç şüphe yok, vatanımız bir çok Halide Salihler, Fatma Aliyeler kazanacaktır.

*

* *

Bu ay sahnemiz, bu musahabemizde sükutla geliştiremeyeceğimiz şâyân-ı dikkat bir piyes kazandı. Edebiyatın en mühim bir şubesi olan tiyatronun elân bizdeki sönüklüğünden şikayet etmeyecek, zannederim, hiç bir kimse tasavvur edilemez... Evvelki musahabelerimin birinde söylediğim vech ile bizim gibi senelerden, hatta asırlardan beri zulmette kalmış muhtac-ı nur ve intibah milletler, tenvir ve irşâd edici âsâr-ı temaşaiyeye şiddetle müftekırdır. Bu ihtiyac, piyes muharrirlerinin enzar-ı dikkatlerinden hiç bir vakit dûr tutulmamalıdır. Biz şimdi güldürecek eserlere değil, düşündürecek piyeslere muhtacız... İşte bu nokta-i nazardan şâyân-ı dikkat bir meziyete malik tarihi bir piyes bu ay bir çok defalar Osmanlı tiyatrosu tarafından mevki-i temaşaya konuldu... Ve halktan pek büyük, hemen şimdiye kadar emsali görülmemiş bir rağbet, bir muvaffakiyet kazandı... Demekki halkımız iyi, ciddi, müfid eserler seviyor ve takdir ediyormuş...

Tarih-i Osmaniye'nin sinesinden maharetkarane bir surette koparılarak sahne-i temaşaya vaz' edilen «Sultan Selim-i Salis» piyesi vahim, tarihî, bir marazımızı, eskilikle yeniliğin mücadelesini gösterdiği için cidden pek müheyyic, pek müfid, pek intibahâverdir...

Piyes tiyatro sanatı nokta-i nazarından hatalardan azade değilse de yine aynı zamanda denilebilir ki inkılaptan beri sanat temaşaya muvafık bir surette güzel yazılmış ilk ciddi ve tarihi piyes «Sultan Selim-i Salis» dir. Bu gibi milletin terakkiyât-ı fikriye ev ictimâiyelerine hizmet edecek gerek tarihi, gerek ictimâi ve hissi piyeslerin tevalisini bütün bir samimiyet-i kalple temenni etmemek gayr-ı kabil...

Muvaffakiyetlerinden dolayı eserin muharrirleri Salah ve Celal Esad Beylerle Osmanlı tiyatrosu heyetini tebrik etmek bir vecibe-i kadir-şinasâne olacak, zannederim.

29 Eylül 326

RAİF NECDET

c.4, S.24, s. 976 - 985.

LİSANIMIZIN ESASLARI VE ŞEMSEDDİN SAMİ BEY

Türk diliyle yazılmış olmak üzere bugüün elimize geçen ilk eser; Orhun Vadisi kenarına dikilmiş ve bir kısmı kırılıp bozulmuş olan üç tane sütunun müdericâtından ibarettir ki bunlar âhiren Mösyö Thomsen ve Mösyö Radlof taraflarından ayrı ayrı halledilmiş veyahut birincisi evvelce halledip ikincisi bir kat daha tashih ve tezhip eylemiştir.

Türk dili mütehassıslarından üstadımız Necip Asım Bey bir vakit "En Eski Türk Yazısı" ünvanıyla İkdam Kütüphanesi'ne ihdâ eylediğini bir risâlesinde bu abidenin hattından bahseyleyip lisanımızı ihadata haiz olduğu mükemmeliyeti beyan etmiş ve Avrupa yazılarına şiddet-i mümâseleti de meydan-ı ilaniyete koymuştur. Hayfa ki devr-i sabıkta bu da diğer âsâr-ı mühimme gibi hakkıyla taktir edilemeyip köşe-i nisyana atılmıştır.

Mezkur risalede âbidenin müdericâtı bildirdiği gibi bir miktar nümune dahi gösterilmiş idi. Bil'âhire Osmanlıların en ciddi, en faziletli ulemasından, üdebasından olup «Kamus'ul-alâm» ile «Kamus-ı Türki» siyle kütüphane-i Osmanîmizi ilelebet kedisine medyun-ı şükran eden ve daha bir hayli asar-ı nafia ve neşriyât-ı alimâne ile vicdan-ı millette kendisine karşı ilelebet bir hasr-ı tazim ve tefcim bırakan merhum Şemseddin Sami Bey üstadımız ahir ömründe zaten müptela olduğu 'ilel ve eskam ve bir taraftan perişanı efkârın verdiği bî-huzurluğa rağmen tamamıyla bir Arnavut-ı azim-i selâbetkaranesiyle bu « Orhun Abidesi » ile «Kutadgu Bilik» i Türkçe'ye hem mebsut, hem mücmel suretlerle tercüme edip o güzel yazısıyla müteaddid nüshalarını yazmıştır. yine o esnada kadim Kıpçaki ve Türkmani Lugatlarını bir kaç müsteşrik kitabından cem ederek bir «Eski Türkçe» lugati vücuda getirmişti. Galiba bunun pek azı tebyiz olunamadı, kaldı.

Bu üç eserin tercüme ve telifi esnasında daima hazret-i üstad ile birleştirdik. Üçü de baştan aşağı kemal-i im'ân ile, etraflıca mübaheselerle müzakere eyledik.

«Orhun Abidesi» ba'st-ı nebevî esnasında Asya'da bulunan Türk uluslarının en büyüğü en mütemeddini olan bir kavim tarafından vücuda geldiği tahmin ediliyor. Abideleri rekz eden hükümdar lisanından deniliyor ki: «Yer ile gök yaratıldığı vakitte insanlarda vücuda gelmiş, bu bulunduğumuz havâlisinde benim babam, amcam bütün Türk uluslarına hükümdar olmuş bir hayli Türkiyât husul bulmuş, Türkler çoğalmış. Mücavir bulunduğumuz Çinlilere karşı gayet şanlı muharebeler vukua gelip ekseriyâ muzafferiyetle neticelenmiş. Çin'in medeniyetinden bir hayli istifadeler edilmiş. Fakat zaman geçtikce dahili iğtişâşlar, muharebeler neticesinde Türklere za'f-ı târı olmuş. Nihayet ber padişah oldum. Kendi kabilelerim meyânındaki فصاتی te'dib edip muti' kıldım. Çinlilerle eylediğim muharebe akibet-i musalihayı intac eyledi. Çin'den sanatkarlar celbi edip sergüzeştimi işte şu üç büyük dikili taşa nakş ettirdim.»

Kendisinin Çinlilerle, uluslarla muharebesini ve biraderi «Kül Tigin» in yararlıklarını gayet şaşalı ve şâirâne bir surette tasvir eylemiştir.

Dikili taşın biri kırılmış ve biri bir miktar bozulmuş olmakla mümkün olabileni muhayyer'ül-ukûl bir surette keşif ve tercüme edilmiştir. Daha tafsilat istenirse «En Eski Türk Yazısı» risalesinde müracaat buyrulsun.

Şemseddin Sami Bey'in bu eseri Osmanlıca'ya nakli dahi son derece bir gayret ve dikkatle vücuda gelmiştir.

Bu âbidenin Türkçesi Türkmani şivesine daha karib olduğundan ekser kelimâtı bizim Türkçe'mize pek benzer. Bir hayli kelimat da bizce zaten unutulmuş veya malum bulunmuş olmakla bittab' şerhe muhtaçtır. Elhâsıl her kelimesi bugünkü lisanımız kelimâtının esasını vuzu'-ı tabiîyesini bildirdiğinden ilm-i lisan noksanından gayet mühimdir.

Bundan sonra «Kutadgu Bilig = Saadet bahşeden ilm» gelir. Bu kitap tarih-i hicretin dört yüz altmış ikisinde Yusuf Has Hacip tarafından Kaşgar Emiri ulu Buğra Han namına telif edilmiştir. Türkçe'nin on birli dediğimiz en meşhur bir vezninde nazmedilmiştir. Arapça için eş'âr-ı cahiliye, Fârisi için Şehnâme ne ise lisanımız için bu kitab da odur. Derununda yirmi otuz kadar Arabî ve Farisî kelimat-i şâyia bulunup bâkisi sırf Türkçedir. İlm-i iştikak için bil-hassa ehemmiyet-i azimesi vardır. Her kelimesi dilimizin temeli her mısraı kelimâtın bir bühran-ı bî-bedelidir.

Mündericatı Türk fark-i muhalefesinin usul-i muaşeretine vesair nesayih-i müteferrikaya dairdir. İçinde pek güzel şâirâne parçalar vardır. Mücahit-i hürriyet Rıza Tevfik Bey biraderimiz mahz-ı bahşâyiş-i ilahi olan harika-i istidadı sayesinde kadim Türkçe'mize ait ulûmu da kendisine râm eylemiş olmakla mezkûr parçaları tam eski bir Uygur şive ve tavırıyla okuması şu esnada gözümün önüne gelmektedir.

Bunu da Şemseddin Sami Bey basit ve mücmel olarak tercüme ve müteaddid nüshalarını tebyiz eylemiştir. Lisanımızın tahkik ve kavanini zabt ve telfik hususunda pek büyük himmetler sarf eyleyen rusumat-ı embeni Rauf Paşazâde Fuat Beyefendi ile Rıza Tevfik Bey biraderimiz dahi tercümeye uğraşıyorlardı. Bilmem ikmâl oturmuş mudur?

Şemseddin Sami Bey merhum lisanımızın eâzım-ı ümmehâtından sayılan bu iki kitabı lisanımıza nakl ve en eski Türk lugatlarını cem ve tasnif eyledikten sonra kendisinde bi't-tab' lisanımıza büyük bir vukuf hasıl olmuştu.

Eğer ömrü müsait olsaydı gayet üstadane bir Osmanlı lisanı üss'ül-esası olacak lügat kitabı vücuda getireceklerdi. Fakat henüz mezkur-ı kadim türkçe lugat kitabını tebyiz etmeden bugünkü eriştimiz devr-i hürriyete gayet derin iştiyaklar izhar ederek mahvoldu, gitti.

Asla hal ve tavrı gözümün önünden gitmez, telhifâtı bir an hatırımdan çıkmaz. Ah... derdi. Pek az bir zaman olsun devr-i hürriyete erişsem. Asarımı istediğim gibi neşr edip manevi olan bir takım amâlimi hîz-i husule getirebilsem. Mâdâme'l - hayat soru. soruverdi manevi az refah-ı ve huzur-i kalp göremediğinden hep ümitleri istikbalde, bugünkü mazhar olduğumuz nimet-i uzemây-ı hürriyet idi. Maişete dair yoluna koyamadığı işlerini bile küll-i yevm beklediği bugünlere talik eyleyip sabırsızlıkla intizar eder, soruverdi. Osmanlılığın teâlisine olan aşk ve incizâbı kütüphane-i Ma'rifimize ihda eylediği sagir ve kebir bir çok âsârıyla hadsiz hesapsız makalât-ı muhakkakanesiyle nümyandır. Bil-hassa ahiren lisanımızla iştigali Türk ırkına karşı fart-ı muhabbetin - hüccet-i katisidir bunu lisanıyla da tezkâr eyler ve izhâr-ı fahr ederdi.

Orhun Abidesi'ni okudukça kısm-ı azim-i beşeriyetin dalgın ve muattal bir halde henüz cehl ve amâ uykusunda bulunduğu bir devirde Türklerin gösterdikleri eser-i irfan ve hamasete son derece hayretten kendisini alamadı. «Kül Tigin» in a'dâya karşı bahadırâne hücumlarını musavver olan hamaseti ve merkaz olmak üzere iki zıt hassayı gayet muciz, mucizliğiyle beraber tabiî bir surette imtizaç ettirmiş bulunan ibareleri okudukça fesahatine, vuzâhatine sehl-i mümteniliğine şaşar kalırdı.

«Kutadgu Bilig» deki üss'ül-esas lisanımıza ait servet-i elfâza, sırf bir Türk ırkının adat-ı cengâverânesi ve maişet-i dilâve ianesini hâvi olan ehemmiyet-i mündericata, Türkçe edebiyatının maye-yi yegânesi olan kitabındaki teşebbüsat ve istiarât ve mucizât ve yegâne ve sair bir çok sanayi' ve bedâyia, Türklerin necâbet-i ahlakiyyesine şehadet eden bir çok mübahis-i aliyye ve ilm-i tarih ve sâireye hâdım-ı kavaid-i bîşümara dair ayrı ayrı gayet vâkıfhâne mütalaalar irad eylediği bir sırada bir gün dedi ki: Yunanlıların ilyadası gibi bazı kadim eserler Avrupa'da ulum-ı lisaniye mekteplerinde bugün kemal-i ihtimamla tedris ediliyor. Bizim «Kutadgu Bilig» imiz vesâir buna benzer kadim eserlerimiz o gibi kitaplara fesahatçe belagatçe ehemmiyet-i mündericâtça kat kat mücerrah iken ne için üdebamız meyanında bu derece mensî bir halde bulunuyor. Şu devr-i atalette kendi kendilerine bu gibi esasların tahsiline sarf-ı sa'y eyleseler de - karib zuhuru pek kavi, pek muhakkak olan - hürriyette bunları neşrederek lisanımızı, kavmiyetimizi esasından islaha çalışsalar ne kadar iyi olur. Acaba bir gün gelip de bu gibi âsâr-ı nefisenin mekteplerimizde, tedris olunduğunu görecek miyiz?

Kemal-i tahassür ve iştiyakla bu gibi temenniyatta bulundukları pek çok vaki' olurdu.

İşte bugün üstad-ı merhumun bu üç eser-i mühimi ailesi nezdinde mevcut olduğu muhakkaktır. Fakat bunların tab' ve neşri gayr-ı Turan milletin himmet edecek ciddi vatanperverler hem kendimize hizmet, hem de merhum - mebrurun bakiyye-yi ailesine nusret ederek ruh-ı üstadı şad eyleyeceklerdir.

Orhun Abidesi ve Kutadgu Bilig ile ahiren lisanı şehir Necip Asım Beyefendi'nin Ayasofya Kütüphanesi'nde bulunduğu ve beraber bir nüshasını istinsah eylediğimiz (Habbe'tü'l - hakayık) ka mündericatı Kutadgu Bilig gibi olup, tahminen beş yüz tarihi hilalinde yine o havalide Kaşgar'da telif edilmiş ve Türklerin ahlak ve adât-ı milliye ve cengâverânesini hâvi bulunmuştur, bunlarla beraber daha henüz muttali olduğumuz kadim Türkçe'ye mütealik âsâr-ı lisanımızın, edebiyatımızın birinci devresini teşkil eyleyecektir.

İkinci devrede de şunlar gelir:

Tercüman-ı Türki ve Arabî - 643'de yazılmıştır. Türkçe'den Arapça'ya lugat kitabıdır. Kıpçakça'yı esas ittihaz edip icabında Türkmanisini de yazmıştır.

Müellifi Halil Elkonevî'dir.

Leipzig'de basılmıştır. Bundan sonra El İdrake'l - lisân'ül-et'râk gelir, İstanbul'da basılmıştır. Bayezıt Kütüphanesi'nde bir güzel yazma nüshası vardır. Bade (Ennahka'z-zekiye fi'l- lugatü't - Türkiye) var. Bu(الادراك)dan sonra yazılmış ve ondan daha mufassal ve daha mühezzeptir. Nüshası Ayasofya Kütüphanesi'ndedir. Bir de (Tercüman-ı Türkî ve Arabî ve Moğolî) var ki âhiren Rusya'da basılmıştır. Bir de müze müdür-i muavini Doktor Halil Beyefendi tarafından İbn-i Mühenna'nın bu yolda bir lugat kitabı şimdiki lisanımıza nakledilmiş ve tabına teşebbüs olunmuştu... Bilmem encâmı ne oldu? Daha bu yolda kadim ve cedid ve matbu' ve gayr-ı matbu' bir kaç eski lugat kitapları manzûrumuz olmuş ve bazıları kütüphanemizde mahfuz bulunmuştur ki (behçetü'l-lugat) namında gayet mufassal ve kebir kıtada Uygur lugatini hâvî bir eser-i nefis bu cümledendir.

Bunlardan sonra üçüncü devrede Asya-yı Kebirdeki Türklerden ayrılarak Asya-yı Osmanîdeki biz Türklere atf-ı nigah-ı ihtimam eyleriz. Makalemizin müsaadesi olmadığı cihetle maa-t-teessüf buraya kadar pek ziyade ihtisarı ihtiyar, eylediğim gibi mâba'dını da pek muhassar geçeceğim.

Bunların birincisi «Şeyhü'l - Şuara-yı Rum» olan «Sultan Veled» hazretlerinin Türkçe eşarıdır.

Divanında yirmi kadar gazelle (İbtidaname) (Rûbâbname)lerinde ikişer yüze karib edyâtı havî manzume-i meneviyesi vardır. (Rûbâbname) ebyatı âhiren müsteşrik-i şehir Mösyö Radlof tarafından Petersburg'da basılmıştır. Abd-ı hakir hazret-i Sultan Veled bilcümle Türkçe eş'ârını ve pederleri hazret-i Mevlana'nın bazı Türkçe şiirlerini ve meşhur menâkıb sahibi Eflaki'nin iki gazelini bir defterde cem ve müteaddid kütüphane-i mevleviyeden tashih ve tezhip eyledim.

İkinci «Aşık Paşa» divanıdır. Bunun da en güzel ve en kadim bir nüshasına dest-res olmuş mudur ki bir vakit Ahmet Vefik Paşa'nın piş-i tetebbu ve istifadesinde bulunmuştur.

Üçüncüsü: Yunus Emre Divanı'dır. Bunlar bil-hassa ilm-i lisana ve ilm-i edebe ve dolayısıyla Osmanlı Türklerinin şâir ulûm ve âdetine pek büyük hizmet ederler. İzaha muhtaç değildir.

Dördüncü devrede Şeyhi-yi Germiyanî'nin Divan'ı ve Hüsrev ü Şirin'i, Ahmedî'nin Divan'ı ve İskendernâmesi, Konyalı Nizamî'nin Divan'ı, Ahmed Paşa, Necati Divanları Akşemsettinzâde Hamdullah Efendi'nin Yusuf-ı Zelihası Velhasıl Bakî'ye

kadar gelen bir çok üdebâ ve ulemânın nazm ü nesri ve hâvi eşar ve âsârı vardır. Bunların en nadirlerinden bazıları kütüphanemizde ve sâir İstanbul'daki umumî, hususî kütüphanelerde mevcuttur.

Bakî'den itibaren gelen devrin üdebası ve âsârı cümlece malumdur.

Fakir-i nâçizin «Türk Dili» namındaki lugat kitabı buraya kadar bazıları zikr olunan kudema-yı üdebânın âsârından istihraç ve istişhad edilmek suretiyle vücut bulmuştur.

MEHMED VELED

c.1, S.1, s. 24-29.

BUGÜNKÜ EDİBLERİMİZ

Farz-ı mahal olarak, bir müddekikin ilân-ı hürriyetten beri yazılan bütün satırları okumuş olduğunu farz edelim. Evet, farz-ı mahal olarak... Çünkü, kuvve-i intibâiye ve ihyâiyesi gayet mebzûl bir tarladan fışkıran karışık otlar ve çalılar çırpılar gibi, her gün başka bir nâm başka bir kisve ile zuhûr eden evrâk-ı matbuâtı okuyabilmek değil, isimlerinden bile haberdar olmak imkan-ı maddi haricinde olduğu bugün müsbettir. Her eli kalem tutan aklından geçeni keşide-i sutûr ederek, hemen dest-gâh-ı tab'a vermek hastalığına giriftâr olunduğu böyle bir mevsim-i teşevvüşte, her yazılanı okumak mümkün olsa bile muhafaza-i şuur için, bunu tavsiyeden pek uzak olduğumu i'tirâf ederim. Yarabbi, ne tuhaf, ne garip dimağlar var!...

Edebiyât ezhâr-ı matbuat demek olduğundan, teşekkür olunur ki, burada bize ta'yin olunan vazife, bu müşevveş çalı çırpı ile uğraşmak değil, bunların arasındaki sükûfeleri fark ve temyiz ederek bunların nükhet ve elvânı hakkında irâd-ı mülâhazadır. Fakat, bu kadar mebzûl bir güsâyiş-i tabiî ile nevş ü nümâ bulan bu çalı çırpı arasında, merhum Kemâl'in kurbağa vakvakaları arasında kalmış bülbül nağmesini işitmek tesbihie mutâbık olmak üzere, çiçek bulmak ve varsa bile bunları tefrik edip, emsâl ve akranından temyiz ederek ta'yin meziyetine çalışmak o kadar güç bir iştir ki...

Şüphe yoktur ki, bugün matbuâtımızı tezyin eden en yüksek, en mu'teber imzalar, yeni Edebiyât-ı Cedîde nâmı altında on sene evvel tezyif edilmek âdet olmuş olan erkân-ı güzide-i idbâr; bundan başka bunların yalnız bugün âdi bir sâhib-i imza-yı edebî olmakla kalmayıp, cümlesinin birer üstat addedildiklerini, bugün isimleri sahâif-i matbuâtı imlâ eden bütün yeni pür-va'd imzaların yalnız onların muakkibinden hatta mukallitinden başka bir şey olmamalarıyla sâbittir. Ve bu hal o zaman kudemâ -

perestânın mahzâ ruhlarının fersûdeliğinden, gayrılığından anlamaktan âciz oldukları o sahâif-i bediîyeyi, nasıl hırz-ı cân edercesine okumuş, hatta bel' etmiş olan yeni bir batın-ı edep mevcut olduğu ve bunun için memleketin hayat-ı edebiyesinde, bu üdebânın ne mühim bir vazife-i irşâd ve tenbih-i ifâ etmiş oldukları ve bu cihetten nasıl lâyık-ı şükrân bulundukları bugün bir hakikat-i bedîhiye sırasına girmiştir. Bunu, burada, herkese kemâl-i iftiharla söylemeyi kendim için mukaddes bir vazife bilirim...

Çünkü on sene evvel, Hüseyin Câhid Bey diye İkdâm'ın sütunların da tezyif edilen bir Câhid bugün matbuat-ı Osmâniye'nin en metin, en bülend bir mücâhid-i muazzımıdır; on sene evvel, türlü tahkirâta lâyık görülen bir Cenap bugün, edebiyât-ı Osmâniye'nin en yüksek, en muallâ bir hâme-i belâgattir!

Ve işte terakki ve teceddüd düşmanlarına, bir ibret-i müessire daha! Bunu, o zaman, bu ashâb-ı gayretin aleyhinde bulunan, bugünkü bu muzafferiyetler huzurunda sükûttan, ve zarurî kabulden başka bir şey yapamayan ashâb-ı kalemin nazar-ı ibtisârına arz ve takdim eylerim...

Çünkü, onlar, bütün bu muharrirler, memleketin hayat-ı ictimâiyesinde gayet mühim bir akide-i tekâmül teşkil ediyorlar, ve kanun terakkiye muvâfık olmak üzere, mâziye veya hâle değil, istikbâle hitap ediyorlardı; elbette kendilerini takdir edecek olanlar enkaz-ı mâzi olamazlardı; hatta erkân-ı hâlde olamazlardı, çünkü onlar da o zaman müteredddid ederler; bil'akis onları taktir ve ta'kip edecek olanlar ezhâr-ı güzide-i istikbâl idi ki, bugün bu ezhâr nîm-inkışâf etmiş olduğundan üdebâ-yı cedidenin bu mezraada ne feyiz-dâr tohumlar bırakmış, ne büyük bir kuvve-i nâmiye ile bahş-ı hayat etmiş olduklarını o feyzin kuvve-i nâmiyesini bugün görüp hayran olmamak kabil değildir...

Cenab Şehabeddin o zaman yazmış olup bir çok taraftan dûçâr-ı i'tirâz olan «İstikbâlin nesri Halid Ziya'nın nesri» doğru olduğunu en beliğ ve en büyük bir ispat olan zaman izhâr ve ilân etmedi mi?... Bugün bütün yeni ve şâyân-ı tebrik imzalar altında yazılan âsâr-ı bediada nesirde Halit Ziya'dan, nazımda fi-l-hakika Fikret'ten başka kimin feyz ve ilhâmı vardır?...

Bu nokta-i nazardan, Edebiyât-ı Cedide'nin dünkü yeni Edebiyât-ı Cedide'nin herkes gibi sevilmek için, daha müzeyyif-âne bir ta'bir olmak üzere, Dekadanların düşmanların iddialarına rağmen milletin tekâ-mül-i maneviyesinde ne büyük himmetleri geçmiş olduğu nasıl vuzûhla ta'yin eder...

* *
*

Fakat böyle olmakla beraber, te'sîr-i zamandan dolayı, bütün bu üdebânın daha son kelime-i sanatlarını ifade etmemiş olduklarını da beyân etmek lâzımdır; evet şüphe yoktur ki, ne Rübâb-ı Şikeste, ne de Aşk-ı Memnû' muharrirlerinin son kelime-i sanatı değildir; çünkü bir kere bu ediblerin yazı yazmalarına izin verildiği tarihlere hükümran olan sansürün cebr ü zulmü altında ruhlarının bütün ittisâ' ve kuvvetiyle ifâde-i merrâta muvaffak olamadıkları gibi, tabiî olarak, bu kadar müşkilât arasında yeni başlamış oldukları mesleklerinin ilk eserlerini birer eser-i enfes olmak üzere meydana koyamazlar idi.

Eğer hükümet-i sâbıka, yedi sekiz sene evvel, bütün bu kalemleri hapis ve tevkif etmiş olmasaydı, şüphesiz, o kuvvet-i müktesebenin sevkiyle bugün edebiyât-ı Osmâniye'de maa-t-teessüf, bu yedi sekiz senelik tevekkufun kalemlere verdiği ataletten

dolayı bugün ilk eser-i enfesi bir kaç sene daha beklemek lâzım gelecek gibi görünüyor....

Büyükada

MEHMED RAUF

c.1, S.1, s. 417 - 419.

NESL-İ CEDİD EDİBELERİ

Bahsetmek istediğim meselenin ehemmiyet-i fikriye ve edebiyesi - âlude-i hata olan bir kaç aylık hayat-ı tahririye nispetle - ne kadar büyük, ne kadar cüretkârane olduğunu benim kadar kimse takdir edemez. Bütün bunlara rağmen aczimi unutarak şu satırları yazmaya kuvvet buluşum; hanımların - kalbimi istikbal için leb-riz-i meserret eden - münevveriyet-i efkâr, ve nezahat-ı hissiye ve edebiyeleri sayesindedir.

Musâhebeme, kırmızı beyaz kulübü müesseselerinden Mediha Hüsnü Hanımefendi'nin Mehasin'in üç numaralı nüshasında derc olunan makale-i nezihelerinin bazı noktalarını kabul etmemekte başlayacağım için pek ziyade müteessifim.

Mediha Hüsnü Hanımefendi; erkeklerden beş değil, on değil.... Bir çok muktedir muharrirler; devr-i istibdadın tazyik-i kahhârı altında yetiştiği halde kadınların hala rehavet ve atalet-i fikriyelerini terk etmedikleri söylüyorlar. Aflarına sığınarak bu hususta bil'akis hanımlarımızın daha mümtaz bir seviye-i fikriyede bulunduklarını iddia edeceğim. Bahsimi kazanmak için kırmızı beyaz kulübünü, Mediha Hüsnü Hanımefendi'nin kendileriyle refikalarını irae etmek kifayet ederse de daha ziyade izahata girişerek bu tedkik-i seviye meselesinde ufacık bir mukayese yapmalarını rica edeceğim. Meselâ; tahlil-i ruh hususunda en ziyade muvafık olan bir romancımızla Fransızların Bourgetsini, yahut Edmond Rostand'la en büyük şairimizi mukayese ediniz... Sonra biz de bu kıyası Halide Salih veya Zühre Hanımefendi ile (Annales) risalesinin hayat-ı nisvan muharrire-i meşhuresi Madam (Yvonne Sarcey) arasında yapınız... Nisbeten hanımlarımızı mı? Yoksa zavallı erkeklerin mi gaib ettiği tezahür eder.

Yalnız bir hususta kadınlar erkeklerden daha dûn bulunuyor; evde tahsil-i mutavassıt görmüş erkeklerden aynı tahsile nâil kadınların adeden az olmasıdır. Bu hususun da telafisi için hanımlarımız arasında teşebbüsler görmekle müftehiriz.

Mevzu-ı musâhabem olan âsâr-ı hâzıra-i nisvânı tedkike girişmezden evvel lüzum-ı edebiyatın derece-i evveliyette olduğunu ve hanımlarımızın ne surette edebiyata hizmet etmekte bulunduklarını ve ilerde neler yapmaları lazım geldiği hakkında düşündüklerimi söylemek isterim.

Şimdiye kadar her türlü terakkiden ne kadar mahrum kalmak mümkünse o kadar mahrum kalmış olan vatanımıza edilecek en mühim hizmet zannederim ki vatandaşlarımızı his itibariyle terbiyeye çalışmaktır. Yani ulum u fünun ezhâr-ı âliyesinin sühulet-i neşv ü nüması için ruhlarımızı ol bâvel münbit bir saha-i fikr ü his haline getirmeliyiz.

Bir zamanlar Arapları mertebe-i medeniyete is'ad eden evvela şuara, sonra daha sonra da erbabı fünun değil midir? Bugün garplıların meselâ Fransa'yı tarih-i tekamül tedkik edecek olsak görüyoruz ki on birinci asırda Corneille, Moliere, Racine gibi dehhat-ı şuara gelmiş; sonra on sekizinci asırda yaşayan Voltaire, Rousseau, Montesquieu gibi mütüfekkirler yetişmiş... Daha sonra da - on yedinci asrın hissi, on sekizinci asrın fikri gibi iki feyyâz-ı tesir-i ırsiye nâil olan - on dokuzuncu asırda fünûna o kadar mahsül-dâr bir saha-i zekâ açılmış ki Pasteur, Bertlo beşeriyete mechul kalan hakikatleri meydana çıkarmışlar.

Memleketimizi uzun senelerden beri - kabiliyet-i milliyemize rağmen - tealiden mahrum bırakan yegâne sebep zannediyorum ki aramızda büyük adamlar, pek büyük adamlar gelmemesidir. Tarihimizde zevki zevât, nim-dahiler çoktur; hele harp hususunda Fatihlerin, Yavuzların birer dehaya sahip oldukları muhakkaksa da ne edebiyat, ne felsefe, ne de fünunda bir tek dahi, bî-hakkın dahi yetişmemesi ne kadar câlib-i teessüf olsa layıktır.

Fransa'nın en büyük üdebasını yetiştiren on yedinci asırda kadınların edebiyata pek kıymetdâr hizmetleri olmuştur. Ez cümle «Otel de Ranboyye = Hotel de Rambouillet» namıyla yad olunan gayet mühim bir meclis-i edebî vardır ki bu salon Fransa'nın en zeki, en nazik üç kadını tarafından küşad edilmişti: Markiz de Ranboyye ile kerimeleri Juli Danjen ve Anjelik de Ranboyye: bu salonda ilk defa olarak en büyük senyörlerle nam-ı asaleti bile olmayan üdebayı yekdiğerine takdim ettiler. Sanata hürmet fikrini Fransa'ya idhal eden bu muhterem kadınlar iyi bir tiyatro müellifi, hassas bir şâir, hanedân-ı kraliyeden bir prens kadar hürmet gördü.

Bizde de hanımlarımızın - din ü teamülümüzün müsaade ettiği kadar - iltifat ve teşviklerine edebiyat ile iştigal edenlerin nâil olduklarını maal-mesârr haber vereceğim. İşte bu teşvik ve takdire iki küçük misaline kıymet-i âtiyeleri bence pek büyüktür: Mensubu bulunduğum bir risale-i edebiye an-ı intişarından evvel abone kaydına başlamıştı. Bir hafta içinde kaydedilen elli aboneden kırk beşini hanımlarımızın teşkil ettiğini memnuniyetle gördüm. Bir de arkadaşlarımdan birinin tiyatroda evvela erkeklere, sonra hanımlara okuduğu gayet rakik bir şiiri erkeklerden daha büyük bir iltifatla telakki ettiklerini müşahade ettim. İşte mümtaziyet-i nisvan-ı Osmaniye'ye güzel misaller. Bi-

naen-aleyh (Demet) lerini sine-i şefkatlerinde yaşatmaya muvaffak olamayan hanımlarımızı pet çok muahaze etmelerini muhterem edibelerimizden istirham ederim.

*

İnkılâbâtın edebiyata olan tesiri bizde de olanca kuvvetiyle nümayan oldu. Yani en büyük ediblerimiz Meslek-i hakikilerini, meslek-i müfid ü hayat-bahşâlarını unutacak kadar siyasete daldılar. Edibelerimizde ise bu tesir-i inkılap başka türlü tezahür etti:

Feminizm... Esasen dünyanın hangi tarafında inkılâbât olmuş ise ilk ân-ı inkılâbta üdeba, siyasete; nisvan-ı münevvere de - bî-hakkın mevcudiyet-i mâddiye ve maneviyelerini ispat için - feminizme sâlik oldukları görülmüştür.

Sahaif-i tarihiye gibi önümüzde bir misalde hûnin durup dururken, yani o sahifelerde zamanı gelmeyen mesâili hall için dökülen kanlar ibret-bahş-ı ahlâf olurken bilmem bugün; hasseten feminizmde bu kadar istical etmek reva mıdır?!.. Bir emr-i dini ve şer'î olmasına rağmen icma-yı emti bile ortadan kaldırmaya cesaret istidad-ı hain bizi öyle bir seviye-i zillete indirdi. Bugün muvaffakiyetimizin bu kadarıyla kanaat ederek mevcudiyet-i ruhiye-i milleti tenvire her şeyden evvel çalışmak, her türlü terakkiyata cilve-gâh olabilecek bir vicdan-ı müstakbel hazırlamak en mukaddes vazifemizdir.

İşte bu terakkiyatı husule getirmek için de yukarıda arz ettiğim gibi edebiyata, felsefeye, fününa çalışmamız icap ediyor. Bugün sahib-i kalem olanların mesleklerinde tekemmülât göstermeye çalışmaları elbette aklı ermeyenlerin siyasete, hanımlarımızın feminizme sarf-ı fikir etmesinden iyidir.

*

Asıl ruh-ı meseleye gelelim. En başta Halide Salih Hanımefendi olduğu halde, nesl-i cedid edibelerinin ateşin musahabelerini, rengin mensur şiirlerini, teşrih-i ruha dair küçük hikayelerini okudum. Ve bugün onlar, o ümid-bahş eserler epeyce bir yekun teşkil ettiği halde hala kimsenin bu nezih yazılardan, bu talepkâr musâhebelerden bahsetmediğini görerek şu sahifelerde takdiratımı ifşaya karar verdim.

İnkılâbımızın en hararetli günlerinde intişara başlayan (Tanin) in ilk nüshasında Açık Sütunlar serlevhası altında okunan makale ile Halide Salih Hanımefendi'yi yeni tanıyorum. O gün o makaleyi okumak benim için bir ıyd-ı edebî oldu... Üslup gayet şahsi, teşhirât fevkalade idi. Bundan sonra Halide Salih Hanım'ın pek çok musâhabelerini, hikayelerini, mensur şiirlerini okudum. Fakat bunların hepsi netice itibariyle bende bir fikir hasıl etti: Halide Salih Hanımefendi düşünen, düşünmek bilen bir musâhabe-nüvistir. Efkâr, felsefe, malumât u tetebbuât itibariyle kendileri kadar münevver olan ancak iki muharririmiz vardır... Yalnız kadınlarda değil, erkeklerde de şu üzerinde bulunduğumuz kitle-i sefilenin bir avuç topraktan ibaret olduğunu, seyran-ı semaviye ile meşgul olan muhayyilelerin mutlak bir gün kati bir inhizama uğrayacağını latif bir lisanla söylerler. Halide Salih Hanım'ın küçük hikayeleri de kendilerine mahsus bir hususiyeti haîzdir. Halid Ziya ve Mehmed Rauf Beyler Fârisi bir terkib-i tavsifi veya izâfı üzere müselsel muzaf u muzaf eyleyerek ifade etmeleri üsluplarına - alışılmadığı için bir az gün - bir hususiyet-i edebiye veriyor. Hikayelerinde teşrihat u ruh-ı vaka pek güzel olduğu halde biraz romantizm devrine ait ihmaller, fevkalade ilkler var.

Zekiye ve Zühre Hanımefendiler... Daha umumî daha ahlâki iki, musâhabe-nüvis biri Selanik'te münteşir (Kadın) risalesinde, diğeri de (Mehasin) de terbiye-i nisvâna dair pek samimi musahabeler yazıyorlar... Hasseten Zühre Hanımefendi'nin üslub-ı ifadeleri hoş cereyan bir nehir kadar tabiî; Zekiye Hanımefendi ise bir edibeden ziyade bir fazıle.

İsmet Hakkı ve Evliyazâde Makbule Hanımefendiler; işte en mümtaz iki feminist, iki kalem ki bâlâ-pervaz, iki ruh ki pek müstesna tahsile nâiliyetle daire-i zulmet-âlud muhitiyelerini yırtmak, nur-a-nur bir iklim-i medeniyet tesis etmek istiyorlar. Kendilerine teşkil etmemek üzere istical etmelerini tavsiye, şiddetle tavsiye ederim. Makbule Hanım'ın üsluplarında latif bir muhavere tarzı var; aynı tarz-ı ifadeyi, şekl-i muhavereyi geneç temaşa-nüvis Şehabeddin Süleyman Bey'de buluyoruz.

Bundan sonra Pâkizesini, Medihasını, Atıfet Celal Hanımefendilerin makalât-ı müfide ve musâhabât-ı latifeleri o kadar bâlâ-pervaz-ı feminizm.

İşte Servelide, Fatma Münire, Ruhsan Nevvare Hanımefendiler - Ruhsan Nevvare Hanım'dan bahsetmeye, kendisiyle olan karabet-i tahririyem hayalatıyla meşbu' olmadığı için pek şayan-ı takdir buluyorum.

Musâhabe ve münakaşa ile efkâr-ı umumiyeyi tenvire çalışan bu edibelerimizden başka asıl edebiyat ile iştigal eden mümtaz bir kaç imza daha tanıdım. En ziyade şâyân-ı tebrik gördüğüm cihet, bu edebilerin kendilerinden evvel gelen hiç bir muharriri ne üslup, ne de efkâr itibariyle taklid etmediler.

Bence bu gayet mühim bir meziyettir. Fransa'da edibe ve muharrireleri en ziyade erkekleri taklit ile itham ediyorlar. Diyorlar ki: Kadınlarda hiç bir hususiyet-i sanat yoktur; onlar kendilerinden evvel yaşayan, yahut muasırları olan üdeba ve şuaranın zaif, aciz birer mukallididir.

Bizim edibelerimizin ne musâhabe, ne hikayelerinde bu tarz-ı taklit maa't-teşekkür şimdilik yoktur.

İşte size Hayriye Melek Hunc imzasıyla Mehasin'in beş numaralı nüshasında okunan üç mektuptan ibaret bir hikâye ki hususiyet-i nisaiyesi her fikrinde, her hissinde aşikar hasseten eserin psikolojisi pek canlı bir nisviyeti haiz. Bu küçük hikâye - belki yanılıyorum fakat - bence âsâr-ı cedide-i nisvânın en güzellerinden biridir.

Mensur şiir; edebiyat-ı nisvânımızın en parlak vadi-i latifi, en ruhlu safha-i inkişafı oldu. Denilebilir ki Mehmed Rauf'la tulu eden mensur şiir bugün yalnız edibelerimiz, şairlerimiz sayesinde yaşıyor. Mana-yı ifadesine sıkıştırmaya muvaffak oldukları teşrihat-ı hisseyeyi Halide Salih Hanım kaide-i terkiye bir mana teşkil ettiği için maa-t-teessüfüm - pek çok güzel yazıyorlar.

Jülide Hanımefendi (Demet) risalesinde iki küçük şiiriyle unutulmaz bir hayat-ı edebî, bir nazikiyet-i ruh gösterdiler. En hassas, en ulvî, en latif bir ifade ile süsleyen yazıları kendilerinden istikbal-i edibin ümid-vâr olması lazım geleceğini, aramızda bir Madam Katol Mendes yaşadığını bize öğretti.

Eserleri Halid Ziya Bey'in hafif bir sıhriyet beyanıyla tezahür eden Fatma Münire Hanımefendi'nin de şimdiye kadar iki şiiriyle bir küçük hikâyesini okudum. Pek nezih, pek latif tasavvurları; pek ince samimiyetleri var. Maa-mâ-fih öyle zannediyorum ki küçük hikâyeden ziyade mensur şiirde muvaffak oluyorlar. Şiirlerinde en ziyade, herkesten ziyade muvaffak oldukları noktalar tasvir ve teşbihlerdir. Meselâ: Ricat ser-levhalı şiirlerde «Şu mebzul güneşin altında sine-i harabını ısıtan ihtiyar toprak...» ve : «İnce dudaklarının üstünde Müheyya-yı isyan bir tufan-ı neşe ile bekleyen mini mini mektep halkı...» gibi pek ince teşbihler mevcut olması kendilerine latif bir hususiyet veriyor.

Daha bir kaç mümtaz kadın imzasına tesadüf ettimse de onların hakkındaki mütalaatımı arza, okuduğum yazıların pek az olması mani olduğu için şimdilik bu kadarla kifayet ediyorum.

Musâhabeme nihayet vermeden evvel edebiyat-ı hazıra-i ricalden ziyade edebiyat-ı nisvânın bir feyz-i latife mazhar olduğunu söylemek isterim. Yalnız manzum âsâr-ı edebiye hususunda nesl-i cedid edibeleri zannedersem bir az geri bulunuyorlar. Kadın nam-ı müstearıyla yazan bir kaç erkeği - ki bence erkek oldukları muhakkaktır - istisna edecek olursak bir iki mübtedi-i nazmdan başka nazımla iştigal eden hanımlarımız yok.

*

Bir de hassasiyet-i nisvan erkeklerden daha ziyade midir? Meselesi kalıyor... Bu suale bilmem hacet var mı?!... Âşikârdır ki kadınların hepsi hassastır. Safiyet-i asabileri, teşkilat-ı dimağiyeleri, onları bir hassasiyet, tefekkür ve tesir makinesi haline getirmiştir. Mamafih nisvanın, hususiyle sanayi-i nefise ile iştigal edenlerin bu nazikiyet-i hilkatleri eserlerine ruhlarını merc etmeleri için pek çok yardım ediyor.

Öyle zannediyorum ki yalnız edebiyatta değil, bütün sanayi-i bediada medeniyet terakki ettikçe kadınlar erkeklerden daha mühim bir terakki gösterecekler; madenlerde, fabrikalarda çalışarak yorulan erkeklerine ruhlarının muhtaç olduğu şiiri, bedâyi kadınları bahş edecek.

Feministler. yalnız sanayi-i nefiseyi deruhde etmiş olsalar: kabiliyet-i ruhiyeleriyle tevâfuk ettiği için kendilerine pek parlak bir müstakbel hazırlamış olurlardı.

Cağaloğlu : 14 Mart 1325

TAHSİN NAHİD

c.2, S.7, s. 740 - 744.

ESKİ - YENİ

Bu münakaşa ne kadar eskidir. Senelere değil, asırlara peyveste olur. İnsanlar düşünebildikleri zamandan beri eski - yeni taarruz etmiştir. Tabiîdir ki edebiyatta bu hükümden istisna edilemez. Her kavm-i mürur zaman ile iktisab edeceği tekemmül-i fikriyi, tahassüs-i fıtriyi edebiyatta icra edeceği bir tebdil ile ikmal eyler. Biz de böyle olduk. Eğer merci olabilecek bir tarih-i edebiyatımız olaydı, bu hükmü musaddak nice deliller bulurduk. Ne kadar acınacak bir nakısadır ki tarih-i edebiyatımızı bile ecnâbından öğrenmek mecburiyetinde bulunuyoruz. Müsecca ve mukaffa bir silsile-nâmeden ibaret bulunan tezâkir-i şuârânın pek çoğu sakfı çökük milletin nur-ı irfanı gibi mahkum-ı zalam eski kütüphenelerin raflarında (râfia) dendân-ı tahrib-i havyenata mahkum ve sansürün beliyye-i teşeümünden kurtularak bir tâbın seriü'l-zeval heves-i saikasıyla tab edilebilenleri de bazı ifrat-perverânca fevk-al-hadd-i meşum olduğundan heves-i tetkik çoktan muntafî olmuştur. Olmasaydı altı yüz senelik devir içinde hem velev bir kaç tane olsun şayan-ı istifade eser bulmuş, âhlâka da eslafın ruh ve felsefesinden bir nebze bırakmış olurduk. Maksadımız kerâmet-pesendlik değildir. Fakat hâl-i maziden müteşekkil olup âhlâk, eslâfın miras-har-ı irfanı bulunduğundan hiç bir zaman böyle bir tetkike karşı ru-yı istigna gösteremeyiz.

Her kavmin edebiyatında hâiz-i tesir olan kuvva bizim edebiyatımızda - fakat başka menâbı'dan hükmünü göstermiştir.

Bir Karaman Bey'i İbrahim Bey'in delâletiyle suret-i resmiyede istimaline başlanılan Türkçe'nin inkişâfı tabiîdir ki Osmanlılık sayesinde olmuştur. Vâkıa ortaya bir

lisan-ı mahlut çıktı. Fakat bu da zaman ve mekan ve tekemmül tedrici gibi müessirât neticesi, binaen-aleyh tabiî idi. Aşık Paşa, Yunus Emre vesâirenin eşârı okunursa görülür ki Arapça ve Fârisî kelimât lisana pey-der-pey idhal edilmiştir. Bu hal resmiyatta iki suretle tecelli eder. Biri sade-eda muharrerattır ki Feridun Bey Münşeatı'nda görülür. Diğeri hemen, hemen hiç bir kelime-i terkiyeye tesadüf edilmemek şartıyla yazılmıştır. Menşurât-ı resmiye bu halde iken faraza Mercimek Ahmed'in Kanunnâme tercümesi, İbn-i Kesir Tarih-i meşhurunun suret-i tercümesi gibi âsâr-ı menşure pek sade idi. Ekseri tasavvufâttan ibaret bulunan eşarında da bu hal tecelli eder. O zaman eşarın, yalnız hissiyat-ı mutasavvıfanenin hüküm-ferma olması esbabı o zamanın tarihi mütalaa edilecek olursa layıkıyla tebeyyün eder. «Şakâik» gösteriyorki o zaman meşâyih kesretli idi. O tarz-ı kadime mesnevi ve gazel galebe etmiştir.

Orhan Gazi'den devr-i Fatih'e gelinceye kadar şive-i beyan üdebada bir tebdil-i mahsus hüküm-fermâ olmaya başlamıştır. Bu da tabiîdir. Çünkü kabile-î asile-î Kayı Han Asya'dan geldikleri zaman o zamanın lisan-ı ilm ü edebine yani Arabî ve Farisîye vakıf değil idiler. Selçukluların himayelerinde Gazi Osman devrinde adalet-i Osmaniye'yi gören ulema birer birer bar-gâh-ı Gazi'ye geldiklerinden bir taraftan lisan-ı ilm yavaş, yavaş inkişafa başlamış, edebiyatın terakki veya tedennisinde haiz-i tesir olan irfan ümmette bir itila-yı tedriciye mazhar olmuştur. Osmanlılar ilk heves-i marifet izhar ettikleri zaman tabiî karşılarında iki şube görmüşlerdir. Arabi ve Farisî hasseten şâyân-ı taksiyedir ki lisan-ı ilm Arapça olup feyz-i lisan ü fevz-i ulemanın başarısı ile ta Fas'tan Çin hududuna kadar Arapça mütekellim idi. Farisî, mahsusât-ı kavmiyeyi lisan-ı şiir ile tebliği için müsta'mel idi. Vasati Asya'dan gelmek itibariyle edebiyat-ı Farisiye'ye bir meyl-i tabiî ibraz ettik. Nitekim ozanımızda pek aşikâr görülür eşâr-ı Farisiye'nin hamasiyata mütealik nükteleri bizim la-yetezelzel olan hayat-ı kahramanımızı okşardı, meşâyih de ale-l-ekser o hıttaya ve civarına mensup idi. İşte bu ve bu gibi bir çok esbab

hele o zaman Acemistan'ın Moğol tahribâtından şöyle böyle kurtulabilen merâkiz-i ulûmunu müştakat-ı irfanın cevelân-gâhı olmak gibi müessirât ile birleşmiş her şeyden ziyade bizde edebiyat-ı Farisiye tesirini göstermiştir.

Lisan-ı din ü ulûm, Arapça olduğundan o zamanın erbab-ı dânişinden bulsan da sahib-i vukuf olmayan hiç yok idi. İkinci derecede olmakla beraber arap edebiyatı, Osmanlı edebiyatı üzerine icra-yı tesir eylemiştir. Bizim edebiyatı, edebiyat-ı garbiyeden tefrik eden bir hassa daha vardır ki o da sarf-ı hayat-ı şarkıyedir. Bu, hiç bir zaman tagyir etmez. Türkiyât ü teblidât-ı efkâr ü mütalaat üzerinedir. Zaman hayat üzerinde hemen hakim-i mutlak olmakla beraber ananat-ı milliye bu tesirin pek çok haricinde kalmıştır.

Edebiyatımız - devr-i Fatih'e gelinceye kadar - edebiyat-i garamiyeden de istifade edemezdi. Çünkü hemen daimi muharebattan maada İstanbul İmparatorluğu son nur-ı maarifiyle sönmek üzere idi. Roma şark imparatorluğunun heyet-i kadimi, gölge haline giren imparatorluğun nüfuzu gibi yalnız İstanbul dairesinde maksur kalmıştır. Fatih zamanına kadar memleketin hal-i istikbalde bulunması da edebiyatın derece-i matlubede güşayişine mani olmuştu. Fatih devri istikrar-ı esas-ı devlet, bir zaman feyz ü rıfat olup bizzat padişahın celb kılıp âli ve taltif kadar üdeba mebhasındaki himmet-i nadire-i maarif-perverisi tarihlere zinetsâz olduğundan edebiyat büyük bir müessir-i tarihiye malik olmuştur. Hasılı görülüyor ki bizim tarihimizle edebiyatımız tevemdir. Bir teng ceryanını takip etmek diğerinin edvâr-ı tekamülünü anlatabilir. Kanuni devr-i zafer-nümûnu zamanın ezvâk-ı guna-gûni ile birleşmiş, hele tekâpû deminden hulûlü kasideye güşayiş vermiştir. O devrin serveri baki olup bin tarihlerinden sonra yetişen ve tarih-i edebiyatın pek zengin faslını ihtiva eden şuara ise halat-ı ruhiye-i muhabbetperestiyi taktirde bir kudret-i cihan-pesende malik ederler. Rikkat-i mazmun, tenkih-i elfaz eserlerinde hakkıyla nümayandır. Fakat o zaman millette eski salâbet-i ahlakiyesini

gaib etmiş idi. Tabiî tarik-i münasebet çoğaldığından tarz-ı beyânî de inceleşti. Lale devrinin şuarası yine tesir-i zamana etba eylemişlerdir. İşte Nedim. Ondan evvel gelen Fatih-i Bağdat'ın şuarası da padişahın mecbur olduğu alem-i zevk ü şevkin meddahı idiler. Nedim eslâfından daha refik bir nâdi-i ülfet bularak onun ıtrâ'ıyla meşgul olmuşlardır. Ahmed-i sâlisin halkı olan Mahmud-ı evvelin mekanet ü metaneti zaten ulvî âm ile muzmahil taraftarân zevk ü şevkin sükutu istilzam etti desek yeri vardır. Mustafa-yı sâlise bakalım ünvan-ı milliyesiyle Koca Ragıp tab-ı hakimanesi söz getirmez. Fakat matbunun meşreb-i kanaatkârisi de acaba tesir etti mi dersiniz?

İkinci bir hülasa daha yapalım... O zamana, ta Şinasi devrine gelinceye kadar Galip gibi bir ikisi müstesna inhitat-ı idari, inhitat-ı edebiye olmuştur. Şinasi devrini zaten kendi kendine ihsas lüzum eden ıslahat-ı idarenin satûr-ı edebe akseden neticesi değil midir? O zamandan 10 temmuza kadar geçirdiğimiz devir ihtimal bir devr-i cedid-i edeb ihsas edecek müessirata malik midir? Bir münakaşaya mahal vermemek için bundan bahsedecek değiliz. Fakat bir hakikattir ki mademki 10 temmuz mebde-i inkılabdır. Edebiyatımız da bir inkılâba hazırlanmalıdır. Fakat inkılâb-ı siyasîyi idare edenler olduğu gibi inkılâb-ı edebîyi de idare edenler bulunmalıdır. Acaba o eller hazır mı?.

HÜSEYİN KÂZIM

c.2, S. 11, s. 1083 - 1085.

SULLY PRUDHOMME

Cenab Şehabeddin Bey'e — İstibdad Tahassüsatından

Sully Prudhomme vefat eylemekle yalnız âlem-i şiir ü edeb-i derin bir şâirden, büyük bir edibten mahrum olmuş olmadı; belki cihan-ı insaniyet en iyi bir insan, en temiz bir kalp, en hayr-hâh bir fikir kaybetti... İcra ettikleri «hıyanet ve denâet» rolleriyle hayat-ı ictimâiyye sahnesini siyah ve kırmızı lekelerle kirleten bunca mülevves ve hunhar aktörler, insaniyet ve saadet için birer unsur-ı meş'um olmakla mağrur ve müftehir görünen bunda zalim ve murdar mahluklar arasında, bilir misiniz, Sully Prudhomme gibi beyaz vicdanların ufuli asırlardan beri tulû'una intizar edilen «şafak-i insaniyet» için ne siyah bir buluttur?!.. Evet, âlem-i şiir ü sanattan ziyade cihan-i insaniyet ve medeniyet bu buluttan müteessir olmalı, bu ufule ağlamalıdır...

«Şükûfedân-ı Şikeste» şâirinin vefatını hayat-ı milliye ve ictimâiyeden, bu mülevves muhit-i kezb riyadan son derece mecruh ve müteessir olduğum bir dakikada, daha doğrusu, kalbimde bilmem ne kadar senelerden evvel doğup her gün gittikçe büyüyen şedid bir alem ve ıztırabın - bazı kahhâr sebeplerle - en ziyâde icrâ-yı tesir eylediği bir anda haber aldım... O gün sabahleyin İstanbul'a inmiş; ruhumda müthiş bir zelzele, dimağımda büyük bir hâile ile, bîtâb ve meftûr, adaya avdet etmiştim... Evde bir müddet istirahat ettikleri, daha doğru bir tabirle, bir müddet daha fikrimi hummalı düşünceler, muazzez işkencelerle yorduktan sonra tembel ve me'yus hatvelerle «Hulki Palas» a doğru ilerlemiştim... Bu büyük otlak küçük bahçesindeki kanapelerden birine oturduğum zaman saat on ikiye, yaklaşmış masaların çoğu işgal edilmişti... Heybeli'nin yaz akşamlarına

mahsus şiiriyet-i hazinaresi yelpazeleyen hafif ve nüvaeişkar bir rüzgarla ihtizaz eden camlar sankı i'sâr-ı maziyanın esrar-ı fecâyi'ini fısıldıyor, daha ötede mavi deniz saf ve mahmur bir rükudetle uzanmış, uyuyor görünüyordu...

Dimağım, ezgin ve bedbin, düşünüyor... Nazarım bî-tab ve bî-mana ini'tâflarla muhitâtı dolaşıyordu... Bu sırada Türklüğün iftihar edebileceği mezâya-yı kalbiyye ve fikriyye ile mücehhez muhterem bir arkadaşım yanıma geldi; acı bir tebessüm ile: - Haberin var mı, dedi. Sully Prudhomme öldü... Hiç intizar etmediğim şu darbe kalbimde öyle ani bir feverân hâsıl etti ki şiddetle bağırdım: - Ne?!...

Fi-l-hakika bu sayha-i taaccüp ve teessüf o kadar şedid ve asabî fırlatılmış idi ki biz az solda oturan üç madam ve bir matmazelden müteşekkil bir zümre birden hayret ve haşyetle dolu nazarlarını bana çevirmişti!...

Bin sekiz yüz dokuzda tulu', bin dokuz yüz yedide gurûb eden bu nezih ve nevvâr şâirin ne yetmiş seneye yaklaşan saf, şeffaf safahat-i hayatiyesini... Ne de nısf'asra karib bir zamandan beri kâinât-ı şiir ve ü edebi tehziz ve tenvir eden deha-yı şâirâne ve sanatkârenesini tasvir ve tahlil eylemek fikrindeyim... Zaten böyle bir arzuda bulunsam bile adem-i iktidar buna şiddetle muarız çıkar... Ben «Şair» Prudhomme'u değil, «insan» Prudhomme'u göstermek, daha doğrusu bu ufulün kalbimde husule getirdiği heyecânât ve intibââtı tasvir etmek istiyorum:

Bilmem neden, Sully Prudhomme denince müfekkirimde derhal büyük bir vicdan, hassas ve şefik bir kalp, beşeriyet-i muztaribe için sızlayan derin ve narin bir ruh, adalet ve insaniyet için dimağ yaşar... Bütün iyiliklerden güzelliklerden, inceliklerden, derinliklerden müteşekkil nezih ve kıymetdar bir deste-i zi-hayat; daima tasvir ve tahlil

ettiğim bir heyet-i mesude-i beşeriyetin reisi olabilecek muazzez ve mümtaz bir mahluk canlanır... Onun için bu timsâl-i fazilet ve insaniyetin, bu rahib-i şefkat ve adaletin uful-ı edebisi ruhumda, dimağımın hakikat olsun diye bir çok zamandan beri ulvî heyecanlarla yorularak başlattığı o heyet-i mesûde-i muhayyilenin tarümar-ı nâgehanisi tesir-i feci'ini hasıl etti...

Sully Prudhomme gibi necip ve ulvî mahluklar öyle bir kuvve-i sâhirâneye maliktir ki insanı beşeriyete ısındırır ve acırdırır, bedbinliğinden kurtarır... Fakat, ah fakat, bu kuvvete rağmen benim bazen öyle müthiş, öyle mecruh, öyle derin azaplar, telhiflerle pür isyan... Öyle «determinizm» meslek-i felsefiyesine düşman olan bir dakikam gelir ki - şimdi bulunduğum dakika-i hâile gibi - beşeriyeti sevebilmekliğim için dünyadaki bütün insanların bilâ-istisna mutlak Sully Prudhomme olması icap eder... Evet, artık diyebilirim ki, iyi, necip insanlara ne derece müfrat bir hürmet ve muhabbetim varsa mülevves, âdi mahluklara karşı da kalbimde hiç saklayamadığım bir nefret ve istikrâh, hiç susturamadığım bir feryad-ı kin ve gazab vardır...

Ben bugün bu menfur, bu çirk-âlud- muhit-i milli ve içtimâide beşeriyet-i hakikiyye için edebi birer leke olan faciaların, hâilelerin... Hûnîn menfaatler, muhteris emeller, mel'ûn hod-perestliklerle paslanmış vicdanların icra ettiği cinayet ve vahşetlerin nefret-i temâşâ ve istimâiyle ceriha-dârım... Ve ceriha-i müthişe ile bütün beşeriyeti hep fena adamlardan müteşekkil bir kitle-i müfterise gibi farz etmek mecburiyeti elîmesi altında eziliyor, ölüyorum... Galiba bu büyük azap ve ıztıraptan kurtulmak ihtiyaçları içinde en hummalı, en helecanlı, intizarlarla bîtap ve bîhuş olduğum için olmalı, şu gayr-ı muntazır haber-i vefat beni pek şedîd bir zelzele-i heyecan ve teessürle sarstı...

Ah yarabbi, tekmil efrâd-ı beşeri «adalet» şâiri gibi saf ve ulvî, necip ve hayrhâh tasvir etmek isteyip de sonra buna mukabil sahne-i hayatı kömürleşmiş vicdanların, paçavralaşmış fikirlerin bir teşhirgâh-ı mülevvesi şeklinde görmek ne bî-aman, ne kahgaddar bir inkırâz-ı âmâldir!...

Her dem beşeriyetin sızlayan cerihalarını tedavi edecek bir merhem olabilmek emeliyle çırpınan şu nâçiz kalem, insaniyetin kendi evladından aldığı bu feci yaraları hissetmekle, ait olduğu kalple beraber, tamamen kırıldı... Şimdi, şu dakikada ben baykuş harabeleri gibi siyah ve mevtâi bir manzara teşkil eden bütün bu enkaz-ı silsile-i âmâl altında, böyle kırılmış bir kalem, kırılmış bir kalp ile inlemekten başka yapacak bir şey bulamıyorum...

Of, kabil değil şu perişan ve pejmürde yazılar, bu derin, bu samimi inlemelerin hakiki tercümanı olamaz... Mümkün değil, şu anda içimden, hüviyet-i vicdaniyemi sızlatarak, geçen heyecan elektriğinin cereyan-ı mehibini şu siyah satırlar bir ma'kes-i ihtizâz teşkil edemez... Öyle ise ne yapmalı yarabbi, ne yapmalı?... Susmalı değil mi?... Peki!...

Lakin hayır, hayır!... Benim daha şu sahifelere tevdi' edilecek fikirlerim, heyecanlarım... İfşa olunacak hisselerim, emellerim var...

Fakat heyhat!... İşte bir aks-ül-âmel-i tefekkürle anlıyorum ki «sükût!» daha muvâfık olacak... Evet, sükût... Daima sükût!... Âfâk-ı muazzeze-i vatanı kaplayan bu

perde-i siyah sükûtu... Bu zelil, bu elim kabusû parçalayacak o necip kuvvet, o nevvâr-ı heyecan ne vakit canlanacak, ne vakit?...

Herşey öldükten sonra değil mi?...

28 Ağustos 1323

Heybeliada

RAİF NECDET

c.1, S.3, s. 262 - 265.

BİZDE ROMANCILIK VE ROMANLAR

I

Romancılığın bizde henüz doğmamış olduğunu iddiaya kadar varan müşkülpesentlere:

-Yok, artık bu kadarı da bedbinliktir... Doğrusu fart-ı tasallüftür.

Demeye cesaret edeceğim. Evet, romancılık bizde hayat bulmuştur ve hal ve muhite nazaran bir dereceye kadar da terakki etmiştir, iddiasını bile der-miyân edeceğim.

Bizdeki romancılığın tarihçesi vakıâ pek mühim ve âsâr-ı berceste tenkidâtıyla dolgun değildir. Uzak zamanlara ircâ'-ı nazar etmeye hacet mess ettirmez. Biz hikayenüvisliği, şüphesiz, edebiyat-ı Fârisî'den almışız; daha doğrusu ilk hatvelerde o vadi-i sahifin peyrevi ve fena bir mukalliti olmuşuz. Lisan-ı azabü'l beyan-ı Fârisî'de hikaye tarzında yazılmış âsâr-ı muhalledde var. Mesela Şehnâme, saht-ı mutakabatında bin türlü nikat-ı iştibah bulunan Şark edebiyatı âsâr-ı muhalledesinden (Homeros) un (İlyada) sından elbet daha klasik, daha parlaktır. Kutsiyesine olan hürmet-i mahsusemiz kalbimizin caygîr-i edebisi olan mesnevi-yi şerif hikaye tarzında yazılmış bir eser-i belagat-güster-i muhalleddir.

Lisanımızın, doğrusu, (klasik) ler hususunda pek fakir, pek yavandır. Şimdiye kadar Türkçe'de ne bir Şehnâne yazılmıştır ne de bir mesnevi-yi şerif. Manzum (klasik) lerimizin meyanında (Mevlid-i Nebevî) bir sehl-i mümteni olmak üzere gösterilebilir. Fesâhat ve belâgat-i tabiîyyesiyle beraber (tasvir-i hayat) hususunda mesnevi ile asla makis olamaz.

Bizde (klasik) âsâr-ı muhallede vücuda getirebilmeye en ziyâde istidad-ı fevkalade göstermiş olan edib-i muciz-beyân şüphesiz, şair şair-i nihat, üstat-ı ulviyyet nejat Abdülhak Hamid Beyefendi'dir. Onun (Makber)i, (Eşber)i birer sergüzeşt-i hazini ve müellem tasvir-i muciz-beyanı hâkî değil midir? (Tarık)ı, (Zeynep) i birer hikâye-yi dil-sûz-ı nakş dil-pezîrinden başka bir şey midir?

Tarih-i edebiyat-ı Osmaniye gelip geçmiş üdeba-yı marûfemizle hali hazırdaki erbâb-ı kalemimizi tezyif ve âsâr-ı ber-güzîdeyi teşrih ettiği zaman bizde bir Moliere, bir Shakespeare, bir Göte çıkmadığına, şüphesiz, hükmeder. Fakat - Şark efkâr ve ihtisasatı vadisinde - bir Racine, bir Corneille vücuda gelmemiş olmasına kail olamaz. Çünkü ortada deha-yı gayr-ı münekkeriyle âsâr-ı muhallede tevlid eden koca bir Abdülhak Hamid var.

Edebiyatımız manzum âsâr-ı beliğe noktasından fakir değildir. Bizde de büyük adamlar, büyük dimağlar mühim şeyler düşünmüş ve alem-i edebiyatta gayr-ı kabil indiras abideler bırakmıştır. Meselâ Ziya Paşa merhumdan tarih-i edebiyat bahsederken Fransızlardan meşhur (Boileau) suyla bir mukayese yürütülmüş olsa netice-yi hâsıla ne olur? Ziya Paşa merhumun Zafernâmesi (Boileau) nun (Satir) leri kadar parlak, fevkalede değil midir? (Terci') ile (Terkib)i âsâr-ı muhallede addolunmaya liyâkat kesb etmiş midir? Bizim de klasiklerimiz bunlardan ve bunlar olmalıdır.

Fransızlar klasiklerini dünyanın hemen her tarafına yaydılar. Çünkü lisanları şâyi', edebiyatlarının muhit-i hikemdânisi vâsi'. Mekteplerinde onlar tedris ettirilir. onlar ezberletilir Fransız edebiyatının (klasik)ler devresinden beri asırlar geçtiği ve tiyatro sanatkarlığı büsbütün değiştiği halde masraflar, külfetler ihtiyar edilerek hala o piyesler oynatılıyor, bu âsâr-ı muhallede fikirlerde, nazarlar önünde daima canlı bulunduruluyor.

Bizde ise suret-i takdir küllliyen başka bir büyük şairimiz (Zafernâme)yi âlem-i edebiyatın burc-ı bülendine bir râyet-i zafer olarak dikmiş. Acaba evlad-ı vatandan kaçta birinin matâf-ı nazari olmuştur. Safhalarda bayağı kağıtlara basılmış nüshaları tozlar içinde senelerce gizli gizli sürünüp kaldıktan sonra büsbütün ortadan toparlattırıldı. Halbuki Zafernâme mine ile işlenecek, mozaikle sahâif-i edebiyat-ı Osmaniye üzerine resmedilecek eseri-güzin-i muhalleddir. Biz kıymetini takdir etmiyorsak ahlâk onu mertebe-i bülendine irtika ettirir, buna şüphe yok.

İstitrâd kabilinden olarak klasikler bahsine saptım. Bunun hakkındaki mütalaâtım başka bir makaleye hasretmek isterim.

*

* *

Bizdeki romancılığın mukaddime-i inkişâfı sahti bir hikâye-nüvislikten ibaret kalmıştır. Fuzûli'nin (Leyla vü Mecnûn) u bir mertebe-i bülend-i istisnada tutulduğu halde eslâf-ı üdeba bize hikâye tarzında yazılmış az, çok kıymetli manzum ve mensur eserler bırakmamıştır. Acem tarzının pek bayağı bir taklidi olan (Hikâye-yi Heft İklimler) (Âşık Garip) ler, filanlar edebiyatımızın daire-i şümûlü'ne girebilecek bir kıymet ve mahiyeti hâiz değildir.

Şinasi Mektebi'nin âlem-i edebimize feyz-bahşa olmasını müteakip milel-i mütemeddine edebiyatında pek mühim bir mevki-i müstesna ihraz eden hikâye-nüvisliğe de yavaş yavaş temayül hasıl olmaya başladı. Bize bu vadide en ziyade hâiz-i kıymet bir eser-i bedi'-i pür-hikmet yadigâr etmiş olan asırlarımızın edib-i a'zam ve muhteremi Kemal Bey merhumdur. Taklidi muhal ve bâis şerm-sârî ve haccâl olan o üslub-ı müzeyyen ve şa'şaa-dârıyla (Cezmî) yi yazarak ahlâfa yadigâr bıraktılar. (Cezmi) üstad-ı muhteremin enfes âsârı değildir, fakat edebiyat-ı Osmanîye'de hikaye tarzında yazılmış olan enâfis âsârdandır ve şüphesiz o vadide muharrer âsâr-ı edebiyenin de enfesidir.

Kemal Bey merhum Cezmisi'nin mevzuu için tarih-i Osmanî ye müracaat etmiş, bin türlü vakayi' muhtevi olan o kanlı sahifelerin yapraklarını kendine has bir kudret-i üstâdane ile açmış, o safahâtın acılıklarını teellümâtını tenşid ve teşrih etmiş şiirlerini okumuştur.

(Victor Hugo) tarz-ı tasvirine müteşâbih olan ihtişam-ı kelâmıyla, nazar-ı ulviyet beyanıyla, hissiyât-ı rakike-i vatanperveranesiyle mâli olan Cezmi bizim ilk hikâyemizdir. Kıymetdâr, zarif, latif bir hikâye-yi tarihiyemizdir. Üstad-ı a'zama olan bütün hürmet ve muhabbet-i kalbiyemle, âsâr-ı sanatına ma'tuf bulunan fart-ı hayret ve سايا شمله diyebilirim ki Cezmi bir (klasik) eser addedilemez, bizde (Fenelon)un Telemak'ı makamına, kaim olamaz.

Ancak (Victor Hugo) ile (Kemal) arasında - hikaye-nüvislik noktasından - bir mukayese-i edebiye yürütülmek icap etse ve âsâr-ı metrukenin çokluğu, azlığı nazar-ı itibara alınmasa (Kemal) imizi yine mertebe-i kemalde bulunmak üzere add ü telakki ederim.

(Kemal) Bey merhum (Cezmi) yi yazdığı zaman Fransız edebiyatından romancılık âleminde (Romantizm) meslek-i edebisi münhasıran hükümrân-ı yegâne bulunuyordu.

Romantizm mekteb-i edebinin azam-ı esâtizesinden bulunan (Hugo) âlem-i edebiyatta bir hükümet mutlaka teşkil etmiş zannediliyordu.

Bütün hikaye-nüvisler (romantizm) mesleğini takibe koyulmuşlardı. Bundan dolayıdır ki Kemal Bey merhum bile deha-yı malumiyle beraber bu meslek-i sakimin taht-ı tesirinden kurtulamamış, o esnada okuduğu Fransız âsâr-ı edebiyesinin muhit-i tesirinden mahsulât-ı kalemiyesini tecrit edemeyerek hikaye-nüvislikte bir şahsiyet-i mümtaze husûle getirememiş olmaktan dolayı (romantik) likten azâde olamamıştır. Ancak bizde Cezmi (romantizm) meslek-i edebiyesinde yazılmış hikayelerin ser-firâzi ve yeganesidir.

(Romantizm) meslek-i edebiyesi (Alexandre Dumas)ın fikr-i cevval ve kariha-i fiâli önünde başka bir şekil alarak hikâye-nüvislik avâm pesendâne bir tarza döküldükten sonra Fransa'da (Xsaviye de Montepen) ler, (Ponson de Tray)lar nihayeti gelmez yâveleri gazete tefrikalarında, kitap halinde kucak kucak âlem-i matbuata attıkları ve romantizm mesleği şekl-i edebiyesinden çıkmak suretiyle yave-serâlığa yaklaşmış bulunduğu sırada o âsârın mütalaasıyla fikri tasvir birinin lisanlarını öğrenmeyi de teshil edilir. İşte bu suretle medeniyet ve insaniyetin hedefine vasıl olmak istiyorlar. İnsanlar arasında muhâsamâtı kaldırmak, sükun ve âsâyiş, sulh ve müsâlemeti teyit etmek için her şeyden evvel lazım olan «muhabbet» i hasıl etmeye çalışıyorlar.

İdare-i meşrûta tesis olunduktan sonra anasır-ı muhtelife-i Osmaniye ihtilaf ve muhasamâtı bertaraf ederek Osmanlı namı altında bir vatan evladı olmak üzere ittihat etmek meylini gösterdi. Fakat bu İttihad-ı siyasi ile, bir ittihad-ı kalbide hasıl etmek için yine «muhabbet» lazım.

Terbiye-i milliyeyi bu noktaya istinaden hasıl edebilmek için maârif-i umumiye nezaretinin himmeti beklenecek. Bugün bütün âlemin tatbik ettiği usülü, terbiye-i beynelmilel-i ibtida kendi içimizden başlayarak niçin tatbik etmeyelim? Şimdi anâsır-ı muhtelife-i Osmaniye'nin mekteplerini kendilerine bırakacağız. Fakat usül-ı terbiye ve tahsili de ciddi bir surete ifrağ edeceğiz. Eski devrin ciddi ve vatana layık terbiye ve tahsili hiç münasebeti olmayan ca'liyâtını atacağız da bilhassa maârif hakkında pek esaslı ıslahat ve tensikat yapacağız. Buraları doğru. Lakin şimdiden - mademki mekteplerimiz, mektep ve darü'l-tarabya denecek bir hale gelecek ve bil-hassa ahlâk ve terbiye cihetine pek ziyade itina olunacak - Türk, Rum, Ermeni Mektepleri, hatta ibtidâi ve rüşti derecesinde bulunan mektepleri arasında bir müddet için şâkirdan mübadelesi usulüne riayet edemez miyiz? Bu suretle daha küçük yaştan anâsır-ı muhtelife çocukları arasında ünsiyet ve muhabbet hasıl etmeye çalışamaz mıyız? Bu mübadeleyi muallimlerine de teşmil etmek mümkün olamaz mı? Bu surette lisan ve adet intikal ederek böylece muhabbet-i mütekabileye hedef-i medeniyet ve insaniyete doğru hatve atılamaz mı? Yavaş yavaş Avrupa akvâm-ı mütemeddinesiyle münasebetimizi bu yolda tezyide çalışmakta tarik-i terakki ve tekamülde ileriye gitmemize yardım etmez mi?

MAHMUD SADIK

c.1, S.4, s. 435 - 438.

BİZDE ROMANCILIK VE ROMANLAR

II

AHMED MİDHAT EFENDİ, MESLEĞİ, ÂSÂR-I MESÂİSİ, ROMANLARI

Heyet-i hâzıra-i muharririn pişvâsı, post-nişin bir pir tüvanâsı, şüphesiz, Ahmed Midhat Efendi hazretleridir. Fransızların (Doyen) Istılahı bizde şeyh ile tercüme edilir ve bu tabir-i nâkıs hem matbuatta سورتیلین zamanın uzunluğunu ve hem de senelerce imtidad eden risayet-i hayaliye-i kalemiyeyi müfid ve muzıh olursa Ahmed Midhat Efendi'ye şeyhü'l-muharririn denilebilir. Pek doğru olduğuna vicdanen kani olduğum fikre nazaran Ahmed Mithad Efendi şöhret-i sehileye nail olmuş. Bahtiyar bir müelliftir. Muhit, zaman, tali' kendisine reh-güzâr-ı matbuatta daima yaver olmuş ve mesâide kâr-ı dâver inmiştir.

Bağdat'tan (1) İstanbul'a avdet ettiği zaman âlem-i matbuâtın nâmdar-ı dilirân ve bahadırânî bir sadme-i rüzgara uğramış ve meydan-ı sühan hali kalmıştı. Midhat Efendi ilcâât zamanı pek iyi takdir eden ashab-ı zekadandır. Bu nadir ü'z-zuhur fırsattan istifade azmine düşerek hemen hâme-i mesâiye sarıldı; yazdı, yazdı; Ahmed Midhat Efendi'yi tavsif için durmaz, dinlenmez bir hâme-i çâlâk sahibi demek caizdir.

---

(1) Ahmed Midhad Efendi'yi Bağdat'a şehit muhterem, vatanperver-i azam Midhat Paşa merhum götürmüştü. Orada vilayet gazetesinin baş muharrirliğini ifa etmişti. Midhat Paşa merhum gibi bir vezir-i kadir-şinâsın nazra-i teveccüh ve iltifatını kazanmış olduğuna nazaran Ahmet Midhat Efendi pek çoklarının iddiası gibi bir (boş anbar) değildir. Ancak bil'ahire İstanbul'da enzâr-ı kariine maruz bulundurmak üzere açtığı (Kırk Anbar) ı doldurmak için eline geçen herşeyi oraya tıkıştırmış, o (muhit-i maarif!)i adeta bir meşher-i garaib haline getirmiştir.

Hemen «Kırk Anbar» tesis etti. O zaman bu muharrir âteşin mizaç bu mecmuayı adeta (Rov de Dumond) gibi bir muhitü'l maarif haline koymak niyetinde idi. Ancak seviye-i irfan-ı karin o dereceyi ihatadan pek uzak bulunmak hasebiyle âsâr-ı kalemiyyesini âmiyâne bir surete dökmeye mecburiyet hissetti, zan ve kıyas ederim. İşte Midhat Efendi'nin iştiharı ve muvaffakiyet-i kalemiyesi de ancak bu ilcâât zamanı anlamış olması sayesinde husule gelebildi. Ahmed Midhat Efendi o zamanki seviye-i irfan ve malumatı hudde-i tedkik ve mütalaadan geçirdi. Baktı ki malumat-ı medeniye nokta-i nazarından hilkatin derece-i vukufu hemen hiç râddesinde kalıyor. Bu fikr-i sabit neticesinde bu muharrir-i cevval kendini üstad ve kariini ecbed-hân kıyaz etti ve âsâr-ı kalemiyesine o nokta-i nazardan bir levn-i şahsiyet verdi. Şöhret-i sehile iktisabına saik olan esbâb-ı ruhiyeden biri de, şüphesiz bu tarz-ı bâlâ-pervazanesidir.

Ahmed Midhat Efendi'nin âlem-i matbuata en büyük hizmeti halkı mütalaaya alıştırmasıdır. O zamana kadar seviye-i irfan zaten zik bir daireye münhasır kalmış olmak hasebiyle bazı kibar mahafil-i hususiyesinden başka yerlerde âsâr-ı cedide-i edebiye ve müellifat-ı ciddiye-i ilmiye celb-i nazar-ı iltifat edebilmekten mahrum kalmakta idi. Çünkü halk bu gibi âsâr-ı müfidenin mütalaasına alışmamıştı... Okusalar bile onlardan bir zevk-i mütalaa duyacak derecede izan ve irfanları neşv ü nema bulmamıştı. Bu hakikati vaktiyle anlamış olanlar Ahmed Midhat Efendi eserlerini âmiyâne yazdı, onların anlayabileceği vadide kalem oynattı.

Kariin biraz mütalaaya alışır alışmaz şeyhü'l muharririn âsâr-ı kalemiyesinin çoğunu hikaye-nüvisliğe hasretti. O sırada (Alexandre Dumas Pere) in meşhur (Monte Kristo) su tercüme edilmişti. (Binbir Gece) ve (Muhayyelât-ı Aziz Efendi) efsanelerinin mütalaasından zevk almış olan kariin o fevka't-tabiîe yavelerin alafranga tavsiratla muharrer bir nüsha-i saniyesi denilmeye sezâ (Monte Kristo) nun harikulade vakayiine ve

tasvir-i hadisât nokta-i nazarından meşhud şu mebzuliyet-i kalemiyeye hayran olmuştular. Ahmed Midhat Efendi hemen (Romantizm) mesleğini kabul ediverdi: ancak bu meslek-i edebin tarz-ı âmiyânesini. Bunun üzerine (Hasan Mellah) ve (Hüseyin Fellah)ı yazdı. Karileri kendisini alkışladılar, tahlilat-ı ruhiyeden muarra o uzun sahifeleri büyük bir zevk-i mütalaa ile okudular. O zaman için hemen herkes bu fikirde müttefikti:

-Nedir bu cevdet-i vüsat-ı kariha!...

Bu, ne üslub-ı sade, fakat zengin!...

Ahmed Midhat Efendi karilerini denizlerde, karalarda dolaştırdı. Onlara hikaye söyleyerek, masal naklederek mebâdi-i ulûm ve fünûnu öğretti. Mesela denizden bahs olunsa:

«Benim muhterem karilerim, (Ahmed Midhat Efendi nabz-gîrdi) Siz bunu belki bilmezsiniz: Denizler tuzlu suların tecemmünden vücuda gelir bahirelerdir. Fakat ya su su nedir? İşte işi asıl esasından tutturalım. Size bunu bi'l-kimya mı anlatayım? Yoksa hikmeten mi tarif edeyim?...»

Mukaddimesini serd ederek mütalaanın ağzını sulandırır ve sonra müvellid-ülmâdan, müvellid-ül-humûzadan bahseder. Hikayenin cereyan-ı tabiîsini bil-külliye terk ederek o sırada kürsi-i tedrise çıkmış bulunur. Artık çala kalem, ilm-i kimyadan oraya sahifeler nakleder. Kariler bu muharrir-i fâzılın ihata-i fevk-al-âde-i ilmiyesinin hayranı olurlar. Halbuki bu mebahis-i ulûm-ı hikemiyenin mebâdisinden madudtur.

Karilerini, sevgili, muhterem karilerini - hayâlen - bahrî bir seyahate çıkartsa bir gemiye bindirse onun bütün aksâm-ı müteferrisatının esâmisiyle ifâ ettikleri vazâif ve hidemâtın nükteleriyle beraber size nakleder. En küçük bir (makara) nın ne olduğunu. nerede yapıldığını, nasıl hizmetler gördüğünü tafsilen hikaye eder. Bu vukûfa şaşarsanız, malumât-ı müteferrianın bu derecesine hayretler ibraz eylersiniz:

-Bu ne ihata-i külliye!...

Fakat eşhas-ı vakanın ahvâl-i ruhiyesini tetkik etmez; hatta tahlilât-ı hususiye-i ahlâkiyesine bile girişmez. Bunların ne lüzumu var? Zevâid...

(Muhayyelât-ı Aziz Efendi) nin zamana münasip surette tertip edilmiş bir tarz-ı diğerinden ibarettir demeye insanın dili, kalemi varmayan romanlarında kudret-i beşerin fevkinde bile her şey vaki' olur. İnsanlar deniz üzerinde günlerce yüzerler ve bir sahil-i selâmete çıkarlar. Havada uçmak, ka'r-i deryada yüzmek dağları aşmak Midhat Efendi'nin romanlarindaki eşhas-ı muhayyile için umur-ı tabiiye ve âdiyedendir. Zaif ve nahif bir bir kadına on, on beş erkekle boy ölçecek kadar kuvvet verir, onu ahlâk ve âdât-ı milliyemizin müsait bulunamayacağı vakayie, hadisata sevk eder. Pehlivanlık, efelik meydanlarında gezdirir. Erkek kisvesine büründürerek Galata omuzdaşlarıyla boy ölçtürür. Sonra kadın olduğunu tesadüfen bir gece Galata Otelleri'nde bir süfliyet-hânede yarânları tarafından anlaşılır anlaşılmaz...

Aman Yarabbi! Hayret... Hayret...

-Bu ne vüs'atı kariha!

Bu ne ciyâdet fikr-i mahsulâtı!...

*

* *

«Pariste Bir Türk», (Felatun Bey ile Rakım Efendi), (Çengi), (Yeryüzünde Bir Melek) romanları meziyet-i edebiyeden muarra iyice yazılmış birer masal nümuneleridir. Eğer şimdi bu romanlar hiç bir güne temayülât-ı tarafgirâneye tâbi olmaksızın tahlil edilecek olsa denilebilir ki Ahmed Midhat Efendi bu ma-la-ya'niyyât sırf tefrika doldurmak ve halkın o esnadaki hikaye okumak merakından istifade etmek üzere para kazanmak maksad-ı yegânesiyle yazmıştır. Bu kadar çok tevellüdât-ı fikriye ve kalemiye vücuda getirmek kolay şey değil; ale-l-husus böyle vasi bir mikyasta bu âsâr-ı kalemiye arasında hikâye var, tarih var, ulûm ve fünun var... Var, var, var...

Bundan dolayı tetebbuâta pek az lüzum gösteren romanlar Ahmed Midhat Efendi'nin adeta baziçe-i hâmesi hükmüne girmiş olacak zannederim. Vapur kamaralarında, matbaanın ser-muharrirliğe ait vazâif-i kesire-i tab-âverinden fırsat bulunduğu sıralarda, züvvâr ile muhavereye devam edildiği esnada kalem muttasıl yürüyor, ertesi günü tefrikayı yetiştiriyor. Arada bir ser-mürettib kendini göstererek:

-Efendi, roman yetişmedi. Daha bir buçuk kağıt ister.

Demek suretiyle müzic bir ihtarda bulundu mu artık rakipsiz hâme-i bî-endişeye sürat verilecek; yaz bre yaz... Münekkid yok, muarız yok. Herkes hayran-ı dehası. Vâsi bir mikyasta yazı yazmak için bu, iyi bir fırsat değil mi?

İşte Ahmed Midhat Efendi'nin kütüphane-i irfan-ı millete yâdigâr bıraktığı romanları ale-l-ekser bu suretle vücuda gelmiştir. Erbâb-ı insaftan... Ve ale-l-husus erbâb-ı idrakten her kim olursa olsun Ahmed Midhat Efendi hazretlerinin romanlarını ciddi

surette hudde-i tetkik ve tetebbudan geçirsin... Neticede aşikâr olur ki efendi hazretleri romanları için bir mevzu aramaya (Kanava) yapmaya, bir (tez), bir maksat takip etmeye asla lüzum görmemiştir. O, karihasına, sürat ve maharet-i kalemiyesine - lüzumundan fazla - emin, muvaffakiyet istihsalinden mutmain... Diğer şeylerle uğraşmaya, izaa vakt etmeye lüzum ne?...

(Emile Gaburyiv) nın Fransa'daki şöhretine imrenerek cinayat tahkikatını musavver ve hâki romanlar yazmaya da bir aralık heves etti. (Esrar-ı Cinayet), (Hayret) bu temayül ve merakın mahsulatındandır. Fransa'da (Emile Gaburyiv) nin iştiharı da bir şöhret-i sehile idi. Nitekim şimdi bu muharrir köşe-i nisyâna atıldı, bi'lkülliye unutuldu. Tahkikat-ı adliye tafsilatını hâvi bulunan bu gibi romanlar kariinin geçici hevesâtını tatmin etmeye hizmet etmiştir. Bunlar beka bulur eserler değildir. Maa-mâ-fih şunu da itiraf etmeli ki Ahmed Midhat Efendi (Emile Gaburyiv) den aşağı kalmamış ve o derece izhar-ı marifete muvaffak olmuştur.

Lülü-i Asfer'in tercümesi Midhat Efendi'yi edvâr-ı sâlifeye icra-ı nazar etmeye sevk etmiş oldu. Lülü-i Asfer Hind'e, Hintlilerin garaibine ait idi; Midhat Efendi de güya sahâif-i tarihiyemizi gözden geçirdi. Osmanlıların korsanlık devrine intikal-i kelâm etti ve (Ahmet Metin ve Şirzad) ı yazdı. Bunlar hep sahâif-i vakâyi-i garibe külliyâtından ibarettir. Zannediliyor.

*

* *

Ahmed Midhat Efendi bir aralık hayaliyyun meslek-i edebinin mergubesini de mütalaaya koyulmuş ve onlardan bir fakir delikanlının hikâyesini de tercüme etmiştir. (Octave Foye) nin enâfis-i âsâr-ı metrukesinden madud olan bu hikayenin tercümesi - Midhat Efendi'nin diğer âsâr-ı kalemiyesi gibi - pek aceleye gelmiş olmalı ki aslı ile nüsha-i mütercemesi arasında zevk-i edebi nokta-i nazarından bir mukayese yapıldığı takdirde tercümesinde pek de muvaffakiyet hasıl olamadığı müsteban olur. Hayaliyyun meslek-i edebin vadi-i hassasını takiben (Henüz On Yedi Yaşında) namıyla ma'ruf sergüzeşt-i garibi yazmıştır. Fakat Midhat Efendi yine meslek mütehazzinden feragat edemeyerek tahlilat-ı ruhiye cihetine hiç yanaşmamış. Tasvirat noktasından da parlak sahifeler yazamamıştır.

«Ladam O Kamelya», «Antonin» tercümeleri de (Dumas Fils)in şerefini kariin-i Osmaniye meyanında tanıttıracak bir derecede mükemmel ve ale-l-husus güzel değildir. Midhat Efendi hazretlerinin tercüme hususunda garip bir itiyatları var. Mesela bir kaç sahifeyi bir cümlede okumak ve oradan iktibas edilen maâniyi kendi tarz-ı tahrir ve şekl-i tefekkürüne göre yazmak.... Denilebilir ki Ahmet Midhat Efendi'nin bütün tercümeleri bu surette vücuda gelmiştir. Fakat maa-t-teessüf tercümelerde asıllarında görülen letafet, incelik, tarz-ı tahrirdeki güzellik ayan olamıyor. Bundan dolayıdır ki o eserlerin bizdeki tercümelerine nazaran kıymet-i edebiyeleri layıkıyla takdir olunamamıştır, iddiası bile der-miyan edilebilir. (Dumas Fils)in vadi-i hikemiyât-ı ahlakiyesinde âsâr ve müellifât kaleme almaya heves etmiş olan (Hâce-i Sâni)miz «Müşahede»yi, «Taaffüf»ü, «Mesâil-i Muğlaka»yı yazmış ise de bütün bu hikayelerde ve buna benzer sâir âsârında hep (Xsaviye de montepen) tarz-ı tasvirine kaçmıştır.

Bence kanaat-i kalbiye hasıl olmuştur ki Ahmet Midhat Efendi şehran-ı matbuatta hep (Xsaviye de montepen)i matmah-ı nazar ve şayeste-i taklid görmüştür. Bütün

hikâyatında o tarz rayiha, o hiçlik vardır. (Kasaviye Domontepen) sembolizm. realizm meslek-i edebiyesinin zuhuru üzerine nasıl ka'r-ı na-yâb nisyana düştü ise bizde de (dekadan) lar tabir-i müzeyyifanesiyle vesile-i istihza olan nesl-i ahir mekteb-i edebinin âlem-i matbuâta ciddi. mahsul-i tetebbu âsâr-ı ber-güzide ihda etmeleri üzerine bizim hikâye-nüvis-i eşherimizde bi-t-tab' söndü. Nitekim devr-i inkılâbı müteakip yazdıkları (Jön Türk) romanı da (Kavasiye Domontepen); (Ponson Dötray) tarz-ı tasvir ve tahririnden harice çıkamadığı için ekser-i kariin-i Osmaniye'nin meşgul nazra-i iltifatı olmaktan mahrum kaldı.

Romanları meyânında mahsul-i tedkik ve tetebbu bir eser irâe edilmek icap etse - bilmem belki aldanıyorum - ben «Arnavutlar, Solsüyotlar»ı irâe ederim. masal okumak isteyenlere de âsârının cümlesini tavsiye ederim.

*

* *

Kemal-i fahr ve takdir ile ederim ki Ahmed Midhat Efendi hazretlerinin âlem-i matbuâta ifa ettikleri en büyük hizmet halkı mütalaaya alıştırmalarıdır; onlara zevk-i kırâatı tattırmalarıdır.

Bu hakikati şükr-güzerâne der-miyan etmekle beraber diyebilirim: Sahib-i müellifat-ı kesire olan bu muharrir-i marufumuzun hikaye ve roman tarzında yazdığı âsâr-ı bî-nihaye edebiyat-ı Osmaniye'nin daire-i şümulunden - ma-t-teessüf - hariç kalmıştır. Romanlara umumi olarak muvafık bir nam olmak üzere (Külliyât-ı Acaib-i Âlem) denilebilir. Şeyhü'l-muharririn bu cesaretten dolayı acizlerini elbet şayeste-i ufuk görür; zaten bu kendilerini bir hakikati kabul etmeyecek derecede hod-bin zan ve kıyas etmem.

Ne yapalım, zaman her vakit herşeyi inkılab ve tahavvülata ma'ruz kalmakla zevk-yâb oluyor; ancak eski hisler, eski takdirler yeni kisvelere bürünemiyorlar.

1 Mart 1325

SAFVET NEZİHİ

c.2, S. 7, s. 668 - 674.

ŞİİR VE AHLÂK

Kemal Bey merhum hakkında Ebuzziya Tevfik Beyefendi'ye geçen sene yazılmış mufassal bir mektubun bir mebhası:

Kemal Bey meziyât-ı şiir ve sanatına daima senâhân olduğu Nedim ile ahenk beyanını ekseriya meşk taklit etmek takdirkarlığında bulunduğu Nef'î arasında mutantan bir mukayese-i teşbihiye tesis ettikten sonra,

«Nedim'in Divan ise ondan doğma soyunmuş güzel bir kız resmine müşabihtir. Eğer ki erbab-ı mezâk bir nazarda letâfet-i hüsn ü ânına meftun olur, lakin müfsid-i âhlâk olduğu için Nedim-i efkâr etmek haiz değildir.» diyor.

Bu mütalaadaki isabetsizliği Kemal Bey'in şahs-ı magfurundan ziyade zamanının kanaat-ı edebîyesine icrâ' etmek daha mahk olur. Bugün bile bizde ve belki her yerde bir kısım ashab-ı edeb - hem de bir kısım mümtaz - âhlâk ile edebiyat arasında bir münasebet tohum ekmektedir.

Malum fazilâneleridir ki sanat yalnız sanat için, yani fıtrat-ı beşerdeki ihtiyac-ı bedâyiperestiyi tatmin maksadıyla vücuda getirilir. Bunun âhlâk ile doğrudan doğruya hiç bir münasebeti yoktur. Bir duşize-i masumun humret icabıyla bir âlüfte-i meş'umun gâza-i nazara hırâşını tasvir eden fırçanın kudret ve muvaffakiyeti, levhanın mevzuu âhlâkısıyla değil, maharet-i ibdânın derece-i feyziyle tasdik olunur. Musikide, şiirde, hasılı sanayi-yi nefisenin bütün müzâhirinde böyledir. Bir neşide-i garâmın nagamat-ı

ihtirasatıyla بر الهينك elhân-ı zühdî arasında gûş-ı sanat - muvaffakiyet ifadeden başka - hiç bir fark işitmez ve aramaz. Sanat ticareti veya memuriyet değildir. Ahlâk onun başlıca lazımesinden olsun!...

Ulvî bir mebhas fena tasvir olunduğu takdirde nasıl celb-i takdir edemezse iyi görülmüş, iyi duyulmuş ve iyi olunmuş bir mevzuuda - velev en korkunç veya şeni-i elvah ve safahat-ı irâe itsin - harim samim şiir ve sanata kabul olunmakta öyle tereddüt gösterilemez.

Nedim hiç şüphe yoktur ki kabiliyet-i külliyeyi hâiz bir tabiat-ı fevkaladeye mâlik idi. Bununla beraber, her büyük zekâ gibi, sanatının avâmil ve müessirâtını yalnız muhitinde aradı ki en ziyade muvaffak olmasına sebep budur.

Tevfik Fikret'in (Onun tasvir)i irâe eden bir manzume vardır ki şairi belki muasırları bunun kadar tanıtamaz. Ahlâkiyâtta herkesten ziyade nezâhetperest olan Tevfik Fikret şu manzumesinde Nedim'in hayat-ı sanatına karşı, gizli bir çinîtâb olsun, hiç bir nişân tayib-i izhar etmiyor; bil'akis şahıs ve muhitinin ahvâl ve menâzırını zabtedemediği gibi bir galeyan-ı şevk ve meftuniyetle ve Nedim'in ruh-ı şûhunu raksan edecek bir aheng-i tarabla tecsim ve ihyâ ediyor ki aşk-ı sanata yakışan da budur.

Nedim Fuzûlî gibi bir ömr-i meyusunenin telhikâtını tespit ve tabîd edecek neşâid-i figan ve tellüm terennüm etmedi; çünkü peri-i sanatı her sabah Dicle ve Fırat nehirlerinin feşâfeş-i kelâli ve vadilerinde yaşayan sergerdânân-ı hüzn ü bedavatın ilhâk-ı melâliyle değil, sa'dâbâd bülbüllerinin server-i eşvâkıyla uyanırdı.

Nef'î gibi divânın her sahifesini bir gulgule-i vega ile alel-lâ-büdd ihtizâz ettirecek kasâid cenk ü cidâl tanzim etmedi; çünkü Ahmed-i sâlis devrinin sükûn ve ezvâkı içinde pür-gaşy olan tab'-ı şûh ve neşve-peresti bir asır evvelki Ahmed-i evvel, Osmân-ı sâni, Murad-ı râbi' zamanlarının hûninini tasvir değil, tahatturdan incinirdi.

Meselâ Fuzûli'yi (arzu sergeşte-i fikr-i muhâl eyler [*]) ken o bî-çare şâir, yalnız kendi nefsine değil, ale-l-umum insâniyete râci' bir züll-i mahrumiyetin evcâ' ve ıztırabâtını feryad eder. Nedim ise bu sergeşteliğinin sebebini sâki-i mülâyim meşrebin gerdişinde gösteriyor. İbrahim Paşa'nın Nedim huzûzatından beklenen de budur ki âr ve noksanı var ise halefine râci'dir.

Nedim Nef'î kasâidinin bazen vezin ve kafiyesini de taklit ve tecdîd etmek ister. Meselâ Nef'î memdûhunu,

Ol şehsuvâr arsa-i şevket ki rahşenin
Dârâ tutar rikâbını, hüsrev itama verir.

gibi muzaffer Roma kahramanlarının (تريبو تفـ)lerinden daha büyük menâzırı ihtar edecek surette tersim ederken, Nedim,

طبعم o bağbân girân-dest ü mâyedir
Kim bir gül istesem bana bir gülistan verir.

(*) Ben gedâ sen şâha olmak yoh ama neyleyim
Arzu-i sergeşte-i fikr muhâl eyler beni
Fuzûli

Gerdiş gördükçe sâki-i mülâyim meşrebin
Arzu-i sergeşte-i fikr muhâl eyler beni
Nedim

Tarz-ı dil-firibinde yine kendi tab'-ı şûh u şâikanın mehâsin-hân-ı ihsânı olmakla iktifa ediyor.

Fuzûlî, Nef'î, Nedim: Her üçü de gerçekten büyük şâir idi. Ve her üçü de kendi zamanlarının temâyülât-ı hakikiyesine tercüman oldu ve gitti. Maksat olan Nedim'in Divân'ı değil zamanıdır. Gerek siyâsiyâtımızda, gerek edebiyâtımızda âsâr-ı fesat ve inhitât var ise esbâbını şuarâdan ziyâde vüzerânın divanlarında aramak icap eder.

Büyük zekâlar ara sıra bilmeyerek taglît etseler bile hiç bir vakit ifsâd etmezler. Eserleri gördüklerinin, duyduklarının, düşündüklerinin jeng nâ-pezîr zevâl birer mir'at-ı in'itâfıdır. Ve o âyinelerde şahıslarıyla beraber zamanları da en ince ve nâ-mer'î hutût ve eşkaliyle mürtesem olur. Makyevel bile eser-i meşhûruyla zimâm-dârân-ı umûrdan ziyâde bar-ber-pest tahammül olanların husûl-i intibâhına ve i'sârın ittihâm-ı mütelâşiyânesinden bu sayede tahlis-i nefs ile terbiye-i zimmet etmiştir.

Hâsılı Latifiye-i Vehbi, Hayriye-i Nâbî gibi تحسّس ve tenassuh şiir değil; heyûlâ-yı şuara ancak Nedim gibi tabâyi'-i müstesna ashâbının eyâdi-i i'câzı şekl ü suret verir. Ve bu şekl ü surette yine o fevkalade fıtratların nefha-i feyyâzıyla öyle bir hayat-ı rengin gelir ki bu hayat bütün âtiye ashâbının fikir ve zekâsına intikal ede ede ve onlar yaşata yaşata hayat-ı insâniyetle devam olur.

SÜLEYMAN NAZİF

c.2, S.2, s. 119 - 120.

TEZÂD

Muharriri : İzzet Melih

Uşşâkızâde Hâlid Ziyâ Beyefendi'ye,

Eserlerinize karşı beslediğim derin muhabbeti bir cümle ifade edebilir: Güzel şeyler okumak ihtiyacını hissettiğim zaman onlara müracaat ederim.

Herhalde bu yazım size ithâf edilecek kıymette değildir. Lakin, bizde «hikaye» nin müessis-i hakikisi olan üstâd-ı muktedirin nâm-ı muhteremini ilk romanımın üstüne yazmakla istikbâl-i mesleğimi onun cenâh-ı şefkat ve himâyesi altına koymak istedim.

İ.M.

İzzet Melih'e :

Eserinizi tuhfe ettiğiniz adamın hayat-ı edebiyesinde ne kadar medid bir ye's ve fütur-ı silsile-i sinnini olduğuna vâkıf bulunsaydınız, bu cemile-i latifkârânenizin tevlid eylediği hiss-i tesliyet ve inşirâhı ölçebilirdiniz.

O hayatın son hatavâtını atmak üzere bulunanlar için arkalarında, artık pasları üzerinde gacırdaya gacırdaya son nâkus-i nisyânı boğmak bir velvele içinde içinde gömerek müebbeten kapanacak olan bâb-ı ebediyeti aşmadan evvel, ta uzaklardan, henüz ilk neşvedâr adımlarıyla münevver fecirler içinde ilerlemeye başlayan gençlerden bir kaç

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

şükûfe-i tesliyet almak kadar kıymet-dâr bir şey olunamaz. Zannetmem ki benden beklenilen, size karşı deyn-i şükrânımın düşündüğümü bir hakikat-i uryân şeklinde söylemek hak ve imtiyâzını vermeseydi bile sizin latifkârlığınıza mukabelen rast-gûlukla te'diyen bana vicdânım tahmil ederdi:

Eserinizde en ziyâde nazar-ı dikkate çarpan üslûbunuzdur. Hemen dâima tarz-ı ifadenize hükümrân olan inhimâk-ı sanat-perdâzâne sizi sadeliğe mahsûs sühûlet ve letâfetten ayırmayarak bütün üslûbunuzun bir i'tidâl-i mülâyim içinde takarrür edeceğine şehâdet ediyor necip bir tarz-ı beyânınız var. Bir şeye dikkat ettim ki eğer size kuvvet vermek için büyük bir kıymeti olmasaydı benimle muâsırlarımın izzet-i nefisimize hürmeten meskût geçerdim: Biz ömr-i edebîmizin o ân-ı miyadiyesinde lisânımıza sizin kadar sahip olabilmekten pek uzak idik; vâkıâ o zaman bu lisân da kendine tamamiyle sahip olabilmekten uzak idi. Bugüne ait hayat-ı hassasiyetimize mütevâfık olan lisân-ı edebinin devre-i taharrisini siz bir adımda geçirmiş oluyorsunuz. Bu, büyük biraderlerinize karşı kıymet-dâr bir kârdır. Sonra sizde, sinninizin icâp müsaadesinden fazla inkişâf etmiş büyük bir hikaye-nüvis isti'dâdı var.

Eserinizin esâsına ait söylenecek yahut söylenmesi icâp edecek mütalaa-ı mahsûsemi icmâl için işâret edeyim ki hayat-ı edebiyemizin ilk tecelliyâtı hüviyet-i hassâsımıza en yakın olanlarıdır. Onlara en ziyâde kendiliğimizden koruz. Bu, pek nâdiren vâki' olan bir şey, yani genç bir hayâl-i sevdâ, ale-l-ekserde vukû'una intizâr edilen bir rüyâdır. Bana kalırsa bu refik ve zarif şeylerin, bu şebâbımızla perverde olan çiçeklerin şiir ve hulyâdan mürekkep ince süslerini bî-insâf bir intikâdın süzgeçlerinden geçirmeye kalkışmak, bir billur parçasının in'ikasât-ı gûna-gûnunu, o mini mini güneşlerini anlamak için onu kırıp ezmeye benzer.

Yalnız itirâf edeceğim ki temas ettiğimiz mesâil-i hayat-ı ictimâiyede sizden bazen ayrılıyorum. Zaten başka türlü olmak da mümkün değil. Biraz evvel söylediğim gibi, siz hayatın bir kapısından giriyorsunuz ben diğer bir kapısından çıkıyorum. Aramızda bilmem ne kadar senenin tecârib ve müşâhedâtı var. Eğer bu zaten haddinden ziyâde uzayan cevabın husûlesi müsait olsaydı, hayat-ı ictimâiyenin bu mesâil-i mühimmesine ait mütalaatımı, husûsiyle biz de vahim bir yara şeklinde gittikçe büyüyen bir tehlike-i hayatiyeye dair nazariyâtımı bast ederdim. Bu tefelsüf itirazcûyâneyi acaba afv eder miydiniz? İşte bu noktada tereddüt ettiğim içindir ki sükûtu tercih ettim.

Eserinizin bana yazdırdığını şu muhtelif satırları icmâl edecek iki kelime bulabiliyorum: O da, latifkârlığınıza mukabil 'azim bir teşekkür ve sanat-ı güzidenize mukabil derin bir hiss-i tahsin.

UŞŞAKIZÂDE HALİD ZİYA

c.3, S. 15, s. 251 - 252.

EDEBİYAT-I HÂZIRA

TENKİDE Mİ MUHTACIZ, MEDH-İ MÜTEKABİLE Mİ?

Bir takım makaleler görürsünüz, Bâb-ı Âli'de teati edilen selâmlar kadar uzundur ve yine orada müdâvele edilen kelimât-ı hulûs ve riya kadar bürudet - meşhundur. Acaba biz yekdiğerimizi bu kabil makalelerle medh etmekle mi edebiyata bir hizmet ederiz. yoksa vicdanî bir zeban-ı tenkid ile tadad etmekle mi? Malumatı senin hayatından daha az olan bir tıfl-ı müteazzım âlem-i edebiyatta bir hükümet-i muhayyilenin ibtihacını diğer bir şâb-ı müstetâbın bâlâ-yı serine uzatırken bir iki de refik-i dahisinin pâ-yı istignasına bir saltanat-ı edebiyenin serir-i iclâlini atıyor. Âlem-i edebiyattaki bu padişahlık ahz ü itâ sı kadar gülünç bir şey olamaz.

Gelmez latifeye bu gidişte devâmız

Biraz teveccühkâr, biraz müstehzi bir âşina-yı kadim benim hakkımda «edib-i azam, şair-i muhterem, dahi-i muazzam» gibi tabirâtı bezl ü behtân edivermekle ben o kelimelerin mâ-sadak mâlî mi olurmuşum? Bu ne batıl bir zehâb hande-fermâdır. Bu yoldaki tevcihât-ı vâhime-zad edebiyata bir fayda mı temin edermiş? Bu ne garip bir iti-kad-ı beleha-nüvâzdır. Bugün her memleket edebiyatı azade-i nahun-ı intikad olur, âsâr-ı edebiyenin fena cihetleri gösterilmezse hûn-ı mülevvesi akmayan çıbanlar gibi - mühlik ve müteaffin kalır. Tarihsiz siyaset olamayacağı gibi tenkidsiz de edebiyat olamaz. Benim bahsetmek istediğim tenkid şerâitini cami-i tenkiddir. Tenkid için düşündüğüm şerâit şunlardır:

1-Bî-taraflık 2- Afifü'l lisan olmak 3- Vukuf

Bî-taraflık - Tenkid de bir rükn-i âhenindir. Müverrih gibi münekkid de bî-taraf olmalıdır. Bî-taraflık irae-i savabta ıtrâ' derecesine çıkmamakla ve teşhir-ı hatada şetm derecesine inmemekle tarif olunur.

Afif ü'l-lisan olmak - tan maksadım şetm ü tariz hatta bariz veya hafi bir istihzadan bile tevakki etmektir.

Vukuf - İşte tenkid için en na-kabil-i iktiham olan müşkil budur. Bir münekkid neler bilmelidir? Evvela lisan-ı maderzadeyi anasıryla bilmelidir, milletinin edebiyat-ı maziyesini bilmeli ve hatta müstakbeldeki eşkal-i muhtemelesini tahmin edebilmelidir. Edebiyatının tarih-i şuara ve üdebasını bilmelidir, eslaf ne gibi temayülât-ı firifte - vicdan mağluplarıdır yahut ne gibi icabata karşı komuş fedailerdir bunu da bilmelidir. Hele müterakki kavimlerden hiç olmazsa birinin âsâr-ı hame-i tenkidini görmüş olmalıdır.

Tarih-i şuara ve üdebasını bilmelidir dedim, bunu ne yolda bilecek? Mesela eslaftan Nedim'i alalım, münekkid eğer münekkid-i muktedir ise bilecektir ki Nedim şiirlerini ne gibi ilcâât ile vücuda getirmiş, muhite ne derece mağlup olmuş, ne için ilcâât muhitine galebeye muvaffak olamamış, eserleri zamanında ve zamanından sonra ne tesir yapmış, zamanımızda ne tesir yapıyor. Zamanımızdan sonra ne tesir yapacak, eserleri daha kaç asır yaşayabilecek, vadisi kabil-i taklid midir, şimdiye kadar kendisini taklid eden olmuş mudur?

*

Şerâit-i cami olmamak üzere - o tenkidât-ı mudhike cümlesinden - size bir tenkid yapayım da görünüz:

6, 7 sene evvel aksâ-yı şark ufuklarında harp ateşi feveran etmişti. İşte o zaman vasat-ı şarkta da bir nur zekalar zinde-i iltima idi. Rus kazaklarının - Japonların teri kadar bile kıymet-dâr olmayan - kanları akmaya başlamıştı. İşte o zaman bizde de bir Türk'ün kaleminden Japonların hun-ı necdeti gibi mert ve mukaddes bir midad beyan cereyan etti. O harbi o kadar şan ve şerefiyle bir seyf-i gayretle bir memleket yaptı: Japonya!... İşte yine o harbi o zaman bir lisan-ı tetkik ile ve bir kalem-i himmetle bu milletin efradından bir genç yazdı: Ispartalı Hakkı!...

Birader meslek-i beraberim Ispartalı Hakkı'nın o zaman için [Harb-i Hazır] namını verdiği bu muharebe-i kitab-ı manzumu hakkında söyleyecek bir kaç sözüm vardır. müellif hakkında beslediğim muhabbet-i müebbede telif hakkındaki tarik-i tenkidatımda bana reh-zenlik etmek isteyecek. Fakat ben şair hakkındaki muhabbetime şiir ve sanat hakkındaki hürmetle galebe edeceğim. Bî-taraf-ı münekkid olmak vefakâr bir dost olmaktan daha kıymetli bir fazilettir.

(Harb-i Hazır) Rus Japon harb-i adil ve hâilinden, bâhis bir kitab-ı manzumedir, kitab-ı manzumedir, kitab-ı umumi - mâl bir mukaddime ile başlıyor. İşte eserin pek mahdud olan hatablarından birincisi budur. Çünkü mukaddimenin yekûn-ı maanisi şu netice-i sıfr - mahiyete müncerr oluyor: Beşer cahilmiş, beşer nakısa-âlud imiş, beşer hakikate vasıl olamıyor imiş... Bu sözleri bir takım vezinli bedihiyât, kafiyeli mükerrerâttır. Ba-husus mukaddime umumi bir şeydir. Saded-i manzume hususi bir fikirdir. Demekki mukaddime ile saded mütecânis değildir.

Böyle umumî sözler söylemek eslâfın reh-reftesinde mısraen dolaşmaktadır. Mukaddime-i manzumenin lafızları da kısmen ve oldukça fenadır.

Beşer zûnunu bırakmışsa, vehmi koymuşsa...
Niçin yılan gibi vadi-i şerde bî-cândır?
Beşer ki rahm ile şefkat ile mübâhidir.
Niçin faalde hayrette pelengânedir?

«hayrette pelengânedir, şerde bî-candır.» kelimeleri zannederim ki pesmânde-i devavin-i evvel zamandır. Bu fikirler ve lafızlar eslâf-ı merhumenin yedd-i yağma-yı muasırına düşmüş edebiyat terekeleridir. Fakat

Terakkiyâtı muhripliğindedir zahir
Beşer tarik-i terakkide gerçi puyandır

Beyiti umumi ve fena olan mukaddime-i manzumenin hususî ve güzel olan tek ve son beyitidir.

Harb-i Hazır'ın ikinci kısmı akvâm-ı maziyenin seyyiatnâme-i amalidir.

Eski kavimler şöyle zulmetmişler, böyle can yakmışlardan ibarettir. Bu ansiklopedî malumat merde ve bedihası Acem arzunun - hınâ âlud - yedd-i hamasiyetiyle de teşhir edilse bu pelas-pâre-i malumâtı şark kaliçe-i giran - kıymetlerinden biri gibi telakki etmek mümtenidir. Fakat manzumenin âtîdeki kıtaları Naci'nin bundan otuz sene evvelki şöhreti ve Kemal ile Hamid'in isâr-ı maziye ve müstakbele zulmetleri arasında bir şems-i kâinat - azamet olan heykel kudreti kadar yüksektir:

o mezc-i muazzam پور آرتور
Olmaz mı bu silsilâta munzamm
Az demde o maktel-i mualla
Yüz bin kadar adam etti ifna
Yüz mezci belki sabıkının
Muâşırını yapmamış bu kinin
Onlar bu rüsumu hem hususa
Mazlumen ederdi etse ifa
Bunlar bu kuttal ve zulmü ama
Hep eyledi zalimâne icra,
Evleri öyle, şimdi böyle
Bak var mı terakkiyât söyle
Sen ey beşeriyet-i cedide
Artık hünerinle iftihar et!
Ateşle şu hali yaz hadi de
Tarih-i cedide yadigâr et!!

Harb-i Hazır'ın üçüncü kısmı insanla hayvanat arasında mukayese yapıyor, nihayet insanın hayvanattan daha yırtıcı olduğu neticesiyle bitiyor ki pek fenadır. Hele

Yapar şerri hem onda bir hayır arar
Düşünmez ki hanzalda bitmez şükür

Beyiti bir kabiha-i edebiyedir. Bence kitabın bu sahifesini darbe-i rüzgar çürütüp atmadan şair kendi eliyle koparıp yırtmalıdır.

7.nci sahifedeki [âsâr-ı selam olunan tetkik] mısraındaki [selam] kelimesini kamus doğru bulsa bile, edebiyat bu kelimelere yanlış der. Hele yine yedinci sahifedeki (cersum) kelimesi ne kadar acibü'l-kıyafedir. Adeta Cenab Şehabeddin Bey'in [Hüküme] sine naziredir. Zaten ben (Harb-i Hazır) şairini na-menus kelimeler istimalindeki meyl-i na-müstahseneyle Cenab Bey'e bazen pek magbat olan bülendi-i efkârıyla Abdülhalim Memduh Bey'e hatta Abdülhak Hamid Bey'e benzetirim.

Yaktık odun yakar gibi bir şanlı mülketi..
Yıktık ağaç yıkar gibi bin canlı milleti..

beyiti hakikaten Hamitpesendânedir.

Ey Timur, ey musibet-i menfur-leng çek
Ey yıldırım yutan kedi, ey kan içen peleng.

beyiti kadar yüksek bir beyt madam-el-hayat söyleyemeyeceğim için kendi aczime giryande-vicdanım, hele şu meydan-ı harp tasviri zevk-i edebimce o âsâr-ı muhallededendir ki bir milletin edebiyat-ı aliyesini teşkil eder:

«Her yerde kül... Kömür kurumuş kan... Yanık türâb
Enkaz-ı na'ş nev-i beşer... Kol, bacak, ayak
Binlerce kahf u cimcime, boş göz delikler...
Dişler sırıtmış öyle... Kırık bel kemikleri...»

Kitabın nihayeti ise, edebiyatımızda mebde-i terakki olacak kadar büyüktür.

Lakin kalır mı böyle rateng inkılab?
Günler geçer, sahaif taklib eder... Hayat...
Bak siler bu kanları. Örter remâdi kar...
Yerde güzel şükufeler, otlar sürer, çıkar
Günler geçer. olan olur. Elbet kalın kalır...
Meluf olur felakete, idbara şüphesiz
Ya şevke kâr u uzar... Veya lâl u müşmeiz
Herşeyi yalan olur, silinir cümle hatırât
Tarihe terk edilmiş our sade bir nişan:
Bir yadigâr vahşet-i eser, yad-ı cavidan.

Nasıl tenkidimi beğendiniz mi? işte şaban-ı edebin dehân-ı takdirini açık bırakacak bir tenkid!

MİDHAT CEMAL

c.3, S. 16, s. 317 - 324.

(NATÜRALİZM) MESLEK-İ EDEBÎSİ VE EMİL ZOLA

Şa'şaa-i dehâları on dokuzuncu asrı dolduran Fransız üdebâsı meyanında (Emil Zola) bil-hassa tedkike sezâdır. An-asl İtalyalı bir mühendisin oğlu olan Zola Paris'te doğmuş, Paris'te ölmüş; romancılıktan ziyade her biri payidar bir abide-i felsefe âdine-sezâvâr âsâr-ı mühimme-i sanat ve dehâ bırakmıştır. Kâh meslek-i hakiki (realizm), ve kah meslek-i tabiî (natüralizm) namlarıyla yâd olunan eşkal-i edebiyenin timsal-i kemalini Zola'da buluyoruz. Vakıâ romanda hakikate temayül, reşim-i tekevvünnî ta (mudhike-i beşer) külliyatının müellif-i meşhuru olan (Balzac) tan almış. Ve muahharen (Gustave Flaubert) ler, (Alponse Daudet) ler, (Guy de Mauppasant) lar, (Goncourt) lar o vadide birbirinden ranâ ve dil-ârâ mahsulât-ı bedia vücuda getirmişlerdi. Lakin (tabiîyyun) meclis-i edebinde hakk-ı riyâset şüphesiz Emile Zola'nındır.

Realistler, natüralistler ne istiyorlar idi? (Chateaubriand) ve (Madam de Stael) ile teşekkül, (Shakespeare) ve (Victor Hugo) ile tekemmül eden (romantizm) meslek-i edebînin teceddüd namına eski (klasik) lerden esâsen büyük bir farkı olmadığını, çünkü o teceddüdün asla değil şekline münhasır kaldığını, halbuki âsâr-ı edebiyenin mevzuu tabiat, gayesi hakikat olmak lazım geldiğini iddia ettiler. Menâkıb-ı kadime-i tarihiye ve ecnebiyeyi değil, hayat-ı hazıra ve milliyeyi, hem de ayniyle olduğu gibi tahrir ve tasvir etmeyi tercih eyler.

Mevzularını kurûn-ı evlâdan, eski Yunanîlerle Romalılardan alan (klasik) ler eskimiş; kurûn-ı vüstayı veya (Rönesans) devrini tasvir eden (romantik) edebiyatının modası geçmiş; hali hazırdan bahsolunmak zamanı gelmiş idi.

Hakikiyyun an'anâtı bıraktılar; cemiyet-i beşeriye de her gördükleri gibi tasvire başladılar. Nuhbe-i emelleri vakayi-i hezar gûne-i hayatiyeyi temsilde hakikaten, tabiattan ayrılmamak, daha doğrusu meh-mâ-emkenbuna takarrüp etmek idi. Meslek-i tabiî terekkiyât-ı asriye nispetinde bir süratle ruh buldu. Fransa'da, İngiltere'de, Rusya'da hala mergup olan en başlı bir tarik-i edebîdir.

Edebiyatın en mühim iki rükn-i bediî (roman) ve (tiyatro) dur. Üdeba ve şuarayı müteahhire bu vadilerde hazineler vücuda getirdiler ki külle yevm dolup taşmakta ve tazelenmektedir. Tiyatro piyesi olsun, roman olsun, âsâr-ı edebiyede maksad-ı esasî hayat ve hassasiyet-i beşeri tasvir, fikr ve vicdanı teshir etmek değil midir? Bunlar (tarihî, ahlâkî, hissî, cinaî) herhangi şekilde olursa olsun cümlesindegaye birdir; yani, kuvvet-i tasvir ve temsil (kıssa) dan (hisse) çıkarmaktır. Bil-hassa bu nokta-i nazardan edebiyat (âhlâkiyât) demektir. Asr-ı hâzırda musavver-i âhlâk ve tabayi olan romanlar (roman de moeurs) en muteber müdevvenat-ı edebiyyedendir. Muharrir herhangi bir halet-i ruhiyeyi, herhangi bir hadise-i ictimâiyyeyi temsil için iki sınıf (kahraman-hêros) intihap eder: Biri müdâfi-i fazilet, diğeri câmi-i rezilettir.

Tiyatroda, romanda bir çok vukuât teakküp eder; ama eser bir eser-i edebî olmak için mutlaka faziletin galebesi, reziletin mağlubiyeti ile ile hitam bulacaktır.

Hissiyat, hevesat, ihtirasat, teheyyücat tabiî ve hakiki olmalı, veya tabiîliğe, hakikiliğe en ziyade yaklaşmalıdır ki romanı okuyanlar, tiyatroyu seyredenler masal dinlemiş gibi değil, belki gözlerinin önünde hayat-ı hakikiyye sahneleri inkişaf ettiğine kail: ve o vukuât ve halâtı bizzat yaşıyorlar imiş gibi bir tesir-i bedi' ile bir hassa-i ahlâkiyeye

nâil olsunlar. Bir eser tam manası ile nâfi bir eser-i edebî ve ahlakî olmak için yalnız maziye değil, hâle ve istikbale ait bir şey öğrenilmelidir: yalnız talim değil, terbiye etmelidir. Fenalıktan tenfir, iyiliğe teşvik iledir ki efkâr-ı tenvir olunabilir. Bu ise fenalığın bütün redâetini, iyiliğin bütün ulviyetini gösterebilmekle kabil olur. Tiyatrodan çıkan, bir romanı okuyup bitiren adamın vicdanı o redâetten ürkmüş, uzaklaşmış; o ulviyete meyil ve muhabbet etmiş olacaktır.

Eski zaman vakayini nakleden, veyahut uzmanlar hayatından iktibas-ı mevzu eyleyen âsârın mütalaası, temaşası geçmişi irâe eden müzeleri gezmeye benzer. Halbuki insanların nazarı arkaya değil, öne münaftır. Ehemm olan, hâli irâe ile istikbali tehiyyedir. Şimdi romanların, piyeslerin kısm-ı azamı actualité denilen hâlât-ı hâzırayı musavverdir. Müellifler, muharrirler (şuze) lerini vakayi-i hayaliyeden, mesail-i mahalliyyeden ahz ederler. Âmâc-ı dikkat ve şerait-i hayatiyye ve ictimâiyyedir. Eserler ekseriya tezyinât-ı lisaniyye ve tekellüfat-ı ârıziyyeden, daima mevhumât ve muhayyelâtından tecrit; hakikate, tabiata takrib edilmektedir. (Natüralizm) mesleğinin salikâni efrad-ı beşerin hâlât-ı ruhiye ve temayülât-ı halkıyesini ve bunların tezahürâtını her muhitin evsaf ve elvân-ı mahsusîsini en sade, en tabiî, en müessir, en hakiki suretlerde tahkiye ve tasvir ediyorlar. Cemiyet-i beşeriyenin fenalıklarını da iyilikleri gibi tıpkı tıpkına gösteriyorlar, hissiyat ve harekâtı adeta (fotoğrafiye) ederler. Hayat-ı hakikiyyenin çirkinliklerini, kabalıklarını setre lüzum görmezler, bilakis kapalı perdeleri açarlar. Karilerin elinden tutup bir tabib-i müşerrih gibi, emraz-ı maneviye hastahanesine sokarlar: Maluliyeti, vech-i maluliyetlerini, yegan yegan irâe ederler. Heyet-i ictimâiyyenin yaralarını şerha şerha açarlar, ameliyatı gözünüzün önünde yaparlar. Kabil-i halâs olanları tedavi ve tahlis ederler. O gibi hastalıklara müstaidd olanlar için bundan müessir ibret irâe etmek, vareste kalanlara da bundan hekimâne bir pend vermek kabil midir?

Hakikiyyun ve tabiîyyun-ı üdebâ bir çok tarizata uğradılar. Yazılarının açık ve çıplak olması her şeyden ciddiyet ve hakikate değil, sathilik ve sahteliğe muhibb olanların elbette hoşlarına gitmez idi. (Gustav Flober); bu koca edib-i pür-hüner, (Madam Bovary) nam-ı eserinden dolayı az hücumlara mı uğradı? Fakat, Madam Bovary zevâl-i na-pezir bir timsal-i sanattır. Enfes âsârdır. Mademki hakikattir, acı da olsa, kaba ve çirkin de olsa yine hakikattir. Müellifin maksadını anlamalı, şekle değil gayeye bakmalı. Flober iffet ve fazileti tahrik değil müdafaa etmiştir. Hem de ne müdafaa!...

Tabiîyyun-ı üdeba arasında birinci mevki, dediğim gibi - Emil Zola'nındır. (İkinci imparatorluk zamanında bir ailenin tarih-i tabiî ve ictimaisi) namındaki silsile-i âsâr, (Ragon Makar) yekdiğerine mabad olan yirmi cilt teşkil eder. Zola'nın nuhbe-i milli, bu külliyatın mukaddimesinde kendisinin dediği gibi bir ailenin ufak bir heyet-i ictimaiyyenin vücuda getirdiği on veya yirmi şahıs mahiyetçe nazra-i evlada yekdiğerine külliyen gayr-ı müteşâbih görünüyor iken, tetkik ve tahlil edildikçe bunların kanun-ı tevasürün icabatıyla hakikatte birbirine sıkıca mürtebit olduklarını) ispat etmiştir. Bunun için Zola bu ailenin efrâd ve ahfadını muhtelif hâlât ve muhitat içinde bulunduruyor. Zola için meslek-i tabiî, usul-i fenniyenin hayat-ı ferdiye ictimaiyyeye tatbikidir. Zola, muhayyel vve fevk-at-tabia bir insanı değil, hilkaten kavanin-i tabiiyyeye tabiyetle mahkum ve ahyânen muhitin tesiratıyla müteessir olan hakiki ve tabiî bir insanı tetkik ve temsil ediyor. (Rogon Makar) külliyatından meselâ (Nana) gibi (Bir Sahife-i Aşk) gibi, (Arz) gibi eserler hakikaten o zamanlara kadar alışılmamış bir derecede çıplaktır. Maahaza bu silsilenin en parlak, en mükemmel nümunelerini teşkil eden (Asumvar, Jerminal, Debakl) gibi Nana da, diğerleri de serapa felsefe, serapa (psikoloji) değil midir? Hem de ne derin bir felsefe! Hikmet-i ahlâkiye ve ruhiyenin Zola'da görülen derecede amik, o derece müessir tahlilatı hangi müellifte görüldü? Bu muvaffakiyet-i deha ve sanat, sahibine ciddi bir şan ve şeref vermez mi?

Hem bakmalı, Zola ne yaptı? olmayan şeylerden mi bahsetti? Hayalâta mı kapıldı? Ahlâksızlığını, fazilet şeklinde mi gösterdi? Hayır. Zola, emraz-ı ahlâkiye ve ictimaiyeye baktı, bunların suver-i tekevvününü ilel ve esbabını aradı. Derinliklere itmeye, kapalı yerlere girmeye, sonra da esbab-ı sahiyayı, ahval-ı hakikiyeyi, suver-i hafiyeyi gördüğü gibi keşfetmeye, göstermeye çalıştı. Çalıştı ve muvaffak oldu; yani olduğu gibi gösterdi. Hiç bir şey gizlemedi. Bil'akis nihan olanları ayan etti. Bütün fenalıklar perdenin içinde idi. Kimsenin açmaya cesaret edemediği, Flaubert'in, Daudet'nin yalnız bazı uçlarını kaldırdıkları o hicabı Zola büsbütün açıyordu; insanları, insanlara nikapsız olarak gösteriyordu. Fenalıklara uzaktan, hastalıklara yandan değil, yakından ve cepheden bakmaya cesaret etti. Nafiz bir nazarla herşeyi gördü ve anladı; müsavi-i ictimaiyyeyi, hakikatteki haliyle, hakkıyla tasvir, vicdan-ı beşeri ve müsaviden tenfir etti. Kabahatı var ise bundadır. Eğer o kadar açık yazmasa idi bu tesiri icra edemezdi. Nana, aşırı mertebede (dekolte) bir romandır. Ama dastan-ı müşteheyât değildir. Eserde bu nam ile temsil olunan kadın müellifin dediği gibi - çöplükte yetişmiş bir güldür. Bir kadının kanun-ı tevarüsün, tabir-i vâzıhıyla âbâ ve ecdâdından hulkan aldığı temâyülat-ı seyyienin sevk-i tabiîsi içinde yetiştiği fena bir muhitin tesirât-ı meşumesi ile hasail-i nisviyesince dûçâr olduğu tedenniyâtı, cemiyet ve aile içinde, reh-i rastına düşen her yerde bir semm-i katil gibi bais olduğu tahribâtı, cazibe-i hüsn ü ânı ile meratib-i ictimaiyyede yüksele yüksele vesâmâne müstagrak olduktan sonra, kendisini de uğradığı yerleri, tanıdığı her sınıf adamları da tahrip ede ede - çünkü o yüksekliklere layık, ve manen tealiye müstahak olmadığı için - alçala alçala nasıl bir sefalet ve mezellet içinde mahv ve na-bud olduğunu musavverdir. Nana bu kadar muharrip ve müfsit bir tohum-ı muzırr idiyse kabahat onda mıdır, yoksa ona vücut veren, onu yetiştiren cemiyette midir?

Nana, ahlâkın fuhşiyatından feryatnamesi olduğu gibi (Asumvar) da aile-i amele hayatında işretin tahribatına karşı müessir ama ne müessir bir şikayetnamedir. Zola'yı anlamak için eserlerini bu nazarla tedkik etmelidir.

Zola için iyi muharrir değil, iyi musavvirdir derler. Bu tevcih üslup noktasındandır. Vâkıa kalemi bizim tabir-i müzevvec ile nezih, ifadesi mesela (Daudet) kadar ihtimamlı ve güzide değildir. Zola'nın üslubu müzeyyen ve âli olamaz idi; ama nazarı vasi, fikri derin ve âlidir.

Âsâr-ı müteahhiresinden olan üç şehir (Roma, Londra, Paris) şeklen (Rogon Makar) takımından hayli farklı olduğu gibi (Dört İncil) namıyla başlayıp (bereket, sa'y ve hakikat) isimleriyle yalnız üçü neşrolunan en son eserlerinde ise, Zola'nın ahval-i fikriyesince başka bir tekâmül görülüyor.

Bu eserler roman değildir. Zola mesâil-i ictimâiye-i asrıyeyi daha vasi bir nazarla, daha vasi bir dairede tamike koyulmuş, peri-i hakikati adeta vadi-i hayalde taharri etmiştir. (Bereket Fecondité) de mevzû-i bahs-i nüfus meselesidir. Zola, sevda-yı servet ve rahat ile birden ziyade çocuk yapmak isteyen kibar ailelerin ne suretle duçar-ı inkıraz olduklarını, revâbıt-ı gayr-ı meşruadan mütevellit etfalin izâle-i vücutları teşebbüsatıyla vukua gelecek fecâyi-i veladiyyeyi bir lisan-ı har istihkar ile tasvir ve tezkâr; fakat (Matyo) namında muhibb-i evlad bir pederin safvet ve ismet ve muhabbet içinde bir taraftan ailesini teksir, makrun-ı intizam ve ihtimam bir sa'y ve sebat ile o aile-i mütekessirenin esbab-ı taayyüş ve tereffühünü ziraat kuvvetiyle diğer taraftan sine-i arzdan nasıl ve ne harika-nüma bir surette ihraç ve tevfir eylediğini irâe ve eş'ar eyliyor. Eser

serapa bereketin. Bereket-i tenâsül ile bereket-i mahsulat-ı arziyyenin dastan-ı füyûz ve enâmidir. Müddeadiye bileceğimiz (tez)e kuvvet vermek için muharrir bittab efkâr-ı mütezaddenin tezahürat-ı fiiliyesini ananesiyle hakl ve hikayeye mecbur olmuş, çirkinlikleri, tüyleri ürpertecek derekede tafsil, güzellikleri de ruha en ziyade neşe verecek derecede tavzih ve tatvil etmiştir.

Memâlik-i sâirede de ve hele Fransızların hasmı olan Almanya'daki teksir-i nüfusa mukabil, Fransa'da nüfus ahalinin hal-i tevakkufta kalması Fransızlar için külle yevm mevzû-i bahis bir mesele-i mühimme-i hayatiye, bir mesele-i ictimâiye ve siyasiyedir ki bu bâbta bir fikir edinmek isteyenler fécondité yi mutlaka okumalıdırlar.

(Sa'y travail)e gelince, bu eser şimdi alem-i insaniyeti işgal eden en mühim bir mesele-i ictimaiyyeden yani: Amele meselesinden bâhistir. Fabrika amelesi ile sermayedaran beynindeki cidal hayatın bundan mükemmel bir ayinesi olamaz. Bu esed müellifin âsâr-ı sâiresi gibi şerâit-i hayatiyedeki tefavüt-i azimi ne müessir-i elvan ve eşkalde gösteriyor. Bir tarafta servet ve isar, bî-nihaye mesârr; diğer tarafta cemiyetin bekasına, hayatına lazım olan bilcümle bar!

Hukuk-ı beşeriyet hakkındaki mesalik-i hikemiyeyi, ictimaî, siyasi bütün mesâil-i azimeyi (Sosyalizm - iştirak-i emval) den (anarşi - hükümetsizlik) e kadar eşkal-i muhayyile-i idareyi bunlara dair farazziyâtı, nazariyatı hatta hayali tatbikatı orada kamilen bulursunuz. Zola, eserini sermayenin mağlubiyeti, (sa'y' in galibiyeti ile tetviç ediyor. Müellif adeta idel-hayali) olmuş, herşeyi yıkıyor, herşeyi yeniden yapıyor, saadet beni beşerin istihsali hakkındaki kanaati ne ise onu gösteriyor.

Dediğim gibi, bunlar roman değil, hakikat ile hayalden memzûc bir felsefe-i ictimâiyedir. Artık (Nana) gibi (Arz) gibi âsarlarla (Sa'y) arasındaki nispet. müşahebet azalmış, Zola'nın romanları şekl-i diğer almıştır. Bir derecede ki âsâr-ı kadimesi ile âsâr-ı cedidesini mukayese edince sonrakilerin adeta başka bir muharririn mahsul-i karihası olduğunu zannedersiniz. Zola'nın tekamül-i fikrisi, bir mucib-i kanun-ı basitten mürekkebe doğru tecellî-yâb olmuştur. (Rogon Makar) külliyatında Zola'yı bil-hassa bir aileyi, (Dört İncil) de ise aile-i beşeriye yani heyet-i ictimâiyeyi tedkik ile meşgul buluyoruz.

(Sa'y) dan sonra (Hakikat - Vérité) intişar etmiş; fakat koca herif; (Adalet - Justise)i yazmaya muvaffak olmaksızın bir gece hanesindeki kaloif sobasının şerr ettiği gazât-ı mühlikenin tesiriyle kazaen ve muhteniken vefat etmiştir.

Dreyfus meselesinde (İtham Ederim J'accuse) ünvanlı makale-i meşhuresi ile ortaya atılıp Fransa siyasetince de mühim bir rol oynamış olan zola'yı encümen-i dâniş azalığına kabul etmemiş idi. Buna mani olan şüphesiz şen ve şuh neşriyatıdır. Tasviratındaki çıplaklıktır.

Bu vadide pek ileri gittiği, açık ve iğrenç safahat-ı hayatiyeyi edebiyatın lazım gayr-ı münfekki olmak icap eden nezâhete ehemmiyet vermeksizin bütün üryanlığıyla enzara irae ettiği gayr-ı kabil inkar ise de, bu itirazlar asla değil, şekle ait kalır.

Bu suret Zola'nın meslek-i mütehazzı olan (natüralizm) in icabatıdır. Bununla beraber yukarıda dediğim gibi (dekolte) liğin fazla derecesi âsâr-ı mütekaddimesinde olup son eserlerinde haylindenhayli azalmıştır. Her ne denirse denilsin âsârının kıymet-i edebiyesi âli ve kendisi için tabiîyyun meclis-i edebinin riyaseti, şerefi kafi ve vafidir.

Zola akademinin kendisini kabul etmemesinden dolayı vaktiyle ayn-ı muameleye uğrayan şair-i meşhur (Piron) gibi seng-i mezarına:

Ci git Zola qui ne fût rien
pas même academicien

kitabesini hak ettirmeye muhtaç değildir.

Aleyhinde bir çok şeyler söylendiği halde, Fransa üdeba-yı ahiresi meyanında Emil Zola'dan çok okunmuş, çok tercüme olunmuş hangi muharrir vardır?

On dokuzuncu asır edebiyatının roman şubesindeki tekamülünce en mühim rol oynamış olan bu dahi-i fikir ve kalemin külliyat-ı âsâr-ı, tasviratında hedef-i itiraz olan açıklığına rağmen daima payidar birer heykel-i hikmet ve edep olarak tanınacak, her zaman enâfis âsârdan addolunacaktır.

Zola'yı şiddetli arzusuna rağmen encümen-i dâniş mükerreren reddetmiş ise de bu zeka-yı fevkaledenin uful-i nafehanisi Fransız milleti ile beraber bütün Avrupa âlem-i edebiyatı matemlere gark etmiş ve kendisinin mahbup kalıp öldüğü, cenazesinin Victor Hugo'dan sonra hayat-ı müsteara veda eden erbâb-ı kalemden hiç birisi için o derecesi yapılmayan merasim-i ihtifaliye ve emsalsiz bir cem-i gafir ile kaldırılması suretiyle de izhar ve ispat olunmuştur.

Sakız 6 Kanun-ı Sani 1325

AHMED MACİD

c.3, S.17, s. 415 - 425

LEF NİKOLAYİVİÇ TOLSTOY

Galiba biraz Rusça biliyor, diye olacak, Resimli Kitab müdür-i muhteremi bana ifâsı müşkil bir teklifte bulundu: Tolstoy'un tercüme-i hâlini yazmamı istemişti. Herkes bilir ki tercüme-i hâl, bir şahsın tarih-i hayatıdır. Tarih vesâika müstenid olmazsa masal olur. Bir adamın tarih-i hayatını yazabilmek için, onun hayat-ı maddiye ve fikriyesine dâir vesâika mâlik olmak lazımdır. Zamanımızda Tolstoy kadar ef'âl ve âhvâli mazbut bir ikinci adam daha bulmak pek zordur: Tolstoy'un âsârı, ale-l-ekser kendisinden. düşüncelerinden bahseder. Tolstoy'un evâhir hayatı, günü gününe denilecek kadar, tafsil ve ta'kip ile müritleri tarafından kaydoluna gelmiştir. Binâen-aleyh Tolstoy'un tercüme-i hâli yazılırken vesâik-i kahtlığından asla sıkıntı çekilmez. Lakin bu vesâikin hiç olmazsa bir kısm-ı mühimini okumuş, tetkik ve tenkit etmek, edebilmek, ve bu suretle Tolstoy hakkında bir fikr-i şahsî hâsıl etmek, edebilmek: İşte asıl müşkilât...

Ben muhtelif zamanlarda, Tolstoy'un bir kaç eserini asıllarından ve Fransızca tercümelerinden okumuştum. Bir de Tolstoy'u edib, hekim, maslah-ı din, مقنص sıfatlarıyla tedkik eden üç beş makalesi de musadif-i nazarım olmuştu. Fakat Tolstoy'a ait yazılan hâtırâttan hiç birisini okuyamadım. Demek Tolstoy'un tercüme-i hâlini yazmak için hazırlığım yok. Bundan başka, şimdiye kadar, üdebânın tercüme-i hâllerini yazmakla da asla meşgul olmamışım.

«-Bu halde, müdür beyin teklifini niçin kabul ettiniz?» diyeceksiniz ve bu demekte yerden göğe kadar hakkınız var... Bakınız bana cesaret veren ne oldu: Şimdilik bizde bir muharririn, bir edîbin, bir hekimin tercüme-i hâlini yazmak demek, hazır

yazılmış bir tercüme-i hâli tercüme veya kopya edivermek demektir. Frenkler elbiselerimizi, kunduralarımızı hazırladıkları gibi, efkârımızıda kesip, biçip getirerek kitapçı camekânlarına diziyorlar. «Tering» den hazır kaput aldığımız gibi, meselâ Faquet'den de Tolstoy'a dâir aldığımız efkâr-ı iştirâ ediyoruz. Münekkidlerimizin pek fazla insaflı olanları yalnız bir frenklite efkârıyla kani olmayarak, bir kaç frenke müracaat hamaratlığında bulunurlar; ve sonra hepsinden toplama bir «fikr-i şahsi» hâsıl ederler... Koyya veya toplama tenkit artık bizde usûl ve 'âdet olmuştur. Merhamet buyurunuz, bu kadar kolay bir usul varken, artık müdür beyin teklifi reddolunur mu?

Benim de, işte yanı başımda, Tolstoy'a dâir yazılmış Rusça iki eser-i tarihî ve tenkidi var: Birisi Skabiçofski'nin «Rus Edebiyat-ı Cedidesi Tarihi» diğeri Solovyof'un «L. N. Tolstoy - Hayatı ve Faaliyât-ı Edebiyesi» Bunlardan aldıklarımı size satacağım.

Bir söz daha: Benim yazılarımda öyle bol bol Arap ve Acem kelimeleri, terkipleri, münşiyâne cümleler, derin mütalaalar, filan beklemeyiniz.

*

* *

Tolstoy'dan bahis açıldı mı Goethe ve Hugo'nun derhal hatıra gelmemesi kabil olamaz. Goethe, Hugo ve Tolstoy, 19. asr-ı milâdide, Avrupa saltanat-ı edebiyesinin padişahlarıdır. Asrın başında hükümdar-ı edebiyât Goethe idi; âlem-i medeniyet, bu Alman şâir-i hekiminin her sözünü bir kanun-ı mâ fevk-al-beşeri gibi dinlerdi. Goethe'nin vefâtıyla bir müddet sahipsiz kalan edebiyât tahtına, asrın ortalarına doğru, Fransızların muhteşem ve muazzam şâiri Victor Hugo, câlis olmuştu. Victor Hugo'nun câ-nişîni, hiç şüphe yok ki, «zemin-i Rus'un büyük muharriri» olan Lef Nikoloyiviç Tolstoy'dur.

Lef Tolstoy, 1828 sene-i milâdiyesi Ağustosun 28. günü vâlidesinin malikânesi olan «Yasnaya - Polyana» köyünde doğdu.

Tolstoy ailesi, 14. asr-ı milâdide Rusya'ya hicret etmiş Dik Dick lakaplı bir Prusyalıdan nişân eder. Dik'in ahfâdından Petro Tolstoy, imparator birinci Petro zamanında, devlet hizmetinde yararlık göstererek. konet pâyesini kazanmıştı. Petro Tolstoy, hâriciye memuriyetlerinde çokca bulunduğundan, bir müddet İstanbul'da Rus elçiliği etmiş ve bir kaç defa Yedi Kule'ye hapsolunmuştu.

Konet Petro Tolstoy'dan itibaren Tolstoy âilesi safvet-i asâletini muhafazaya pek itinâ etmiş ve nescce kendisine küfv addetmediği âilelerle izdivâc-ı akdinden tevakkı eylemiştir. Konet Petrozâdenin hafîdi olan Lef Tolstoy, hâlis bir asilzâdedir: Lef'in annesi Prenses Vulhunskaya, babasının annesi Prenses Gorçakova, annesinin annesi Prenses Petrobitskaya... Bu kadınların mensup oldukları prens aileleri, Rusya'da ilk te'sis-i hükümet eden, Rorik hanedânı şubelerindendir.

Rus büyük zâdegân-ı âilelerinin hepsinde hüküm süren an'anât, Tolstoylar âilesinde de tamamen mer'î idi: Rus büyük zâdegânı, birinci Petro zamanında saç ve sakallarını kesmişler ve eski uzun sırmalı halatlarını atıp, yeni sade Alman setreleri giymişler, Avrupa'dan getirilme rütbe ve ünvanları kolaylıkla kabul ederek, çarın maiyetindeki memâlik-i ecnebiye seyahatlerine kemâl-i iştirâk eylemişlerdi; İkinci Petro ve altıncı Eyvan'ın zayıf hükûmetleri âvanında, garp asilzâdegânı gibi hak ve imtiyazlarını te'min ve tevsi' etmek istemişler ve hatta biraz daha ileri gidip çarın nüfuz ve iktidarını tehdide bile kalkışmışlardı; ikinci Katerina'nın terakki-perver ve şa'şaa-dâr sarayında istedikleri kadar parlamışlar, fakat birinci Pavel'in muzlim istibdâdı bütün Rusya'nın üstüne çöktüğü zaman malikânelerine çekilip, umûr-ı hükûmetten ferâgat eylemişlerdi:

vakta ki birinci Aleksandır devr-i saltanatı mevâ'id-i ahrâr-âne ile başladı, birkaç senedir köşklerinde 18. asır feylesoflarından tetebbu ve Fransa İhtilâli vakayi'ini ta'kip ile vakit geçirmiş olan bu âsilzâdeler, harekât-ı ahrâr-âne ve terakki-perverânenin ilk safında bulunmak üzere, derhal meydan-ı faaliyete atıldılar. Birinci Aleksandır son günlerde başlayan hareket-i irticâiye, oğlu Nikola zamanında evc-i kemâline erişirken, büyük âsilzâdeler yine bâb-ı hükümetten çekildiler; müstebidd birinci Nikola'nın tahta geçmesine mümânaat ederek biraderi Konstantin'in meşrûti hükümdarlığı, askere bilâ-istisnâd ilana çalışan «Dikaberist»ler, büyük ailelerin genç ve parlak çiçekleri olan hassa zâbitleri idi; «Dikaberistler» kıyamı mağlubiyet-i kat'iye ile nihâyet bulunca, âsilzâdegân memleketlerinin terakki ve teceddüdünü Fran-mason localarında, tasavvufun bî-pâyân derinliklerinde, umûr-ı hayriyede aramaya başlamışlardı; bununla beraber, birinci Nikola'nın istibdâdına ketum fakat şedîd bir muhalefetten de çekinmiyorlardı. Bütün bu tafsilâttan anlaşılıyor ki Rusya'nın büyük asîlzâdeleri, -ekseriyetle- terakki ve teceddüde meyyâl, şiddet ve istibdâddan müteneffir, hürriyete taraftar idiler. Bu an'ane Tolstoy âilesinde de iyice yerleşmiş idi. Lef Tolstoy babasından bahsederken diyor ki: «Boş vakitlerinde çocuklarını toplayarak onlara kitap okuturdu. Tarih-i 'ulûm-ı tabiîyyeye müteallik pek çok kitabı vardı. Bugünkü ma'nasıyla liberal denilmezse de, birinci Aleksandır'ın son zamanlarıyla Nikola'nın devr-i saltanatında, ifâ-yı me'muriyeti fikir ve şânına muvâfık bulmadı.»

Lef Tolstoy'un babası Nikola Tolstoy hassa miralayı idi. 1813 - 1816 seferinde (Napolyon'un Rusya seferi) bulunmuş, sonra tekaütlüğünü isteyerek hizmet-i askeriyeden çekilmişti. Nikola Tolstoy, tekaüt olduktan sonra, borçlarını ödeyebilmek için, gayet zengin, fakat yaşlı ve çirkin Prenses Marya Vulhonskaya ile izdivâç etti; ve zevcesinin malikânesi olan «Yasnaya/polyana» da yaşamaya başladı. Lef Tolstoy, işte şu izdivacın semerelerindendir.

Tolstoy annesi Marya. mükemmel ta'lim ve terbiye görmüş pek müstaidd bir kadındı, fakat Lef henüz iki yaşında iken Marya vefat ettiğinden oğluna bi-t-tab' te'sir-i terbiyet-kârîsi dokunmamıştır. Lef terbiye-i ibtidâiyesiyle uğraşan uzak akrabasından bir kadın ile halası olmuştur.

Çocuk on bir yaşına kadar hayatını Yasnayapolyana'da geçirdi. Dokuz yaşında iken babasını kaybetmişti. On bir yaşında iken halası da öldüğünden, Tolstoy âilesinin vesâyeti, Lef'in ikinci halası, Madam Yuşkova'ya geçti. Yuşkova, Kazan'da oturduğu cihetle, bütün âile Kazan'a taşındı.

O zamanlar Rus kibar aileleri, ecnebi mürebbi ve mürebbiyeler ve medrese talebesinden muallimler alarak, onlar vasıtasıyla çocuklarını ta'lim ve terbiye ettirirlerdi. Lef Tolstoy'un köyde iken bir Alman mürebbisi ve bir kaç Rusça öğreten medrese talebesi vardı.

Tolstoy, çocuk iken gayet yaramazdı; biraz büyüdükten sonra, iyi kalbi, cevvâl tabiatı, ve garip garip efkâr ve harekâtı ile, kardeşlerinden temyiz etti. Efkâr ve ef'alindeki garâibe misâl olarak bi-z-zât Tolstoy bir vak'a nakleder. 0 henüz sekiz yaşında iken mutlaka uçmak istermiş ve düşünürmüş ki eğer bir insan oturur da iki koluyla dizlerini sımsıkı sıkarak, derhal uçar: hem dizlerini sıkmasındaki şiddetle mütenâsiben küçük Tolstoy bunu düşünmekte tabiatına da girmiştir: Günün birinde ders odasına kapanıp, yerden beş metre yüksek oda pencerisinden keşfettiği usul ile uçacak oldu. Lakin yukarı gideceğine. ümidi hilafında aşağı düşerek, ayaklarını incitti ve evdekilerin ödünü kopardı.

Tolstoy hayata yeni girdiği zamanları, bil'âhire «Çocukluk», «Mürâhiklik» ve «Gençlik» ünvanlı eserlerinde pek canlı tasvir etmiştir. Bu eserlerinde resmettiği levhalardan tahlil ettiği hislerden anlaşılıyor ki muharrir, çocuk ve genç iken müstaidd, hayret-fezha bir hassasiyet-i a'saba mâlik, fakatidaresi zayıf, bir emr-i muin üzerine ruh fikrini cem' ve hasre gayr-ı kadir. Hod-pesend, muvâzenesiz bir tabiattır; ale-l-âde mahçup ve seri-ül-tesir olduğu halde herkese kendini beğendirmek ve her işte birinci olmak istiyor. Tolstoybütün hayatını zehirleyen emel ve hakikat-i ihtilâfi de, ta çocukluğundan itibaren hissetmeye başlamıştır: Daima herkesin hoşuna gitmek, hazır cevap olmak, vakarlı görünmeyi arzu eder de bir türlü beceremez; kendisinde bütün arzularını alt ve üst eden bir adem-i iktidar duyarak ezilir; yüzünün çirkinliğine., burnunun basıklığına, gözlerinin ufaklığına da kızar, bunlardan da muazzab olur. Tolstoy çocukluğunda şâtır değil, mükedderdir; hayatın âmâle mugayir hakaikinden muztariptir. Bu hakaikten halâsı ancak hayâlatta bulur; hayal ona bir münevvim gibi te'sir ederek muhitini, hakayıkı unutturur ve teselli bahşeder.

*
* *

Kazan'da Lef Tolstoy, dâr-ül-fünûnun elsine-i şarkıye şubesine girdi. O zaman henüz on beş yaşında idi. On beşinci asrın ortalarında Rusya dâr-ül-fünûnları yalnız ismen dâr-ül-fünûndu. Vâkıa pür-vakar muallimler, müdebdeb ders isimleri eksik değildi: fakat siyasiyât ve âhlâk şubesi bedâyi' dersi gibi gürültülü kelimeler muallimler mahdûdiyet-i fikriye ve ilmiyelerini tamamen örtemiyordu. Birinci Nikola'nın idâre-i müstebiddesi mekâtib-i 'âliyede tahribât-ı amika icra etmiş, 'ulûm-ı hakikiyeyi «maâbid-i 'ulûm» diye pohpohlanan bu binalardan külliyen tard ve ihraç eylemişti. Dâr-ül-fünûn talebesi vakitlerini zevk ve sefahatle geçiriyorlardı. Sokaklarda, meyhanelerde,

birahânelerde hergün talebe rezaleti eksik değildi. Talebenin asilin ezkâr kısmı sefâhatin böyle 'âmiyânesine tenezzül etmezler, daha ince, daha ziyade zâdegâncasını ararlardı: balolar, müsamereler, hususi tiyatro oyunları, at yarışları, «Mond» a mensup kadın muhabbetleri, nihayetsiz dedikodular bunların bütün zaman-ı tahsilini işgal ederdi. Talebe arasında, çalışkanlar hemen hiç yok gibiydi...

Konet Tolstoy, işte böyle bir zamanda, böyle bir muhit içinde dâr-ül-fünûn talebesi oldu. Kazan'da eski Alman mürebbisi yerine iki Fransız mürebbî gelmişti. Mösyö «Sen Toma» (Fransızlardan birinin ismi) genç konete herşeyden ziyâde salonlara mahsus eğilip bükülme usullerini öğretmekle meşgul oluyordu! Vasiyesi Yoşkova olan konet için diplomatik yahut çarın yaverliği gibi mesleklerden hangisini tercih etmek lazım geleceğini düşünüyor ve bunun için her şeyden evel gencin comme it faut olmasını istiyordu.

Lef Tolstoy'un en az rağbet edilen elsine-i şarkiye şubesini intihap etmesi, sırf herkesin yapmadığını yapmak, garip görünmek arzusundan neş'et etmişti: kendi isti'dâdını, arzusunu tayin edip ona göre bir meslek intihap etmiş değildi. Şubede edebiyât-ı garbiye ve Türkiye kısmına ayrıldı. Fakat ciddi bir sa'y ile çalışmıyordu. İkinci seneye geçebilmek için imtihan vermediğinden elsine şubesinden vazgeçip hukuk şubesinenakletti. Orada da ancak ikisine kadar kalabildi. Hukuk şubesinde iken Monteskiyö'nün «Ruh-ül-kavânini» ikinci Katerina'nın «nizâmât» ı ile mukayese etmek gibi sa'y ve devam isteyen bir işte başlayacak kadar iştihâli göründüyse de daldan dala koşan sebatsız tabiatı buna mâni oldu. Hukuk namzetliği rüûsu imtihânına dahil olmak için Petersburg'a geldiği zaman hiçbirşey bilmiyordu. Bi-z-zat Tolstoy «terbiye ve ta'lim» ünvanlı bir makalesinde bu imtihana nasıl hazırlandığını şöyle anlatıyor:

«Kat'iyen bir şey bilmiyordum, imtihandan ancak bir hafta evvel çalışmaya başlamıştım, hergün, geceleri bile uyumadan, çalışarak nihayet hukuk-ı âdiye ve hukuk-ı cezâiye imtihanlarını da kazandım.»

Kazan'ın yukarıda izah edilen muhiti içinde Lef Tolstoy'un çalışabilmesi zaten imkan haricinde idi. Diğer asilzâde talebe ile beraber, o da zamanını sırf eğlence ve sefâhate: balo ve müsamerelere, iskambil ve kadınlara hasr eylemişti. Bu muhit Tolstoy'un çalışmasına müsait olmamaktan mâ-adâ temâyülât-ı ile de eğleniyordu. Tolstoy «itirafât» ında Kazan hayatından bahsederken şöyle diyor:

Ahlâken iyi olmak istiyorum dediğim zaman beni tahkir ederlerdi. Bana gülerlerdi; ihtirâsât-ı hasiseme kapıldığım zamanlar ise medh ve teşvik görürdüm.» Bu devride (1843 - 7 seneleri) Tolstoy, izzet-i nefsinin tamami-i tatminini, mükemmel salon terbiyeli bir «Mond» adamı olmakta arıyor Comme il faut lük gaye-i hayalisine iyice kapılmıştır: «Gençliğimde ben insanları başlıca iki kısma ayırırdım: Comme il faut olan adamlar, comme il ne faut olan adamlar, kısm-ı sânide yine iki kısma ayrılıyordu: Asil olanlar ve avâm. Comme il faut lara ihtirâm eder ve onları akran muamelesine layık görürdüm. İkinci kısımdan olanlara karşı tahkir-âmiz bir vaz' alırdım, bana, onların vücudu şahsımı tahkir ediyor gibi gelirdi; avâm ise indimde gayr-ı mevcut idi. Ben onları yoka sayardım. Bence Comme il faut luk herşeyden evvel mükemmel Fransızca bilmek ale-l-husus gayet iyi konuşmaktı; fena Fransızca konuşan adam derhal buğz ve adâvetimi davet ederdi. Comme il faut luğun ikinci şartı i'tinâ ile temizlenmiş beyaz ve uzun tırnaklara mâlik olmaktı. Üçüncüsü selam vermeyi, raks ve mükâlemeyi iyi bilmekti: dördüncüsü ve en mühimi hiç bir şeye ehemmiyet vermemek, ve simâda zarif ve muhakkir bir can sıkıntısı alâimi taşımaktı.

«Ale-l-âde her adam gençliğinin biraz muayyenine kadar öteye beriye atıldıktan ve bir sürü hatalar yaptıktan sonra, nihâyet hayat-ı umûmiye-i beşeriyeye karışıp kendine bir iş intihap eder ve bütün hayatını o işek vakfeyler: lakin Comme il faut olan adam böyle değildir. Ben ihtiyar, mutemed-ül-nefes, şedîd-ül-re'y pek ama pek çok adamlar tanıyordum ve hala da tanıyorum ki eğer onlara öbür dünyada: «Sen kimsin ve ötede ne yaptın?» diye sorulursa verecekleri cevap: Je fus un homme trés comme il faut» dan ibaret kalır, ben de işte bunlardan idim.»

Lakin itirâf olunmalıdır ki Tolstoy'un dimağı comme il faul luk kabuğu altında ciddi şeyler düşünmekten, faaliyetten bu büsbütün hâli kalmamıştır. Tolstoy bu manasız hayatında bile etrafında olup geçen âhvâlin ekserine dikkat ederek tahlil ve tenkid ile uğraşırdı. En çok tenkidine uğrayan dâr-ül-fünûn ile dersleri olmuştu; meselâ tarih hakkında diyordu ki: «Tarih dedikleri şey bir sürü misâl ve hikâyelerle, lüzumsuz ve kısmen mugâyir-i âhlâk öte beri mecmuasından başka nedir? Krotolojinin ma'na ve faydası ne? Müthiş İvan'ın birinci izdivâcı 100. senesinde vukua gelip dördüncü izdivâcının 1572'de olduğunu bilmek kime ve neye lazım? «İgor» u Droylanlar öldürmüş ise, Oleg Şardigrad'ın (Konstantiniye'nin) kapılarına kalkanını asmış imiş ise bundan bize ne?...

*

* *

1842 senesinde Lef Tolstoy, hukuk şubesinin üçüncü sene imtihanını vermeden dâr-ül-fünûnu terk ederek, Kazan'dan Yasnaya - Polyana»ya avdet etti ve orada, [1851] e kadar yaşadı. Tolstoy'un Kazan'dan avdetine kadar geçen hayat-ı maddiye ve ruhiyesi nasıl ki «çocukluk, mürâhiklik ve gençlik» ünvanlı eserlerinden ta'kip etmek kabil ise Yasnaya-Polyana'da geçen beş senelik hayatını da «Beyin Sabahı» nâm hikâyesinden

mükemmelen öğrenmek mümkündür. Tabiî «Çocukluk, mürâhilik ve gençlik» te olduğu gibi «Beyin Sabahı» nda dahi asıl kahraman, ismi değiştirmiş olan, Tolstoy'dur. Tolstoy'un köye döndüğü hengâmedeki fikir ve hissini anlamak için «Beyin Sabahı» hikâyesinin kahramanı Prens Nahlodof'u dinleyelim:

«Hayatımı köye vakfetmek kasdıyla dâr-ül-fünûndan, çıkıyorum, çünkü kendi günlerim için doğmuş olduğumu hissediyorum. Fenalığın, kökü, köylülerin fakir ve açlığı halidir, bu fenâlığı, ancak, sebatlı bir sa'y ile izâle etmek mümkün olacaktır. Benim mukaddes ve hakiki vazifem Cenâb-ı Hakk'ın benden hesabını soracağı yedi yüz kişinin (köydeki seferleri) saadet hâlini te'mine çalışmak değil midir? Hod-perestliğim ve zevk ve sefâhatim uğrunda onları bu kaba muhtar ve kahyâların keyif ve şiddetine bırakmak günah değil midir? Böyle yakın ve parlak bir vazifem var iken insanlara faydalı olmak, hayırlı işler işlemek için başka taraflarda vesile aramaya lüzum var mıdır?»

Tolstoy'un geçen bu yirmi senelik hayatı bu düşünceleri, bu emelleri asla ihsâr eylememişti. Maa-mâ-fih Tolstoy'un talebeliğinde köylü ile olan münasebeti öyle ilk nazarda görüldüğü kadar sade değildir; meselâ «Gençlik» in bir yerinde şöyle yazıyor: «Köyde gezinirken, işleriyle meşgul köylü erkek ve kadınlara rast geldiğim zaman, onların indimde adem-i mevcudiyetlerine rağmen, sebebini anlayamadığım, şiddetli bir hiss-i mahcubiyet duyardım ve beni görmelerini isterdim.»

Tolstoy, git gide köylülere o kadar muhibb ve hürmetkâr oldu ki Rus köylüsünün âhlâk ve maişet ideallerin, gâye-i hayallerin en yükseği diye telakki etmek derecesine ermişti. Köylüden utanmak hissinin köylüye amik bir ihtirâm göstermek haline tahavvül edebilmesi için, onun bir çok inkılâb-ı fikrî ve hissî geçirmiş olması iktizâ ederdi. Tolstoy'un bu inkılâb-ı rûhiyesinde ilk merhale köylünün, ta'bîr-i marufuyla, «Müjik»in diğer

insanı gibi insan olduğunu, ona karşı da diğer insanlara karşı olduğu gibi, herkesin bir vazife-i âhlâkiyesi bulunduğunu tastik eylemek olmuştur. Gayet sade ve gayet ibtidâi gibi görünen bu hakikati keşif için bile Tolstoy'a garbın 18. asır edebiyât ve felsefesini bir hayli okumuş olmak lazım gelirdi. Lakin Tolstoy'dan gayrı bir çok adamlar, garp edebiyât ve felsefesini pek çok okudukları halde bu pek sade hakikati bir müddet görememişlerdir!...

-Mâ-ba'dı var-

YUSUF AKÇURA

c.5, S. 26, s. 126 - 136.

TEMÂŞÂ HAKKINDA

Bu gece beni şu cemiyet-i muhtereme muvâcehesinde takrir-i makale fırsat-yâb eden hâdise-i mesudenin hayat-ı ictimâiye-i memlekette ne hayret-âver inkılâbâta bâis olduğuna sevk-i fikir etmemek ve bir nebze bundan bahsederek tatmin-i vicdâna çalışmamak mümkün olmuyor.

Efrâd, hayat-ı şahsiyesinde, serbest yaşayabilmek, kuvva-yı cismâniye ve zekâiyesine ait kabiliyât ve hisâ'isi fıtratının imkân-ı müsaadesi dairesinde isti'mâl eylemek, mücadele-i maişette bazılarının bütün istidâdını tecrübe ve terbiye ederek uğraşmak, rikabesiyle boğuşup cenkleşmek için ta çocukluğundan başlayarak, günden güne kendisini vesâyetten kurtarmaya, şu ma'reke-i hayatta kendi hesâbına, kendi nefsi, kendi zevki, kendi saadeti için yaşamak istiklâliyet-i zâtiyesini kazanmaya nasıl muhtaç ise akvâm ü ümm de öyledir.

Onlar da çocuklarından başlayarak, sâha-i hayata başkaları için değil kendileri için geldiklerine kanaat hâsıl etmek, cilâl-gâh-ı maişette kazanacakları ekmeğin kendi ekmekleri, sürecekleri toprağın kendi toprakları olduğuna, alınlarından dökülen terlerin başkalarının saadeti için değil kendi refâhiyetleri için döküldüğüne emin olmak isterler.

İstiklâliyet-i şahsiyesini iktisâp edemeyen bir ferd insan sıfatından ziyâde nasıl zelîl ve miskin bir alt derekesinde, efrâd-ı sâirenin te'min-i esbâb-ı vücudu yıpranıp çürümeye mahkum ise hürriyet-i hayatiyesini istihsâlde muvaffak olamayan bir millet de akvâm-ı sâirenin mahkum emel-i maksadı, kendi zararına te'min menfaat edecek

(1) Tepebaşı tiyatrosunda söylenmiştir.

hasmânın esir-i kahr ü ezâsı olarak yaşamaya hayır, yaşamaya değil, başkalarının şâd ü hürrem yaşadıkları sâha-i hayatta. üzerine çöken hamule-i meşakkat ve mihneti taşıyabilmek için, dizlerinin üzerinde sürüklene sürüklene yuvarlanmaya mahkumdur, ve nihayet etraf bütün genç, tüvânâ günden güne iktisâb-ı miknet eden, günden güne istikbâline daha cesurâne bakan, taze kuvvetlerle muhat iken, o hala belini doğrultamayarak yığılıp kalmaya mahkumdur.

Fakat kalbini altı asırlık bir tarih-i şân ve şerefin galeyân-ı ibtihâcı dolduran bir millet böyle zillet ve mahkuriyet içinde mahkum-ı zevâl olmaya muvâfakat edemezdi. Onun tarik-i mihnet ve meşakkatte daha ziyâde kapanıyor gibi, daha ziyâde topraklara bulanıyor gibi gidişine, bil'akis, daha fazla bir kuvvetle, olanca mukavemetiyle birden kalkmak hevesi vardı. Nitekim öyle oldu.

Artık bugün afâkta yırtılan bulutların arasından öyle mensur bir istikbâl açılıyor ki orada millet hayatının saadet-i maddîyesine ve ezvâk-ı ma'neviyesine ait sahâif-i mesudeyi şimdiden okuyor.

Artık bugün millet Marmara sularını köpürterek geçen bir zırhlının, Kağıthane tepesinde bir faraziye-i harbiyeyi tatbik eden bir alayın karşısında kalbinin helecan-ı ümit ile, gurur ve iftihar ile vurduğunu işitir; artık bugün millete ticaretinden. ziraatinden, sınâi'inden bahsedilebilir; kolunuzu uzatıp bütün vatanının hazâin servetini, ormanlarını, madenlerini, nehirlerini, bütün o gayur kollara muntazır menâbi'-i refâhiyet ve maâdini gösterebilirsiniz; ve ona: - İşte bunlar senin, çalış ve istifade et! demek mümkündür. Bu toprak, bu deniz sonra senin kanından teşekkül etmiş bir kitle-i muazzama şeklinde, senin mevcudiyetinin yanı başında, süngüsünü takarak bekleyen ordu, bütün bunlar senindir, hatta sen seninsin, diyebilirsiniz. Bugün millet, bu te'minâtı dinlerken, artık

müthiş bir şüphenin yeisi altında, dudaklarını bir takallüs-i kahır ve elemle kıvırmaz, emin bir istikbâlin hande-i inbisâtıyla gülümser.

Lakin bir milletin mevcudiyeti, yalnız hayat-ı maddiyesi ile değil, hatta o hayat-ı maddiyenin medâr-ı inkişâf ve incilâsı olan hayat-ı ma'neviyesi ile kesb-i tamamiyet eder. Bir memlekete yollarını yapacak mühendisler, mebânisini kuracak mimarlar, topraklarını işleyecek mütehassıslar, madenlerini çıkaracak mütefenninler, hastalarını tedavi edecek tabipler nasıl lazımsa, bir millet için de, fikir ve nazarına doğru yollar gösterecek, ruh ve vicdanında metin mebâdi-i âhlâkiye kuracak, zemin-ı fıtratı en iyi mahsul verecek surette işletecek kenz-i hasletinde medfun kabiliyâtı meydana çıkaracak ve şayet hüviyet-i ma'neviyesinde emrâz ve ilel varsa onları en sâlim vâsıtalarla tedavi edecek mütefekkirin ve hükemâya, şuâra ve üdebâya, erbâb-ı ilim ve zekâya da aynıyla ihtiyaç vardır.

Millet herşeyden ziyâde bu hayat-ı ma'neviyeden mahrum idi. Mekteplerinde kitap, matbuatında nâtıka kalmadı; melekât-ı zekâiyenin tevsi' ve tezyinine hizmet edebilecek bütün vesâit, yavaş yavaş, birer birer nez' olundu; fikr-i milletin kabiliyet-i rü'yeti öyle duvarlarla örülmüş bir zindan içinde hapsedilir ki bir küçük hatt-ı nurun kayıp geçebilmesine müsait bir küçük pencereden bile mahrum idi. Biraz hikmet ve felsefeden, hayata daha mukavim ve metin bir fikir ve ruhla çıkmaya muavenet eden o kuvvetten, biraz şiir ve edepten, kalp ve vicdanı türlü meşâkk ve ahzândan tasfiye ve tesliye eden o kevser-i hayalden bir mahrumiyet sarfa içinde, güyâ sathında ne bir ağacın sâye-i neşve-dârına, ne bir peykârın müvecceh-i hayat-bahşına tesadüf mümkün olmayan medîd bir çölün, gözleri yorgunluktan bulanmış, ciğerleri susuzluktan kavrulmuş yolcuları idik.

Hele hiç şüphe yok ki hayat-ı maneviye-i memleketin en büyük noksanı bir sahne-i millîyedir. Akvâm ü ümmün hayat-ı ictimâiyesinde bir sahnenin ehemmiyet-i ma'neviyesi vehleten ölçülemeyecek derecede yüksektir. İki bin beş yüz seneden beri, eski Yunanîlerden, kadim Romalılardan başlayarak, kurûn-ı vusta temâşâlarından geçerek, milel-i müteahhire tarih-i edebiyâtı arasında, her milletin hayat-ı ma'neviyesine, sahnenin, o mutantan tecelli-zâr zekâ ve sanatın nasıl te'sirât-ı feyyâzâne ile istidâd-ı güsâyiş bahşeylediğine hayret edilir. Hele son asırda sahne, hayat-ı medeniyenin öyle bir lâzıme-i mühimmesidir ki heyet-i hâzıra-i ictimâiyenin erkân-ı mahsuse-i muvâzenetinden biridir denilebilir. Matbuât hayat-ı medeniyenin ne kadar hâiz-i ehemmiyet bir sâha-i tezahürâtı ise sahnede yine o kadar mühim ve belki daha müessir bir zemin hiss ü zekâsı bir mehd-i irfan ve vicdâniyedir.

Yunan-ı kadim edebiyâtına, eski Roma saltanatının şa'şaa-i füyûzuna amaç-gâh olan yerlerden, tozunu toprağını silkerek bugün ayağa kalkan enkaz-ı mebâni arasında temâşâ-gâhların ne büyük mevki' işgal ettiğine; bugün Atina havâlisinde Asya-yı sigarâda, Fransa cenûbunda hala azamet ve mehabetiyle insana veleh veren sahne-i harabelerin bir vakit ne müdebdeb bir muarız-ı hayat olduğuna dikkat edince, tarih-i mevcudiyet-i beşeriyede, edebiyat-ı temâşanın ehemmiyet-i uzemâsına derhal karar verilir ve bu enkâz-ı irfanın karşısında fikr-i hayal düşünür, alay alay insanları bir temâşâgâhın bir mermer sütununu nakletmek için عضلاتی parçalayan gayretlerle haftalarca uğraşa uğraşa sürükleniyor görür. Bir taşı bir taşın üstüne koymak için bu binlerce amelenin ne tâkat bir endâz mevâni'e göğüs gere gere çalıştıkları tasavvur edilince natıka-i zekâya kurulan bir kürsi-i hitâbetten beşeriyetin üzerine pek müessir sesler dökülmüş olduğunu kanaat edilir.

Bu o kadar doğrudur ki tarih-i edebiyât-ı milelde en yüksek tabakattan birini işgal eden sahneye ait âsâr-ı fikriyedir. Yunanistan-ı kadimede Tespis ile ibtidâ eyleyen hâile-i edebiyât kadime-i Yunaniye'nin en büyük şâirleri olan Eşil'in, Sophokles'in, Euripides'in inkişâf-ı dehâsına zemin olmuştur; vâdi-i mudhike Aristofan'ı yetiştirdi ve onun fikr-i tenkidi ona bir muasırını sahneye çekerek mudhikeyi bir siyaset-gâh-ı ma'neviyât haline getirdi. Romalılarda melâibât-ı cengâverâneye ibtilâ edebiyât-ı temâşânın ihmale uğramasına sebeb-i kâfi teşkil edemeyerek Pelut, Sesilyos. Teranis, Paküviyos, Atyos kabilinden eâzım-ı şuarâ hâile ve mudhikede şuâra-yı Yunaniye'ye pey-rev oldular. Kurûn-ı vusta edebiyâtı, sahneyi mezhebe ait rivâyât ve mucizâta muarız-ı ittihâz etmişti. Hemen her kasabanın bir meydanı, bir sahnesi vardı ki eyyâm-ı mütefennine de halkın mecmâ'ı durdu ve burada erbâb-ı şiir ü nazm tarafından tertip edilen kasaid-i mevki' arza konurdu. Her kasabanın bu eyyâm-ı mütefenninesi şiir ve edeple menkûlat-ı mezhebiyenin râsime-i izdivâcına hasr edilen a'yad-ı umûmiye kabilinden idi.

Hele akvâm-ı müteahhire edebiyâtı ser-ta-pâ sahneye mevkûf gibidir. Almanlarda on altıncı asırda Hansi Saks ile başlayan temâşâ Jak Ayrer, Brumer ile devam ederek on yedinci ve on sekizinci asırlarda Grifiyus, اوپیتز kabilinden şuarâ ile terbiyetyâb ola ola nihayet Almanların iki büyük şâir-i dâhisi olan Goethe ile Schiller asıl kudret-i dehalarına sahne-i temâşâyı muarrız-ı tecelli edindiler. Bunlardan sonra Almanların yine en büyük üdebâ ve şuarâsı, Layizeviç, Klinger, Sclegel, Kollen, Olen Seleger, İmermann, Bellingebhavzen kabilinden erbâb-ı zeka ve dehâ sahneye bazen fecâyi' hayat-ı beşeriyeyi, elvâh-ı ihtirâsât ve hissiyâtı, bazen rivâyât-ı milliye ve tarihiyeyi, mesâil-i ahlâkiye ve ictimâiyeyi teşhir ve tahlil için bir zemin-i müsait nazarıyla baktılar. Kezâlik asr-ı âhirde en meşhur isimler,. Gockov, Hebel, Buchner, Otto Ludovig. Benedix, Hayze sahnede ispat-ı zekâ eylediler.

İngiltere'de edebiyât-ı temâşâ-i garbın en büyük şâir-i dahisini, Shakespeare'i vücuda getirmiş olmakla hâiz-i şân ve şereftir. Shakespeare'den pek çok zaman İngiltere'de mucizât ve ahlâkiyât ile başlayan, hatta protestanlığın katolikliğe karşı mücahedâtına saha teşkil eyleyerek mühim bir vesika-i ictimâiye ifâ etmiş olan sahne İngilizlerin pek büyük meftûniyet ve meclûbiyetine bâis olarak bir çok şuâra ve üdebânın mehd perverişi olmuş idi. Shakespeare'in şa'şaa-i dehâsı bilâd-ı garbın hiçbirinde bir misline daha tesadüf olunamayacak bir hurşid-i muazzam ihtişâmıyla parlarken etrafından takım takım kevâkib-i şiir ü edep kaynaşıp tutuşmakta idi. Bu sıralarda İngiltere'de temâşâ için gösterilen ibtilâ, sarf edilen akdâm ve gayret tarih-i edebiyâtın hiçbir devrinde tesadüf olunamayacak derecede şedîd olduğu gibi sahnede iştihâr eden üdebâ ve şuarâda sayılamayacak derecede çoktur. Revnak ve şa'şaada Shakespeare'e, o mihr-i dehâya, en yakın iki kevkeb zekâ olarak Bumon ile Fletcher şâyân-ı tezkârdır. Daha sonra Masbincır, Öyster, Decker, Midlton ve daha yakın zamanlarda, Drayden, Tomas Otoviey, Nataniyelli, kabilinden şuarâ on yedinci asr-ı edebiyâtının en muhteşem tecelliyâtını sahne-i temâşâda göstermişlerdir. On sekizinci asırda ufak bir inhitât temâyülünden sonra asr-ı âhirde edebiyât-ı temâşâ İngilizlerin en büyük şâirlerinden olan Byron ve Michelet'den başka James Sheridan Novalis nâm temâşâ-nüvisi vücuda getirmiştir. Eâzım-ı üdebâ ve şuarânın feyz-i dehâsıyla vücuda gelen edebiyât-ı sahne bugün yine en büyük erbâb-ı zekânın dest-i tezyinine mevdu' bir emanet kabilinden, hergün incilâsına bir başka elmas pârenin pertev-i nazar-rübâsı ilave edile edile, güya bir efser-i mefharet-i millîye hükmünde, taşınmaktadır.

Fakat muhakkaktır ki asıl edebiyât-ı temâşânın vatanı, ve bugün en mühim zemin nebeânı Fransa'dır. Fransa edebiyâtına Edebiyât-ı Cedide-i Osmaniye'nin taalluk-ı sahihisi düşünülecek olursa bu saha bize hiç bî-gâne gelmez, Fransa edebiyâtı yalnız bize değil, hiç bir millete bî-gâne değildir.

Bütün on yedinci asrı bir taraftan Yunan ve Roma, diğer taraftan İtalya ve İspanya tesirâtına tab'iyetle geçiren Fransa edebiyâtı temâşâsına asıl Corneille'den ibtidâ etmiş nazarıyla bakmak icap eder. Fransızca'nın vasıl-ı nokta-i tekemmül olmasına tesadüf eden bu şâir-ı ulvî fıtratın zuhûru birden sahnede lâ-yemût enâfis âsârın vücuda gelmesini te'min eyledi. Hâlâ bugün إيد ڭى hürmette bir nümune olmak üzere gezen, hala Fransa'nın sahne-i milliyesinde lisânın âsâr-ı muhteşemesinden olmak üzere en güzide sanatkârânın maharetine mihekk tecrübe an edilen bu hâileler, Le Cid, Sinna, Polyokat, Pompe, on yedinci asrın en mükemmel bedâyi-i fikriyesindedir. Corneille'in lisân-ı şedîdi ihtirâsât-ı müheyyiceye menâkıb-ı kahramanâne ve cengâverâneye beşerin daha samimi ihtirasasâtına, daha hafî ve ince 'urûk ve elyafına girerek, zarif ve hassas bir lisan ile, Atalı, Brittannicus, Feder kabilinden her zaman her yerde hayat-ı beşeriyenin dakik bir kitâb-ı tahlil addedilecek âsâr ile, rakib-i muasırın yanında, kendine bir mevki'-i mümtâz ihsâr ediyordu. Bu devrin en şâyân-ı dikkat simâsı Moliere'dir. Moliere, gayet nâfiz bir nazar-ı tedkik ile muhit-i hayatı sahneye çıkarıp tedkik ve tahlil etmiştir. Muasırlarının maâyib ve nekaisini, etrafından âhlâk ve 'âdâtını bî-insaf bir fikr-i intikad ile teşrih ederek mudhikelerinin birinde ma'lumât füruşları, diğerinde iktisâb-ı servet etmiş bir fürûmâyeyi, daha başkalarında müdâhinleri, mürâileri, sahte 'âlemleri, gülünç nükteperdâzları, cahil mütetabbibleri, kizb ü desîse ile âlude mukarrebin hükümdarı tehzil ve tezyif etmiştir.

Denebilir ki edebiyât-ı temâşâ bu üç ismin şu sehpâ-yı metinin üzerinde te'sis eyledi. Voltaire bize sahneye felsefe ve hikmetten, tarih ve siyasetten ziyade ehemmiyet vererek hemen bütün hayatında en kıymetdar kuvvâsını bu zemin üzerinde rakibi Krebyon ile muhafaza-i rekabete ve ona karşı temin-i galebeye sarf etti. Moliere'den sonra mudhike asrın en güzide muharrirlerine cilve-gâh-ı mümârese oldu: Le Sage, Piron,

Grese, bil-hassa Maryov bu şube-i edebi tevsi' ve tezyin ettiler. Bomarşa ile mudhike heyet-i ictimâiyeye daha müessir bir nişter-i tenkid uzattı. Figaro o zamandan bu zamana kadar yaşayan bir simâdır ki onun mahsul-i dehasıdır. On dokuzuncu asrın en büyük hâdise-i edebiyesi, romantizm zuhuru, yine sahne-i temâşâda vukû'a gelmiştir. Victor Hugo hazine-i lâ-yefnâ-yı şiir ve hayalini tercihen sahne-i temâşâya boşaltu ve onun nâm-ı muhteşemi altında başlayan devre-i teceddüdün resm-i küşâdı Ernani'nin mevki'-i temâşâya vaz'ı gecesi oldu. Tarz-ı kadim i temâşâ Kazmir de Lavini ile, daha sonraları François Punsar ile mişvâr-ı marizâne takip ederek giderken Victor Hugo'nun livâ-yı dehası altında toplanan bir zümre-i نُورستکان edebiyât-ı sahnenin ve revâbıtını kırıp parçalayarak bu tarzda, fikr-i beşere bî-hadd bir semâ-yı tayerân açtı. Alfred de Musset, zarif mudhikelerini yazdı, Alexandre Dumas ile Alfred de Vigny devre-i teceddüdün en iyi mühim pişvâsı oldu. Ve nihayet bir yandan Sakarib'le, Labiş'le ve bunların lâ-yuadd pey-revânıyle hafif mudhike zemini bir tufan-ı âsâr ile coşup taşarken diğer taraftan Alexandre Dumas Fils, Emile Eugene, Teodor Baryer, Victorien Sardeaux ile işte bugünün sanat sahnesi vücuda gelmiş oldu.

Bugünün sahnesine ait meşâhirin isimlerini tezkâra hiç lüzum yok. Onlar hep en güzel te'sirât-ı edebiyemizin müvellidleri olmak üzere menkuş-ı hatırımızdır.

Fransa'da, İngiltere'de, Almanya'da cihân-ı medeniyet-i garbiyenin bu üç muhteşem tecelli - gâhında edebiyat-ı sahne böyle asırlardan beri bir devre-i i'tilâ ede ede devam ettiği gibi İspanya, İtalya gibi urûk hayat-ı zekâiyesi tarihin en kadîm edvârına kadar çıkan milletlerde, daha sonra Rusya gibi, Hollanda gibi bu vadide bil-nisbe yeni başlamış fakat feyz ve i'tilâda diğerlerinden geri kalmamış kavimlerde, hatta mevcudiyet-i siyasiye pek son zamanlarda tahakkuk eden komşu kavimlerde de bu vadi-i edebde aynı tarik tekemmül ve terakki kat' edilmiştir.

Hayat-ı maneviyesinde bir sanat temâşâsı, az çok mühim bir kasabasında bir belediye sahnesi mevcut olmayan akvâm ve bilâdı araya araya, ta şimâlin müncemid sahalarından başlayarak ine ine gelen fikr-i tedkik, her uğranılan noktada, her tevekkuf edilen merhalede memnun ve mutayyeb ola ola nihayet İstanbul surlarına kadar gelerek burada azim bir boşluk vâcehesinde meftur-ı ye's olup kalıyor.

Bu nasib-i irfandan mahrumiyete mahkum olacak yalnız biz miyiz?

İşte bu suale: -Hayır!... Biz de kabiliyât-ı zekâiyemizin bu vadide, isti'dâdını ispat edeceğiz. Diyebilmek içindir ki iki büyük nâmın zir-i himâyesinde bir heyet teşekkül ederek bugün bizde de bir sahne-i milliye vücuda getirmek esbâbını araştırmaktadır. Fakat buna müşkil bir teşebbüstür, ne kadar mevani'-i tâkat-fersâye galebe etmek lazımdır ki, başka milletlerde asırların mahsulü olan bir eser bizde bir kaç senede vücuda gelebilsin!

Onun içindir ki bu hey'etin bugün yalnız teşekkülünü haber vermekle iktifâ edelim. Teşebbüsâtından bahsetmek belki acele etmek olur, daha iyidir ki burada teşebbüsâttan bahse bedel faaliyât muvâcehe-i millette arz-ı muvaffakiyât edilsin.

Bu teşebbüsü alkışlamayacak ve lede-l-hâce ves' ü iktidarı nispetinde buna teşrik-i himet ve gayret etmeyecek bir vatanperverin vücudu farz olunamaz.

Bilâd-ı garp hayatını yakından görenlerin yahut uzaktan tedkik edenlerin en evvel nazar-ı hayretine çarpacak hakaikten biri temâşânın hayat-ı medeniyede ehemmiyet-i fevk-al-âdesidir. İtalya'da her büyükce şehrin, Viyana'da, Berlin'de, Almanya'nın bütün eski şehirlerinde, Londra'da, hele Paris'te temâşâ-gâhlar mefâhir-i milliyedendir.

Hey'ât-ı belediye bir sahne-i milliye vücuda getirmek için vesâit-i maliyesinin havsala-i istiâbına sığamayacak erkamın bâr-ı sıklî altına girmekten çekinmez, şeref-i irfân-ı millete layık bir sahne ile şehrin kader-i ma'neviyesini i'lâya muvaffak olmak için giriftâr-ı düyûn olur nebe's var? Para ödenir, paradan evvel ödenecek borç milletin i'tilâ-yı fikir ve ruhunu te'min etmek vazifedir. Memleketin en sanatkâr ve behredâr-ı muammerânı müsabaka ederler, bu sahne-i milliyeyi orada tecelli edecek âsâr-ı zekâ ve dehâya şâyeste bir eser-i nefis-i sanat haline getirirler, öyle bir bina vücuda gelir ki onun âguş-ı müstesnâ-yı nefâisine şahit nâzenin-i irfân bir cünbüş-i bahtiyârâne ile güya bilâ-ihtiyâr atılır.

Bu sahnelerin üzerinde erbâb-ı şiir ü edebin hayalinde vücuda gelen simâları, şahsiyetleri, temsil ve intak eden sanatkârân mümessiller ve mümessileler, her biri o simâların, o şahsiyetlerin gene ruh ve fikrine nüfuz edecek, onları ihsâs ve irâe eylecek kabiliyât-ı fikriye ve edebiyededir.

Ve bu sahnelerde, o sanatkârânın ruh ve hissi arasından, görülen insanlar, seyredilen hayatlar, dinlenen sözler, bütün beşeriyettir; bütün beşeriyetin tarih-i vücut ve hayatı, kaside-i musibet ve saadeti, efsâne-i emân ve hissiyâtı, mücadelât-ı maişeti, kavânin-ı muaşereti vel-hâsıl olanca ruhiyedir.

Bazen sahne bir vak'a-i tarihiyeyi alır, mezarlarından eslâfı çıkarır, muhakeme eder, tenkid eyler, âhlâka ders-i intibâh verir; bazen bir kaside-i vataniye intihap eder. lisân-ı müessir ve müşevvikiyle kalplerde gunûde hissiyâtı uyandırır, vicdanı teheyyüç eder, milletin urûk-ı hamâset ve şecâatini gıcıklar, insicâ-ı vicdanın elyaf-ı samimiyesine ince tellerle vazâif-i hamiyet nakşeder, diğer bir gün bir hadise-i ictimâiyeyi mevzu-i bahs ve tenkid eder, âhlâkiyât ve felsefiyâtta dolaşarak istintacât-ı mantıkıyesiyle sâmiînde bir

kanaat-i tevlid yine çalışır; tabiat-ı beşeriyete, ait bir nakıseyi tehzil ve tezyif eder, bir hasis, bir mürâî, bir sahtekâr, bir münafık alır, didikler, hayır pâlâr, muhit ve zamanında adliyeye, idâreye, hükümete, halka ait bir meseleyi intihap eyler, bunu soyar, evirir, çevirir, bütün safahatıyla tedkik eder; sonra insanları baba sıfatıyla, vâlide sıfatıyla, evlat sıfatıyla tahlil ve teşhire lüzum görür, bunları muhtelif takdirlerde, muhtelif zamanlarda yakalar, söyletir, yaşatır, türlü takdirât-ı hayâtiye içinde hislerini araştırır, vazifelerini gösterir, onları ma'ruz oldukları tehlikelerden, düşebilecekleri vartalardan ikaz eder. Zevc ve zevceyi alır, hayat-ı 'âilenin bütün 'an'anât ve ihtimâlâtını gözden geçirir; genç çocukları, genç kızları alır, onları şi'r ve hayalinden, ümit ve saadetinden şi'rler yapar, efsâneler icat eder, ve yavaşça, gayet nazik ellerle perdenin bir ucunu kaldırarak hakikati, hayatın hakikatini gösterir. Vel-hâsıl sahne öyle bir zemin-i hayattır ki orada bütün insanların tarihi, mâzisi, hâli ve istikbâli her defasında başka bir sahife çevirerek yaşar; giryelerimiz, meserretlerimiz, kinlerimiz, muhabbetlerimiz, ye'slerimiz, ümitlerimiz: Hepsi, bütün ihtirâsât ve ihtisâsât-ı beşer, el ele tutuşarak gözlerimizin önünde oradan birer birer geçer; sahne bize kendimizi, kendi vücudumuzu gösterir, ve ayniyle, âyinenin karşısında simâ ve kisvemize nasıl itinâ eder, nasıl sukalâtı tashih ve ta'mir edersek, sahnenin karşısında da evet, bu âyine-i ruhun karşısında da öylece simâ-yı kisvemizi, ruhumuzun simâ ve kisvesini tedkik eder, emrâzı öyle tashih ve ta'mir ederiz.

İşte milletlerin hayat-ı ma'neviye-i ictimâiyesinde sahnenin ehemmiyeti...

İşte bugün hayat-ı ma'neviye-i milliyenin bu mühim noksanını ikmâl edebilmek için esbâba tevessül edecek bir hey'etin, sahne-i milliye hey'etinin teşekkülünü size tebşir etmekle müftehirim. Maârif nâzırı edib-i muazzam Ekrem Beyefendi hazretleriyle müze müdürü bülend - pâye Hamdi Beyefendi hazretlerinin zir-i himâyesinde teşekkül eden bu hey'etin muvaffakiyetini temenni etmek büyük bir vazife-i vicdaniyedir. Bu hey'etin

netâyic-i mesaisini görmekte zamana, hatta uzun bir zamana mütevakkıftır: fakat çalışmak, sabr ü sebât ile, tahkim edilmezse ne zamana, ne de müşkilâta galebe çalınabilir.

UŞŞAKIZÂDE HALİD ZİYA

c.1, S. 3, s. 202 - 212.

TİYATRO EDEBİYATI

Son tiyatroya ve tiyatro edebiyatına, tenkidâta dair epeyce şeyler yazıldığını görüyorum. Türkler kadar edebiyatının tiyatro kısmı fakir bir millet hemen yoktur zannederim. Binaen-aleyh bu temayülü hoş görüyorum. Fakat bütün bu tenkidât Fransız tiyatro edebiyatına ibtinaen yapılıyor; tiyatro edebiyatında nazar-ı itibara alınacak yalnız Fransız kavaid ve şürutu imiş gibi hiç bir musâhabe-i edebiye de [temâşâya dâir] İngilizlerle İspanyollar gibi sahne temâşâları zengin, mütenevvi bedialarla zengin olan milletlerden bahsedilmiyor.

Tiyatro edebiyatı bizde henüz canlanırken hiç bir tesir-i hariciye kapılmaksızın, hatta hiçbir şart ve kaideye bağlanmaksızın Türk hayatının safahat-ı muhtelifesinden, Türklüğün tarz-ı tefekkür ve tahassüsünden doğmuş bir tiyatro edebiyatının vücudunu görmek - ne kadar fakir olursa olsun - yine bir muvaffakiyet ve bid'at-ı milliye olmuş olurdu. Zaten eski Yunan ve Roma klasik kaide ve bağlarının hükm-i hududunda piyeslerini yazanlardan ziyade mevzuunu doğrudan doğruya milletin urûk-ı hayatından, â'mak-ı ruhundan koparak tecessüm ettiren tiyatro-nüvisler muvaffak olmuşlardı. Buna da İspanyollar ile İngilizler en büyük delildirler. Mesela bir Şekspir, pek kaht olan tahsili ve hiç bir şeye istinat etmeyen harika-i dehası ile bedialar yaratırken «Ben Conson» gibi kadim Yunan kavaid-i edebiyesine sıkı sıkı bağlı olan muasırını cahil ve ümmi diye istihfaf etmişlerdi. Halbuki, insaniyete, hayata hususiyle bulunduğu milletin sıfat-ı kâşiflerine bu kadar hakiki bir musavver ve tercüman olan o dahi-i bârikin, şöhreti her sene, her asır tezayid ediyor. Bizde tiyatro yazanlar arasında «Bir Türk Şekspir çıkar mı, çıkmaz mı?» şimdilik tahmin edemem; fakat her milletin sahne-i temaşasını tedkik ve mütalaa etseler bile yine tiyatro tiyatro-nüvislere, kavmi veyauht şahsi istidatlarını,

başka tiyatroların zincir-i kavâidinden hür bir surette tecelli ettirmelerini tavsiye ederim. Onun için bu safha-i edebi ile meşgul olup da Fransız gözleriyle bakarak tenkid edenlere bir de Alman gözlüğü takdim etmek isterim. Almanlar kadar fikr-i tenkidi müterakki ve adeta fenni bir şekil olan bir kavim yoktur zannederim. Diğer memleketlerin dahilerini, enfes âsârını, feylesoflarını, hep Almanlar mikroskobik bir tahlil ve tasniften sonra en ince sıfat-ı kâşifeleriyle - mensup bulundukları kavimden ziyade - meydana atarlar. Bu tiyatro tarih-i edebisini tenkidat-ı müdekkikânesinden iktibas edeceğim Alman ise «Selegel» dir. Bu kısm-ı edebiyat için en mühim olan efkâr-ı mülahazatını bir sıra makalatla [Resimli Kitab] a yazmak fikrindeyim; ve yeni tiyatro-nüvis vatandaşlarımın işine yarar ümidindeyim. «Selegel» sanat-ı temâşâ hakkında, tarihî ve nazarî bazı nümunelerini alırken bunlar edebiyatımıza mümâss olanlarını ve bunlar hakkındaki mülahazatımı da ilave edeceğim.

Bedâyiin kavânin-i esasiyesini tesis etmek şiir ve ale-l-umûm sanayi-i nefisenin nazariyât-ı felsefiyesine mahsus bir vazifedir. Bununla beraber her sanatın ayrı bir nazariyesi ve buna vücut vermek için tedkik edilecek müşkilâtı, tayin edilecek hududu, vardır. İşte bundan dolayı yalnız büyük zihinlerin mahsulü olan âsârı görmekle telezzüzeden avâmın, sıkılacağı bazı tedkikât-ı fenniye vardır ki her sanatkârın öğrenmesi lazımdır. Nazariye-i umumiye ise kabiliyet-i beşerin esas-ı aslisini veya «hiss-i bedîî»yi tahlil ve bu hüsn-i tecellisi olan sanayi-i nefiseyi, ve temâşâdaki zevk-i tabiîyi izah eder. Bu nazariyât-ı umumiye sanatkârlar için elzem ise de yalnız başına sanayi i nefise vücuda getirmek gayr-ı kâfidir. Tarih, sanayi-i maziyi ve nazariyede bu mazinin ne suretle istimal edileceğini gösterir. Fakat bunların arasında bir başka rabıta bulunmazsa ikisi de ayrı ayrı noksan kalır. Bunları birbirine rabt eden şey ise tenkiddir. Yalnız tenkid sayesinde tarih-i sanayi vuzuhla anlaşılır ve nazariyede bir netice-i müfide meydana getirir.

Umumiyetle tenkid denilince bir eser-i nefisin kusurlarını tefrik ve teşrihte gösterilen eser-i zeka, hatıra gelmek gibi umumî ve yanlış bir fikir vardır. Bütün hayatını bu hususa vakfetmiş olan «Şlegel» hakiki tenkid hakkında efkârını şöyle tavzih ediyor:

«Bazı insanlar hatta milletler tarz-ı tahsilleri ve adet-i ictimâiyeleriyle o kadar zincirlenmiştirler ki âsâr-ı nefiseyi takdir ve tenkid ederken bile bu tesirâttan kurtulamazlar; kendi lisanlarına, kavâid-i ictimâiyelerine yabancı olanı nefis bulmazlar. Bazılarının bulundukları daire-i mahdude arasında hissen ve fikren temyiz ve tefrik etmek hassasını iktisab ettikleri vakidir. Fakat temayülât-ı şahsiyesinden, âdâtından kendini tecrit ile başka milletlerin, başka devirlerin hususiyetini takdir edemeyenler bunları merkez-i asliyelerine kadar takip ve bazen nefaseti tagyir eden zinet-i haricilerine nüfuz ederek bunların tahtındaki efkâr ve bedâiyii hissedemeyenler münekkid olamazlar. Hiç bir devir veya millet şiiri inhisarına alamaz; o halde kavaide esir olacak kadar zevk-i selimde istibdad beyhude ve yanlış bir harekettir. Şiir, bedayi icat edebilmek ve bunu göz veyahut kulak vasıtasıyla insanlara ilka etmektir ki bu da Cenâb-ı Hakk'ın bazen vahşilere bile bahşettiği bir kudret, bir ilhamdır. Bir şeyin yalnız mükemmeliyet ruhu mühimdir; ve bu mükemmeliyetin olduğu yerde eşkal-i hariciye bizi tenfir etmemelidir. Her şeyin mebdeni kalp ya dimağ-ı beşere kadar takip etmelidir; çünkü buraya ibtina etmeksizin tesirat-ı hariciye idir; çünkü buraya ibtina etmeksizin tesirat-ı hariciye ile vücuda gelmiş şeyler payidar olamazlar. Zamanlarında sanayiin parlak tecellileri addedilen bazı âsâr çocukların yalandan yaptıkları bahçeye benzer. Onlar bir çocuk eliyle koparılmış, oraya buraya dağılmış dallar, fidanlardır. Bir çocuk gururuyla bu güzel çiçekler arasında dolaşırlar. Fakat bu köksüz dalcıklar solup, kuru yapraklarıyla sarkar. Halbuki hafıza-i beşerin teşkilinden semavâta yükselen muzlim ormanlar insana bir huşû' veren kudretle her sadmeye mütehammil ve bâkidir.

Tenkid-i hakikîyi şimdi tarih-i şiir ve sanayi-i nefiseye tatbik edelim. Avrupa medeniyet-i hazırası üzerine en çok tesiri olan Roma ve Yunan medeniyetidir ki bundan üç buçuk asır evvel edebiyat-ı kadime vasıtasıyla Avrupalıların Yunan ve Latin lisanlarına inhimakları, eski klasikleri tedkikleriyle yeniden ihya edilmişti. Bu hareket-i edebiye medeniyet-i beşerde bir devri irae etmesi hasebiyle şâyân-ı dikkattir. Fakat mütekaddimince bu derece tetebbuun meşum bir tesiri de olmuştu. Bu âsârı bilen fakat kendi dimağlarının bir şey icadına kudreti olmayan hükema mütekaddimine lüzumundan fazla ehemmiyet vermişlerdi. Onlar fikr-i beşerin yegane muvaffakiyeti eskileri taklid addeder ve eskilere benzemeyen her şeyi gayr-i tabiî ve bayağı bulurlardı. Bana geliyor ki kendi edebiyatımızın klasik devri yani acemiliğin haricinde her şeyin okunmaya layık olmadığı farz edildiği zaman, Avrupa'nın bu mütekaddimine olan ibtila devirlerine muvâzîdir.

Fakat büyük sanatkârlar, şairler eskilere karşı takdir-i perestişkârileri ne kadar büyük olursa olsun ve onları ne kadar taklide gayret ederlerse etsinler, yine eserlerine hususî bir istikamet vermişler ve onları deha-yı şahsileriyle telvin etmişlerdir. Şiir-i hazırın babası denilmeye sezâ olan «Dante» kendisine «Virjil» i mudil ittihazıyla beraber yine kudret-i hakikisiyle, derinliği ile üstadını fersah fersah geçmiştir. Homer'e mukayese edilen «Aristo» ya da aynı şey vaki olmuştu. «Mişelanj» ile «Rafael» de şüphesiz mütekaddimini mütalaa etmişlerdi. Fakat onları, mütekaddimine müşabehet veya adem-i müşahebet nokta-i nazarıyla tetkik edersek şüphesiz haksızlık etmiş oluruz.

Şâirler ve sanatkârlar arasında temayül-i tabiîleri mütekaddimini taklit etmek vazife-i muhayyileri arasında bu aralık acayip bir mübâreze başlamıştı.

Mütekaddimin istidâd-ı hususiyelerini feda ettikleri zaman ulemanın mazhar-ı takdiri oluyorlardı. Fakat istidad-ı zâtilerine inkıyad ederlerse avâmın muhabbetini celb ediyorlardı. «Tasso» ile «Kamoin» in eşarı vatandaşlarının bugüne kadar kalplerinde, dudaklarında dolaşması «Virjil» veyahut «Homeros» a benzediklerinden değil, «Tasso» nun kahramanane olan rikkat ve hiss-i merdanesi, «Kamoin» in ateşin olan ilhamat-ı vatanperverânesine mebnidir. Eşar ve edebiyat vücuda getiremeyen devirler ve milletler, en çok taklide hahişkâr olanlardır ki bunların husule getirdikleri âsâr daima soğuk bir takdir uyandırmakla kalır. Sanayi-i nefisede sade taklid bir şey vücuda getiremez. Başkalarından aldığımız efkârın bile bir şekl-i şairânesi olması için tekrar ruhumuzdan doğmalıdır. Yalnız bir ecnebi edebiyatı taklidden ne çıkar? Sanat tabiî olmazsa makbul olamaz. İnsanın beşeriyete vereceği en kıymetdar şey yine kendi hüviyetidir.

Kabiliyet ve müktebesat husûsiyeleriyle mütekaddiminin hakiki halefleri veyahut rakipleri sayılacaklar, takdir-i nevâdirdense onları ruhuz, bayağı mukallitleri de o kadar çoktur. Bunların gösterişlerine kapılarak münekkidler, umumiyetle müsamahakâr davranmışlardır. Bunlar edebiyat-ı hazıranın klasikleri addedilirken öte tarafta milleti için şan-ı muzafferiyat olan ve dehalarının ulviyetini inkâr-ı kabil olmayan şuaraya vahşi ve cahil nazariyle bakmışlardı. Burada «zevk-i selim» ile «deha» beynini tefrik etmek doğru bir hareket değildir. Deha, gaye-i mükemmeliyeti gayr-ı ihtiyari intihap etmek demektir. Binaberîndeha, zevk-i selimin en faal bir tecelllisidir. İkinci makalemde muhtelif milletlerin sahne-i temâşâlarından ve sanat-ı temâşânın mebdeinden bahsedeceğim.

Nûr-ı Osmaniye 5 Mart 1325

HALİDE SALİH

c.2, S. 7, s. 699 - 670.

TİYATRO VE ÂHLÂK

Şimdiye kadar hissiyât-ı mutîaları ile aynı kuvvette olan hürriyetleri arasında müterediddid olan insanların bir hayal ü vicdâni daha doğrusu idare-i cüz'iyeleri olmasaydı ne cemiyet olurdu, ne hayat-ı beşer olurdu, ne de edebiyat olurdu. Şüphesiz ki biraz yüksek, biraz güzide tiyatro hiç olmazdı.

Tiyatro öyle bir mahaldir ki gözlerimizin önünde muhtelir vak'alarla mes'uliyet yahut hürriyet-i beşeriye mevzu'-i bahs olur. İnsanlar kendilerinde bir devre-i ma'neviyât hissetmeye başladıkları zamandan saadetin son akşam havâdisine kadar kendilerini hür veya esir, kaderini teşkilde kâdir veya 'âciz: ve binâen-aleyh bedbaht olduğu zaman merhamete layık, kendi kendini bedbaht ettiği zaman tel'ine müstahak zanneder. İnsanların âhvâl-ı maneviyelerinin esaslarından hatta esbâb-ı mevcudiyelerinde biri de budur. Bu iki fikir şimdiye kadar yekdiğerini hiç bir zaman mağlup edememiştir. Fakat eğer insan kendisine fâik bir takım kuvvetlerin esir-i mutlakı olduğunu, bir makine gibi bu ellerin delâletiyle hareket ettiğini zannetseydi ümitsizliğinden ölürdü, yahut tamamiyle hür kaldığına emin olsa idi kibir ve gururundan çıldırırdı. Eski ve yeni tekmil tiyatrolarda bu fikirlerin ictimâinden başka bir şey görülmez. Bazen fatalizme yahut da determinizme, bazen idâre-i cüz'iyeye ve şecâat-i beşeriyeye bir vüs'at verilir. Daima kararsızlık, bunlar arasında bir menâviye vardır. Zaman hiç bir cihetten buna merak olunacak bir başkalık verememiştir. Hiç kimse tesâdüfât-ı hariciyenin tamamiyle esiri olmamıştır, hiç kimse tâli'in ellerinde tamamiyle bir oyuncak hükmünde kalmamıştır. Halbuki hiç kimsede tamamiyle hür olamamıştır. Mademki mes'uldür, mademki işlemeye mecbur olduğu bir cinayet, bir cezâya mahkumdur.

İnsan bu zıtlar içinde yaşamayı hisseder. Ve tarihini yazdığı zaman işte bu zıtları, mesele-i âhlâkiye diyerek yazar. Eğer tarih-i ma'neviyâtını yazmışsa işte ona «trajedi» nâmı verilir.

Sahne üzerinde gördüğüm ve şeklen ve ruhen bana benzeyen bu adam hayatını istediği gibi tertipte muhtar mıdır? Kendine mâlik midir? Arzularını mağlup edebilecek mi? Eğer mağlup edemezse bu arzular onu nerelere kadar sürükleyecektir? Mağlup olursa nasıl müteezzî olacaktır? Mağlup ederse büyük bir sürûr hissedecek mi? İşte insanlar yekdiğerini tetkik ettiği günden beri bu suallere kat'i bir cevap alamamışlardır.

Dikkat olunuyor mu ki en eski tiyatrolara, en yeni sünûhât-ı kalbiyeye benzeyen bir çok mesâil-i âhlâkiye vaz' olunmuştur: Acaba namuslu bir vicdan-ı beşer bütün kavânin-i mevzuaya fâik midir? Acaba vicdânını gayet dini bir surette tetkik etmişolan namuslu bir adam kendi kendine vazifesini bulabilir mi? Bütün bu halledilmemiş mes'eleler bugün bile mevzu' olur. Edebiyât-ı Cedide'de gaye-i âhlâkiye eskisinden pek az farklıdır. Âhlâk her zamanın edebiyatında esas teşkil etmiştir. Tiyatroda mes'ele-i âhlâkiye insanların bir nev'-i tecessüsünden ibarettir. Yoksa bir tiyatronun esas tesirini bir kişinin diğerine karşı muhabbeti yahut nefretini teşkil etmez.

Zaten tekâmülât-ı âhlâkiyeyi tiyatroda aramak faidesizdir. Tiyatro edebiyatında değil, herhangi edebiyatta olursa olsun vakit gâib etmektir. Âhlâk en geri zamanlardan şimdiye kadar hep birdir. Tarih-i beşer bize farklı bir tekâmül-i âhlâki gösteremez. Yalnız bazı defa âhlâk-i umûmiye - ekseriyâ bir şekl-i dinide- birden bire kıyâm eder. Daha doğrusu taktirât-ı âhlâkiye ilerleye ilerleye insanların en güzidelerine kadar azdır. Demek

ki edebiyata temas eden âhlâk-i umûmiye insanlar yekdiğerini tanıdığı zamandan beri hemen aynıdır. Lakin şurası da şâyân-ı kayddır ki insanlar yekdiğerini pek az zamandan beri tanır. Eski Yunanîlerden zamanımıza kadar insanlar yekdiğerini tanıyacak kadar vakit bulamamıştır. Bu kadar zaman bir tekâmül-i âhlâki için pek kısadır. Hatta insanlar bile tebeddül etmeye vakit bulamamışlardır. O ki fakat ekseriyâ arkaya doğru hareketler yapmışlar ve bu hareketi kaydedince tarih denilen şeyi vücuda getirmişlerdir. Tarihin ihâta edemediği insanlara bugünkü insanlar benzer mi bilmem? Lakin tarihin kaydettiği insanlara şimdilik âhlâken pek müşabihtir.

Binâen-aleyh eski, yeni, hiç bir trajedi yoktur ki şu üç noktadan birine temas etmiş olmasın. Müsâdeme-i âhlâkiye, 'azâb-ı vicdân, ölüm yahut bir cinâyeti takip eden bir cinnet.

Bazı kere arzu ve temâyülâtının kuvvetine mağlup bir adamdır ki kısa sürmesi tabiî olan güzâriş-i hayatının nihâyette harâbiyet, matem, sefâlet, cinnet, intihar, ölüm bulur.

Bazı kere yine determine bir adamdır. Arzularının mağlubudur, fakat bu defa ölümü bile bulamaz. 'Azâb-ı vicdana düşer.

Bazı kere de öyle bir adamdır ki onda gayr-ı müsâvi iki onda gayr-ı müsâvi iki vazife birbiriyle bir mücadele-i âhlâkiyede bulunur. Burada insan serbest addolunur.

Bütün bunlarda insanın serbest yahut harekâtından mes'ul addolunması mes'elesi müteaddid suretlerde tecelli eder. Mes'ele: Ne yapalım. Yahut ne yapabilirizdedir. Tiyatroya naklolunacak bütün sünûhât bir sâniha-i âhlâkiye. bir takdir-i âhlâki ile muhattır. Bunun haricinde bir tiyatro âdi bir melodram olur.

İnsanlar cemiyet halinde yaşamaya başladıkları zamandan beri aynı derecede nâfiz iki kuvvete mağlup olmuşlardır. Bu iki kuvveti, daima birbirine mezc etmek istemişler, fakat hiçbir surette muvaffak olamamışlardır, bunlardan birincisi hadd-i zâtinde bir sıkıntıdan ibaret olan hayatı bir takım ezvâk-ı vasıtasıyla tenşit maksadıdır ki (sanat) denilen şey eşkâl-i muhtelifesiyle bunların en birincisidir.

İnsanlar için, kendilerinn ve hemcinslerinin muhitlerinde bulunan herşeyin temâşâsından daha ziyade latif bir şey olamaz. İnsan bütün eşkâli vakayi'-i muhtelife sayesinde birbirine mecz edince edebiyat, resim, heyketraşlık, musiki ilh vak'a, insanlar için arzu ve temâyülâtının bir nev-i nümâresesinden başka bir şey değildir. İnsan bu arzularının bazılarını muzır addeder, ve bunları mağlup etmesi lazım gelen mukavemete fazilet namını verir. Bununla beraber hilâf-ı fazilet olan temâyülât-ı beşeriye daima insanı daha ziyade alâkadâr eder.

İnsan tam arzularının husulünde bir zevk aramaya başladığı zaman âhlâk meydana gelir. Ve ona bu zevkin tehlikelerini ihtar eder.

Âhlâk, - dini, mülkî, felsefî - eşkâl-i muhtelifesi altında insanlara zevk-i sanatkârâne kadar lazımdır. Halbuki diğer taraftan arzu ve temayülâtı mahv maksadıyla bir takım kavâid tanzim etmiştir. En güzide cemiyetlerde bile gayet şedid-i feverân-ı temâyülât vardır. Ve daima da olacaktır. Bunun için kavâid-i âhlâkiye hiçbir zaman

gayesine irtika edememiştir. Tamamiyle temâyülâtı mahvedemeyince tesirâtını mümkün mertebe azaltmaya çalışır. Bunun için de o arzuları tevlid edecek esbâbı men' ve nehy eder.

Sanatın muhtelif şekillerinden biri de tiyatrodur. Tiyatro en tamam ve mükemmel bir sanattır. Zira sâir aksâm-ı sanatı da ihtiva eder. Tiyatronun şerâit-i lüzumu kelâm, şekil, renk, ahenk, hareket olması itibariyle edebiyât-ı, resmi, heykeltıraşlığı, musiki, raksı şâmildir.

Şu halde tiyatro insanlar tarafından ziyade sevilmiş bir şeydir. Fakat diğer taraftan âhlâk nazarında insanlar için en tehlikeli bir şey addolunmuştur.

Maa-mâ-fih tiyatro ile âhlâk arasında bu münâferet eski Yunâniler indinde mevcut değildi. Kavânin-i tabi'iye ile kavâid-i âhlâkiyeyi o kadar iyi mezc etmiş olan o kavm-i müteşebbis tiyatroya hürmet ederdi. Hatta a'yâd-ı dinîyelerinde tiyatroya bir mevki'-i müstesna bile vermişlerdi. Dinleri kuvva-yı tabi'iyenin insan suretinde te'lihinden ibaret olduğundan Yunanîlerin tiyatrolarında temâyülât-ı tabi'iye hiç bir kavim nezdinde hiç bir zaman bulamadığı derecede serbest ve vâsi' bir cevelângâh bulmuştu.

Roma'da Yunanistan'da olduğu gibi tiyatronunun efkâr u hayat-ı umûmiyede bir hiss-i nasibi yoktur. Âdi, kaba bir eğlenceden ibaretti. Romalılar Yunanîleri taklide başladıkları zamana kadar tiyatroya bir şekl-i sanatkârâne veremediler. Kısa ve maddi fikirli olan Romalılar bu zevkte zevkten başka bir şey bulamıyorlardı. Tiyatro onlarda canbazlık, pandomim, ve atolan tesmiye ettikleri gayet kaba tuhaflıklardan ibaretti. Âhlâkiyûn tiyatro ile iştigale başladıkları vakit onu daha şiddetli telakki ettiler. Çiçeron: sahnenin tashih-i zemâim etmesini, fenalığın zuhûrunu ihbâr eylemesini kabul etmedi.

«Aşkı ve bütün esbâb-ı hiffeti telih eden güzel bir mekteb-i salâh ü fazilet!» dedi. Onun fikrince fenalık takdir ve tahsin edilmeseydi komedi olmayacaktı. Trajediye gelince o da i'tiyâdât-ı milliyeye hizmet edecek yerde temâyülât-ı tabi'iyeye hizmet ettiği cihetle komediden farklı değildi. Tiyatronun ruha gevşeklik verdiğine, adât-ı beytiyeyi za'if düşürdüğüne, halkı nazik ve âvâre bir hayata alıştırdığına, fazilet hislerini mahvettiğine kanidi.

Senek (Sénéque) tiyatroyu şu suretle itham edermiş: «Tiyatroya müptelâ bir adam hasta, âvâre bir adam olmaktan ziyade bir ölüdür. Vaktini tiyatrolarda gaib etmek kadar i'tiyâdât-ı haseneye mugayyir bir şey olamaz. Orada fenalık insanın ruhuna daha çabuk nüfuz eder. İnsan tiyatroya girdiğinden çok fazla hırsperver, çok fazla şöhret perver, çok fazla zinetperver avdet eder...

Roma'da kavânin-i milliye tiyatroyu bî-aman bir şiddete mahkum etmekle âhlâkiyunun fikrine iştirak etmiştir. Bazı kere sansürler her türlü eser-i sanattan mahrum, vahşi bir nev'-i cesaretten ibaret olan canbazlardan mâ-adâsını men' etmişlerdir. İmparatorlar bile tiyatroya karşı gayet sert davranmışlardır. En evvel «Ogüst» bir maksad-ı siyasi üzerine tiyatroyu himaye etti. Ondan sonra Roma cemiyetlerinde hıristiyanlık kavi bir esas teşkil edip de temâşâlar hakkındaki fikrini beyan edinceye kadar Roma'da tiyatrolar imparatorların mizâç ve âhlâkiyelerine göre şiddet ve memnu'iyetin biraz tahaffüfünden başka himaye görememişlerdir.

(Devam Olunacak)

Nisan 325

MÜFİD RÂTİB

c.2, S.8, s. 802 - 807.

TİYATRO VE ÂHLÂK

(Mâ-ba'd)

Maa-mâ-fih Atina'da olduğu gibi bir dereceye kadar Roma'da da âhlâk-ı umûmiye Hırıstiyanlığın kabul etmediği bir tasvir-i hayatı üzerine bina ediyordu.

Bu tasvir-i hayati felsefi yahut mülki-i vakâyi'-i hayatiyeyi, lüzum zevki, aşk hayatı meşru' addediyordu. Gaye-i hayat hayattan ibarettir. Bunun haricinde bir his yoktu. Olsa bile gayet müphem kalıyordu. Fazilete mev'ud mükâfât-ı saht-ı ruhiyeden ibaretti: daha doğrusu ruhla beraber mahvolacak şeylerin saht-ı tâmesinden ibaretti. Halbuki Hırıstiyanlıkta âhlâk ve hayat hakkındaki itibar başka idi. Onca hayat-ı beşer toprak üzerindeki hayattan ibaret kalmıyordu. Bu kadarı, bu hayat-ı zâhireye hayat-ı müstakbeleyi ihsar içindi, asıl kısm-ı beşer arzda değil, semâda idi. Vücud u ezvâk-ı maddiye kendiliklerinden hiçti. Asıl vatan-ı mukaddese avdet esbâbı hazırlayan fazâili bulmak, safvet ve nedâmet nedir, onu bilmek lazımdı. Fenalık tabiati takip etmekti. Zirâ esasında tabiat fenalığa meyyâldir. İyilik Cenab-ı Hakk'a yaklaşmak için tabiata mukavemettedir. İnsanlarda daima bulunması lazım olan en başlıca düşünce ölüm ve âhireti düşünmektir. O halde zevk ve eğlence neye yarayacak? Zevk-i mücrimdir. Çünkü zevk kanun-ı tabiattan çıkmıştır. Hırıstiyanlık insanların ekserisine yaşamak ve ihtilât etmek hakkını müteessif bahş etmiştir. Yoksa dinin güzide riyâzet ve bekarlık tavsiye eder.

Bunlara karşı tiyatro yapar; âhlâk zaten ale-l-umum sanatı kabul etmiyor. Tiyatrolar için diyor ki: «Trajediler, ve komediler bir takım cinayâtın ve gayr-ı câiz arzuların arzından başka bir şey değildir. Bunlar, mekruh ve müstekrihtir. Zirâ büyük bir cinayetin, yahut ma'yub bir şeyin gösterilmesi onların aslından elbet daha çirkindir. Hiç değilse daha temiz değildir. Mademki bir fena şeyin icrâsı memnu'dur; onları tarif eden

şeylerin de memnu' olması lazım gelir. Temâşâların en büyük tehlikelerinden biri de insanları Cenabı-ı Hakk'tan uzaklaştırması ve efkâr-ı diniyeden onları tecrid etmiştir. Bir insan Cenâb-ı Hakk'ın istemediğini bir yerde onu hiç düşünemez komediden aldığı ezvâk-ı gunâ-gûn içinde hiç sâf u nezih kalabilir mi? Bir trajedi aktörünün feryatlarıyla kulakları dolarken bir peygamberin nasihatlerini hatırlayabilir mi? Eğer bir insan milletin bir takım ezvâkı kendini muhtelic addediyorsa biraz beklesin, hayat-ı müstakbele ona daha müessirlerini saklıyor, orada görür.»

Bununla beraber hiçbir zaman gerek dini, gerek âhlâki bu mümanaatlar kat'i bir şekil alamamıştır. Teoloji ile en ziyade meşgul olan on yedinci asırda bile bütün o mümânaatlar bir câ-yı itiraz bulurdu. Temâşâlara karşı ne konsiller, ne papalar umûmi bir mahkumiyet kararı veremediler. Kilisenın en büyük kuvvetlerindeki sükût-ı temâşâ müdâfi'lerine âhlâka karşı güzel bir kaçamak ve vakit kazanmak zemini icat ediyordu.

Fakat git gide temâşânın mevki'i başkalaşıyordu. Eski Yunanîlerde din pek müsamahakâr olduğundan tiyatroyu tevlid etmişti. Hemen hemen ahâli ibâdetin bir kısmını onunla teşrik etmişlerdi. Kurûn-ı vasıtada Avrupa'da gayet sert ve bî-âmân bir din, papaslarla mutaassıpları temâşâdan tamamen ayırıyordu fakat tiyatroyu tevlid eden bir esas tutmuştur ki kilise ilk asırların şiddet-i 'anûddan sonra bu arzunun teskinine yalnız müsaade etmek değil, temâşâlar hakkında himayekâr davranmaya bile mecbur oldu. Fi-l-hakika insanların kâffesini yedd-i zabtına geçirmek için onların bütün ihtiyacât-ı tabi'iyeleri teskine mecbur oldu. Hükümet ve kavânin, adât ve ezvâkı bir dereceye kadar himaye etti. Asırlarca trajedilerin muakkibi olan mister mystéréler dinden istiâne ettiler. Ve onun doğrudan nüfuzunda kaldılar.

Kavânin-i beşer trajik hatta komik bütün temâşâlarda hatta papaslarla bile karışmakta bir be`s görmedi. Şu halde kurûn-ı-vustâ hükemâsı temâşâlara karşı eski ittihamâtı tecdid edecek yerde onları tabiata zararsız bulmaya kadar vardı. Bunu ruhbâna karşı gelmek fikriyle yaptılar. Mes'eleyi başka bir nokta-i nazarla muhakeme ettiler. Bir şekl-i cemiyetin hasmı olacak yerde o cemiyetlerin ihtiyacât-ı daimelerine alışmış oldular. Sen Toma: «Muhafaza-i hayat-ı beşer için eğlence lazımdır. Bu maksada hizmet eden şeylerin meyanında bazı mubah meslekler vardır. Bunun meyânında oyunculuk isyanları teskin ve teselli eder. İtidâl dâiresinde yani gayr-ı mubah etvâr ü akvâle müracaat edilmeksizin icrâ olunursa ne oyunlar gayr-ı mubâh olur, ne de oyuncular günâhkâr» demiştir. Sen Toma'nın bu sözleri on yedinci i'tikadiyunu muztarr bırakmıştır. Bunlardan biri Vaazen Voisin nâmında bir rahip Sen Toma'nın sözleri için şunları söylemiştir. «Bu büyük adam komedyacılık için aslında fena bir sanat değildir diyor. Böyle bir iddia ancak metafizik bir nazariyeye kapılmakla mesmu' olabilir.» Bu sû' ise uzun bir eserinde rahiplerle tiyatro taraftarını birbirine yaklaştırmak, Sen Toma'yı da tiyatro aleyhinde göstermek istiyor ve diyor ki: «Bir sürü cahil adamlar istedikleri kadar bize Sen Toma'yı muârız ve tiyatrolara taraftar göstersinler.» Lakin Sen Toma sonuna kadar tiyatronun âhlâk için muzır olduğunu iddiadan geri durmamıştır.

On yedinci asra kadar, Sen Toma'nın umumiyetle kabul olundu ve 1601 senesinde bu hususdaki bir eserinde Sen Fransuv dö Salsen Toma'nın fikrini yeniden kabul etti: «Oyunlar, balolar, ziyafetler, komediler esaslarında fena şeyler değildir. Yalnız bî-taratırlar. Eğer iyi icrâ olunursa iyi, fena addolunursa fena addolunur.» Bu zamanda tiyatro kilisenin himayesinden bütün bütün ayrıldıysa da kendi kendine kâfi derecede şanlı, kâfi derecede kuvvetli bir halde değildi. Fakat az zamanda suret teşekkül ve tesiri o kadar artmaya başladı ki fuzalânın açılmaya başladı.

Büyük bir asr-ı edebi başlıyordu. Tiyatro yalnız savlet-i umumiyeyi takip etmekle kalmıyordu. Başlı başına da bir hatt-ı harekete mâlikti. Bil-hâssa Fransa'da Kardinal Dorişliyo kendi evinde bir sahne yaptırıp kendi tertip ettiği oyunları oynamaya başladı. Rahip Döbinyak'a d'Aubignac bir tiyatro müdafaanâmesi kaleme aldırdı. On üçüncü Lui bir beyânnâmesinde tiyatronun insanları bir takım iştigalât-ı muzırreden geçirmek için pek ma'sumâne bir vâsıta olduğunu söyledi. Asrın nısf olunan en büyük ve en mühim hâdise-i edebiyesi Cid «Sid» nâm eserin zuhûru oldu.

Kilise bütün bunlara karşı hâkimiyet-i âlâkiyesinden vazgeçerek sükutla mukabete edebilir miydi? Luter'in protestanlıkla dini de icrâ ettiği ta'dilât Decartes'ın felsefesi, fikr-i beşerin me'zuniyete doğru taraftarı kuvvet-i hâkimiyetini tezyid lüzumunu gösteriyordu.

Bu zamanda kilisenin en mühim moralistlerinden Nikol gayet ince bir lisanla la da Traité comédie eserinde tiyatronun mehâlikini zikrederken aşkın gittikçe piyeslerin esasını teşkil ettiğini, tiyatro salonlarının her türlü efkâr-ı hafifiye cem' ettiğini, Cenâb-ı Hakk'a ve kelâmına karşı orada her türlü mümânaatlara tesadüf edildiğini nakleder. Paskal da en büyük ezvâkın hayat-ı diniyeye muhâlif ve bunların içinde en tehlikelisinin tiyatro olduğunu iddia eder.

Fakat tiyatro pek sonra halka âhlâki dersler verdiğini iddiaya ve hakiki ve sahte mu'tekidleri birbirinden ayırmaya başladı. Birbiri arkasından Moliere'in Don Juan ve Tartüf komedileri başladı.

Maa-mâ-fih kilise mücadeleye birden bire davranmadı. Bir rub' asır sonra ancak tiyatrodan ef'asına asrın en büyük bir şairi olan Molierele ilerlediği zaman bu mücadeleye en evvel Bossue başladı. O zaman Moliere Tartüf'ün mukaddimesinde gayet kuvvetli bir müdâfaa-i temâşâ yazdı. Moliere bu mukaddimede tiyatronun edvâr-ı kadimede nasıl dinden tevlid ettiyse Fransa'da da bir muâvenet-i uhuvvet-kârâneye layık olması lazım geleceğini söylüyordu. İddia ediyordu ki vazifesi insanlardaki nekaisi ikmâl etmektir. Bu vazifeye gayet müessir ve şâfidir. Zirâ en ciddi nasâyih-ı âhlâkiye hiciv kadar insanlarca en tesirli değildir. İnsanlar kabahatlerinin, fenalıklarının, noksanlarının tasvirini istemezler, insan tekdir ve ta'zire tahammül eder, fakat gülünç olmaktan pek ziyade korkar.» Molyer bu sözlerden sonra kilisenin eski rahiplerinin tiyatroya karşı hükümlerini hükümsüz bırakacak bir söz olmak üzere: «Kilise büyük adamlarından bazısı fi-l-hakika komediyi mahkum ettiler. Fakat onlardan bazılarının da müsamahakâr davrandıkları inkâr olunamaz. Bunlar komediyi iyi noktalarında muhakeme ettiler. Onlar ise en fazla cihetlerini aradılar.» Aynı Tartüf mukaddimesinde tiyatroyu nazar-ı müsahama ile telakki eden bütün nazariyât-ı sâbıka en ince dekaikiyle beyân edilmiştir.

Moliere'in en eski himâyekârlarından Prens Dökonti dindâr olunca Moliere'e ilk cevabı veren oldu. O Nikol'ün, daha o zaman tab' olunması kitabı okumadığı için aynı fikirleri tekrar ve tiyatroyu aşka en ziyade vüs'at verdiği için gayet tehlikeli buluyordu. Fakat Prens Dökonti ruhâniler silkinde değildi. Cismâni bir sıfattan başka bir sıfatı yok idi. Âhlâk-ı diniyeyi muhafazaya me'zun olanlar henüz sükut ediyorlardı. Hatta kilise dahilinde biri müsamahakâr, diğeri aleyhtar iki taraf teşekkül etmişti. Jansenistlerin (âhlâkiyûn) tiyatro hakkındaki şiddet-i efkârını gördük. Cizvitlere gelince onlar mekteplerinde oyunlar vermeye devam ediyorlardı.

Krallık himayesi altında üç tiyatro kumpanyası vardı. Sarayda verilen oyunlarda papaslara üç sıra yer tahsis edilmişti. Fakat on dördüncü Lui biraz efkâr-ı taasubu himaye etti. Saraydaki rahiplerden Soanen Soanen isminde bir hatip krallık huzurunda irâd ettiği bir noktada: «Tiyatroların, bil-hâssa komedilerin her asıra tevlid ettiği dehşeti inkâr eden dini de inkâr edilmiş sayılır.» dedi. Bununla beraber bu hücum hayat-ı diniyede bile bir mukavemet buldu. 1694'te Kafaro Caffaro isminde biri Sen Toma'nın nazariyesini takip ile: «Bir zamanlar tiyatro fena bir surette icrâ olunmuş, olabilir. Fakat bugün mademki muhalif safvet değildir. Galeyân-ı ibtilâyı tevlid etmiyor, tiyatroda oyunlar vermekte ve onları temaşa etmekte bir mahsur yoktur.»

Fakat diğer tarafta bu fikirleri dermiyân ederek taassuba gülenlere: «Bugün gülenlere acırım, zirâ yarın ağlayacaklar.» diyenler eksik değildi.

(Devam olunacak)

MÜFİD RÂTİB

c.2, S. 10, s. 1032 - 1036

TİYATRO VE AHLÂK

On sekizinci asırda metanet-i ahlâkiye biraz tezelzül etti. Bu asır insanlara hürriyet-i hareket bahş etmek istedi. Fakat muvaffak olamadı. Zirâ onları çok anlayamadı. 1758 senesinde Jean Jacques Rousseau ile D Alambert temâşâlar hakkında bir münakaşaya koyuldukları vakit itikâdât-ı sâbıkaya gayet cüz'i tebeddülâttan başka bir şey getiremediler. İşte karışmak isteyen Voltaire bile kendini bir kaç latife ile zor kurtarabildi. Rousseau bu hususta tezyinât-ı ifadesinden kat'-ı nazar ederler ise gayet fakirdir. Onun bütün fikri şundan ibarettir: «Tiyatrodan maksad» eğlendirmektir. Halbuki tiyatro ancak temâyülât-ı tabi'iyeyi okşarsa eğlendirir. Tiyatro ve hissiyâtı, ne de âdâtı tahvil eder; onları takip eder. Çünkü onların bir şekl-i diğeridir. Diyorlar ki tiyatro insanlara fazileti sevdirir, fenalığı takbih ettirir. Halbuki sade bir zekâ, bir kuvve-i muhakeme bunu yapabilir. Tabiatın fevkinde yahut dûnunda olursa olsun âdidir, yahut yanlıştır. Trajediler bize cesim, esiri, canavar gibi adamlar tasvir ederler, komedilere gelince onlar insanların karikatüründen başka bir şey yapmaz. Bunların bize bahş ettikleri zevk kalb-i beşerin bütün fenalıkları üzerine müessistir. Bize birbirimize karşı bir nev'i nefret ta'lim eder. En büyük dehâ-yı udhuke olan Moliere bize bir fenalık, bir âdet-i kabihe mektebi açmıştır. Ve en büyük eseri olan (Mizantrup) fenalığı zarif gösterir, fazileti gülünç olur. Trajediler, komediler en ziyade aşktan istiâne ederler ve mütemâdi galeyânları yüzünden temâyülât en tehlikelisi olan aşkın tehlikelerini arıtırlar. Tiyatroya ibtilâ kadınlarda safvet ü hicâbı mahveder, erkekler için de zen-dostluğun en büyük müşevviktir.»

Dalamber de müdafaa için şimdiye kadar tekrar olunan ale-l-âde fikirlerden kurtulamıyordu. «İnsanların eğlenceye ihtiyaçları vardır. Bu eğlencelerin en latifi olan tiyatro insanlar için faideli olabilir. Bu zevke hâdım olmak için bize tiyatro müellifleri akl u muhakemenin verebildiğinden daha metin dersler verebilirler. Aşk-ı ibtilâların en umûmiyesi ve en kavisi olduğu için tiyatroyu ona galebe çalmayı öğretir. Moliere'in bütün eserleri Mizantrup da dahil olduğu halde, bir mekteb-i fazilettir.»

Kiliseye gelince o zaman muharrir cihetinden pek fakir olduğu için ortaya atılmadı ve Bossuet'nün tecdid ettiği nazariyât-ı sâbıkaya sadık kaldı. Bu tavr-ı hareketi ihtilâl-i kebire kadar muhafaza etti. Şimdiye kadar da bu muhafazarkârlıktan kurtulmadı. İşi alevlendirmekten ise yatıştırmaya daha ziyade hahiş-ker olduğu için bir iki mücadeleden kaçınıyordu. Çünkü biliyordu ki şimdi artık kiliseye mensup olmayanlar kendisini takip etmeyecek ve bunda bir şey kazanmaktan sarf-ı nazar pek çok şeyler gaib edecekti. Kendi iddiasına rağmen 'âlem-i dinîde hiç bir meziyet ve itibari olmayan Lui de Villö vâkıa bir münakaşa açmak üzere idi. Mesela «Moliere ve Bordaloue» ismindeki oldukça âdi bir kitabıyla ehemmiyetsiz bir hücum göstermişti.

Maa-mâ-fih on sekizinci asırdan çok cesur ve basiretkâr olması lazım gelen son asrın bu mücadeleyinasıl olursa olsun herhangi bir şekilde tekrar canlandırmaması gayr-ı kabildi. Bu mücadeleyi, bunun için her türlü meziyeti hâiz olan biriyle, Alexandre Dumas Fils'e açtı. Dumas hem tiyatro müellifidir, hem de âhlâkiyûndandır. Ve Moliere'den sonra tiyatroya şeref veren büyük mevzuları ondan başka kimse bu kadar metin düşünmemiştir.

Dumas Fils'in mevzuları, iddiaları en büyük müellifler için birer kanun olmuştur. Hatta o, bilâ-tereddüt kavânin-i diniyeyi bile tashihe el uzatmıştır.

Dumas Fils müdafaasına şimdiye kadar yaptıkları gibi tiyatronun zararsızlığını iddia ile başlamadı. Bil'akis evvelâ âhlâkın onu mahkum etmekte haklı olduğunu itiraf etti. 1867'de yazıyordu ki: «Tiyatro ve tecessüs-i enzâri ve rikkat-i hayâl arttığı için dinen bize memnu'dur. Hakiki dindârlar bütün temâşâlardan kendilerini alıkorlar.» Bu sözü âdi latife zannetmeyiniz. Dumas'nın asıl fikri de bu idi. Bu fikri on beş sene sonra neşrettiği bir kitabın [*] mukaddimesinde biraz daha tevsi' ediyor. Diyor ki: «Bir tiyatroya girdiğiniz zaman her şeyi bir kaide-i âhlâkiye ile hal-i tezâdda bulursunuz. Orada meşru', gayr-ı meşru' hep aşktan bahsolunur. Orada insan için gaye-i hayâl sevdiği kadına mâlik olmak, kadın için de beğendiği erkeğin olmaktır. Orada en açık, en hırslı mükâlemeler teati olunur. Orada her şeye gülünür. Cenâb-ı Hakk'ın en mükemmel bir mahluku olan insan her türlü hicve ve, her türlü imtihana ma'ruz kalır. Temâşâ-girânın hissi orada yalnız pek ziyade açık ve câlib-i iştihâ olan aktristlerin gençliği, güzelliği zarafeti ile meşgul olur.

Dumas Fils bunlardan tiyatronun suretleriyle esasında gayr-ı âhlâki olduğunu netice çıkarıyor. Ve Kafaro ile D Alambert'e karşı Bossuet ile Rousseau'ya hem-fikir çıkıyor.

Fakat nihayet diyor ki: «Suretleriyle gayr-ı âhlâki olan temâşâlar tesirâtı nokta-i nazarından faideli ve âhlâki olabilirler.»

---

[*] Le fils naturel

Tiyatro ve âhlâkın mücâdelâtını zamanımızda layık bir surette tetkik ediyor. «Bu dünyadaki her şeyi gibi temâşâlarda esaslarında ne iyidir, ne fenadır. İfrât-ı âhlâk bile fevkalâde korkaklık yüzünden bir çok şeyler mahvedebilir. Din bile taassub yüzünden cinâî ve gayr-i insani neticeler verebilir. Temâşâ kendisine verilen hatt-ı teveccüh itibariyle hem iyi, hem de fenadır. Fazilet bir tiyatro mahalinde daima biraz tehlikeye ma'ruzdur. Meselâ Tartüf iki yüzlü adamları en arsız adamları utandıracak şeylerdendir.» diyor.

Tiyatronun en kaba bir eğlence olduğunu iddia da boş bir şeydir. Çünkü zevklerin en kibarıdır. Maa-mâ-fih bazı defa bazı âsârın suret-i temsili itibariyle bu kibar şey âhlâk-ı umûmiye için en tehlikeli bir şekil alır. Şu halde tiyatrodan bazı istifadeler te'min için âhlâka ait bazı ziyânları göze almak tabiîdir: Tiyatrodan insanlar büyük istifadeler te'min ederler. Fakat âhlâklarından az çok ziyân şartıyla.

Fakat Dumas Fils'in nazariyâtı kendi eserlerinde ve daha bir kaç tiyatroya tatbik olunsa bile bunu her yere teşmil etmek doğru olur mu? Bunun böyle olamayacağını Dumas Fils de itiraf ediyor. Ve daha eski fakat daha umûmi bir netice veriyor. Gördük ki ufak tefek müstesnalardan mâ-adâ tiyatroyu mahkum edenler ya Platon gibi Absolu nazariyesini takip edenler, Yasenin gibi hatipler, ya kilise papasları, yahut Bossuet gibi nazariden yahut zevk-i teceddüde maddeten taraftar olmayan Rousseau gibi hekimlerdi. Bunlar kullandıkları lisândan başka bir lisân kullanabilirler miydi? Mevki'leri onlara bunu emretmiyor muydu? Ve bu lisânı kullandıkları zaman acaba hakikat-i beşeriyeye yaklaşabiliyorlar mıydı?

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Gustave Larome «Âhlâk-ı nazarinin fenalıktan sakınmaktan başka bir gayesi olamaz.» diyor. Diğer taraftan fenalık her yerde, her insanın muhitinde mevcuttur.

Âhlâkın insanları muhafaza etmek ve onları saf ü nezih bırakmak için mevcudiyeti hiçbir zaman kat'i ve mahdud olamaz. Âhlâk için gâye-i tekâmül «çile çekmekten ve vikaye-i nefsden» ibaret kalacaktır. O hürriyet-i harakete mümkün mertebe mâni olur elbette hassa-i tabiatın en vâsi' bir kısmını, temâyülât-ı tabi'iyeyi mahkum edecektir.

Sanatta ise hayat hiç bir zaman tamam değildir. Vakayi' tamamiyle cür'etli ve nâfiz değildir. Kemâl ü şiireyeti ancak fenalıkta bulur. Eğer temâyülât-ı tabiîde zevk ü hüsn dahilinde her şeyi görebileceğini, ve her şeyi vücuda getirebileceğini iddia eder. Fakat âhlâk bu dâireyi yalnız çok vâsi' bulmakla iktifa etmez. Bunu kendi dâire-i hududuna da tecâvüz addeder. Binâen-aleyh sanatın eşkâl-i muhtelifesinden bazılarına haliyle itiraza kendimi mecbur görür. Evvelâ sınâyi-i tirâşide.... Ahlâkiyûnun bunları ne hale koydukları malumdur. Cesaret edebildilerse mebâni-i 'âliyeyi harap ettiler. Eğer harap edemedilerse gizlediler. Edebiyatta da mahkumiyeti artırdılar. Sınâi'in en gayr-ı maddisi bile onların nazarında biraz müsamahaya mazhar olamadı. Bir gün Bossuet mûsikinin tesirâtını anlamak için mükemmel bir orkestra takımına en latif parçalardan çalmasını emreder. Lakin yarıda çalgıcıları geri gönderir. Çünkü ufak bir mukaddime bu havaların te'sir-i menhûsunu göstermeye kâfi gelir!

Hakiki bir Hıristiyan da Bossuet gibi düşünür ve mûsikiden kaçar. Çünkü bir insan meselâ bir heykelin çıplaklığından nefret edecek yerde onu taklit etmeyi sever. Halbuki âhlâk - âhlâkiyûndan birinin dediği gibi - o çıplağa kendi fistanını giydirmeyi ister. Âhlâk, âhlâk-ı diniye ile temâşâları barıştırmayı tasavvur edenlere düşman olur.

O halde zevkleri ile vicdanlarını barıştırmak isteyen tiyatro muhibleri ne yapacaklar? Kemâl-i teessüfle fakat kemâl-i kat'iyetle ya tarik-i âhlâk-ı diniyeyi yahut zemin-i âhlâk-ı felsefiyi terk edecekler ve bir başkasını aramağa gidecektir. Bu des honnête gens La morale ta'bir olunan Hıristiyanlarla filozofların çok şeyler medyûn oldukları âhlâk sayesinde iki nokta-i tezad birleşir gibi olmuştur. Bu âhlâk her zaman mevcuttu. En ulvî hayâliyûnu, en sâf kanunperestleri hayatın büyük kârına alıştırmış, saadet-i beşere hizmet yollarını göstermiştir.

Bu âhlâk her şeyden evvel hürriyet-i hareket ve tecrübe-i zâtiye tavsiye eder. İstikamet ve namus gibi iki silâha sarılınca ne harekâttan, ne de ibtilâlardan korkan, onun için hayat-ı hareketten ibarettir. Hareketsiz ve ibtilâsız hayat verilen ehemmiyete değer bir şey değildir. Vâkıâ umumiyetle sınâi'in, bil-hassa tiyatroların tehlikelerini inkâr etmez, yalnız bu adem-i inkârla şu'be-i sanatın her insana, ve herşeye elverişli olmadığını göstermek ister. Fakat prensip itibariyle hiç birinin gayr-ı âhlâki olmasını kabul etmez. Ne sanatı fazla ifratla himaye eder, ne de ifrat-ı havfla hayat ve tabiati ehemmiyetsiz bir derkeye indirmeye râzı olur. Tıpkı hayat ve tabiat gibi sanatta da herkesin kendi hesabına, kendi tehlikesine tecrübeler yapmasını ister. Eğer bir kalb-i metin, bir fikr-i selim sahibi iseniz bundan çok istifade edersiniz, eğer za'rif ve fena iseniz, yazık, bu tecrübe size biraz zararlı olur. Lakin kalben ve fikren sakat olanlar ne kadar çok olursa olsun onları kendilerine karşı muhafazaya lüzum yoktur. Bu kadar vâsi' kavânin sanata karşı insanı serbest bırakmalı, istediği, anladığı gibi zekâsını kullansın, faaliyetini göstersin.

(Son)

MÜFİD RÂTİB

c.2, S. 12, s. 1264 - 1270.

3.3. EĞİTİM VE SOSYOLOJİ İLE İLGİLİ YAZILAR

TERBİYE-İ MİLLİYE - TERBİYE-İ BEYN-EL-MİLEL

Tahsil ve terbiye kırk elli seneden beri Avrupa'da başka bir şekle girmeye başladı. İnsanlar arasındaki münâsebet arttıkça, medeniyet ve insâniyet hedefini daha iyi görüp daha iyi anladıkça teşkil ve terbiyede insanları bu hedefe doğru sevk ve imâle edecek surette ıslâh ve tensik olunuyor. Medeniyet ve insâniyetin hedefi nedir? Bunu mutlak bir kelime ile ta'yin edip göstermek lâzım gelse denilebilir ki: «Muhabbet»tir.

Tarih-i beşeriyeti dolduran vukûât gözönüne getirilsin, her milletin ayrı yarı talihleri tetkik olunsun. Şu devr-i medeniyetten geriye doğru gidilerek taş devrinden, tunç devrinden kalma âsâr-ı beşeriye taharri edilsin de o zamanki insanların âhvâl ve tabâyi' hakkında da istidlâlâta çalışılsın.

Bütün edvâr-ı beşeriyenin bir takım kanlı hâdisât ile dolmuş olduğu görülür. Bir kabileye, bir kavme mensûp olan efrâd arasında hevesât ve ihtirâsât-ı şahsiyeden, kibir ve gururdan, kin ve garazdan, intikamdan mütevellid bir takım cinâyetler vuku' bulmuştur. Hâlâ vuku' buluyor. Sade ve basit surette düşünülürse, nizâmlar, kanunlar hep insanlar arasında bu nifak ve cidâli kaldırmak için yapılmıştır. 'Adâlet, müsâvât, hürriyet esâsına müstenid olan şekl-i hükûmet insanların birbirine karşı techavüzâtına nihâyet vermek, set çekmek düşünülmüştür. Şimdi bir milletin şekl-i hükûmette, idâre-i dahiliyesinde en ziyâde muhtaç olduğu şey nedir? Emniyet ve âsâyiş. Bu da ne ile kabildir? Tamamiyle kavânin ve nizâmâtın tatbiki 'adâletin icrâsıyla. netice ne olacak? Bir idâre

altında yaşayan insanlar birbirinin hakkına, hürriyetine ta'riz etmeyecek herkes nazar-ı kanunda müsâvi olacak. Bundan hâsıl olacak semere nedir? Cünhalar, cinayetler, husûmetler, nifaklar ortadan kalkacak. Herkes kardeş gibi geçinecek, bu halde 'adâlet, müsâvât, hürriyet sehpasına istinâd ettirilen idâre-i meşrûtanın te'min edeceği hâlet-i beşeriye ve ruhiye: «uhuvvet» dir.

Bir hükümette, bir millette efrâd kardeş gibi geçinirse, tecâvüzât ve ta'rizâtın önü alırsa hiç kimse bir başkasının hakkına ve hürriyetine müdahale etmezse daha açıkcası birbirine insan gibi, kardeş gibi cândan yürekten sürse işte burada gâye-i tekâmül hâsıl olmuş, yahut buna yaklaşmış olur. Şu mütalaaya göre hedef medeniyet ve insâniyet «muhabbet» tir demek abes olmaz.

Eğer biraz felsefiyâta dalarsak insanlığa değil bütün mevcudâta bakarsak beka-yı 'âlemin yine muhabbeti ile kaim olduğunu teslim edebiliriz, fakat bu ciheti bırakalım.

Bir millet efrâdı arasında terbiye ve tahsili bu esâsa istinâd ettirmek, medeniyet ve insâniyetin şu hedefine teveccüh eylemek üzere ta'kip edebiliriz ve ediyorlar. Yani efrâd-ı milleti birbirine sevdirmek, cümlesi arasında bir râbıt husûle getirmek istiyorlar. Şunu da i'tirâf etmeli ki insanların kâffesi mualliyât-ı âhlâkiyeye tekâmülât-ı dimâğiyeye mazhar olmamışlardı. Yüreklerinde insâniyete ve birbirine karşı, kin ve garazdan ve avazdan 'âri muhabbete alışamamışlardır. Terbiye gitgide insanları buna alıştıracak, ancak bir millet efrâdı arasında müşterek menfaatler var ki birbirini kalben, ruhen sevecek dereceye varamamış olan efrâd-ı millet bu menfaat-ı müştereke noktalarında birleştirilebilir. Bu noktalarda aralarında bir râbıta hâsıl edilir. İşte «Muhabbet-i vataniye». Bir milletin efrâdı arasında ihtilâflar, husûmetler ölse de hâriçten gelecek düşmana karşı mallarını, cânlarını, yerlerini, yurtlarını muhafazada bunlar menfaati müşteriktir. İşte bu

cihetle efrâd-ı millet arasında bir râbıta vardır. Lakin bu râbıta kâfî değil. Ancak bir kere efrâdı bu bağ ile bağladıktan sonra tedricen kalplerini, cânlarını birleştirmek uhuvvet-i milliye hâsıl etmek için terbiye-i milliyeye kuvvet verilebilir.

Terbiye-i milliyenin kuvvet ve kudreti matlûp olan neticeye bir milleti sevk ve isâl edebilir. Fakat dünyadan husûmet kalkmaz. Harp ve cidâl eksilmez. Milletler birbiriyle uğraşır, hükûmetler birbirine karşı dâima harbe müheyyâ bulunur. Yine kan dökmek, boğuşmak insanlar arasından kalkmaz. Fakat bir milletin efrâdı beyinde müşterek menfaatler bulunduğu, şu noktalarda râbıta husûle geldiği gibi milletler, hükûmetler arasında da menâfi'-i müştereke bulunabilir. İşte bu menâfi-i müştereke, esâsıda ittifaklara, i'tilâflara sebep oluyor. Beyn-el-milel münâsebâtı tezyid ediyor. Demekki medeniyet ve insâniyeti hedefine takrip için bir mebde', bir vesile teşkil ediyor. Bir milleti teşkil eden 'anâsır-ı muhtelifenin ayrı ayrı hissiyât ve temâyülâtı, 'âdâtı var. Bunlar toptan nazar-ı itibarâ alınırsa, cins ve mezhep ihtilâfâtı da oraya girmek şartıyla, birbirinden az çok mübâadeti bulunduğu fark olunur. Meselâ Türklerle Rumlar Osmanlıdır, bir vatanın evlâdıdır. Fakat cins ve mezhepçe 'âdetçe birbirinin aynı değil, bu iki unsur hey'eti 'umumiyeleri i'tibâriyle, biri yekdiğerine tamamiyle muhabbet edememiş olabilir. Ancak bunlar arasından bir takım eşhâs ve efrâd bulunabilir ki aralarında kardeş muhabbeti hâsıl olmuştur. Bütün Rumlar bütün Türklere muhabbet etmeyebilirler. Türkler de Rumlar hakkında böyle, lakin Türkler ve Rumlar arasında öyleleri var ki aralarında muhabbet hâsıl olmuştur. Râbıta-i uhuvvet te'sis etmiştir.

Milletler beyninde aynı hâl görülüyor. Almanya ile Fransa arasında ittifak yok, i'tilâf yok, Almanlarla Fransızlardan bir takım efrâd ise birbiriyle dosttur, arada muhabbet hâsıl olmuştur. Râbıta ve münâsebet ziyâdeleşmiştir.

Bir taraftan bir milletin 'anâsır-ı muhtelifesini birbirine sevdirmek. bunlara uhuvvet-i beşeriye esâsına müstenid bir terbiye vermek için çalıştıkları gibi. o bir cihetten de milel-i muhtelife arasında revâbıt ve münâsebeti tezyid ederek bunları da hedef-i medeniyet ve insâniyete, muhabbet mütekabeleye doğru sevk ve imâle etmek istiyorlar. İşte şimdi terbiye-i milliye ve terbiye-i beyn-el-milel bu maksadı ta'kip ediyor.

* * *

Milletler birbirini sevmek için birbirini daha iyi tanımıyorlar. Bunun için ibtidâ milletler birbirinin lisânına vâkıf olmak lâzım. Avrupa tahsil ve terbiyesinde her millet. diğer milletlerin lisânlarını da öğrenmek lüzûmunu hayli zaman evvel anlamıştı. Meselâ Fransa'da İngilizce ve Almanca tahsili mektep programlarına idhâl edilmiş iken Fransızlar elsine-i ecnebiye tahsilini bir müddet ihmâl ettiler. sonra anladılar ki tarîk-i medeniyet ve insâniyette ileriye gitmek için buna ihtiyac-ı kat'i var. Altı yedi sene evvel mektep programlarını bu nokta-i nazardan ta'dil ettiler. Şimdiki lisânları öğrenmek için. Avrupa mekteplerinde asırlardan beri Latince talimi hakkında ta'kip olunan köhne usûle riâyet olunmakta bulunduğu halde, bunu değiştirdiler. Kolay ve 'ameli bir yol buldular. Bunu tatbik ettiler.

Her millette elsine-i ecnebiye tahsiline ehemmiyet verildi. [1] Bu kadarla kalmadı. Alman, İngiliz, Amerika, Fransa vesâire dâr-ül-fünûnlar muallimlerini mübâdeleye başladılar, bir Fransız muallim bir müddet Almanya dâr-ül-fünûnlarında. bir Alman muallim de Fransa dâr-ül-fünûnlarında tedrisâtta bulundu. Bu da kâfi görülmedi. Milletler mektep şâkirdlerini de mübâdele etmek istediler. Bir takım Fransız şâkirdân Almanya'ya gitti. Bir müddet kaldı. Bir takım Alman şâkirdân Fransa'ya gönderildi. Milletler mektep

(1) Gariptir ki bizde de o zaman bazı mekteplerden Fransızca tahsili kaldırıldı.

gitti. Bir müddet kaldı. Bir takım Alman şâkirdân Fransa'ya gönderildi. Milletler mektep şâkirdleri arasında - yani Fransız talebenin İngiliz ve Alman talebe ile - muhârebâtı da teşvik ettiler. Bu suretle milel-i muhtelife arasında muhabbet husûlüne yardım ettikleri gibi biri eden en yüksek, en mu'teber imzâlar, yeni Edebiyât-ı Cedide nâmı altında on sene evvel tezyif edilmek 'âdet olmuş olan erkân-ı güzide-i ibdâr; bundan başka bunların yalnız bugün 'âdi bir sâhib-i imzâ-yı edebî olmakla kalmayıp, cümlesinin birer üstad addedildikleri, bugün isimleri sahâif-i matbuâtı imlâ eden bütün yeni ve pür-va'd imzâlarının yalnız onların muakkibinden hatta mukallidinden başka bir şey olmamalarıyla sâbittir. Ve bu hâl o zaman kudemâ - perestânın mahzâ ruhlarının fersûdeliğinden, gayrılığından anlamaktan 'âciz oldukları o sahâif-i bedi'iyeyi, nasıl hırz-ı cân edercesine okumuş, hatta bel' etmiş olan yeni bir batın-ı edeb mevcut olduğu ve bunun için memleketin hayat-ı edebiyesinde, bu üdebânın ne mühim bir vazife-i irşâd ve tenbih ifâ etmiş oldukları ve bu cihetten nasıl lâyık-ı şükrân bulundukları bugün bir hakikat-i bedîhîye sırasına girmiştir. Bunu, burada, herkese kemâl-i iftihârla söylemeyi kendim için mukaddes vazife bilirim...

Çünkü on sene evvel, Hüseyin Câhid Bey diye İkdâm'ın sütunlarında tezyif edilen bir Câhid, bugün matbûât-ı Osmâniye'nin en metin, en bülend bir mücâhid-i muazzamıdır; on sene evvel, türlü tahkirâta lâyık görülen bir Cenab bugün, edebiyât-ı Osmâniye'nin en yüksek, en muallâ bir hâme-i belâgatidir.

Ve işte terakki ve teceddüd düşmanlarına, bir 'ibret-i müessire daha! Bunu, o zaman, bu ashâb-ı gayretin 'aleyhinde bulunup, bugünkü bu muzafferiyetler huzurunda sükûttan, ve zarûri kabulden başka bir şey yapılmayan ashâb-ı kalemin nazar-ı ibtisârına arz ü takdim eylerim...

Çünkü, onlar. bütün bu muharrirler. memleketin hayat-ı ictimâiyesinde gayet mühim bir 'ukde-i tekâmül teşkil ediyorlar, ve kanun-ı terakkiye muvâfık olmak üzere. mâziye veya hâle değil. istikbâle hitâp ediyorlardı: elbette kendilerini takdir edecek olanlar enkaz-ı mâzi olamazlardı: hatta erkân-ı hâlde olamazlardı, çünkü onlarda o zaman müteredd id edilir: bil'akis onları takdir ve ta'kip edecek olanlar ezhâr-ı güzide-i istikbâl idi ki, bugün bu ezhâr nîm inkişâf etmiş olduğundan üdebâ-yı cedîdenin bu mezraada ne feyiz-dâr tohumlar bırakmış, ne büyük bir kuvve-i nâmiye ile bahş-ı hayat etmiş olduklarını o feyzin kuvve-i nâmiyesini bugün görüp hayran olmamak kabil değildir...

Cenab Şehabeddin o zaman yazmış olup bir çok taraftan dûçâr-ı i'tirâz olan «İstikbâlin nesri Hâlid Ziyâ'nın nesri, nasmı ise Fikret'in nazmıdır.» sözünün ne kadar olduğunu, en beliğ ve en büyük bir ispat olan zaman izhâr ve i'lân etmedi mi?... Bugün bütün yeni ve şâyân-ı tebrik imzâlar altında yazılan âsâr-ı bediada başka kimin feyz ve ilhâmı vardır?...

Bu nokta-i nazardan, Ebediyât-ı Cedîde'nin, dünkü yeni Edebiyât-ı Cedîde'nin, herkes gibi sevilmek için, daha müzeyyif-âne bir ta'bir olmak üzere, Dekadanların düşmanlarının iddialerına rağmen milletin tekâmül-i ma'neviyesinde ne büyük himmetler geçmiş olduğu nasıl vuzûhla tagyin eder...

* * *

Fakat böyle olmakla beraber, te'sir-i zamandan dolayı, bütün bu üdebânın son kelime-i sanatlarını ifade etmemiş olduklarını da beyân etmek lâzımdır; evet şüphe yoktur ki, ne Rübâb-ı Şikeste, ne de 'Aşk-ı Memnû' muharrirlerinin son kelime-i sanatı değildir: çünkü bir kere bu ediblerin yazı yazmalarını izin verildiği tarihlere hükümrân

olan sansürün cebr ve zulmeti elinde ruhlarının bütün ittisâ' ve kuvvetiyle ifâde-i merârata muvaffak olamadıkları gibi. tabiî olarak. bu kadar müşkilât arasında yeni başlamış oldukları mesleklerinin ilk eserlerini birer eser-i enfes olmak üzere meydana koyamazlar idi.

Eğer hükûmet-i sâbıka, yedi sekiz sene evvel, bütün bu kalemleri cibs ve tevkif etmiş olmasaydı, şüphesiz, o kuvvet müktesebenin sevkiyle bugün edebiyât-ı Osmâniye'de bir kaç mühim eser-i enfesle kesb-i servet etmiş bulunurdu; maa-t-teessüf, bu yedi sekiz senelik tevakkufun kalemlere verdiği 'atâletten dolayı bugün ilk eser-i enfesi bir kaç sene daha beklemek lâzım gelecek gibi görünüyor...

Büyükada

MEHMED RAUF

c.1, s. 323 - 329.

TERBİYE-İ ŞEBÂB

Gençlere:

Mektup Şeklinde Kaleme Alınmıştır.

Birincilikle mekteb-i mülkiyenin müntehi sınıfına geçtiğini tebşir eden mektubu nasıl azim-i meserretler, vicdanı mahzuziyetlerle okuduğumu uzun uzadıya tasvir etmektense, bir sene sonra hayat-ı cemiyete karışacak, mektep denilen imalathane-i maneviyede teçhiz ettiği efkâr ve malumatıyla vazâif-i milliye ve insâniyesini ifaya başlayacak sevgili kardeşimi bazı noktalardan ikaz ve tenvire hâdım-ı mütalaatta bulunmayı müreccah görüyorum.

Zaten sana - aramızdaki sekiz senenin hayatıma bıraktığı tecrübelerin bahş ettiği bir hararet-i salâhiyet ile - çoktan beri efkar ve hissiyâtımı; tecarib ve mütalaâtımı yazmak fikrinde idim... Son mektubun fikrimi hemen icra etmek için bana bir sâik-i vicdan-âra oldu...

Yazıyorsun ki: - Tatil müddetimi nasıl geçireyim... Nasıl kitaplar mütalaa edeyim... Kitabet imtihanında son derece müşkülâta tesadüf ediyorum... Bilirsiniz ki edebiyat ve felsefeyi pek çok severim... Bana «hakikat»i, vazâif-i muazzeze-i milliye ve insaniyeyi gösterecek, fikrimi memleketime nâfi bir surette tenvir edecek kitaplar ise muhabbet derecesini geçen fart-ı hürmet ve perestiş var... Bu hususta tecrübenizden. mezâyâ-yı ilmiye ve fikriyenizden istifade etmek isterim. Bakınız bir sene sonra vatan benden hizmet bekleyecek... Halbuki mukaddes vatanın benden beklemekte haklı olduğu hizmeti ifa edebilmek için kendimde daha henüz arzu ettiğim derecede bir kuvvet

bulamıyorum... Vicdanımın bana şu bir sene zarfında dimağımın bu necip ve nevvâr-ı kuvvetle mücehhez olmasını emrediyor... Ben bu emri tamamiyle ifa edebilmek için sizin muavenetinize, irşadât ve ikatat-ı fikriyenizde, bir vukuf-ı amik neticesi olan tavsiye edeceğiniz kitaplara muhtacım... Rica ederim, beni bu ihtiyaçtan kurtarınız... Bana rehber olunuz... Sizin hayat-ı resmiye ve hususiyenizde kazandığınız muvaffakiyetler, memleketimize ettiğiniz hizmetleri işittikçe ve gördükçe kalbim, bilseniz, ne tatlı heyecanlarla gıptalarla titriyor...

Âmâkında ulvi ve ateşin fikirler, emeller kaynaşan şu pür-şebâb satırların kalbimde tevlid ettiği zinde bir zevk-i ümit ile fikirlerimi, tecrübelerimi işte yazıyorum:

Evvela şurasını söyleyeyim ki insan muvazene-i bedeniye ve dimağiyesini temin için kuvva-yı cismaniye ve ruhiyeyi inkişâf ettirecek, saht-ı maddiye ve maneviyeyi her türlü tezelzülât ve sademâttan vekaya eylebilecek bir surette, yani fikren olduğu kadar da bedenen çalışmaya, yorulmaya mecburdur.

Sa'y ve amelin beşeriyet-i mütemeddine için nasıl müfid ve zaruri bir unsur, âlâm ve ıztırabât-ı hayatiyeye mukavemet hususunda nasıl elzem bir kuvvet olduğunu, atalet ve işsizlik ile insana pek tabiî olarak çöken kabus-ı ye's ve füturun tesiriyle o zavallı mahlukun nasıl fena tabiatlı, müvesvis ve adil bir adam halini aldığını, ve sonra da bu maraz-ı manevi ile - maneviyâta olan tesiri neticesi olarak - nasıl o biçârenin maddî hastalıkların pençesinde ezilmeye mahkum bulunduğunu, kaviyen ümit bilirim ki bilmez değilsin... Benim asıl maksadım sana terbiye-i bedeniyenin; faaliyet-i cismaniyenin ehemmiyetini anlatmak mateessüf mekteplerimizde hiç ehemmiyet verilmeyen, gençlerimizin enzâr-ı dikkatini layıkıyla celb edemeyen, jimnastiğin, sporun fevâid-i azimesini, ehemmiyet-i katisini beyan etmektedir... Çünkü sen de o nazik ve asabi bünyenle,

o gayr-ı muntazam ve mütemadi mesai-i fikriyenle, köprüden mektebe kadar yayan yürümek zahmetine dûçâr olmak için raylı bir öküz arabasından başka bir şey olmayan tramvaya binmek felâketine itaat eyleyen o metâib-i hafife-i maddiyeden bile ürken vücudunla bu beyânâta ve ihtarâta cidden müstahaksın...

Dünyada hiç bir nazariye-i ilmiye «Sağlam fikir sağlam vücutta bulunur.» hükmü kadar kati olamaz. Hele son zamanlarda milel-i mütemeddine müterakkiyenin faaliyet-i cismaniyeye, spora verdikleri ehemmiyetler, Avrupa mekâtib ve medârisinin kaffesinde müdürlük terbiye-i medeniye derslerine, teneffüs ve tenezzüh zamanlarına tahsis eyledikleri saatler derpiş-i teemmül edilir, ve sonra da Anglo-Sakson kavminin esbâb-ı muzafferiyet ırkıyesi tahlil ve muhakeme olunursa sporun, hareket ve faaliyet-i vücudiyenin lüzum ve ehemmiyeti - şedid ve parlak bir ziya-yı intibah ile - derhal nazarlarda tecelli etmemek gayr-ıkabil olur...

Şu ana kadar söyleyebilirim ki muvazene-i sıhhiyelerini temin edemediğinden dolayı vakitsiz uful eden dehaların beşeriyete bıraktıkları boşluk, ancak gençlerin kavâid-i hıfz-üs-sıhhaya riayet ve itaat etmeleriyle, spora fevk-al-hadd atf-ı dikkat ve ehemmiyet eylemeleriyle dolabilecektir...

Hasılı pederlerin, büyük biraderlerin, muallimlerin vazife-i esasiyesi, gaye-i âmâli evlâd-ı milleti metin vemukavim, zinde bir bedeniyeyi mâlik etmekten, müberezât-ı hayatiyede muvaffak olabilecek bir terbiye ile teçhiz ve teslih eylemekten, müdâvât-ı fikriye müdâvât-ı bedeniyeye de ehemmiyet vermekten ibaret olmalıdır...

Bu «hakikat» i bundan kırk elli sene evvel «Spenser» bütün vuzûh ve şümûlüyle meydana çıkarmıştı... Şimdi cihan-ı medeniyet bu büyük İngiliz hekiminin rehber-i necât ve selâmet addediyorlar...

Hamiyetperver bir peder evladını kendi zevkine, emeline, arzusuna göre, âdi ve menfaatperest hesaplarla değil, ulvî ve necip fikirlerle, memlekete ve insaniyete nâfi bir surette yetiştirmeye mecburdur... Hiçbir zaman unutulmamalıdır ki bir çocuk herşeyden evvel vatanın evladıdır... Bir milletin kuvveti, emniyet ve azamet-i istikbali, şüphesiz, o milleti teşkil eden efrâdın evvela kavîü'l - bünye ve zinde olmasına mütevakıftır... Böyle mümtaz bir salâbet ve metanetle yetişen kavmin terbiye-i fikriye ve âhlâkiyesine edilen mesai ne kadar müsemmer ve pâyidâr olur, düşünmeli... işte bunun içindir ki mümkün olduğu kadar efrâd-ı milleti kuvvetli, faal, cesur, müteşebbis çalışmalıdır... Cesur, vazifeşinas, müstakim, tarik-i hayatta sebatkârâne ve afifâne kat-ı merâhil eden bir insan nasıl her türlü müşkülât-ı azimeyi bir cehd-i muzafferiyetkârâne ile iktiham eder; onu yolunda durduracak her türlü kuvvetleri, manaları nasıl bir azm-i âhenin ile kırar, parçalarsa böyle gençlerden, efrâttan müteşekkil bir millet de sahne-i siyasiyâtta zinde rollerle mevcudiyet ve istiklâliyetini muhafaza eyler... Keza cebin, miskin, mariz, mütebasbıs ve riyakâr bir adam reh-güzâr-ı hayatta nasıl her türlü zilletlere, muvaffakiyetsizliklere, musibet ve felaketlere mahkum olursa böyle efrâd-ı illiye ve miskineden teşekkül eden millet de inkıraza namzet bulunur!...

Akılâne olmak üzere cesaret pek büyük bir fazilettir... Hasetin, zilletin, riyakarlığın, menfaatperestliğin menbaı «cebânet» tir... Cebânette en mülevves bir manayı zillet mündemiçtir... Cebinler hiç müsterihâne hayat geçiremezler... «Şekspir» in şu sözü ne kadar doğrudur. «Korkaklar ölmezden evvel bir çok defa ölürler...» Cebâbeti tedavi hususunda sporun pek büyük bir tesiri vardır... Fi-l-hakika spor insanı cesur ve

müteşebbis yapar... Tedricen her türlü mehâlike alıştırır... Dünyada en çok sporla meşgul olan, terbiye-i bedeniyeye en çok atf-ı ehemmiyet eyleyen Anglo-Saksonlar aynı zamanda cihanın en müteşebbis, en faal, en şeci ve bî-pervâ bir kavmi değil midirler?... Ben her zaman bütün ruhumla isterim ki gençlerimiz terbiye-i bedeniyeye son derece ehemmiyet versinler! Kavi, faal, müteşebbis ve cesur olsunlar... Zilletten, riyadan, itaat-i miskinâneden kurtulsunlar... Hayattan yılmasınlar, şevk ile, zevk ile hayatla çarpışsınlar... Ailelerine, ailerinin servetine, hükümete, hükümetin âtıfetlerine asla istinad etmesinler... Hasılı yirminci asra layık birer adam olsunlar ve bu hususta Fransızları değil, İngilizleri rehber ittihaz etsinler... Bu vech ile memlekette kavi, zinde, pür-şitâb, faal ve azimdâr bir unsur teşkil eylesinler...

Onun için sana ihtimal hiç ümit etmediğin, hatırına getirmediğin bir tavsiyede bulunacağım: İki aylık müddet-i tatiliyeni saht ve şetâretle müterâfık tenezzühler, sporlar, mini mini seyahatlerle geçir... Tabiatın bedialarından, nüktelerinden inşirâhlar, hakikatler çıkar... Bir senelik mesa-i mütemadiye-i zihniyeni iki aylık istirahat-ı fikriye ile faaliyet-i bedeniye ile dinlendir...

Eğer çok ısrar edersen şu iki ay zarfında günde 1:2 saat devam etmek şartıyla mütalaa için sana müsaade verebilirim... Fakat sen de bana diğer saatlerini jimnastiğe, spora, saf ve temiz hava almak için tenezzühlere hasr ve tahsis edeceğini vadedersen...

Gelelim kitap intihabına: Yazdığın gibi kitap intihabı cidden güç ve şayan-ı ehemmiyet bir meseledir... Hayat-ı fikriyesinin tefdiye ve takviyesi için insan kitap intihabında bir arkadaş, hatta bir zevce-i intihab ediyormuş gibi müşkülpesend olmalıdır...

Gençlerimizin bugün muhtaç olduğu kitaplar Bin Bir Gece Masalları'ndan pek de farkı bulunmayan, şebâbın muazzez, kıymetdar zamanlarını bel' etmekten başka bir faydası olmayan hâric az edebiyat, hikayeler, hayâlât ve hurafat-ı batıle ile dolu sergüzeştler değildir... Hatta, evet hatta edebi, hayali romanlar, güzel lirik şiirler bile değildir... Ancak bize vazâif-i milliye ve ictimâiyeyi öğretecek, usul-i mübâreze-i gösterecek, dimağlarımızı ziya-yı hakikat ile tenvir eyleyecek teşebbüsât-ı siyasiye ve askeriye, efkâr-ı edebiye ve felsefiyeleriyle asırlarına hakim azam ve meşâhirin hayat ve ruhlarını irâe edecek, hâsılı her türlü manasıyla «şebâb» ı besleyecek kitaplar, romanlar, şiirler lazımdır... Onun için - hususiye şimdi - bir Türk genci bir Fransız veya İngiliz gencinden daha az lirik şiirler okumaya... Daha az semalarda dolaşmaya -maa-t-teessüf- mahkumdur... Bizde hasta, fakir bir milletiz... Kendimizi «şampanya» ile değil, fakat «et suyu» ile tedavi etmeliyiz!... Ancak vücudu zinde, servet ve şerâiti yerinde olan şampanya içebilir!...

Binâen-aleyh sonra edebiyat düşünülerek tavsiye edebileceğim kitaplar «Sosyolojik» romanlardır...

Hususiyle Stendal, Balzac ve Flaubert'in delâletleriyle tedricen temennü ve inkişâf eden «realizm» in müesses-i muhteşemi addedilen «Emile Zola» nın hemen bütün romanları tavsiyeye şâyândır... Çünkü bütün bu eserler heyet-i ictimâiyenin yararlarını teşrih etmekte, tekmil-i üryanlığı ile «hayat» ı göstermekte birbirleriyle müsabaka ederler... Maa-mâ-fih şimdilik bu eserlere tercihen evvela sana şu üç kitabı okumanı tavsiye edeceğim:

Fransa ulema-yı ictimaiyunundan «Edmond Demolen» in «Anglo - Saksonların Esbâb-ı Tefevvuku» - des supériarité la tien't quoi A Saxans daglo nâmındaki telif muazzamı... İngiliz meşahir-i hükemâsından «John Le Bok» un Fransızca'ya tercüme edilen «de L'em plaic de la Vie» ismindeki kitab-ı müfidi... Fransa azamından «Paull de Mer» in Fransız şebâbına hitaben yazdığı «Çocuklarımın Kitabı» «Livre de mes fils» ünvanlı eser-i güzini...

Fransa'nın tarz-ı hâzır-ı terbiyesini tenkid ve muaheze eden; müteşebbis, metin, faal İngiliz ırkının esbâb-ı galibiyet-i ictimâiye ve iktisadiyelerini cidden câlib-i dikkat ve intibâh bir surette teşrih ve tahlil eyleyen «Edmond Demolen» in sâlif-üz-zikr kitabını, Fransızlardan ziyade, şâyân-ı teessüf bir za'f ve hezel-i fikri ve ictimâi içinde bulunan şebanımız okumalı, okumalıdır...

«John Le Bok» un kitabı «Hayat» ı anlamak, sevmek ve hüsn-i suretle istîmal etmek için ne güzel, ne gıda bir telif-i güzindir... İcâbât-i muhit ve zaman ile asabileşen, bedbinleşen «Şebâb-ı mütehassis» imize ise pek nâfi bir devâdır... Bir ordu dar-ülharekâtında emin ve muzaffer hatvelerle yürüyebilmek için düşmanın âhvâline vâkıf olması lazım geldiği gibi bir genç de «hayat» la muvaffakiyetkârâne mücadele edebilmek, her türlü teşebbüsât ve icraâttan muzaffer çıkabilmek için, «hayat» ı tamamen anlaması lazım gelir... Hayatı idare ve istimal eden insanlar tarz ve suret-i idare ve istimallerine göre onu mesut veya bedbaht yaparlar... Onun için gençlerimizin, hususiyle hassas, meftur ve bedbin gençlerimizin bu kitaba pek şedid ihtiyaçları vardır...

«Paul de Mer» in Fransa şebâbına hitaben yazdığı muazzam eserde mündemiç cidden hekimane nesayih ve irşadat-ı ictimâiye, şebâbın vazâif-i muazzeze-i milliye ve medeniyesi hakkında serd edilen efkar ve mülazahat-ı amikada fevk-al-hadd şâyân-ı

mütalaa ve câlib istifade-i azimedir... «Paul de Mer» bu nefis kitabıyla sanki Osmanlı şebâbına hitap ediyor... Filhakika bir Türk genci şu eseri okumakla kendisine, ailesine, muhite ve memleketine karşı mükellef olduğu vazâif-i mukaddesesini öğrenmiş olur...

Terbiye ve tenvir-i esbâb için yazılmış bu âsâr-ı ciddiye ve müfideyi yalnız sen okumakla iktifa etme... Bütün arkadaşlarına, bildiklerine de tavsiye eyle... Çünkü necip ruhlar, terakki ve teâliyi yalnız kendilerini takip etmiş olmakla tatmin edilmiş olamazlar...

Hâsılı istikbalin şebâbdan, mekâtib-i âliye talebesinden beklediği hizmetlerin ehemmiyet ve kudsiyetini tamamen idrak ve ihata edersek vazifenin haşmet ve ulviyeti karşısında bir heyecan-ı vicdan-ârâ ile titresin, kardeşim...

Heybeliada - 1324 : Mayıs

RAİF NECDET

c.2, S.7, s. 658 - 664.

RUH-I İNKILÂB

Mektepler ve Muallimler

Mektepler; medeniyet-i hâzırayı şu gördüğümüz nokta-i feyz ü terakkiye isâl eylemekte, beşeriyeti «Kanun-ı tekâmül» denilen kuvve-i tabiîyenin âhkâm-ı feyyâzânesine tamamen münkad ederek batî, fakat emin pervâzlarla bir teâli-i hakikiye doğru yükseltmekte yegane bir unsur olan «'ulûm ve fünûn» tedrisgâhtır...

Mektepler; milletlere saadet-i hürriyet ve ni'met-i adâlet bahş ve ihsân eden, bir kavmin 'anâsır-ı muhtelifesini metin ve samimi bir rişte-i uhuvvet ile bir nokta-i mes'udede birleştirerek kavî ve nevvâr bir âhenk ittihâd teşkil eyleyen «intibâh-ı efkâr» a tecelligâhtır...

Mektepler; zulüm ve istibdâdın, zulmet ve denâetin, cehl ve taassubun düşman-ı bî-âmânı... Hürriyet ve adâletin, uhuvvet ve insâniyetin, ma'rifet ve faziletin muhibb-i vefâkârıdır... Ecrâm nasıl semâyı, kâinât-ı tabiîyeyi aydınlatıyorsa mektepler de «hakikat» i cihân-ı efkârı tevlid ve tenvir eder.

Hâsılı mektepler, asırlardan beri âfâk-ı insâniyeti kaplayan tabiî ve 'ârızî bulutları mütevâli darbelerle dağıtan, parçalayan feyyâz, nevvâr bir rüzgârdır: Onun için talebeler, bütün şebâb münevver her asırda, her muhitte zulüm ve istibdâda karşı teşekkül eden «hürriyet ve adalet» ordusunun daima pîş-dârı, pür-ateş ve pür-heyecan bir pîr-dârı kalmıştır.

Bütün cihân medeniyetin nazar-ı takdir ve hayretini celb eden [10 Temmuz] inkılâb-ı kebirle [11 Nisan] muzafferiyet-i kahramânnâme, bir te'sir-i i'câz-kârâne gösteren Niyaziler, Enverler, Eyüp Sabriler, Selahaddinler, İsmail Hakkılar, Ahmed Muhtarlar... Bütün bu güzide şebân-ı münevvere mekteb-i harbiyeden, İttihâd ve Terakki Cemiyet-i muhteremesinin bir kısım mühim vefiri mekâtib-i sâire-i 'âliyemizden neş'et etmemiş midir?... Binâen-aleyh her memlekette olduğu gibi, bizde de bu inkılâbâtı keşif bir zulmet ve istibdâd ile mahsûr olan mektepler husûle getirmiş, otuz senenin biriktirdiği bir feverân-ı şebâb ile yaptığı «hurûc» hareketiyle mektepler ketâib-i zulüm ve esâretini muzmahill ve perişan eylemiştir; denilebilir...

İşte bunun içindir ki 'âlem-i insâniyetin her köşesinde «ruh u inkılâb u tekâmül» olan mekteplerin tezâyid ve ıslâhına, tedrisâtın tevessü' ve tekemmülüne âteşin bir humma-yı faaliyet içinde çalışılmakta, her ferdin ni'met-i füyûz maâriften hisse-dâr olması hususunda hiç bir fedakârlıktan çekinilmemektedir.

İnkılâbları husûle getiren, beşeriyeti tenvir ve mes'ûd eyleyen 'ilm ü ma'rifetin mahall-i tedris ve tahsili mektepler olmakla beraber mekteplerin de kendilerinden beklenilen reşâşât-ı müfide ve bediayı insâniyete serpmesi sâhib-i meziyet ve fazilet, muktedir, münevver, vatan ve insâniyeti sever muallimlerin vücuduna vâbestedir. Mektepler öyle bir vücud-ı mağrifet ve fazilettir ki ruhu muallimlerdir... O halde saadet-i beşeriyeyi te'minde, inkılâbları tevlidde, hakikatleri göstermekte muallimlerin nasıl azim, nasıl mühim bir rol ifâ ettikleri kendiliğinden tecelli eder... Onun için uzun uzadıya muallimliğin ne mukaddes ne mübeccel, ne müşkül ve mes'ûliyetli bir vazife olduğunu tasvirden sarf-ı nazar ederek vazâif-i mukaddesesini bî-hakkın ifâ etmek için muallimin ne gibi mezâyâ-yı fikriye âhlâkiye ile mücehhez olması lâzım geleceğini arz ve izâh edeceğim:

Acaba bir muallim okuttuğu dersin 'âlimi olmakla vazifesini bî-hakkın ifâ etmiş sayılabilir mi?... Tabiî hayır!... Yalnız bizde değil, her yerde okuttuğu derste cidden vukûf ve ihtisâs peydâ eylemiş ne kadar muallimler görülüyor ve işitiliyor ki hayât tedrisiyeleri pek bî-rûh ve bî-faide!.. Çünkü öyle mü'zic, öyle yâbis öyle uyutucu ve uyuşturucu bir tarz-ı ta'lim ve tedris ta'kip ediyorlar ki o vukûf ve ma'lumâttan şâkirdânın istifade etmeleri adeta mümteni'... Bu gibi muallimlerin takrirâtı ezhân-ı şâkirdâne ufak bir müneffez bile bulmaya muvaffak olamayarak... Ebkem uğultularla dershânenin havasında çalkalanarak sönüyor... Talebenin zihinlerinde bir zerre-i nûr hâsıl etmeden sönüyor!...

Zirâ muallim, muhallil ve müdekkik - hiç olmazsa bir parça olsun - psikolog değildir... hiç bir zaman talebenin seviyesine, tahassüsâtına, kademe-i idrâkine inmek lüzum ve ihtiyacını hissetmemiştir... O, sanki kurulmuş bir makinedir ki dershâneye girip sandalyeye oturmaya, o günkü vereceği dersi-talebenin seviye-yi 'irfân ve ihâtâlarını hiç nazar-ı tetkik ve ehemmiyete almayarak, yeni dersin geçen diğer derslerle olan münâsebet ve revâbıt-ı mantıkıyesini icmâl ve tekarla tenvir meseleye hâdım bir mukaddime beyânına lüzum görmeyerek - bir yeknesaki-i müz'ic içinde, mümkün mertebe az zahmet çekerek, ve sonra da tahta başına çekilmiş bir iki talebeden aldığı bir iki cevapla vazifesini ifâ etmiş addederek bir gurur-ı câmdâne ile dershâneden çıkmaya memurdur!...

Karşısındaki talebeyi kendi seviye-yi 'ilmiye ve hissiyesinde farz ve addederek icrâ-yı tedrisât eden, o mahûf tekrirâtın sıklet-i kâbusu altında o taze dimağları beyhude yere ezen ve sersem eden muallimler ne kadar şâyân-ı tenkid ve tessüftür...

Böyle gayr-ı tabiî gayr-ı mantıkî bir tarz-ı tedris ile muallim, tabiî talebeye ilka-yı hürmet ederiz... Bu adem muvaffakiyet ise bir hâcesinin hayat ta'limiyesini hiç etmek için ne müthiş, ne bî-âman bir kuvvettir....

İşte bunun içindir ki muallim afif ve vakur ve ciddî, mu'tedil ve müsâvât-perver olmakla beraber takrirâtını dimağındaki füyûzâtı ezhân-ı şâkirdâne sühûletle intibâ' ettirmek sanat ve ma'rifetini bilmelidir. Şâkirdân bütün vicdanlarıyla emin olmalıdır ki mualliminin samimi endişesi, gâye-i emeli kendilerinin istifâde ve istifâzalarını te'min etmekten, o nazik dehanlarını mümkün olduğu kadar az yararak füyûzât-ı 'irfânından müstefid eylemek çâresini taharriden ibâret...

Yine işte bunun içindir ki muallim muhallil, müdekkik, râsıd, nâfiz, hassas, kelimenin bütün nüfûz ve şümûl-i ma'nasıyla «Sanatkâr» olmalıdır... Fi-l-hakika muallimlik öyle nâzik, öyle ulvî ve bedi' bir sanattır ki bî-hakkın muallim olabilmek için pek çok çalışmak, pek çok yorulmakla berbaber fıtratın da müsâade-i mahsûsesine mâlik olmak lazım... Denilebilir ki mâhir bir ressâm, i'câz-kâr bir şâir bir musiki-şinâs olmak için - ciddi bir terbiye ile beraber - tabiatın da mezâyâ mümtâzesine mâlik olmak muktezâ olduğu gibi mükemmel bir muallim de o mezâyâ-yı halkıye ile meftûr olmalı, muallim olarak büyümüş ve yetişmiş bulunmalıdır... Nasıl ki sanatkârın sanatkâr olarak yaradılması icâp eder.

Her şâkirdân seviye-i fikriye ve hissiyesini, terbiye-i bedeniye ve âhlâkiyesini ayra ayrı tetkik ederek ona göre hareket ve muamele etmeye, ona göre o zihinlere fazâil ve mezâyâ-yı beşeriyeyi, hissiyât-ı muazzeze-i vatan-perverâneyi telkin eylemeye mecbur olan her muallim; evvelâ okuttuğu 'ilmin ne olduğunu, ehemmiyetini sebeb-i lüzumunu, mevzu' ve gayesini, hayat üzerindeki te'sirini, o 'ilmin diğer fünûnla münasebet

ve revâbıtını öyle celî, öyle sarih, öyle talebenin seviye-yi idrâk ve 'irfanıyla mütenâsip bir lisân-ı sâde ile anlatmalı, izâh etmelidir ki şâkirdân o sarp, o mühlike-engîz vâdi-i 'ilminde gözü kapalı olarak yürümesin... O 'ilmin kavâidini, esbâb-ı tedrisini, hayat-ı müstakbelesinde icrâ edeceği te'siri bütün ruhuyla his ve derk etsin de isteyerek, severek çalışsın... Numara olmak, sınıf geçmek için değil, mahzâ öğrenmiş olmak için çalışsın... İhtimal bazı muallimler için pek de büyük bir mâhiyet ve ehemmiyeti hâiz olmayan şu madde hakkında o kadar mühimdir ki bütün bir senelik hayat semine-i tedrisiyeyi ihyâ veya ifnâ edebilecek bir kuvvete mâliktir...

İlk derste maksat ta'lim ve tedris derk eyleyen ve bu vech ile o 'ilmin hakkında müphemiyetlere, zulmetlere müstağrık zihinlerinin nâgehân bir şa'şaa-i vuzûh aydınlığını hisseden talebe, emin olmalıdır ki dürûs-ı müteakibeyi büyük bir merak ve arzu ile ta'kip eyleyecektir...

Takrirâtını en tembel bir talebeye bile merak ve tehâlüke, şevk ve bâhişle dinlettirebilmek... İşte muallimin sanatının ruhu, gâyesi!...

Muallim, ifadesinin intizâm ve talâkatına, belâgat ve fesâhetine rağmen bazen bütün talebeyi fermân-ber takrirâtı edemez... Ve bazı dakikalarda gelir ki uzayan bahsin yeknesaklığı ile yavaş yavaş anlayan fikirler uyuşur, anlayamaz... İşiten kulaklar uğuldar, işitemez... Muallimin takrirâtına karşı dershânenin havasında sanki sâkit bir âheng-i istiskal ve lakaydî uçuşur... Ve bu, hemen bütün talebeye sirâyet etmiş bulunur... Nâfiz bir nazara, müddekik bir fikre, hassas bir kalbe mâlik olan «sanatkâr» muallim işte bu mühim ve nâzik dakikada cereyân-ı beyânâtına bir darbe-i inhirâf vurur... Zarif bir sevk-i münâsebet ve taallük ile bütün bu dinlemekten tembelleşmiş, uyuşmuş talebenin a'sâb-ı dikkat ve faaliyetini tahrik edecek öyle yeni ve câlip merak bir bahis açar. bir an

içinde öyle bir meyl-i sanatkârâne ile mecrâ-yı takriri değiştirir ki onları meshûr ve mağlup eder.

Şimdi muallim, kendisini can kulağıyla dinleyen talebe karşısında da bulur... Ve bu darbe-i muvakkatten uyanan şâkirdânı sihr-i sanatıyla yeniden münkad-ı beyânâtı eyler...

Az çok psikolojiye de vâkıf olması lâzım gelen muallim, talebenin ahvâl-i rûhiye ve vicdâniyelerini pîş-i tetkik ve tahlilden asla ayrılmayarak icâb-ı göre tekdir veya takdir eylemelidir... Nâ-be-mahal bir takdir, yerinde masrûf olmayan bir mükâfât istihsâli arzu edilen neticeyi büryâd eder... Bu hususta gayet müteenniyâne ve hakimâne hareket etmeli, talebenin gurur ve izzet-i nefsini kıracak müstebdâne muallimler de bulunmak küçüklüğünü asla irtikap eylememelidir...

Hâsılı birer rehber-i fazilet ve insâniyet birer peder-i ma'rifet ve 'adâletten başka bir şey olmaması lâzım gelen muallimler evlâd-ı vatanın selâmet-i fikriye ve âhlâkiyelerini te'mine... Dâire-i idrâk ve ihâtâlarını tevessü'e... Vatana, insâniyete, ma'rifete, hakikate, intizâma, bedi'yât ve muallîyâta olan meyl-i tabiîyelerini tezyid ve tevessü'e çalışmalı... Muin ve vâzıh bir mahrek-i tahsil üzerinde kemâl-i ciddiyetle ta'kib-i tedrisâta bezl-i cehd ile talebeyi mübârizât-ı hayâtiyede muvaffak olabilecek kuvvâ-yı ma'neviye ile techiz ve teslih etmeyi, hayât-ı milliye ve ictimâiye için müfid bir unsur olmak üzere yetiştirmeyi bedîa-i emel edinmeli.... Hissiyât necibe-i vatanperverâne - hususiyle muallimlerde - her türlü âmâl ve menâfi'-i şahsiyeye daima tahakküm eylemeli... her şeyde i'tidâl, muallimin nâzım-ı efkâr ve harekâtı olmalıdır.

Muallimlerin inkılâbât ve terakkiyât-ı memleket üzerine büyük ve mes'ut bir

te'siri olduğu, vazifelerinin pek nâzik ve mühim bulunduğu bu vech ile anlaşılınca artık, devre-i muzlime-i istibdâtta olduğu gibi, hâceler yalnız tedrisine me'mur olduğu 'ulûm ü fünûnu پريپو ست müz'ice ile okutmuş olmakla vazifelerini ifâ etmiş addetmemelidir... Esnâ-yı tedriste münâsebet aldıkça, talebenin mevkie göre, körpe dimağlarını hakikat, fazilet, insâniyet ziyâlarıyla tenvir, o nezih ve sâf kalplerini heyecânât-ı vatan-perverâne ile tehziz etmelidir...

Şimdi terbiye-yi fikriye ve âhlâkiye ile beraber terbiye-yi vataniye ve ictimâiye mekteplerimizde yüksek bir i'tinâya mazhar olmalıdır... O terbiye-yi vataniye ve ictimâiye ki, milletimiz müddet-i medideden beri mahrum ve bîgânesi kalmıştı...

Bundan böyle şâkirdân, yeni yetişecek nesil mekteplerimizden temmuzun büyük ruhunu teshir etmiş olarak çıkmış bulunmalıdır... Ancak böyle bir nesil bize metin ve emin bir istikbâl hazırlayacak, ve böyle bir nesli de yine ancak namus-kâr, kalbi heyecân-ı terakki ve teceddüdle çarpar... Münevver, vatan ve ma'rifete perestiş eyler muallimler yetiştirebilecektir!...

RAİF NECDET

c.2, S.10, s. 983 - 991.

SEYYALE-İ HAYAT

İpoliten der ki: «Her heyet-i ictimâiyenin evram-ı mevrusesi vardır. Elden gelen yalnız cerihayı göstermek, bunun taazzuv-ı esasiye ait olduğuna hüküm verdikten sonra câ-be-câ bir dava-yı muvakkat - kabilinden birer yakı yapıştırmaktan ibarettir; bazılarının tavsiye ettikleri ameliyat cesime-i cerrahiyeye teşebbüs etmek hastayı daha ziyade duçar-ı za'f etmekten başka bir netice vermez.»

Hiç şüphe yok ki hayat-ı ictimâiyesinde böyle evram-ı kazıma-i mevruse ile en ziyade dûçâr-ı za'f ve nâ-tüvanî olan ve ömr-i medid-i marizânesinde hatta yaralarının üzerine birer deva-yı muvakkat kabilinden yakılara bile lüzum görülmeyen heyet-i beşeriyeye biz pek beliğ, ve ne kadar haiz-i belagat ise o kadar fecaat-engiz bir nümune teşkil ederiz.

Müthiş bir dâ-ül-hanâzirın tahribat-ı mühlikesiyle ser-â-pâ ceriha-âlud bir vücut ki çirk-âbelerin taaffünat ve cesimesine bulanmış, çamurların lâzık silahıyla sefaleti sıvanmış idi. Bugün bu bu cism-i mariz çare-cû ve şifakâr bir dest-i tali'le yıkardı, onun fecaât-i alilânesini ketm ü setr eden çamurlardan tahtir edildi; fakat bu suretle setre-i levsiyatından sıyrılıp çıkan vücudun talâkat-ı uryanisi piş-i nigah tesire ser-â-pâ cerihalarda mestur bir levha-i elime seriyor.

Bunlara birer lâzık iğfalkârın tesliyet-i muvakketesini bahsederek geçmek var. yahut bu vücudun kanına bir seyyale-i nev-hayat zerk eden onu yeniden ihya etmek var. Bu iki tarikin arasında tereddüt mümkün değil. Bu kanın nasıl kavi bir kabiliyet-i şifaiyeye mâlik olduğuna, türlü an'anat-ı bedbahtane-i tarihiyenin yangınlarından kalmış

birer bereden, mutaaffın fakat yalnız cilde ait birer bereden başka bir marazı olmadığına emin olan fikr-i tabib bir dakika tereddüt etmeyerek, bu kışrı kurutup düşürecek bir telkih zırnîhine müracaat eyler.

Bizde, şu halet-i ictimâiye ve şerait-i hayatiyede, millete âsâle edilecek mayi-i şifa - bahş nedir?

Herkes müttefiktir ki bu ancak iş olabilir. Dünyanın en ziyade hazain-i servet-i tabiîyesiyle memlu bir memlekette, en ziyade imar ve temeddüne, tezyin ve tenemmiyeye müsteid bir saha-i müsaadesinde, vaktiyle her bir köşesinde bir saltanat-ı kahin şa'şaa-i darat ve ihtişamatı tarihe sahaif-i tantana ve debdebe kaydeylemiş olan bir meydan-ı vasi faaliyette, dünyanın en fakir bir milleti, en atıl uzvu kabilinden hayat-ı mahrumiyetin ye's - giranına bürünerek, elimizi kolumuzu kımıldatmaktan üşenen, gözümüzü kaldırıp sesimizi çıkarmaktan çekinerek, latif tesadüfle ihtiyâc-ı cev'mize verilecek ta'ma-i nageh zuhûra intizaren, duruyoruz. Sebep?

Çünkü iş yok! Fakat memleket ser-â-pâ iş. Memlekette ne var ki evladının kabiliyât-ı zeka ve irfanına, bazu-yı gayret ve kuvvetine müftekır olmasın? Nehirler var ki hayat ve kuvvetle memlu emvac-ı feyzini, beyhude geçen bir ömr-i tebah hüzn-i müellemiyle, sürükleye sürükleye, yemin ve yesârına bakan nigah-ı magmumundan hâli çöllere, mutafattın bataklıklara güya dumu' tesir ve telhif isâle ede ede umman-ı fenanın âguş-ı bî-pâyân tesliyetine atılıp gidiyor. Ormanlar var ki en mühim kereste ticaretine malik olan memleketlerine reşk-âver olacak bir mebzuliyet-i servete malik iken viraneleri örtecek tahta havaleleri komşu diyarlardan tedarike mecburiyet görülüyor, vakit vakit dağlar haftalarca süren yangınlarla mehib bir ateşkede-i matem teşkil ederken şedid bir kışta koca bir payitaht nüzlesini ısıtacak odun bulamıyor. Her türlü istidad türabisini,

müsaade-i iklimisini tecelliyat-ı mesude-i tabiatıyla ispat ederek dünyanın bir bağzar-ı ferhunde-siması olmakla zeban-zed bir memlekette sebze ve meyveyi hariçten celb edecek, yağı unu ecânibden dilenecek, çocuklara içirmek için iyi bir süt, hastalara vermek için taze bir yumurta tedarikinde müşkilata uğrayacak bir hal-i zaruretteyiz.

Bu memlekette yapılacak işlerin fihris-i hüzün-âverini, işte böyle en büyük şeylerden başlayarak en küçük zerrelere kadar, bî-nihaye bir silsile-i tadad ile temdid etmek mümkündür; fakat buna ye's-âver, ne can-hıraş bir kitabü'l-âm teşkil eder. Bu makalenin ifade-i ruhuna şu bir kaç misalin nakıa-i belâgati kâfidir.

Sonra, bir yandan böyle yığın yığın, dağlara, vadilere sığmayacak kadar kitle kitle iş, ve bu işlerin sine-i medfunâtında bî-hadd ve hesab bir hazine-i sim ü zerr uyurken, bizde bu memleketin halkına bakılsa, halkın atalet-i mecburesine, ve bunun neticesiyle, fakr u zaruretine dikkat edilse bu levhanın takrir-i ciğer-deriyle sızlamak mümkün değildir.

Vilayâtta öyle köyler, öyle kasabalar vardır ki halk güya yalnız eyyam-ı tatiliyeden müteşekkil senelerin teselsül-i yeknesakisi arasında esneye, gerine gerine müebbed bir uykunun rüyalarında yaşar. Kırk paraya kadar ucuz satılan bir ruze-i mesaiyle bir atalet-i sarfa arasında tab'-ı kanaatkâr ve rehavet-perveri öyle şayan-ı ihmal bir fark bulur ki fıtratına ait bir temâyüle tab'an bu iki tarz emrar-ı eyyamdan ikincisini tercihte tereddüt göstermez. Ne ile yaşar? Onun için yaşamak ölmemek demektir. Felsefesinde bu derece mahviyet-kar olan kanaati, vesile-i itminân bulmakta güçlük çekmez. Çardağın altı serin, çeşmenin suyu berrak, güneş latif-kâr, hava mün'im ve münevvim. İstanbul'un iç ve kenar mahallâtına sokulan bir fikr-i tedkik önünde irtisam edecek levha-i hayat başka türlü değildir: Sallanan kafeslerinin altında, kamburlaşan kaburgalarının içinde

derin bir matemin hüzn-i siyahını uyutan evler vardır ki sımah-ı dikkat kapılarına yapışsa da bu göğsün âlâm-ı derûnunu dinlemek istese içinde bir hayatın nabz u nefesini işitmekte müşkilât çeker. Bir baştan bir başa uyuyan mahallelerin karanlık sokakları vardır ki yegâne eser-i hayatı bir yıkık duvardan atlayan bir kedi, bir kapının eşiğini kemirmekle meşgul bir köpektir. Belki köşede bir attar, ötede bir manav, kim bilir ne zaman gelecek müşteriye intizâren, gecelik entarisiyle, işleme terlikleriyle çıkmış komşu efendileriyle dükkânın bir tarafına, yahut bir sandık içinde büyütülen tıflanın kenar-ı sâyesine çekilerek dokuz taş oynamakla meşguldür.

Bu sokaklardan geçen bir ecnebinin, eğer şair değilse, eğer bu hayat sekine-i huzurun bu zevâhir-i naime-i saadetin altında muhtefi hakikati arayacak kadar nâfizü'l-nazarsa, zihninde tevellüd edecek es'ileyi keşfetmek pek âsândır. Bu ecnebi mesela ya Londra'dan, ya Paris'ten gelmiştir: Orada bir cadde bir mahşer, bir sokak, bir dârü'l-tüccare, bir ev, hemen daima, bir küçük sınaat-gâh; bütün halk durmaya imkan bırakmayan bir humma-yı faaliyet puyândır. Bir küçük dükkan penceresi ona mücellid bir peder, dikişçi bir valide, hakkâk bir çocuk gösterir; bir evin kapısı ona çocuk oyuncakları yapan bir dul ile yapma çiçek imal eden bir genç kızdan müteşekkil bir köşe-i mesâiyi tutar. Sonra sokaklardan seri ve mütelâşi geçen halkın işlerini, güçlerini tahmin etmekte sahib-i mümaresedir. Bilir ki bunlar ya tüccardır, ya esnaftır, ya ameledir, yahut, bir serbest şube-i sanata müntebsibtir. Vel-l-hâsıl memleketin bütün hayatı iş denilen o çarh-i devvârın dendanı arasında kaynar, durmaz, döner, yuvarlanır, bazen ezilir ve kırılır, fakat bir ezilip bir kırılanın yanında on tane koşup yaşayan vardır, ve memleketten, bu çarh-i devvâr-ı sa'yden, etrafa bir fevvare-i şerâret feyz ü ümran fışkırır, ufukta keh-keşân-ı saadetin in'ikâsât-ı tâbendesi irtisam eder. Bu menâzır muhteşeme-i sa'ye, bu tecelliyat müdebdebe-i faaliyete alışmış bir ecnebinin intibaât-ı ruhiyesinde ne derin bir beht ü hayret intikaş etmelidir.

Sizi yakanızdan tutsa, köprü başına götürse ve hemen bütün şehrin medd ü cezr hayatını bel' eden bu merkez galeyanın halkını göstererek dese ki: - Bütün memleketin o hâbide sokaklarını, o sâkit evlerini, o derin rüya-yı sükûn u huzurunu duyuran, besleyen halk işte bu halktır; böyle olmak lazım gelir. Rica ederim, bunlar ne yapar?...

*

* *

Zannetmem ki bir ecnebinin kuvve-i mantıkı, bu halkın şu ataletinden tamamiyle masumiyetine kanaat edebilsin. Fakat hakikati bir ecnebinin mantıkıyla değil; milletini seven, vatanı için sızlayan, onun bütün serencam-ı garip mesâbini anlayıp hissederek esbâb-ı bedbahtisinin ruh-ı nâlendesini duyan bir terk-i mantık-ı elemdâr ve tecrübe-kârıyla tefahhüs edersek görürüz ki halk tamamen masumdur. Yegâne müttehim onun kaside-i ictimâiyesidir, mukadderât-ı tarihiyesidir. Ve diyoruz ki artık bu devre-i meskenet ve atalet bitti. İşte bunu ispat zamanındayız:

Yine Hippolyte Taine, başka bir vesile ile, diyor ki:

«Bir memleketin kanun-ı esasisi bir vücud-ı zî-hayata mütealik bir mâde-i uzviye kabilindendir; o yalnız kendisine hastır, diğer biri onu cismaniyetine temsil edemez, onun yalnız zavâhiri istinsah olunabilir. Müessesât ve teşkilatın, kavanin ve imtiyazâtının, ve-l-hasıl desâtir-i resmiyenin altında efkâr, adât, tıynet-i halk, şerâit-i sunûf, onların vaziyât-ı mütekabilesi, ihtisasat-ı hususiyesi, ve-l-hasıl zahiren mer'î dallarla yaprakların altında gayr-ı mer'î derin köklerin piç ü tâb hutûtı vardır. Ağacı idame ve

tagdiye eden onlardır. Ağacı köklerinden mahrum bırakarak dikerseniz dûçâr-ı izmihlal olur. Ve ilk sadme-i rüzgarda yıkılır.»

Bizde Kanun-ı Esasi asırlardan beri devam eden bir mevcudiyet-i bedbahtanenin hüccet-i istihlasıdır; asırlarla umk-ı ruh-ı millette muhtefî bir derd-i ihtiyaç şeklinde uyuyan, son devre-i mesâibde her sene sâl-nâmenin bir dibâce-i mefsuhu vazifesini gören bu hüccet-i pür-vaad-i istikbal ne bir eser-i taklid ve istinsah, ne de bir uzv-ı muzâf ve müsteardır. Zade-i vicdan-ı millet, hulusa-i tarih-i vatandır; bu öyle bir ağaçtır ki sâkine-i adât u efkâr mütealife itka edip birleşebilir, zir-i saye-i elyafına sunûf u akvam mütezadde gelip dinlenebilir, ve onun kökleri ta amak-ı mevcudiyet-i memlekette altı asırlık dumu'-ı hicran ü rüzgar o kadar beslenmiş, büyümüştür. Onu yıkacak sadme-i rüzgar o kadar kavi olmalıdır ki evvela onu değil, toprağını yıkabilsin. Bu ağaca, evet böyle derin köklere mâlik olan bu ağacınhayatınayalnız bir kuvvet lazımdır: Su...

Bu suyu verecek olan el bu neslin elidir, ta ki onun saki müttekâ-yı millet, zîr-i berk ü bârı bir köşe-i saye-dâr-ı selamet ve saadet olabilsin.

Fikrimçe bu devrenin en büyük ihtiyacı memlekete iş tedarikidir. Tabir yanlış: Yapılacak vazife mevcut olan işlere ve muntazır olan işçilere bir imkan-ı muvasala bulmak, yani işlerle işçilerin buluşmasına hizmet edecek hatt-ı vaslı işçilere tedarik eylemek noktasına münhasırdır. Bu hatt-ı vasl sermayedir.

O sermaye ki şimdiye kadar tarik-i müstakime takip ederek gelemezdi. Namuskâr ellere düşemeyeceğinden korkarak ebvâb-ı memleketi dakk edemez. Hafî izler takip ederek, pencere aralıklarından kayrak sokulurdu, ve bunun için müfid olacağına muzırr, şifa-bahş olacağına semm-âlud olurdu. bu gün o sermaye etraftan hudud-ı memlekete

gelmiş bekliyor, bütün tasavvurat-ı müstakbeleyi bir halka-i zerrin şeklinde kuşatarak bir işarete muntazır...

Kifayet eder ki bu işaret yapılsın ve yapılırken tecarib-i mükerrerenin irşadât ve nasâyihinden istifade edilerek bu misafire bir emniyet ve menfaat-ı meşrua tahsisi mukabilinde ondan da memleket için belâ ve nedem değil, selâmet ve hizmet talep edilsin.

İşte o zaman levha-i atâlet ve meskenetiyle takrir-i elem eyleyen bugünün saha-i sefaleti bir asa-yı sihrin temas-ı hayat-âverine tesadüf etmişçesine silkinip kalkar. evet, işte ancak o zaman hasta dirilir.

Bugün hall-i atâlet ve rehavete mahkum zannedilen bu halk çalışmak kabiliyetinden asla mahrum değildir, hatta pek az bir faydaya mukabil hazine-i kuvva-yı cismaniyetinden pek çok bir sermaye sarfına o kadar alışıktır ki o belki usul-i sa'ye adem-i vukufile itham edilebilir. Ona bir vesile-i faaliyet bahş edilse, sermaye-i kuvvetini israf ve itlaf etmeye mani olacak vesaitle teçhiz olunsa, hususiyle, çok çalışarak aç kalmaya rıza göstere göstere dûçâr-ı fütur olacağına mutedil bir sarf-ı kûşişe bedel-i müreffeh bir maişet bulabilmek imkanı verilse bu unsur, bu terk-i unsur-ı necibi dünyanın en muti' ve şeci' askeri olmaya nasıl kadirse, dünyanın en afif ve müstakim, en namusperver ve fazilet-kâr işçisi olmaya da aynıyla kadirdir.

Yalnız itiraf etmelidir ki onun cevher-i tabında mündemiç kor küllenmiştir. ondan istihsal-i şerâret edebilmek için biraz üzerine üfürmek, küllerini dökmek, ateşini meydana çıkarmak lazımdır; o zaman ondan saf bir alev çıkabilir. İşte milletin meşale-i necât ve hidayeti bir unsurun ateş-i remâd-pûş faaliyetinden çıkarılabilecek olan alevdir.

Bir nefha-i şifa-saz ile incila edilebilecek olan bir şule-i hayat memleketin sema-yı sehab-âlud ye'sini ne ruh-perver bir tâb-ı saadetle müvecceh-dâr-ı ibtisam eylerdi! Beşeriyet için ser-â-pâ refah ve ikbalden, sa'd ü serverden mürekkeb bir hayat-ı muhayyilenin kasaid-i mesudesini düşünmekle meşgul olan hekim-i insaniyet-perest پرودون memleketini küçük temiz bahçelerinin ortasında şad u hürrem, handan ve tabende evlerle mestur ve bu evleri sa'y ü faaliyetin asudegî ve zindegîsiyle birer âşiyân-ı saadet haline getiren ailelerle meskûn görmek ister, ve bunun için tab-ı civanmerdisinden doğan bir şiirin nazariyat-ı hayaliyesine kapılarak hayatta hiç bir zaman imkan-ı tatbik bulamayacak bir kanun-ı muaşeret düşünürdü.

Memlekete ait vazife-i istikbalden bahsederken bir kaside-i şâirâne yapmak emniyetiyle iddia olunabilir ki o hekim şâirin hayalini tezyin eden sahne-i hayat bu toprakta ve bu unsurla pek kolay tahakkuk edebilir. Burada bikr ü saf bir toprağın hazâin mefdunesiyle mahviyet-perver, kanaat-kâr bir unsurun şebâb-ı hayatı var. Burada saha-i vâsi, zemin-i rekabet her bazu-yı gayrete müsait. Aynı meydan-ı mücahedede cevelan etmek için efrad-ı yekdiğerini çiğnemeye, aynı ma'reke-i maişette uğraşmak için birbirinin kolunu kırmaya muhtaç değil, herkes çalışabilir, herkes geçinebilir.

Bir memleketin sima-yı marizânesi def'aten değiştirmek, onu zinde ve tüvana bir mana-yı sahtın emvâc-ı tâbişiyle parlatmak elbette bir senenin, on senenin mahsul-i ikdâmı olamaz; fakat bir şeyi bitirmek için evvela başlamak lazımdır. İstikbalin saadet ve refahiyetine memleketin yarından itibaren ibtida edecek olan âti-i necât ü felâhına ait olan bu vazife ve diğer bir nokta-i nazardan, bugünün âşâyiş-i ictimâiyesi içinde bir lazıme-i idare-i hükümettir.

Terhis edilen askerler, avdet eden menfiler, hapishanelerden boşanan mücrimler, yarın nizamnâme-i mahsusuna tatbiken haklarında bir muamele tatbik edilecek serseriler, sokakları dolduran dilenciler, bütün zabıtanın endişesine sebebiyet veren boş gezenler, vel-hâsıl kaffe-i derbederân memleket ve sâil-i sa'ye muntazırdırlar. Hele bunlardan evvel, daha yüksek bir nokta-i nazardan düşünülecek bir sınıf-ı mümtaz var: Tensik edilen devâirden çıkarılan memurlar, boşaltılan kalemlerden ortaya çıkacak gençler, yarın mekteplerden fevc fevc akacak zümre-i şaban. Bunlar ne olacak?

Mekteplerle pek meşgülü'l-fikriz, henüz tamamen icraâta teşebbüs etmemekle beraber en büyük meşâgil-i fikriyeden birini mekâtib teşkil etmektedir. Ve saadet-i hayatına takayyüd eden bir millet için bu fasl-ı iştigal ikdam-ı vazaiftir. Lakin tesisin mekâtipten maksat şuabât-ı muhtelife-i faaliyet için vesâit ihzârı demektir, ondan evvel temin edilecek maksatta o şuabât-ı muhtelife-i faaliyete bir medar-ı sa'y koymaktır.

Mekâtib-i mevcudeden gerek İstanbul'da, gerek vilâyâtta bulunan idadilerin her sene alelâde bir tahsil ile çıkaracakları talebe bir adet-i mühim teşkil eder. Bunlar hayatta bir hassa-i faaliyet isteyecekler, ve takib-i tahsile lüzum görmeyen bir kısm-ı ekseri uruk-ı mütenevvia-i memlekette imtisas edebilmek için menâfiz-i münasebe arayacaklardır.

Bunlardan sonra mekâtib-i âliye talebesi var: Bize muhtaç olan memurları, muallimleri bunlardan alacağız. Diğerlerini, bütün o cümle-i irfanıyla gelip bizden iş isteyenleri ne yapacağız? Muhakkaktır ki pek karib bir zamanda bu mekatib-i âliye mezununu ihtiyacatı tecavüz edecek, yer bulamayan, iş tedarik edemeyen kısm-ı mütebakisinin de sermaye-i ma'neviyesi bir köşede tütüncülüğe, yahut, bir terzinin ya-

nında kalfalığa müsaade etmeyecek. Şu halde iyi memur yetiştirmek için doksan bedbaht, sınıf-ı ictimâiyesinden sukut etmiş mâlulin-i maarif yetiştirmiş olacağız.

Bu bir taraftan mekâtibin ders cetvellerine, diğer taraftan yine bu makalenin esas mevzuuna mümasstır. Birinci nokta-i temasını terk ederek ikincisine hasr-ı mütalaa etmek lazım gelirse yine aynı neticeye vâsıl oluyoruz ki amele için nasıl vesâil-i sa'ye ihtiyaç varsa müteallimîn için de yine o kadar şiddetle vesâil-i faaliyet ihdâsına lüzum vardır.

Bu vesile ile Doktor Gustave Le Bonn'un bir sahifesi hatıra geliyor. Diyor ki:

«İhtiyacât ile o ihtiyacadâtı tatmin ve sâil arasında mevcut tenasüp muâyar-ı saadettir. Bu iki üss nispet-i müsavi ise, onlar ne kadar küçük olursa olsun, insan mutmain ve mutidir. Vesâil-i tatmin ihtiyacının adem-i kifayetinden mütevellid bir fikdân-ı tenasüp neticesiyle insan yine tesis-i saadet edebilir, eğer ihtiyacâtını o vesâil nispetine tenzil ederse. Müşkilenin bu tarik hallini şarkıyyûn min-el-kadim keşf ü tatbik ettikleri içindir ki biz onları daima maişet-i mukaddereleri hakkında kani' ve memnun görürüz. Lakin garpta, garbın hayat-ı cedidesinde ihtiyacât bir mikyâs-ı azimde tevsi' ve tezâyid eylemiş iken bunların vesâil-i tatmini aynı süratle terakki eylmemiştir. Bunun neticesiyle tenasübün vechinin de büyük bir adem-i müsâvât-var, ve vasıl-ı mertebe-i temeddün ü maarif olan insanlardan ekseri tali-i mukadderelerini tel'in eylemektedir.»

Doktor Gustave Le Bonn kanaat felsefesine mübteni olan saadet-i şarkiyyundan bahsederken elbet şark teceddüdkârı düşünmüyor. Şark teceddüdkârı asıl bugün mekâtipte ihzar olunuyor. Eğer bu anâsır-ı cedidenin mikyas-ı saadet-i hayatı ihtiyacât ile vesâil arasında bir adem-i tenasübe ibtina edecek olursa evvela kendilerinin, sonra

memleketin saadetine, necâtına hizmetle mükellef olan şaban-ı vatan ne bu, ne o vazifeyi ifa edemeyerek tali-i mukadderlerini takdis edecek marifetmendân değil, iflas-ı cehd ü gayretlerini telin edecek bedbahtan olacaklardır.

Bunun yegâne çaresi, tekrar edelim, iştir, işten başka bir şey değildir!...

UŞŞAKIZÂDE HALİD ZİYA

c.1, S.6, s. 530 - 538.

HÜSN MESELESİ

Şimdiye kadar kat'iyet veya nisbiyeti hakkında bir çok münakaşâta sebebiyet veren «hüsn» meselesi öteden beri zihnimi işgal etmekten hâli kalmadığından şu makale ile bu bâbdaki efkâr ve hissiyâtımı mecmûlân yazmak istiyorum... Varsın, bu kadar kıymattar münakaşât-ı efkâr arasında nâçiz bir katre-i hiss ü fikirde bulunsun...

Atalarımızın bazı sözleri «darb-ı mesel» leri vardır ki amâkında kâh büyük bir hikmet-i ictimâiye, kâh derin bir hakikat-i fenniye, bazen de güzel bir nükte-i âhlâkiye mündemiçtir... «Gönül kimi severse güzel odur.» sözü de işte bu kabîl darb-ı mesellerdendir. Bu darb-ı mesel kadar meseleyi selâmet ve muvaffakiyetle halleden «hüsn» ün nisbî olduğunu gösteren bir cümle daha bulunamaz, zannederim... Güzelliğin derece ve te'siri his ve telakki eden insanların âhvâl-ı fizyolojiye ve psikolojiyelerine, kabiliyet-i fikriye ve hissiyelerine tâbidir.... Bu kadar nâ-mütenâhi simâlar arasında maddeten birbirine benzeyen iki adam bulunamadığı gibi ruhen, fikren yekdiğerine tamamen meşâbih iki insan da gösterilemez... Bu derece seyyâl, bu derece firâri, bu derece birbirlerine benzemez ve ele geçmez insanlar - te'sirât-ı zaman ve mekân, icâbât hayat ve terbiye ile - ömürlerinin muhtelif avanında büsbütün muhtelif birer simâ-yı ma'neviyat bile gösterirler... Bir adam filan saatte filan şeyi gayet güzel ve câzip gördüğü, filan şiir veya manzaradan pek müteessir ve mütehassis olduğu halde, başka bir anda aynı şey veya manzara - kuvva ve müessirât-ı muhtelife o andaki maddî ve ma'nevî mevcudiyetine ne büyük bir darbe-i inkılâb ve inhirâf vurmakta ciddi bir mecmû' teşkil ettiği için - ona hiç bir şey ihsâs ve ifade edemez... Demek isterim ki bir insan için aynı şey filan saatte güzel ve filan saatte çirkin de olabilir...

Denilecek ki: Güzelliğin de şerâit-i mahsûsesi var... Güzel bir kadın ancak şöyle ve böyle olan, şu şekil ve tarzda bulunandır... Venüs'e en ince bir şâir de, en kaba bir hamalı da perestiş eder...» Fakat mademki güzelliği his ve telakki edecek ruh, dimağdır... Ve mademki bu, herkeste, husûsiyle muhtelif tabakat-ı ictimâiyeye mensup insanlarda başka başkadır... Ve bu ihtilâfât fizyolojiye ve psikolojiye tamamen te'yid ve te'kid etmekte «terbiye» ve «muhit» müthiş bir kuvvettir... O halde nasıl olur da fennen, kaideten güzel olan bir kadın, bir Venüs herkese aynı te'siri hâsıl eder; nasıl olur da o güzelliği herkes müsâvi bir kuvvetle hisseyler?...

Faraza bana: Oh, bak şu kadın ne kadar güzel!... denilir... Ve hakikaten o, güzel de olabilir... Fakat güzelliğe rağmen onda bir hal vardır ki beni üşütür... Benim ihtiyacıma, benim ruhuma hiç bir cevap veremediği için onu sevemem... Sonra diğer bir kadının mevcudiyet-i maddiye ve ma'neviyesini kendi his ve fikrimle âhenkdâr bulurum da ihtimâl evvelki kadın kadar güzel olmadığını bildiğim halde, bu daha güzeldir, derim.... Çünkü onu benliğimle daha ziyâde alakadâr bulduğum için daha ziyâde sevdim... O halde demek oluyor ki bir kadın, kendisine in'itâf eden nazarların ruh ve hüviyetine göre güzelliyor, çirkinleşiyor....

Dünyada hiç bir kimse yoktur ki gümüşü altına tercih etsin... Fakat sevdiği bir kadını - isterse çirkin olsun - cihânın en muhteşem bir güzeline müreccah tutan bir çok insan gösterilebilir... Üç ضلعی üç zâviyesi bulunan her şekl-i hendesî mutlaka müsellestir... [5+3] herkes indinde aynı müsâvât-ı itmi'nân ile mutlaka sekizdir... Fakat şu ve şu şerâiti hâiz kadın herkesce mutlak aynı kuvvetle güzel değildir... Çünkü o güzelliğin herkese verdiği te'sirât muhteliftir... Ve bu ihtilâf, «kabiliyet» i devirmek için ne kat'î bir darbedir!...

Fikrimi bu vech ile te'kid ve icmâl ediyorum: Cidden güzel bir kadın veya şiir herkes için güzel olabilir... Fakat şu hüküm ile «hüsn» e reşâşât-ı kat'îyet serpildiğine zâhib olmak hatadır... Çünkü o güzelliğin her kalbe verdiği te'sir ve heyecan muhtelif ve mütünev'dir... Zirâ onların içinde bir çok kalpler bulunacaktır ki az güzel ve belki çirkin bir kadını o hüsn-i ekmele tercih ediyor... Öteki için sade bir hiss-i hürmet ve takdir. beriki için ise şedîd ve âteşin bir heyecân-ı perestiş duyuyor... O halde?...

Evet, o halde: «hüsn» nisbidir... Te'siri hissedene tâbidir. Ve medeniyet terakki ettikçe, efkâr ve hissiyât inceleştikçe bu nisbiyet daha ziyâde vüs'at bulacaktır... Fi-l-hakika derin düşünülecek olursa ibtidâi insanların güzelliği his ve telakkide daha az ihtilâfa mâlik oldukları teslim edilebilir... Hâsılı dünyadaki bütün insanların fizyoloji ve psikolojileri tamamen birbirinin aynı olduğu «ırk» ve «muhit» ve «terbiye» te'sirâtı kâmilen imhâ eylediği zamandır ki «hüsnde kat'iyet var» denilebilecektir!...

RAİF NECDET

s.584 - 585.

(SOSYALİZM) İN ŞEKL-İ HAZIRI

Internationalisme

Her asrın kendine mahsus hal ve tavrı, bir hususiyet-i fârıkası vardır. Zaman ile zail olmaz bir hakikat varsa o da daima galibin zebunu ezmesidir.

Dünya böyle kurulmuş; tabayi-i beşeriye mütebayin: Heyet-i ictimâiyenin teşekkül ve tesirinden evvel illet-i kahrolan kuvvet-bazu sonra, yine kuvvetten, tagallübden mütevellid olan istibdâda terk-i nüfuz ediyordu.

Asırlarca ? cevrin altında inleyen insanlar nihayet kafile, kafile o beliyyeden tahlis-i girye-bâna muvaffak oluyor. Fakat daha müthiş bir boyunduruğun halka-i esaretine girmek için: Sermaye

Kurûn-ı ulâdaki esirler, kurûn-ı vustâdaki vassâllar ne ise bugün avam da, amele de odur.

İşte maraz-ı hazır!... Fakat pey-a-pey mütezayid, pey-a-pey şifa ma-pezir bir illet-i ictimâiye...

İnsaniyet, en zulmet-engiz gecelerinde bile esirlerden, vassâllardan her gün biraz daha tecrid ediyordu. Zadegân ile avam arasındaki fark, hükümet ile millet arasındaki niza' günün birinde zail olacaktı. Asırlarca taraka-feşân olan ihtilaller o gaye-yi tesriden başka bir şeye hizmet etmedi.

Fakat sermaye, fen ile müsellah, her gün terakki ediyor. kıtaları âguş-ı teshirine olan (Ring) ler git gide peyda-yı dehşet ediyor ve bunlara mukabil amele, bu sınıf-ı makhur ise, alât ü vesâit-i sanaiyenin teksiriyle mütenasip bir süratle çoğalıyor... Bu hakikati hiç kimse inkar edemez.

Bütün bunlara karşı çare-i yegâne ise bir iki tröst, üç beş sendika... Tedavisinden nevmid, herkes bu marazın istinadına mani olmak, her gün daha elim, daha can-sûz ıztıraplar içinde çırpınan amelenin, o sakat ve şikeste vücutlarını ani ve muvakkat münevvimlerle teskin etmek, git gide yırtılan hançerlerini bir iki santimle tıkamak, susturmak istiyor. Fakat ati ne olacak? Sa'y ile sermaye arasındaki uçurum her gün biraz daha büyüyor. Sınaat henüz müesses olmayan yerlerde bile insanlar o hedefe hazırlanıyor: bu la-yetegayyer bir kanun!... Beşer fikr-i ibdaa maliktir. Sanat mahsul-i ibdadır. İnsan sanatsız olmaz ve sanat her yerde tesis ve terakki edecektir. Buna mümâneât edilemez. O halde?...

O halde, felaketi hal-i hazırında ibka etmeli... Fakat nasıl? İşte bugünkü sosyalistlerin saha-i iştigali! İşte yirminci asrın en büyük endişesi!

Amele cemiyetleri bu endişeyi izale edecek bir kuvveti haiz değildir... Tröstler, kartoller rekabete, fazla mahsule hail olamıyor. Anonim şirketi ise git gide kesb-i şekimet den sermayeyi parçalamaktan aciz...

Sermaye ile sayi telif etmek, birbirine ısındırmak lazım, bu da beşeriyetin tezhibi, hiss-i hod-perestinin tadili, fikr-i uhuvvet ve insaniyetin takrir ve tamimi sayesinde kabil olabilir. Sunuf-ı makruhe-i arzın müdafin makruhesi olan sosyalistler, bu necip

dimağlar. artık o baid-el-imkân. fikirlerden. emellerden mütebaid yalnız bunu düşünüyor. Milel-i mütemeddineye atf-ı nazar-ı dikkat edilecek olursa cümlesinin Rus nihilistlerine varıncaya kadar iştirakiyyunun yavaş yavaş (Marks) ın tesis-gerdesi olan internationalisme mektebine temayül ettikleri görülür. Bu hal sosyalizmin nezl-i hazır-ı tekamülüdür... Sunuf-ı mümtaze ve mahruke arasındaki mücadelât milletleri her lahza birbirine takribe hizmet edecektir...

Alsas Loren'in Almanya'ya ilhakı üzerine Alman sosyalistlerinden (Lib Kanahat) kemal-i şiddetle protesto ederek Almanların medeniyet-i hazırasına esas olan o büyük muzafferiyeti vatandaşlarının yüzlerine vurmuştu. Fransa'nın asıl istilâ-kârânesine set çekmek için (Jores) başta olmak üzere Fransa Sosyalistlerinin ne tab-ı na-pezir bir sa'y ile çalıştıklarını görüyoruz, işitiyoruz. İnternationalisme mesleğinin muhayyirü'l-ukûl bir halde peyda-yı kuvvet ve azamet ettiği Almanya'da sosyalistler milel-i sairedeki meslektaşlarına o derece merbuttur ki Fransa'da İngiltere'de kabineye veya parlemantoya giren bir sosyalist Berlin'de bî-payan meserretler. alkışlarla istikbal edilir.

Zaten yakın zamanlarda sosyalizm artık fenni bir hale gelmiş vesile-i hitabet ü belagat olan cazip ve muamma-engiz hayallerden tamamiyle tecrit etmiş ve her milletin adat ve cibilletiyle tahammür ederek pek basit şekiller almıştır.

Fransa'da şimdiye kadar nümâyişler, muhasamat, fırtınalar ve mücadelât-ı şahsiyeden başka bir eser bırakamayan sosyalizm, orada bile, müspet, nâfî ve insanî bir hale girdi... İtalya'da ise ameleye taalluk eden kısmı bir (grev) meselesinden ibarettir.

İngiltere ve Amerika'da amele cemiyetleri Trade unıons sermayedârına mukavemet edecek bir iktidara vasıl olduğundan sermaye mücadelatı hemen hiç mertebesinde azdır.

El-haletü-hâzihi (sosyalizm) in en büyük bir saha-i cevelanı olan Almanya'da ise (Lahal) ve (Erfort) kongreleriyle takrir eden ve efkâr-ı hazıra-i iştirakiyyunun esası olan irtibat-ı beyn-el-milel hatveleriyle ilerlemekte ve bütün milletlerin efkâr ve amal-i iştirakiyesini tevhide hizmet etmektedir.

Meslek-i mezkur hakkında bir fikr-i icmali peyda etmek için (sosyalizm) in Almanya'da geçirdiği safahatı gözden geçirmek lazım gelir...

ALMANYA'DA (SOSYALİZM) İN TARİH-İ ZUHÛR VE İNTİŞÂRI

1848 İhtilalinden evvel Almanya hükümât-ı mütehaddesinde şâyân-ı dikkat hemen hiç bir hareket-i iştirâkiye nümâyan olmamıştı. Gerçi (Fichte) başta olmak üzere (Kant), (Hegel) vesaire gibi bazı hükemâ emrâz-ı ictimâiyeyi tahlil etmiş, sa'y ile sermaye arasında münasebeti taharri eylemişti. Fakat bütün bu taharriyat mühim bir bir semere tevlid edemeyerek 'avâm-ı nâsin pek bî-gane olduğu bir lisân-ı haşin-i felsefî ile kaleme alınmış bir takım mübahasat ve münakaşattan ibaret kalmıştı.

Sosyalist fırkalarına gelince: Bunların tarih-i ihdâsı Prens Bismark zamanındadır.

İhtilalden sonra (Lasal) ve daha sonra (Marks) mesail-i iştirakiyenin tesisine başladılar. 1871 muharebesiyle sosyalizm yalnız dimağ-ı mütefekkirin ile kalmayarak bir sürat-i hâtıfe ile Almanya'nın her tarafına intişar ediyordu. Zira muharebeden evvel sükun ve refah, feyz ve mebzuliyet içinde yüzen bir memleket (Alsas Loren) muzafferiyeti üzerine birden bire şâyân-ı hayret bir inkılâb azim-i ictimâî ile sarsılmıştı. (Fransız)ların hazine-i hamiyetinden dökülen milyarlar Almanların taliini tahvil edecekti. Cesaret-i zafer: kanunları, itiyadları her şeyi tebdil etti ve pek az bir zaman zarfında teşebbüsat-ı ticariye pek vâsi bir mikyasta rev-nümâ olmaya başladı. Şirketler teşekkül etti... Fabrikalar teksir etti... Her tarafta o kadar gayr-ı muntazar bir cevelan-ı iktisadi nümayan idi, ki bir iki ay zarfında altı yüz seksen altı kumpanya vücuda gelmişti. (Almanya) sanattan kazanmış, fakat rahatından pek ziyade gaib etmişti.

Tatil-i işgal velveleleri çok tehir etmedi ve bunu Alman Demokrat Sosyalist Fırkası takip ediyordu, ki bundan sonra sosyalizm hiç bir lahza tevakkuf etmeyecek ve şâyân-ı dikkat hiç bir şâyân-ı dikkat hiç bir tahavvüle maruz kalmaksızın yirminci asra kadar reside olacaktı.

Daha 1881 senesinde (Almanya) 961, 311 sosyalist mühtahab ile on iki mebusa malikti.

1890 tarihinde bu Adler 500.000 ile elliye baliğ ölüverdi.

Bugün Rayihştağ'da iki milyonu mütecaviz (Alman)ın intihab-gerdesi altmışa karib sosyalist mebusu mevcut olduğu gibi bunların yakında ekseriyeti teşkil ederek. katolik fırka-i merkeziyesine de galebe edebilmesi muhtemeldir.

Almanya'da (sosyalizm) mesleğinin tarih-i tesisinden beri ancak üç reb-i asır kadar bir zaman mürur ettiği nazar-ı itibare alınacak bu terakkiye taaccüb etmemek kabil olamaz...

Maa-mâ-fih, bu inkılab-ı ictimâi esbab-ı müteaddideye müsteniddir. Evvel emirde muharebeyi müteakiben Prens (Bismark) tarafından tesis edilen rey-i âm Suffraage universel usulü sayesinde bil-cümle sunuf-ı ahali yekdiğeriyle temas ve ihtilatta bulunabiliyordu. Bunun neticesi olarak o zamana kadar pek ayrı yaşayan havas ile avam teati-i efkâr ve hissiyât edebildi.

(Almanlar) da men-el-kadim taht mecburiyette olan hizmet-i askeriyenin, hall-i mükemmeliyette olduğunda iştibah edilemeyen intizam-ı askeriyenin de bu babda hüsn-i tesiri görülmüştür.

Fransa'da Sosyalist ictimâatı, intibahat umumiyetle samia-hıraş bir velvele içinde vukua geldiği halde, (Almanya) da pek muntazam ve ciddi bir surette cereyan eder.

Alman kavminin hayat-ı ictimâiyeye olan meyl ve inhimakları da (sosyalizm) in revişini tacil etmiştir. Fazla olarak, sosyalistlerin tarih-i zuhurunda iştirakiyyunun yegane hasımları olan (burjuvazi) denilen halk memalik-i sâirede olduğu kadar mücehhezz ve haiz-i iktidar değildi. (Almanya) da men-el-kadim müterakki olan maarif-i ibdaiyenin, matbuatın, gazetelerin de bu hususstaki hizmeti inkar edilemez...

Maa-mâ-fih, en büyük ve en mühim olan sebebini, Alman sosyalistlerin meslek-i iştirakiyesine aramak icap eder... Fil-hakika, aralarında gayr-ı mahsus bazı farklarla beraber bu mesleklerin hepsi hemen daima bir, daima fenni, nâfi ve müspetti... Fransız iştirakiyyunu sevk edeceklerini bilmiyor, onlara emin ve itimad-bahş hiç bir gaye-i selamet, hiç bir hedefi amal gösteremeyerek harekete teşci ediyordu... Bunlar hayalat-ı cazibeleriyle köylüleri iğfale çalışırken, biri de (Lasal), (Marks), (Bebel), (Bernstein) ve (Vulmar) ameli ile hem-fikir ve hayal ilerliyor idi. (Almanya) bugünkü internationalisme mesleğini Fransa'ya, İngiltere'ye medyundur... Zira, bu iki memlekette çok evvel tesis ve teceddüd etmiş olan mesleki iştirakinin geçirdiği bilcümle safahata müddet-i medide temaşa-ger olarak, icra edilen tecrübelerden, serd olunan makus ve mütezadd nazariyelerden fiili ve ameli neticeler istihrac etmek ve istifade eylemek için vasi bir zaman ve tefekkür ve mülahaza bulabilmişti.

Sosyalizmin menşe-i aslisi hiç şüphe yok ki Fransa'dır. (Almanya) henüz eczâyı muhtelifeye münkasım iken Montesquieuler, Rousseaular insanlar arasındaki elim müsavatsızlığı görmüşler ve bu mesleğin ilk temel taşlarını atmışlardı.

Bu ihtilal-i kebiri müteakip az bir zaman zarfında vukua gelen keşfiyat-ı fenniyenin neticesi olarak alat u edevat-ı tahsiliye, âmilleri terk ediyor ve sermayeye intikal eyliyordu... Bu hakikat-i elimeyi keşfeden (Sen Simon), (Prüdon), (Boyof) ve (Forye) lerin belagat-i ateşiniyle Fransa iştigal etmekte haiz eylemedi, ve sosyalizm ani denilecek bir sürat ile her tarafı kapladı. Şimdi binlerce natıkalar, fikirler, nazariyeler tesadüm ediyor ve medîd ü şedîd bir r'ad ü berk-i isyan Fransız toprağını sarsıyordu. Fakat bu millete has olan inbisat-ı hayal, asabiyet, hafif-meşreb ve lafız-perestlik sosyalist münzaatı hiç bir netice-i nâfia ve müsmireye cer edemiyor, orada sosyalistler yalnız feryad-zen-i şekva

olmakla kani oluyordu. İşte bütün bunların neticesi olarak Fransızlar tab'an pek menus ve meluf oldukları bu baziçe-i dilşikarın malikiyet-i hakikatiyesini havâi bir çocuk gafletiyle bir başkasına, hasımları olan Almanya'ya terk edeceklerdi.

(Mâ-ba'dı var.)

M. RAUF

c.3, S. 14, s. 117 - 126.

3.4. SPOR

JİMNASTİK HAKKINDA

Şâkir Tahsin Beyefendi'ye

Riyâzet-i cismâniye aleyhindeki emrinize imtisâlen neşretmiyorum. Fakat size cevabımı gazete ile yazıyorum. Ben bu gibi münakaşatın gizli tutulması taraftarı değilim. Düşündüğüm, anladığım gibi yazarım; siz de itirâzât ve tenkidâtınızı (âdâb-ı menâzıreye riâyet şartıyla) yazabilirseniz. Hanginiz yanılıyorsa fikrini tashih eder. «Barika-i hakikat musâdeme-i efkârdan çıkar.»

1- Jimnastik bir çok ilel ve emrâza kaidesi olmadığı gibi tanıdığımız jimnastik müntesiplerinden ekserisinin romatizmadan, dispesiden muztarip olduklarını söyleyiverseniz.

Hayatımız - içinde yaşadığımız âlemin şerâit-i muhtelifesi ile - muin olduğu gibi, hariçten gelen 'avâmil-i müessireye kısmen doğrudan doğruya kısmen de dolayısıyla tâbidir. Binâen-aleyh muvâzene-i hayat ve saht demek o şerâite uzviyetimizin tetâbıkı ve o 'avâmil-i müessireye karşı mukavemeti demektir. Her halde bu emniyenin husûlü yalnız kuvve-i azliye ile olmaz. Bu da pek doğrudur. Lakin, dikkat ediyor musunuz, burada mes'ele burada biraz çatallaşıyor, zirâ verâset-i uzviyeyi. terbiyeyi. 'avâmil-i maraziyeyi ve 'avâmil-i mezkûrenin bil-münâsebe hatta bil-zarûre ifâ edeceği netâyici hesaba katmalıdır. Bir insan tenâsüb-i vücut ve â'zâsının eb'âd mütenâzırası i'tibarıyla diğer bir insandan daha kavî, daha güzel, daha mütenâsip, daha metin görülebilir. Fakat ecdâdından kendisine isti'dâdât-ı maraziye intikal etmiş ise meselâ mufassalı

romatizmaya veya alâm-ı asabiyeye veyahut sar'aya, serenâta istidâdı olarak doğmuş ise cüz'î külli bazı vesâilin zuhûru o hastalıkların tekevvün etmesini teshil eder. İşte onun içindir ki jimnastik yapanlar arasında romatizmaya, serenâta ve kalp hastalığına müptelâ olanlar vardır. Zaten 'avâmın da emniyetini selb ile muhakemesini şaşırtan bu istisnaâttır. Fakat hiç delâil-ı mantıkıyeye müstenid olmayan bu gibi vâhi mülâhazât sizden sâdır olursa mûcib-i eseftir. Bu netâyici esbâb-ı kadîme ve hakikiyesine yani verâsete ve isti'dâdât-ı maraziyeye isnâd edecek yerde jimnastiğe isnâd ediyorsanız ki hatanın büyüğü buradadır. Ben hiç bir vakit bu gibi isti'dâdât ile ma'lûl olanlara şiddetli jimnastik tavsiye etmedim.

O halde jimnastiğin bu gibi emrâza karşı faydası olmadığı tahakkuk ediyorsa onu tavsiye etmek beyhûde olmaz mı? Diyecek olursanız yine hata etmiş olursanız. Çünkü jimnastiğin bazı şeylere karşı fayda bahşâ te'sirâtı olmadığından hiç bir husûsi faydası olmadığını istidlâl ve istintâc etmek için mantıken yol yoktur. Mantıkı bırakalım: bir çok isti'dâdât-ı maraziyeye karşı te'sirât-ı hasenesi bil-fi'l istatistiklerle sâbit olursa artık lüzumunda, hem lüzum-ı tabiîyesinde mebâhiseye tâkat kalmaz.

Avrupa'nın pek çok memleketlerinde bugün fart-ı semâne (Obésité), za'f-ı a'sâb, hazımsızlık, atalet-i em'â gibi bir çok mühim rahatsızlıklar için jimnastiği bir devâ-yı müessir âcil olmak üzere kabul ederek gayet mühim müesseseler binâ etmişler. Bu müessesât-ı hayriyeden hâsıl olan fevâid azimeyi her sene neşrolunan istatistikler gösteriyor. Binâen-aleyh şu kadarcık olsun faydası sâbit olmuş ise insâniyet-perverâne bir his ile bunu vatandaşlarıma tavsiye edişimde hiç olmazsa hulûs-ı niyetime i'timât beklerim.

2- Jimnastik uzviyetinin kudret-i mükevveniyesini külliyen beyhûde yere sarf ve telef ediyor buyuruluyor. Bu iddiaya karşı bir çok defa çok kimselere söylediğim gibi

zât-ı âilelerine de hekim ve biyolojist doktor Haksley (Huxley) in meşhûr teşbihini zikrederim: Müşârün-ileyh bu mesâilede romancı Balzak'ın Po de Şagren (Peau de chagrin) ta'biriyle ma'rûf olan hikâye-i timsâliyesini zikrediyor ve diyor ki eğer uzviyetin tamire kabiliyeti olmayarak isti'dâd ve faaliyeti bütün bütün mahsûr bulunsa idi hakikaten büyük bir endişede kalacak idik: zirâ her zevkimiz, her hareketimiz canımız pahasına satın almış olacaktık ve sarfiyâtımızı tamire muktedir olamayacağımızdan gittikçe Po de Şagren daralacak ve azalacaktı. Hamd olsun ki kifâyât-ı uzviye ve evsâf-ı mahsûsesi böyle değildir; biz vâkıa her ne yaparsak vücudumuza nâfî' olsun muzırr olsun one nakdiye-i hayatımızla satın alıyoruz. Koşup atlamak veya gülle kaldırmak, veya sadece yürümek için hatta saçımızı kesmek veya gözümüzden yaş getirebilmek için vücudumuz bir masrafa mecbur oluyor, kendi maddesinden bir miktar şey kaybediyor, kuvvetinden de muin bir derecede sarf ve istihlâk ediyor. Lakin hamd olsun bir sarfiyât-ı havâyic-i zaruriye ve levâzım-ı hayat için ölünce akim kalmıyor, muzırr olmuyor, vâridât da hâsılı ediyor.

3- Pehlivanların düşüncesiz, gamsız, kaygusuz olduklarını der-miyân ederek bu gibi zor ta'limler yüzünden fi'liyet-i akliyeye pek az hisse kaldığını söylüyorsunuz. Bu ta'riziniz kısmen haklı olmakla beraber muhtac-ı şerh ve tefsirdir. Ale-l-umûm riyâzet-i cismâniye ile iştigâl edenleri Avrupalılar iki sınıfa ayırmışlardır. Birine sanat-kâr Professionnel ta'bir ederler ki bunlar jimnastiki meslek-i maişet ittihâz etmişlerdir. Diğerine heveskâr (Amateur) derler ki bunlar jimnastiki ya bir ihtiyac-ı sıhhî el-caâtiyle veya sırf faydalı bir eğlence maksadıyla yaparlar. Heveskârân umûmiyetle halkın kibar sınıfına mensupturlar ve her biri bir meslek-i mahsûs sahibi 'ilim ve fen erbâbındandılar sanatkârlar ise ekseriyâ câhil ve ale-l-âde kimselerdir.

Müddeayâtımızı bilmem ne gibi tecâribe atfen ileri sürüyorsunuz. Yoksa bizleri sanatkâr pehlivan ve canbazlarla aynı tevsiye-i fikriyede mi kıyas ediyorsunuz? ! Fi-l-hakika vücudumuzun sermâye-i faaliyeti maddeten, kuvvetten mahduttur; ve bi't-tab' her uzuv masraf-ı lâzımını o bütçeden istifâ edeceği cihetle bir tarafa pek çok gittiği halde diğer tarafa az kalacağı bedâheten sâbit olur. Fakat böyle bir ta'riz arz ettiğim gibi kuvvâ-yı uzviyeti yalnız faaliyet-i maddiyeye sarf etmek arzusunda bulunanların hatasını göstermek için vâki' olabilir. Hatta bakılırsa hareket-i azliyenin bile kudret ve kuvvetle ve hüsn-i suretle ifâ-yı vazife edebilmesi için dimağın ﻉ şevkiyenin temiz bir kanla tagaddi etmesi birinci şarttır. O merkezlere lüzumu kadar kan gitmez ise zaten onların idaresi ve o emri tahtında olan a'zâdan hiç bir hizmet beklenemez. Demek oluyor ki bu müddeayât ta'riziyede ancak faaliyet-i asabiyenin sırf aklı ve hayali yani espekülatif (Spéculatif) olan aksâmı hakkında muhakkaktır. Lakin bilmem böyle bir iddia bizim hakkımızda serd ve ityân edebilir mi? Biz hiç bir vakit hamallar gibi yalnız yük kaldırmakla emrâr-ı vakit etmek ve bundan lezzet almak arzu ve iddiasında bulunmadık. Meşâgil-i hayatiyemiz, mesâi-i fikriyemiz en kuvvetli delâilden sayılabilir. Jimnastik iktisâb-ı ma'rifete ve tahsil-i ma'lumâta mânidir. Jimnastik yapanlar çok akıllı olamaz diye boşu boşuna itiraz edeceğinize İngiliz Doktor Kılis (Clease) in durmayıp (Extansor) ekstansor jimnastik âletini getirtiniz. Sizi sıhhi bir jimnastiğe muhtaç görüyorum. Geçen gün size musâdif olduğum zaman vücudunuzun iki kusuru nazar-ı dikkatimi celb etti. Biri amûd-ı fekarîniz kuddâme doğru meyletmiş diğeri de batınınz azm-i kask hatt-ı kaimini' geçiyor. Elbisenize verdiğiniz çeki ve düzeni lütfen biraz da vüudunuza veriniz. Bunu size kemâl-i muhâseletle tavsiye ediyorum. maksat su-i isti'mâlâtı men' için herkesi vikaye ise bu bâbtaki fikrimizi çoktan beri beyân ettik. Yok eğer bu kadar şeye aynı zamanda muvaffakiyet el vermez demek ise bu hususta herkesin iddiası kendi tercübesine münhasır kalır meydanda emsâl-i adîdesi varken hod-pesendâne kuru iddialar boştur. Halep orada ise arşın burada. Eski feylesoflardan meşhur Zenon imkân-ı hareketi inkar edermiş. Bir

çok feylesoflar delâil-i mantıkıye ile iddiasının batlanını ispata kalkışırlarmış. Diyojen rakibini elzem için dört tarafa bir kaç adım yürümüş. Bizim de en iyi cevabımız bunun gibidir.

Yalnız bir uzvun a'zâ-yı sâireden ziyâde masraf etmesi diğerlerinin gıdasına irâs nakıse edeceği cihetle su-i isti'mâl olur. Ve muvâzene-i sıhhati bozar. Çok defalar sekiz saat mütemâdiyen ata bindiğimiz, dört saat kürek çektiğimiz, üç saat yürüdüğümüz oldu: o akşam düşünmeye değil yemek yiyip hazmetmeye tâkatimiz kalmadığını hissettik ve bir çorba ile iktifâ ederek dokuz saat uyumaya mecbur bulunduk. Fakat ertesi gün fen ile meşgul olmak, âsâr-ı hekimiye mütalaa etmek istidâdının kendimizde muzmahill olmadığını gördük. Yine jimnastiğe devam ettik. Hulâsa size son sözüm: İyi tagaddi ediniz: temiz hava teneffüs ediniz! Makul ve mutedil bir jimnastik yapınız yürüyünüz. Riyâzet-i cismâniyeyi seviniz ve bu fennin hâdımlarına mümkünse kalbinizin bir köşesinde bir hiss-i hürmet-perverde ediniz.

Bâkı an-karib sizi daha ten-dürüst ve daha kuvvetli görmek temenniyâtıyla söze nihâyet veririm.

Büyükada 24 Teşrin-i evvel

Jimnastik Muallimi

SELİM SIRRI

c.1, S.53, s. 266 - 269.

NASIL JİMNASTİK YAPALIM?

Muhterem kari ve karielerimiz Resimli Katib ile musavver muhitin i'lânât kısmında muharrer olan «terbiye-i bedeniye mektebi hâricinden vâki' olacak istizâhâta cevâb-ı i'tâsına müheyyâdır.»

İfadesini okuyunca Selânik'ten, Edirne'den, Şam'dan, İzmir'den ve şehrimizin muhtelif cihetlerinden bir çok esi'leyi hâvi mektuplar gönderdiler. Tahrirât-ı mevrûdeyi üç kısma tefrik edebiliriz. Birinci kısmı mesleğimize muvâfık olduğundanmm kendilerine tahriren ders vermeyi deruhte ediyoruz. Yalnız boy, göğüs ve bel muhitinin ölçüsü ile sin ü siklet-i bedeniye ve hâlet-i sahiyelerine dâir izâhât-ı kâfiye ve (adres) vermeleri şarttır. Hanımlarımızdan vârid olan mektupların bir kısm-ı mühimmenin de zayıflatıcı jimnastikler hakkında ta'limat talep olunuyor ve jimnastikle zayıflamak mümkün mü diye soruluyor.

Derslerimizi muntazaman ta'kip ederlerse bir ayda lâ-akall bir kilo zayıflaşacaklarını te'min ederiz. İkinci kısım suallere gelince sinirlerinden, yarın baş ağrısından şikâyetleri muntazammındır. Onlar be-heme-hâl tabibe müracaat etmelidirler. Üçüncü kısım mektuplar 'umumiyetle nasıl jimnastik yapalım? Sualini hâvidir. İşte onun cevâbını da burada vermeye çalışacağız.

İngiliz şuarâ-yı meşhuresinden Milton:

«Fıtrata bühtân etme? O vazifesini yaptı, şimdi sıra sendedir.» demiştir.

Bizler hayvanlarımızı terbiye etmeye itinâ ederiz. Onların yemlerine, tımarlarına pek ziyade dikkat ederiz. Güzel koyunlarımız, kıvırcık koçlarımız, hindi horozlarımız vardır. Onlara evlatlarımız gibi bakarız. Kendi vücutlarımıza büyük bir lâkaydi, büyük bir tekâsül gösteririz. Geçen gün tabip bir dostuma yosunlu dişlerinden dolayı ta'riz edecek oldum. Aldığım cevap beni hayrette bıraktı. - Adam sende ben yüzümü yıkamaya güç vakit buluyorum?! Fi-l-hakika bir çok kimselerde jimnastik yapmak istediklerini fakat vakitlerinin müsait olmadığını makam-ı i'tizarda söylüyorlar ve bu sözleri hariçten işitenler ne çalışkan, ne gayûr insanlar hayat için elzem olan vazâifin ifâsına bile meşâgil-i ictimâiyeleri mâni oluyor derler fakat biz bu mazaretlerin tahtında müstetir. Biz miskin! Uyuşuk! Tembel insanlarız, sen bize yerinden kımıldamandan yapılacak bir şey söyle - İfadâtını istişmâm eyliyoruz. O gibilere yine kemâ-fi-s-sâbık dedikodu ve lâklâkiyyât idmanları tavsiye ederiz...

Jimnastik Yunanîlerde Hintlilerde olduğu gibi merasim-i diniyeden ma'dud idi. Romalılar devrinde bir ibtilâ-yı hicâb-âver mertebesine is'ad edildi. Bugün ise bir deva sırf deva kuvvetini hâizdir. İşte onun içindir ki mekteplerimizde, su-i tuhfeme uğrayan jimnastik ismini tebdil ile one terbiye-i bedeniye nâmını vermeye mecbur olduk. Jimnastikten hiç kimse müstağni değildir. En zayıf ve nizâr olanlar gibi kaviyy-ül bünyelerde jimnastiğe muhtaçtırlar. Vücut iddihârât ile sarfiyâtının tevâzünü sayesinde hâl-i sahtte olabilir. Binâen-aleyh ber her geçen gün şu kadar saat yol yürüyorum, akşama kadar bahçede uğraşıyorum jimnastiğin ne lüzumu var demek büyük hatadır. Hatta sabahtan akşama kadar tarlasında bel ile çapa ile uğraşan çiftçi, dükkânında var yüz sallayan demirci dahi usül ve fenni bir jimnastiğe muhtaçtır. Fi-l-hakika bu gibilerin kuvvetinden zerre kadar şüphemiz yoktur, fakat meşgûl oldukları sanatın icâbâtına göre yalnız bir kısım عضلاتك pek çok işleyip fevk-al-âde nümu-dâr olması yüzünden vücutta bir nispetsizlik husûle gelmesi tabiîdir. İşte bunun içindir ki şehirlilerdeki zarafet endâma

köylülerde pek tesadüf edilemez. Onların 'umumiyetle ense ve belleri kalın, el ve ayakları iri, sırtları kamburdur.

Köylerde kadınlar erkek işlerine iştirâk eylediklerinden onlarda zamanından evvel gençliklerini kaybederek ihtiyarlar. El ve yüzlerinin derileri pek çabuk bozulur.

Bizler vücut terbiyesine hiç ehemmiyet vermediğimizden zaten 'atâlete meyyâl olan mizacımız bir takım can sıkıntıları tevlid eder ki ondan da netâyic-i tabiîyesi tütün, rakı vesâir su-i isti'mâlâttır. Bugün mekteplerimizde yedi yaşında çocuklar bile tütün içiyorlar. Hele hanımlarımızın tütün içemeyenler şâyân-ı tebriktirler. Halbuki riyâzet-i cismâniye bizi bütün menhiyyâttan tevakkiyemecbur eder. Yorulmadan koşmak, sürekli idmanlara tahammül etmek için be-heme-hâl tütün içmemek, ispirtolu şeyler kullanmamak lazımdır. Görülüyor ki jimnastik tehzib-i âhlâk de medâr oluyor.

Bizde yalnış telâkki edilen bazı şeyler vardır. Meselâ: Şişmanlık 'avâm-ı nâs indinde bir nev'i-i 'alâmet-i 'âfiyet gibi tasavvur olunur. Bir muayene-i tıbbiye neticesinde hata olduğu muhakkak olan bir (ubeze) göbekli, söbekli! Enine, boyuna! Diye taktir-hân olurlar. Ondan mâ-adâ yemeklerden sonra midesinin hazımsızlığından müteselsil geyirip de estağfirullah! Çekenlere mâ-şâ-Allah! Birader derler ki keyfiyet bir akistir. Halbuki gittikçe inkırâza yüz tutan cinsimizin ıslâhını arzu eder ve yaşadığımız müddetçe âfiyetli, biçimli, kuvvetli olmasını istersek yaşımız ne kadar ilerlemiş olursa olsun hem kendimiz jimnastik yapmalı hem de çoluk çocuğumuza yaptırmalıyız

Fennî ve sıhhî jimnastikte vücudu gerek âletsiz, gerek bir takım âlât ve edevât ile işleterek mufassalların harekâtını teshil etmek, عضلات mütenâzırayı suret-i muntazamada hareket ettirerek kuvvetlendirmek, duran demi tesri' ederek vücutta ihtirâkatını te'min

etmek. ef'âl-i hazmiyeyi intibâha getirmek hulâsa bedenimizde idhârât ile sarfiyât arasında dâîmi bir tevâzün husûle getirmektedir. Jimnastik âletlerini bir takım hüner ve ma'rifetler yapmak için değil, nevâkıs-ı bedeniyemizi tashihe hâdım oldukları nokta-ı nazardan kabul ve tatbik etmeli ve onlardan o suretle istifadeye çalışmalıyız. Vücudu yorucu. fazla kuvvet sarfa mecbur edici şiddetli ta'limlerden tevakki etmeliyiz. Dâhiliyesi a'zâ-yı hâriciyeden daha mühimdir. Binâen-aleyh riyâzet-i bedeniyeye ciğerlerden başlamak lazımdır. Yedi yaşından bed ile zükûr ile inâs her iki sınıf insanlar hareket-i teneffüsiyeden müstefid olurlar. Doktor Dalli diyor ki: «Fi'l-i tenefüsün ehemmiyetini takdir edemeyenler riyâzet-i cismâniyeden hakkıyla müstefid olamazlar.» Fi-l-hakika âhvâl-i tabiîyeden ma'dûd olan fi'l-i teneffüse hiç ehemmiyet verilmediğinden dünyada pek az kimseler lâyıkıyla nefes almasını bilirler. Umumiyetle bizler cevf-i sadrın fevkanîsiyle nefs alırız. Halbuki bu doğru değildir. Fi'l-i teneffüse be-heme-hal hicâb-ı hâcizde iştirâk etmelidir. Ma'lumdur ki cevf-i sadrla cevf-i batını yekdiğerinden tefrik eder bir kitle-ülhamiye vardır. Ona hicâb-ı hâciz tesmiye olunur. Bu bir azle-i melessâdır ki hâl-i tabiîyede cevf-i sadre doğru büyüyecek bir mahdubiyet teşkil eder. Şehik muntazam olursa cevf-i sadre giren hava hicâb-ı hâcizi tayzik ederek yassılaştırır. Ve ciğerlerden fena hava harice çıkınca yine şekl-i aslîsini iktisâb eder. Her teneffüste hicâb-ı hâciz bir hareket takallüsiye icrâ eder. Bu hareketin bi-t-tab mide üzerine bir te'siri vardır, o sayede usâre-i mideviye medvâd-ı gıdâiye ile daha iyi karışır. Halbuki fi'l-i teneffüs nâkıs olursa hicâb-ı hâciz hareketsiz kalacağından ef'âl-i hazmiye kesb-i betâet eder. Su-i hazm ve tabiatta kabızlık vukua gelir.

Lâyıkıyla teneffüs edip etmediğimizi tecrübe için ayakta durup sağ elimizi midemizin çukurluğuna. sol elimizi de göğsümüzde azm-i kasın üstüne koyarız. Hâl-i tabiîde bir nefes alırsak midemizin yavaş yavaş kabarıp sağ elimizin indiğini görürüz. Göğsümüzde ise hiç bir hareket müşahade edilmez. Derin bir nefes alacak olursak

midemizin hareketini müteakip göğsümüzün de kabardığını görürüz. Nefes salıverdiğimiz zaman ise bu hâlin aksini müşâhade ederiz. Derin nefes almayı i'tiyâd edinmeli ve her nefeste cevf-i sadre lâ-akall yarım litre hava sevk etmeye çalışmalıdır. Fi'l-i teneffüste ekseriyâ vukûa gelen hata zefirin şehikten daha az olmasıdır. soluk kesilmesinin başlıca sebebi de budur. Fizyoloji bize öğretiyor ki insanın bir defada bel' ettiği hava ancak dokuz teneffüste teceddüd edebiliyor. Ciğerlerde terâkim eden karbonlu havayı hârice def' edecek, gerek fi'l-i teneffüsü, gerek duran demi tanzim edecek geniş ve derin nefeslerden ekseriyâ büyük yorgunlukları müteakip kalbin harekâtını tanzim için büyük büyük nefesler almalıdır.

Havayı hiç bir sebeple ciğerlerde hapsetmemelidir. Altı bir kuvvete karşı mukavemet veya zûr-âver bir hareketi ta'lim veya bir cism-i sıkîlı kaldırmak lâzım geldikte sadrın mukavemet fizyolocisini tezyid için insan عضلات zefiriyesini takallüs ettirmeye mecbur olur. İyi bilmelidir ki bu suretle teneffüsün inkıtâ'ı cihâz-ı devrâniyede bir takım âfâta sebebiyet verebilir. Ev'iye-i dimağiyenin tevettürü, nezf-i dimağı veya âvurtun, âfâtı hatta kalbin yırtılması bile melhûzdur. İşte iddia-yı tefevvukla çeki taşını zorlayanlar, usûl ve kaidesini bilmeyerek pek yüksek bir mahalden atlayanlar ekseriyâ cehâletlerinin seyyiesini çekerler. Bu gibi hareket-i şedîde esnasında mizmârı açık bırakarak kafes-i sadrde hava-yı mahsûru tazyik bulundurmamaya dikkat etmelidir. Odun yarıcıları ile varyoz sallayan demirciler bu tehlikeyi pek iyi bildiklerinden kuvvetli bir darbe anında «hah!» diye içerden bir sedâ çıkararak cevf-i sadrdeki havayı ihrâc ile kanın şiddetle kalbe hücumunu men' ederler.

İnsan bacakları ile koştuğu halde evvelâ ciğerlerinden yorulur. Bunun sebebi koşarken layıkıyla teneffüs edilemez. Ciğerlerdeki hava teceddüd etmeyince karbonlu havanın hecirât-ı re'viyede kalması yorgunluğu mûceb olur. Bu öyle bir yorgunluktur ki

insanın ona karşı tahammülü muhaldir. Soluk kesilince be-heme-hal durup geniş ve derin nefeslerle fi'l-i teneffüs ve duranı tanzim ve teskin etmek iktizâ eder.

Temyiz-i hava insana gıda kadar lâzımdır. Mümkün oldukça açık havada yaşamalıdır. Odaların havasını daima tecdid etmelidir. Kuru ve soğuk hava gayet mukavvidir.

Harekât-ı teneffüsiye sayesinde göğüs genişletilir. Meşhur fizyoloji 'ulemâsından zefir ve şehikin dört misli tezâyid eylediğini vâki' olan tecrübelerinde müşâhede eylemiştir. Vâkıâ gülle, paralel, barfiks gibi jimnastik âletleri sayesinde de göğsün etrafında gayet müsennem bir kitle-i azliye teşekkül ediyorsa da maa-t-teessüf bu demir kadar sert kabarık عضلات altındaki ciğerler ekseriyâ mariz bulunuyor ve çok defa böyle gençlerin vermek pembe-i zulmüne kurbân olduklarını görenler muhakemelerinde aldanarak bizleri muvâheze maksadıyla; « Bak gördünüz mü dağ gibi delikanlı devrildi gitti. Jimnastik para etmedi. » derler. İşte biz de onlarla beraber o jimnastiklerin hakikaten çok para etmediğini i'tirâf ediyoruz. Ve bil-cümle a'zâ ve 'anâsır-ı bedeniyemizin haricinden ziyâde dâhili takviye etmeye bâzularımızdan evvel ciğerlerimizi kuvvetlendirmeye icrâ ederken şehiki burundan çekerek zefiri ağızdan salıvermek kaidedir. Bundaki menfaaü soğuk hava burundan geçince genizden dolaşarak biraz ısınır, sâniyen burundaki kıllar havadaki tozların mürûruna mâni olur, sâlisen soğuk hava dişlere temas etmemiş olur.

Yalnız havanın ciğerlere burun delikleri gibi dar bir mecrâdan geçerek dâhil olması pek muvâfık değildir. Havayı ağızdan sevk etmek elbette rahattır. Binâen-aleyh Çamlıca, odalar gibi havası cîd ü sâf olan mahallerde harekât-ı teneffüsiye icrâ edilirken ağzı tamamiyle açarak büyük büyük nefesler almalıdır.

Harekât-ı teneffüsiyenin sûret-i ta'limi yazın açık havada kışın havası temiz bir odada harekât-ı ve belin serbest bulunması lâzımdır.

Ta'lime başlamadan evvel ökçeler bitişik ayak burunları açık, dizler gergin, göğüs ilerde, omuzlar geride, baş doğru ve dik olarak vaziyet alınır. Sonra ayak burunları üzerinde yavaş yavaş yükselerek derin bir nefes alınır. Bir saniye tevekkuftan sonra ökçeler yavaş yavaş indirildiği sırada tedricen nefes de salıverilir. Bu hareket kemâl-i intizâm ile dört beş kere tekrar edilir. Aynı hareket eller kalçada, eller arkada, eller ensede olarak icrâ edilir.

Eller aşağı sarkıtılmış olduğu halde vaziyet alınır. Kollar tamamen gergin olarak iki kol yekdiğerine muvâzi olarak öne doğru vaziyet ufkıyeye gelinceye kadar bir taraftan ökçeler kaldırılır bir taraftan da derin bir nefes çekilir. Bir saniye teveffuktan sonra yine kollar yavaş yavaş aşağıya sarkıtıldığı sırada ökçeler yere temas ettirilirken nefes de tedricen salıverilir. Aynı hareket kollar yan taraf veya şâkulen yukarı uzatılarak tekrar edilir.

Eller aşağı sarkıtılarak vaziyet-i esâsiye alınır. Belden aşağı kısmı sabit kalarak gövde sağa doğru çevrildiği bir sırada nefes çekilir. Hareket gayeye vâsıl olunca tekrar esas vaziyete avdet ederken nefes salıverilir. Aynı hareket gövde sola çevrilerek yapılır. Esâsî vaziyet alınır. Yine belden aşağı kısmı sâbit olduğu halde gövdeyi bir sağa yavaş yavaş eğerek büyük bir nefes alınır, hareket gayeye vâsıl olunca tekrar esâsî vaziyete gelirken nefes salıverilir. Aynı hareket gövdeyi sola ve geriye eğerek yapılır. Harekât-ı teneffüsiyeye İsveç usûlünde yapılan jimnastiklerde pek ziyâde ehemmiyet verilir. Geçen seneler İsviçre'nin Bern şehrinde icrâ edilen jimnastik şenliklerinde dört bin kişilik bir

jimnastik hey'etinin hep birlikte icrâ eyledikleri harekât-ı teneffüsiyeden hâsıl olan sedânın dehşetli bir gürültülü tevlid edildiğini Doktor Ruhe naklediyor. Avrupa'da bütün senatoryumlarda harekât-ı teneffüsiyeyi veremlere bir devâ-yı müessir gibi tatbik ediyorlar. Fi-l-hakike ilk yapılacak sıhhî jimnastik hareket-i teneffüsiyedir. Her gün sabahları bir çâryek kadar yapılacak harekât-ı bedeniye ile birlikte harekât-ı teneffüsiye yapmak herkes için ehemm ve elzemdir. Ancak bu suretle ciğerlerimizin neşv ü nümâsını te'min edebiliriz.

SELİM SIRRI

c.1, S. 6, s. 600 - 608.

TERBİYE-İ NİSVÂN

Mektup Şeklinde Kaleme Alınmıştır.

Vatanın muhterem hemşerilerine:

İki seneden beri senden aldığım mektuplar tahsil ve terbiye ile meşgul bir genç kız fikrinin geçirmekte olduğu safahat-ı tekâmülü kemâl-i vuzûh ve sıhhatle gösterdiği için cidden pek memnun oluyorum; bu tatlı, bu emel-pirâ memneniyetle sevimli mektuplarını - yahut başka bir tabirle söyleyeyim - inkişâfât-ı fikriye ve hissiyenin tarihini büyük bir zevk-i tarassud ile takip eyliyordum.

Sende arzu ettiğim derecede bir terbiye-i fikriye ve ahlâkiyenin halâvet-i mevcudiyetini tebşir ve tekid eden son mektubu ise daha müstesna bir dikkat ve mahzuziyetle okudum. Seni böyle terakkiyât-ı hazıra-i medeniye ile mütenasip irfan ve malumata. terbiye-i fikriye ve hissiyeye sahip gördükçe bilsen kalbim nasıl ulvî heyecanlar, emeller. mahzuziyetlerle lerzişdâr-ı saadet oluyor...

Gönderdiğin bu son mufassal mektupta cidden şâyân-ı memnuniyet ve takdir bir çok mütalaalar beyan ettikten, o büyük ve muazzez «hakikat»i idrak etmeye başladığını ifşa eden pek ciddi ve musib fikirler der-miyan eyledikten sonra dar-ül-muallimâtın müntehi sınıfında bulunduğunun, yakında şehâdetnâme alacağın uzun bir mektupla benden iktidarımın fevkinde bir «Müsamere-i fikriye» istiyor. kadınların tahsil ve terbiyelerine, hayat-ı ictimâiyedeki mevkilerine dair efkâr ve mütalaatımın neden ibaret olduğunu soruyorsun...

Arzularını. hususiyle böyle ilm ve irfanına taalluk eden arzularını is'af etmek bence en hakiki bir meserret ve saadet olduğundan aczime, sorduğun bu mühim ve ictimai sualin mehabet mevzuuna yazıyorum:

Ale-l-umum tahsil ve terbiyenin lüzumundan, ehemmiyetinden bahsetmek, o lüzum ve ehemmiyeti bir takım delâil ile ispata kalkışmak yirminci asır için pek fazla, pek bî-sûd bir külfet olmuştur. Bugün kemâl-i cesaretle, ilm ve marifetin kıymet ve ehemmiyetini takdir etmeyen hiç bir fert yoktur, denilebilir... Fi-l-hakika yirminci asır efkâr-ı umûmiyenin bu muazzez ve necip kuvvetiyle mücehhez olduğu halde hulûl etmiştir... Artık ilm ve hünere arz-ı ihtiyaç etmeyen hiç bir şube-i sanatın mevcut olmadığına herkes emin, tarik-i hayat ve reh-güzar teşebbüsâtta fen ve marifetsiz bir hatve atmak ihtimal ve imkanı kalmadığına herkes mutmain olmuştur...

Mesudiyetle yaşamak, mezahim-i maişete galebe çalmak her türlü teşebbüsât-ı hayatiyeden muvaffak olarak çıkmak, insaniyete hizemât-ı müfide ibraz eylemek. Memlekete ve beşeriyete nâfi bir aile teşkili suretiyle vazâif-i muazzeze-i milliye ve ictimâiyeyi ifa etmek... Etrafa ve muhite şefkatler, muavenetler, iyilikler serpmek... Her insanın akdes-i âmâli olmak lazım gelen bütün bu haller hep ahenkdâr bir sa'y ve gayertle, o sa'y ve gayretin tevellüd edeceği ilm ve marifetle hâsıl olur. Ve bu umûmi aheng-i gayret doğru yükseltir...

Fakat evvela çocuk olarak doğan her insan ilk terbiye-i esâsiye ve ibtidâiyeyi ilk zevk-i bedayi, ilk şevk-i mesâiyi, ilk iyiliği ana kucağından alır, sonra mekteplerde tevsi ve ikmal eder... Mektepler «hakikat» i göstermekle, saadet-i milliye ve ictimâiyeyi temin eylemekte en mühim bir unsur olarak telakki edildikleri halde, vâlide kucağı, bu ilk ve

validelerin iyliğine merbuttur... Valideler muallimlerin himmet ve faziletleriyledir ki muallimler bî-hakkın ifâ-yı vazife edebilirler...

Mümkün mertebe fen ve irfana vukuf vâlidelik hayatının en büyük kuvveti, en metin istinadgâhı, en ziyâdâr rehberidir... Bir memlekette valideler ne kadar münevver ve faziletkâr, sahibe-i malumat ve iktidar olur ise o memleketin istikbali, terakkiyâtı o nispette temin edilmiş olur...

Sütut ve kuvvet memleketle alâkadâr olan «kesret-i nüfus» mesele-i mühimmesi bile validelerin dimağlarına merbuttur... Bir kere piş-i nazar-ı teemmül ve insafa alınsın: Cahil, mutassıp, bî-vukuf, ananat ve hurafat-ı kadimeyi muhafazada muzır validelerin elleri ile şimdiye kadar nice zavallı masumların hayatı heder edilmiş, ileride vatan ve insaniyete pek büyük hizmetler ifa etmesi memûl ne kadar mini mini zekalar sunmuştur... Kadın cehaletin beşeriyete, hayat-ı cemiyete ika' ettiği muzırâtın yekunu pek müthiş ve faciadır... İnsâniyeti fenalıktan kurtarmak için lazım... Tabiata, fenne, hikmete mugayir en ufak bir hareketin bile cezasız kalamayacağına emin olan validelerdir ki iyi evlat yetiştirebilirler... İyi valide olmak isteyen, hiç olmazsa hıfz-üs-sıhhanın vesâyâ-yı umûmîyesine terbiye-i etfâlin kavâid-i basitesine vakıf olmalıdır.

Uzun uzadıya sana validelik vazâifini teferrüatıyla şerh ve izah etmeye tabiî şu sahifeler müsait olmadığından bu cihetleri pek muhtasar geçeceğim... Yalnız şunu tekrar ve tekid etmekten men-i nefs edemeyeceğim ki : Kızları her şeyden evvel, bir gün vâlide olacaklarını düşünerek terbiye etmelidir... Çünkü şu dakika-i mühimme menâfi-i umûmiye, hayat-ı milliye ve ictimâiye ile alâkadârdır. Yalnız valide olacaklarını düşünmek kızlara ilim ve marifetin tahsil ve terbiyenin ehemmiyetini göstermek için kifayet eder.

Maa-mâ-fih yalnız valide olacakları cihetle kızların talim ve terbiyesi lazımdır da denilemez... Daha bir çok esbâb vardır ki kızların, ciddi, metin bir tahsil ve terbiye görmelerine lüzum-ı kat'i gösterir...

İyi bir valide olmak için iyi zevce, iyi bir zevce olmak için de iyi bir insan olmak lazımdır. İyi bir insan olmak ise ancak iyi, hakiki bir talim ve terbiye görmeye mütevakkıftır...

Bir memleketin, bir heyet-i beşeriyenin saadet-in umûmiyesi o heyeti teşkil eden ailelerin ayrı ayrı saadetlerine tâbidir. Mesut bir lâne-i aile teşkil etmek için en mühim bir şart da zevc ile zevce arasında tetâbık-ı âmâl ve efkâr husulüdür... Seviye-i fikriye ve hissiyeleri arasında tevâzün ve itidal bulunmayan zevc ile zevce arasında mutlaka efkâr ve hissiyat-ı girdbâdı açılacaktır. Ve bu girdbâd, herşeyi târ ü mâr etmek için ne meşum bir darbedir?...

Maarif-i umûmiyenin pek çok terakki ettiği bir zamanda - her türlü vesait malik olduğu halde - kızlarını tahsil ve terbiyeden mahrum eden pederler nazar-ı insaniyette bir cani kadar müttehimdir... Çünkü böyle hareket etmekle onlar, aynı zamanda, heyet-i beşeriye meyânında mesut bir ailenin feyz-i tesisine mani olmuş oluyorlar... Buna emin olmalı ki terbiyeye, ilim ve irfana mukarin olmayan mebâni-i saadet pek mütezelzildir. Ufak bir nefha onu yıkmak için kifâyet edecektir.

Tahsil ve terbiyesi yerinde olan münevver bir zat kendi his ve fikrine tetâbık etmeyen kaba, cahil bir adamın - velev bir dakika olsun - rekaketinden ne kadar büyük ve tahammülsüz azap ve ıztırap hisseder, değil mi?... Ya ebediyen beraber yaşayacağı refika-i hayatı böyle olursa o hayat-ı müştereke-i izdivaç nasıl olur da bir hayat-ı

cehennemiye inkılâb etmez?... İyi terbiye görmüş, seviye-i irfanını epey yükseltmiş bir genç için böyle cahil, bayağı, fikirsiz bir zevce - isterse dünyanın yegâne bir güzeli olsun - nasıl bir hâmule-i gazap ve ıztırap ise... Refik, hassas, güzel bir terbiye-i fikir ve ahlâkiye ile münevver bir zevce için de kaba, âdi, cahil hissiz bir erkek isterse cihanın bütün altınlarına hakim bulunsun - öyle çekilmez bir bela-yı zî-hayattır...

O halde saadet-i umûmiyeye merbut bulunan saadet-i ailenin en mühim şerâitinden olan tevafuk-ı âmâl ve teâdül efkâr meselesinin husul bulması için de kızların tahsil ve terbiyesine fevk-al-hadd itina etmek lazımdır...

Hâsılı kadınların yani zevce ve validelerin hayat-ı ictimaiyedeki mevkileri, vazifeleri pek nazik ve mühimdir... Genç kızları bu mevki ve vazifenin nezaket ve ehemmiyetiyle mütenasip bir surette ciddi ve metin bir terbiye ile yetiştirmek bütün pederlerin en mühim ve mukaddes bir vazifesi olmalıdır. Çünkü kendileri bu vazifelerini hüsn-i ifa etmekle yalnız evlatları hakkında hakiki bir şefkat ve muhabbet ibraz etmiş olmazlar, belki memlekete ve insaniyete karşı olan vazâif-i muazzezelerini de ifa eylemiş bulunurlar...

Şimdi terbiye-i nisvana dair fikirlerimi şu vech ile teyiden icmal etmek istiyorum: Kızları; afif ve vefâkâr bir zevce, faziletkâr ve sâhibe-i iktidar bir valide, muhtine iyilikler, şefkatler, muavenetler, serpen... Vazâif-i milliye ve beytiyesini bî-hakkın ifa eden bır kadın olabilecek bir surette talîm ve terbiye etmeli, yetiştirmelidir. Bir kadının vazife-i mukaddese-i milliyesi memlekete nâfi, insâniyete müfid sağlam vücutlu, sağlam fikirli evlatlar yetiştirmek suretinde tecelli eder... Vazife-i beytiyesini de hanesini temiz, bütün eşyayı yerli yerinde bulundurmasıyla, intizama fevk-al-hadd riâyet etmesiyle, fenn-i tabahatine ve umûr-ı beytiyenin en ufak teferrüatına - son derece zengin

olsa bile - vukuf-ı peyda eylemesiyle, hıfz-üs-sıhha kavaidini hanesinin her türlü umûr ve hususâtında kemal-i dikkat ve ehemmiyetle tatbik etmesiyle ifa eylemiş olur...

İngiliz hekim-i şehiri Spenser'in «Bir çocuğu terbiye etmek, onu vazife-i hayatı bî-hakkın ifa edebilecek bir hale getirmek demektir.» sözü ne büyük, ne parlak bir hakikati muhtevidir... Daire-i şumulü kız çocuklarını da der âguş edebilecek derecede geniş olan bu «bedia-i hakikat» onlar için şu vech ile tefsir olunabilir; «bir kızı terbiye etmek demek, onu zevcelik vazâifini ifa edebilmek bir hale koymak demektir...» İşte kızlara ait en muciz fakat pür-mana terbiye-i düstûr!...

Şimde hatırıma geldi... Bundan evvelki mektupta bütün hanelerin intizamına, tertibat ve tefrişâtına ait fikr-i mahsusi de sürmüştük... Doğrusu kadınlığa ve umûr-ı beytiyeye ait sualler sormak hususunda müthiş bir mümeyyiz kadar kudret ve maharet gösteriyorsun!... Bu hususdaki fikrimi de, sırası gelmişken söyleyeyim:

Hayatımızın kısm-ı azamını geçirmekte olduğumuz evlerin mevkiî, tertibât ve taksimât-ı dahiliyesi, eşya ve tefrişâtı evvela fene, sonra da «zevk-i bedi'» e muvaffık olmalı; saadet-i aileye yuva olan meskenlerimiz sevimli, süslü, ruh-nüvaz-ı ziya ve havaya maruz bulunmalıdır... Odaların taksimat ve tefrişât-ı - ailenin kudreti nisbetinde - zamanın ihtiyacatına, terakkiyat-ı medeniyenin icabâtına muvâfık düşmelidir. Bu hususta alafranga olarak tertip, tefriş ve tezyin edilmiş bir hane her türlü ihtiyacat ve icabâta fenni ve medeni bir surette cevap verdiği için, herhalde diğerlerine müreccahtır... Evin en güzel, havaya ve ziyaya maruz odalarını yatmak ve taam etmek için tahsis eylemelidir. Biz kökleşmiş pek fena bir adet var... Hemen umumiyetle evimizin en fena en küçük ve karanlık odası yemek için tefrik ediliyor... Ve büyük bir istical ile yemek yenir... Halbuki taam idâme-i hayatımız için elzem en mühim bir ihtiyaç olduğu ve müferrih, ziyadâr,

havadâr, müzeyyen bir mahalde yenilen yemeklerin iştiha ile, zevk ile tenâvül edileceği ve bunun netice-i tabiîyesi olarak hazmın sühuletle bulacağı bütün etbace musaddak bir kefiyet bulunduğu meydana çıkar... Taam vesilesiyle bütün aile bir arada ictimâ edeceğinden bu samimi, bu mesut ve şâtır dakikaların temadisi hem ruh, hem de mide için müfiddir.

Misafir kabulüne mahsus salon ve odaları da terakkiyat hazıra-i fikriye ile mütenasip bir tarz-ı dilzişinde tefriş ve tezyin etmek, bütün eşyaya sahibinin bedâyi-i perverliğini, dikkat ve zarafetini ifşa edecek bir ruh ve mana vermek pek hoş bir meziyet olacaktır... İnsanı tembelliğe, miskinliğe, alıştıran minderlere, döşemelere mukabil koltuklar, kanapeler, hususiyle sandalyeler müreccahtır... Münsafâne düşünmeli ve tasdik etmeli ki «Alafranga» lığın bu gibi hususiyâtı cidden mucib-i fevâid-i bî-nihayedir... Çünkü ilim ve fen mümkün mertebe hayata tatbik edilmek istenilmiştir... Maa-mâ-fih alafrangalığın bu vech ile daima fen ve hikmete muvâfık, âdâb-ı milliyemize mutabık cihetlerini tatbik etmeli, Avrupa medeniyet-i hâzırasının fazâilini tehâlükle alıp seyyiâtını şiddetle reddeylemelidir.

Ezmine-i kabl-el-tarihiyeye ait en eski insanlar bile tarafından, zinetten, şıklıktan, güzellikten zevk duymalıdır. Bu böyle bir histir ki insanlarda cibili ve tabiîdir. Binâen-aleyh her hususta olduğu gibi hanelerin tertibat ve tefrişatında da zevk-i selimi memnun ve ifna edebilecek, ruh ve nazari telziz eyleyecek bir aheng-i zinet ve zarafet görünmeli, maddiyatın maneviyata olan tesirini şu noktada da piş-i tedkikten uzak tutmalıdır. Avrupa dershaneleri çocukların ruhlarını hissiyat bedayi-perverâne ile işbâ, tealiyât ile imla etmek için - intizam ve nezaketi nisbetinde - şıktır, müzeyyendir... Bütün duvarlar en bedi ve nadide tablolarla mücehhezdir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Şunu demek isterdim ki Avrupalıların cidden pek âşikâr olan maddiye ve maneviyelerinin sahih ve salim kısımlarını kabul ve tatbikte hiç bir vakit eser-i taassub ve taa'nnüd göstermemeli. makbul olan âdâb ve ananat-ı milliyemize hürmette de kusur etmemeli, Avrupa terakkiyâtını ahz ve telakkide, kabul ve tatbikte - bir kelime ile söyleyeyim - Japonlar gibi hareket eylemelidir!...

Son mektubunda gayet nazik bir sual daha var: Ve musiki ile kadınlar arasına ne gibi bir münasebet tasavvur ettiğimi soruyorsun...

Bence esasen kadınlar, hususiyle iffet ve hicap, şuhi-i rikkat ve zarafet ile süslenmiş kadınlar şiir, birer şiir-i zî-hayattır... Demek oluyor ki bizzat şiir olmak haysiyetiyle kadınlarla şiir arasında gayet derin ve samimi bir meşâbehet ve münasebet mevcut... O halde her kadın şiirden, edebiyattan zevk-yâb olur, olmalıdır. Şiirle ünsiyet kadının rikkat ve şiiriyetini arttırır. Binâen-aleyh ciddi bir tahsil ve terbiye görmüş bir hanım şiir ve edebiyat ile hem hissiyat-i bedayi-perverânesini takviye etmiş, hem de dimağını nazik fikirler, ince hislerle işbâ eylemiş olur... Terbiye-i fikriyesine daha vâzıh bir incilâ, nezahat-ı hissiyesine daha vâsi bir itilâ serper... Hemen diyebileceğim ki şiir kadın ve kadın şiirdir...

Musikiye gelince: Musikiden gaye müteessir ve mütehassis olmaktır. Halbuki kadına his ve tesirden ziyade ne yakışır? Şiir ve musiki sanayi-i nefiseden olduğuna ve sanayi-i bedianın tealiyat-ı ruhiyeye, tasfiye-i âhlâka, tahassüsat-ı bedayi perverâneye yardımı olduğu bugün bilimum hükemâ nezdinde musaddak bulunduğuna nazaran bir kadın vazâif-i beytiyesini ifa ettikten sonra şiir ve musiki ile meşgul olmakla hiç bir şey

kaybetmez, belki dediğim gibi hüviyet-i nisviyesine terbiye-i hissiyesine bir rikkat ve nezahat-ı bedia ithaf etmiş olur.

Asabi ve çâlâk, nezmin ve hassas parmakların bir sürat-i sanatkârâne ile piyanonun beyaz dişleri üzerinde seyranından husule gelen sada-yı musikidâr en ulvi heyecanlar, en refik ve samimi hislerle titreyen bir şiir kadar belki daha ziyade manidâr değil midir?... O halde denilebilir ki kadın olmasaydı şiir ve musiki olmazdı.... Yahut olsa da bu derece inceleşmez, rikkat ve câzibe peyda eylemezdi!...

İşte bence şiir ve musiki ile kadınlar beynindeki münasebet!...

Avrupa'da pek uzak olmayan zamana kadar kızların yalnız terbiye-i fikriye ve musikilerine ehemmiyet verilir; idare-i beytiye, el işlerine, hususiyle fenn-i tabahate pek dikkat ve itina edilmez, kızlar bir «ev kadını» olmak üzere yetiştirilmezdi. Halbuki şimdi bütün bu şeylerin de bir kız için bilinmesi elzem olduğu tamamen hissedilerek inâs mektepleri programlarında tadilât-ı külliye icra olundu. Alman ve İngiliz inâs mekteplerinde ise umur-ı beytiyeye, tabahate verilen ehemmiyet ciddet şayan-ı hayret bir dereceyi buldu...

Hülâsa cemiyât-ı beşeriyenin sebeb-i saadet ve terakkisi olan nisvânın terbiye-i fikriye ve âhlâkiyelerine son derece dikkat ve itina eylemek, hal-i hazır kızlarını daha fenni ve salim, daha gayeye, muvâfık bir tarzda yetiştirmek, onlara kadınlığı, insanlığı, hakikati daha ciddi ve vâzıh surette göstermek bu yeni asrın insaniyete edeceği en büyük hizmetlerden biri olacaktır. Çünkü kadınlar iyileştikçe insaniyet daha az eğilecektir. Ve en son gaye-i terakki bu feryadı susturmak olacaktır...

Artık bir emniyet-i vicdaniye ile mutmain olmalı ki: Cahilâne mutaasıbâne bir taanüdle «kızlara, kadınlara tahsil ve terbiyenin, ilim ve marifetin lüzumu yoktur» diyen hamâkatın, mana-keşlerin pek zayıf ve mütezelzil sada-yı itirazları bu her dem tevsi ve inkişâf eden heva-yı feyyaz-ı hakikat karşısında bir tınnet-i hafif peyda etmek için bile zaman ve mekan bulamayacaktır...

İşte kadınların tahsil ve terbiyelerine, hayat-ı ictimâiyedeki mevkilerine dair naçiz mütalaatım işte sorduğun suallere cevaplarım... Benim gibi böyle bir fikir besleyen bir adam sevgili hemşerisinin gösterdiği tealiyât-ı ruhiye ve terakkiyat-ı fikriyeyi görür de nasıl memnun ve müftehir olmaz?... Ve kalemiyenle Osmanlı âlem-i nisvânının medâr-ı iftiharı olursun hemşireceğim...

Heybeliada - Mayıs 1324

RAİF NECDET

c.1, S. 4, s. 439 - 447.

3.5. KADINLA İLGİLİ YAZILAR

HAKK-I TALÂK

Cemiyât-ı beşeriyenin edvâr-ı evveliye-i hayatiyesinden asr-ı hâzıra gelinceye kadar bütün hayat-ı ictimâiye-i insaniyede haksızlığı, adaletsizliği bir türlü ref' ve izale edilemeyen ahvâlden biri de (hakk-ı talâk) tır. Akvâm-ı sâlifenin kâffesinde olduğu gibi şimdi de bütün milel-i mütemeddine kavaninde, edyânında bu hak münhasıran erkeklere bahş edilmiştir. [*] Bunda erkeklerin tagallub ve istibdâdı da müdahildâr ise de hâdisât ve avâmil-i ictimâiyenin de pek büyük tesiri olduğu nazar-ı dikkate almak icap eder. Tahakküm-i ricâlin tesiratı bir tafsili-i teşrih ve tahlil edilmeye ihtiyaç göstermez. Kadınla erkeğin bütün mahsusâtında olduğu gibi, bunda da bu nakısa-i insaniyetin mevcudiyet-i faalesi pek bedidâr bir surette rev-nümâdır...

Fakat, itiraf etmelidir ki, hayat-ı beşerin edvâr-ı sâlife ve hâzırasında başka türlü hareket edememek mecburiyeti mevcuttur. Buna, ricâlin teneffüzünden ziyâde usulde - kavanin ve hadisât-ı gayr-ı tabiîye-i ictimâiye, teamülât-ı hatibe-dâr-ı medeniyet sebebiyet vermiştir. Bir kere, müşevveş, müphem ve nâ-tamam bir surette aile maişetinin erkeğe mevdu ve muhavvel olması bunun netayiç ve tesirâtı, hayat-a âilenin güzâriş ve devamındaki hâlâtta en ziyâde erkeğin müdahildâr bulunması, etfâlin, doğrudan doğruya pedere, fakat hakikat ve tabiata, fizyoloji ve psikolojiye muhalif olan aidiyet-i nizamiye ve teamüliyesi, beyn-el-cinsin münasebeti ve revâbıt-ı şahsiye ve ictimâiyenin hakikat ve mevki-i ictimâî ve insaniyesinin yanlış telakki ve tayin edilmesi

---

[*] Fakat din-i İslâm «Tedgîrü'l-âhkâm bedgîrü'l-ezman» kaide-i fakihiyesiyle vesâir desâtiriyle 'âtî ve istikbâl-i insaniyet ve İslâmiyet ve medeniyet için bu esasları hazırlamıştır.
[Matbua-i hayriye] ve Şükerası

bir çok efkâr ve âdât-ı gayr-ı tabiîyenin tesirât-ı vicdansûzi, evsaf, tabayi ve hâlât-ı nisviyedeki sun'u bî-lüzum şuhu ve hiffetler vâsi bir sahada icra-yı tesir etmiştir. Sâlisen - en büyük, en câlip teessüf-i âmil - kadınların şimdiye kadar hiç bir asırda erkeklerin seviye-i irfanına yetişmemeleridir. Sâlisen, hukuk-ı sâire-i nisvânın ricâle nisbeten noksan bulunmasıdır...

Lakin birinci ve üçüncü sebepler, ikinci müessir-i hakikiden tevellüd etmişlerdir. Bu büyük noksan telâfi edilirse diğer iki sebeb-i hükümden sukut eder. Bu ikinci âmil mevcut oldukça hakk-ı talâkı tadil ve tagyir kanun tabiî-i ictimâi ile telif edilemez... Zira: Bu hareket, hayat-ı ictimâiyeyi pek elim bir teşevvüş, pek mahuf. Girdâb-ı felaket ve idbare sevk eder. Vâkıa ben, bütün mevcudiyetimle bu haksızlığa, bu adaletsizliğe isyan ederim, fakat aynı zamanda da hakikat, tabiat, hikmet-i ictimâiye önünde münkad ve muti' olmak mecburiyet-i dimağiyle ve vicdaniyesindeyim... Hal-i hâzırda, herhangi bir millet-i mütemeddine de olursa olsun, hakk-ı talâkı kadınlara vermek veya o onları müsâveten teşrik etmek hayat-ı âileyi, saadet-i insaniyeyi, cemiyeti mahv ve ifna eylemek demektir... Şimdiki halde, bu; bu kadar keşmekeşler, buhranlar, takalluslar, gayr-ı tabiî ve hakiki haller, âdetler, kanunlar, temayüller, vaziyetler, müesseseler hatta tahassüsler ve ihtisaslar ve erkân-ı kabil değildir. Zaten, bu haktaki nisvânın, hukuk-ı sâireden evvel hâsıl olamaması kavanin-i tabiîye iktizasındandır. Bu hak, ancak hayat-ı ictimâiyenin daire-i tabiata dahil olduğu zaman kabil-i tadil ve ıslahtır...

Maa-mâ-fih beyer, insaniyet ve medeniyet-i hakikiyeyi tesis etmek isterse bu gayeye doğru yormak esbabı istikemâle sa'y ve gayret, bezl-i himmet eylemelidir... Çünkü: beyn-el-cinsin pek zahir olan vesâir adem-i müsavat, insaniyet için züldür. Bilakis, bu nuhbe-i âmâl fazileti istihsal için, hakikat uğrunda izhâr-ı fedakâr etmek nâmütenahi bir büyüklüktür. Fakat, bu hususta da kanun-i tabiî-yi tekâmülü nazar-ı

dikkate almak elzemdir. Bu, gayedir. Gayeden evvel esas, avâmil ve müessirâtı istihsar ve icat ve ıslah etmek vecibedendir... Bunlar vücuda geldikten sonra gaye, netice tedricen kendiliğinden hâsıl olur. Ve böylece bu noksanla beraber, kendisinin sâir bir çok arkadaşları da telâkki ve tadil edilerek saadet-i hakikiye-i insaniyeye doğru ilerlenir... (Mehasin) [*] de dediğim gibi, hayatın mevcudiyât-ı maddiye ve maneviyesinde esas kadın olduğu için, bu destur usulu-i ictimâi her zaman nazar-ı teemmül ve tefekküre alınarak, mevcudiyet-i nisviyenin hüviyet-i tabiîye ve hakikiyesi dahilinde hür ve serbest, sine-i tekâmül ve tealiye koşmasını temin eylemesi ehemdir...

Hakk-ı talâkta tabiî ve hakiki bir iştirâk tesâvi-i zevcin olursa, ihtilâfât-ı zevciye bu kadar olmaz... Çünkü bu surette zevcin arasında tahakküm ve teneffüz vukua gelemez. Kadınlar cihetle erkekler seviyesine geldiği ve insaniyet ve medeniyet-i hakikiye terakki ve tesir ettiği zaman da hakk-ı talâkın zevcine müsavaten taksim ve itası bu nokta-i nazardandır... Bu sosyolojiye tamamen mutabık ve muvâfıktır. Ve bu halde de kadının aileye ve bil-hassa çocuklarına hukukî, maddi, fizyolojik ve psikolojik olan irtibat-ı kanunî yapmak için de ifna ki kadın tarafından sebebiyet - yani onun nâ-muvâfık ahval ve harekâtından tevellüd ettiği vakit - verilirse çocukların mütesâviya emr-i iânesi müşterek, aksi halinde de - şimdi olduğu gibi - iaşe-i etfâl, erkeğe ait fakat himayet ve vesayet bir tesâvi-i iştirâk altında olmak üzere bir madde-i nizamiye tesis edilebilir. (Fakat, mateessüf şimdi değil) kadın ve erkeğin hali hazırda ifanen, hukuken, ictimâen birbirine müsâvi olmaması sosyolojiye muhalif olduğundan bu emel-i tesavi ve adalet, elbette bir gün husule gelecektir. Fakat, burası katidir ki, feminizm, - ama, - min'küllî el-vücuh tabiî ve hakiki olan feminizm - kadınların bu noksanını, kadın ve erkeğin arasında her şeyden evvel ilim ve irfan-ı umumi nokta-i nazarından bir tesâvi olmadan telafi ve izale edemeyecektir... Çünkü: Ancak bu müsâvât-ı mesude tahsil ettiği zamandır ki nisvân ve ricâl-i hayat-ı ictimâiyenin her safhasında bir tesâvi-i insâniye mazhar olabaliceklerdir.

---

[*] Numara - 9.

Bunun için, kadınlar üzerlerinden bütün haksızlıkları, adaletsizlikleri. levsleri ref ve nez' etmek isterlerse seviye-i umumiye-i dimağiyelerini sürat-i mümkine ile teâli ettirmek esbâb ve müessirâtına tevessül eylememelidirler. Ve feminizmin mebna ve istinadgâhı kadınlık olduğu için herkesten ziyade ona muavin ve mezâhir bulunması lazım gelen kadınlardır...

Nisan : 326

SELAHADDİN ASIM

c.4, S. 20, s. 671 - 674.

AVRUPA'DA KADINLARA HAK

1904 senesinde Berlin'de bir «Beyn-el-milel Kadın Kongresi» akd-i ictimâi ediyor idi. Avrupa'dan, Amerika'dan, Avustralya'dan hatta Afrika'dan bir çok kadınlar. hukûk-ı nisvânı müdafaa etmek üzere toplanan bu «Kadın Parlamentosuna» murahhasalar göndermişler idi. Sibirya'dan gelen Rus kadınlarından biri, şarkta bulunmuş olan Avrupa muharrirlerinden diğer biri şark kadınları için kendilerini fuzûli olarak vekil addediyor, öyle gösteriyorlar idi. İhtiyarı olarak Berlin'i kendisine menfa ittihaz etmiş olan muhterem muharrirlerimizden biri fırsattan istifâde etmiş ve fakat kendisini ne şark kadınları, ne garp kadınları için vekil göstermeyerek kongreye sadece sâmi' sıfatıyla iştirâk eylemiş. Kadın parlamentosunda ceryân eden müzâkerâtı kemâl-i dikkatle dikilmiş idi.

Bu gün neşrine başlamak isteğimiz bu silsile-i makâlât, 1904 Berlin Kadın Kongresi'ne sâmi' sıfatıyla iştirâk etmiş olan muhterem muharrir-i Osmânî'nin o zaman Avrupa kadınlarına ve Avrupa'da kadınların hukûkuna dair yazmış olduğu hâtırâtından ibârettir. Fakat genç muharrir, yalnız Avrupa kadınlarından bahsetmeyerek, Avrupa'da Kadınlara Hak bahsinden sonra, şark kadınlarından da ikinci kısımda bahs eyleyecektir. Binâen-aleyh : Kadınlara hak hakkındaki silsile-i mâkalâtımız, birbirinden tamamen ayrı iki büyük kısma ayrılmaktadır: Biri Avrupa'ya diğeri de Şark'a ait.

Şark'a ait olan kısmı, mahsûs sona bırakılmıştır. Kari ve karielerimizin sabır ile makalelerimizi takip etmelerini tavsiye ederim.

AVRUPA'DA KADINLARA HAK

Birinci Kısım

22 Haziran 1904 : Berlin

-1-

Başlangıç; kadınlara hak ne demek?

«Kadınlara Hak» sözünü Asya'nın içlerinde, Afrika çöllerinde bile işitenler az değildir. Bunun için çalışanlar, kadın, erkek, büyük, küçük, 'âlim, muallim, yazıcı, feylesof, hükümet adamı her memlekette günden güne artıyor. Bu halde:

«Kadınlara Hak» ne demek olduğunu herkes bilmelidir. İnsanlar arasında «Kadınlara Hak» sesi o kadar kötüleşiyor ki, hükümetler, sağır bir kulak ile biraz dinlemeye başlıyor; kadın erkek cem'iyetinin mühim bir tabakası: Şimdiye kadar kendilerine hak istemeyen cem'iyetin erkek kadar mühim diğer bir kısm-ı a'zâsına da hak, serbesti vermek lazımdır diyorlar; bu fikir cem'iyetin arasına yayıldıkça yayılıyor.

«Kadınlara Hak» ne demektir?

«Kadınlara Hak» çok arzuları işitmek istemeyen hükümetlerden kadınlar için de hürriyet istemektir. Yani, kadınların terakkisi, bedenen, aklen büyümeleri, iyileşmeleri için, hükümetçe, cemiyetçe önlerine atılan, setleri, manaları kırmak lazımdır. Kadınlar

erkekler ile hukûk-ı şahsiyede, hukûk-ı medeniyede niyahet hukûk-ı siyâsiyede tamamen müsâvi olmalıdırlar ki, bu sâyede kadınlarda, kabiliyetlerini mümkün olduğu kadar genişletmek için, imkan bulabilsinler; ve cem'iyet çalışarak, insâniyete kendilerinden beklenebilecek derecede, hizmet edebilsinler.

«Kadınlara Hak» mes'elesi, yalnız kadınlara manasız bir serbesti elde etmek hayalinden ibaret kalmıyor, daha ileriye gidiyor. Bu mesele: İctimâi bir akde, herkese, cem'iyetin her ferdine ait olan, dokunan bir mesele halini alıyor, diyorlar ki: Kadınlara hak meselesi hürriyet meselesidir, insâniyet meselesidir.

Erkeklerin kendileri de - daha tarihin pek uzak vakitlerine lazım değil - esir idiler, esâretten kurtarıldılar; hatta bu hulâsaları için kadınlar onlara pek ziyâde yardımlar ettiler. Ama, erkekler kendilerine hürriyeti bulunca, daha esâretten kurtulacak erkekler kadar çok, o kadar mühim bir kısm-ı a'zâ-yı cem'iyet mevcut olduğunu unuttular. Halbuki mesele-i hürriyet yalnız erkekleri esirlikten kurtarmak ile bitmiyor. Bu hürriyet meselesi daha ilerilere de gitmeli, esir olan kadınlar da kurtarılmalı!

Cem'iyetlerde erkeklerin hürriyetlerini almaları nasıl bütün insâniyete ait bir mes'ele addedilmiş idi ise bugün kadınların hürriyetini de almaya çalışan «Kadınlara Hak» seslerine öyle bir göz ile bakmak herkesin borcudur. Çünkü, kadınlara hak meselesinin son atılmış bir kısmı, ikinci parçası, şıktır. Hürriyet meselesi taksim kabul etmez. Erkeklerin hürriyeti, ya kadınların hürriyeti olmaz; hürriyet, hürriyet-i beşeriyedir, ve buna dokunan bir mesele insâniyet meslesidir.

«Kadınlara Hak» diyen kimseler bu fikirlerin pek mühim olduklarını hakikaten herkesin kanacağı gibi anlatıyorlar. Bu kimselerin izâh ettiklerine göre: Zamanımız

erkekler ile hukûk-ı şahsiyede, hukûk-ı medeniyede niyahet hukûk-ı siyâsiyede tamamen müsâvi olmalıdırlar ki, bu sâyede kadınlarda, kabiliyetlerini mümkün olduğu kadar genişletmek için, imkan bulabilsinler: ve cem'iyet çalışarak, insâniyete kendilerinden beklenebilecek derecede, hizmet edebilsinler.

«Kadınlara Hak» mes'elesi, yalnız kadınlara manasız bir serbesti elde etmek hayalinden ibaret kalmıyor, daha ileriye gidiyor. Bu mesele: İctimâi bir akde, herkese, cem'iyetin her ferdine ait olan, dokunan bir mesele halini alıyor, diyorlar ki: Kadınlara hak meselesi hürriyet meselesidir, insâniyet meselesidir.

Erkeklerin kendileri de - daha tarihin pek uzak vakitlerine lazım değil - esir idiler, esâretten kurtarıldılar; hatta bu hulâsaları için kadınlar onlara pek ziyâde yardımlar ettiler. Ama, erkekler kendilerine hürriyeti bulunca, daha esâretten kurtulacak erkekler kadar çok, o kadar mühim bir kısm-ı a'zâ-yı cem'iyet mevcut olduğunu unuttular. Halbuki mesele-i hürriyet yalnız erkekleri esirlikten kurtarmak ile bitmiyor. Bu hürriyet meselesi daha ilerilere de gitmeli, esir olan kadınlar da kurtarılmalı!

Cem'iyetlerde erkeklerin hürriyetlerini almaları nasıl bütün insâniyete ait bir mes'ele addedilmiş idi ise bugün kadınların hürriyetini de almaya çalışan «Kadınlara Hak» seslerine öyle bir göz ile bakmak herkesin borcudur. Çünkü, kadınlara hak meselesinin son atılmış bir kısmı, ikinci parçası, şıktır. Hürriyet meselesi taksim kabul etmez. Erkeklerin hürriyeti, ya kadınların hürriyeti olmaz; hürriyet, hürriyet-i beşeriyedir, ve buna dokunan bir mesele insâniyet meslesidir.

«Kadınlara Hak» diyen kimseler bu fikirlerin pek mühim olduklarını hakikaten herkesin kanacağı gibi anlatıyorlar. Bu kimselerin izâh ettiklerine göre: Zamanımız

devr-i medeniyeti cem'iyetlerin hürriyetini istihsâl etmek ile mağrûr olmak lazım değildir. Çünkü, biz hürüz, herkes hürdür, dediğimiz bir zamanda, bütün memleketlerin bir kısım halkını esârette görüyoruz.

Esir olan kimseler tabiî, kadınlardır. Bunlar sayıları o memlekette bulunan erkeklerden hiç bir zaman az değildir. Bakılacak olsa, «tatlı et» diye istihzâya alınan kadınlar, erkeklere hareketlerinde hürriyet ve yine hak veren her şeyi, her nevi büyük sıfatları hâizdirler; onlar da düşünüyorlar, onlar da çalışıyorlar. Ama onlar da düşünmeye, çalışmaya mukabil kazanılan hak yoktur ve olamaz. Kadınlar erkeklerin gölgesidir, vücutları var ise de, bu vücutları erkekler için pek kıymetli, tatlı ise de, hak mes'elesinde mevhumdurlar.

Etrafa bakalım:

Her memleketin kanun esaslarında insanlar herşeyde serbest ve müsâvi sayılıyorlar. Hatta kanunlar kadın ile erkeği burada ayırmak istemiyorlar. Yani cem'iyetin içinde erkek veya erkek kadar adetçe çok, akılca düşünceli, işçe çalışkan kadınlara da bu kanunlar şâmildir, denilmek isteniliyor. Ama garibi şu ki, kadınlara bu yalancı hürriyeti, bu ma'nâsız müsâvâtı vermek iddiasında bulunan o kanunlar, kendilerine de tatbik edilecek olan kadınlardan hiçbirinin iştirâki ve rızâsı munazzım olmayarak, yapılmıştır.

Acaba, böyle bir cem'iyetin yarısı kadın olduğu halde, onlarsız yapılmış olan, onların fikirleri, düşünceleri, rızâları sorulmayarak, meydana atılan bir hüküm, hukûk-ı tabi'a-i beşeriyece kanun hükmünü kazanabilir mi? Böyle yapılan kanunları yalancı değil midir? Kadınların demeye hakkı yok mudur: Bütün bu kanunlar sizin keyfinizin mahsulü:

mademki ben de serbestim, ben de hürriyetime mâlik olduğumdan sizinle müsâviyim, benim de düşüncem vardır, cem'iyetin tahammüllerini büyüten benim, gerek benim hakkımda teklif olunacak kanunları, gerek bütün cem'iyet için münasip düşünceleri, kararları ben de bilmeliyim; onlara ben de rızâ vermeliyim ki bunlar ondan sonra kanun olabilsinler!

Böyle diyebilecek kadınlara hak vermek lazım. Ama halk böyle olamayacağını ve kadınların kanunların tanziminde bulunamayacakları söylenirse, ve bunun böyle olması lüzumu ispat edilir ise, buna bir şey denilmez, yalnız teessüf edilir. Teessüf edilir. Çünkü kadınların erkekler kadar mühim bir unsur oldukları, erkekler gibi de düşündükleri mademki meydandadır, kanunlarımızın tanziminde de bulunmaları lazımdır.

Etrafa biraz daha bakmak mümkündür; Kadınlar kendileri kanunların tanziminde bulunamazlar ise, bari kadınları tanzim edecek parlamentoda kendi ihtiyaçlarını, düşüncelerini söyleyecek, anlatacak erkek vekil bulundursunlar. Yani kadınlar intihâp hakkına erkekler gibi neden mâlik değildirler? Kadınlar kendi ihtiyaçlarını parlamentolarda söylemezler, onların erkeklerden bazılarını seçmeye bari neden muktedir görünemiyorlar? Yoksa, kadınlar kendi ihtiyaçlarını, düşüncelerini vekâleten bir kimse ile anlatmak hakkında layık sayılmıyorlar mı? Galiba, kadın olmaları buna da mâni'!

Kadınların tanziminde ve parlamento a'zâlarının intihâbında kadınlara hak verilmediği gibi, nâhiye, belediye idarelerine de intihâp edilmek ve intihâb etmek hakları kadınlara verilmemektedir. Belediyeler bir vergi koyuyorlar, bir karar veriyorlar ki, bu vergi hem erkeklere, hem de kadınlara aynı raddede bâriddir, o karar herkese aynı surette tatbik olunuyor. Zengin bir kadın ile zengin erkeğin aynı derecede vergi veriyor. Erkeğin

belediyeye intihâp edilmeye hakkı var, kadının yok. Kadının erkeklerin koyduğu vergiyi zorla, güçle alıyorlar, kadın diyemiyor: Bu vergiyi koymaya karar verdiğiniz zaman ne ben ve ne de benim hem-fikirlerim orada idi, biz bu vergiye razı değiliz!

Ve bu vergiyi vermeyeceğiz!

Ne merkezde, ne nâhiyelerde umûma ait siyâsi, kanûni, mâli, idâri meselelerde kadın düşünücü, hür, hak sahibi bir mahluk gibi değil, belki bir erkeğin gölgesi, sayılıyor. Bu felsefe derin güya kadını erkeksiz farz etmek mümkün değil imiş ve her erkeğin, kendi şahsı ile beraber kendisinin gölgesi olan bir kadının timsâli imiş! Hakikat böyle olduktan sonra, her erkeğin bir kere kendi hakkını ve bir kere de kendi gölgesinin hakkını müdâfaa edeceği için, kadınlara daha ayrıca haklar ayırmak, hak sahibi serbest bir şahs-ı 'âkıl; mütefekkir saymak, onlara ayrı, erkekleri ayrı tutmak doğru olamaz imiş.

Fi-l-hakika, kadınları daha ziyâde esir etmek için bu felsefeden daha güzel bir felsefe bulmak mümkün değildir. Fakat, kadınların kendisine kalınca, bu esâret artık son derecesini bulmuştur. Artık bu devri bitirmek, tarihin bu sahifesini çevirmek lazımdır. Bundan sonra, kadınlara ne bir oyuncak gibi, ne de yalnız tatlı et gibi bakmak mümkündür; artık kadınların da ibtidâ kendi kendilerine mâlik olmaları zamanı gelmiştir. Kadınlar da düşünücü mahlûklardır, düşündüklerini yapmalıdırlar, yapmak istediklerini meydana getirebilmek için, önlerine - mücerred kadın oldukları için - çıkılmamalıdır; kadın da erkek gibi serbest olmalı ve kendi inceliği, hassaslığı ve husûsi kabiliyeti ile cem'iyete istediği gibi hizmet edebilmelidir.

«Kadınlara Hak» demek işte onlara da çalışmak ve çalışmalarının semerelerini almak hakkını vermek demektir.

«Kadınlara Hak» meselesi bugün genişledikçe ve pek çok ictimâi. hukûki. ilmi meseleleri içine almıştır. «Kadınlara Hak» diye bağıran erkekler kadar cesur. o kadar akıllı. çalışkan binlerce kadın her sınıftan, her sanattan türemiş; kadınların hürriyetlerini almalarını. erkeklerden bir şey kapmak değil. cem'iyete daha iyi hizmet için çalışmak gibi gören erkek feylesof, yazıcı. ekonomist ve bazı hükümet adamları bile peydâ olmuş: kadınlara yardıma başlamışlardır. «Kadınlara Hak» bayrağı kaldırılmış, ibtidâ Amerika'da temevvüc etmeye başladığı halde, çabuk Avrupa'ya geçmiş. İngiltere'ye. Fransa'ya, Almanya'ya, Avusturya'ya, Rusya'ya girmiş Asya içlerine bile ilerlemiş,

«Kadınlara Hak» ne demek olduğunu güzelce tarif etmek için, bu bayrağı kaldıran kadın cem'iyetlerinin programlarını evvel-be-evvel kısaca görmek lazımdır:

1- Kadın, erkek bütün insanlar müsâvi ve serbest doğarlar. Kadın erkek herkes cem'iyetin müstakil, hür a'zâsıdır. Kadın, erkek bütün insanlar akılca ve kabiliyetçe aynı derecede yaradılmışlardır. Bu cihet ile, onlar hep bir derecede cem'iyetin a'zâsı olmak hakkını ve vazifesini hâizdirler.

2- Kadınlar ile erkekler birbirlerine aynı vazife ve aynı hak ile bağlıdırlar, bunlardan birinin hürriyetine ve hakkına hücum edilir ise, bu hücumdan öteki de zarar eder ve bu zarar bütün cem'iyete de dokunur.

3- Kadınları erkeklere tâbi' eden, kadınların terbiye ile talimlerine mâni olan. kadın kabiliyetlerinin genişlemesine ve kadın şahsiyetinin meydan almasına müsadde etmeyen kanun olsun, âdet ve âhlâk ve i'tikad olsun, bunların hepsi her memlekette yanlış mülâhaza ve düşünce neticesidir; bunlar daima zorla, gayr-ı tabiî olarak meydana çıkmışlar ve erkekler ile kadınlar arasındaki münasebeti haksız ve cem'iyetçe zararlı bir

esas üzerine koymuşlardır.

4- Ev işlerinde ve hükümet işlerinde ihtiyar sahibi olmak yaşlı ve başlı olan her kadının ve her erkeğin hakkıdır, yani, hiç bir kadın hürriyetinde bilâ-şart ve kayd-ı tâbi' olmadığı gibi, bütün kadınlar da, kanunları tanzim etmekte olan ve bu hakkı yalnız kendilerinin bilen bütün erkeklere, hürriyetlerinde tâbi' değildir.

5- Kadın cem'iyetin müstakil a'zâsı olduğu halde, onu bu hürriyetinden mahrum etmek ve onu cem'iyetin esir bir a'zâsı haline koymak, iktisâden adâletsizliktir. Bu hal cem'iyetin kanunu ve iktisâdî teşkilâtını rahne-dâr etmektedir.

6- İnsanların haklarını birinci derecede gösteren ve gözeten re'y-i hakkıdır. Yani cem'iyete lazım gelen kanunları tasdik ve kabul edecek olan hey'ette [Parlamentoda] hazır bulunmak veya ona vekil gönderebilmektedir. İnsanların haklarını ve serbestliklerini yalnız re'y-i salâhiyeti göstereceği için, meşrutiyet ile idâre olunan memleketlerde kadınların da hem intihâp etmek, hem de intihâp edilmek hakkına mâlik olmaları lazımdır.

7- Her zerrede olursa olsun, bir hükümet, erkeklerin ruhsatı olduğu halde, kadınlara sormayarak, erkeklere ve kadınlara şâmil her ne tedbir'i münasip görür ise, bunlar doğru olmaz ve meşrû' ve kanunî sayılamaz; bu hal belki hükümetlerin daha ziyâde istibdâdlarına ayrıca hizmet eder. «Kadınlara Hak» isteyen cem'iyetlerden en ileri giden Amerika kadınlarının istekleri kısaca, sebepleri ile beraber, hemen hemen bunlardır.

Kadınlara hürriyet ve müsâvât kaidesinden başlayarak, teferrüata doğru her memleketin kadınları, kendi memleketlerinin haline göre daha mufassal ve geniş veya az

şiddetli programlar kabul etmişlerdir. İngiliz kadınları, Fransız kadınlarına nazaran, hukûk-ı şahsiyece biraz daha serbest olduklarından, hukûk-ı siyâsiyeye, intihâp etmek ve edilmek haklarına da nâil olmaya çalışmakta ve programlarını ona göre yapmaktadırlar. İsveç, Hollanda kadınları da onları tenkid etmektedirler.

Fransa'ya gelince, Fransa roma kanunlarının esâreti altında olduğu ve hala bu te'sirden kurtulamadığı için, burada en ziyade hukuk-ı şahsiye ve medeniyeye çalışılmakta, kadınlar yalnız bu cihette biraz ıslâhat yapılmasını istemektedirler. Büyük ihtilal Fransa için Avrupa'da gürültülü hürriyetperverlik şöhretlerini yaydırmış ise de Fransa kadınları için hukuk-ı siyâsiyede müsâvât hayalleri uzak sayılıyor. Kendilerine hürriyet ve müsâvât hakkını - dünyayı kıyametlere döndürerek - alan Fransız erkekleri, bu muvaffakiyette kendilerine az yardım etmeyen kadınlara, cem'iyetin diğer a'zâsına şüpheli şüpheli gözler ile bakıyorlar. Kadının esirlikten kurtulmasını kendi elinden kendi hürriyetinin gitmesi ile kıyas ediyorlar. Fransız memleketinin havas üzerinde kadınlara muvâfık olarak yayılan en serbest fikirler ve en ileri giden «Kadınlara Hak» cem'iyetlerinin programları hemen hemen böyledir:

1- Kadınlar ile erkekler mülkiyet haklarında her cihetle müsâvi olmalıdırlar; kadın ve erkeğin hukûk-ı medeniyelerinde hiç bir fark olmaz.

2- Kadın evvelâ evlenmek hususunda tamamen ihtiyâr sahibi olmalıdır. Bundan böyle bir kadın kocasına körü körüne tâbi' olmamalıdır. Babanın oğluna hakkı, ananın oğluna hakkı geçmemelidir.

3- Talâk kanununun ta'dili lazımdır;

4- Kadın ve erkek için âhlâk kaidesi bir olmalıdır. Erkek yaptığında afv edilen bir şey - hatta cinâyetkârâne bir iş olduğu halde - kadın için de öyle sayılmalıdır.

5- Kanunun izin verdiği fuhuş kaldırılmalıdır. Fuhuş evleri kapanmalı, «âhlâk zâbıta me'murları» denilen kimseler tayin olunmalı.

6- Kadın için, tahsil ile kendini terbiye etmeye, bilgisini arttırmaya hadsiz hak temin edilmelidir. Kadın kendini terbiyeden mahrum eder ise, yalnız kendisi ve kendi isteği ile mahrum etmelidir.

7- Kadınlar da erkekler gibi her sanata, her mesleğe kabul edilmelidirler. İmtihan ile erkekler gibi kabiliyetli ve müstead olduklarını için reddolunmamalıdır.

8- «Aynı iş için aynı ücret ve mükâfât» düstûr-ı iktisâdisi şartsız ve kayıdsız tatbik edilmelidir. Kadın amele erkek ameleden ayrılmamalıdır.

Almanya kadınlarının programları da hemen hemen böyledir. Onları da ayrıca hülâsa etmek lazım gelmez. Bu kadar izâhât «Kadınlara Hak» ne demek olduğunu ve bu hakkı isteyen kimselerin fikirlerini, isteklerini ne türlü anllattıklarını, zamanımızdan neler beklediklerini gösterebilir. Artık biraz daha ileriye gitmek mümkündür.

[Mâ-ba'dı var]

ERTUĞRULOĞLU

c.4, S. 20, s. 636 - 651.

KADINLARA HAK

Avrupa'da Kadınlara Hak

-3-

Kadınlara İşte Hürriyet

(Mâ-ba'd)

«Kadınlara Hak Meselesi» hürriyet meselesidir; kadınların isteği «hakk-ı müsâvât» ta hürriyettir; çünkü hürriyet müsâvât ile tamam olur, insanlar erkek, kadın hukûkça müsâvi sayılmazlar ise, hür olamazlar. Hürriyet çalışmaya hak sahibi olmak ile tev'emdir; demek: Kadınlara hak, iddiaları kendilerinin çalışmasına mâni' olmamak arzusuna müncerr olur.

Kadınların çalışmasına kim mâni' oluyor imiş? Onlar da istedikleri kadar çalışsınlar! Hatta, onların çalışması, belki biri tarafından erkeklere de fâidelidir, çünkü bu zamanda belki erkeğin yükü hafifleşir. Ama, bakalım kadınlara istedikleri gibi çalışmaya izin veriliyor mu?

Fransa «Hukuk-ı Medeniye» kanununda böyle bir madde vardır:

«Koca karısını beslemeye ve kudreti, hali derecesinde onun ihtiyaçlarını tevsiye etmeye borçludur.» Yani kanunen erkek getirici, kadın da yiyicidir.

Kadın cihaz nâmı ile eve bir takım şeyler getiriyor, denilecek. Hayır, bunlar da kadının kendi eli, emeği mahsulü değildir; bu cihaz babasının, yani diğer bir adamın, erkeğindir. Bundan anlaşılan şu: kanun ile beraber, kanunu vücuda getiren âhlâk ve 'adâtın revişine göre, kadının birinci ve son borcu karı olmak, ev içinde ana bulunmak, yahut, evin dışarısında birinin sevgilisi sıfatı takınmaktır. Ve bunun için de, erkek tarafından beslenmektedir. Kadın, bu halde serbestçe diyebilir: «Boğaz mı doyurmak için ben de etimden vermeliyim!»

Bu mütalaât bir nazariye peydâ eder: «Kadın çalışmamalıdır.»

Halbuki, bu nazariyenin küçük bir dikkat ile ehemmiyeti gâib olur: Anasız, babasız kızlar, anasız babasız, kocaları ölmüş kadınlar az mıdır? Bundan mâ-adâ, kocası olup da iş işlemeyen, kötürüm olan az kadınlar mı bulunur? O halde, bu kadınları ölmeye mi mahkûm etmeli, çünkü, kadın çalışamaz ise ve çalışmamalı ise, ölümden başka ne yapabilir?

Lurvabulyo soruyor: «Kadının erkek tarafından beslenilmesi» nazariyesinin hükmü muhâfaza edilmek üzere, kocaları onu kadınların beslenilmeleri için eski cem'iyetlerde olduğu gibi, galiba kardeşleri tarafından izdivaca alınması lazım olacaktır?

Kanunun kabul ettiği bu nazariye bir tarafa dursun: Kadın evli olsun, evli olmasın oturak ayak sade çalışıyor; parmaklarıyla, kolları ile, omuzları ile, vücudunun görünür görünmez her türlü a'zâsı ile kazanmaya çabalıyor: kadını tarlada da görüyoruz, fabrikada da: hem Avrupa'da da, Amerika'da da, Afrika çöllerinde de.

Yani, böyle bir nazariyeye rağmen bu yoldaki tatbikat-ı hayatiye, zamanımız cem'iyeti içinde evvela şu neticeyi vermektedir:

«Evlenme» kadının geçinişi için birinci resmi sanattır. Kadın kendini doyurmak için, yaşamak için bir erkeğe bağlanmalıdır.» Henri Fokiye diyor: «Bazı işsiz çıplaklar kış yaklaşınca yiyecek ve yatacak yer bulmak için, kendilerini mahsûs nasıl hapse attırırlar ise, kadınların da çoğu böyle olamıyor. Çünkü, erkek olunca her şey var. Erkek olmayınca, hiç bir şey yoktur.»

Zengin sınıflarda bazı aileler müstesna olduğu halde, kadın hiç çalışmaz. Çokçası erkeğin bir gelir yeri vardır. Kanunun bu hükmünü kadın için bir tembellik berâtıdır. Kocası onu, doyurmalıdır. Kadın aralıkta oğullarının terbiyesine bakar ve her işini hizmetçilerine gördürür.

Bu nazariyenin ikinci neticesi: Kendi çalışması ile yaşamak lazım olan fakir kimselerde görülür. Kadının erkek tarafından beslenilmesi ve çalışmasını nazariyesidir ki, fuhuşu meydana çıkarmaktadır. Resmi olunmak, geçinmek olmayınca, kenar yoldan maksada varılıyor. Koca bulunmazsa sevgili aranılıyor, evde olmayınca, bir kaç kere kadın doyuracak gelen geçenin koltuğu altına giriliyor. Fuhuş bugün birden bire sımsıkı kaldırılsa yüzlerce binlerce kadınlar açlığından ölür.

Fuhuş ile geçinen kadınlar kadınların içinde en ziyâde çalışkan olanlarıdır ve en acı, en ağır zahmetlere katlanan bunlardır. İşte iş asıl buradadır. Hatta kanunlar bile lisân-ı istihzâ ile «Fuhuş sanatı» diye onu bir sanat, bir iş gibi tanıyorlar. Zengin kocalarından herşeyi bekleyen evli kadınlar ise, bütün bütün işe girebilmek için dehşetli surette rekabet etmelidir. Az ücret almalıdır sonra kadının tahsili mükemmel değildir.

Zamanımızda hala kadını terbiye etmiyorlar: iş iş kabiliyetini arttırmaya bakmıyorlar.

Kadının, bugünkü ücreti, mükâfâtı, elân işi - Lurvabulyo'ya nazaran - yalnız büyük bir adaletsizlik değil, cem'iyete büyük bir darbedir. Büyük ekonomist diyor: Oya, dantela, şapka, halı yapan, kendilerini kuşatan kadınların el işlerine kıymet-i ticâriyeyi hâizdir? Hiç! Vâkıâ, fistanını, şapkasını hariçten az alır ve daha az sarf eder. Lakin kadının bundan sonra kazanması da lazımdır; iktisadımız, kârda olmalı; bir kadın bu kadarla iktifâ etmeyerek istihsâlini arttırmalıdır. Kadınların didinerek vücut, getirdikleri âşiyânın yetmediğini veyahut pek az kıymetli olduğunu anlamak için için şöyle düşünmeli: Eğer her erkeğin de kadınlar gibi yalnız kendisini giydirebilip koşadabilecek derecede iş görse idi, yahut çalışma neticesi ve ücreti yalnız bu olsa idi, bizim halimiz ne olur idi?

İkinci derecede, kadın kocasının kanunen esiri olmaktadır. Kadın çalışmamalıdır, nazariyesinin neticesi olarak, ticaret etmek için kadına kocasının izni şart konuluyor. Kadın tüccar ise, ticareti işinde bile, her adım da kocasının ruhsatına tâbî' oluyor. Ekseri Avrupa memleketlerinde ticare kanunlarında böyle kayıdlar vardır.

Hâsılı bugün hüküm süren hal şöyle hülâsa edilebilir:

«Kadın çalışması layık olduğu kıymeti etmiyor. «Kadın sınıfı» karşısında imtiyazlı, kuvvetli diğer bir sınıf var. Bunlar erkeklerdir. Erkekler kadın işini sıkıyorlar ve sebepsiz kadını çalışmadan men' ediyorlar. Kadın kendi emeği ile kimseye tâbî' olmayarak, hürriyet ile yaşayamıyor. Kendini besleyen onun efendisidir.

İşte. bu hal yalnız esaret devrindeki işlerde görülebilir. Yani, kadınlar mağlup olmuş, esir edilmiş bir sınıf teşkil ediyorlar: erkekler bazılarını kendilerine hiç iş vermeyerek bir şey yaptırmak besliyorlar: bazılarını da çalıştırıyorlar, esir gibi iş gördüyorlar, ve ondan sonra esirlikte besliyorlar.»

Zamanımız «Kadınlara Hak» taraftarları kadın için işte hürriyeti: «Kadın çalışmada serbest olmalıdır» düsturu ile anlatıyor. Tabiat insana çalışmak kanunu kendisi koymuştur; bu tabiat kanunu siyasi ve ictimâi kanunlarda kabul etmeli ve kadınların da çalışabilmeleri hakkını inkâr etmemelidir. Çalışmak hakkı kabul edildikçe selâmet olmaz; çünkü çalışmadan kimse vâreste olamaz; kadına çalışmak hakkını inkâr eden kanunlar, tabiate karşı isyân etmiş olurlar. Bu isyanın cezası küçük değildir.

Kadına çalışmada hürriyetin ne demek olduğu güç anlaşılacak şey değildir. Bu hürriyet erkekler gibi kadına da çalışmasında hürriyettir; yoksa, cem'iyet kadınları mutlaka iş bulmaya borçlu demek değildir. Cem'iyetin borcu, hürriyeti muhafaza etmek ve herkesin şahsını müsâvi tutmak ve tutturmaktır.

Bunu biraz daha açık söyleyeyim:

Kanun ile kadının çalışmasına mâni' olur isek, tatbikat-ı hayatiye ile, âhlâk ve 'âdâta istinâd ederek çalışan kadınların önüne çıkar isek, bu, kadını cem'iyetin içinden dışarıya atmaktır.

Fransa ihtilâlinden evvel, insanın hayat-ı maddiye, ictimâiyesi kendi sa'yi çalışması ve mahareti üzerinde kurulmuş değil idi; o devrede hüküm süren kaide-i şahsiyetten uzak idi. «Hukûk-ı beşeriye» yeni zamanda şahsiyet ve şahsiyetin gayreti,

çalışması üzerine kuruldu ise de eski kaide kadın için aynen muhafaza edildi. Bugün de kadının hayat-ı maddiyesi, hayat-ı ictimâiyesi ya mensup olduğu ailesine, yahut da izdivaç etmiş ise, izdivacına bağlıdır. Mensubiyet, izdivâc-ı ârızî şeylerdir: kadın neden erkek gibi bi-z-zât hayat-ı maddiye ve hayat-ı ictimâiyesine sahip olabilmek için kendi gayretini, kendi maharetini ortaya soramasın ve diyemesin: «Erkekleri hür eden, onlara maddi ve ictimâi hayat veren çalışmaları bende de var, ben de çalışıyorum ve çalışacağım. Ben de sizin gibi hürüm, her şeyde ihtiyâr sahibi olmalıyım!»

Biraz daha ileriye gitmek lazımdır:

Kanunun kadın çalışmasını men' etmesi ve kadınların çalışması önüne çıkılması evvela bir taraf edilmeli. Lakin bununla iş bitmez. Kanunun şu sanatta veya bu sanatta kadının çalışmasına mâni' olması ve tatbikatta da kadınların önüne çıkılmaması lazımdır. Yani kadının kendi kabiliyeti, arzusu, kendi muhtemel temâyülât-ı şahsiyesi hiç nazara alınmayarak , kanun ile bu sanatı men' etmek, o sanatta önlerine çıkmak olamaz.

Vüs'ât kadınlar için de erkekler gibi olmalıdır, yoksa, yine kayd ve şart ile kadın hürriyeti daraltılır. Bu da o halde eski halin aynıdır. Tekrar kadını cem'iyet içinden atmış oluruz.

Eski devirde bütün cem'iyetin hali böyle idi. Kral, teb'ası, erkek, kadın, çocuk, kız bunların vazifeleri, cem'iyet içindeki mevki'leri, aile içindeki borçları, din haline munkalib olan âdât ve âhlâk ile tayin olunur idi. Din, icâbât-ı diniye nasıl ister ise, bir memleketin adamlarını, öyle, me'mur eder, sanatkâr, tüccar yapar, yeri sürmeye yollar, çocukları orduya askerliğe alır, bazılarını da umûr-ı diniyeye hizmete sokar, yerleri de istediği yolda buğdaylık, çavdarlık, çayırlık ilh gibi taksim eder; kadınları da çocuk

fabrikacılığa, yahut Avrupa'nın bir çok yerlerinde olduğu gibi, manastırlara tayin eder. bazılarını da tarlalara yollar idi. Herkesin idaresi kendisine değil, kendisinin üstündekine ait idi. Ve herkesin üstünde de bir tertip dini bulunur idi: yani, cem'iyetin bu teşkilâtı üzerinde insanlara uzaktan nigâh-bân bir ulûhiyet-i şahsiye tasavvur edilir idi.

On sekizinci asrın filozofları herkesin şahsî hürriyetini buna fâik gördüler. Hürriyeti, cem'iyetin teşkilât-ı esâsiyesini husûle getirmeye kâfi addettiler: insanın, bütün diğer adamların hürriyetleri ile edilen hürriyeti kabul olundu ve Fransa ihtilâli ile yeni zuhûr eden cem'iyeti için bu kaidenin tertib-i dinî kaidesinden daha elverişli olduğu tatbikatta da görüldü.

Fransız ekonomistlerden «Kene» yin ta'birince tertip «tertib-i tabiî» idi. Ve Kene'ye göre, hududu âlemin hürriyeti hududuna varan hürriyet-i şahsiyeden ibaret olan, bu tertib-i tabiî insanların mevki'ini cem'iyette, çocukların mevki'ini aile içinde yerlerinde mevki'ini teşkilât-ı iktisadiyeye tayin edebilir ve yine yalnız bu tertib-i tabiî kadınların mevki'ini cem'iyette gösterilebilir. Yani, insanlar, erkekler, kadınlar cem'iyetin nihayetsiz işlerinden istediklerini, her birini serbest bir arzu ve ihtiyar ile intihâp ederler ve etmelidirler. İşte burada: İnsanın idaresi kendisine veriliyor. Burada cem'iyetin aldığı tertib ve eşkal yanında, halkın kendisine hâkim olmasının timsâl-i şahsiyeti çıkıyor: şahsı kendi şahsiyetini gösteriyor.

Bu nazariye çıka dursun, hatta halk kendine nihayet hâkim olsun: ama, kadın kendine hâkim olan erkeklerden uzaklaştırılmış cem'iyet içinde olduğu halde, cem'iyetten sürülmüştür. Kadın hala kendisine hükmetmiyor, onun kendisine hâkimliği kabul olunmuyor. Evli ise, kocasının kolu altında, evli değil ise yine birinin hükmü altında! Yani, bir yerde kocasının ihtiyârına tâbi' ötede kanunun, burada da kanunun ve adât

ve âhlâkın zincirleri altında demek. kadın hala «tertib-i tabiî» düstûru altına giremedi. hala. kadın bâtıl düşünceleriyle adâtve âhlâkın te'siri altında: eski devrin «tertib-i dinisi» te'sirinde çünkü görüyoruz: Kanun, adât. âhlâk. bu iş sonra şu iş kadına göre değildir. kadınlar buraya sokulmasın, diyor; yahut, kadın bunu şunu yapmalı diye emrediyor. Bundan anlaşılan şu ki: Kadının kendi hürriyeti kadına bir iş bulamaz: erkeklere olduğu gibi bir kadın kendi kabiliyetini - hududu diğerlerinin hürriyeti hududuna varan serbestlikle- muvâfık bulduğu bir cihete sarf edemez. Demek: Kadın esirdir. kendisi bir kimsenin emrini işitmeye, oradan bir ses beklemeye borçludur. Esâret de bundan başka bir şey değildir, bugün kadınlar medeni dediğimiz bütün memleketlerde - az çok küçük bazı istisnâlar atılınca - kaideten hukûkça esâret devrinde sayılıyorlar. Fransa kadınları da, İngiltere kadınları da, Rus kadınları, Alman kadınları ve hatta Amerika kadınları da erkeklerin esiridirler, kanunca, adât ve âhlâkça dince onlara tâbidirler.

«Mâ-ba'dı var»

ERTUĞRULOĞLU

c. 4, S. 22, s. 854 - 863.

KADINLARA HAK

AVRUPA'DA KADINLARA HAK

-4-

Kadınlara İşte Harbin Neticesi

Haziran 1904 Berlin

Kadınlara işte erkekler gibi hürriyet verilmek lâzım olduğu kabul edilince, «Kadını kocası beslesin» nazariyesi bırakılınca, ibtidâ kadını kanun önünde, hukûk-ı medeniyesinde erkekle müsâvi saymak lâzımdır. Çünkü, bu müsâvât olmayınca, işte müsâvât olmaz; işte hürriyet kabul edilmiş sayılmaz. Kadının cem'iyet içinde nihâyet kazanacağı bu doğru hürriyeti, izdivaçta erkeğin daima kadına hâmi olması lüzumu hakkında yanlış fikri de kaldırır. Şimdi, kadın eski sıkı tazyik altından kurtulur; bütün hürriyetini kocasından kendi eline alır. Buna karşı, kocasına baş eğmez ve ondan kanını doyuracak ekmek beklemezse de, her şeyden de mes'ûl olur. Hür olunca, kocası karşısında herhalde mes'ûliyeti artmak lâzımdır.

Kadının çalışmada serbest olması, bu suret ile herşeyden evvel izdivâcına te'sir eder. İzdivâc kanunları değiştirilmek, kadının hürriyeti esâsına binâ kılınmak lâzım gelir. Çünkü, «Havva'nın» küçük kızları artık esir değil, hürdürler!

Kadınlara işte hürriyet esâsı, şimdiye kadar kadınların yaptıkları ve içinde

bulundukları bir çok sanatları kendilerine açar. Kanunlar, 'âdât, ve âhlâk kadınların önüne çıkmadıkça, erkekliğe, kadınlığa bakılmaz. İsti'dâda göre cem'iyetin her türlü işlerinde kadınlar da kullanılır. Şüphe yok, kadınlar için de kabiliyetlerini gösterecek imtihanlar artık kâfi görülür. İnsanlarda şekl-i hey'et biraz farklı ise de, kabiliyet birdir, ve iş görülünc, onu kimin gördüğünü sormak fazladır.

İşte hürriyet ve kadınlara da sa'y ü 'amelde müsâvât olunca, kadınların sınâî, ticari tahsil görmeleri az mühim değildir. Mekteplerde kendilerine böyle bir terbiye verilmesi ve kadının üstatlar yanında bulunarak ma'rifet öğrenmesi lâzımdır. Kadına istediği sanata girebilmesi hakkı, istediği gibi tahsil etmesine de hak verilmelidir.

Hükûmetler çocukların ibtidâî tahsillerini ileri de hey'et-i kanuniyeyi intihâba hak kazanacakları esâsına istinâd ederek, mecburi kılıyor, kadınlarca da ibtidâi tahsil her yer mecburîdir. Erkeklere ekser Avrupa memleketlerinde intihâp hakkı veren bu ibtidâi tahsil, kadınlara da aynı hakkı vermiyor. Kadınlar intihâp hakkına mâlik değildirler. Ama, kadınların sınâî terbiye görmelerine, istedikleri sanatı intihâba ve çalışmalarına hak verilmelidir. Güzel tahsil gören bir kadın mâhir, usta bir 'amele olur.

Kadın bundan sonra, ücret meselesinde erkeğe müsâvi olmalıdır, bunun lüzumu işte hürriyetin kadına erkeğe aynı derecede lâzım olduğu gibidir. Hakikaten, işin erkeği dişisi olmaz: kıymet-i sa'y de o halde bir olmalıdır. Aynı işte aynı ücret, yahut müsâvi istihsâlde müsâvi mükâfât-ı destûr iktisâdiyesi burada da hüküm sürmelidir. «Kadınlara Hak» isteyen kadınlar ile beraber ekonomist müdâfilerin hepsi burada bir türlü düşünmektedirler.

Kadın için işte hürriyet bu şartlar ile kabul edilince, bundan çıkan neticeler şunlardır:

1- Kadın için geçinmek te'min edilmiştir. Artık bugünkü kaydlardan kurtulunca Avrupa'da kadın, hür, müstakil olacaktır. «Esâret devrinin kadın işi» esâret zincirlerini koparacağına daha ziyâde kuvvetleştirir. Hür kadının serbest çalışması da hürriyetini arttırır. Yani kadın bu zamanda her selâmeti işinde bulur, onun dayağı, hürriyetidir, cem'iyet içindeki mevki'i, izdivaçtaki mevki'i işindedir, âhlâkça, siyasetçe, cem'iyetçe varlığı işi ile belli olur.

2- Fakir kadın bugünkü sefâlet halinden kurtulacaktır. Çünkü, artık lâyık olduğu derecedeki ücretini, kabiliyetinin iş ile, serbestçe almak mümkündür.

3- Zengin kadın için tembellik devrinden çıkmak, devrin çirkinliklerinden, fenalıklarından kurtulmak zamanı gelecektir. Çok kimseler zengin kadınlar için yeni zaman güzel şeyler vadetmiyor, fikrindedirler. Çünkü, yeni devirde zengin kadınlar için rahatlıca, israflıca vakit geçirmek olmayacak; çalışmak, insan kabiliyetini bir cihete sarf ederek bundan istifade etmek, onlar için de lâzım olacak. Çünkü, çalışılmadıkça yaşamak mümkün olmayacak. Şimdiki zenginlerin sermayelerinden aldıkları vâridât belki nihâyet bulacak ve ücret o vâridâtın yerini tutacak. Bu halde bu ücreti almak için zengin kadın da çalışacaktır.

Lakin lezzet, hayat, hayal-i beşer çalışmada bir şey husûle getirmede, yaratmadadır: bu cihetle zengin kadınlar bugünkü zenginliğin onlarda peydâ ettiği kısırlıktan, mahsûldâr olmamadan kurtulacaklardır ki, bu da büyük bir vaddir.

4- Fuhuş sanatı kalacak veyahut hiç olmazsa azalacak. Bunu anlamayan yoktur. Kadınlara her türlü sanatın yanaşılabilecek iş peydâ ettiği bu uzman, elbette, bugün kendisi için yegâne sanat sayılan fuhuşa kadın tenezzül etmeyecektir. Avrupa'da bir çok kadınlar etlerini satacaklarına, açılan yeni işlere koşabileceklerdir. Anadan fuhuşa meyilli doğmuş zannedilen kadınlardan sonra ne kadar, ne kadar kadın bulunabilir ki. Bunlar ayakları kayarak düşmüşler, bir kere nasıl ise mağlup olmuşlardı. Acaba cem'iyetin iş bulmayı kolaylaştırması, kadın çalışmasının hürriyetini vermesi, bu kadınlara isti'dâd ve kabiliyetlerini bir cihete meylettirmeyi de hazırlamış sayılmaz mı? Yani, hem fuhuşa tutulmuş olanlar fuhuşu bırakıp kendilerine iş bulabilirler, kendilerini âhlâkça, insanlıkça kuvvetleştirebilirler; hem ötede bu hal, işte olan fuhuş tanımaz kadınları esâsen kuvvetleştirir; yüreklerini fuhuşa karşı kale gibi mahkemelendirebilir; iş işleyen kadınlarda sukuta meyil azalır. Çünkü gayret, çalışmak metâneti artırır ve tabiat iktizâsınca ihtiyârsız olmaya, sukut etmeye mâni' olur.

Ne kadar koket doğsalar da, kadınlar işte olunca, koketliklerini unuturlar; şehvet-engîzlik kalmaz. İş fuhuşu kökünden değil ise de, pek mühim derecede bitirir.

5- İşte hürriyet kadına kadın şahsiyetini verecektir. İşlerin çokluğu, kadınların her şeyde kabiliyetlerini tecrübe edebilmeleri, hem kabiliyetlerini arttıracak ve hem ziyâdeleştirecek. Hâdisât-ı iktisâdîyede - kadınlara hürriyet verilince - yeni ve büyük bir taksim-i 'amel olacak; her taksim-i 'amel taksim-i kuvvadır; her taksim-i kuvvada insanların kabiliyetleri artar. İhtisâsları ziyâdeleşir. Sınâide insanın düşüncesine, bedenine te'sir büyüktür. İşte, bu zaman bu serbest işi asıl kadın, düşünür, çalışır, mûcid kadın, kadın şahsiyetini meydana çıkaracaktır.

6- Bu zaman kadın kabiliyeti âhenk hâsıl edecektir. Bugün kadın evli ise. yalnız kocasına hoş görünmek kaydında ve belki çocuk fabrikatörlüğünde bulunmaktadır: evin dışarısında. evli olmadığı halde bir sevgili bulmak ile uğraşmaktadır. Yani işi gücü cünbüş ihtiyacını düşünmek, nasıl olur ise olsun, bir erkeğin hoşuna gidebilmektir. Kadının neden bir ictimâi ihtiyacı olmasın? Bu ihtiyaç vardır: lakin, iş işlemek serbest olmadığı için, cem'iyetin bugünkü hâli ona yalnız bunu düşündürüyor, fakk-ı tefekkürâtını kapatıyor. Kadın bugün psikolojik bir istibdâd altındadır. Yalnız bir erkeğin hoşuna gitmek fikrini dimağında tekrar etmek mecburiyetindedir; âdeta kadın bir beyin hastalığının esiridir. İşte kadın bu hastalıktan kurtarmalı ve onun müddet-i hayatınca bir erkeğe hoş görünmek hayali ile vakit geçirmek azâbına nihâyet vermeli. Yahut, iş işlemeye müsaade edilerek, dışarı ki hayatında hürriyet verilmeyerek düşüncesinde de, hürriyet i'lân edilmeli ve bir erkeğin hoşuna gitmekten başka bir ihtiyac-ı ictimâiyi hatırına getirmesine yol açılarak kabiliyeti arttırılmalı, âhenk-dâr edilmelidir.

7- Kadının çalışması kadın izzet-i nefsini arttıracak ve kadının kıymetini kendi gözünde yükseltecektir. Hazır beslenilmek belki hoştur; ama bu şerefli değildir: yaşlı, başlı güçlü kuvvetli bir kadın için yakıştırılmaz. Kadının çalışmasının hürriyeti i'lân edildiği vakit, bu kadın kıymetinin şerefve itibârının artmasına alâmet olacaktır.

8- Kadının çalışması erkekler için, şeref kazanmak için değildir; bunun sebebi, erkeklerin çalışması, zengin olmasıdır. Ve bundan anlaşılır ki, erkekler kadınları beslerlerse, kuvvetlerini göstermek için beslememektedirler: kadınları zayıf saydıklarından ve kanunlar onları bunu icbâr ettiğinden! Hadd-i zâtında ise. kanun-ı medenîlerin. kadını beslemek mükâfatı olarak, erkeğe verdikleri son derecedeki imtiyâzlar: Erkeklerin hakiki kuvvetlerini göstermekten mâ-adâ, zayıflıklarına dalâlet etmekte ve yalnız erkeğin kadın üzerinde istibdâdını arttırmasıyla hizmet eylemektedir. Erkeklerin zâhirde kuvveti.

hakikatte zayıflıkları demek olan bu borçlarına karşı, çok kere kadınlar onlara tahkir ile mukabele etmektedirler. Hakikaten kadını iyi besyleyen erkek daima kadın tarafından iyi sevilen koca değildir. Yani sevgi, verilecek yemek ile satın alınmak isteniliyor ise de, çok kere iyi besleyenler sevilmemektedir. Kadın kendi sevgisini, cins hislerini yemek karşısında satacaktır zannolunuyor ise de, vukûât çok kere bunun aksine çıkıyor. Bu ise, kadını esirliğinde ekmek ile yalnız beslemek isteyen erkeklere karşı, büyük tahkirdir.

Bu tahkire sebep kanundur. Kanun kocayı besleyici yapar ve ona kadın tarafından tahkirler aldırıyor; kocalık meziyetini aşağıya indiriyor. Kocalıkta şeref bırakmıyor.

Kadınların çalışarak kendi canlarını geçinirmeye başlayabildikleri büyük şehirlerde, çalışmayarak kendini beslemek isteyen kocalarına karşı kadınların nefreti arttıkça artıyor; burada kadınlar, kızlar kendilerinin cem'iyet a'zâlığı şerefinden atılarak buna karşı beslenilmesi kabul edemiyorlar.

Kadın çalışmasındaki hürriyetini, müsâvâtı gözönüne getirmeli; burada kendi yiyeceğini kendi eliyle serbestçe çalışarak çıkaran kadın, serbest birleştiği kocasının yanında başka bir âhenk ile yaşıyor, onu seviyor; onu tahkir etmiyor; hâsılı kadınların serbest çalışmaları erkeğin kendisine de şeref veriyor ve onu bir zaman beslemek zâmında olduğu, kadının önünde, şimdi beslemediği halde, yükselir.

9- Kadının çalışabilmesi, izdivac için yeni bir sadelik verecek. Şimdiki evlenmelerde cehaz, zenginlik büyük yer tutuyor. Çokçası cihâz için, zenginlik için evleniliyor. O zaman ise, kadın paraya o derece bakmayacak, erkek fakir kadını daha ziyâde sevinç ile, ümit ile alabilecektir. Çünkü, kadın geçinebilmek için çalışabilecek, ve

kazanacağını ücret âdeta evvelden getireceği servete - getirmesi bugün lâzım olan cihâzın - fâizi, faydası yerine geçecektir. Kadın da fakir erkeği daha sevinç ile kabul edecektir. Çünkü, artık bundan sonra, kadın, ev misâfiri için daima erkeğin eline bakmak lâzım olduğu fikrinde bulunmayacaktır. Kadın erkek kendilerini istedikleri gibi - birbirlerine tâbi' olmayarak - geçindirebileceklerinden, izdivâcta artık bugünkü «Zorla birleşme» halinden çıkacaktır. Hakikaten, bu zaman izdivâc iki hür, müstakil, çalışkan kimsenin kendi istekleriyle birleşmeleri hâline gireceği için, şerefleri olacaktır. Eğer sevilmek câiz ise, izdivâc, asıl izdivâc serbest birleşmede karar kılacaktır.

10- Çalışan kadın erkeğin şimdiden daha iyi arkadaşı olacaktır. Çok kişiler bunun akisini düşünüyorlar. Onların fikrince kadın çalışınca ve serbest olunca kendini havalara kaldıracak. Çalışmayan, bilmeyen ve serbset olmayan kadın erkeğin daha iyi arkadaşıdır. Daha iyi dert açacak kimsesidir.

Halbuki çalışma bilmez, kabiliyetini genişletmemiş câhil kadından, esirden nasıl arkadaş yapmak, sırdaş eylemek mümkündür? Çünkü bir şey anlamak için bilmek, yol göstermek bazen nasihât vermek için de terbiye görmüş olmak lâzımdır. Çalışmak bilmeyen ve çalışmayan kadın, ne olur ise olsun, kocasının en ruhlu, başlı dertlerine yabancı kalır. Erkek anlatır, kime: anlamayan kadına, yalnız taş gibi duran arkadaşına demek: Erkeğin arkadaşı, müsâvi-i sükûttur, cevap almamaktır. Çalışmayan kadının cevapları sükûttur. Bir evde ise: Erkeğe arkadaş, içini açacak bir kimse ne lâ-büddür ve bu kimesneden akıllı, düşünceli cevap da almak lâzımdır; çünkü, bu suâller, cevaplar, müşâvereler, musâhabeler karı koca âleminin planlarını, bu iki hayatın gidişini tanzim eder. Bu halde: Bir erkek için ona kendi işinde arkadaşı olan, onun ile birlikte çalışan bir kadının başka elverişli arkadaş, ve içini açacak kadında bulunamaz. Çalışmadan doğmaktadır. Kadının çalışmasını kaldırınız. Kadını ile erkek arasındaki muhabbetten.

sevgiden, hürmetten eser görmeyeceksiniz; çünkü her şeyi evvel-be-evvel çalışmadan doğar.

Hatta kadın ve erkeğin aynı sanatı işlemeleri, bir yerde birlikte çalışmaları onları birbirlerine daha ziyâde yakınlaştırır. Bu mümkün olmadıkça, kadın erkeğin yakın sanatlarda bulunması elbette uzak, birbirleri ile hiç münâsebeti olmayan sanatta bulunmalarından daha iyidir. Ve yine uzak sanatlarda bulunmaları da kadının hiç çalışmaz olmasına göre yüz kere daha faydalıdır.

11- Bundan sonra, kadının çalışması ev ocağı hislerini kavîleştirecek ve o rahatını, ruhunu rev-naklendirecektir. Halbuki, daima bunun aksi meydana çıkacağından korkuluyor. Biraz düşünelim:

Bir kadın bütün gün kendi evinde kalıyor ve burada evi işleri ile uğraşıyor. Bu uğraşmadan sonra evinde bir ihtiyaç peydâ oluyor. Hayat-ı ictimâiye içine girmek istiyor. Hakikaten gündüz öz oğullarına baktı, ev işlerini biraz düzeltti; evinde yalnız çocukları ile kaldı: Ama ne erkek gibi kuvvetini sarf etti, yoruldu; ne de a'sâbını yordu, akılca fikirce bir şey işledi.

Akşam oluyor; kocası evine dönüyor. Bu adam da bütün gün dışarı da vaktini geçirdi, işledi. Şimdi evinde hayat-ı 'âliye karışmak için ihtiyaç peydâ olmuştu. Çünkü, gündüz vaktini çalışmak ile geçirdi: bağırdı, yürüdü, yük taşıdı. Yazdı, arkadaşları ile kavga etti. Müşterileri ile çekişti. Âmirinden tekdir işitti. Hem vücudu yorgun, hem de sinirleri kırgın!

Acaba ortada ne oluyor? Kadın yaşamak, kendini yormak istiyor. Vücudu tâze kuvveti yerinde kadın istediğine muvaffak oluyor, zafer muvaffakiyet onun tarafında. Neden sonra: Sükûnet geliyor, onun ruhu susuyor. Kadının böyle yapması lâzım. Kendisini yorması, kuvvetini biraz sarf etmesi, a'sâbını harekete getirmesi onun da ihtiyacı olduğu «hayat-ı ictimâiye» icâbâtındandır. Ama: Kadın böyle kendisini memnun etmesi, erkeğin hesâbına, zararınadır. Tabiî anlaşılıyor değil mi?

Hâsılı vücudu ile çalışıp akşam üzeri «Hayat-ı âile» lezzetini tatmaya ihtiyacı olan bir erkek ile, bütün gün evde oturup bir şey yapmayan, ne aklıyla, ne vücudu ile çalışmayıp nihâyet akşam «Hayat-ı ictimâiye» lezzetini anlamak ihtiyacını duyan bir kadını bir mutâbık en iyi karı koca hissi ile birleşir farz etmek kadar yanlış bir şey olamaz. Çünkü, dikkat ediniz: Çalışan erkek rahata, hayât-ı 'âileye gidiyor, evine dönüyor, çalışmayan kadın da kendi kuvvetini tecrübeye, vücudu, a'sâbını yormaya meydan arıyor, hayât-ı ictimâiyeye ihtiyaç duyuyor, ya'ni akşam olunca, evinden kaçmak istiyor, cem'iyet içine girmek, başka lezzetler tanımak arzu ediyor. Bu iki ayrı ve zıt istikamette olan kimseleri birleştirmek mümkün müdür? Bundan âhenk çıkabilir mi?

Bir de kadının çalışması hâlini düşününüz: Kadın erkek birden sabah olunca, hayât-ı 'âilelerinden çıcakacaklar; akşam olunca, ikisi de vücutça, fikirce yorgun, hayât-ı 'âileye aynı derecede muhtaç geriye evlerine dönecekler; şüphe yok, burada da daha evin eşiğinde evvel rahatı, ruhu, imtizâc etmiş görünücektir. Evi kadına ve erkeğe sevdirecek, kadını ve erkeği saf ve en güzel surette birleştirecek işi dest-gâhidir. Hakikat kendisinden doğan çalışmadır.

12- Kadının ücreti meselesinde unutulmayan bir şey var ise, o da kadını geçindirecek ücret evinin, oğlunu da geçindirebilecek ücrettir. Yani, kadın ücreti kadın ile beraber doğluna yetecek bir derecede olmalıdır ve kadının çalışması hürriyeti kabul edilince, kadına oğlunu beslemek, büyütmek, terbiye etmek ücreti unutulmayacaktır. «Leopold Lakor» diyor:

«Kadını silahlamak, korumak demek oğluna ekmek hazırlamak demektir; yiyeceği veren ücretin içine oğlunun yiyeceği de ilâve etmek yani oğlunu doyuracak bir miktar fazla bulunmak herhalde lâzımdır.

13- Kadın serbest çalışmasından evvelâ, kadın, sonra çocuk, sonra erkek, yani kocası kazanır. Bundan sonra ale-l-umûm kazanan kadın çalışmasından kâr eden bir hey'et vardır; bu herkes, yani bütün cem'iyettir.

Bir müstahsilin çalışıp birşey vücuda getirmesine mâni' olmak, onu sıkmak, önüne çıkmak ibtidâ onu kullanacak olan kimseye, müstehlike bir zarardır. Kadın serbest olsa idi, kadının serbest çalışması, zekâsı, kadın dehâsı kimbilir neler yapacak idi? İnsan bugünkü beşeriyetin icâdâtını, 'ilmini, müessesâtını cem'iyetin yalnız bir yarısı yani erkekleri tarafından yapıldığını düşünüyor da, tamir kabul etmez olan hatanın cem'iyet için ne kadar dehşetli bir darbe olduğunu, kadınlara gösterilen bu adaletsizliğin dehşetli neticesinden, maddî zararlarımızdan canı sıkılıyor, haşyete geliyor; hakikaten demek insanlar kadınlara karşı gösterdikleri bu kayıtsızlıkları ile zamanımıza kadar bütün cem'iyet-i beşeriyenin bir yarısı icâbâtından, ibdââtından mahrum olmuşlar, ne büyük zâyiât! Zavallı beşeriyet kendisinin bu mahrumiyetini bilemiyor ve ona edilen cinâyetin derecesini takdir edemiyor.

«Stuart Mil» diyor: «Kadınlara dokunan, onları esir eden adâletsizlik bütün insanlara da te'sir ediyor, kadın istihsâlinden faydalanacak bütün cem'iyete de dokunuyor.» Kadınların bugünkü esâretlerinden, erkek esâret devrinde, İstibdâd zamanında ve hak bilinmediği ve hükümetlerce insanın çalışmasına her türlü mânialar icât edildiği vakitte cem'iyet bundan ne derecede zarar görmektedir. Çünkü, bugünkü kadın hali o zaman ki erkek esâret hali ile neticece aynı vaziyettedir.

Hâsılı, her adamın hürriyeti umûm için mühimdir: kadının da hürriyeti, dehası cem'iyetin umûmî saadeti için mühimdir.

Kadın ile erkek çalışmalarını birleştirdikleri surette cem'iyetin kuvve-i icâdiye ve istihsâliyesi kimbilir, ne derecelere varacak idi? Cem'iyet kadınları esirlikten çıkarmak ile bütün erkek 'âlemi kadar çalışkan el, fikir, beyin kazanmış olmak ile kalmayacak idi, yani cem'iyetin istihsâli nihâyet iki kere artmayacaktı, kim bilir ne derecelere varacaktı!

Beşeriyet bugüne ne kadar kadın erkeği âhenkdâr bir surette iş ile, hürriyet ve müsâvât ile birletirememiş ve bundan cem'iyet için gelecek olan hazinelerden yazık ki faydalanmamış ama çok ümitli kimseler diyorlar: «Cem'iyet edebîdir ve onun istikbâli vardır!»

ERTUĞRULOĞLU

c.4, S. 23, s. 934 - 946.

KADINLARA HAK

AVRUPA'DA KADINLARA HÂK

-5-

Kadınlara Hakkı Kabul Etmeyenler

Haziran 1904 Berlin

Hekim, edib, ekonomist ulemânın bir çoğu, hükûmet adamlarından, muallimlerinden binlerce kişiler, kadınlara hakkı, esâsen ve kaideten kabul ediyorlar: Kadına çalışmasına hürriyet verilmesini erkek için, oğullar için ve nihayet cemiyet için iktisâden faydalı, hukuken lazım, âdil ve nihayet âhlâken makbul görüyorlar. Halk içinde az çok düşünenler, etrafını görenler de istenilen büyüklükten korkmuyorlar. Ama, öteden müphem, karışık bir ses geliyor ki, bunun edâsında memnuniyetsizlik var. Onlar da diyorlar: Bugünkü hal ne ise, onu muhafaza ediniz; kadın ne idi ise yine öyledir; kadın ne ev bilecek idi ise, öyle olmuştur. Ve bundan sonra da öyle olacaktır. «Kadınlara hak» aleyhinde bulunan bu sesleri toplayıp teşrih ve hulâsa etsek, göreceksiniz ki bir zaman erkeklerin esâretten kurtulmaları için çalışıldığında: Yalancı hekimler tarafından hürriyetin aleyhine ne türlü deliller getirildi ise, bu adamlar da aynı delilleri tekrar etmek istiyorlar.

Bu itirazlar, deliller şunlardır:

1- «Kadının vazifesi evvel-be-evvel karı olmaktır: kadının çalışması ise. onun tabiî, âhlâki borcunu ifâya hâil olur. Kadın yaratıldı ise. evlenmek, bir erkek tarafından alınmak için yaratılmıştır. Bir kadın başlı başına kendine yiyecek kazanabilir ise artık evlenmez olur. Elbette bir kadın, evli olmadığı halde, kendi eli ile emeğiyle geçindikçe karı da olmaz. Demek: Kadın artık evlenmek istemeyecek ve evlenmeyecektir.

Bu iddiaların cevabı meydandadır:

Evvela: Evlenmeyi müdafaa etmek isteyen kimselerin bu sözler ile evlenmenin şerefini beş paraya indirdiklerini de - geçer iken - kaydedelim. Hakikaten, taaccüp olunacak şey : Cebr edilmedikçe, insanları zorlamadıkça idivâc da olmayacak imiş. Bu korku ma'nasızdır. Mu'terizlerin itirâf ettirmek istedikleri, yalnız zevk için evlenilmez: çünkü: Kadınların işi vardır, onlar şimdi işi tercih edeceklerdir.» cümlesi hakikaten ziyâde elbette bir hatadır.

Hem bugün bile, şu sanatta veya bu sanatta bulunan bir çok kadınlara, bu işleri neden evlenmelerine mani olmuyor. Ne için burası biraz tahkil edilmek istenilmiyor? Asıl buna mukabil çalışmanın izdivâca hâil olacağını düşünen ve bundan ürken muhafakârlar, bu kaideleri saf dalgalarından çıkarmak zu'munda bulundukları dinin, tertib-i diniyenin bazı emirlerine baksalar, bu daha gayretli olur idi. Hıristiyan âleminde manastırlara kapanan kadınlara güya din çalışmayı emrediyor. Ve bu çalışma karşısında da evlenmeden onları mahrum eyliyor. Bu muhafazakârlar, kendilerine hizmet eden hizmetçi kadınların ömürlerince kız kalmalarını, evlenmezler ise buna mukabil hizmet edip çalışmalarını pek tabiî gibi görürler. Hayır, kadına «çalışma hürriyetini» vermek isteyen yeni devir bundan uzaktır. O kadını erkek ile birleştirmeden uzaklaştırmamaktadır. Bu

ittihâm ona vârid olamaz.

Hakikaten, bunun böyle evlendiğini göstermek için, kadın ile erkeğin birleşmesine yardım eden pek eski kurumaz, çürümez bir insan duygusu olduğunu söylemek yeter. Bu his; sevk-i tabiî, medeniyet ve ictimâi ile yaşamak ihtiyacı kadın ile erkeği yaklaştırır. İzdivâc müdafii ve kadın çalışmasının düşmanı olanlar için bu insan duygusu mühim sayılmıyor mu? Ne olsa, kadın yine evlenmek isteyecektir.

Erkek, kadın kadar âile hayatını sevmediği ve takdir edemediği, ve yine yalnız başına çalışıp geçinebileceği ve geçindiği halde, bugüne kadar haber edilmeyerek kolayca evlenmektedir.

Hem evlenmeye karşı, kadın gibi beslenilmek ve giydirilmek mükâfatının va'dini almıyor; hatta bil'akis, evleneceği kadını beslemek ve giydirmek borcunu da üzerine almak şartıyla evlenmeyi kabul ediyor. Kendisinde âile hissi «kadındaki âile hissi» derecesine varamayan erkeğin bu hâli, tarihi, kadınların çalışmalarında hürriyet olunca yine evlenmeye meyledeceklerini elbette bize gösterebilir.

Hatta biraz daha ileriye gitmek mümkündür:

Kadının çalışması, evlenmesine mani olmayacağından mâ-adâ, evlenmesini belki kolaylaştıracaktır. Kadın şimdi daha iyi evlenebilecektir. Zengin olan bir kızın, âile içine bir servet getirecek olan kadının evlenme ikbâli elbette fazladır: erkeklerin gözleri, gönülleri buraya daha çabuk yatar. Halbuki, « Çalışma hürriyetinde» kadının alacağı ücret, mâlik olduğu servetinin faizi demektir. Bir üste kadını, bir sanatkârı, bir maharetli kadını karı olarak kabul etmek, bir serveti, bir sermayeyi almak, servet ile izdivâc etmek

demektir. Bugün serveti olduğu için, reddedildikleri görülmüyor. Bu nasıl görülmez ise, kadının çalışmak devrinde de: Sanat ve ma'rifet için, bir erkek tarafından reddedildiğini görmeyecektir. Erkekleri böyle kadını istek ile almaya savaşacaklardır.

Böyle bir kadın ibtidâ erkeğe daha ucuza gelecek: sonra da böyle kadın daha az sarf edecektir. Çalıştığını, kazandığını bir taraftan yiyen erkekler ve kadınlar ne kadar ise, öte tarafta bütün yediklerini, sarf ve israf ettiklerini kendi elleriyle kazanmayan erkek ve kadınlar onlardan ziyâdedir. Çalışmak kadını tembellik hastalağından kurtaracak, onu idare ile sarf etmeye alıştıracaktır. Çalışmak maddeten insanın geçen ömrüne bir kıymet vermek ve o kıymeti iktisat edebilmektir. Artık bundan sonra, hiç bir erkek için kendi karısının bu meziyetlerinden memnun olmamak elinden gelmeyecektir.

Bundan sonra, kadına çalışmak hürriyetini vermek istemeyen âhlâk ulemâsına, kanun adamlarına şaşmamak mümkün değildir. Bir de kanunu, kadını çalışmadan men' edecek surette yaptıkları halde, ötede, tüccardan birine, bir çiftçiye, ehl-i sanattan birine evleneceğiniz vakit iyi, çalışkan bir kadın olmaya bakınız... Çünkü saadet buradadır...» Nasihatini vermektedirler. Ne garip tezatlar!

2- «İkinci derecede kadının vazifesi ana olmaktır; kadının çalışması ise, onun bu tabiî, âhlâki borcunu ifâya mani olur. Kadın yaratıldı ise, çocuk doğrumak için yaratılmıştır. Çalışkan kadın, çalışmasında hürriyet bulunca ne çocuk doğrurmayı isteyecek ne de bunun için vakit bulabilicektir. Kadın ana olmak istemeyecektir ve ana da olmayacaktır.

Bunun cevapları da pek çoktur:

Herşeyden evvel burada analık seven kimseler. analığa perestiş eden bu müdâfiler onu âdeta bir sanat gibi, pek yanlış görüyorlar: acaba zannedilebilir mi ki analık onların zannettiği kadar ehemmiyetsiz olsun, demek mümkün müdür ki. analık. esaretinden istenildiği zaman kurtulanacak bir musibet, tarihin, tabiatın insana yüklettiği bir sanattır. Ana olmak: Bu halde en aşağı bir sanat, iş midir ki, meselâ ordulara asker yetiştirmek için ve daha bilmem ne için, kadınları, yalnız sanatta çalışmaya mecbur etmek lazım gelsin ve bu fikir ile onlara diğer sanatları kapamak icap etsin! «Stuart Mil» insana hayat veren bu yalancı delil altında, gizli başka şeylerin saklı olduğunu anlayarak. hiddet ve gasp ile der idi:

«Ben isterim ki bir adam çıkıp, aklını fikirini bi't-tamam isti'mâl ettikten iyi düşündükten sonra, gelip bu nazariyeyi bize söyleyebilsin: Kadınların evlenmesi ve çocuk doğurmaları lazımdır. Eğer kadınlar cebr edilseler, hiç çocuk doğurmazlar idi. Bu halde : Çocuk doğurmak için kadınları cebr etmek lazımdır.» Artık. bunun ma'nasızlığını anlayan var mıdır?

Kadınların çalışmalarında hürriyeti kabul etmeyenlerin kıyasları Amerika'da esirliği muhafaza etmek isteyen kimselerin batıl kıyaslarına pek ziyâde benziyor. Onlar da derler idi:

«Pamuk. şeker. ekmek yetiştirmek bize lazım. Beyaz adamlar buna gelmezler: siyahlar da bizim teklif ettiğimiz şartlara ve ücretlere işlemek istemiyorlar. Binâen-aleyh, cebr etmek, esir gibi kulllanmak lazımdır.»

Analık acaba esirli olabilecek midir? Ve acaba bir bütün kadınlar hürriyetlerini almak için birden bütün âvâzlarını çıkarsalar. hükûmet ve cemiyet onları susturmak. onları esir gibi yalnız çocuk fabrikatörü bırakmak için ne yapacaktır? Kadına yalnız çocuk doğurmak sanatını verip, başka her türlü işi ondan uzak tutmak, cemiyet için ne büyük bir ayıp!

Hâsılı izdivâc perestiş-kârlarını kandırmak için yine erkek ile kadında pas tutmaz, tükenmez, eski bir birleşme duygusu olduğunu ve hele kadında analık için bir ihtiyaç gizlendiğini hatırlara getirelim. Kanunu yapan ve cemiyetin âhlâkını müstebidd düstûrları ile düzeltmek isteyen bazı feylesoflar, hem bir taraftan cins ihtiyacına, hem bir taraftan insanın muhakeme-i akliyesine hizmet etmek istemektedirler. Analık cins ile insan arasında, yahut muhakeme ile duygu, sevk-i tabiî arasında râbıtadır. Analık fikir ile yüreğin, tedbir ile israf ve istihlâk-i hayatın birleşmesi mahsulüdür.

Bu halde analığı kanunları, kaideleri ile emrine tâbi kılmak, esir etmek isteyen cemiyetin bu cesaretine şaşmamak mümkün değildir. İstediği kadar çocuk doğur. vücudunu onun emrine bırak, sal; ruhunu, yüreğini evlenme esaretine feda et; ne için? Analık vazifesini görmek için! Sonra da çocukların gitsin, bir tane kalmasın, muharebelerde kırılsınlar, sefalette ölsünler, aç, çıplak ömürlerini tüketsinler, ne için? Vatana değil, menfaat peşinde eşhâsın ihtirâsâtına hizmet için, analık ile çıkardığın mahsulü çürütmek, yok etmek için! Kanunu yapanların düşünceleri olsa olsa bu olabilir.

Ama hayır, analık yalnız analığındır; artık bu hakkı ananın kendisine bırakmalı. Onun için kimsenin malı olamaz. Çocuk mu doğuracak? Kendisi bilir. kimseye bunu sormak ve bunu emretmek hakkı verilmemiştir. Bu kadın ister imiş. Kendi bilir. bu da istemez imiş, yine kendi bilmeli. Lakin hayat çeşmesi tükenmez dalgaları ile akmamakta,

bereket taşımakta, kadınlar, kendi istedikleri ile mahsul-dâr olmaya davet etmektedir. Eski düşünceleri bırakmak lazım, kadını zorla ana yapmaktan vazgeçmeli. O yine ana olmak isteyecektir.

Kadın yine ana olabilecektir. Ana olmak, doğrumak ve oğullarını terbiye etmek demektir. Kadın yine doğurabilecektir. Analığın mantıksız taraftarı olmak ve ona çalışma yollarını kapamak isteyenler bilmelidirler ki ananın içi döl bereketleri ile dolu olmak kadın hayatının hepsini alamaz; kadınların çok doğurmalarını isteyen kimseler bunu itiraf etmeye borçludurlar. Gebelik sebebiyle iş işlememek zamanları yalnız bir kaç haftalar sürer. Askerlik sebebiyle erkeklerin tam iş görecek vakitlerinde ik, üç, dört sene çalışmak hayatından uzaklaştırıldıklarını unutmayalım. Haml zamanları bu kadar vakit tutamaz.

Hâsılı kadının, çalışma kaidesi olmadığı halde, daîma çalıştığı (ama esir gibi) ve çalışarak bir taraftan da döl yetiştirdiği bir hakikattir. Novikof istihzâli bir ifade ile diyor:

«Kadınlar daima çalışmaktadırlar; hem bu çalışmak pek eski zamanlardan biridir. Bu sebepledir ki, yeryüzündeki nüfusun senede 15 milyon derecede arttığını görüyoruz. Sonra, en az çocuk doğuranlar zengin kadınlardır. Yani o kadınlardır ki, çalışmanın ne demek olduğunu bilmezler.

Çalışan kadın için ilerde çocuk doğuruşun, bir zamanda olduğundan daha ziyade kolay olacağını söylemek de lazımdır. Evvelâ haml zamanından evvel ve sonra kadınların muhtaç oldukları istirâhat, işlememek müddetleri daha güzel ta'yin edilecek ve tatbikleri de emniyet ve katiyet altında alınacaktır. Şimdi böyle bir devir esir olan kadınlar

için merhamet eseri sayılıyor: o zaman ise bu müddet kadının hakkı olacak. Zaten bugün çalışan erkek, kadın için haftada bir kere bir gün rahat zamanından başka senede bir uzunca tatil yapmak da yavaş yavaş âdet halinden çıkarak, kuvvetleşiyor ve işleyenin hakkı gibi sayılmaya başlıyor. Elbette bu halde, kadınlar için haml zamanına mahsus tatil müddeti daha kolay kabul olunacaktır. Artık kadın bu zaman çalışmadığı halde, yine işleyecek olan aylığı, ücreti ile ve sonra muavenet sandıkları ve diğer zuhûru şüphesiz olan, müesseselerin yardımları yaşayabilecektir. Yani bugün hastalık, ihtiyarlık ve bir kazaya uğramak nasıl sayılır ise, o zaman gebelik de öyle sayılacaktır. Şimdi fena kazalar sebebiyle verilen para, edilen yardım o zaman «uğurlu yüksek bu hizmeti işi gibi kabul etmeliydi - . Kanunların kadının o hizmetini amele işinden ayrı tutması hukuken kat'iyen yanlıştır. Hem maddî bir iş mukavelesini, iki tarafın serbest taahhütlerini kadın tarafından nihayet âdice bir itaat va'di gibi kabul etmek ve bir iş mukavelesini bu hale çevirmek ne kadar gariptir. Bu eski esirlik zamanının âdetlerinden kalma bir şey sayılmaz da ne sayılır? Hakikaten; itaat etmek ve buna karşı doyurulmak esaret vakitlerinde görülen hallerden değil midir?

Hadd-i zâtında da kadın o hizmetinin - küçük, büyük, âdi, yüksek - bir iş olduğu meydandadır. Bunun en açık delili ana yerine çocuklara bakmak, evin bazı hizmetlerini görmek için alınan hizmetçi kadınların, hizmetlerine karşı, bir ücret almalarıdır. Kanun kadın o hizmetini bir iş gibi saymaya da devam etsin, kadının evde çalışmasını bir iş mukavele-nâmesinden değil, bir itaat va'dinden çıkartsın. Hal kendisini gösteriyor ki, o işi de hukuken ve hadd-i zâtında iştir.

Bir kere bu kabul edilsin. Artık bundan sonra, demek mümkündür:

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Kadın bir zaman o işleri, evinin iç hayatı için yaratılmış idi. Çünkü hal o zaman öyle istiyordu, bir vakit sanat ev sanatı olduğundan, kadının hayatı da ev hayatı olmak lazım idi. Çalışmak ev çalışması olduğu için kadın da yalnız evinin idarecisi idi. Çalışma bu halde kaldıkça, evinin içinde bu halde kalmak lazım gelir.

Kadın, kadın ve vazifeleri evini yalnız eve değil, başka âlemlere de davet ettiği günden beri, ev kadını halinden çıkmıştır. Artık bugün kadının hayatı o hayatına münhasır sayılamaz, çünkü sanat bir zamanki gibi ev sanatı değidir. Bu sebepten de, ne olur ise olsun denilerek kadın evinin idarecisi yapılamaz. Çünkü ale-l-umûm çalışmak sa'y çıkmıştır. Yani: mademki kadının çalışacağı değişmiştir, eski yerini, başka yere götürmüştür, kadın da bir zaman oturduğu yerde kalmamak lazımdır.

Hâsılı bir zaman kadının işi âile işi idi. Bundan mâ-adâ bu işi hem pek çok ve hem çok türlü idi ve bu işlerin çoğu ziraat işi idi. İnsanın maddî, manevî ihtiyacına lazım her ne var ise, libâs, oturulacak yer, yemek, içmek, yatırmak, terbiye işleri, hatta dini işleri, adâlet meseleleri, o zaman da insanın kendi evinde, yaşadığı yerinde görülür idi: bugün ise bunlar başka ellere, başka yerlere, başka memleketlere geçti. Yani o zaman çalışma sade, ev çalışması idi. Sanatlar da birbirinin içinde idi. O hayatı, bir insanın evi, malikânesi, toprağı, tarlası o kadar geniş idi ki dünyayı tutabilirdi. İşte o vakit kadın da evinde ve evi kenarında erkek ile birlikte çalışır idi.

Bugün kadının işi ictimâidir. Bundan mâ-adâ, kadın işi incelemiş, hüner ve marifetli olmuştur. Yani sınâi hale girmiştir. İnsanın maddi ve manevi ihtiyacına lazım olan libâs, yatacak yer, yiyecek, içecek, çamaşır, terbiye, din ve adalet işleri bugün onların dışarısında, malikânelerden uzak, hele şehir evlerinin dışarısında görülüyor. Çalışma evden dışarıya kovulmuştur. Sanatlar incelmiş, ihtisâslar artmış; artık eski «ev

ihtiyacı» küçük görünüyor. Şimdi o hayatının yerini hemen hemen bütün âlem tutuyor. Bakınız. erkek ne yapmaktadır? O kendi işinin arkasından gidiyor. İşte evi bıraktı. hakikaten onun çalışması ictimâidir, yavaş yavaş çalışma inceleşerek nihayet sınâi haline girmektedir. Bu halde kadın ne yapmalıdır? Evde işinin arkasından gitmelidir. yani o da evi bırakmalıdır, iş evi ne kadar bıraktı ise o da evden o derecede çıkmalıdır. Çünkü onun da çalışması ictimâi olmalı, inceleşerek nihayet sınâi haline girmelidir. Bugün bütün âlem çalışıyor, kadının bir zaman kendi yaptıklarını yapıyor, ona giyeceği libâsını veriyor, oturacağı evini yapıyor, yiyeceğini, içeceğini hazırlıyor, ısınmak için lazım gelen şeyleri getiriyor, çamaşırlarını yapıyor, yıkıyor, âdeta yemeğini de pişiriyor, oğullarının ta'lim ve terbiyesine de bakıyor, din adâlet işleri de görülüyor. Kadın bunlara karşı bir şey borçlu değil midir? Şimdi kadın da, sade evinin bir idarecisi olduktan sonra, bunun ile beraber cemiyetin başka bir işçisi olmaya da borçludur. O da âdi bir amele olacaktır. çamaşır yıkayacaktır, yahut bir yerde mutfak hizmetini görecektir, bir yere muallimelik edecektir. Eski ev, erkeğe nihayet nasıl dar geldi ise, kadına da öyle dar gelecektir.

4- «Kadının çalışması kendisine bir musibet, felaket olacaktır. Çünkü arttıkça artan rekabetin ağırlığı altında dayanamayacak ezilip kalacaktır. İyi, kendisini geçindirebilecek bir ücret alamayacak, serbest, bir kimseye tâbi olmayarak, yaşamayacaktır. Kadın himâyeye muhtaçtır, kadın zayıftır.»

İbtida kadının çalışması kendisine nasıl bir felaket olacak imiş? Kadının bugünkü halinden daha büyük bir felâket hatıra getirmek mümkün olamadığı için, bunu da anlamak mümkün olamıyor. Kadınlar mübâreze-i hayatta iki siperin altına saklanıyorlar: biri evlenmek esareti, biri de fuhuş rezaleti ve esareti. Ama ne olur ise olsun, kadınlar, yine çalışıyorlar, cesaret ile - esaret içinde oldukları halde - etlerini ısırtmak acılarına tahammül ederek geçiniyorlar. Çünkü erkekler kadınlara bol vermiyorlar, kanunen,

kadın çalışması kıymeti aşağıya indiriliyor. Kadınlara yalnız bir kaç sanata girmek hakkı veriliyor ve burada da ücretçe sıkılıyor. Hem kadınlara geçinecekleri ekmeyi çıkarmaya mâni oluyorlar vücudunun, yüreğinin rahatını bozuyorlar, hem de sonra, kadının çalışması kendi rahatına manidir, saadetini, bozar diyerek istihzâ da ediyorlar. Kadına çalışması hürriyeti bir kere verilmedikçe, müsâvât hakkı kabul olunmadıkça, kadının rahat edemeyeceğini mahsus anlamak istemiyorlar.

Sonra kadın himayeye muhtaçtır. Bu ihtiyacı kabul edelim. Fakat kadın şimdiye kadar hiç bir yerde himâye edilmemiştir. «Erkek tesviye eder.» suretinde kanunlar ile ilan edilen kadını himaye nazariyesi erkeğin daima kadını beslenmesi ve hele her kadının olmasını icap eder idi. Bunun için de o halde evli kimseler için icabında yardım edecek muavenet sandıkları ve bâ-husus evli olmayan kızlara koca bulacak bir nezaret, bir dâire te'sis etmek lazım gelir idi. Halbuki kadının çalışmasını lazım olduğu esbâbını kabul ettiği için hükûmetler kadınlar için bir çok sanatları cemiyetin bir çok işlerini onlara men' etmektedirler. Bir de kadınlar himâyeye muhtaçtır deniliyor. Bari bu halde kadınlara bir çok sınâiyiin kapısı kapandığına göre, bu zararın acısını çıkaracak, diğer bazı sınâyide ne için yalnız kadınlara mahsus sayılarak erkeklere yasak edilmiyşor? Şarl Sekretan diyor: «Kanunların bu adaletsizliklerini anlamak mümkün değil, kadınlara bir çok sanatlara girmeye müsaade etmiyor. Buna karşın, kadınlara mahsus gibi olan ve kadın sanatı sayılabilen bir çok işlere ne için erkeklerin de girmesini men' etmiyor?» Hakikaten bir kimsenin elinden onun haklarını almak diğer bir cihetten ona bir şeyler vermek ile telâfi edilmedikçe adâletsizliktir. İnsan bir şeyden mahrum olur ise, ötede bu mahrumiyete karşı diğer bir hakka, bir nimete nâil olmalıdır. Yahut da hiçbir kimse için fark olmamalıdır, kadın erkek seçilmemelidir. Bâ-husus tamamen kadınlara bırakılacak ve tamamen erkeklere bırakılması lazımk sanatları ayırmak da güçtür. Hatta meseleyi iyi bilen kimseler diyorlar: «Hiç bir sanat bulunamaz ki, tabiatı ile tamamen kadınlara layık

olsun» Halbuki, kanun istediği gibi kadınlara: bu sanata ve şu sanata girmeye hak verdikten sonra, ötekiler için, bunlar erkeklerdir. Buraya yaklaşmayınız diyor. Bu halde kadınları himâye etmek nazariyelerinden ne çıkarmak icap ediyor? Yazın, bu kelimeden de, bu nazariyeden de cemiyeti gözümüzden düşürecek fena neticeler çıkıyor. Bütün bu yalancılık, uydurma şeyler, söz oyunu; hakikat itibariyle de cinayet! Hukuk-ı medeniyedeki himâyede, milletler arasında görülen himâyenin, yani kuvvetli olan, hâmi denilen tarafa istibdâd beratı veren güzel, elverişli sözün ve nazariyenin verdiği neticeyi veriyor: Zayıfı kuvvetliye daha ziyade esir ediyor.

Nihayet kadın zayıftır deniliyor. Kadın zayıf olunca zayıflara edilecek himâyeyi kadınlara da etmek lazım gelir. Kadının bir kere himâye edilmediğini biliyoruz. Ama kadın zayıf mıdır? Hakikat olan bir şey var ise, o da, kadın zayıf ediliyor ve ona çalışılıyor.

Esirlere edilecek muamele kendilerine ediliyor. Vücutlarının büyümesine, akıl ve fikirlerinin genişlemesine yol verilmiyor.

Son asır zarfında görülen tecrübelerde kadınların nihayetsiz kuvvetler ile dolu oldukları anlaşıldı. Bir kere kadınlara her şeyde hürriyet verilsin, esirlikleri kalksın, kabiliyetlerini istedikleri gibi genişletmeye koyulsunlar, biz o zaman hekim olan kadının ne dehşetli büyük te'siri olduğunu, muallim olan kadının çocukları terbiye ne derece kabiliyet gösterdiğini, psikolog olan kadının kendi düşüncesine râm etmeye alışması sayesinde ne sihirler vücuda getirebileceğini, avukat kadının nasıl hukuk müdafaa edeceğini, el işlerinde çalışkan kadınların ne garibeler yapacaklarını, nihayet ziraatte, sınâide, ticarette ne inkılâblara sebebiyet vereceklerini göreceğiz. Kadınların hayatlarını güzelce tedkik edenler bu vücutlar içinde beşeriyet için, gizli kabiliyet hazineleri

olduğunu söylüyorlar. Kabiliyet ise kuvvettir. Kabiliyetli olan kimse zayıf sayılamaz. Hele kadınların maddi ve ma'nevi kuvvetçe neşv ü nümâya müste'id olmadıklarını ispat eden yoktur, olmamıştır ve olamayacaktır. Bu halde diyebiliriz: Ne mâzi, ne hâl, ne istikbâl kadının zayıf olduğunu göstermek için birlikte bize şehâdet etmiyorlar.

Bir de kadının zayıf olduğu tasdik edilince onun hakları zayıflığı derecesinde olmak lazım gelir idi. Çünkü nihayet nihayet zayıf olan kimselerin hakları kanunlarca serâhaten ta'yin ediliyor. Ve yine kanunlarca muhafaza olunur. Bu halde kadına, zayıf olduğu için açık bir iş bırakmak ve diğer bir sanata girmek hakkını vermemek, bir cinayet olmaz mı? Görülüyor ki erkekler burada zayıflık düşünmediler, erkekler kuvvetli ise kuvvetlerini arttırmak istediler, yahut kadınlar kuvvetlidirler, onların silahlarını ellerinden zorla aldılar.

Bize diyorlar: Kadın çalışır ise bu kendisine musibet, felâket olacaktır. Kadın zayıftır. Kadın himayeye muhtaçtır. Biz de cevap veriyoruz. «Kadının himâyesi kendisinin hakkındadır, kuvveti çalışmasında ve saadeti de hürriyetindedir.»

5- «Kadın çalışır ise, bu çalışması erkeğe fenalık olacaktır. Rekabet ziyadeleşecek ve artan rekabet altında, erkek ezilecektir. İşini satan kimseler artacağı için, çalışma ücreti de azalacaktır.»

Bundan evvel kadını himâye etmeyi isterler idi. Şimdi de erkeği düşünmeye, onu himâyeye çalışıyorlar. Ama bakalım, erkeği himayeye lüzum var mı? Artacak dedikleri rekabet zerrelere kadar varacak?

Korkulan kadın rekabeti zannedildiğinden pek az korkacaktır. Her şeyden evvel

bir kere burası belli: Kadınlar zaten bundan evvel çalıştıkları gibi, şimdi de çalışıyorlar; ne olur ise olsun, bir şey yapıyorlar, bir iş görüyorlar. Yani, tatbikatta, faaliyâtta o kadar bir inkılâb yoktur ve olmayacaktır. İnkılâb nazariyâtta, hukuktadır.

Çalışmasa da serbestliği nasihat eden ekonomistler için, kadınların rekabetinden korkulmak abes sayılıyor. İyi tanınmış olanlardan biri diyor:

«Yeni doğan bir erkek yeni bir işçidir. Yani diğer adamlara sözde bir rakiptir. Ama senede 10 milyon artan bütün dünyanın yeni türeyen erkekleri eski işçi âlemine ellerinde silah olarak mı hücum ediyorlar? Yeni bir can, yeni bir hayat aynı zamanda yeni bir kuvvettir; bir kuvvet ise doğunca, ekmeğini de birlikte getirir. Herkesin ekmeği kendi kuvvetindedir. Cemiyetlerin teşkili insanların kuvvetlerini arttırır, yani insanın ekmeğini arttırır. Kadın erkek ile birlikte ezelden beri doğmuş olduğu halde, hukuken, iktisaden erkek âlemine sokulmuyor ve cemiyetlerin teşkili esâsında gizli fayda, birleşmeden çıkan tezâyid-i kuvvet kadınlar meseleye girince, unutuluyor. Eğer çalışma âleminden uzaklaştırılan kadınlar için hürriyet kabul edilse, erkekler kadar çok olan yeni bir âlem-i insâniyet için kazanılır. Cem'iyetin faaliyet-i iktisadiyesi, istihsâl kuvveti adeta iki kere artabilir. İstihsâl artan yerde istihsâlin de o derece de artar ise zararlı ve korkulu değildir.»

Ekonomistlerin kendilerine pek açık olan bu düstûrlarından bir şey anlamak istenilince kadınların çalışmasına düşman olan kimseleri misâl göstermek lazımdır. Bu adamlar bu izâhları anlamak istemiyorlar ve anlamayacaklardır.

Hakikaten kadınlara her türlü sanata girmek serbest olunca, bugün ezile ezile çalıştıkları az ücret veren sanatları bırakıp yeni yeni sanatlara koşacak binlerce kadın

görülecek bugüne kadar erkeklere sımsıkı kanunlar ile mahsus sayılan işlere kadınlar da hücum edeceklerdir. Ama buna karşı kadın kabiliyeti neşv ü nümâ bularak. bu sanatlar için yeni tatbikat-ı ilmiye kadınlar tarafından tatbik olunacak. sınâyi kadının ince maharet-i sınâiyesi,, bugünkünden daha fazla ameli ma'lumât ile işlenecek ve nihayet çalışmada başka bir metanet-i âhlâkiye de fark edilecektir.

Kadınların serbest her işe girebilmeleri bir iş için rakiplerin adedini ziyadeleştirecek ise de, ortada işlerin sayısı da zaten artacaktır. Yani rekabet keskinleşmeyecektir. Hatta fenalık gibi görünen bu hal belki bir iyiliktir. Kadın yeni işlere girecek, bir taraftan da başkalarına yeni işler çıkaracaktır. Kadın çalışmasının hürriyeti yeni işlerin meydana çıkmasına sebep olacaktır. Kadının hürriyeti sebebiyle, artacak işlerden yalnız kadın kendisi mi faydalanacaktır? Şüphe yok, erkeklerde bu yeni hürriyet devrinin, kadın erkek hakk-ı medeniyetinin meyvelerinden hissesini alacaktır. Şimdi kadın erkek hür, birbirlerine yardım eden bir cemiyetin a'zâsı olacaklardır.

Hukuken bu meseleyi başka türlü halletmek mümkün olamaz. Kadının serbest çalışması onun hakkıdır. Çalışmak insanın en haklı, en doğru istek ve ihtiyâri mahsülüdür. Kadın için çalışmak hakkı, erkekte olduğu gibi, mukaddes, mübârektir. Rekâbet edecektir, erkeği sıkacaktır diye, onu ihtiyârsız etmek, onu an doğru istekten mahrum eylemek en büyük haksızlık, en büyük günahtır.

Sanki erkek diyor «Benim kollarım demirden. ayaklarım çeliktendir. Göğsüm bir volkandır. Beynim ateş ile doludur. Ben herşeyde bu zayıf mahluklardan, kadınlardan üstünüm: mademki şahsen üstünüm ben cinsen de üstün olmak isterim. Kadın çalışmasın, kazanmasın, bunu işlemesin; ben ve benim gibi erkekler bunlardan faydalanacağız: kadın değil, biz ömür süreceğiz.» Ama artık bu dili koparmak sırası gelmiş,

erkek gibi kadın da hisseder. düşünür bir mahluk olduğu. hürriyetine mâlik olmak icâb ettiği anlaşılmak devri girmiştir.

Ama erkek bugün yine diyor: «Kadına her türlü işe girmek müsaade edilince. ücret ile geçinenler artacak. erkek rakipleri ziyâdeleşecek. Bu halde be âilemi geçindirecek ücreti bile alamayacağım o zaman ben yapmalıyım?»

Âlemin hakkını tanımayan öyle erkeğe deriz: «Artık sen. seni doğuran ananı beslemeyecekmisin; kız kardeşini beslemek yükü de senin omuzlarına çökmeyecek: karın da senden ekmek beklemeyecektir. Artık senin karın - her çalışkan kadın gibi - kendi kendini geçindirmektedir. Çünkü o da şimdi çalışıyor sana rakip çıkan bu kadın hadd-i zâtında sana yardımcı demektir. Bir zaman sen yalnız bir ücret alır ve bunun ile kendini ve karını geçindirmeye çalışır iken şimdi sen ve karın ayrı ayrı ücret alacaksınız. Elbette böyle iki ücret bir ücretten fazla olacaktır ve erkek ile beraber kadını da memnun edecektir. Bu halde erkek kadın ile birleşmede şimdikinden daha fazla faydalar görerek ve evlenmeyi kendi isteği ile isteyecektir.

Nihayet kadının rekabeti hürriyet üzerinde erkek ücretini aşağıya indirecek mi. indirmeyecek mi? Buna kat'i olarak, indirmeyecek demek mümkündür. Hatta belki yükselecektir. Ücret istihsâlde amelenin hakkıdır. İstihsâl yeni terakkiyât ve kadının sanat içine girip kadın kabiliyetini tatbik etmesi ile ale-l-umûm artacaktır. İstihsâl artınca onu arttıran çalışma kuvvetinin hakkı da şüphesiz artacaktır. Bil-hassa istihsâlde herkesin hakkı günden güne daha adaletle taksim edileceği ve istihsâlin artacağı da malum bulunduğu için ücretin de yükselmesi kat'î birşeydir. Hem erkeği ve hem kadın ücreti yükselecektir. Yani bu amelenin çalışmaları da iyi semereler verecektir demekle birdir. Erkek işinin kıymetini aşâlâtmakla, erkek ücretini indirmektedir. Çünkü kadınların bugünkü

çalışmaları tazyik altındadır. serbest değildir. Serbest ve tabiî kadın çalışmasında böyle te'sir görülmekten mâ-adâ belki aksi görülecektir. Yani erkekler kadınları esri gibi kullanmak istediklerinden kendilerinden ücreti de aşağıya gayr-ı tabiî olarak indirtmektedirler. Bu hal kadının esirliği neticesidir. Erkekler yalnız kendilerini düşündükçe onlara da rahat yoktur, kadınları esirliklerinden kurtarmalı, erkekler de o zaman daha serbest olacaklardır. Düstûr olarak denilir: «Çalışmayı kıymetlendiriniz, herkesin çalışmasını te'min ediniz, iyi, yüksek ücret alacaksınız. esirliği kaldırınız. kendiniz de hür olacaksınız; veriniz, sonra siz de hissenizi alacaksınız.»

ERTUĞRULOĞLU

c.5, S. 26, s. 140 - 159.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu devri'nde dergicilik inişli çıkışlı bir grafiktir. Zor şartlar alt yapı yetersizlikleri içinde yayına başlayan dergiler, II. Abdülhamid'in ağır sansür ve baskıları yüzünden geniş halk kitlelerine ulaşamamış; dinamik ve yaratıcı bir kamuoyu oluşturamamıştır. Dönemin dergileri, memleket meseleleriyle uğraşmak yerine, ayakta kalma mücadelesi vermiştir. "Siyasetten başka herşeyden bahseder" ibaresini başlıklarının altında bir damga gibi taşıyan gazete dergilerin elleri kolları bağlanmıştır. Bu yüzden bütün ilgilerini edebî tartışmalara yöneltmişlerdir. Gençler ve aydınlar da bu tartışmalara taraf olarak katılmışlardır. Gruplaşmanın başını, Divan edebiyatı yanlıları ile Edebiyat-ı Cedide'ciler çekmiştir. Bu şekilde süren tek yönlü yayın hayatı, uzun süren suskunluk ve baskı rejimi ardından II. Meşrutiyet'in getirdiği basın özgürlüğü ile tanışmıştır.

İttihat ve Terakki Partisi'nin ağırlığını koymasıyla 1908'de ilân edilen II. Meşrutiyet'le dergicilikte "çok seslilik" başlamıştır. Her türlü düşünce yazıya serbestçe aktarılmış; her aklına gelen dergi çıkarmıştır. Fikren bir başıboşluğun yaşandığı bu dönemin en çarpıcı özelliği yayınlanan dergilerin çok kısa ömürlü oluşudur. Hazırlıksız, amaçsız olarak basın dünyasına girmeye çalışanların çoğu silinip gitmiştir. Bu arada iktidarda bulunan İttihat ve Terakki'nin haksız uygulamaları; azınlıkların ayrı devlet kurmak istemeleri, gericilerin dini alet ederek amaçlarına ulaşmak arzuları basında hükümete karşı bir muhalefet oluşturmuştur.

II. Meşrutiyet bu huzursuzlukların yanı sıra, fikir akımları, ideolojiler ve edebî görüşler açısından hareketlilik göstermiştir. Çeşitli etnik unsurlardan kurulu bir imparatorluğun birliği ve devamını sağlamak üzere Osmancılık, İslamcılık, Türkçülük gibi fikir akımları tartışılmıştır. Bunlardan en donanımlısı ve toplumu kucaklayanı Türkçülük'tür. Üstelik, bu akım milliyetçilik bilincini önce dilde ve edebiyatta gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Yakın döneme dek, edebî hazinesini Servet-i Fünûn edebiyatı ve ilk defa bir beyannâmeyle ortaya çıkan Fecr-i Âti topluluğu aracılığıyla taşıyan Osmanlı toplumu son gelişmeler karşısında Milli Edebiyat akımını benimsemiştir.

İşte, Resimli Kitab Dergisi 1908'de böyle bir ortamda yayın hayatına atılır. Dergideki yazılar düzenli bir şekilde izlenirse, II. Meşrutiyet'in panoramasını görmek mümkündür. Dönemin iç ve dış olayları dergi aracılığıyla sıcağı sıcağına okuyucuya aktarılır. Zaten, derginin yayın politikasında, geçmişten geleceğe Batılı anlamda pencere açmak önemli yer tutar.

Resimli Kitab hem içeriğini, hem de dış çehresini estetik kaygılara, değişen sosyal ihtiyaçlara göre düzenler. Kendini her konuda yetkin gören dergi "edebî, siyasî, fennî ve ictimâi" bir kimliğe sahip oluşuyla dikkati çeker. II. Meşrutiyet'in çok sesliliği Resimli Kitab'ın zengin içeriğiyle örtüşür. Bu sebeple diğer dergilere oranla uzun ömürlü olur. Tecrübeli isimlerin yanında yeni yetişmekte olan gençlere de şans tanıyan dergi, bu yazar kadrosuyla ülke gündeminde söz sahibidir. Derginin belkemiğini oluşturan sürekli yazarları arasında Raif Necdet, Mehmed Rauf, M. Rauf, Halide Salih, Selim Sırrı, Bedii Nûri, İzzet Melih, Faik Sabri sayılabilir. Ünlü simalardan Tevfik Fikret, Ahmed Hâşim, Abdülhak Hâmid, Cenab Şehabeddin de yazdıklarıyla dergiye renk katarlar. Tüm bu edebî şahsiyetlerin yazılar, halkın eğitilmesini ve içinde bulundukları şartları değerlendirebilmesini sağlar. Dergide halkın anlayabileceği sade bir dil kullanılmasının

altında da geniş kitlelere seslenme ve onları bilinçlendirme yatar. Bu doğrultuda yazılan şiir ve yazılara dergide sıkça rastlanır. Yayınlanan tüm yazılarda dilbilgisi kurallarına uyulur, yabancı sözcükler ve kavramlar Latin harfleriyle parantez içinde verilir. Resimlerle ilgili Osmanlıca ve Fransızca açıklamalar bulunur.

Resimli Kitab'ın dönemine en önemli katkısı, yeni bir devre girilmesinden dolayı toplumsal değişimde olumlu rol oynamak ve her soruna faydacı bir yaklaşımla eğilmektir. Yazı kadrosundakilerin çoğu "Sanat şahsî ve muhteremdir" sloganına bağlı Fecr-i Âti'cilerin ya da "Sanat sanat içindir" i ilke edinen Edebiyat-ı Cedide'cilerden kurulu dergi, memleketin nazik bir süreçten geçtiğini takdir eder ve eğitimin, sanatın, ilmin, fenin, siyasetin topluma hizmet etmesi gerektiği anlayışını benimser. Dergi siyasî tercih bakımından İttihat ve Terakki Partisi yanlısı olmasına rağmen, bu durumun yazılanlara sirayet etmesine karşıdır. Onu diğer dergilerden farklı kılan da teoride sahip çıktığı pek çok konuyu, ülke çıkarları adına geri planda tutabilmesidir. Oysa, aynı dönemdeki bir çok dergi yeni gelişmelere sırt çevirerek, ideolojik kimliklerini toplumu siyasi bir arenaya dönüştürmek pahasına yansıtmışlardır. Hattâ, açıktan açığa hükümet yanlısı veya muhalifi olup bunu malzeme olarak kullanmışlardır.

Toplumun ufkunu genişletmeyi hedefleyen ve ileriye dönük yayın yapan dergi, politakasına paralel olarak edebî makalelerde millî birliği pekiştirmeye, felsefî ve sosyal yanı ağır basan düşündürücü nitelikte mesajlar vermeye dikkat eder. Kişisel tatmini sağlamak için sanatın kullanılması zamanlama ve prensip açısından doğru bulunmaz. Sanatın ve edebiyatın sosyal bir görevi olduğuna işaret edilir ve bu iki gücün toplumun gelişmesine ivme kazandırmada araç olarak kullanılması istenir. Ayrıca, okurlara kıyaslama fırsatı verilerek Batı'daki edebî şahsiyet ve faaliyetler de tanıtılır. Emile Zola, Sully Prudhom, Tolstoy ve Naturalizm buna örnektir.

II. Meşrutiyet'le birlikte, kadın ve eğitim konuları gündeme gelir. Resimli Kitab da, bu iki kritik konu halledilmeden gelişme kaydedilemeyeceğinin farkındadır. Bu yüzden kadın ve eğitimle ilgili konulara ağırlık verilir. Kadının aile içindeki yeri, topluma ve birey olarak kendisine katkısı üzerinde durulur ve sadece modayı izleyen pasif bir varlık olmadığı vurgulanır. Dergi, devrinin bile önüne geçerek kadını zaman zaman "Feminizm" in bir parçası olarak görür ve kadın - erkek eşitliğini ele alır. Boşanmaya seçme - seçilme hakkına, kadının aktif hale getirilmesine değinilir. Geleceğin yeri yetişecek gençliğin elinde olduğuna inanılarak pedagojik yaklaşımlı yazılar yayınlanır. Eğitim, her yönüyle incelemeye alınır. Bütün bu görüşler, devrini aşar düzeydedir.

Bu arada Resimli Kitab'da sosyolojik, tarihsel, aktüel, fennî ve sporla ilgili konular unutulmaz. Dönemin sosyal olayları tartışılır. Aktüel konular siyasî açıdan yorum getirilir. Yeni buluşlar tanıtılır. İlk defa, bedensel faaliyetlerin sporla terbiye edilmesine bu kadar geniş yer ayrılır. Tıp ve sağlıkla ilgili görüşmeler okuyucuya duyurulur. Resim ve müzik meraklılarını tatmin edecek yazılar da ihmal edilmez. Üstelik, bütün bu konular, altında açıklamalar bulunan irili ufaklı resimlerle süslenir. Okuyucunun ilgisi hep ayakta tutulur. Konu başlıkları, şiirler daima değişik motiflerle çerçeve içine alınarak sayfa düzenlemesi ayarlanır. Tek düzeliğe yer verilmez.

Tefrika roman, hikaye, şiir, gezi yazısı gibi edebî türlerde seçkin yazıları da yayınlayan Resimli Kitab, âdetâ içinde II. Meşrutiyet'in çeşitliliğini saklayan bir arşivdir.

Resimli Kitab, bol resimli görsel malzemesi, gündemi yakalayan röportajları, kadın modasını izleyen çizgisiyle de magazin dergiciliğini Osmanlı toplumuna tanıtmada

önemli bir rol oynamıştır. Halkın gazetelerde görmeye alışık olduğu klasik sütunlar geride bırakılarak okuyucunun göz zevkine seslenilmiştir.

1908 - 1913 yılları arasında, beş yıl boyunca ilkelerinden ödün vermeden yayınlanan Resimli Kitab, II. Meşrutiyet'in kargaşası içinde erimemiş ve mensup olduğu kültür mozağiyine katkıda bulunmuş, halka yeni perspektifler kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Kenan

1990 Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri

İstanbul : İnkılâp Kitabevi.

BANARLI, Nihad Sami

1987 Resimli Türk Edebiyatı Tarihi

İstanbul : Milli Eğitim Basımevi.

DEVLLİOĞLU, Ferit

1962 Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat

Ankara : Aydın Kitabevi.

ERTUĞ, Hasan Refik

1959 Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi

İstanbul.

İNUĞUR, M. Nuri

1982 Basın ve Yayın Tarihi

Ankara.

İSKİT, Servet

1939 Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış

İstanbul.

İSKİT, Servet

1943 Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları

İstanbul.

KABACALI, Alpay

1982 Türk Yayın Tarihi

İstanbul.

KAVCAR, Cahit

1988 II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim (1908 - 1923)

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları

KOLOĞLU, Orhan

1981 Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi I, 68-93

İstanbul : İletişim Yayınları.

MORALI, Seniha Sami

1979 "Resimli Kitab"

Hayat Tarih Mecmuası, 1 : 37 - 39.

ORAL, Fuat Süreyya

1968 Türk Basın Tarihi 1728-1922, 1831-1922, Birinci Kitap

İstanbul.

PARLATIR, İsmail

1985 "Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin"
Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin
Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi.

PERİN, Cevdet

1975 Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü
İstanbul.

SAMİ, Şemsettin

1989 Kâmûs-ı Türkî
İstanbul - Çağrı Yayıncılık

ŞAPOLYO, Enver Behnan

1966 Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın
İstanbul.

TOPRAK, Zafer

1981 "II. Meşrutiyet Yıllarında Dergiler"
Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi. I, 126 - 132.
İstanbul : İletişim Yayınları.

TURİNAY, Necmettin

1983 "Resimli Kitab ve II. Meşrutiyet Yıllarında Dergiler"
Milli Kültür, 38 : 23 - 26.

UÇMAN, Abdullah

1983 "II. Meşrutiyet'ten Sonraki Bazı Edebi ve Fikri Faaliyetler Üzerine" Milli Kültür, 38 : 39 - 42.

ÜLKEN, Hilmi Ziya

1994 Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi

İstanbul : Ülken Yayınları.

VARLIK, Bülent

1981 "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri"

Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, I, 112 - 118.

İstanbul : İletişim Yayınları

YÜCEL, Hasan Ali

1989 Edebiyat Tarihimizden

İstanbul : İletişim Yayınları

Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler, 1849 - 1984.

İstanbul : Gelişim Yayınları, 1984.

KİŞİ ADLARI DİZİNİ

-A-

Abdülhak Hamid 109, 241, 265
Adolf Brison 148
Ahmed Haşim 122
Ahmed-i Salis 234
Ahmed Midhat 246, 247, 248, 250, 251, 252
Ahmed Muhtar 340
Ahmed Paşa 216
Ahmed Rıza Bey 93
Ahmed Vefik Paşa 216
Akşemsettinzade Hamdullah 216
Aktör Burhaneddin 153
Alexandre de Vigny 296
Alexandre Dumas 244, 296
Alexandre Dumas Fils 252, 296, 319, 320, 321
Alexandre Dumas Pere 247
Alphonse Daudet 269, 274
Alfred de Musset 116, 129, 296
Ali Ekrem 128, 129, 153
Ali Nusret Beyefendi 116
Antonio Fogazzaro 187
Aristo 88, 304
Aristofan 293
Atıfet Celal 227
Atyos 293

-B-

Baha Tevfik 122
Baki 216
Balzac 269
Baron Ertenal 72
Bayof 366, 367
Bebel 366
Bedii Nuri 183
Bellingebhavzen 293
Benedix 206
Ben Johnson 301
Bernstein 366
Bertlo 223
Birinci Alexandre 68
Birinci Petro 68
Bismark 74, 101
Boileau 241
Bordaloue 319
Bossuet 319
Brittannicus 295
Brumer 293
Buğra Han 212
Bumon 294
Byron 294

-C-

Celal Esad 209
Celal Sahir 135, 136
Cemil Süleyman 122, 162, 163
Cenab Şehabeddin 109, 163, 190, 220, 267, 328, 329
Chateaubriand 269
Corneille 223, 241, 295

-D-

D'Alembert 89, 318, 320
Dante 304
Decartes 315
Decker 294
Doktor Clease 371
Doktor Halil 215
Drayden 294
Dreyfus 152, 276, 293

-E-

Ebuzziya Tevfik 16, 255
Edmond Demolen 337
Edmond de Amicis 185, 187
Edmond Rostand 122, 144
Edward Rod 182
Eflaki 28
Eflatün 88
Ekrem 109
Emile Faquet 179
Emile Gaburyiv 251
Emile Eugene 296
Emin Bülend 109, 122, 190
Endraşi 74
Enver Bey 97
Erfort 363
Euripides 293
Evliyazade Makbule 227
Eyüp Sabri 340

-F-

Faik Ali 190
Fatma Aliye 207
Fatma Münire 227
Feder 209
Fenelon 243
Ferdinand Bruntiyer 143
Ferid Paşa 92
Fichte 363
Figaro 296
Flaubert 269, 336
Fletcher 294
François Coppee 111
François Punsar 296
Fuzuli 116, 129, 190, 242, 256, 257, 258

-G-

Gabriel Dannonçiyo 185, 188
Gaston de Şan 143
Gockov 293

Goethe 101, 144, 241, 279, 293
Goldoni 187
Goncourt 269
Gorcakof 74
Gorki 102
Goya 144
Grese 295
Grifiyus 293
Gustave Le Bonn 355
Gustave Larome 322
Guy de Maupassant 269

-H-

Hakkı Behiç 109, 162, 228
Halid Ziya 109, 162, 163, 169, 220, 222, 228, 329
Halide Salih 207, 222, 226, 228
Halil Elkonevi 215
Hamdullah Subhi 109, 122, 143, 190
Hanoto 143
Hayriye Melek Hunc 228
Hayze 293
Hegel 363
Henri Fokiye 408
Hippolyte Taine 155, 350
Hilmi Paşa 98
Homeros 240, 304
Hüseyin Cahid 110, 116, 121, 158, 161, 170, 219, 328
Hüseyin Siret 190
Hüseyin Suad 153, 154, 190, 194, 195, 196

-I-

Ispartalı Hakkı 264

-İ-

İbsen 138
İbn-i Mühenna 215
İbrahim Bey 231
İbrahim Paşa 257
İkinci Jozef 72, 74
İkinci Katerina 72, 280
İmmermann 293
İsmail Paşa 94
İsmet Hakkı 227
İyokyo Demolen 143
İzzet Melih 122, 259

-J-

Jak Ayrer 293
James Sheridan 208, 294
Jean Jacques Rousseau 79, 101, 123, 189, 223, 318, 320
Jerome 144
John Le Bok 337
Juli Danjen 224
Jures 101
Jülide Hanımefendi 228
Jül Lümter 126, 143

-K-

Katol Mendes 125
Kamil Paşa 105
Kamoin 305
Kant 363
Kanuni 233
Kara Gorki 70, 73
Kardoçi 186
Kazmir de Lavini 296
Kemal Bey 149, 243, 255, 265
Kene 412
Kınaz Rievleti Saviski 68
Klinger 293
Koca Ragıp Paşa 190
Kollen 293
Konyalı Nizami 216

-L-

Lahal 363
Lamartine 144
Lanson 145, 191
Lasal 364
Layizeviç 293
Le Cid 295
Le Sage 295
Lib Kanahat 118
Luther 315

-M-

Madam de Stael 269
Madam Katol Mendes 228
Mahir Paşa 94
Makyevel 258
Markiz de Ranboyye 224
Marks 362, 364
Maryov 296
Masbincır 294
Matild Seraiv 188
Mediha Hüsnü 222
Mehmed Akif 190
Mehmed Emin 110, 115, 117, 125
Mehmed Rauf 136, 137, 226, 228
Mercimek Ahmed 232
Mevlana 216
Michelet 294
Midhat Cemal 122, 190
Midlton 294
Mihail Oberanuviç 73
Mikelanj 304
Moliere 187, 223, 241,295, 315, 316, 319
Montesquieu 101, 223
Mösyö Radlof 210, 216

-N-

Nabi 258
Naci 265
Nanedoviç 73
Nataniyelli 294
Nazım Bey 94
Necip Asım 210
Nedim 234, 255, 256, 257, 258, 264
Nef'i 129, 190, 255, 257, 258
Nietzsche 127
Newton 79
Niyazi Bey 95, 98, 99, 100

-O-

Octave Foye 252
Ogüst 311
Olen 293
Orhan Gazi 232
Osman Hidayet Paşa 99
Otel de Ranboyye 224
Otto Ludovig 293

-Ö-

Öyster 294

-P-

Pakize Hanımefendi 227
Paküviyos 293
Pascal 79
Pasteur 223
Paul Bourget 150, 151, 188, 222
Paul de Mer 143, 337, 338
Pelut 293
Piron 277, 295
Piyer Volf 118
Platon 321
Polyokat 295
Pompe 295
Ponson de Tray 244
Prens Mihail 73
Prens Sabahattin 93

-R-

Racine 79, 223, 241
Rafael 144, 304
Rahip d'Aubignac 315
Rauf Paşazade Fuad Bey 212
Recep Paşa 94
Refik Halid 122
Rene Bazin 114
Rıfat Bey 94
Rıza Tevfik 212
Ribo 143
Rov de Dumond 247
Ruhsan Nevvare 227

-S-

Sadık Paşa 97
Said Paşa 92, 98, 99, 100
Salah Esad 209
Schiller 101, 144, 293
Sclegel 293, 302, 303
Scleger 293
Senek 311
Sen Toma 284, 314
Servelide Hanımefendi 227
Server Cemal 122
Sesilyos 293
Shakespeare 144, 241, 269, 294, 301
Sinna 208
Sokrat 88
Solovyof 279
Sophokles 293
Spencer 108
Stendhal 336
Sully Prudhomme 111, 112, 144, 156, 235, 236
Sultan Veled 216
Süleyman Bahri 190
Süleyman Fehmi 117, 119
Süleyman Nazif 116, 190

-Ş-

Şehabeddin Süleyman 118, 120, 122, 227
Shakespeare 241, 264, 291
Şemsettin Sami 210, 211, 212, 213
Şemsi Paşa 96, 97
Şeyh Galip 190
Şeyhi 216

-T-

Tahsin Nahid 122
Tasso 305
Ten 143, 154
Teodor Baryer 296
Teranis 293
Tering 279
Tevfik Fikret 109, 110, 122, 169, 170, 171, 172, 220, 256, 382, 383
Theophile Gautier 125, 168
Thomas Otoviey 294
Thomsen 210

-V-

Vehbi 120
Veysi 116
Verlain 156
Victor Hugo 123, 144, 243, 244, 269, 277, 296
Victorien Sardeoux 296
Voltaire 89, 123, 223, 295, 318
Vulmar 123

-X-

Xsaviye de Montepen 244

-Y-

Yunus Emre 232
Yusuf Has Hacib 212
Yusuf Paşa 94
Yvonne Sarcey 222

-Z-

Zekiye 226
Zenon 371
Ziya Paşa 241
Zola 123, 142, 150, 152, 155, 168, 272, 273, 274, 275, 277, 336
Zühre Hanımefendi 222, 226

مدیری :
عبیداه اسعد

RESSIMLI KITAB
REVUE MENSUELLE
Rédacteur en chef:
FAIK SABRI BEY
Bureaux : Elquiatib Han
No 2 et 3, Constantinople.

Prix : 5 Piastres.

رسملی کتاب

سرمحرری،
فائق صبری
اداره‌خانه‌سی: یکی پوسته‌خانه
جوارنده الکاتب خاننده
نومرو ۳ و ۲
امور اداره ایچون مدیره،
امور تحریریه ایچون سرمحرره
مراجعت اولنور.

مؤسسلری: فائق صبری ، عبیداه اسعد

هر آیك اون بشنده نشر اولنور ادبی، سیاسی، فنی، فلسفی و اجتماعی مجموعهٔ مصوره‌در.

ترکلرك اك بویوك وطنپروری : مدحت پاشا مرحوم
Le Grand Patriote Turc : Midhat Pacha.

مندرجات

نومرو ۱ — ایلول ۳۲٤

ایلك سوز ـ عثمانلیلرده ترقیات سیاسیه [علی کمال] ـ سپس ورجوع «منظوم شعر» [توفیق فکرت] ـ آوروپایه بر نظر [محرر سیاسیمز] ـ قرعه نفری «منظوم شعر» [محمد امین] ـ حریت فصل الده ایدلدی ؟ [فائق صبری] ـ لسانمزك اساسلری وشمس الدین سامی بك [ولد چلبی] ـ کماله مرثیه «منظوم شعر» [احمد حکمت] مهم نقطه‌لر [صفوتی ضیا] ـ نژاد اکرمدن بر پارچه «منظوم شعر» [رجائی زاده اکرم] ـ درینلکلرده «اجتماعی منثور شعر» [رائف نجدت] ـ حقوق دول علمنك تاریخی [محمود اسعد] ـ مرمره‌یه قارشی «منظوم شعر» [م. رؤف] ـ تصادفلرم «منثور شعر» [محمد رؤف] ـ قیل و قال ادبی [الیاس ماجد] ـ أوم «منظوم شعر» [احمد هاشم] ـ دون و بوکون [فائق صبری] ـ کمال بك ماغوسه‌ده «منظوم شعر» [ح. ص.] ـ حریت و طبیعه‌لیلر [کلیسلی رفعت] ـ صمیمی حسلر «منثور شعر» [عزت ملیح] ـ ژان کوتنبرغ [محمد امین] ـ ییلدیزلر «منثور شعر» [ارجمند اکرم] ـ کوزل سوزلر ـ صیفیه‌ده «ملی قومدی» [مفید راتب] ـ خانملر صحیفه‌سی [نزیهه اکرم] ـ خیالپرور «مونولوغ» [رائف نجدت] ـ تیاترو «تنقید» [تیاترو متقدمز] ـ ییلدیز بوجکلری «ملی رسملی رومان» [صفوتی ضیا] ـ بر آزده کوله‌لم ـ دیکر مجموعه‌لر نه یازییور؟ ـ بیلمجه و مسابقه‌لرمز. «وطنم ایچون» نشیدهٔ موسیقیه‌سی نوطه‌سی [احسان صبری خانم] ـ صوك موده موسملك البیسه‌لر...

کله‌جك نسخه‌مزده

قلنج

نشیدهٔ موسیقیه‌سی نوطه‌سی
شعر : توفیق فکرت بکك
بسته‌سی: قانون اساسی شرقیسی
بسته‌کاری، مائسترو قاریکیوپولونك

کله‌جك نسخه‌مزده
«رجوع» ـ اخلاق قومدی ـ محرری
آرتیست برهان الدین بك.

(رسملی کتاب) جدیت
مطبوعاته تمثالدر.

مقالاتنك جدیت و حسن انتخابی، رسملرینك کثرت ونفاستی، هیئت تحریریه‌سنك نام وشهرتی سببیله

رسملی کتاب

عثمانلی عالم مطبوعاتنده غایت ممتاز برموقع احراز ایلیه‌جك وهر نورمه‌سی بیکارجه قاره طرفندن صبرسزلقله بکلنه‌جکدر

کله‌جك نسخه‌مزده

علی کمال بکك (عثمانلیلرده ترقیات سیاسیه)، محمود اسعد افندینك (حقوق دول علمنك تاریخی) مقاله‌لرینك، رائف نجدت بکك (خیالپرور) مونولوغنك دوامیله صفوتی ضیا بکك (ییلدیز بوجکلری) رومانك مابعدینی اوقویکز.

کله‌جك نسخه‌مزده
حیات وطبیعت — محرری: رائف نجدت

مطالعه‌یی کیم سور ایسه شبهه یوق (رسملی کتاب)ك قارئیدر.

تماشا حقنده

مصاحبه : [1]

خالد ضیا بك
HALID ZIA BEY

بو کیجه بنی شو جمعیت محترمه مواجهه سنده تقریر مقاله فرصتیاب ایدن حادثهٔ مسعوده‌نك حیات اجتماعیهٔ مملکتده نه حیرت آور انقلاباته باعث اولدیغنه سوق فکر ایتمه‌مك وبر نبذه بوندن بحث ایده‌رك تطمین وجدانه چالیشمامق ممکن اولمیور.

افراد، حیات شخصیه‌سنده، سربست یاشایه‌بیلمك، قوای جسمانیه وذکائیه‌سنه عائد قابلیات وخصائصی فطرتنك امکان مساعده‌سی دائره‌سنده استعمال ایله‌مك، مجادلهٔ معیشتده بازولرینك بوتون استعدادینی تجربه و تربیه ایده‌رك اوغراشمق، رقباسیله بوغوشوب چکشمك ایچون تا جوجقلقدن باشلایه‌رق، کوندن کونه کندیسنی وصایتدن قورتارمغه، شو معرکهٔ حیاتده کندی حسابنه، کندی نفسی، کندی ذوقی، کندی سعادتی ایچون یاشامق استقلالیت ذاتیه‌سنی قازانمغه نصل محتاج ایسه اقوام وامم‌ده اویله‌در.

اونلرده چوجقلقلرندن باشلایه‌رق، ساحهٔ حیاته بشقه‌لری ایچون دکل کندیلری ایچون کلدکلرینه قناعت حاصل ایتمك، جدالکاه معیشتده قازانه‌جقلری اکمکك کندی اکمکلری، سوره‌جکلری طوپراغك کندی طوپراقلری اولدیغنه، آلنلرندن دوکولن ترلرك بشقه‌لرینك سعادتی ایچون دکل کندی رفاهیتلری ایچون دوکولدیکنه امین اولمق ایسترلر.

استقلالیت شخصیه‌سنی اکتساب ایده‌مه‌ین برفرد انسان صفتندن زیاده نصل ذلیل ومسکین برآلت درکه سنده، افراد سائره‌نك تأمین اسباب وجودی ایچون پیرانوب چورومکه محکوم ایسه حریت حیاتیه‌سنی استحصاله موفق اولهمیان بر ملت‌ده دائما اقوام سائره‌نك محکوم امل مقصدی، کندی ضررینه تأمین منفعت ایده‌جك خصمانك اسیر قهر و اذاسی اولهرق یاشامغه خیر، یاشامغه دکل، بشقه‌لرینك شاد وخرم یشامق دقلری ساحهٔ حیاتده، اوزرینه چوکن حولهٔ مشقت ومحنتی طاشیه‌بیلمك ایچون، دیزلرینك اوزرنده سوروکله‌نه سوروکله‌نه یووارلانمغه

[1] تیاترو سنده سویلنمشدر.

محکومدر، ونهایت اطراف یوتون کنج، توانا کوندن کونه اکتساب مکنت ایدن، کوندن کونه استقبالنه‌دها جسورانه باقان، تازه قوتلرله محاط ایکن، او، حالا بلنی دوغرولته‌میه‌رق بیغیلوب قالمغه محکومدر.

فقط قلبنی آلتی عصرلق بر تاریخ شان وشرفك غلیان ابتهاجی دولدوران برملت بویله ذلت و مقهوریت ایچنده محکوم زوال اولمغه موافقت ایده‌مزدی. اونك طریق محنت ومشقتنده دها زیاده قاپانیور کبی، دها زیاده طوپراقلره بولانیور کبی کیدیشنده، بالعکس، دها فضله برقوتله، عضلاتنك اولانجه مقاومتیله بردن قالقمق هوسی واردی. نته کیم اویله اولدی.

آرتق بو کون افاقده یه‌رتیلان بلوطلرك آراسندن اویله منور بر استقبال آچیلیور که اوراده ملت حیاتنك سعادت مادیه‌سنه واذواق معنویه‌سنه عائد صحائف مسعوده‌یی شیمدیدن اوقیور.

آرتق بو کون ملت مرمره صولرینی کوپورده‌رك کچن بر زرهلینك، کاغد خانه تبه‌سنده برفرضیهٔ حربیه‌یی تطبیق ایدن بر آلایك قارشیسنده قلبنك خلجان امید ایله، غرور وافتخار ایله اوردیغنی ایشیدیر؛ آرتق بو کون ملته تجارتندن، زراعتدن، صنایعندن بحث ایدیله‌بیلیر؛ قولکزی اوزاتوب بوتون وطنك خزائن ثروتی، اورمانلرینی، معدنلرینی، نهرلرینی، بوتون اوغیور قوتلره منتظر منابع رفاهیت ومعادنی کوسته‌بیلیرسکز؛ واوکا: — ایشته بونلر سنك، چالیش واستفاده ایت! دیمك ممکندر. بو طوپراق، بو دکز، صوکره سنك قانکدن تشکل ایتمش بر کتلهٔ معظمه شکلنده، سنك موجودیتکك یانی باشنده، سونکوسنی طاقه‌رق بکله‌ین اردو، بوتون بونلر سنکدر، حتی سن سنکسك، دیمیه بیلیرسکز. وبو کون ملت، بوتأمیناتی دیکلرکن، آرتق، مدهش بر شبه‌نك یأسی آلتنده، دوداقلرینی بر تقلص قهر والمله قیویرماز، امین بر استقبالك خندهٔ انبساطیله کولومسر.

لکن بر ملتك موجودیتی، یالکز حیات مادیه‌سی ایله دکل، حتی او حیات مادیه‌نك مدار انکشاف وانجلاسی اولان حیات معنویه‌سی ایله کسب تمامیت ایدر. بر مملکته یولرینی یاپه‌جق مهندسلر، میانیسنی قوره‌جق معمارلر، طوپراقلرینی ایشلته‌جك متخصصلر، معدنلرینی چیقاره‌جق متفننلر، خسته‌لرینی تداوی ایده‌جك طبیبلر نصل لازمسه، بر ملت ایچونده، فکر ونظرینه دوغری یولرکوسترمه‌جك، روح و وجداننده متین مبانیٔ اخلاقیه قوره‌جق، زمین فطرتی الك ایی محصول ویره‌جك صورتده ایشله‌ته‌جك، کنز خصلتنده مدفون قابلیاتی میدانه چیقاره‌جق، وشاید هویت معنویه‌سنده امراض وعلل وارسه اونلری الك سالم واسطه‌لرله تداوی ایده‌جك متفکرین و حکمایه، شعرا وادبایه، ارباب علم وذکایه‌ده عینیله احتیاج واردر.

ملت هر شیدن زیاده بو حیات معنویه‌دن محروم ایدی. مکتبلرنده کتاب، مطبوعاتنده ناطقه قالمادی؛ ملکات ذکائیه‌نك توسیع وتزیینه خدمت ایده‌بیله‌جك بوتون وسائط، یواش یواش، پرر پرر نزع اولوندی؛ فکر

[illegible] روی اویله دیوارلرله اورولمش بر زندان ایچنده حبس ایدلدی که بر کوچك خط نورك قایوب کچه بیلمه‌سنه مساعد بر کوچك پنجره‌دن بیله محروم ایدی. براز حکمت و فلسفه‌دن، حیاته دها مقاوم و متین بر فکر و روحله چیقمغه معاونت ایدن او قوتدن، براز شعر وادبدن، قلب ووجدانی درلو مشاق واحزاندن تصفیه وتسلیه ایدن اوکوثر خیالدن بر محرومیت صرفه ایچنده، کویا سطحنده نه بر آغاجك سایهٔ نشوه‌دارینه، نه بر پیکارك موجهٔ حیاتبخشنه تصادف ممکن اولمیان مدید بر چولك، کوزلری یورغونلقدن بولانمش، جکرلری صوسزلقدن قاورولمش یولجیلری ایدك.

هله هیچ شبهه یوق که حیات معنویهٔ مملکتك اك بیوك نقصانی بر صحنهٔ ملیه‌در. اقوام و اممك حیات اجتماعیه‌سنده بر صحنه‌نك اهمیت معنویه‌سی وهلهٔ اولچیله‌میه‌جك درجه‌ده یوکسکدر. ایکی بیك بش یوز سنه‌دن بری، اسکی یونانیلردن، قدیم روماليلردن باشلایه‌رق، قرون وسطی تماشالرندن کچه‌رك، ملل متأخره تاریخ ادبیاتی آراسنده، هر ملتك حیات معنویه‌سنه، صحنه‌نك، او مطنطن تجلیزار ذکا و صنعتك نصل تأثیرات فیاضانه ایله استعداد کشایش بخش ایله‌دیکنه حیرت ایدیلیر. هله صوك عصرده صحنه، حیات مدنیه‌نك اویله بر لازمهٔ مهمه‌سیدرکه هیأت حاضرهٔ اجتماعیه‌نك ارکان مخصوصهٔ موازنتندن بریدر دینه‌بیلیر. مطبوعات حیات مدنیه‌نك نه قدر حائز اهمیت بر ساحهٔ تظاهراتی ایسه صحنه‌ده ینه او قدر مهم وبلکه دها مؤثر بر زمین حس وذکاسی، بر مهد عرفان و وجدانیدر.

یونان قدیم ادبیاتنه، اسکی روما سلطنتنك شعشعهٔ فیوضنه اماجکاه اولان یرلردن، توزینی طوپراغنی سیلکه‌رك بوکون ایاغه فالقان انقاض مبانی اراسنده تماشاکاهلرك نه بیوك موقع اشغال ایتدیکنه؛ بوکون آتنه حوالیسنده، اسیای صغراده، فرانسه جنوبنده حالا عظمت ومهابتیله انسانه وله ویرن صحنه خرابه‌لرینك بر وقت نه مدبدب بر معرض حیات اولدیغنه دقت

فوطو: اغل Photo: Aigle

دولتلو نجابتلو صلاح‌الدین افندی حضرتلرینك مخدوم نجابت موسوملری عثمان فؤاد افندی

S. A. OSMAN FUAD Effendi

ایدنجه، تاریخ موجودیت بشریه‌ده، ادبیات تماشانك اهمیت عظماسنه درحال قرار ویریلیر وبو انقاض عرفانك قارشیسنده فکر خیال دوشونور. الای الای انسانلری بر تماشاکاهك بر مرمر ستوننی نقل ایتمك ایچون عضله‌لرینی پارچه‌لایان غیرتلرله، هفته‌لرجه اوغراشه اوغراشه

فوطو: فیبوس

Photo: Phébus

شهزادهٔ جوانبخت دولتلو نجابتلو عبدالقادر وعبدالرحیم افندیلر عسکری مانوره‌لرده

S. A. ABDUL KADIR et ABDULRAHIM Eftendi aux manœuvrs militaires

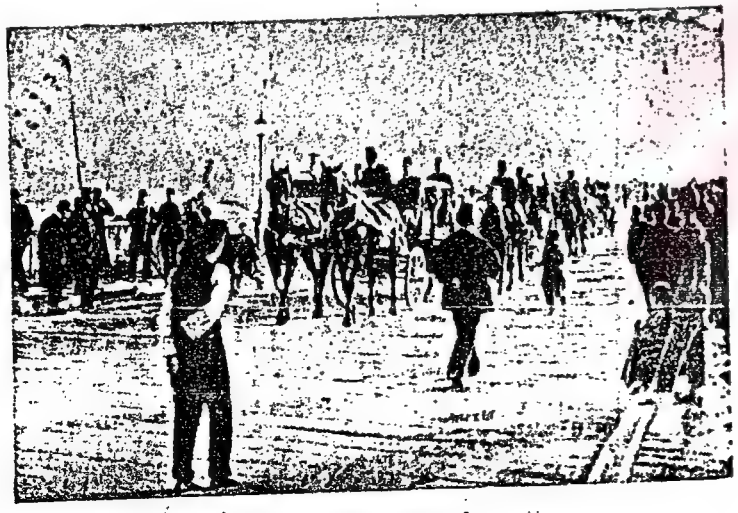

خرقهٔ شریف الاینده کوپری اوزرنده

Le jour de la visite au manteau sacré du Prophète sur le pont

سوروكله‌يوز كورر. برطاشى برطاشك اوسته قوعق ايجون بو بيكلرجه عمله‌نك نه طاقت برانداز موانعه كوكس كره كره چاليشدقلرى تصور ايديلنجه ناطقهٔ ذكايه قوريلان بركرسئ خطابتدن بشريتك اوزرينه بك مؤثر سسلر دوكولمش اولديغنه قناعت ايديلير.

بو او قدر دوغريدركه تاريخ ادبيات‌مللده الك يوكسك طبقاتدن برينى اشغال ايدن صحنه‌يه عائد آثار فكريه‌در. يونانستان قديمده تسيس ايله ابتدا ايله‌ين هائله ادبيات قديمهٔ يونانيه‌نك الك بيوك شاعرلرى اولان ئه‌شيلك، سوفوقلك ئوريپيدك انكشاف دهاسنه زمين اولمشدر؛ وادئ مضحكه آريستوفانى يتشديردى واونك فكر تنقيدى اكا برمعاصرينى صحنه‌يه چكدرك مضحكه‌يى بر سياستكاه معنويات‌حالنه كتيردى. روماليلرده ملاعبات جنكاورانه‌يه ابتلا ادبيات تماشانك اهماله اوغرامه‌سنه سبب كافى تشكيل ايده‌ميه‌رك پلوت، سه‌سيليوس، تەرانس، پاكو‌ويوس، آتيوس قبيلندن اعاظم شعرا هائله ومضحكه‌ده شعراى يونانيه‌يه پيرو اولديلر. قرون‌وسطى ادبياتى، صحنه‌يى مذهبه عائد روايات ومعجزاته معرض اتخاذ ايتمشدى. همان هر قصبه‌نك بر ميدانى، بر صحنه‌سى واردى كه ايام مقننه‌ده خلقك مجمعى اولوردى، وبوراده ارباب شعر ونظم طرفندن ترتيب ايديلن قصائد موقع عرضه قونوردى. هر قصبه‌نك بوايام مقننه‌سى شعر وادبله منقولات مذهبيه‌نك راسمهٔ ازدواجنه حصر ايديلن اعياد عموميه قبيلندن ايدى.

هله اقوام متأخره ادبياتى سرتاپا صحنه‌يه موقوف كيدر. المانلرده اون آلتنجى عصرده هانسى صاقس ايله باشلايان تماشا ژاق آيرمر، برومەر ايله دوام ايده‌رك اون يدنجى واون سكزنجى عصرلرده اوپيچ، غريفيوس قبيلندن شعرا ايله تريتياب اوله اوله نهايت المانلرك ايكى بيوك‌شاعر داهيسى اولان غوته ايله‌شيللر اصل قدرت دهالرينه صحنهٔ تماشايى معرض تجلى ايدنديلر. بونلردن صوكره المانلرك يه الك بيوك ادبا وشعراسى، لايزه‌ويچ، قليفر، شله‌غل، قوللەن، اولەن شله‌غر، ايمرمن، بەلينغهاوزن قبيلندن ارباب ذكا و دها صحنه‌يه بعضاً فجايع حيات بشريه‌يى، الواح احتراصات وحسياتى، بعضاً روايات‌مليه وتاريخيه‌يى، مسائل اخلاقيه واجتماعيه‌يى تشهير وتحليل ايچون بر زمين مساعد نظريله باقديلر. كذلك عصر اخيرده الك مشهور اسملر، غوجقوو، هەبل، بوهنر، اوتولودويغ، بەنەديكس، هايزه صحنه‌ده اثبات ذكا ايلەديلر.

انكليزلرده ادبيات تماشا غربك الك بيوك شاعر داهيسى، شكسپيرى وجوده كتيرمش اولمقله حائز شان وشرفدر. شكسپيردن بك چوق زمان‌اول انكلتره‌ده معجزات واخلاقيات ايله باشلايان، حتى پروتستانلغك قاتوليكمك قارشى مجاهداتنه ساحه تشكيل ايليه‌رك مهم بروشيقهٔ اجتماعيه ايفا ايتمش‌اولان صحنه انكليزلرك بك بيوك مفتونيت ومجلوبيته باعث اولمرق بر چوق شعرا وادبانك مهدپرور شى اولمش ايدى. شكسپيرك شعشعهٔ دهاسى بلاد غربك هيچ برنده بر مثله دها تصادف اولنه‌ميه‌جق برخورشيد معظم‌احتشاميله پارلاركن اطرافنده

داماد حضرت پادشاهى — Les Gendres de Sa Majesté

خالد پاشا
HALID PACHA

نورالدين پاشا
NOUREDDIN Pacha

طاقم طاقم كواكب شعر وادب قاپناشوب طوتوشمقده ايدى. بو صره‌لرده انكلتره‌ده تماشا ايچون كوستريلان ابتلا، صرف ايديلان اقدام وغيرت تاريخ ادبياتك هيچ بر دورنده تصادف اولنه‌ميه‌جق درجه‌ده شديد اولديغى كبى صحنه‌ده اشتهار ايدن ادبا وشعراده صايىلامه‌يه‌جق درجه‌ده چوقدر. رونق وشعشعه‌ده شكسپيره، او مهر دهايه، الك ياقين ايكى كوكب ذكا اوله‌رق بومون ايله فله‌چر شايان تذكاردر. دها صوكره ماسينجر، ثوئه‌يستر، ده‌كر، ميدلتون، ودها ياقين زمانلرده، درايدن، طوماس اوتووئه‌ى، ناتانيه‌للى، قبيلندن شعرا اون يدنجى عصر ادبياتنك الك محتشم تجلياتى صحنهٔ تماشاده كوسترمشلردر. اون سكزنجى عصرده اوفق بر انحطاط تمايلندن صوكره

كال الدين پاشا
KÉMALEDDIN Pacha

داماد حضرت پادشاهی — Les gendres de Sa Majesté

احمد ذوالکفل پاشا
AHMED ZULKIFIL Pacha

عصر اخیرده ادبیات تماشا انکلیزلرك اك بیوك شاعرلرندن اولان بایرون ومشاهیدن بشقه جه‌یمس شه‌ریدان نوولس نام تماشانویسی وجوده کتیرمشدر. اعاظم ادبا وشعرانك فیض دهاسیله وجوده کلن ادبیات صحنه بوکون ینه اك بیوك ارباب ذکانك دست تزیننه مودوع بر امانت قبیلندن، هرکون انجلاسنه بربشقه الماسپاره‌نك پرتو نظر رباسی علاوه ایدیله ایدیله، کویا بر افسر مفخرت ملیه حکمنده، طاشنمقده‌در.

فقط محققدرکه اصل ادبیات تماشانك وطنی، وبوکون اك مهم زمین نبعانی فرانسه‌در. فرانسه ادبیاتنه ادبیات جدیدهٔ عثمانیه‌نك تعلق صحیحیسی دوشونیله‌جك اولورسه بوساحه بزه هیچ بیکانه کلمز، فرانسه ادبیاتی یالکز بزه دکل، هیچ بر ملته بیکانه دکلدر.

بوتون اون یدنجی عصری بر طرفدن یونان وروما، دیکر طرفدن ایتالیا واسپانیه تأثیراتنه تبعیتله کچیرن فرانسه ادبیات تماشاسنه اصل قورنه‌یدن ابتدا ایتمش نظریله باقمق ایجاب ایدر. فرانسزجه‌نك واصل نقطهٔ تکمل اولماسنه تصادف ایدن بو شاعر علوی فطرتك ظهوری بردن صحنه‌ده لایموت انافس آثارك وجوده کلمه‌سنی تأمین ایله‌دی. حالا بوکون ایدیٔ حرمتده بر نمونه اولمق اوزره کزن، حالا فرانسه‌نك صحنهٔ ملیه‌سنده لسانك آثار محتشمه‌سندن اولمق اوزره اك کزیده صنعتکارانك مهارتنه محك تجربه عن ایدیلن بو هائله‌لر، سید، سیننا، پولیوقت، پومپه، اون یدنجی عصرك اك مکمل بدایع فکریه‌سندندر.

سلانیکلی توفیق بك

احمد راسم بك

باقره‌لی یانقو افندی

سامح بك
SAMIH Bey
نوری بك: صباح غزته‌سی هیئت تحریریه‌سی
NOURI BEY
Les rédacteurs du Journal «Sébah»

قورنه‌یك لسان شدیدی احتراصات مهیجه‌یه، مناقب قهرمانانه وجنکاورانه‌یه ترجمان اولورکن راسین، روح بشرك دها صمیمی احتساساتنه، دها خفی واینجه عروق والیافنه کیره‌رك، ظریف وحساس بر لسان ایله، آتالی، بریتانیکوس، فه‌در قبیلندن هر زمان هر یرده حیات بشریه‌نك دقیق بر کتاب تحلیل عد ایدیله‌جك آثار ایله، رقیب معاصرینك یاننده، کندینه بر موقع ممتاز احضار ایدییوردی. بو دورك اك شایان دقت سیماسی مولیه‌ردر. مولیه‌ر، غایت نافذ بر نظر تدقیق ایله محیط حیاتی صحنه‌یه چیقاروب تدقیق وتحلیل ایتمشدر.

معاصرلرینك معایب ونقائصنی، اطرافنك اخلاق وعاداتنی بی انصاف بر فکر انتقاد ایله تشریح ایده‌رك مضحکه‌لرینك برنده معلومات فروشلری، دیکرنده اکتساب ثروت ایتمش بر فرومایه‌یی، دها بشقه‌لرنده مداهنلری، مرائیلری، ساخته عالملری، کولونج نکته‌پردازلری، جاهل متطببلری، کذب ودسیسه ایله آلوده مقربین حکمداری تهذیل وتزییف ایتمشدر.

دینه بیلیرکه ادبیات تماشا بو اوچ اسمك شو سهپای متینك اوزرنده تأسس ایله‌دی. وولتر بیله صحنه‌یه فلسفه وحکمتدن، تاریخ وسیاستدن زیاده اهمیت ویره‌رك همان بوتون

حیاتنده الك قیمتدار قواسنی بو زمین اوزرنده رقیبی قره‌بیون ایله محافظهٔ رقابته واوکا قارشی تأمین غلبه‌یه صرف ایتدی. مولیه‌ردن صوکره مضحکه عصرك الك کریده محررلرینه جلوه‌کا ممارسه اولدی: لوساژ، پیرون، غره‌سه، بالخاصه ماریوو بوشعبهٔ ادبی توسیع وتزیین ایتدیلر. بومارشه ایله مضحکه هیأت اجتماعیه‌یه دها مؤثر بر نیشتر تنقید اوزاتدی. فیغارو او زماندن بو زمانه قدر یاشایان بر سیادرکه اونك محصول دهاسیدر. اون طقوزنجی عصرك الك بیوك حادثهٔ ادبیه‌سی، رومانتیزمك ظهوری، ینه صحنهٔ تماشاده وقوعه گلمشدر. ویقتور هوغو خزینهٔ لایفنای شعر وخیالی ترجیحاً صحنهٔ تماشایه یوشالتدی واونك نام محتشمی آلتده باشلایان دورهٔ تجددك رسم کشادی ثه‌رنانینك موقع تماشایه وضعی کیجه‌سی اولدی. طرز قدیم تماشا قازیمیر دولاوینی ایله، دها صوکره‌لری فرانسوا پونسار ایله، بزمشوار مریضانه تعقیب ایدرك گیدرکن ویقتور هوغونك لوای دهاسی آلتنده طوپلانان بر زمرهٔ نورستکان ادبیات صحنه‌نك قیود وروابطنی قیروب پارچه‌لایه‌رق بو طرزده، فکر بشره بی‌حد بر سمای طیران آچدی. آلفرد دو موسه، ظریف مضحکه لرینی یازدی، آلکساندر دوما ایله الفرد دووني دورهٔ تجددك ایکی مهم پیشواسی اولدی. ونهایت بر یاندن سقریبله، لابیشه، وبوندن لابعد پیروانیله خفیف مضحکه زمینی برطوفان آثار ایله جوشوب طاشارکن دیکر طرفدن الکساندر دوما فیس، امیل اوزیه، تهاودور باریه‌ر، ویقتوریه‌ن ساردو ایله ایشته بوکونك صنعت صحنه‌سی وجوده گلش اولدی.

بوکونك صحنه‌سنه عائد مشاهیرك اسملرینی تذکاره هیچ لزوم یوق. اونلر هپ الك کوزل تأثرات ادبیه‌مزك مولدلری اولمق اوزره منقوش خاطرمزدر.

فرانسه‌ده، انکلتره‌ده، المانیاده، جهان مدنیت غربیه‌نك بو اوج محتشم تجلیکاهنده ادبیات صحنه بویله عصرلردن بری بر دورهٔ اعتلا تعقیب ایده ایده دوام‌ایتدیکی کبی اسپانیا، ایتالیا کبی عروق حیات ذکائیه‌سی تاریخك الك قدیم ادوارینه قدرچیقان ملتلرده، دها صوکره روسیه کبی، هولاندہ کبی بو وادیده بالنسبه یکی باشلامش فقط فیض واعتلاده دیکرلرندن کری قالمامش قوملرده، حتی موجودیت سیاسیه‌سی یك صوك زمانلرده تحقق ایدن قومشو قوملرده‌ده بو وادیٔ ادبده عین طریق تکمل وترقی قطع ایدلمشدر.

حیات معنویه‌سنده بر صنعت تماشاسی، از چوق مهم بر قصبه‌سنده بر بلدیه صحنه‌سی موجود اولمیان اقوام وبلادی ارایه ارایه، تا شمالك منجمد ساحه‌لرندن باشلایه‌رق اینه اینه کلن فکر تدقیق، هر اوغرانیلان نقطه‌ده، هر توقف ایدیلن مرحله‌ده ممنون ومطیب اوله‌اوله نهایت استانبول سورلرینه قدر کله‌رك بوراده عظیم بر وشلق واجهه‌سنده مفتور یأس اولوب قالیور.

بو نصیب محرومیته محکوم اوله‌جق یالکز بزمیز؟

ایشته بو سؤاله:— خیر.. بزده قابلیات ذکائیه‌مزك بو وادیده، استعدادینی اثبات ایده‌جکز. دیه‌بیلمك ایچوندرکه ایکی بیوك نامك زیر حمایه‌سنده بر هیئت تشکل ایده‌رك بوکون بزده‌ده بر صحنهٔ ملیه وجوده کتیرمك اسبابنی اراشدیرمقده‌در. فقط بونه مشکل بر تشبثدر، نه قدر موانع طاقتفرسایه غلبه ایتمك لازمدرکه، بشقه‌ملتلرده عصرلرك محصولی اولان بر اثر بزده بر قاچ سنه‌ده وجوده کله‌بیلسین!

اونك ایچوندرکه بو هیئتك بوکون یالکز تشکلنی خبر ویرمکله اکتفا ایدهلم. تشبثاتندن بحث ایتمك بلکه عجله ایتمك اولور، دها ایدیدرکه بوراده تشبثاتدن بحثه بدل فعلیات ایله مواجههٔ ملتده عرض موفقیات ایدلسین.

بو تشبثی آلقیشلامیه‌جق ولدی الخاجه وسع واقتداری نسبتنده بوکا تشریك همت و غیرت ایتمیه‌جك بر وطنپرورك وجودی فرض اولنه‌مز.

بلاد غرب حیاتی یاقیندن کورنلرك یاخود اوزاقدن تدقیق ایدنلرك الك اول نظر حیرتنه چاریه‌جق حقایقدن بری تماشانك حیات‌مدنیه‌ده اهمیت فوق‌العاده‌سیدر. ایتالیاده هر بیوکجه شهرك، ویانه‌ده، برلینده، المانیانك بوتون اسکی شهرلرنده، لوندره‌ده، هله پارسیده تماشاکاهلر مفاخر ملیه‌دندر. هیئات بلدیه بر صحنهٔ ملیه وجوده کتیرمك ایچون وسائط مالیه‌سنك حوصلهٔ استیعابنه صیغه‌میه‌جق ارقامك بار ثقیلی آلتنه کیرمکدن چکینمز. شرف عرفان ملته لایق بر صحنه ایله شهرك قدر معنویسنی اعلایه موفق اولمق ایچون کرفتار دیون اولور نه یأس وار؟ پاره اوده‌جیر، پاره‌دن اول او- ده‌نه‌جك بورج ملتك اعتلای فکر و روحنی تأمین‌ایده‌جك وظیفه‌در. مملکتك الصنعتکار وبهره‌دار معمارانی مسابقه ایدرلر، بو صحنهٔ ملیه‌یی اوراده تجلی ایده‌جك آثار ذکاو دهایه شایسته بر اثر نفیس صنعت حالنه کتیررلر، اویله بربنا وجوده کلیرکه اونك اغوش‌مستثنای نفائسنه‌شاهد نازنین عرفان برجنبش بختیارانه ایله کویا بلا اختیار آتیلیر.

بو صحنه‌لرك اوزرنده ارباب شعر و ادبك خیالنده وجوده کلن سیمالری، شخصیتلری، تمثیل وانطاق‌ایدن صنعتکاران، ممثللر وممثله‌لر، هربری او سیمالرك، او شخصیتلرك کنه روح وفکرینه نفوذ ایده‌جك، اونلری احساس و ارائه ایلیه‌جك قابلیات فکریه و ادبیه‌ده‌در.

و بو صحنه‌لرده، اوصنعتکارانك روح وحسی ارتعاشندن، کوریلن انسانلر، سیر ایدیلن حیاتلر، دیکله‌نن سوزلر، بوتون بشریتدر؛ بوتون بشریتك تاریخ وجود وحیاتی، قصیدهٔ مصیبت و سعادتی، افسانهٔ امان و حسیاتی، مجادلات معیشتی، قوانین معاشرتی، والحاصل اولانجه روحیدر.

بعضاً صحنه بر وقعهٔ تاریخیه‌یی آلیر، مزارلرندن اسلافی چیقارر، محاکمه ایدر، تنقید ایلر، اخلافه درس انتباه ویرر؛ بعضاً برقصیدهٔ وطنیه انتخاب ایدر، لسان مؤثر ومشوقیله قلبلرده غنوده حسیاتی اویاندیرر، وجدانی تهییج ایدر، ملتك عروق حماست وشجاعتنی تحریکلار، انسجهٔ وجدانك الیاف صمیمیه‌سنه اینجه تللرله وظائف حمیت نقش ایدر، دیکر برکون برحادثهٔ اجتماعیه‌یی موضوع بحث وتنقید ایدر، اخلاقیات وفلسفیاتده دولاشه‌رق استنتاجات منطقیه‌سیله سامعینده بر قناعت

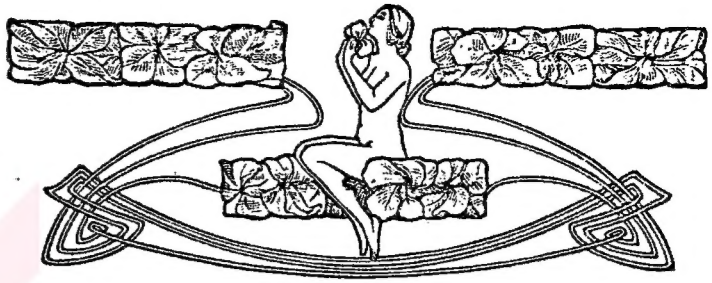

شعر:

BRUNE ET BLONDE

ایکی همشیره وفاق آیین،
ایکی دوشیزهٔ وفا پرور؛
ورد اصفر بری، رقیق و حزین
دیکری پر کزیده زنبق تر.
بری آرمودی چهره، دیکری ronde
خوشنما، نازنین brune et blonde.

§

بریسی شاعر طبیعیدر،
یاشار اشعار دلشکاریله
که برر زهرهٔ ربیعیدر:
بکر سودای بی قراریله
او بری عینی پر کوچوك vagabonde،
مهربان، آتشین brune et blonde.

§

بری شو خیده صانکه پر «قارمن»
بری صفوتده «مارغریت» کویا؛
بری سرباز، چست، شاطر، شن،
بری حساس، مائل خولیا:
خوش تضاد عرض ایدر بونکله seconde،
عشوه‌کر، جانربا، brune et blonde.

§

ساری پرلانطه‌در بری لکه‌سز؛
او بری شاهدانه پر درناب.
وصف حالنده بونلرك عاجز
قلم هر نه یازسه بی فروتاب.
منبع حسن وعشوه‌دن ایکی onde،
بی بدل، بی بها brune et blonde.

§

بریسی عاشقانه «حارب» نواز؛
دمبدم خنده‌ور، ملال آلود.
او بری شوق ایله ترنماز؛
دائما شاد، دائما مسعود،
بیله‌مش، بیلسون بو قیزلری monde،
بربرندن کوزل brune et blonde.

رجائی زاده
م. اکرم

کمال بك مرحوم حفنده ابوالضیا توفیق بك افندی‌یه کچن سنه یازلش مفصل بر مکتوبك برمبحثی:

کمال بك مزیات شعر وصنعته دائما ثناخوان اولدیغی ندیم ایله آهنك بیانی اکثریا مشق تقلیدایتمك تقدیر کارلغنده بولندیغی نفی آراسنده مطنطن برمقایسهٔ تشبیهیه تأسیس ایتدکدن صوکره،

«ندیمك دیوانی ایسه آنادن طوغمه صوء یونمش کوزل بر قیز رسمنه مشابهدر. اکرچه ارباب مذاق برنظرده لطافت حسن وآننه مفتون اولور، لکن مفسد اخلاق اولدیغیچون ندیم افکار ایتمك جائز دکلدر.»

دیمیور.

بومطالعه‌ده‌کی اصابتسزلکی کمال بکك شخص مغفورندن زیاده زمانمك قناعت ادبیه‌سنه ارجاع ایتمك دها محق اولور. بوکون بیله بزده وبلکه هر یرده برقسم اصحاب ادب ـ هم‌ده برقسم ممتاز ـ اخلاق ایله ادبیات آره‌سنده بر مناسبت توهم ایتمکده‌در.

معلوم فاضلانه‌لریدر که صنعت یالکز صنعت ایچون، یعنی فطرت بشرده‌کی احتیاج بدایپرستی‌یی تطمین مقصدیله وجوده کتیریلیر. بونك اخلاق ایله طوغریدن طوغری‌یه هیچ بر مناسبتی یوقدر. بر دوشیزهٔ معصومك حرمت حجابیله بر آلفتهٔ مشئومك غازهٔ نظره خراشنی تصویر ایدن فیرچه‌نك قدرت وموفقیتی، لوحه‌نك موضوع اخلاقیسیله دکل، مهارت ابداعك درجهٔ فضیله تقدیر اولنور. موسیقیده، شعرده، حاصلی صنایع تفیسه‌نك بتون مظاهرنده بویله‌در. بر نشیدهٔ غرامك نغمات احتراسیله برالهینك الحان زهدی آراسنده کوش صنعت — موفقیت افاده‌دن باشقه — هیچ بر فرق ایشیتمز و آراماز. صنعت تجارت ویا مأموریت دکلدر اخلاق اونك باشلیجه اوصاف لازمه‌سندن اولسون!.

علوی برمبحث فنا تصویر اولندیغی تقدیرده نصل جلب تقدیر ایده‌مزسه ایی کورلمش، ایی طویولمش وایی افاده اولنمش بر موضوع‌ده — ولواك قورقونج ویا شنیع الواح وصفحات ارائه ایتسین — حریم صمیم شعر وصنعته قبول اولنمقده اویله تردد کوستریلمه‌مز.

ندیم هیچ شبهه یوقدر که قابلیت کلیه‌یی حائز بر طبیعت فوق‌العاده‌یه مالك ایدی. بونکله برابر، هر بیوك ذکاکی، صنعتك عوامل ومؤثراتنی یالکز محیطنده آرادی که اك زیاده موفق اولمسنه سبب بودر.

توفیق فکرتك (آونك تصاویر)ی میانننده ندیمی تصویر، دها طوغروسی ارائه ایدن بر منظومه واردرکه شاعری بلکه معاصرلری بونك قدر طانیده‌ماز. اخلاقیاتده هر کسدن زیاده نزاهتپرست اولان توفیق فکرت شو منظومه‌سنده ندیمك حیات صنعته قارشی، کیزلی برچین عتاب اولسون، هیچ بر نشان تعیب اظهار ایتمیور؛ بالعکس شخص ومحیطنك احوال ومناظرینی، ضبط ایده‌مدیکی بر غلیان شوق ومفتونیتله وندیمك روح شوخنی رقصان ایده‌جك برآهنك طریله تجسیم واحیا ایدییورکه عشق صنعته یاقیشان‌ده بودر.

ندیم فضولی کبی برعمر مأیوسك انین تلهفاتی

تثبیت وتایید ایده‌جك نشائد فغان و تألم ترنم ایتمدی؛ چونکه بری صنعتی هرصباح دجله وفرات نهرلرینك قشاقش کلالی و وادیلرنده یاشایان سرکردانان حزن وبداوتك الحاق ملالیله دکل، سعد آباد بلبللرینك سرور اشواقیله اویانیردی.

نفی کبی دیوانینك هر صحیفه‌سنی برغلغلهٔ وغایله الی الابد اهتزاز ایتدیره‌جك قصائدجنك وجدال تنظیم ایتمدی؛ چونکه احمد ثالث دورینك سکون واذواقی ایجنده یرغشی اولان طبع شوخ ونشوه‌پرستی بر عصر اولکی احمد اول، عثمان ثانی، مراد رابع زمانلرینك کروفرخویانه‌سنی تصویر دکل، تخطردن اینجیزی.

مثلا فضولی‌یی (آرزو سرکشتهٔ فکر محال ایلر[*]) کن او بیچاره شاعر، یالکز کندی نفسنه دکل، علی‌العموم انسانیته راجع بر ذل و محرومیتك اوجاع و اضطراباتی فریاد ایدر. ندیم ایسه بو سرکشته‌لکنك سببنی ساقی ملایم مشربك کردشنده کوستریبور. ابراهیم پاشانك ندیم حظوظاتندن بکلنن‌ده بودرکه عارو نقصانی وار ایسه خلقته راجعدر.

ندیم نفی قصائدینك یعضاً وزن وقافیه‌سنی ده تقلید ویا تجدید ایتمك ایستر. مثلا نفی ممدوحی؛

اول شهسوار عرصهٔ شوکت که رخشنك
دارا طوتار رکابنی، خسرو عنانه وبرر

کبی مظفر روما قهرمانلرینك (تریبوتف) لرندن دها بیوك مناظری اخطار ایده‌جك صورتده ترسیم ایدرکن، ندیم،

طبم او باغبان کراندست ومایه‌در
کیم برکل ایسته‌سم بکا برکلستان وبرر.

طرزدلفریبنده‌ینه کندی طبع شوخ وشائقنك محاسن خوان احسانی اولمقله اکتفا ایدییور.

فضولی، نفی، ندیم: هراوچی‌ده کرچکدن بیوك شاعر ایدی. وهر اوچی‌ده کندی زمانلرینك تمایلات حقیقیه‌سنه ترجمان اولدی، وکیندی. مفسد اولان ندیمك دیوانی دکل، زمانیدر. کرك سیاسیاتمزده، کرك ادبیاتمزده آثار فساد وانحطاط وار ایسه اسبابی شعرادن زیاده وزرانك دیوانلرنده آرامق ایجاب ایدر.

بیوك ذکالر آره صیره بیلمیه‌رك تغلیط ایتسه‌لربیله هیچ بر وقت افساد ایتمزلر. اثرلری کوردکلرینك، طویدقلرینك، دوشوندکلرینك ژنك ناپذیر زوال بر مرآت انعطافیدر. واو آینه‌لرده شخصلریله برابر زمانلری‌ده اك اینجه ونامرئی خطوط واشکالیله مرتسم اولور. ماکیاول بیله اثر مشهوریله زمامداران اموردن زیاده باربرپشت تحمل اولانلرك حصول انتباهنه خدمت واعصارك اتهامات متلاشیانه‌سندن بو سایه‌ده تخلیص نفس ایله تبریهٔ ذمت ایتمشدر.

حاصلی، لطیفهٔ وهبی، خیریهٔ نابی کبی تنخح وتنصح شعر دکل؛ هیولای شعره آنجق ندیم کبی طبایع مستثنی اصحابنك ایادیء اعجازی شکل وصورت وبرر. وبو شکل وصورته‌ده بنه او فوق‌العاده فطرتلرك نفخهٔ فیاضیله اویله بر حیات رنکین کلیرکه بو حیات بطون آتیه اصحابنك فکر وذکاسنه انتقال ایده‌ایده واونلری یاشاده یاشاده حیات انسانیته هم دوام اولور.

سلیمان نظیف

[*] بن کدا سن شاهه یار اولق یوخ اما نیایم
آرزو سرکشتهٔ فکر محال ایلر بنی.
فضولی

کردشن کوردیکه ساقی ملایم مشربك
آرزو سرکشتهٔ فکر محال ایلر بنی.
ندیم

بایراق

أی آشنای الم، ای هلال بی وایه
داغلدی حسنکی یأسیله صاقلایان سایه؛

بو قوس سیم وحریرك که آلتی عصر اول
بر افق ساکنه دوغمشدی پر هوس، پر امل

قویلسون انجم خولیایه دوغرو پروازه؛
بوکون بو سندن أینه‌ن نور تسلیتسازه

برآز آچلمق ایچون منتظردی هپ کیجه‌لر
ای اینجه، پنبه هلال، ای یارینکی مائی قر.

۲۰ ایلول ۳۲٤

احمد هاشم

بر مانع تشکیل ایتدیکی ایچون متأسفم — پك چوق کوزل یازییورلر .

ژولیده خانم افندی (دمت) رساله‌سنده ایکی کوچوك شعریله اونوتیلمز برحیات ادبی، بر نازکیت روح کوستردیلر . الك حساس، الك علوی، الك لطیف بر افاده ایله سوسله‌ن یازیلری کندیلرندن استقبال ادبك امیدوار اولمه‌سی لازم کله‌جکنی، آرامزده بر مادام قاتول مندس یاشار دیغنی یزه اوکرتدی .

اثرلری خالد ضیا بکك خفیف بر صهریت بیانیله تزهر ایدن فاطمه منیره خانم افندینك‌ده شمدیه قدر ایکی شعریله بر کوچوك حکایه‌سنی اوقودم. پك نزیه، پك لطیف تصورلری؛ پك اینجه‌صمیمیتلری وار. مع‌مافیه اویله ظن ایدییورم که کوچوك حکایه‌دن زیاده منثور شعرده موفق اولویورلر. شعرلرنده الك زیاده، هرکسدن زیاده موفق اولدقلری نقطه‌لر تصویر و تشبیه‌لردر. مثلا: رجعت سرلوحه‌لی شعرده «شو مبذول کونشك آلتنده سینهٔ حرانی ایصیتان اختیار طوپراق...» و: «اینجه دوداقلرینك اوستنده مهیای عصیان بر طوفان نشئه ایله بکله‌ین مینی مینی مکتب خلقی ...» کبی پك اینجه تشبیه‌لر موجود اولمسی کندیلرینه لطیف بر خصوصیت ویرییور.

دها بر قاچ ممتاز قادین امضاسنه تصادف ایتدمسه‌ده اولرك حقنده‌کی مطالعاتمی عرضه او- قودیغم یازیلرك پك آز اولمسی مانع اولدیغی ایچون شمدیلك بو قدرله اکتفا ایدییورم.

مصاحبه‌مه نهایت ویرمه‌دن اول ادبیات حاضرهٔ رجالدن زیاده ادبیات نسوانك بر فیض لطیفه مظهر اولدیغنی سویله‌مك ایستهرم. یالکز منظوم آثار ادبیه خصوصنده نسل جدیدادبیه- لری ظن ایدرسه‌م بر آز کری بولونویورلر. قادین نام مستعاریله یازان بر قاچ ارککی — که بنجه ارکك اولدقلری محققدر — استثنا ایده‌جك اولورسه‌ق بر ایکی مبتدئ نظمدن باشقه نظمله اشتغال ایدن خانملرمز یوق.

§

برده حساسیت نسوان ارککلردن دها زیاده‌میدر؟ مسئله‌سی قالیور. بعده بو سئواله بیلمم حاجت وارمی ؟ ! . . . آشکاردرکه قادینلرك هپسی حساسدر. صعفیت اعصابلری، تشکیلات دماغیه‌لری، اونلری بر حساسیت، تفکر و تأثر ماکنه‌سی حالنه کتیرمشدر. مع‌مافیه نسوانك، خصوصیله صنایع نفیسه ایله اشتغال ایدنلرك بو نازکیت خلقتلری اثرلرینه روحلرینی مزج ایتمه- لری ایچون پك چوق یاردم ایدییور.

اویله ظن ایدییورم که یالکز ادبیاتده دکل بوتون صنایع بدیعه‌ده مدنیت ترقی ایتدکجه قادینلر ارککلردن دها مهم بر ترقی کوسته- جکلر؛ معدنلرده، فابریقه‌لرده چالیشه‌رق یورولن ارککلرینه روحلرینك محتاج اولدیغی شعری، بدایعی قادینلری بخش ایده‌جك .

فه‌مینسلر، یالکز صنایع نفیسه‌یی درعهده ایتمش اولسه‌لر؛ قابلیت‌روحیه‌لریله توافق ایتدیکی ایچون کندیلرینه پك پارلاق بر مستقبل حاضر- لامش اولورلردی .

جنغال اوغلی: ۱۴ — مارت — ۱۳۲۵

محسین ناصیر

رسملی کتابك آلتی نومرولی نسخه‌سنده‌کی بیلمجه (مساوات، موت، سوت، اوت، ات، او)در.

طوغری جواب ویرنلر نامنه چکیلن قرعه‌ده برنجیلکی مکتب سلطانی طلبه‌سندن ۷۲۷ نومرولی محمد لطفی، ایکنجیلکی سلانیك مکتب اعدادیسی طلبه- سندن ۱۶۱ نومرولی کامل، اوچنجیلکی تیز صنایع مکتبی طالبلرندن ۳۴۷ رعنا ناظمه خانم افندیلر قزانمش اولوب دردنجیدن بکرمنجیه قدر اسامیسی زیرده محرر افندی و خانملرده خصوصی فوتوغرافیمز کنعان بکك منتخب فطوغرافلرندن بر عددینی قارت پوستال صورتنده قزانمشلردر اسامیسی بروجه آتیدر.

اسکدارده ابن‌الرشاد کوچوك وداد[*]، پك اوغلنده ع. فائز، سلانیك مکتب حقوق ایکنجی سنه طلبه‌سندن حسن نادر، خارجیه نظارتی محاسبه قلمی خلفاسندن سعدالدین، مکتب سلطانیدن ۴۱۰ رامی، سلانیکده یادکار ترقی تجارت مکتبی سکزنجی سنه طلبه‌سندن ۱۸۹ نومرولی احسان حلمی، موسیقهٔ همام- یوندن یحیی‌شرف‌الدین، مکتب سلطانیدن ۱۲۰۳ فاضل، ۴۷۷ جمیل، اسکدارده طب دارالفنوندن بهجت‌ثابت، فریق شاکرپاشا زاده سعاد شاکر، زراعت بانکه‌سی محاسبه قلمی خلفاسندن نصرت، یوسف پاشالی ا. ص. و، مکتب سلطانیدن ۶۷۰ محمد نزهت، دار الشفقه طلبه‌سندن بوسنه‌لی جودت، ۴۰۹ آحمد حامی افندیلرله جراح پاشاده شمسی بکك کریمه‌سی صالحه، صاری‌یاردہ نظمی بکك کریمه‌سی ملاحت، بشکطاشده اوچنجی اردو صحیه مفتشی فریق حمدی پاشا کریمه‌سی معزز، بکتوزده میرالای‌بهاءالدین بك کریمه‌سی امینه ملیحه، قاضی کویده قوش‌دیلنده ع. مدیحه، کوز- تپه‌ده ارکان حرب قائمقاملرندن مرحوم محمد علی بك

[۱] شو صورتله حل ایتمشدر

بیله‌میز[مساوات]یومیدر؟ یزلر دها دنیانك یوسنه‌لك مسافری اولمادن معصوم حیاتمز [موت]ه محکوم اولیور هنوز آنا[موت]یله بسلندیکمز [اوت] لر آره‌سنده صیچرایوب اوینادیغمز بر زمانده مرحمتسز انسانلر [ات] لرمزله مسیره‌لرده [او] لرده کندیلرینه ضیافت ایچون روز حشری دوت کوزله بکایوب شمدیدن دیش بیله‌یورلر حقوقزلك محافظه‌سنه دلالت وتوسطکزی استرحام ایلرم.

کریمه‌سی ودیده مفخرت، اسکدارده سلطان تپه‌سنده جیب مایون کاتبی ادیب بکك کریمه‌سی فاطمه بلقیس خانم افندیلر .

اوچر قارت پوستال قزانانلر بروجه آتیدر :

مکتب تفیض طلبه‌سندن وفاءالدین، کرمجان اعدادیسندن ۶۸ نومرولی عارف، دبستان ایرانیان‌منتهی صنف طلبه‌سندن ۴۹۵ نومرولی اسماعیل ناجی، مکتب حقوقدن جمعهٔ بالالی حسن‌سامی، بوغاز ایچنده قاکیچه‌ده کمال‌الدین، وفا اعدادیسی طلبه‌سندن ۷۱۴ احمد نظمی، حجاز تیمور یولی محاسبه قلمندن حشمت، فرانسز فور مکتبی طلبه‌سندن مالك م. ذکی، صباح غرته‌سی هیئت تحریریه‌سندن حسین بدرالدین، هلال مطبعه‌سی مرتبلرندن عمر ثروت، طب فاکولته‌سی برنجی سنه مداومارندن فکری، لاله‌لیده آلاجه مسجد قریبنده محمد احسان، آیاصوفیه مرکز رشدیه سندن ۱۸۹ حسین رمزی، موسیقیٔ عثمانی جمعیتی اعضاسندن تحسین حمدی، منمن تحصیل‌مأموری حسن شوکت، خزینهٔ مالیه کتبه‌سندن محمد ذهنی، مکتب سلطانی طلبه‌سندن ۴۲۴ محمد رأفت، فاتح رشدیهٔ عسکریه‌سی منتهی صنفندن محمد شجاع‌الدین، مکتب تفیض رشدیه ایکنجی سنه طلبه‌سندن ۴۶ عاصم، صاری کوزلده مکتب عثمانی رشدیه منتهی صنفندن ۸۹ فاضل، مکتب سلطانی طلبه‌سندن ۴۷۶ محمد جمیل، چتالجه املاك مالیه اداره‌سی باش کاتبی محمد احسان، سکود مکتب اعدادی مدیری محمد ممدوح، دارالشفقه ایکنجی صنف طلبه‌سندن ۳۵۱ اسماعیل، حجاز نظارتی محاسبه قلمی کتبه‌سندن نوری کامل، سیروز محکمهٔ بدایت باش کاتبی یوسف ضیاء، عدل حریندہ استرداد رتبه ایدن یوزباشی هاشم، برزرینده ملازم اول خلانجی زاده خالد، مکتب سلطانی طلبه‌سندن اسماعیل صائب، اوچنجی آوجی طابوری ضابطانندن ووئینوف یعقوب، قیریس لفقوشه‌سنده دفتردار دائره‌سی کتبه- سندن محمد منیر افندیلرله مقریکویده مدحه، لیلی و نهاری تیز صنایع مکتبی طلبه‌سندن ۲۴۶ نومرولی فخرالنساء، سلطان آحمد اناث رشدیه‌سی